

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 33 (72) № 6 2022

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2022

Головний редактор:

Казарін Володимир Павлович – доктор філологічних наук, професор.

Члени редакційної колегії:

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень Інституту славістики Опольського університету (Ополе, Польща);

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидат наук із соціальних комунікацій, доцент кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Маркова Мар'яна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської філології та компаративістики Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Семенець Ольга Сергіївна (відповідальний секретар) – кандидат філологічних наук, завідувач кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Статкевич Лариса Павлівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
(протокол № 6 від 29 грудня 2022 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано Міністерством юстиції України
(Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 24632-14572ПР від 04.11.2020 року)

***Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)***

***Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)***

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)**

© Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського, 2022

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Азарова Л. Є. ДОСЛІДЖЕННЯ ДВОКОМПОНЕНТНИХ СКЛАДНИХ НОМІНАЦІЙ НА ФОНЕТИЧНОМУ РІВНІ В КОНЦЕПЦІЇ «ЗОЛОТОЇ» ПРОПОРЦІЇ	1
Архипенко Л. М. АНГЛОМОВНА ЛЕКСИКА В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ (ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ).....	7
Бичкова Т. С. РИСИ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО НАРІЧЧЯ У СЛОВОЗМІНІ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ В РУКОПИСНИХ АПОКРИФІЧНИХ ЗБІРНИКАХ XVII–XVIII СТ.....	13
Бортун К. О. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ.....	19
Вусик Г. Л., Рула Н. В. ХУДОЖНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО.....	25
Колесник Н. С. ПРОБЛЕМА ЛЕКСИКОГРАФУВАННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ОНІМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ А. ІВАНИЦЬКОГО «УКРАЇНСЬКИЙ ОБРЯДОВИЙ ФОЛЬКЛОР ЗАХІДНИХ ЗЕМЕЛЬ: МУЗИЧНА АНТОЛОГІЯ»).....	31
Kocherha H. V. WORD-FORMING MOTIVATION OF THE DENOMINATIVE VERBS IN THE OLD UKRAINIAN LANGUAGE OF THE 14–17TH CENTURIES: A SEMANTIC-STRUCTURAL ASPECT.....	39
Кульбабська О. В. ІНТОНАЦІЙНО-СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОМІЧНОГО В ОПОВІДАННЯХ ГАННИ ЧЕРІНЬ.....	45
Ліштаба Т. В., Огаренко Т. А. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У ПОЕЗІЯХ В. СИМОНЕНКА.....	52
Шабат-Савка С. Т. НЕЗАКІНЧЕНЕ ВИСЛОВЛЕННЯ ЯК ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ МАРКЕР МОВОТВОРЧОСТІ ІРИНИ ВІЛЬДЕ.....	58
Юлдашева Л. П., Кобиліна Ю. М. МОТИВАЦІЙНІ ТИПИ ЗАГОЛОВКІВ.....	65

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

Аретеменко Ю. О. ЖАРТИ, ЗАСНОВАНІ НА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПРЕСУПОЗИЦІЇ, У ДИСКУРСІ АМЕРИКАНСЬКОГО ТЕЛЕВІЗІЙНОГО КОМЕДІЙНОГО СЕРІАЛУ.....	73
Aslanova Sh. ON TENSE CATEGORY IN GERMAN LANGUAGES	81

Беженар І. В., Куш Е. О. АНГЛОМОВНІ МЕТАФОРИЧНІ ТЕРМІНИ СФЕРИ ОСВІТИ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	85
Ботвин Т. М. ЩОДО АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІНОЇ СИСТЕМИ СЕКТОРУ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЙ.....	90
Воробель М. М., Калимон Ю. О., Юрко Н. А. ВЛАСНІ НАЗВИ В РОЛІ ЗАГАЛЬНИХ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ).....	95
Гладкоскок Л. Г., Рак О. М., Семен Г. Я. СИМВОЛ ВІТРУ У ПОВІСТІ МАРІЛЕН КЛЕМАН «ВІТЕР НАД ДОМОМ».....	100
Zabrudska L. M., Kovalenko I. M., Sazonova V. S. COGNITIVE AND COMMUNICATIVE POTENTIAL OF ENGLISH ELLIPTICAL SENTENCES AND THEIR TRANSLATION.....	106
Крижанівська Г. Т., Винник О. Ю. МОВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНКИ У СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ РОМАНАХ (НА ОСНОВІ РОМАНУ JOJO MOYES “ME BEFORE YOU”).....	112
Kulykova V. G. PARTICULARITES LEXICO-STYLISTIQUES DES TITRES DE LA PRESSE ÉLECTRONIQUE FRANÇAISE: ASPECT PRAGMATIQUE	118
Matkovska M. V. SOCIAL AND INSTITUTIONALIZED DIRECTIVES IN THE MIDDLE ENGLISH LANGUAGE.....	123
Підгорна А. Б. ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ РОМАНУ Д. БРАУНА “INFERNO”.....	128
Пономаренко О. О., Плоха С. С. ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТОРГОВИХ НАЗВ.....	133
Шовкопляс Ю. О. СПОСОБИ ТВОРЕННЯ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОГО СЛЕНГУ	138
Юрченко О. О., Авдєєва С. О. АНГЛІЙСЬКІ СКЛАДНІ ТЕРМІНИ ГАЛУЗІ МАТЕРІАЛОЗНАВСТВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	143

СЕМІТСЬКА МОВА

Кучеренко А. О. АНГЛІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В АРАБСЬКІЙ ОНЛАЙН-КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛАХ ІНТЕРНЕТ-MEMІВ).....	149
--	-----

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

Aliyeva F. H. TO THE STUDY OF VIEW-TEMPORARY FORMS OF THE VERB AT THE RUSSIAN LANGUAGE CLASSES AS FOREIGN.....	154
Bayramova A. A. THE STRUCTURE, DEGREES AND LEXICAL MEANING TYPES OF ADJECTIVES USED IN THE AGBABA-SHOREYEL SLANG.....	160

Halahan Ya. V., Drahan O. A., Zhyla G. V. STUDY OF TYPICAL MOTHER TONGUE INTERFERENCE IN THE PROCESS OF SECOND LANGUAGE ACQUISITION.....	165
Ільченко І. І., Лугова Д. В., Ткаченко Н. В. АНТРОПОНІМИ В ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ РОМАНІВ В. ШКЛЯРА («ЧОРНИЙ ВОРОН», «МАРУСЯ»).....	172
Ляшко О. В. ІНТЕРДИСКУРСИВНІСТЬ В АНГЛОМОВНІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ПРОПОВІДІ.....	181
Онуфрієнко О. П. НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ ЗАБУТИХ АБО ВИКРЕСЛЕНИХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА.....	187
Prosianyk O. P., Tarasenko S. Ye. COGNITIVE VALUE OF SCIENTIFIC CONCEPT.....	195
Tagiyeva R. I. ELLIPTICAL TOPONYMS WITHOUT GEOGRAPHICAL NOMEN NOTED IN THE PARTICIPLE MODEL ON THE MILLITARY-TOPOGEOGRAPHICAL MAP OF 1903.....	202
Tanriverdiyeva H. STRUCTURAL MODELS OF METAPHORS USED IN THE ENGLISH AND AZERBAIJANI PRESS.....	207
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО	
Волченко О. М. ПОНЯТТЯ ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНОЇ ДОМІНАНТИ В ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ.....	214
Гергелійник О. О., Заполовський М. В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР І ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ Т. ГЛАВІНІЧА «ЖИТТЯ БАЖАНЬ».....	220
Гумений В. В. ЗАСОБИ ВПЛИВУ АВТОРСЬКОГО НАРАТИВУ НА РЕЦИПІЄНТА ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРІВ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	225
Іваницький Є. С., Статкевич Л. П. ПОНЯТТЯ «ЛОКАЛІЗАЦІЯ» В ІГРОВІЙ ІНДУСТРІЇ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	230
Мітіна О. М., Ростомова Л. М., Драпалюк К. І. ДУБЛЮВАННЯ ЯК ВИД АУДІОВІЗУАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДУ.....	235
Мосієвич Л. В. ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ ОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	243
Панченко О. І. ДО ПИТАННЯ ПРО СИНТАГМУ ЯК ОДИНИЦЮ ПЕРЕКЛАДУ.....	248
Полякова О. В., Гастинщикова Л. О., Щербина А. В. ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ КОМІЧНОГО ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО КРЕОЛІЗОВАНОГО ТЕКСТУ УКРАЇНСЬКОЮ.....	253

Сокол Г. Р.

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ
НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ АЛІС ПАНТЕРМЮЛЛЕР ТА ДАНІЕЛИ КОЛЬ
«ЛОТТА ТА ЇЇ «КАТАСТРОФИ». ЗАКЛИНАТЕЛЬКА ЗМІЙ».....259

Тарасюк А. М., Пилипенко І. О.

ПЕРЕСТАНОВКА ТА ЗАМІНА ЯК ОСНОВНІ ГРАМАТИКО-СИНТАКСИЧНІ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ
З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ..... 266

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

Hasanova M. M.

COGNITIVE FEATURES OF METONYMY IN ENGLISH
AND AZERBAIJANI..... 273

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....279

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Azarova L. Ye.

RESEARCH OF TWO-COMPONENT COMPOUND NOMINATIONS
AT THE PHONETIC LEVEL IN THE CONCEPT
OF THE “GOLDEN” PROPORTION.....1

Arkhyenko L. M.

ENGLISH VOCABULARY IN MODERN UKRAINIAN MEDIA TEXTS
(FUNCTIONAL ASPECT).....7

Bychkova T. S.

CHARACTERISTICS OF A SOUTH-WESTERN DIALECT IN WORD CHANGE
OF MASCULINE NOUNS IN APOCRYPHAL MANUSCRIPTS COLLECTIONS
IN THE 17TH TO 18TH CENTURIES.....13

Bortun K. O.

FEATURES OF IMPLEMENTATION OF INTERTEXTUALITY
OF ADVERTISING TEXTS ON THE INTERNET.....19

Vusyk H. L., Rula N. V.

ARTISTIC MEANS OF CREATING THE COMIC IN POLITICAL SPEECHES
OF THE PRESIDENT OF UKRAINE VOLODYMYR ZELENSKY.....25

Kolesnyk N. S.

THE PROBLEM OF ENTERING FOLKLORE ONYMS INTO DICTIONARIES
(BASED ON A. IVANYTSKYI’S COLLECTED WORKS
“UKRAINIAN RITUAL FOLKLORE OF WESTERN LANDS:
MUSICAL ANTHOLOGY”).....31

Kocherha H. V.

WORD-FORMING MOTIVATION OF THE DENOMINATIVE VERBS
IN THE OLD UKRAINIAN LANGUAGE OF THE 14–17TH CENTURIES:
A SEMANTIC-STRUCTURAL ASPECT.....39

Kulbabska O. V.

INTONATION AND SYNTAX MEANS OF COMIC EXPRESSION
IN THE STORIES OF HANNA CHERYN.....45

Lishtaba T. V., Oharienko T. A.

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF ADJECTIVES
IN THE POEMS OF V. SIMONENKO.....52

Shabat-Savka S. T.

THE UNFINISHED UTTERANCE AS AN EMOTIONAL-EXPRESSIVE MARKER
OF IRYNA VILDE’S LINGUISTIC CREATIVITY.....58

Yuldasheva L. P., Kobylina Yu. M.

MOTIVATION TYPES OF HEADLINES.....65

ROMANIC AND GERMANIC LANGUAGES

Artemenko Yu. O.

PRESUPPOSITION EXPLOITATION BASED JOKES IN AMERICAN TELEVISION
COMEDY SERIES DISCOURSE.....73

Aslanova Sh. ON TENSE CATEGORY IN GERMAN LANGUAGES	81
Bezhenar I. V., Kushch E. O. THE ENGLISH-LANGUAGE METAPHORIC TERMS OF THE SPHERE OF EDUCATION AND THEIR TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE	85
Botvyn T. M. REGARDING THE ENGLISH TERMINOLOGY SYSTEM OF THE CYBERSECURITY SECTOR OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE WAR STATE: DEFINITIONS ANALYSIS.....	90
Vorobel M. M., Kalymon Yu. O., Yurko N. A. PROPER NAMES AS GENERAL ONES (ON THE EXAMPLE OF THE ENGLISH LANGUAGE).....	95
Hladkoskok L. H., Rak O. M., Semen H. Ya. THE SYMBOL OF THE WIND IN MARILÈNE CLÉMENT STORY “THE WIND OVER THE HOUSE”	100
Zabrudska L. M., Kovalenko I. M., Sazonova V. S. COGNITIVE AND COMMUNICATIVE POTENTIAL OF ENGLISH ELLIPTICAL SENTENCES AND THEIR TRANSLATION.....	106
Kryzhanivska H. V., Vynnyk O. Yu. LANGUAGE CONSTRUCTION OF FEMALE GENDER IDENTITY IN MODERN ENGLISH NOVELS (BASED ON “ME BEFORE YOU” BY JOJO MOYES).....	112
Kulykova V. G. LEXICO-STYLISTIC FEATURES OF THE HEADLINES OF THE MODERN FRENCH ELECTRONIC PRESS: A PRAGMATIC ASPECT.....	118
Matkovska M. V. SOCIAL AND INSTITUTIONALIZED DIRECTIVES IN THE MIDDLE ENGLISH LANGUAGE.....	123
Pidhorna A. B. INTERTEXTUALITY IN D. BROWN’S NOVEL “INFERNO”	128
Ponomarenko O. O., Plokha S. S. PRAGMALINGUISTIC PROPERTIES OF ENGLISH LANGUAGE TRADE NAMES.....	133
Shovkoplias Yu. O. WAYS OF FORMING OF ANGLO-AMERICAN SLANG.....	138
Yurchenko O. O., Avdeeva S. O. ENGLISH COMPOUND TERMS IN THE FIELD OF MATERIALS SCIENCE AND WAYS OF THEIR TRANSLATION IN THE UKRAINIAN LANGUAGE.....	143
SEMITIC LANGUAGES	
Kucherenko A. O. ENGLISH LOANWORDS IN ARABIC ONLINE COMMUNICATION.....	149

GENERAL LINGUISTICS

Aliyeva F. H.

TO THE STUDY OF VIEW-TEMPORARY FORMS OF THE VERB
AT THE RUSSIAN LANGUAGE CLASSES AS FOREIGN.....154

Bayramova A. A.

THE STRUCTURE, DEGREES AND LEXICAL MEANING TYPES
OF ADJECTIVES USED IN THE AGBABA-SHOREYEL SLANG.....160

Halahan Ya. V., Drahan O. A., Zhyla G. V.

STUDY OF TYPICAL MOTHER TONGUE INTERFERENCE
IN THE PROCESS OF SECOND LANGUAGE ACQUISITION.....165

Ilchenko I. I., Luhova D. V., Tkachenko N. V.

ANTHROPONYMS IN THE ARTISTIC SPACE
OF V. SCHKLIAR'S NOVELS ("BLACK RAVEN" AND "MARUSIA").....172

Liashko O. V.

INTERDISCURSIVITY IN THE ENGLISH ORTHODOX SERMON.....181

Onufriyenko O. P.

SCIENTIFIC ACTIVITY OF UKRAINIAN SCIENTISTS FORGOTTEN
OR DELETED FROM THE HISTORY OF UKRAINIAN LINGUISTICS.....187

Prosianyk O. P., Tarasenko S. Ye.

COGNITIVE VALUE OF SCIENTIFIC CONCEPT.....195

Tagiyeva R. I.

ELLIPTICAL TOPONYMS WITHOUT GEOGRAPHICAL NOMEN NOTED
IN THE PARTICIPLE MODEL ON THE MILLITARY-TOPOGEOGRAPHICAL
MAP OF 1903.....202

Tanriverdiyeva H.

STRUCTURAL MODELS OF METAPHORS USED IN THE ENGLISH
AND AZERBAIJANI PRESS.....207

TRANSLATION STUDIES

Volchenko O. M.

THE CONCEPT OF GENRE AND STYLE DOMINANCE
IN TRANSLATION THEORY.....214

Herheliynyk O. O., Zapolovskyi M. V.

FEATURES OF THE TRANSLATION OF METAPHORS
AND COMPARISONS IN T. GLAVINIC'S NOVEL
"THE LIFE OF WISHES".....220

Humenyi V. V.

FEATURES OF THE AUTHOR'S NARRATIVE INFLUENCE
ON THE RECIPIENT OF MASS LITERATURE NOVELS TRANSLATING225

Ivanytskyi Ye. S., Statkevych L. P.

THE CONCEPT OF "LOCALIZATION" IN THE GAME INDUSTRY
AND TRANSLATION.....230

Mitina O. M., Rostomova L. M., Drapaluyk K. I.

DUBBING AS A TYPE OF AUDIOVISUAL TRANSLATION.....235

Mosiyevych L. V. TRANSLATION OF ENGLISH ONYMS INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE.....	243
Panchenko O. I. THE ISSUE OF SYNTAGM AS A UNIT OF TRANSLATION.....	248
Polyakova O. V., Hastynshykova L. O., Shcherbyna A. V. RENDERING OF MEANS OF COMIC IN TRANSLATION OF ENGLISH CREOLIZED TEXT INTO UKRAINIAN	253
Sokol H. R. FEATURES OF THE TRANSLATION OF EMOTIVE VOCABULARY USING THE EXAMPLE OF A WORK ALICE PANTERMULLER AND DANIELA KOHL, “LOTTA AND HER “CATASTROPHES” SNAKE CHARMER”.....	259
Tarasiuk A. M., Pylypenko I. O. REPLACEMENT AND SUBSTITUTION AS MAIN GRAMMATICAL AND SYNTACTICAL TRANSFORMATIONS TRANSLATION OF PROSE FICTION WORKS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN.....	273
COMPARATIVE-HISTORICAL AND TYPOLOGICAL LINGUISTICS	
Hasanova M. M. COGNITIVE FEATURES OF METONYMY IN ENGLISH AND AZERBAIJANI.....	273
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	279

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'282.3/4'366.5

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/01>**Азарова Л. Є.**

Вінницький національний технічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ДВОКОМПОНЕНТНИХ СКЛАДНИХ НОМІНАЦІЙ НА ФОНЕТИЧНОМУ РІВНІ В КОНЦЕПЦІЇ «ЗОЛОТОЇ» ПРОПОРЦІЇ

У статті розглянуто структурну організацію двоконпонентних складних слів у концепції «золотої» пропорції на фонетичному (акустичному) рівні. Розкрито механізм і основні принципи побудови композитів і юстапозитів як закономірності світобудови на фонетичному (акустичному) рівні. Доведено, що гармонійну побудову складних номінацій варто розглядати як кількісний показник у вигляді співвідношення тривалості звучання цілого слова до довжини великого компонента. Кількісні показники гармонійності побудови двоконпонентних композитів-іменників, прикметників, дієприкметників, прислівників, а також юстапозитів у формі іменників, прикметників та прислівників базуються на числових значеннях «золотої» Р- і S-пропорцій, чисел Фібоначчі тощо. Визначено, що переважна більшість композитів і юстапозитів належать до сім'ї класичної «золотої» 1-пропорції та «золотої» 2-пропорції. Менше нараховує сім'я «золотої» 3-пропорції. Сім'я «золотої» S=4-, 5-пропорцій є нечисленими. Все це свідчить про те, що наявність на фонетичному (акустичному) рівні чітко окреслених часових співвідношень не є випадковою, а композити і юстапозити мають гармонійну побудову. Встановлено, що це зумовлено впливом роботи людського мозку на процес утворення мови взагалі і, зокрема, складних номінацій, оскільки мова є продуктом розумової діяльності мовця і сприйняття ним гармонії на рівні абстрактного мислення відбивається на побудові складень. Доведено, що результати досліджень гармонійної побудови складних слів у концепції «золотої» пропорції на фонетичному (акустичному) рівні мають прикладне значення і можуть застосовуватися під час розпізнавання мови, автоматизованого оброблення текстів, синтезу звукових повідомлень тощо. За допомогою комп'ютерних технологій можливе створення робота-диктора, який чітко ставитиме логічний наголос у реченнях, буде «ідеально» вимовляти слова, тексти.

Ключові слова: лінгво-інформаційний підхід, фонетичний (акустичний рівень), «золота» пропорція, числа Фібоначчі, числа Люка, інформаційні технології, гармонійні співвідношення, композит, юстапозит.

Постановка проблеми. Останнім часом мова розширює свої комунікативно-суспільні функції. Вдосконалюються методи, з'являється нова методологія, що дозволяє глибше пояснити сутність мовних явищ у зв'язку з активним розгортанням процесів світової глобалізації. Помітне місце в цій царині посідає дослідження складних слів, кількість яких помітно зросла в XX столітті. Це пояснюється тим, що за багатьох комунікативних ситуацій з'являється потреба у висловленні двох ідей однією лексемою, словом [1, с. 5]. Вивчення складних номінацій здійснюють не лише «класичні» лінгвісти, а й фахівці прикладної лінгвістики, які автоматизовано обробляють мовну інформацію як на структурному, так і на фонетичному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження складних слів має давні традиції. Західноєвропейські лінгвісти на початку XIX століття ґрунтовно вивчали цю проблему на матеріалі індоєвропейських мов [1, с. 5].

Складні слова у слов'янських мовах досліджували видатні вчені XX століття Ф. Міклошич, В. Ягич, І. Лось, Є. Диккенман. Вони розглядали наявність синтаксичних відношень між компонентами складних слів; визначали словоскладання як «синтетичне» поєднання двох, переважно самостійних, частіше іменних елементів; вивчали складні імена в слов'янських мовах, їх класифікацію з урахуванням «сенсових відношень між компонентами»; встановили два різновиди відношень

між компонентами складень; висловили думку про формування складних слів за аналогією.

Вітчизняні лінгвісти ґрунтовно досліджували складні слова у 40-х роках ХХ століття на матеріалі української мови. М. Я. Плющ, С. П. Самійленко, І. Й. Тараненко досліджували історію виникнення іменників-комполітів. О. С. Шевчук виділила ознаки основоскладання: поєднання основ, а не слів, наявність інтерфіксів. Н. С. Родзевич визначила основні принципи або способи словоскладання: морфологічний, синтаксисо-морфологічний, синтаксичний, нейтральний. У працях М. А. Жовтобрюха, Б. М. Кулика зафіксовано два способи сполучення основ: сурядний та підрядний. В. О. Горпинич виділяє три різновиди основоскладання: чисте, складно-суфіксальне і складно-суфіксально-префіксальне. І. Г. Матвіяс виокремлює два типи складних слів, які утворенні зрощенням окремих частин в одне слово та зближенням елементів словосполучення. Н. Ф. Клименко дослідила морфемну будову комполітів через синтаксичну природу їх мотивації. К. Г. Городенська встановила, що складні іменники української мови є формально-граматичним втіленням семантичної структури одного або двох елементарних речень. У працях Р. М. Русанівського, В. Б. Фридрак, М. Т. Чемерисова, О. К. Безпояско, М. Т. Доленка, І. І. Ковалика, А. П. Грищенка аналізуються підходи до вивчення комполітів, до визначення обсягу понять, які вони позначають. Питання про складні терміни порушено в працях М. П. Богуцької, А. А. Бурячка, Л. С. Гончаренка, В. С. Марченка, В. М. Овчаренка та ін. Методологію гармонійної побудови складних слів на структурному й фонетичному рівнях у концепції «золотої» пропорції досліджено в працях [1–3]. Гармонійні пропорції детально описано в працях О. П. Стахова [6–10].

Постановка завдання. Метою статті є дослідження структурної організації двокомпонентних складних слів на фонетичному рівні в концепції «золотої» пропорції. Для досягнення цієї мети розв'язано такі завдання: 1) розкрити сутність гармонійної побудови двокомпонентних складних слів на фонетичному рівні; 2) визначити основні закономірності гармонійної побудови двокомпонентних складних слів на фонетичному рівні; 3) вивчити сполучувальні можливості основ у двокомпонентних складних номінаціях; 4) використати спеціалізовану інформаційно-вимірну систему мовних сигналів на основі сучасного персонального комп'ютера для дослідження гармонійної побудови складних слів.

Виклад основного матеріалу. «Із багатьох пропорцій, яких споконвіку людина дотримувалася у своїй праці, у сфері гармонії власних творінь, вирізняється одна-єдина й неповторна пропорція, яка має унікальні властивості. Цю пропорцію називали по-різному: «золотою», «божественною», «золотим перерізом», «золотим числом». Вважають, що поняття про «золоту» пропорцію запровадив Піфагор (давньогрецький філософ і математик), який свої знання про «золоту» пропорцію запозичив у єгиптян і вавілонян. Закріпився цей термін і став популярним, завдяки Леонардо да Вінчі, який використав закон гармонії, закон числа для надання своїм творінням досконалості і краси [11, с. 35]. І. Кеплер писав, що «геометрія володіє двома скарбами – теоремою Піфагора і «золотим» перерізом. І якщо перше з цих скарбів можна порівняти з мірою золота, то друге – з дорогоцінним каменем». «Золота» пропорція виникає внаслідок «розв'язання геометричної задачі про поділ одиничного відрізка в крайньому та середньому відношеннях. До гармонійних пропорцій в першу чергу варто віднести класичну «золоту» пропорцію, яка є додатним коренем $x^2 - x - 1 = 0$ і дорівнює»: $\alpha = \frac{1 + \sqrt{5}}{2} = 1,618$ [11, с. 35].

Варто відзначити, що результати досліджень усного мовлення (навіть більше, ніж писемної мови) мають інтерес не тільки для лінгвістів (фонетистів), а й для психологів, інженерів зв'язку (звукової апаратури) та інших фахівців. На це є свої об'єктивні причини, пов'язані як із загальним розвитком науки й техніки, так і з потребами практики.

«Ми пропонуємо фонетичний аналіз виявів «золотої» пропорції в комполітах і юкстапозитах проводити на фонетичному (акустичному) рівні шляхом оцінювання співвідношень часових інтервалів, а вимірювання цих часових інтервалів здійснювати за допомогою спеціальної апаратури цифрового оброблення звукових сигналів» [3, с. 4].

«Довжини складних двокомпонентних слів та їх компонентів розглядаємо як відрізки часу в процесі звучання. Суть вимірювання такого підходу полягає в оцінюванні тривалості часових інтервалів, які припадають на ці відрізки. Оскільки вказана процедура здійснюється в реальному масштабі часу, а тривалість вимовлення будь-якого слова становить порядок частин або одиниць секунди (залежно від темпу мовлення), то за одиницю виміру доцільно (згідно з технічними нормами) обрати мілісекунду (мс)» [3, с. 4].

Далі вимірюємо тривалість звучання двокомпонентного композита, юкстапозита та їхніх компонентів, а також визначаємо центр поділу досліджуваної складної одиниці на компоненти за допомогою спеціальної апаратури, до складу якої «входять пристрої запису і відтворювання звукових сигналів, принципи дії яких ґрунтуються на теорії цифрового оброблення аналогових сигналів» [4, с. 180]. В останні десятиліття у зв'язку з появою сучасних персональних комп'ютерів почало широко використовуватися цифрове оброблення аналогових сигналів, до яких входить, крім персонального комп'ютера, спеціалізоване обладнання для цифрового аналізу звукових сигналів.

Для визначення конкретних значень пропорцій на фонетичному рівні застосовуємо відповідні поліноми заданих порядків.

$$P_{\Phi} = \frac{\text{тривалість звучання двокомпонентного слова (мс)}}{\text{тривалість звучання великого компонента (мс)}},$$

у якому індекс Φ означає пропорцію на фонетичному рівні. «У межах фонетичного аналізу для вимірювання часових інтервалів потрібно послуговуватися переважно дробовими показниками. Це пов'язано з тим, що відношення вимірних часових інтервалів у двокомпонентних словах є здебільшого дробовим числом» [6, с. 11].

Набір значень цих дробових показників P_{Φ} наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Р	P_{Φ}	P_{Φ}^*
0	2.00	2.00
1	1.50; 1.67; 1.75; 1.60; 1.57; 1.625	1.62
2	1.33; 1.50; 1.44; 1.46	1.465
3	1.25; 1.40; 1.43	1.38
4	1.20; 1.38	1.32
5	1.17; 1.29	1.285
6	1.14; 1.30	1.26

[6, с. 32]

Дослідження композитів і юкстапозитів на фонетичному рівні здійснюємо за таким алгоритмом. Спочатку систематизуємо складні номінації за частиномовною належністю. Потім здійснюємо процедуру «озвучування» відріаних і систематизованих двокомпонентних складних слів. «Звуковий сигнал, що їх генерує, перетворювався в електричні коливання (інтонограми) і фіксувався в пам'яті комп'ютера за допомогою спеціальної апаратури цифрового звукозапису і прикладної програми Wave for Windows. Для проведення досліджень на цьому етапі було використано можливості студії звукозапису Вінницької теле-

радіокомпанії, а також науково-технічного відділу аналого-цифрових систем Вінницького національного технічного університету» [2, с. 534].

Фонетично-часовий аналіз досліджуваних номінативних одиниць відбувався на матеріалі інтонограм. Під час дослідження «вимірювали загальну тривалість звучання композита або юкстапозита, а також тривалість звучання великого компонента, отримавши певні кількісні значення» [3, с. 5].

Приклади вимірювання вказаних характеристик у словах автотранспорт і аеронавігація за допомогою комп'ютерних інтонограм зображені на рисунку 1. В інтонограмі слова автотранспорт центр його поділу (часова відмітка – вертикальна пряма лінія) припадає на значення 437 мс, загальна ж тривалість (довжина) становить 1143 мс. Отже, тривалість (довжина) великого компонента транспорт дорівнює $1143 \text{ мс} - 437 \text{ мс} = 706 \text{ мс}$. У слові аеронавігація центр поділу припадає на значення 347 мс, а загальна тривалість дорівнює 1363 мс. Відповідно тривалість великого компонента навігація становить $1363 \text{ мс} - 347 \text{ мс} = 1016 \text{ мс}$.

«На завершальному етапі було визначено пропорції побудови двокомпонентних складних слів, обчисливши відношення відповідно до наведеної основної формули для P_{Φ}^* . Далі отримане значення P_{Φ} зіставили з числовими показниками таблиць для сімей «золотих» Р- і S-пропорцій. За результатами цього кваліфікаційного аналізу досліджувані двокомпонентні складні слова занесено до складу відповідних сімей» [2, с. 535].

Так, наприклад, пропорція побудови слова
437 мс 706 мс
авто | транспорт становить: $P_{\Phi} = (437 \text{ мс} + 706 \text{ мс}) : 706 \text{ мс} \approx 1.619$, а слова –
347 мс 1016 мс
аеро | навігація – $P_{\Phi} = (347 \text{ мс} + 1016 \text{ мс}) : 1016 \text{ мс} \approx 1.34$.

Тривалість звучання цих складних слів фіксуємо в мілісекундах зверху над компонентами. Потім отримані результати порівнюємо з таблицею дробових показників «золотих» Р-пропорцій і визначаємо, що таку складну номінативну одиницю, як автотранспорт, треба віднести до сім'ї класичної «золотої» 1-пропорції. Похибка визначення P_{Φ} у цьому випадку менша за 1%.

Слово аеронавігація має пропорцію $P_{\Phi} = 1.38$, тому його треба зарахувати до сім'ї «золотої» 3-пропорції.

Композит
435 мс 956 мс

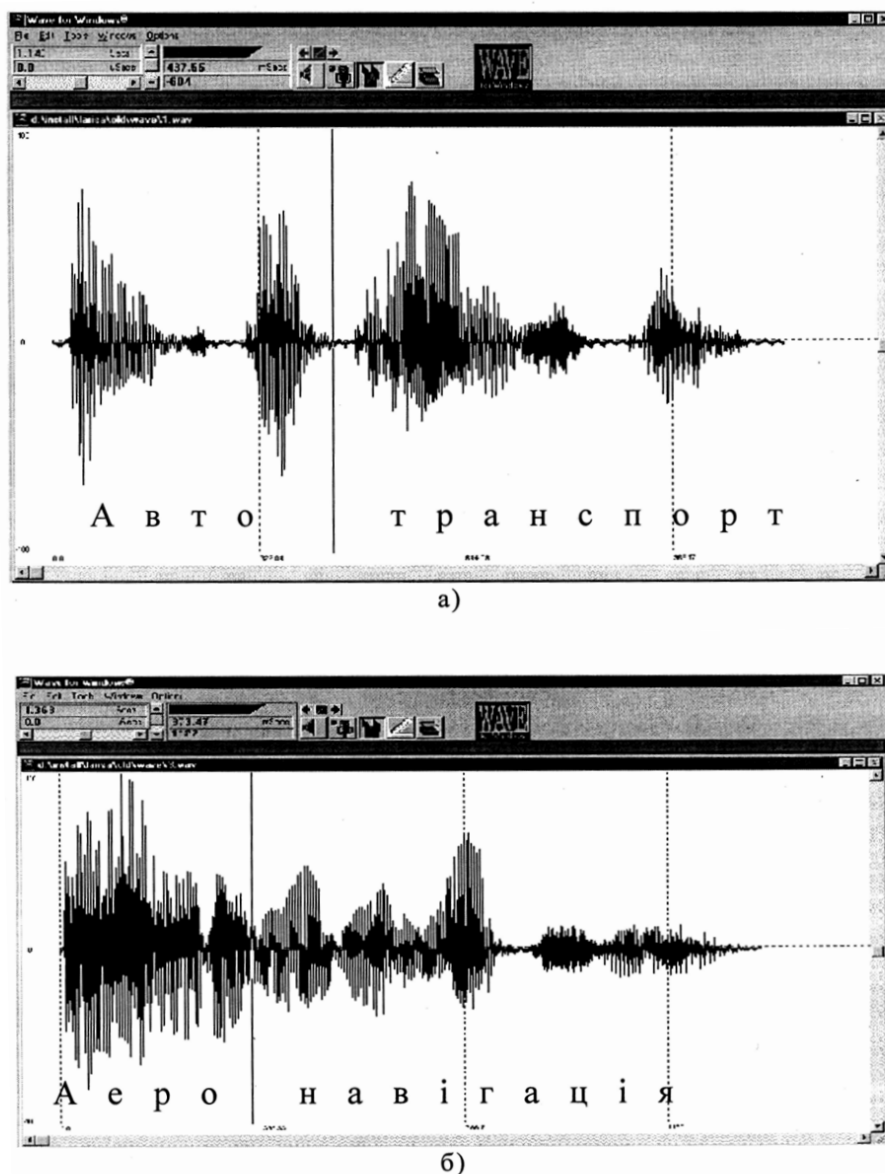

Рис. 1. Комп'ютерні інтонограми двокмпонентних слів:
а) автотранспорт; б) аеронавігація

авіа | промисловість, $P_\phi = 1391 \text{ мс} : 956 \text{ мс} \approx 1,455$

належить до сім'ї «золотої» 2-пропорції, а композит

557 мс 810 мс

взаємо | розуміння, $P_\phi = 1367 \text{ мс} : 810 \text{ мс} \approx 1,69$
належить до сім'ї «золотої» 1-пропорції.

«Варто відзначити, що до сім'ї «золотої» 1-пропорції треба також віднести композити і юкстапозити, які крім $P_\phi \approx 1,62$ мають згідно з поданими в таблиці даними такі значення P_ϕ : 1,50; 1,67; 1,75; 1,60; 1,57; 1,625 і т.д. Сім'ю «золотої» 2-пропорції формують номінації з $P_\phi^* \approx 1,465$, а також з P_ϕ : 1,33; 1,50; 1,44. До сім'ї «золотої» 3-пропорції належать складні номінації з $P_\phi^* \approx 1,38$ та P_ϕ : 1,25; 1,40; 1,43, до сім'ї «золотої» 4-пропо-

рції – з $P_\phi \approx 1,32$ і $P_\phi \approx 1,20$. Аналогічно можна встановити значення P_ϕ^* і P_ϕ для більших P . Слід зауважити, що в деяких сім'ях є однакові значення P_ϕ^* для різних сімей, наприклад $P_\phi = 1,50$ для $P = 1$ і $P = 2$. У таких ситуаціях належність до відповідної сім'ї визначаємо за співвідношенням дослідного P_ϕ і табличного» [6, с. 20]. Причому, якщо дослідне P_ϕ є більшим за табличне, то вибираємо сім'ю з меншим P . В іншому випадку вибираємо сім'ю з більшим P . Безперечно, під час проведення досліджень, зокрема вимовляння слів фахівцями-фонетистами, з'являється деяка «розмитість» практичних значень P_ϕ , яка пов'язана з індивідуальністю диктора. Крім того, у вимірюванні тривалості звучання композитів і юкстапозитів, а також їхніх компонентів ймовірна похибка

(1–3%), яка зумовлена технічними можливостями вимірювальної апаратури. Відзначені суб'єктивні й об'єктивні чинники призводять до того, що отримані дослідним шляхом значення реальних пропорцій можуть дещо відрізнятися від наведених теоретичних значень P_{ϕ}^* і P_{ϕ} .

Аналіз відібраних композитів і юкстапозитів різної частиномовної належності на фонетичному рівні показав, до якої сім'ї вони належать. Сім'я «золотої» 1-пропорції охоплює:

а) композити-іменники:

515 мс 368 мс

дрово | руб $P_{\phi}=883\text{ мс} : 515\text{ мс} \approx 1,71$;

391 мс 603 мс

місце | знаходження $P_{\phi}=994\text{ мс} : 603\text{ мс} \approx 1,65$;

б) композити-прикметники:

298 мс 596 мс

дво | місячний $P_{\phi}=894\text{ мс} : 596\text{ мс} \approx 1,5$;

364 мс 576 мс

восьми | стопний $P_{\phi}=940\text{ мс} : 576\text{ мс} \approx 1,63$;

в) композити-дієприкметники:

381 мс 663 мс

вище | згаданий $P_{\phi}=1044\text{ мс} : 663\text{ мс} \approx 1,57$;

362 мс 596 мс

злато | тканий $P_{\phi}=958\text{ мс} : 596\text{ мс} \approx 1,61$;

г) композити-прислівники:

310 мс 430 мс

віро | гідно $P_{\phi}=740\text{ мс} : 430\text{ мс} \approx 1,72$;

316 мс 563 мс

добро | звучно $P_{\phi}=879\text{ мс} : 563\text{ мс} \approx 1,56$;

До цієї сім'ї належить також юкстапозит:

501 мс 773 мс

бояр | зілля $P_{\phi}=1274 : 773\text{ мс} \approx 1,65$;

Сім'я «золотої» 2-пропорції об'єднує компо-

зити-іменники:

453 мс 964 мс

домо | управління $P_{\phi}=1417\text{ мс} : 964\text{ мс} \approx 1,47$;

288 мс 882 мс

водо | сховище $P_{\phi}=1170\text{ мс} : 882\text{ мс} \approx 1,33$;

компози-дієприкметники:

414 мс 857 мс

високо | поставлений $P_{\phi}=1271\text{ мс} : 857\text{ мс} \approx 1,48$;

277 мс 611 мс

ново | збудований $P_{\phi}=888\text{ мс} : 611\text{ мс} \approx 1,45$;

Крім складних слів, які утворили сім'ї «золотої» P -пропорції, деякі композити та юкстапозити сформували сім'ї «золотої» S -пропорції. Так, наприклад, юкстапозити-іменники *голка-риба*, *член-кореспондент*, *композит білосніжний* належать до сім'ї «золотої» $S = 3$ -пропорції. Композити-іменники *дрібнолісся* та *дермотографія* належать відповідно до сім'ї «золотої» $S = 4$ -пропорції і $S = 5$ -пропорції:

599 мс 656 мс

дрібно | лісся $P_{\phi}=1255\text{ мс} : 656\text{ мс} \approx 1,914$;

730 мс 701 мс

дермато | графія $P_{\phi}=1431\text{ мс} : 730\text{ мс} \approx 1,96$.

Отже, проаналізувавши інтонограми двокомпонентних складних слів, можна зробити висновок: переважна більшість (29 композитів і юкстапозитів) належать до сім'ї класичної «золотої» 1-пропорції, 17 слів – до сім'ї «золотої» 2-пропорції, 8 слів – до сім'ї «золотої» 3-пропорції. Сім'ї «золотої» $S = 4$ - і 5-пропорцій є нечисленними і нараховують по одному слову.

Усе вище зазначене підтверджує той факт, що наявність на фонетичному рівні в дослідженнях складних слів чітко визначених часових досконалих співвідношень не є випадковим. Усі вони належать до сімей «золотих» P - і S -пропорцій. Це свідчить про наявність певних закономірностей у побудові двокомпонентних композитів і юкстапозитів.

Проведений аналіз процедури дослідження побудови композитів і юкстапозитів дав змогу випрацювати методологію гармонійної побудови мовних одиниць на засадах «золотої» пропорції. Суть її полягає в тому, що побудова, а точніше співвідношення між довжинами складних слів і довжинами їхніх компонентів є гармонійними, а критеріями цієї гармонійності є кількісні показники сімей «золотих» P - і S -пропорцій.

Висновки. Під час дослідження побудови складних слів у концепції «золотої» пропорції доцільним є використання лінгво-інформаційного підходу, суть якого полягає в поєднанні традиційних лінгвістичних методів із прийомами інформаційних технологій, а саме: використання апаратних засобів інформаційно-вимірювальної системи мовних сигналів. На фонетичному рівні (за матеріалами інтонограм) гармонію побудови (звучання) двокомпонентних складних слів представляють кількісні показники, які належать до класичної «золотої» 1-пропорції (29). Друге місце посідають складні слова із сім'ї «золотої» 2-пропорції (17). Третє – із сім'ї «золотої» 3-пропорції (8). Обсяги сімей «золотих» 4-, 5-пропорцій зовсім незначні. Фонетичний аналіз двокомпонентних складних слів, зокрема дослідження інтонограм із метою визначення гармонійності побудови композитів і юкстапозитів, має неабияке прикладне значення. Результати такого аналізу фахівці з прикладної лінгвістики можуть використати під час розв'язання актуальних науково-технічних завдань, а саме: розпізнавання мови та автома-

тизованого оброблення текстів. Останнім часом набуває поширення цифровий запис текстів із голосу. Значний інтерес не тільки для інженерів-лінгвістів, а й для представників технічних спеціальностей має розробка так званих вокодерів. Вокодери являють собою пристрої для опрацювання мовних сигналів і призначені для аналізу цих сигналів із метою їхнього перетворення й зберігання в стислій формі, а також для син-

тезу, що сприятиме відновленню вихідного сигналу на основі його ущільненого зображення. Отже, вокодери забезпечують економічний спосіб передавання і зберігання мовних сигналів. Результати дослідження гармонійності побудови двокомпонентних складних слів є підтвердженням слів великого Луї Пастера про те, що «науки тільки виграють, якщо використовують запозичені одна в одній методи й факти» [5, с. 54].

Список літератури:

1. Азарова Л. Є. Складні слова в українській мові: структура, семантика, концепція «золотої» пропорції: монографія / Л. Є. Азарова. Вінниця, 2000. 222 с.
2. Азарова Л. Є. Використання лінгво-інформаційного підходу в дослідженні складних номінацій на фонетичному рівні / Л. Є. Азарова // Наукові записки: Випуск 138. Серія: Філологічні науки. Кіровоград. 2015. С. 531–536.
3. Азарова Л. Є. Гармонійна побудова багатокомпонентних слів на фонетичному рівні / Л. Є. Азарова // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2016. Вип. 63. С. 3–7.
4. Cappellini, A. G. Constantinides and P. Emiliani. Digital filters and their applications // Academic Press. 1978. 393 p.
5. René Valléry-Radot. La vie de Pasteur // Editeur / Publisher: Paris: Ernest Flammarion, 1937.
6. Stakhov A. Mathematics of Harmony as a Prerequisite for the “Golden” Revolution in Mathematics and Computer Science. Volume 3: The “Golden” Paradigm of Modern Science: Prerequisite for ...A Stakhov. Mathematics of Harmony as a Prerequisite for the “Golden” Revolution in ...2021.
7. Stakhov A. The golden section: History and applications. A Stakhov. Series on Knots and Everything (см. в книгах) 65, 1–197. 2020.
8. Stakhov A. The Golden Section, Fibonacci Numbers, Pascal Triangle, and Platonic Solids. AP Stakhov. World Scientific. 2020.
9. Stakhov A. Золотий перетин, числа Фібоначчі, математика гармонії і «золота» наукова революція. A Stakhov. Комп'ютерні науки та кібербезпека, 31–68. 2016.
10. Stakhov A. The golden section, Fibonacci numbers, mathematics of harmony and “golden” scientific revolution. A Stakhov. Комп'ютерні науки та кібербезпека. Компьютерные науки и кибербезопасность. 2016.
11. Стахов А.П. Нова математика для живої природи: Гіперболічні функції Фібоначчі і Люка. Вінниця. 2003. 260 с.

Azarova L. Ye. RESEARCH OF TWO-COMPONENT COMPOUND NOMINATIONS AT THE PHONETIC LEVEL IN THE CONCEPT OF THE “GOLDEN” PROPORTION

The article examines the structural organization of two-component compound words in the concept of the «golden» proportion at the phonetic (acoustic) level. The mechanism and basic principles of building composites and juxtaposites as regularities of the universe at the phonetic (acoustic) level are revealed. It is proved that the harmonic construction of complex nominations should be considered as a quantitative indicator in the form of the ratio of the duration of the sound of the whole word to the length of the large component. Quantitative indicators of the harmony of the construction of two-component composite nouns, adjectives, verbs, adverbs, as well as juxtaposites in the form of nouns, adjectives and adverbs are based on the numerical values of the «golden» P- and S-proportions, Fibonacci numbers, etc. It was determined that the vast majority of composites and juxtaposites belong to the family of the classic «golden» 1-proportion and «golden» 2-proportion. The «golden» 3-proportion family counts less. Families of «golden» S=4-, 5-proportions are few. All this indicates that the presence of clearly defined temporal relationships at the phonetic (acoustic) level is not accidental, and composites and juxtaposites have a harmonious structure. It was established that this is caused by the influence of the human brain on the process of language formation in general and, in particular, complex nominations, since language is a product of the speaker's mental activity and his perception of harmony at the level of abstract thinking is reflected in the construction of syllables. It has been proven that the results of research on the harmonic construction of complex words in the concept of the «golden» proportion at the phonetic (acoustic) level have applied value and can be used during speech recognition, automated text processing, synthesis of sound messages, etc. With the help of computer technologies, it is possible to create a robot announcer that will clearly put a logical emphasis in sentences, and will «perfectly» pronounce words and texts.

Key words: linguistic-informational approach, phonetic (acoustic level), «golden» proportion, Fibonacci numbers, Luke's numbers, information technologies, harmonic ratios, composite, juxtaposit.

Архипенко Л. М.

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

АНГЛОМОВНА ЛЕКСИКА В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ МЕДІЙНИХ ТЕКСТАХ (ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ)

У статті мова йде про процес запозичення іношомовної лексики в українську мову. Основна увага зосереджена на комунікативно-прагматичному аналізі особливостей уживання новітніх англійців у різнопланових медійних текстах, що зумовлено активним дослідженням динамічних мовних процесів у засобах масової інформації та комунікації, які останнім часом стали традиційними джерелами збагачення лексичної системи мови, зокрема й шляхом запозичування іношомовних слів. Актуальність запропонованої наукової розвідки визначається невпинним інтересом науковців до дослідження активних мовних процесів, пов'язаних з інтенсивним збільшенням кількості неологів в різних національних мовах.

У процесі аналізу медіатекстів з метою визначення функцій англіцизмів в українській мові виявлено, що учасники медіадискурсу широко послуговуються англомовними елементами з метою надання висловленню певного стилістичного ефекту, демонстрації лінгвістичної вправності мовця, а також зацікавлення адресата інформації. Підсилення ефективності впливу на учасників медіакомунікації іноді досягається за допомогою функціонального синкретизму англомовних запозичень. З'ясовано, що до провідних функцій (номінативної, оцінювальної, інтегрувальної, експресивно-стилістичної, компресивної) долучаються й функції показника приналежності до певної групи мовців, орієнтації на мовну моду тощо. Англомовні запозичення мають вагомий перелік допоміжних функцій щодо основної функції медіадискурсу – відображення актуальних настроїв суспільства в різних сферах діяльності та впливу на цільову аудиторію. Процес запозичування іношомовної лексики та творення нових слів на основі чужомовних морфем розширює межі міжнаціонального лексичного фонду. Активна участь англійців у цьому процесі зумовлена провідною позицією англійської мови на світовій арені як мови міжнародної комунікації.

Ключові слова: іношомовна лексика, процес запозичення, англізми, функції запозичень, медіатекст.

Постановка проблеми. Глобалізаційні процеси, розвинені міжкультурні зв'язки, розмаїття сучасних засобів масової комунікації на початку ХХІ століття створили умови для всіляких форми взаємодії лексичних систем різних світових мов. Сучасні засоби масової інформації взяли на себе провідну роль у залученні нових понять та їх називанні й привертають увагу лінгвістів як важливі джерела поповнення словникового запасу мови, у тому числі й за допомогою іношомовних лексичних запозичень. Прихильність громадян різних держав до англомовної лексики останнім часом стала основною причиною збільшення кількості англійців у мовленні носіїв різних мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному мовознавстві в різнопланових аспектах активно досліджується явище інтенсивного запозичування з англійської мови. Ця проблема стала предметом уваги Б. Ажнюка [1], О. Стишова [9], М. Навальної [7], Ю. Молоткіної [6], В. Роман [8]. Перелік новітніх наукових

розвідок зазначеної тематики збагатився дисертаціями Я. Битківської [3], О. Лапінської [4], Т. Майструк [5], С. Федореця [10], Н. Ясинецької [11] та інших. Зазначимо, що численність наукових розробок у цьому напрямі невпинно збільшується. Значна зацікавленість дослідників цим явищем породжує наукові дискусії навколо низки питань, які вимагають системного й ретельного вивчення, зокрема продовження глибокого й усебічного аналізу потребують причини потрапляння запозиченої лексики в українську мову та особливості її функціонування в мові-реципієнті.

Постановка завдання. Постійне зростання наукових інтересів у лінгвістичному колі дослідників до аналізу активних мовних процесів, зокрема іношомовного запозичення, і звернення мовознавців до дослідження динамічних явищ у системах різних мов зумовлюють незаперечну актуальність обраної теми. *Об'єктом дослідження* виступає процес запозичення англомовної лексики в українську мову, визначальною

рисом якого є стрімке збільшення останнім часом кількості англійзмів у лексиці різних мов світу, що, безумовно, пов'язане з визнанням англійської міжнародною мовою спілкування, розвитком глобальної мережі Інтернет та сучасних засобів масової комунікації. **Предмет дослідження** становлять функційні особливості використання англійзмів в українській мові. **Мета роботи** – виявлення загальних та специфічних функцій англійських запозичень в українській мові через аналіз сучасних медіатекстів.

Під час виконання дослідження використано різні загальнонаукові та приватні лінгвістичні методи. Відбір матеріалу здійснено шляхом суцільної вибірки, аналітико-описовий метод уможливив проведення попереднього аналізу та опису мовних одиниць відповідно до мови-джерела. Комунікативно-прагматичний аналіз тексту застосовано для встановлення функційної ролі запозичених лексем та їхніх форм у медіатекстах. Для визначення доцільності обрання тих чи інших англійзмів застосовано класифікаційний метод та метод контекстного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Лінгвістичні розвідки, присвячені запозиченій лексиці, у центрі уваги традиційно тримають причини запозичення. Поданий у працях значної кількості мовознавців перелік причин, виявлених на різноплановому матеріалі, як правило показує, що в певних ситуаціях поняття «причина» і «функція» збігаються. У цій статті сутність семантико-прагматичних функцій ми розглядаємо через залежність двох аспектів: потенційного аспекту, або можливостей, які пов'язані з використанням елементів системи мови, залучених для програмування та створення як окремих висловлювань, так і цілісного тексту, тобто потенційного призначення мовного акта та аспекту реалізації цього призначення.

Увага до вивчення сучасного медіадискурсу з комунікативно-прагматичної позиції викликана інтенсивним розвитком медіаіндустрії: зміною форм, жанрів, змістом матеріалів, динамічністю мовних процесів, зміщенням комунікативної спрямованості з суто інформаційної на культурно-просвітницьку та розважальну. У сучасній лінгвістиці посилюється зацікавленість вивченням масової та публічної комунікації внаслідок її впливу на мовну культуру в цілому. Джерелом мовного матеріалу для виявлення функцій англійських запозичень в українській мові стали медійні тексти як об'єктивне й багатогранне джерело для виявлення загальномовних тенденцій у живій системі мови. Підставою для вибору медіа текстів як джерела

мовного матеріалу також стала їхня культурно-просвітницька спрямованість, причетність журналістської спільноти як учасника комунікації до дотримання мовної норми. У центрі дослідження перебувають не тільки лінгвальні, але й екстра-лінгвальні фактори, що зумовлюють вибір комунікантами тих чи інших мовних засобів. Таким чином, аналізовані в цьому дослідженні англійські запозичення представляють інтерес як мовні засоби вираження певних комунікативних інтенцій учасників медіадискурсу та демонструють значні функційні можливості.

У своїх попередніх працях ми зазначали, що «...розглядаючи запозичену лексему, особливо важливо усвідомлювати її функціональну роль у мові. Традиційно у численних наукових дослідженнях виділяють наступні функції: номінативна – позначення нових понять, предметів, явищ; компресійна – творення компактних форм слів та виразів; дериваційна – творення нових слів; стилістична – кореляція назви з комунікативними умовами. Цілком зрозуміло, що основна функція запозичення – це називання нового поняття чи предмета. Кожна із зазначених функцій запозиченого слова завжди спричиняє зміну в лексичному складі мови-реципієнта. Таким чином, простежується закон системності в мові щодо запозичень: будь-яка зміна в лексичному складі у вигляді запозичень може стати поштовхом до семантичних чи стилістичних змін в словах чи синонімічних групах мови-реципієнта, а функційні вияви іншомовних лексем доводять обґрунтованість їхнього запозичення. В іншому разі запозичення може розглядатися як надмірне й невиправдане явище, особливо коли іншомовні слова потрапляють у мову як вторинні номінації вже наявних реалій і понять. [1, с. 3]. О. Стишов вважає, що «потужні тенденції до глобалізації та інформатизації в українській мові початку ХХІ ст. мають і негативні наслідки. Запозичення низки новітніх іншомовних слів із мовознавчого погляду недоречне, оскільки вони порушують закони й розхитують структуру української мови, її нормативні, стилістичні й культуромовні засади. Нерідко в певних запозиченнях-інноваціях зовсім немає потреби: іншомовні елементи лише обтяжують мову зайвими лексичними одиницями, заступаючи або й витісняючи з ужитку наявні в словнику загальноновживані питомі лексеми або давно освоєні запозичення, апробовані тривалою мовною практикою» [9, с. 74–75]. Наприклад, це може стосуватися запозичування слів з огляду на «престиж» чи моду на іншомовні слова з попу-

лярної й найбільш поширеної мови. Проте далі дослідник зазначає, що «окремі негативні тенденції й упливи загалом не порушують стабільності сучасної лексичної системи української мови. Нові іншомовні входження переважно збагачують номінативні та зображально-виражальні засоби, є важливими елементами новітньої комунікації» [9, с. 75].

Однією з основних функцій запозичень є **номінативна**, яка перш за все зумовлена потребою називати нові явища, предмети та реалії, адже в мові або з'являється щось нове, або щось уже наявне стало важливим настільки, що мова (а насправді ми самі) створює для нього нове ім'я: «Протести, які планується продовжити найближчими днями під **хештегом** *«#GAZwithme»*, виступають проти повернення Болгарії до залежності від російського газу та, відповідно, участі у фінансуванні війни проти України» (11.08.22, Європейська правда); «Під час поїздки водії та користувачі зобов'язані бути в масках. В Україні водії також повинні підтвердити, що вони носять маску, зробивши **селфі** перед виходом на лінію» (03.02.22, PROMOTED); «Маск, найбагатша людина у світі, останніми тижнями писав Twitter щодо пропозицій для припинення війни в Україні та погрожував скоротити фінансову підтримку **інтернету Starlink** в Україні. Його **твіти** та публічні коментарі розчарували посадовців у США та Європі та викликали похвалу з боку конкурентів Америки» (21.10.22, Економічна правда). Використання іншомовних слів у разі найменування нового поняття чи явища з відсутнім питомим відповідником, не вимагає пояснення. І таких прикладів маємо чимало кількість.

Увагу привертають випадки мовного варіювання, коли мовець надає перевагу запозиченій лексемі за наявності питомого слова з таким же значенням. Саме такий вибір одного з варіантів (лексичного, граматичного тощо) частіше за все не випадковий і визначається стратегічним або тактичним завданням. Іноді це зумовлене використанням англізма в конвенційному термінологічному значенні. Наприклад: «Шок – це вибух бомби, а **саспенс** – це коли на циферблаті 14:45, а бомба за сюжетом повинна вибухнути о 15:00, і глядач знає про це завдяки величезному годиннику в кадрі за спинами головних героїв» (ULR: <https://oiff.com.ua/festival/news>). Термін *suspense* (англ.) позначає художній ефект, що передбачає виникнення у глядача особливого стану хвилювання, наростання тривоги й напруження; хворобливої

нетерплячки в очікуванні розв'язки напружених подій. Словник української мови не фіксує загальноприйнятого терміна з цим значенням.

Запозичені визначення загальновизнаних міжнародних явищ і понять можуть бути більш вдалимими й доречними, ніж їхній переклад, і реалізують **інтегровальну функцію** як мовні одиниці міжкультурної комунікації. «Минулого тижня в McKinsey представили **шорт-лист** ключових чинників «реабілітації та розвитку бізнесу» в умовах затяжної економічної кризи. Це комбінування людського інтелекту та цифрових технологій, реструктуризація з упором на онлайн-сервіси та трансформація стандартної бізнес-моделі на бізнес-платформу, а також стратегія інвестування в IT-інфраструктуру – проти інших, не пріоритетних на сьогоднішній день напрямків на тлі глобальних змін у всіх індустріях (23.09.20, Економічна правда) (від англ. *short list* – короткий список найбільш імовірних кандидатів на звання, нагороду, премію тощо). Наведений приклад англізма має міжнародний характер і не потребує додаткових пояснень.

Аналіз медійних текстів доводить, що використання англословних запозичень в українській медіакommunікації переважно вмотивоване прагненням до економії мовленнєвих зусиль: «Давайте розберемося, чи мають криптовалюти шанс стати **мейнстрімом** офіційних біржових торгів, або ми маємо справу з черговою мильною бульбашкою, здатною поховати амбітні плани своїх фанатів і збагатити лише тих, хто першим інвестував і встиг швидко позбутись цього активу» (05.02.18, Голос Америки). Цей приклад показує, як лаконічне слово мейнстрім (від англ. *mainstream* – основна течія) замінює цілий описовий зворот (переважний напрямок у певній сфері (науковій, культурній, медійній тощо) для певного періоду часу), виконуючи функцію **компресії тексту та мовленнєвої економії**.

Наявність іншомовної лексики в медіакommunікації переважно спричинена тематичним контекстом, адже дискусії щодо економічної, політичної, соціальної сфер суспільного життя передбачають використання значної кількості англійських запозичень, що є виявом як ознак публіцистичного стилю комунікації, так і бажання мовця вказати на інтелектуальний характер свого мовлення, а саме: підкреслити високий рівень освіченості чи знання мовного етикету, інші якості (рівень поінформованості про нове, сучасне, технічно пріоритетне) поціновувати сучасним суспільством. «Міністр охорони здоров'я України Максим

Степанов переконаний, якщо скасувати всі протиепідемічні заходи, які ввели через COVID-19, то захворюваність зросте до 30 тис. хворих на день і відбудеться **колапс** медичної системи (17.11.20, День). Латинізм *колапс*, запозичений з англійської (англ. *collapse* – колапс, крах, падіння, від лат. *collapsus* – упав), вжитий замість питомого слова *занепад*, дає можливість автору висловлювання продемонструвати свої лінгвістичні уподобання й зацентувати увагу на інтелектуальному рівні розмови. Власне у такий спосіб англізми використовуються для самовираження й самоствердження мовця, виконуючи **експресивно-стилістичну функцію**. Слід зауважити, що не завжди можливе визначення того, чи лексема запозичена, чи слово створене з уже наявних морфологічних одиниць у мові-реципієнті, адже латинські та грецькі кореневі морфеми та афікси стали джерелом формування термінології європейських мов. Але етимологія запозичень та способи проникнення (прямо чи опосередковано через іншу мову) перебувають поза межами цього дослідження й залишають перспективи для подальшого розгляду проблемного питання.

Шляхом запозичування може зреалізовуватися **оцінювальна функція**, адже саме за участі мовних знаків надається оцінка предметам, діям, висловлюванням тощо з позитивного чи негативного боку. Так, наприклад, іншомовне вкраплення *екшн* (від англ. *action* – дія, вчинок) дублює лексичні варіанти: *втеча, крадіжка й підпал автомобіля*, тим самим демонструючи негативне ставлення мовця до факту, про який йдеться у повідомленні: «Був такий **екшн**: злочинець з місця події втік, використовуючи автомобіль, який потім знайшли спаленим. Знайшли очевидців, які бачили, як горів автомобіль. В області введено поліцейську операцію відповідного рівня. Можлива зброя, якою скоєно вбивство, зараз в руках експертів. Ми вилучили зброю, але потрібен час, щоб сказати, чи це зброя, з якої скоїли вбивство» (18.09.19, Цензор.нет). Ще один приклад – абревіатура VIP (Very Important Person): «Батальйон «Монако»: ЗМІ показали, де Суркіси, Жеваго, Столар та інші «**VIP-біженці**» пересиджують війну. Журналісти випустили фільм-розслідування про українських «**VIP-біженців**», серед яких українські олігархи та бізнесмени» (17.08.22, Цензор.нет), – має чітко виражену оцінювальну конотацію й вказує на негативне ставлення авторів до українських багатіїв, які пересиджують війну з російським агресором за межами України.

Найважливішою цільовою настановою будь-якого засобу масової інформації можна назвати емоційний вплив на масову аудиторію. Одночасне вживання автором синонімічних одиниць запозиченої та питомої лексики надає висловлюванню яскравішого емоційного забарвлення й посилює **функцію впливу** запозичень: «Вишиванки Володимира Зеленського та Олени Зеленської, які й потрапили під немотивований злісний **хейт** (від англ. *hater* – ненависник) відомої політичної групи, зроблені українським дизайнером Артемом Климчуком (бренд *artemklimchuk*) на основі українських традицій крою, підбору орнаментів» (21.05.21, Цензор.нет); «Керуючись «правилом темної кімнати», завжди взаємодіяли наосліп три **стейкхолдери** української екологічної системи – держава, бізнес і громада. (від англ. *stakeholder* – зацікавлена сторона)» (17.08.21, Економічна правда).

Важливу роль у функціонуванні запозичень відіграють специфіка аналізованого матеріалу, семантика запозичень та контекст. Безумовно, вирішальною є роль семантики лексеми та її контекстного оточення, адже розкриття словом значення й уживання лексеми в різних функціях постійно залишаються взаємодоповнюваними явищами та вказують на змінність меж між тими чи іншими виконуваними запозиченнями функціями. Використання в комунікації іншомовних слів для номінації явищ чи понять, що позначають те ж саме, що і їхній переклад, зумовлюється **функцією орієнтації на мовну моду**: «З 10 ранку до 6 вечора можна провести час в аквапарку «Затока» з катамаранами, «бананами», «таблетками» і водними гірками. Для дітей до 3-х років – вхід з батьками безкоштовний, в аквапарку є кілька басейнів з підігрівом і **релакс-зони з джакузі**» (Інформаційне агентство ASPI, 23.06.20); «Наші вулиці називають іменами фашистських злочинців», – українців обурило **спіч** ведучого Доманського на концерті «Інтера» до 9 Травня» (08.05.18, Цензор.нет); «Поліцейський Київщини Іван Сімороз, героїчний оперуповноважений з Бучанського району Київщини, відкрив експозицію, присвячену мужнім правоохоронцям та рятувальникам України. Фото демонструють наразі у Верховній Раді. Герої серед нас – це ключовий **меседж** кожного фото» (15.12.22, Вечірній Київ). У наведених прикладах і подібних висловлюваннях запозичення можуть сприйматися мовцями як престижніші за українські відповідники.

Імовірний образ аудиторії читачів / слухачів / глядачів визначає стиль спілкування та відбір лек-

сичних одиниць. Використовуючи неадаптовані англомовні слова без пояснення значення й високо оцінюючи інтелектуальний рівень споживачів інформації, медійники покладають на себе відповідальність за успішний результат комунікації. Таким чином, запозичення реалізують **функцію показника приналежності до певної групи мовців**. А іншомовні одиниці, обмежені, наприклад, молодіжним, комп'ютерним, професійним сленгом, реалізують одночасно й функцію показника приналежності до певної групи мовців, й функцію орієнтації на мовну моду: «*«Наш Київ» розповів про новий вид афери – злом акаунта та розсилання від його імені прохання перерахувати гроші на карточку <...>. Шахраї створюють акаунт-клон своєї жертви, тобто, вони копіюють пости та профіль і додаються до його друзів, а наївні користувачі соціальних мереж думають, що їхній френд раптово видалився, і додають клона в друзі»* (20.01.16, Вечірній Київ). Іноді поєднання цих функцій має експліцитне вираження через вказівку на актуальність мовної одиниці: *«Ілону Маску оригінально дорікнули через спробу «кинути» Україну зі Старлінками: в мережі влаштували батл фото жаб»* (03.11.22, Telegraf); *««Отже, головну книжку мого життя – «Світлий шлях: історія одного концтабору» – можна придбати англійською. Як видно зі змісту, в ній немає вигаданого сюжету: це **нон-фікшн** книжка, яка описує події в російському концтаборі «Ізоляція» на Донеччині...», – зазначив Асєєв»* (22.11.22, Chytomo).

Висновки й пропозиції. Аналіз медіатекстів з метою визначення функцій англіцизмів в укра-

їнській мові виявив універсальні мотиви використання запозичень. Учасники медіадискурсу широко послуговуються англомовними елементами з метою надання висловленню певного стилістичного ефекту, демонстрації лінгвістичної вправності мовця, а також впливу на адресата інформації. У широкому значенні провідна функція медіадискурсу – впливова, тому серед основних завдань учасників медіакомунікації постає завдання влучно й уміло використати мовні засоби, що можуть зацікавити споживача інформації. Підсилення ефективності впливу на учасників медіакомунікації іноді досягається за допомогою функціонального синкретизму англомовних запозичень, адже функція називання може здійснюватися одночасно з іншими функціями, наприклад, з експресивно-стилістичною. До провідних функцій (номінативної, компресивної, інтегративної, оцінювальної, експресивно-стилістичної) долучаються й функції показника приналежності до певної групи мовців орієнтації на мовну моду тощо. Отже, англомовні запозичення мають вагомий перелік допоміжних функцій щодо основної функції медіадискурсу – відображення актуальних настроїв суспільства в різних сферах діяльності та впливу на цільову аудиторію. Процес запозичування іншомовної лексики та творення нових слів на основі чужомовних морфем розширює межі міжнаціонального лексичного фонду. Дослідження цього явища як результату глобалізаційних процесів потребує постійної уваги й подальшого вивчення.

Список літератури:

1. Ажнюк Б. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. Мовознавство. 2001. № 3. С. 48–54.
2. Архипенко Л. Англіцизми в українській мові: причини, наслідки, перспективи запозичування. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71). № 5. Ч. 1. С. 1–6.
3. Битківська Я. В. Тенденції засвоєння та розвиток семантики англіцизмів у сучасній українській мові: дис. ... канд. філол. наук. Тернопіль : Терноп. нац. пед. ун-т ім. В. Гнатюка, 2008. 368 с.
4. Лапінська О. М. Англіцизми в структурі українського художнього тексту кінця XX – початку XXI ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ: Дніпропетр. нац. ун-т ім. Олеся Гончара, 2013. 20 с.
5. Майструк Т. С. Англійські запозичення у функціонально-стильових різновидах української мови кінця XX – початку XXI століть: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Кривий Ріг, 2010. 20 с.
6. Молоткіна Ю. Різні способи написання новітніх англіцизмів в українській мові. Науковий вісник Дрогобицького Державного Педагогічного Університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство. 2017. Вип. 7. С. 119–123.
7. Навальна М. Складнощі редагування іншомовних лексем у мові засобів масової інформації. Мова. Суспільство. Журналістика: матеріали XXIV міжнародної науковопрактичної конференції з проблем функціонування і розвитку української мови (Київ, 2 листопада 2018 р.). Київ: Інститут журналістики. 2018. С. 42–45.
8. Роман В. Особливості адаптації лексичних запозичень у мові засобів масової інформації. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. 2018. № 36. С. 118–121.
9. Стишов О. А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку XXI ст. Studia philologica. 2017. Випуск 9. С. 66–75.

10. Федорець С. А. Англійські запозичення в мові сучасної української реклами: дис. ... канд. філол. наук. Харків : Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди, 2005. 203 с.

11. Ясинецька Н. А. Структурно-семантичні особливості та функціонування новітніх англізмів в українській мові: дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2013. 253 с.

Arkhyenko L. M. ENGLISH VOCABULARY IN MODERN UKRAINIAN MEDIA TEXTS (FUNCTIONAL ASPECT)

The article deals with the process of borrowing foreign language vocabulary into the Ukrainian language. The main attention is focused on the communicative and pragmatic analysis of the peculiarities of the use of new anglicisms in various media texts, which is due to the active study of dynamic language processes in the media and communication, which have recently become traditional sources of enrichment of the lexical system of the language, including through the borrowing of foreign words. The relevance of the proposed scientific research is determined by the relentless interest of scientists in the study of active language processes associated with the intensive increase in the number of nelexics in different national languages. In the process of analyzing media texts in order to determine the functions of anglicisms in the Ukrainian language, it was found that participants in media discourse widely use English-language elements in order to give a certain stylistic effect to their statements, demonstrate the speaker's linguistic skill, and interest the addressee of information. Enhancing the effectiveness of influence on the participants of media communication is sometimes achieved through the functional syncretism of English borrowings. It has been found that the leading functions (nominative, evaluative, integrative, expressive-stylistic, compressive) are joined by the functions of an indicator of belonging to a certain group of speakers, orientation to language fashion, etc. English-language borrowings have a significant list of auxiliary functions in relation to the main function of media discourse, which is to reflect the current mood of society in various fields of activity and to influence the target audience. The process of borrowing foreign vocabulary and creating new words based on foreign morphemes expands the boundaries of the international lexical fund. The active participation of anglicisms in this process is due to the leading position of English on the world stage as a language of international communication.

Key words: foreign language vocabulary, borrowing process, anglicisms, borrowing functions, media text.

Бичкова Т. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РИСИ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО НАРІЧЧЯ У СЛОВОЗМІНІ ІМЕННИКІВ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ В РУКОПИСНИХ АПОКРИФІЧНИХ ЗБІРНИКАХ XVII–XVIII СТ.

Стаття присвячена аналізу діалектних особливостей у мові західноукраїнських рукописних апокрифічних збірників XVII–XVIII ст. Зауважено, що упродовж багатьох віків апокрифи були надзвичайно популярними серед людей, тому зазнавали численних народних обробок. Це позначилося й на мові збірників – у них яскраво відображені риси тих говорів південно-західного наріччя, в межах поширення яких були створені рукописи. Іван Франко зібрав, упорядкував, дослідив та видав апокрифічні збірники. Він також першим здійснив спробу лінгвістичного аналізу пам'яток, вказавши, що на мові окремих рукописів позначився вплив зокрема надсянських, бойківських, лемківських говорів.

У статті здійснено спробу визначити риси південно-західного наріччя, відображені у системі словозміни іменників чоловічого роду, а також з'ясувати, яким саме говорам ці особливості, зафіксовані у пам'ятках, властиві.

Дослідження показало, що майже уся відмінкова парадигма іменників чоловічого роду зазнала впливу діалектного мовлення. З'ясовано, що деякі говіркові морфологічні риси, виявлені у збірниках, спричинені явищами фонетичного характеру. Зокрема, депалаталізація приголосних [с] та [р] у низці південно-західних діалектів зумовила уніфікацію закінчень за твердим різновидом відмінювання; діалектна зміна голосного [а] в [е] спричинила витворення у давальному й місцевому відмінках множини закінчень, які формально збігаються з архаїчними флексіями. Крім того, виявлено, що окремі словоформи могли вживатися під впливом церковнослов'янської мови. Проте їхнє функціонування у південно-західних говорах дозволяє вважати їх явищем діалектного мовлення. Встановлено, що в деяких відмінках іменники чоловічого роду виступають лише із архаїчними закінченнями, які збереглися і в південно-західному наріччі, а форми загальнонародної мови повністю відсутні.

Зазначено, що подальші студії апокрифічних збірників дозволять виявити діалектний вплив на всіх рівнях мовної системи, а також з'ясувати співвідношення локальних та загальноукраїнських елементів у мові пам'яток.

Ключові слова: південно-західні говори, діалектні риси, основа іменника, відмінкова парадигма, архаїчне закінчення, аналогія.

Постановка проблеми. Актуальним завданням вітчизняного мовознавства було і залишається вивчення історії української мови, адже в останні кілька десятиліть мовознавці переглядають наукові погляди на походження та розвиток української мови (як живої розмовної, так і літературної). Одним з основних джерел історико-лінгвістичних досліджень є пам'ятки писемства з різних територій України. До них зокрема належать і західноукраїнські рукописні апокрифічні збірники XVII–XVIII ст., які свого часу зібрав, упорядкував, дослідив та видав І. Франко. Упродовж багатьох віків апокрифи були надзвичайно популярними серед людей, тому зазнавали численних народних обробок, що позначилося й на мові збірників – поряд із церковнослов'янськими

елементами вона яскраво відображає загальнонародні риси та особливості тих говорів південно-західного наріччя, на території поширення яких були створені рукописи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

І. Франко зробив не лише глибоке літературознавче дослідження апокрифічних текстів, а й започаткував лінгвістичну оцінку пам'яток, хоча спеціальних праць, присвячених мовним особливостям збірників, у нього немає. В окремих коментарях до текстів у своєму п'ятитомному виданні «Апокрифи і легенди з українських рукописів» [9; 10; 11; 12] І. Франко вказував на помітний народнорозмовний вплив, робив спробу визначити діалектну основу того чи того збірника. Так, наприклад, про мову рукопису П. Кизикевича

XVIII ст. дослідник зауважував, що вона «народня з слідами підгірського діалекту (рукопис походить із нинішнього Самбірського повіту), густо підсипана польонізмами, а по троха й церковщиною» [10, с. 57]. Щодо мови Перемиського рукописного збірника XVIII ст. І. Франко зазначав: «Є се свобідна переробка перших VII розділів Первоєвангелія на мову зближену до народньої з відтінком надсянського діалекту» [10, с. 59]. Привертає увагу аналіз деяких конкретних діалектних явищ. Так, в одному з коментарів до рукопису С. Теслевцьового дослідник писав: «Форми: даколи, дащо, дахто, дагде – характерні для гірського, бойківського і лемківського говору» [10, с. 67].

Згодом мова окремих апокрифічних збірників привернула увагу С. Бевзенка, С. Перепелиці, М. Станівського. Проте саме діалектні особливості ґрунтовно не були проаналізовані. Одна із наших публікацій присвячена фонетичним говірковим рисам, зафіксованим у мові цих рукописів [3]. На необхідності глибокого лінгвістичного дослідження апокрифів і легенд, зібраних І. Франком, зокрема явищ діалектного характеру, наголошує В. Мойсієнко [7].

Метою статті є аналіз засвідчених у мові апокрифічних збірників XVII–XVIII ст. діалектних рис в системі словозміни іменників чоловічого роду та з'ясування меж поширення цих явищ у говорах південно-західного наріччя.

Джерелом дослідження є 24 апокрифічні рукописні збірники, вміщені у виданні І. Франка «Апокрифи і легенди з українських рукописів».

Виклад основного матеріалу. Для називного відмінка однини іменників чоловічого роду в аналізованих пам'ятках характерні форми з кінцевим твердим приголосним основи [ц], напр.: *хитрець* ІР [9, с. 292], *творець* РБ [9, с. 31], *пришелець* Др [12, с. 63], *мртвець* Д [9, с. 7], *конец* СтС [12, с. 200]. Це зумовлено тим, що низці південно-західних говорів, зокрема покутсько-буковинським, гуцульським та ін., властива депалаталізація м'якого [ц'] у кінці слова: *хлопец*, *конец* тощо [4, с. 278; 8, с. 126].

Вирівнювання за твердим різновидом відмінювання іменників з кінцевим основи [ц] позначилося й на формах *родового відмінка*, у якому вони послідовного вживаються із закінченням **-а**, що, вважаємо, відбиває діалектну тверду вимову попереднього приголосного, напр.: *до оїа* Тс [9, с. 264], *ω(t) конца до конца* ІР [12, с. 259], *телца* Др [9, с. 26], *творца* РБ [9, с. 14], *вѣнца* Т [10, с. 17]. Причиною вживання в апокрифах флексії **-а** є також ствердіння м'якого [р']

у позиції перед [а], характерне для багатьох південно-західних говорів – волинських, частини наддністрянських, подільських, надсянських, лемківських, буковинських (крім східнонадпрутських) [6, с. 317]. Цю діалектну рису у досліджуваних пам'ятках фіксуємо у формі родового відмінка іменника *монастир*, напр.: *до мѣтира* ОР [12, с. 203], *ω(t) монастира* РБ [12, с. 139].

Закінчення **-а** родового відмінка в аналізованих збірниках переважає над флексією **-у** або вживається паралельно до неї, зокрема при відмінюванні іменників – назв неістот: *до суда* Д [9, с. 22], *разума* РБ [10, с. 248], *єднаго часа* П [10, с. 57], *ω(t) початку свѣта* Др [10, с. 62], *до ада* ІР [12, с. 259]; а також: *ω(t) раю* РБ [9, с. 29], *з раю* С [12, с. 31], *до... раю* Тс [10, с. 135], *доступили... раю* Тс [10, с. 73] // *посредѣ раа* РБ [9, с. 15]; *от роду* Бр [12, с. 39] // *рода* ІР [12, с. 262]; *до западу* Бр [12, с. 39] // *до запада* Д [9, с. 22] тощо. З одного боку, вживання паралельних флексій в іменниках чоловічого роду було властиве для пам'яток XVII–XVIII ст. і з інших територій України, а закінчення **-а** в окремих формах могло постати під впливом церковнослов'янської мови. З іншого боку, така особливість у вживанні закінчень родового відмінка однини свідчить про належність рукописних збірників до південно-західного діалектного масиву, де поширені паралельні варіанти із закінченням **-а** // **-у**. На цю рису вказав зокрема С. Бевзенко, зазначаючи, що вона характерна, наприклад, для наддністрянських і західної частини південноволинських говірок, а також для східнокарпатських і карпатських (*верха* – *верху*, *года* – *году*, *розума* – *розуму*) [2, с. 95].

В аналізованих пам'ятках фіксуємо архаїчне закінчення **-е**, що первісно було властиве іменникам з основою на приголосний, наприклад, *день*: *до суднаго днє* Др [9, с. 26], *єдиного днє* У [10, с. 391]. Ця архаїчна флексія зберігається у бойківських і суміжних підкарпатських та наддністрянських говірках [5, с. 92]. Проте не можемо виключати і впливу церковнослов'янської мови.

Рукописним апокрифічним збірникам у *давальному відмінку* однини притаманні закінчення **-ови** (**-еви**) або **-у** (**-ю**). Дослідження показало, що саме **-ови** (**-еви**) є найбільш поширеним в аналізованих пам'ятках, незалежно від колишньої основи, до якої належали іменники. Флексія **-у** (**-ю**) виступає, як правило, в іменниках чоловічого роду колишньої *-ō- / *-jō-основи та зрідка інших основ: *учителѣ* Т [12, с. 17], *маистрѣ* ОР [12, с. 203], *аспиду* ІР [10, с. 163], *агницѣ* ПП [11, с. 45], *къ брату* ГБ [12, с. 95],

мертвѣцу РБ [10, с. 18], *старицу* РК [10, с. 56], *члѣку* Др [12, с. 63], *миру* РБ [9, с. 29] тощо. Проте іменники *-ѡ- / *-јѡ-основи (та інших, до яких входили іменники чоловічого роду, – *-ї-, *-й-, *-п-) фіксуємо переважно із закінченням **-ови (-єви)** (або дуже зрідка **-овѣ (-евѣ)**), вживання якого не обмежується лише категорією істот, порівн.: *човекови* НДХVII [12, с. 398], *горе... вигнанцєви* Т [10, с. 185], *Ноеви* Д [9, с. 9], *ко... мужєви* УЛ [10, с. 416], *дала... хлопцєви читати* Т [10, с. 348], *Петрови* Тс [10, с. 330], *агглови* Др [12, с. 62], *сѣнови* Др [10, с. 64], *дидаскалєвѣ* ІР [10, с. 160] та ін., а також: *ко ѡгневи* РБ [9, с. 86], *мирови* РБ [9, с. 273], *не рад днєви и свѣтови* Тс [10, с. 105], *снопови* Тс [9, с. 158] і под. Принагідно зауважимо, що **-ови** у назвах неістот вживається й у формах *місцевого відмінка* однини, хоча тут фіксуємо його досить рідко, напр.: *оу дворови* ОР [12, с. 203]. Поширення цієї флексії на категорію неістот відбиває одну з морфологічних рис південно-західних діалектів. Інколи іменники виступають із паралельними закінченнями, зокрема і в межах одного рукопису, як-от: *цѣо* ІР [9, с. 292] – *цѣєви* ІР [9, с. 292], *мужу* РБ [10, с. 243] – *мужєви* РБ [10, с. 242], *Гѣу* ІР [10, с. 159] – *Гѣви* РБ [9, с. 272], *миру* РБ [9, с. 29] – *мирови* РБ [9, с. 273] тощо.

У двох рукописах XVIII ст. – Перемиському та Т. Поповича-Тухлянського – фіксуємо закінчення **-єви**: *порученна... мужєви* Т [10, с. 117], *дары Гѣвы приносити* П [10, с. 57]. Такі написання, а також перевага форм з **-ови (-єви)** над **-овѣ (-евѣ)** свідчить про те, що автори досліджуваних збірників вимовляли кінцевий голосний як високо-середній [и]. Саме флексія **-ови (-єви)** поширена майже в усіх говорах південно-західного наріччя: у наддністрянських, надсянських, гуцульських, буковинсько-покутських, бойківських, у деяких подільських, волинських та ін. [5, с. 94–95].

Орудний відмінок однини іменників чоловічого роду характеризується відносною послідовністю у вживанні закінчень **-ом** (< **ѡмъ**) від основ із твердим кінцевим приголосним та **-ем** (< **ѣмъ**) від основ із м'яким кінцевим приголосним, напр.: *зростомъ* ІР [12, с. 262], *чиноначалником* РБ [9, с. 14], *братом* СтС [11, с. 189], *над вертепом* Т [10, с. 17], *карати голодом* Др [12, с. 64], *со хлѣбом* КМІ [12, с. 22], *со гнѣвом* Тс [9, с. 249], *яким способом* Т [10, с. 14] та ін.; *жалем* РБ [10, с. 247], *со Ноемъ* РБ [12, с. 12], *змиємъ са называет* Тс [10, с. 174] тощо.

Іменники, основа яких закінчується на шиплячі приголосні, [ц] та [р], мають переважно

флексію **-ем** (варіанти **-емъ**, **-емь**), напр.: *предъ царемъ* ІР [9, с. 136], *со плачемъ* Тс [10, с. 66], *с мужем* РК [10, с. 55], *мечем* Тс [10, с. 140], *ѡ(т) цем назвати* Кр; ГБ [10, с. 77; 12, с. 102], *ножем* РБ [12, с. 83], *сторожем* ПП [11, с. 78], *товаришем* ПП [11, с. 209] і под. Проте в іменниках з кінцевим шиплячим основи та рідше [р] спостерігаємо і таке діалектне явище, як зміну закінчення **-ем** на **-ом**, напр.: *ужом* РБ [10, с. 203], *желчо(м)* РБ [12, с. 21], *со мужомъ* Бр [12, с. 18], *из мечомъ* Тс [9, с. 259] *товаришомъ* УЛ; НДХVIII [10, с. 417; 12, с. 325], *ис плачом* Тс [9, с. 171]; *Лазаром* С [12, с. 19]. І хоча «майже для всіх говорів української мови характерною є тенденція до поширення флексій іменників твердої групи в іменниках м'якої і мішаної груп» [5, с. 96], проте особливо яскраво вона виявляється саме у південно-західних діалектах, причому із пом'якшенням попереднього приголосного.

Діалектні риси у вживанні форм *кличного відмінка* виявляються передусім у варіюванні флексії **-у / -ю** після кінцевого приголосного основи [р], що пов'язано з живим процесом ствердіння цього звука: *цѣю* ІР [9, с. 292], *мой пастиру* Д [9, с. 20].

Називний – кличний відмінки іменників чоловічого роду у множині мають розгалужену систему флексій: **-и (-ы)**, **-ѣ**, **-е**, **-ове (-еве)**. З-поміж них виявом діалектного мовлення у досліджуваних пам'ятках вважаємо форми на **-е**, **-ове (-еве)**. Апокрифічні збірники засвідчують флексію **-е**, поширену зокрема в карпатських говорах, напр.: *сусѣде* У [10, с. 392], *жолнѣре... оуганяли* Др [10, с. 64], *жолнѣре... оувоишли* Т [10, с. 144], *люде Инѣдылане* Тс [10, с. 105] тощо.

Найчисельнішу групу становлять іменники чоловічого роду, які в називному відмінку множини приймають закінчення **-ове (-еве)**, що первісно було властиве іменникам *-й-основи та згодом поширилося на інші основи. Закінчення **-ове** фіксуємо переважно в іменниках колишньої *-ѡ-основи, як-от: *невѣр'никове* Тс [10, с. 104], *пишут... историкове* Др [9, с. 270], *старишии жидове мовили* Др [9, с. 61], *погании народове были* Тс [10, с. 134], *повѣдают философове и астрологове* С [12, с. 42], *були ворожбитове* Др [10, с. 63] тощо. Флексія **-ове** як питома для іменників колишньої *-й-основи у досліджуваних пам'ятках представлена у слові *син*: *поносиша ма сѣнове* Ілѣви П [10, с. 58].

Із закінченням **-еве** виступають іменники колишніх *-јѡ-, *-ї-основ (з основою на м'який приголосний і [р]), напр.: *рекли кролеве* Тс [10, с. 128], *мужєве* ПП [11, с. 203], *са кролеве и цѣєве курат*

Т [10, с. 15], *злодѣве* Тс [10, с. 104], *мои гостеве* Тс [10, с. 129], *врачеве* РУ [9, с. 255].

Ця флексія широко представлена в усіх досліджуваних пам'ятках і є однією з морфологічних рис, що властива, хоч і обмежено, для карпатських та інших південно-західних говорів, переважно в іменниках на позначення істот [1, с. 78; 2, с. 102–103].

Родовий відмінок множини іменників чоловічого роду характеризується переважно флексією **-ов** (< *-й-основа), що вживається, як правило, безвідносно до належності іменників до колишніх основ або твердого чи м'якого різновидів відмінювання, напр.: *до... вороговъ* Тс [10, с. 223], *з давныхъ вѣковъ* Тс [10, с. 71], *колко... вѣтровъ* ГБ [12, с. 10], *до тыхъ звѣровъ* Тс [9, с. 160], *даровъ... не хотѣли* РК [10, с. 54], *грѣховъ* РК [12, с. 22], *килко роковъ* Тс [10, с. 68], *ω(т) вѣвчаровъ* Др [10, с. 63], *десять ключовъ* Бр [12, с. 18], *родичовъ* УЛ [10, с. 403] тощо. Таке ж закінчення для назв істот фіксуємо й у знахідному відмінку множини, напр.: *мав... снѣовъ* Тс [10, с. 123], *соз'вала... родичовъ* У [10, с. 392], *питавъ ворожбитовъ* Др [10, с. 64], *принесь... барановъ* ПП [11, с. 80].

Зміна цього закінчення на **-ів** є загальноукраїнською рисою, хоча традиційність орфографії досить часто приховує живомовні процеси у пам'ятках. Перехід [о] в [і] у закритому складі фіксуємо лише у рукописі І. Яремецького-Білашевича написанням у кількох прикладах кінцевого **-ѣв**: *до тихъ столѣвъ* РБ [12, с. 138], *з обохъ бокѣвъ* РБ [12, с. 142].

Іменник *отець* послідовно виступає із закінченням **-ев**, порівн.: *по смерти ω(т)цевъ* Т [10, с. 14], *Бѣже ω(т)цевъ нашихъ* РК [10, с. 54] і под.

Попри перевагу **-ов** (**-ев**) відзначаємо діалектний вплив на мову збірників, що виявляється у вживанні флексії **-ей** (напр.: *позсѣдавши ис коней* Т [10, с. 17], *локтей* С [12, с. 30], *пять мужей* Кл [12, с. 6]; у знахідному відмінку: *ω(т) пустил гостей* Т [10, с. 16], *зобрав... приателей* Тс [10, с. 72] тощо) та її варіанта **-ій**, як-от: *дній* П [10, с. 57], *мужій* ГБ [12, с. 8]. Саме форми з кінцевим **-ий** характерні для низки сучасних південно-західних говорів. Про вживання цього закінчення у закарпатських говорах, галицьких лемків, батюків, подільських зазначав С. Бевзенко [1, с. 85].

Визначальною особливістю форм *давального* відмінка множини є збереження давнього закінчення **-ом** (**-ем**) як результату уніфікації флексій **-омъ** (з основи на *-ѡ-) та **-ъмъ** (з основи на *-ѣ-), **-емъ** (з основи на *-ѣ-) та **-ъмъ** (з основи на *-ѣ-).

Зазначимо, що у досліджуваних пам'ятках переважать форми на **-ом**. Це закінчення, як правило, приймають іменники з основою на твердий приголосний, напр.: *зоставилъ книги...* *оученикомъ* Т [10, с. 13], *ко... апостоломъ* СтС [11, с. 6], *не дадите...* *псомъ* КМІ [12, с. 22], *говорыти братомъ* Тс [9, с. 158], *не любь...* *невѣрнымъ поганомъ* Тс [10, с. 106], *слоужити идоломъ* Д [9, с. 276], *человѣкомъ спасение дати* Кр [10, с. 92] і под. Проте **-ом** виступає також і після основ, що закінчуються на шиплячий, як-от: *зоставилъ...* *своимъ црѣвичомъ* Т [10, с. 14] та [р], напр.: *жолнѣромъ оупадаютъ* Т [10, с. 144], *ко пастиромъ* Кр [10, с. 75], *ко своимъ овчаромъ* Кр [10, с. 75] тощо.

Закінчення **-ем** мають іменники з основою на м'який приголосний: *королемъ оуказала* Т [10, с. 14], *тимъ королемъ показа сѧ таа звѣзда* Т [10, с. 14] та ін. З цією ж флексією виступають, як правило, іменники із суфіксом **-ецъ**: *плачу ω(т)цемъ* Т [10, с. 144], *продайме...* *купцемъ* Тс [9, с. 160] тощо. Поодинокими прикладами засвідчуємо **-ем** в іменниках з основою на [р]: *оуподобихъ сѧ...* *звѣремъ земнымъ* Л [10, с. 37], *в'сѣмъ звѣремъ* Д [9, с. 20]. Можемо також припускати, що в окремих прикладах голосний [е] у закінченні постав як наслідок діалектної зміни [а] в [е].

Закінчення **-ом**, **-ем** були панівними для пам'яток XIV–XVII ст., писаних на всій території України. Витіснення цих давніх флексій закінченнями **-ам**, **-ям** (за аналогією до *-ā-/*-jā-основи) завершилося лише у XVIII ст. [5, с. 106–107]. Проте ця аналогія «порівняно слабо відбилася в більшості південно-західних діалектів» [2, с. 104]. Так, давні форми множини на **-ом**, **-ем** (з різними фонетичними варіантами) зберігають наддністрянські, надсянські, гуцульські, буковинсько-покутські, подільські, бойківські, закарпатські говірки [5, с. 107]. Прикметно, що закінчень **-ам**, **-ям** у формах давального відмінка множини іменників чоловічого роду в досліджуваних збірниках XVII–XVIII ст. не виявлено.

Орудний відмінок множини у досліджуваних пам'ятках має кілька закінчень. Так, в апокрифічних збірниках фіксуємо **-и** (**-ы**, **-ѣ**), що є залишком давньої форми орудного відмінка множини іменників колишньої *-ѡ- / *-jѡ-основи, напр.: *египетскими законы* Крх [10, с. 396], *црѣ над црѣ* Т [10, с. 14], *будетъ Бѣ над боги* Т [10, с. 14], *сѧ всѣми бѣсы* ГБ [12, с. 254] тощо. Це закінчення, хоч і рідко, продовжує вживатися у бойківських, лемківських, закарпатських, гуцульських говорах південно-західного наріччя [5, с. 109].

Ознакою карпатських говорів, зокрема бойківських, лемківських, закарпатських, яка виявляється яскравіше, ніж в інших говорах української мови, є закінчення **-ми**, що постало з давніх **-ьми** (колишньої ***-й**-основи) та **-ьми** (колишньої ***-ї**-основи). У досліджуваних збірниках цю флексію засвідчуємо у таких формах: *со звѣр'ми* Тс [10, с. 66], *межи сѣьми Гільськими* РК [10, с. 54], *шла перед королми* Тс [10, с. 129], *кон'ми огнистыми* Тс [9, с. 302], *ключми* ПП [11, с. 201] та ін.

У рукописному збірнику Стефана Теслевцьового фіксуємо форму *зубома* Тс [9, с. 159, 172], у якій закінчення **-ома** за походженням є флексією орудного відмінка двоїни, поширеною у карпатських говорах. А загалом, різноманітні утворення на **-ма** (**-ема**, **-има**, **-іма**) характерні і для наддністрянських та буковинсько-покутських говорів.

Значно рідше засвідчуємо флексію **-ами** (**-ьми**) (за *оленами* Тс [10, с. 70], *над кролами* Тс [10, с. 126], *волами* Др [9, с. 24], *звѣрами* Тс [9, с. 159] та ін.), що розвинулася за аналогією до іменників ***-ā/-*-jā**-основи та стала панівною.

Місцевому відмінку множини іменників чоловічого роду властиві закінчення **-ох** (**< -ьхъ**) та **-ех** (**< -ьхъ**). Флексія **-ох** вживається після твердого приголосного основи: *бывають...* и *лѣсох* Тс [10, с. 175], *по домох розошили* Тс [10, с. 230] та ін. Вживання закінчення **-ех**, як показало дослідження, не залежить від якості кінцевого приголосного основи, напр.: *на конех* Др [10, с. 64],

въ предѣлахъ вифлеомскихъ Л [10, с. 137], *на краехъ* РУ [9, с. 256], *по... часехъ* Тс [11, с. 120], *на совѣтѣхъ* Кл [12, с. 4], *при... царехъ* НДХVIII [12, с. 285] тощо. Тут, як і щодо давального відмінка множини, можемо припускати діалектну зміну голосного [а] в [е]. Флексія **-ох** характерна для закарпатських, бойківських, середньонаддністрянських, надсянських, південноподільських говорів. Закінчення **-ех** поширене у наддністрянських, гуцульських та буковинсько-покутських говорах [5, с. 111]. Форм із закінченнями **-ах**, **-ях** у досліджуваному матеріалі не засвідчено.

Висновки і перспективи. Аналіз словозміни іменників чоловічого роду в рукописних апокрифічних збірниках XVII–XVIII ст. засвідчив потужний вплив живого розмовного мовлення. До певної міри діалектні особливості були зумовлені явищами фонетичного характеру. Вплив південно-західних говорів на відмінкову систему іменників чоловічого роду виявився і в більшому поширенні (порівняно з літературною мовою) деяких закінчень на іменники – назви неістот. Крім цього, матеріал дає змогу зробити висновок, що діалектні форми, зафіксовані в мові апокрифів, здебільшого є залишками архаїчної відмінкової парадигми. Перспективу подальших розвідок вбачаємо у комплексному дослідженні західноукраїнських апокрифічних збірників з метою виявлення в них рис південно-західних діалектів на всіх рівнях мовної системи, а також з'ясування співвідношення локальних та загальноукраїнських елементів у мові пам'яток.

Список умовних скорочень:

Бр – Боршевицький рукопис XVIII ст.; **ГБ** – рукопис Георгія Білявського XVIII ст.; **Д** – Дубовецький рукопис XVII ст.; **Др** – Дрогобицький рукопис XVIII ст.; **ІР** – Іспаський рукопис XVIII ст.; **Кл** – Калуський рукопис XVIII ст.; **КмІ** – Комарнянський Измарагд XVII ст.; **Кр** – Керестурський рукопис XVIII ст.; **Крх** – Крехівський рукопис XVII ст.; **Л** – Львівський рукопис XVII ст.; **НДХVII** – рукописний уривок XVII ст. бібліотеки Народного Дому; **НДХVIII** – рукопис XVIII ст. бібліотеки Народного Дому; **ОР** – Ославський рукопис XVII ст.; **П** – Перемиський рукопис XVIII ст.; **ПП** – Перемиський Пролог XVII ст.; **РБ** – рукопис І. Яремецького-Білашевича XVIII ст.; **РК** – рукопис Івана Кузикевича XVIII ст.; **РУ** – рукописний уривок XVII ст.; **С** – Сокольський рукопис XVIII ст.; **СтС** – рукопис Степана Самборини XVIII ст.; **Т** – рукопис Т. Поповича-Тухлянського XVIII ст.; **Тс** – рукопис С. Теслевцьового XVII ст.; **У** – Унгварський рукопис XVIII ст.; **УЛ** – Угроруський рукопис із с. Літманової XVIII ст.

Список літератури:

- Бевзенко С. П. Історична морфологія української мови. Ужгород, 1960. 416 с.
- Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Вища школа, 1980. 246 с.
- Бичкова Т. С. Діалектні особливості мови рукописних апокрифічних збірників XVII–XVIII ст. *Наук. вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. 2008. Вип. 428–429. Чернівці : Рута. С. 149–154.
- Герман К. Ф. Українські говірки Північної Буковини в історичному та лінгвогеографічному аспекті: Фонетика, фонологія : монографія. Чернівці : Рута, 1995. С. 326–327.
- Історія української мови: Морфологія. Київ : Наукова думка, 1978. 539 с.
- Історія української мови: Фонетика. Київ : Наукова думка, 1979. 367 с.

7. Мойсієнко В. М. Значення апокрифів та легенд, зібраних Іваном Франком, для вивчення історії української мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2020. Вип. 2 (93). С. 67–76. DOI 10.35433/philology.2 (93).2020.67-76
8. Українська мова: Енциклопедія. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
9. Франко І. Апокрифи і легенди з українських рукописів: у 5 т. Т. 1. Львів. 1896. 66 с.+394 с.
10. Франко І. Апокрифи і легенди з українських рукописів: у 5 т. Т. 2. Львів. 1899. 78 с.+443 с.
11. Франко І. Апокрифи і легенди з українських рукописів: у 5 т. Т. 3. Львів. 1902. 68 с.+360 с.
12. Франко І. Апокрифи і легенди з українських рукописів: у 5 т. Т. 4. Львів. 1906. 47 с.+524 с.

Bychkova T. S. CHARACTERISTICS OF A SOUTH-WESTERN DIALECT IN WORD CHANGE OF MASCULINE NOUNS IN APOCRYPHAL MANUSCRIPTS COLLECTIONS IN THE 17th TO 18th CENTURIES

The article is dedicated to the analysis of dialect peculiarities in the language of western Ukrainian apocryphal manuscript collections in the seventeenth to eighteenth centuries. It was observed that during many centuries apocryphas were extremely popular among people and that's why they have undergone popular adaptations. It was reflected on the language of the collections, the characteristics of the patois of south-western dialect are brilliantly reflected within the area where the manuscripts had been written. Ivan Franko collected, arranged, studied, and published apocryphal collections. He was the first to make an attempt to linguistically analyse the records indicating that some manuscripts have undergone an influence of San, boiky and lemko dialects.

We make an attempt to establish the characteristics of a south-western dialect, expressed in the system of a word change of masculine nouns, and also to clarify which dialects were the characteristics inherent in that were registered in the manuscripts.

The study demonstrated that almost all case paradigm of masculine nouns have been influenced by dialectal speech. It was established that some dialect morphological characteristics that were used in the collections were caused by the phonetical phenomena. In particular, depalatalization of consonants [s] and [r] in a number of south-western dialects caused unification of endings according to hard declensions; dialectal change of a vowel [a] into [e] caused Dative and Locative cases plural endings to coincide with the archaic flexions. It was also established that separate word forms may have been used under the Church Slavonic influence, but their functioning in south-western dialects allow us to treat them as dialect forms. It is determined that in some cases masculine nouns have only archaic endings that were preserved in south-western dialect, whereas the forms of general Ukrainian are completely absent.

It is mentioned that further studies of apocryphal collections will enable dialectal influence on all levels of language system and establish ratio of local and common Ukrainian elements in the language of the written records.

Key words: south-western dialects, dialect characteristics, noun stem, case paradigm, archaic ending, analogy.

Бортун К. О.
ПВНЗ «Європейський університет»

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ РЕКЛАМНИХ ТЕКСТІВ В ІНТЕРНЕТ-ПРОСТОРІ

Стаття присвячена одній із головних категорій полікодових текстів – інтертекстуальності, яка є своєрідним «містком», через який у текст проникають елементи інших текстів, а іноді й кодів. У роботі розглядаються особливості інтертекстуальної взаємодії у рекламній комунікації. Основна увага зосереджена дослідженню маркерів діалогічної взаємодії рекламних текстів та їх претекстів на смисловому рівні. Останнім часом фіксуємо посилення інформаційної норми, що трансформувало функцію впливу й інформативну функцію, сгенерувала жанровий арсенал рекламних текстів. Інформування й експресивність є найважливішими функціями окресленого дискурсу в інтернет-просторі. Інформування тягнє до достовірності, розгортання фактичності. Функція впливу гармонізує ролі адресата та адресанта.

Реалізацію статусу адресата й адресанта в мережі «Інтернет» на текстовому рівні, вимагаючи до діалогічності, що постала в діалогічності, має конструктивні вияви, фундаментальною ознакою рекламної мови. Реалізація діалогічності в мові масмедійний дискурс є віддзеркаленням вживання елементів інтертекстуальності. Під інтертекстуальністю розуміємо такі діалогічні зв'язки, за яких один текст репрезентує певні й уявні покликання та попередні тексти. Це передбачає наявність в текстові елементів «чужих текстів», а адресат інтерпретують позицію автора та розуміє текст у його діалогічності співвіднесення.

Окреслений нами жанр дозволяє нам розуміти та мати змогу виокремити новини, інформаційну аналітику, пости з рекламою. Породження та сприйняття рекламних повідомлень дають життя інтертекстуальності, як текстово-дискурсивних категорій. Зазначене нами вище категорійне поняття на рівні текстів реклами як на щаблі авторської інтенції, так і на рівні користувачького сприйняття та декодування публікацій в мережі «Інтернет». Текст реклами є системотвірним, найзагальнішим, основним, який містить основні ознаки, за якими ми розглядаємо тексти окресленого дискурсу. Інтертекстуальність є важливою частиною категорії системотворення як і авторство, адресатність, інформативність.

Ключові слова: текст, рекламний текст, інтертекстуальність, маркер, інтертекст.

Постановка проблеми. На сучасному етапі суспільства наявні різноманітні види інтерпретації рекламного дискурсу, який не завжди є мистецьким витвором, проте продукування якого, безперечно, – творчий процес, ми спостерігаємо надзвичайно велику кількість застосування різноманітних підвидів інтертекстуальності. Інтертекст виступає засобом передачі інформації у вигляді «чужого слова», яке розкодовується за умови пов'язаності фонових знань автора та реципієнтів [4].

Інтертекст у рекламі – це лише форма вираження, яка сприяє запам'ятовуванню інформації про рекламований продукт. Сучасні медіа фіксують значні мовностилістичні зміни, зумовлені екстралінгвальними чинниками, що впливають на організацію мовних засобів. Посилення інформаційної норми масмедіа, експлікація функцій повідомлення і впливу, що спонукають до виникнення діалогічності, яка виявляється в інтертекстуальності. Використання інтертекстуальних елементів

підпорядковується прагматичі рекламного дискурсу в інтернет-просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У ХХІ столітті реклама, як засіб масової комунікації, міцно закріпила свої позиції у повсякденному житті людини. Однак, вона є поширеною не лише серед споживачів, вона є предметом численних наукових студій, зокрема з питань вивчення її особливостей. Досі немає навіть точного визначення реклами, адже кожен науковець по-своєму трактує цей термін, вкладаючи своє значення та розуміння природи реклами. З лінгвістичної природи реклама, зокрема її інтертекстуальність, особливості «захоплення» уваги читача в онлайн-просторі просторі, віддзеркалення суспільного життя реклами, були об'єктом досліджень О. Зелінської, Т. Лівшиць, Н. Арутюнової, О. Огородникової, О. Пономарева, Є. Коваленко та інших.

Метою нашої роботи постає аналіз засобів інтертекстуальності рекламних повідомлень,

засобів захоплення уваги читачів, зокрема подано опис механізмів і інструментів рекламних текстів як маркерів споживацьких запитів.

У сучасному світі реклама виступає одним з найпоширеніших типів тексту. Дослідники, які розглядають аналіз рекламного тексту, зазначають, що даний тип тексту є креолізованим, багатокодовим складним утворенням. Під час створення маніпулятивного тексту спочатку постає не текстова частина повідомлення як такого, а спосіб його передачі, його «укомплектування». Саме так реалізована необхідність у рекламізації тексту. Креолізованими називають «тексти, в структуруванні яких поряд із вербальними застосовуються іконічні засоби, а також засоби інших семіотичних кодів (колір, шрифт тощо)» [5, с. 106].

Водночас комунікативний ефект двухкодового тексту забезпечує цілісність і зв'язність твору, що досягається взаємодією вербального та іконічного компонентів. Наявність візуальних елементів сприяє тому, що рекламний текст стає ефективним інструментом реклами. Саме тому вважається, що рекламний текст має різнознакову природу в основі рекламного повідомлення. Він передбачає у своїй структурі іконічні знаки, аудіальний елемент і вербальні знаки.

Важливими є саме візуальні елементи реклами, їхнє співвідношення з мовними компонентами рекламного тексту. Важливим аспектом вивчення креолізованного тексту виступає проблема його впливу на суспільство.

Дослідники виокремлюють кілька шляхів, за допомогою яких сенс елементів реклами такого типу може взаємодіяти:

1. «Наочне зображення», засноване на прямій денотативній співвіднесеності елементів.
2. «Кореляція» або опосередкована співвіднесеність, тобто знаки обох кодів позначають різні об'єкти та предметні ситуації, які взаємодіють між собою тематично або асоціативно.
3. «Асоціативна суміжність»: зазвичай в рекламному тексті вербальні та невербальні засоби доповнюють один одного, тим самим створюючи яскравіший, образ який буде запам'ятовується найбільше» [7, с. 40].

Виклад основного матеріалу. Інформаційна вага будь-якого рекламного повідомлення залежить безпосередньо як від тексту, так і від зображення, представленого в рекламі, але зазвичай саме невербальному аспекту рекламного повідомлення надано перевагу щодо емоційного шлейфу щодо передачі повідомлення.

Залучення рекламних елементів дозволяє створити чіткіше уявлення про рекламований об'єкт: отримувач інформації дозволяє захопити себе емоційно, якщо на ілюстрації будуть зображені знайомі та зрозумілі персонажі, ситуації, з якими він може себе порівняти, чий почуття та вчинки йому близькі. Усе це обумовлено особливістю людського сприйняття: люди підсвідомо значно більше довіряють візуальній інформації, адже «краще один раз побачити».

У деяких сучасних дослідженнях семіотичної природи реклами спостерігається розширення поняття рекламного тексту, тобто до нього зараховують і вербальний текст – на тій підставі, що це ієрархічно організована система, яка є результатом реалізації цілого ряду кодів – графічного, морфологічного, лексико-семантичного, синтаксичного тощо.

Зазвичай таке «припущення» фіксують під час вивчення невербальних (немовних) засобів, які належать до мовного повідомлення та передавання, разом із вербальними засобами, смисловою інформацією.

Глобальна мережа складається з величезного сховища інформації. Уся ця інформація для зручності користування систематизована за певним алгоритмом. Для цього існують окремі теки – сайти (ресурси). Щоб бути в них зорієнтованим, були створені пошукові системи, які займаються аналізом збігів запиту із вмістом цих тек (наприклад, Google). Розглянувши інтернет-видання, маємо зазначити, що сукупність рекламних повідомлень є інтертекстом, яка складається з окремих творів або текстів. З огляду на інтертекстуальність інтернет-ЗМІ, можна зазначити певні особливості, за допомогою яких рекламних повідомлень привертають увагу читачів інтернет-просторі.

По-перше, адресат не може побачити рекламний текст в повністю, у широкому розумінні, оскільки перед адресатом тільки список назв розділів і рубрик, далі список привабливих заголовків і перші рядки публікації (див. рис. 1), матеріали інтернет-видань приховані далі й існують окремо одне від одного, кожен на своїй сторінці, у своєму вікні (інформаційному полі). Дуже важко охопити та зіставити навіть заголовки.

По-друге, важко читати окремих рекламний текст і співвідносити його з іншими публікаціями, оскільки обсяг відомостей в електронному виданні більше, ніж в друкованому аналозі. Отже, у цьому випадку видозмінено поняття «контексту цілісного видання». Контекст складніше зрозуміти та побачити. Адресату потрібно більше часу,

ДОВІДКА ДЕ, ШО, ПО ЧОМУ

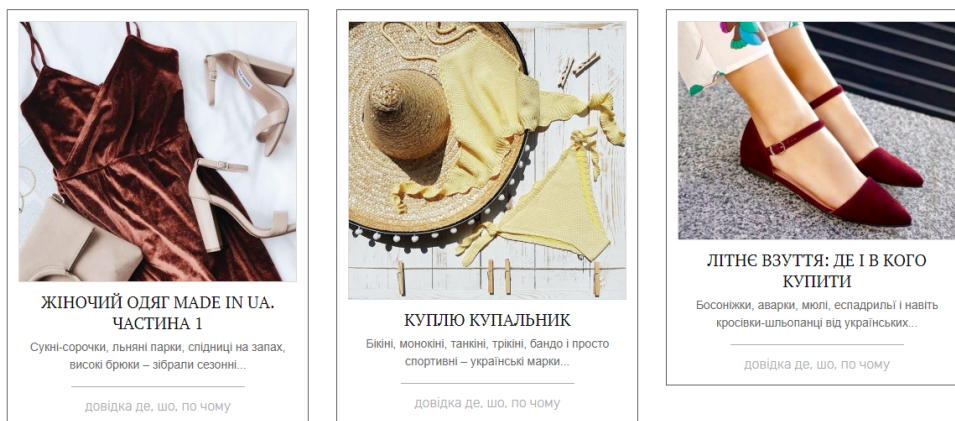

Рис. 1

сил, щоб утримати в пам'яті прочитані або переглянуті матеріали, порівняти їх подумки.

В електронному варіанті тексти взаємодіють одне з одним інакше. Намаперед взаємодія триває через покликання, що вказують вихід із одного інформаційного поля, з одного тексту на інші поля, тексти (див. рис. 2). І вже після цього адресат подумки може почати зіставлення запропонованої інформації.

Тобто тексти в електронному ЗМІ взаємодіють насамперед не в смисловому річищі, а в технічному, структурному. Тексти для адресата пов'язані одне із одним не лише за змістом, а за системою свого розташування та способом переходу з однієї сторінки, з одного інформаційного поля в інше. Тут інформаційне поле дозволяє розмістити неймовірну кількість відомостей, тоді як в друкованому засобі масової інформації є цілком певні межі, обмеження за обсягом для кожного матеріалу та для всього видання загалом.

По-третє, адресат, використовуючи технічні засоби, не може роздрукувати сторінку з елек-

тронної версії інтернет-видання, оскільки сторінка постійно змінюється. Або зазнає одночасного оновлення та зміни змістовної сторони: з'являються нові повідомлення, зазнає змін розташування відомостей, замість центральної публікації постає нова, ілюстрації теж зазнають змін.

Рекламний текст в інтернет-виданні має своєрідну структуру, рухливішу та мінливішу, ніж текст друкованого видання. Своєрідність тексту наявна в тому, що він постійно зазнає змін, доповнень, збагачення новими повідомленнями.

По-четверте, особливу популярність в Інтернеті набуває таке явище, як скорочення рекламної інформації – пристосування журналістського матеріалу інтернет-видань до особливостей сприйняття користувача цього видання. Матеріал подано так, щоб його було зручніше розуміти в умовах роботи за комп'ютером.

По-п'яте, рекламна тема втрачає звичну структуру та набуває нові функції. Це вже не лише заголовки, скільки перенаправлення до майбутнього тексту, до самого змісту публікації, до нової хвилі реклами, до внутрішнього інформаційного поля, до нової сторінки. Тема в цьому випадку – самостійний компонент, який існує окремо від тексту.

Якщо в друкованому засобі масової інформації адресат може прочитати заголовок і переглянути публікацію хоча б «по діагоналі», зрозуміти суть заголовку, матеріалу хоча б приблизно, то в інтернет-виданні заголовки – це єдине, що бачить адресат (див. рис. 3). Тому немає з чим порівняти, можна тільки порівняти його з іншими заголовками та обрати найцікавіший.

По-шосте, більшого значення набувають ілюстрації. Друкований варіант реклами інтернет-

Рис. 2

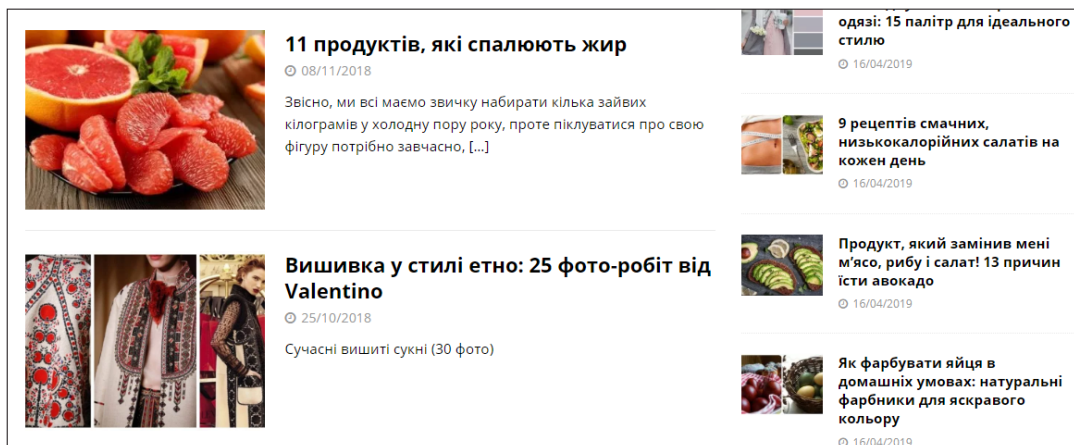

Рис. 3

видань не може надавати ілюстрації до кожного матеріалу. В електронній версії ілюстрація супроводжує практично кожен рекламний матеріал (див. рис. 4). Отже, адресат формує враження про повідомлення не лише за допомогою вербальних, а й невербальних засобів.

По-сьоме, технічні засоби дозволяють адресату «працювати» в інтернет-виданні, крім того,

що просто обрати з наданих матеріалів найцікавіші. Адресат може голосувати, підвищувати рейтинг вподобаному матеріалу: можна просто оцінити матеріалу, поставивши йому певний бал, а можна вийти «в люди» й обговорити прочитане на форумі (див. рис. 5).

Інтернет-видання дає можливість переглянути відеосюжети (див. рис. 6).

Рис. 4

Спитали у стилістів, з чим носити коралі та згарди, окрім вишиванок.

Головне правило: носити з однотонним одягом. Етнонаміста мають насичені кольори і одяг має стати для них спокійним фоном, щоб не виглядало крикливо і строкато. А поєднувати можна:

Перше. З класичною білою сорочкою чи однотонною блузою, спідницею та брюками навіть на роботу. З сорочкою та джинсами теж буде стильно і доречно на вечірці чи неформальному святі.

Друге. З сукнею-футляром, лаконічною, щоб вона «не забивала», а підкреслювала намісто.

Третє. З одягом (кардигани, светри, жилети) з шерсті, войлоку, грубої тканини.

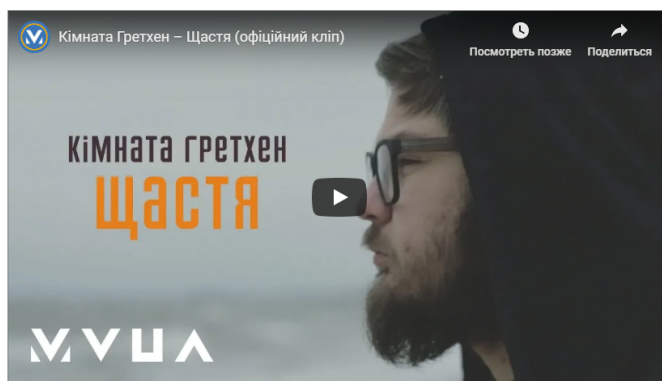
А от з вечірніми чи коктейльними сукнями краще не поєднувати – дуже очевидний різнобій стилів вийде. Зрештою, спробувати можна.)

Рубрика: Довідка де, що, по чому

Подобасться 0 Поширити

Рис. 5

записана у трьох версіях – українською, англійською та польською мовами.

“У НАС СПІЛЬНЕ ПРАГНЕННЯ ВКЛАДАТИ ПРАВИЛЬНІ, НА НАШ ПОГЛЯД, ЗМІСТИ
У НОВІ АКТУАЛЬНІ МУЗИЧНІ ФОРМИ”

СВІПРАКСІЯ
Як онука Ярослава Мудрого
стала секс-рабинею німецького...

«КІМНАТА ГРЕТХЕН»
Дніпровський гурт, що створює
український indie-rock.

УКРАЇНСЬКІ ЕКО-ТОВАРИ
В наших брендах, які створюють
безвідходні одяг, сумки...

ІДЕАЛЬНИЙ ПОРЯДОК
6 простих правил чистоти від
гурту прибирання Мари Кондо.

СОНЯ ДЕЛОНЕ
Полтавчанка, яка започаткувала
французьку моду і...

Рис. 6

Висновки. Отже, це вже не звичайне друковане видання. Це вже текст особливого роду, в якому є переплетеними ознаки різних знакових систем. У адресата є можливість переглянути архів, прочитати тексти за будь-яке число, будь-якого року, будь-якого автора. Крім того, наявна можливість брати участь у конкурсах, в онлайн конференціях, проєктах, бути підпи-

саними на видання, бути активним споживачем реклами, тобто через ЗМІ в інтернеті можна перейти на сайт рекламованого товару, послуги та замовити необхідне. *Перспективним* вбачаємо подальше вивчення питання інтертекстуальності рекламних текстів і повідомлень у зіставному аспекті на матеріалі рекламного дискурсу інших мов.

Список літератури:

1. Бортун К.О. Стилістичний потенціал емоційно-експресивної лексики у романах Дари Корній. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 21. Т. 1. 2022. С. 15–19. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.1.2>
2. Каріна БОРТУН Синтаксичні засоби вираження конотації окличних речень у романі Наталки Доляк «Шикарне життя у Вупперталі». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич. 2022. Вип. 53. Том 1. С. 166–173.
3. Бортун К. Мовні засоби експресивності в жіночих періодичних журналах. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи*. Том XIII: Утилітарна цінність наукових досліджень/[Ред.: Я. Ѓжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін – Ужгород – Перемишль. Херсон: Посвіт, 2022. С. 164–167.
4. Ільченко О. Інтертекстуальність і прецедентність в україномовних ЗМІ початку ХХІ ст. (на матеріалі метафоричних словосполучень). *Лінгвістичні дослідження: збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди*. 2013. Вип. 35. С. 155–160.
5. Конюхова Л. Вираження спонування в слогані телереклами. *Вісник Львівського університету. Журналістика*. Львів, 2003. С. 103–108.
6. Олексенко В. Структурно-семантична організація рекламного тексту. *Граматичні студії*. 2017. № 3. С. 106–112.
7. Хавкіна Л. Сучасний український рекламний міф: монографія. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2010. 352 с.
8. Прилуцька А. Є. Візуальний компонент в структурі рекламно-інформаційного повідомлення. Харків, 2014. 39 с.

Bortun K. O. FEATURES OF IMPLEMENTATION OF INTERTEXTUALITY OF ADVERTISING TEXTS ON THE INTERNET

The article is devoted to one of the main categories of polycode texts – intertextuality, which is a kind of «bridge» through which elements of other texts, and sometimes codes, enter the text. The work examines the peculiarities of intertextual interaction in advertising communication. The main attention is focused on the research of markers of dialogic interaction of advertising texts and their pretexts at the semantic level. Recently, we have noticed the strengthening of the information norm, which has transformed the function

of influence and the informative function, and generated a genre arsenal of advertising texts. Informative and expressive are the most important functions of a defined discourse in the Internet space. Informing tends towards credibility, deployment of factuality. The influence function harmonizes the roles of addressee and addressee.

Realization of the status of the addressee and the addressee in the «Internet» network at the text level, demanding dialogicity, which appeared in dialogicity, has constructive manifestations, a fundamental feature of advertising language. The implementation of dialogicity in the language of mass media discourse is a reflection of the use of elements of intertextuality. By intertextuality we understand such dialogical connections, in which one text represents certain and imaginary vocations and previous texts. This implies the presence of elements of «foreign texts» in the text, and the addressee interprets the author's position and understands the text in its dialogical relationship.

The genre outlined by us allows us to understand and be able to distinguish news, information analytics, posts with advertising. The generation and perception of advertising messages give life to intertextuality as text-discursive categories. The above-mentioned categorical concept is at the level of advertising texts, both at the level of the author's intention and at the level of user perception and decoding of publications on the Internet. The advertising text is systematic, the most general, the main one, which contains the main features by which we consider the texts of the outlined discourse. Intertextuality is an important part of the category of system creation, as well as authorship, addressability, and informativeness.

Key words: *text, advertising text, intertextuality, marker, intertext.*

Вусик Г. Л.

Бердянський державний педагогічний університет

Рула Н. В.

Бердянський державний педагогічний університет

ХУДОЖНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО В ПОЛІТИЧНИХ ПРОМОВАХ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ ВОЛОДИМИРА ЗЕЛЕНСЬКОГО

У статті розглянуто функціонування художніх засобів творення комічного в промовах Президента України Володимира Зеленського.

Сьогодні політичний дискурс став одним із поширених об'єктів досліджень у лінгвістиці, змінюються сучасні тенденції до трансформації політичних стереотипів, які усіляко модифікують етичні принципи політичного спілкування та сталі норми політичної культури.

Уперше, представлено комплексний опис художніх засобів творення комічного, що беруть участь у формуванні основних комунікативних рис мовлення Володимира Зеленського.

Маємо зазначити, що в політичному просторі промов, мовлення Президента країни – це впорядкована послідовність слів, яка представлена аудиторії, яка має конкретну психологічну, соціальну та практичну мету.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що фактичний матеріал може бути використаний для роботи журналістів, політологів, фахівців із громадських зв'язків, політтехнологів, які займаються роботою з текстом.

У результаті дослідження з'ясовано, що постійні зміни в політичному житті України впливають на мовлення публічних виступів Президента.

Політичний дискурс найбільш репрезентативний у плані вияву набору можливих художніх засобів, тому наше дослідження виконано на матеріалі політичного мовлення Президента України Володимира Зеленського.

Пропонована стаття відкриває перспективи подальших напрацювань і може стати матеріалом для написання подальших наукових розвідок щодо особливостей промов Володимира Зеленського.

Ключові слова: Президент України Володимир Зеленський, публічний виступ, політичне мовлення, промова, засоби комічного, гумор, сатира, іронія, самоіронія, сарказм, комічний ефект.

Постановка проблеми. У сучасній лінгвістиці активізувалися дослідження з питань вивчення специфіки політичного мовлення, бо ефективний політичний виступ допомагає встановити контакт із електоратом, засвідчити, що народний обранець розуміє потреби аудиторії. Публічне мовлення – особливий вид маніпуляції суспільною думкою.

За умови доречного використання художніх засобів творення комічного, українські політики можуть сформувати думку людей, досягти цілей, і переконати їх діяти в інтересах певної політичної сили.

Комічне завжди було одним із предметів лексичного дослідження в мовознавстві. Упродовж століть ми спостерігаємо, як змінюється менталітет, розуміння комічного ефекту, його форми та засоби. Через певні прийоми вираження комічного, стиль автора стає унікальним і неповторним.

В основі комічного спостерігається суперечність між новим і старим, між тим, що народжується, і тим, що відмирає. Художні засоби творення комічного – ефективна політико-комунікаційна технологія, яка використовується для маніпуляції, зняття напруги і конфліктності, привернення уваги, підвищення рівня політичної культури.

Сучасний світ неможливо уявити без чотирьох антропоцентрів, завдяки яким існує гумористична комунікація: людини, що спілкується, людини, що творить, людини, що грає, людини, що сміється. Саме тому питання дослідження художніх засобів творення комічного в політичних промовах Президента України Володимира Зеленського набувають сьогодні особливої актуальності.

Аналіз досліджень. Довгий час проблему комічного та трагічного досліджували естети та

літературознавці [6, с. 256]. Естетика Аристотеля є початком теоретичного осмислення комічного, осміювання вад і певних слабкостей людей. Щоб не викликати гнів, демонструвалася кумедна ситуація, де об'єкт висміювання зображувався в незвичній ситуації.

Усебічний розгляд комічного як культурного феномену став можливим завдяки фундаментальним працям сміхових традицій Європи (М. Бахтін, Т. Рюміна, О. Фрейденберг) і Давньої Русі (А. Панченко, Ю. Лотман).

Висвітлено історико-культурні аспекти комічного та його різновидів: *сатири* (Р. Елліотт, Л. Єршов, Е. Нокс); *іронії* (І. Арутюнова, Ю. Білодід, О. Брюханова, К. Воробйова, Н. Ніколіна, С. Походня; *гумору* (А. Карасик, У. Пепічелло, Р. Вейзберг, В. Раскін, В. Фрай).

Згодом комічне стає предметом зацікавлення лінгвістів. Мовознавці починають досліджувати тексти з комічним ефектом (гра слів, каламбур, анекдот, усмішка, гумореска, пародія), у яких уся структура підпорядкована створенню комічного ефекту. Закономірним розвитком цих досліджень стало введення в лінгвістичний обіг терміна «комічна ситуація» (Т. Рюміна).

О. Калита вказує, що характерними ознаками комічної ситуації виступають: гумористична тональність спілкування; наявність певних моделей сміхової поведінки, які є прийнятими у певній лінгвокультурі; комунікативні наміри учасників спілкування відійти від серйозного спілкування [5].

Л. Анучина [1], О. Калита [4], А. Островська [7] вважають, що формами комічного є сатира, гумор, іронія, а О. Шумейко [10] додає ще й сарказм. Гумор є доброзичливим різновидом комічного, на відміну від гострого (сарказм, сатира) та перехідного (іронія) [2].

Сучасні українські політики демонструють уміння веселити чи шокувати аудиторію, намагаючись підвищити власний рейтинг.

Проаналізований матеріал засвідчує, що найбільш ефективні засоби впливу:

– *гумор* – доброзичливий різновид комічного, розглядається як культурний, психічний, моральний, естетичний, інтелектуальний феномен. Постає дієвим конфронтаційним інструментом у політичному просторі. Він виникає внаслідок несумісності між очікуванням слухача й тим, що відбувається в результаті (викликає радісний сміх);

– *іронія* – займає проміжне місце між гумором і сатирою. відтворює глузливо-критичне ставлення митця до предмета зображення;

– *сатира* носить гострокритичний характер, гнівно засуджує та висміює вади людей, суспільства.

Зі зміною технологій політичної комунікації, розширенням ідеологічного спрямування українського політичного дискурсу, комічний ефект є риторичною технікою, яка активно набирає обертів.

Мета статті. Дослідження художніх засобів творення комічного в політичних промовах Президента України Володимира Зеленського.

Виклад основного матеріалу. Характерними ознаками мовлення Президента України Володимира Зеленського є емоційність, насиченість художніми засобами та стилістичними фігурами, алюзіями, засобами комічного, що утворює його прагнення до максимального використання можливостей слова, новизни висловлювання.

Використання видів комічного – невід'ємний елемент успішного публічного виступу, зокрема політичного. Володимир Зеленський у своїх промовах використовує такий стилістичний прийом у різних його проявах і з різною комунікативною метою. Почасти комічне – це найбільш вдала форма для вираження думок, настроїв, почуттів.

Особливе значення для вираження стилістичних відтінків комічного має контекст і підтекст. Гумор, який «більш схиляється до універсальної посмішки, доволі часто розповсюджується і на того, хто сміється» [8, с. 60], простежуємо в інавгураційній промові Володимира Зеленського: *Після моєї перемоги на виборах мій шестирічний син сказав: «Та! По телевізору кажуть, що «Зеленський – Президент...». Виходить, що... я... теж Президент?!»* (20 травня 2019 року). Створення подібної комічної несподіванки в розвитку сюжету, діях і висловлюваннях спікера є однією зі шляхів реалізації гумору. На думку В. Самохіної, «гумор – це не зміст і значення, це – ефект, який виникає як результат його інтерпретації» [9, с. 52]. Саме такого глибинного ефекту прагне спікер, коли переповідає діалог із сином. Він про це відкрито говорить у подальших словах: *І тоді це прозвучало як жарт, але згодом я зрозумів, що насправді це істина. Тому що кожен з нас Президент* (20 травня 2019 року).

У публічних виступах періоду повномасштабної російсько-української війни гумору як доброзичливого сміхові майже не відведено місця, натомість почастішали використання іронії та сарказму. Зрідка Володимир Зеленський може звертатися до гумору, проте він все ж таки має іронічний відтінок. Зокрема у новорічному привітанні Прези-

дент України згадує гумористичні випадки про звитяги пересічних громадян проти ворога: *Як наші люди зупиняли колони їхньої техніки. Як дід зупиняв руками танк. Як жінка збила дрон банкою помідорів. Як в окупації крали ворожі танки, БТри, гелікоптер, снаряди. Як збирали за години на «Ловців Шахедів», морські дрони, броньовики, швидкі й «Байрактари»* (31 грудня 2022 року). Саме такі історії, у яких порушено змістовне поєднання, коли йдеться про явища, які, здавалося б, не можна поєднати, є ще одним шляхом реалізації гумору.

Як зазначали вище, у промовах Президента України після 24 лютого 2022 року вибір зроблено саме на користь іронії та сарказму як потужних засобів експресії через комічне. Так, говорячи про ворога, Володимир Зеленський висловлює глузливо-критичне ставлення до таких предметів зображення:

– російська армія, втрати на війні, бойові дії: *А тому на сході та заході, на півдні, півночі і в центрі наш народ героїчно б'ється за ці принципи й другу статтю нашої Конституції. Стримує **другу армію світу*** (28 червня 2022 року); *Як наші воїни з перших днів розносять цю **«другу армію світу»*** (31 грудня 2022 року). Визнання російської армії як другої в світі, якого дотримувалась світова спільнота, тепер стало об'єктом для кепкування й приниження. Це словосполучення активно використовують в українському інформаційному просторі винятково з іронічним підтекстом; *Росія за минулі 30 років не втратила стільки авіаційної техніки, скільки за ці 13 днів в Україні* (8 березня 2022 року); *Окупант чекав на гостинний прийом, а отримав шалений спротив. Зустріч не хлібом-сіллю, а «Стугоною» і «Джавелінами», «Байрактаром» і «Нептуном», «Вільхою» і «Хаймарсами»* (28 червня 2022 року); *Вони хочуть зруйнувати ще Одесу. Але побачать лише дно Чорного моря. Бо вони – дно* (3 березня 2022 року);

– законодавство Російської Федерації: *У нас право на протест, збори та демонстрації – це конституційна стаття, а в когось – кримінальна* (28 червня 2022 року);

– символіка країни-агресора: *Наш герб – знак Княжої Держави Володимира Великого. Це тризуб. Не двоголові пташки. Тому що тут таке не злітає* (28 червня 2022 року) – у цьому прикладі іронія перетворюється на гостре висміювання.

Дошкульні засоби комічного використовує Володимир Зеленський і в російськомовних зверненнях до ворожого війська зокрема та росій-

ського народу загалом. Так, у виступах Президента України знаходимо іронію, сарказм щодо таких явищ, як-от:

– особистісні характеристики Путіна, його дії та рішення як лідера держави: *Ваш лідер хочет показать, что у него за спиной военные, что он – впереди. Но он как раз прячется. Прячется за военными, за ракетами, за стенами своих резиденций и дворцов* (1 січня 2023 року) – спікер відкрито вказує на суб'єкта; *Оба наши предложения руководители вашей страны, видимо, не услышали... Там, где они, видимо, глубоко и не слышно* (5 січня 2023 року) – у словах Володимира Зеленського прихований підтекст про те, що Путін ховається в бункері, що принизливо для голови держави;

– дії прибічників Путіна: *324 дні полномасштабной войны, а как все изменилось для России... Они там уже гризутся між собою за те, кому приписать какое тактическое просування* (13 січня 2023 року).

– дії та погляди російського народу: *Нужно, чтобы граждане России нашли в себе смелость хотя бы на 36 часов хотя бы во время Рождества освободиться от своего позорного страха перед одним человеком в Кремле. Ваш страх перед ним уничтожает вашу страну, которая тоже уже глубоко... но не в бункере* (5 січня 2023 року) – Володимир Зеленський намагається донести росіянам, що держава ≠ президент, що не йому одному приймати рішення про майбутнє народу;

– дії військових: *Иди домой. К себе домой. Защищать своих русскоязычных людей. Не по всему миру. А у себя дома – там тоже немало, около 150 миллионов. А тут... Слава Україні!* (3 березня 2022 року); *И война закончится тогда, когда ваши солдаты или уйдут, или мы их выгоним. Так что пусть забирают унитазы – они им в пути понадобятся – и возвращаются к себе. За нашу границу. От 1991 года* (5 січня 2023 року).

Іронія та сатира спрямовані не тільки на Російську Федерацію, але й на лідерів міжнародної спільноти та організації, викриття їх бездіяльності чи підтримки агресора. Іронія може критися у звичайній констатації фактів: *За відмову від третього у світі ядерного потенціалу Україна отримала гарантії безпеки. Тієї зброї у нас немає. Безпеки у нас немає також* (19 лютого 2022 року). Іноді цей вид комічного підкріплений натяками: *Україна хоче миру. Європа хоче миру. Світ каже, що не хоче воювати, а Росія – що не хоче нападати. Хтось із нас бреше* (19 лютого 2022 року); *Я не називаю вас поіменно – не хочу, щоб деяким*

іншим країнам було соромно. Але – це їхня справа, це їхня карма. І це на їхній совісті (19 лютого 2022 року). Володимир Зеленський може іронізувати через символи та порівняння: *Але ви – ніби знову за стіною. Так, не Берлінською. Але посеред Європи. Між свободою і неволею. І стіна ця міцнішає з кожною бомбою, яка падає на нашу землю, на Україну. З кожним рішенням, яке не ухвалюється заради миру. Не ухвалюється вами, хоча може допомогти* (17 березня 2022 року); *Ми допомогли Європі й більшості країн світу відчувати, що бути нейтральними зараз – це бути, вибачте, аморальними* (28 грудня 2022 року).

Володимир Зеленський, цитуючи лідерів країн, може висміювати й нівелювати значення цих слів: *Три роки тому саме тут Ангела Меркель сказала: «Хто підбере уламки світового порядку? Тільки всі ми разом». Аудиторія аплодувала стоячи. Та, на жаль, колективні овації не переросли в колективні дії. І зараз, коли світ говорить про загрозу великої війни, постає питання: а чи лишилося що підбирати?* (19 лютого 2022 року) – Президент України використовує риторичне запитання для посилення ефекту; *Я звертаюся до вас від усіх, хто чув, як щороку політики кажуть: «Ніколи знову». І хто побачив, що ці слова нічого не варті* (17 березня 2022 року).

Вершиною цитування з метою гострого висміювання та боротьби з явищем є повторення уривку Путіна, сказані в Мюнхені у 2007 році та на Генсамблеї ООН у 2015 році: *Это может привести к обрушению всей архитектуры международных отношений. Тогда у нас действительно не останется никаких правил, кроме права сильного. Это будет мир, в котором вместо коллективной работы будет главенствовать эгоизм, мир, в котором будет всё больше и больше диктата, и всё меньше равноправия, меньше реальной демократии и свободы. Ведь что такое государственный суверенитет? Это прежде всего вопрос свободы, свободного выбора своей судьбы для каждого человека, для народа, для государства* (23 вересня 2021 року). Посилення ефекту відбулося за рахунок того, що Володимир Зеленський лише після цитати повідомив, що це слова не його, а лідера країни-агресора, хоч вони й протилежні діям остнього.

Іноді іронія замаскована зовнішньою серйозністю сказаного, коли спікер говорить про явища, ситуації дійсності, але насправді розкриває первісний, обернений зміст: *За десять місяців цього року ми допомогли всім. Ми допомогли Заходу віднайти себе знову, повернутися на глобальну арену*

й відчувати, наскільки Захід переважає. Ніхто на Заході вже не боїться й ніколи не буде боятися Росії. Ми допомогли Євросоюзу набутти справжньої суб'єктності. Допомогли Європі відчувати себе не кількома чемпіонатами з командами різного рівня, а однією сильною командою, яка разом з усім вільним світом бореться за цю важливу перемогу (28 грудня 2022 року). Говорячи це, Володимир Зеленський іронізує та наголошує, навпаки, на невпевненості, страхові Заходу, ідейній розпорошеності Євросоюзу.

Володимир Зеленський у зверненні до світових лідерів використовує й прийом самоіронії через введення займенників *нам, ми*, метою якого є боротьба з бездіяльністю окремих країн: *А головне – нам бракує сміливості. Бо ми діємо не як лідери, а як політики. Які просто бояться, що колись людство запитає про все це. І лишають собі шлях відходу – а ми нічого вам і не обіцяли. Ми не обіцяли подолати голод. Ми сказали, що докладемо всіх зусиль для подолання. Ми не обіцяли, що здолаємо зміну клімату. Ми обіцяли активізувати нашу взаємодію для подолання зміни клімату. Якщо поррахувати, на ці «ми рішуче налаштовані», «ми підтвердили спільну зацікавленість у подоланні», «ми домовились суттєво посилити співпрацю» – скільки ми витратили часу, паперу, енергії?* (23 вересня 2021 року). Останні цитування глав держав без вказівки авторства, що оформлені у вигляді риторичного питання, знецінюють ці слова, їх зміст.

Комічний ефект у промовах Володимира Зеленського досягається через широкий арсенал художніх засобів та стилістичних фігур на лексичному й синтаксичному рівнях.

Зокрема у своїх промовах Президент України може іронізувати в метафоричному ключі: *Немає такого бункера, щоб пережити відповідь від Бога* (3 березня 2022 року). Лексема *бункер*, яку вже згадували вище, символізує страх, презирство та асоціюється винятково з главою країни-агресора.

Для дошкульного висміювання вад спікер використовує порівняння: *І сьогодні ООН – як супергерой на пенсії, який забув, що він міг зробити* (23 вересня 2021 року). Такий модифікований образ із гумористичним значенням Володимир Зеленський використовує з метою увиразнення, посилення сказаного.

Президент України використовує евфемізацію, аби за допомогою маскувальних слів замінити нецензурну лексику: *Українські воїни звільнили Зміїний, і відтоді кожен окупант знає, яку єдину*

відповідь він почує від українців на будь-які свої зазіхання (28 червня 2022 року).

Володимир Зеленський почасти використовує характеристики, які суперечать одна одній, стають інструментом іронії або сарказму: *ООН, яка має захищати мир і світову безпеку, не може захистити себе. Коли порушується її Статут. Коли один із членів Радбезу ООН анексує територію однієї із засновниць ООН (19 лютого 2022 року).* Іноді спікер використовує катахрезу, поєднуючи несумісні речі: *Це стосується й НАТО. Нам кажуть: **двері відкриті**. Але поки що **стороннім вхід заборонено** (19 лютого 2022 року); Виявилося, що в статтях про **рівність**, як у рекламі, є зірочки й напис дрібним шрифтом: «Всі ми люди, всі ми – в одному човні, але рятувальні шлюпки спочатку отримають **пасажирів 1-го класу**» (23 вересня 2021 року).*

Для підсилення враження та більшої переконливості Володимир Зеленський використовує антитезу. Цей стилістичний прийом реалізований за допомогою антонімів, зокрема й контекстуальних, або через загальний внутрішній зміст: ***Російські терористи** як були **жалюгідними**, такими й зайшли в цей рік. **Наші ж захисники** як були **молодці**, так і 1 січня себе показали дуже добре (1 січня 2023 року); Для багатьох людей у світі тепер це **гордість** – мати друзів серед українців. Згадайте, як колись українцям хотілося мати друзів серед іноземців (28 грудня 2022 року); І, вибачте, якщо хтось із політичного класу України думає, ніби, коли він **спускається** на лижах **із гори**, то цим мотивує солдатів **підніматися з окопів** і йти у наступ, – це ознака божесвілля, і таких у політиці не буде (28 грудня 2022 року).*

Однією з витончених форм вираження іронії є використання окличних речень: *Саме Україна об'єднала Європейський Союз. **Виявилось, що це можливо!** (28 грудня 2022 року).*

Почасти Володимир Зеленський вдається до риторичних запитань: *Що скажете, ваші високоповажності, вельмишановні лідери держав та урядів? (23 вересня 2021 року); З вірою в це у 1945 році Україна стала однією з держав – засновниць ООН. Сьогодні вони були б шоковані, побачивши в темі Генасамблеї слова «забезпечити права всіх народів». Я впевнений, вони б сказали: «А що ж ви робили всі ці 76 років?» (23 вересня 2021 року); Ми хочемо оживити ООН? Може, для цього ООН має рухатись? Бути мобільною і швидкою? Може, нам час зустрічатися там, де можна реально почути й побачити ці глобальні проблеми? (23 вересня 2021 року).*

Стилістичні повтори також можуть функціонувати в тексті промови як іронічні елементи: *А у відповідь чуєш, що хтось цього не хоче робити... **Але дуже занепокоєні!** Але ж дайте тоді нам літаки, говоримо ми нашим партнерам. Відповідають: ось-ось... Уже скоро. Трішки потерпіть. **Але дуже-дуже всі занепокоєні** (15 березня 2022 року).*

Комічний ефект також може досягатися через парцельовані конструкції: *У Чорному морі децю поменшало **флагманів**, а один **сумнозвісний міст** дедалі частіше працює на виїзд, а не на в'їзд. Якщо працює (28 грудня 2022 року) – у цьому прикладі ефект посилення ще й за допомогою іронічного авторського епітету; *Може, російська армія й не знала, що здатна аж так стрімко тікати. Тікати, лишаючи все: позиції, зброю, своїх солдатів і колаборантів (28 грудня 2022 року).**

Висновки. Отже, Володимир Зеленський нова людина в українській політиці, який від початку своєї кар'єри зазнав трансформацій: від актора – до президента, і від президента доби стабільності – до президента воєнного часу.

Динаміка його перетворень і здатність використовувати художні засоби під час творення комічного в промовах, паралельно втримувати увагу аудиторії, призводить до того, що інші українські політики залишаються особами другого плану.

Для спілкування з аудиторією він обирає неформальний, розмовний стиль, не використовує метафор і епітетів, не включає пафос, не цитує класиків.

Володимир Зеленський своїми промовами – це український народ, глава держави, і головний оповідач про події, що розгортаються щодня.

Із початку повномасштабного вторгнення росії в Україну він змінює свій образ, уникає офіційних костюмів, надає перевагу військовому одягу, і тим самим засвідчує вихід за межі політичних ритуалів. Ми спостерігаємо екстраординарну трансформацію для політика, рейтинг якого падав за кілька місяців до початку війни. Сьогодні Президент України Володимир Зеленський очолив список найвпливовіших людей Європи.

Наше дослідження доводить, що емоційність, насиченість художніми засобами та стилістичними фігурами, алюзіями, засобами комічного є характерними ознаками мовлення Володимира Зеленського. Президент України у своїх промовах використовує комічне, як стилістичний прийом, у різних проявах і з різною комунікативною метою, бо це невід'ємний елемент успішного публічного виступу, а також

найбільш вдала форма для вираження думок, настроїв, почуттів.

Пропонована стаття відкриває перспективи подальших напрацювань і може стати матеріалом для

написання подальших наукових розвідок. Зокрема, нам видається цікавим дослідження функціонування фразеологічних одиниць у медійному просторі (на прикладі промов Володимира Зеленського).

Список літератури:

1. Анучина Л. В. Естетика. URL: <http://uristinfo.net/uchebnyematerialy/279--estetika--za-red-lv-anuchinoi-ov-umanets-/8774-kategoriyi-estetiki.html?s>
2. Вусик Г. Л. Навмисна дисфемінізація в сучасному політичному дискурсі (на прикладі промов політиків). *Науковий вісник Херсонського державного університету*: серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». Херсон, 2018. С. 20–25.
3. Деренчук Н. В. Особливості функціонування комічного в українській політичній комунікації // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Філологія (мовознавство) : зб. наук. праць / [гол. ред. І. Я. Завальнюк]. Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2017. Вип. 24. С. 102–107.
4. Калита О. М. Лінгвістична сутність іронії та семантичні механізми формування іронічного смислу // *Українська мова*. 2006. № 2. С. 67–74.
5. Калита О. М. Типи комічних текстів та особливості їх стилістичного аналізу // *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип. 2. С. 54–61.
6. Колоїз Ж. В. Індивідуально-авторські інновації як стилістичний засіб національної сміхової культури // *Література. Фольклор. Проблема поетики* : [Зб. наук. праць]. Вип. 18. Ч. 2: Питання менталітету в українській літературі. К.: Акцент, 2004. 740 с.
7. Островська А. О. Комічне як естетична категорія. URL : <http://otherreferats.allbest.ru/ethi /0007980>
8. Савіна Ю. Лінгвопоетичні засоби створення комічного та їх відтворення у процесі перекладу (на матеріалі творів Дж. К. Джерома й О. Генрі та їх українськомовних перекладів). *Закарпатські філологічні студії*: науковий журнал / голов. ред. І. М. Зимомря. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2. Вип. 9. С. 58–64.
9. Самохіна В. А. Современная англоязычная шутка: [монография]. Харьков: ХНУ им. В. Н. Каразина, 2008. 356 с.
10. Шумейко О. А. Мовні засоби творення комічного в сучасній українській поезії (на матеріалі творів другої половини XX століття). Харків, 2007. URL: http://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/59379-1/html

Vusyk H. L., Rula N. V. ARTISTIC MEANS OF CREATING THE COMIC IN POLITICAL SPEECHES OF THE PRESIDENT OF UKRAINE VOLODYMYR ZELENSKY

The article examines the functioning of artistic means of creating the comic in the speeches of the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy.

Today, political discourse has become one of the most common objects of research in linguistics, with current trends toward the transformation of political stereotypes modifying the ethical principles of political communication and the established norms of political culture in every possible way.

For the first time, a comprehensive description of the artistic means of creating the comic, which is involved in the formation of the main communicative features of Volodymyr Zelenskyy's speech, is presented.

It should be noted that in the political space of speeches, the speech of the President of the country is an ordered sequence of words presented to the audience, which has a specific psychological, social and practical purpose.

The practical significance of the findings is that the factual material can be used for the work of journalists, political scientists, public relations specialists, and political technologists who work with text.

The study found that constant changes in the political life of Ukraine affect the language of the President's public speeches.

Political discourse is the most representative in terms of revealing a set of possible artistic means, so our study is based on the material of the political speech of the President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy.

The proposed article opens up prospects for further work and may become material for further scientific research on the peculiarities of Volodymyr Zelenskyy's speeches.

Key words: *President of Ukraine Volodymyr Zelenskyy, public speech, political speech, speech, means of comic, humor, satire, irony, self-irony, sarcasm, comic effect.*

Колесник Н. С.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ПРОБЛЕМА ЛЕКСИКОГРАФУВАННЯ ФОЛЬКЛОРНИХ ОНІМІВ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ А. ІВАНИЦЬКОГО «УКРАЇНСЬКИЙ ОБРЯДОВИЙ ФОЛЬКЛОР ЗАХІДНИХ ЗЕМЕЛЬ: МУЗИЧНА АНТОЛОГІЯ»)

У статті розглянуто засадничі моменти побудови Словника фольклорних власних назв та наведено конкретні зразки словникових статей, виконаних на різножанровому оніміїному матеріалі, засвідченому в народнопісенній збірці, упорядкованій А. Іваницьким, «Український обрядовий фольклор західних земель: музична антологія» (2012).

На практиці апробовано основні принципи укладання подібного лексикографічного проєкту: поліаспектність; жанровий принцип побудови окремого лексикографічного видання; денотативно-номінативний принцип групування матеріалу для розташування фольклоронімів у межах окремого словника; алфавітний принцип структурування словникових статей у межах одного класу онімів. Проведений аналіз засвідчив, що реалізація проголошеного принципу поліаспектності створює умови для повноцінної фіксації фактажу. Засвідчену онімію відзначатиме повнота реєстру, регіональне та жанрове розмаїття. Наведені кількісні показники вживань кожної власної назви, включно із варіантами, даватимуть змогу окреслити структуру українського фольклоронімного простору, виявити наповнюваність його ядра та периферії. Ілюстративна частина демонструватиме своєрідність текстової поведінки фольклорних власних назв, а також акумульовані ними культурні смисли. Інформаційна частина та дефініції (наведені за потреби) уточнюватимуть статус тих чи тих власних назв та особливості уживання, повідомлятимуть про властиві певній частині фольклоронімів текстові чи позатекстові конотації, символічність, здатність реалізовувати певні семіотичні опозиції тощо. Реалізація жанрового та денотативно-номінативного принципів групування матеріалу сприятимуть формуванню в науковців об'єктивного уявлення про національну фольклоронімію.

У подальшому укладання повної версії Словника фольклорних онімів забезпечить дослідників надійним матеріалом для вичерпних і ґрунтовних студій цієї своєрідної компоненти національної онімії, сформує оптимальні для ономаста умови дослідження матеріалу та способів його обробки.

Ключові слова: фольклоронім, фольклорна ономастика, словник фольклоронімів, словникова стаття, лексикографія.

Постановка проблеми. Будь-яка наукова галузь для отримання нових знань, для формування оптимальних умов дослідження та способів обробки матеріалу, для ґрунтовних і вичерпних його студій потребує серйозної лексикографічної бази.

Сьогодні слов'янське ономастичне словникарство – цілком сформована галузь. Проведений нещодавно аналітичний огляд здобутків ономастичної лексикографії (до уваги було взято праці ономастів одинадцяти слов'янських країн) засвідчив, що досягнення слов'янських учених у цій галузі доволі вагомі [10]. Щодо української ономастики, то лише впродовж кількох останніх десятиліть вийшло друком близько сотні різних

за обсягом, матеріалом і призначенням словників і поява частини з них стала подією не лише для національної лінгвістики. Насамперед, наголосимо на безперечних успіхах українських ономастів у лексикографуванні різних класів топонімів й антропонімів. Переважають серед таких лексикографічних проєктів комплексні, виконані на всеукраїнському та регіональному матеріалах праці. Наявні в українській ономастиці інверсійні словники географічних назв, нормативні словники. Упродовж останніх двох десятиліть вийшли друком українські ономастичні словники лінгвокультурологічного спрямування: «Словник конотативних власних назв» (2015) Г. Лукаш та словник «Назви міст України: лінгвокультуроло-

гічний словник» (2021) В. Котович. Власне, поряд із згаданими виданнями варто розпочати розмову про Словник фольклорних власних назв. Незважаючи на те, що, подаючи типологію словників, лінгвісти загалом усі ономастичні словники відносять до тих лексикографічних видань, «що описують словниковий склад мови з культурологічного погляду» [4, с. 378–379], на таке потрактування, гадаємо, заслуговує передовсім Словник фольклорних онімів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, актуальність дослідження. Справді, здатність оніма, зокрема і фольклорного чи насамперед фольклорного, ставати транслятором культурних смислів здавна приваблювала лексикографів. Рясно фігурують народнопоетичні власні назви в словниковому інвентарі і сучасних українських етнолінгвістичних видань та словниках міфології, зокрема найновіших (В. Войтович «Українська міфологія» (2002), В. Жайворонок «Знаки української етнокультури» (2006), «Україна в словах» (2004) за ред. Н. Данилюк тощо). Але, за нашими спостереженнями, фіксація фольклорних онімів у подібних лексикографічних працях мала і має вибірковий чи навіть епізодичний характер: жоден із відомих нам словників не має на меті повний опис власних назв фольклору, незважаючи на те, що в лексиці будь-якої з національних мов вони складають окрему підсистему, яка живе, розвивається і функціонує за своїми законами. Ба більше, лінгвофольклористи тривалий час навіть свідомо відмовлялися залучати онімію до словників фольклору через «відсутність спеціальних досліджень семантичної структури різних типів онімів у різних фольклорних жанрах» [1, с. 91]. Щоправда, 2021 року курські лінгвофольклористи М. Бобунова і О. Хроленко здійснили спробу проаналізувати деякі топоніми й антропоніми в аспекті фольклорної лексикографії [2]. Учені розглянули мотиви, пов'язані з уживанням потамоніма Дунай у російському фольклорі та навели присвячену йому словникову статтю, яка містить заголовне слово із кількістю вживань (*Дунай*, *Дунай-река*, *Дунай-реченька*), а також цитати-ілюстрації до кожного з них. Здійснений на основі наведеного фактажу аналіз дав змогу дослідникам зробити висновок про властивість фольклороніма акумулювати культурні смисли, які звичайні довідники із топонімії, як правило, не відтворюють [2, с. 95]. Також автори статті зазначили, що словники мови фольклору дають можливість відповісти на запитання, яке місце обіймають антропоніми у фольклорних текстах загалом і на кожній

території зокрема [2, с. 95]. Але в цьому випадку, на нашу думку, акцент зроблено не на засадах лексикографування онімів, детальній характеристиці цієї частини лексики, а на кількісному та якісному складі пісенного ономастикону як специфічній рисі мови фольклору, тобто йдеться про лексикографування власних назв для цілей лінгвофольклористики, а не ономастики. Насамкінець на основі зафіксованих наявними конкордансами відтопонімних назв, частина з яких сьогодні має «затемнену» семантику, автори розмірковують про семантичну своєрідність фольклорного слова, генезу «темних» слів, художню функцію відтопонімних утворень, їхній діалектний та ідіолектний аспекти тощо. Резюмуючи курські дослідники переконують, що саме завдяки фольклорній лексикографії «збільшуються можливості евристики лінгвофольклористичного підходу до вирішення проблем фольклорної семантики, морфеміки, жанрової і територіальної диференціації народнопоетичної мови» і що «фольклорна лексикографія здатна поставити цікаві дослідницькі питання в галузі ономастики та запропонувати можливі відповіді на них» [2, с. 85–86]. З цим твердженнями не можемо не погодитися, але, на жаль, у статті не сформульовані засади творення подібного видання, не описано принципи його макро- і мікроструктури. Отже, відсутнє усвідомлення онімійної лексики як структурованого простору в межах національної лексики. А здійснені спроби розглянути деякі топоніми й антропоніми в аспекті фольклорної лексикографії переконують про спрямованість такого словникарства передовсім на потреби стилістики, дослідження особливостей мови фольклору, а не ономастики. Отже, питання створення Словника фольклорних власних назв та засад їх лексикографування для потреб науки про власні назви все ще залишаються актуальними.

Мета статті, виклад основного матеріалу. Про українську фольклоронімію як цілісне явище, один із підпросторів загальнонаціонального онімного простору; її місце як в онімійній, так і загалом лексичній системі української мови та вплив на формування вітчизняної системи називання йшлося в наших попередніх дослідженнях [7], ми вже обговорювали основні принципи макроструктури словника фольклорних онімів, а також схему побудови словникової статті [8; 9]. У пропонованій розвідці доповнимо сказане та, подаючи приклади лексикографування власних назв, засвідчених текстами однієї зі збірок фольклору, продемонструємо можливості

їхнього використання для вивчення національної фольклорної онімії.

Будь-який лексикографічний проєкт розпочинається із формування джерельної бази, її повнота й авторитетність є обов'язковою умовою його успішності. Якщо говорити загалом про джерела фактичного матеріалу в нашому випадку, то ними можуть бути лише ті видання усної народної творчості, стосовно науковості принципів укладання яких немає жодних сумнівів та в яких подано інформацію про місце і час запису переважної частини фольклорних текстів. Збірка «Український обрядовий фольклор західних земель: музична антологія (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Гуцульщина. Закарпаття. Лемківщина. Підляшшя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмщина)», упорядкована відомим дослідником українського музичного фольклору А. Іваницьким, цілком відповідає цим вимогам. Як засвідчує сам укладач у передмові до збірки, у книзі вміщено обрядові пісні з регіонів, найбагатших в українському фольклорі (і в цілому в Слов'янщині) на обрядові пісні, у будові й виконанні яких «збереглися численні рештки світогляду й музичного мислення наших пращурів від епохи землеробського неоліту та індоєвропейської доби» [6, с. 5]. Власне, ця, зазначена вище здатність обрядових текстів робить їх одним із найцінніших джерел для Словника фольклорних онімів, цінність якого полягає і у фіксації давніх культурних смислів. Важливо, що «збірник укладено за польовими та архівними записами й публікаціями XIX–XXI століть» [6, с. 5] (що є запорукою їхньої автентичності), які здебільшого паспортизовані [6, с. 8], останнє дає можливість чітко локалізувати в часі і просторі вжиті в них оніми, визначити ареали побутування конкретних власних назв, регіональні особливості їхнього репертуару та моделей найменувань, особливості конотативного наповнення, що важливо як для лінгвокультурологічного, так і для ономастичного аналізів. Окрім того, відзначимо різножанровість фактажу, що дає змогу характеризувати жанрову специфіку пісенної онімії.

У процесі лексикографування дотримуємося запропонованих в попередніх публікаціях принципів побудови макроструктури Словника фольклорних власних назв: *поліаспектність*; *жанровий принцип побудови окремого лексикографічного видання*; *денотативно-номінативний принцип групування матеріалу в межах окремого словника*; *алфавітний принцип структурування статей словника в межах одного класу онімів*.

Коротко про них. Щоб дати об'єктивне уявлення про онімний простір українського фольклору, словник має відзначатися повнотою реєстру, фіксувати актуальність окремих онімів і виразів з ними, давати можливість окреслювати ареали їх побутування, виявляти своєрідність текстової поведінки, а також акумульовані ними культурні смисли. Отож після реєстрового слова (ним є онім у зафіксованій ономастичними словниками офіційній формі або, за його відсутності, найуживаніший варіант фольклороніма; не використовуване в аналізованих текстах реєстрове слово позначаємо знаком астериска, що вказуватиме на його гіпотетичний характер) подаємо загальну кількість уживань. Такі дані дають можливість окреслити ядерно-периферійну структуру фольклоронімного простору загалом, так і будь-якого жанру, визначити мовні пріоритети, а також забезпечать надалі умови зіставного аналізу. Під час підрахунків не беремо до уваги повтори одного і того ж імені для найменування одного і того ж денотата, що має значення для дослідження поетики фольклорного тексту і не є суттєвим для вивчення онімії фольклору. Варіанти фольклороніма подаємо не за алфавітом, а за кількісними показниками, що допоможе окреслити ядерну зону варіантів кожного оніма, а за відсутності офіційної форми визначити, який з них буде використано як реєстрове слово.

Кожен із варіантів фольклороніма супроводжує ілюстрація. Оскільки власна назва є частиною фольклорного тексту як функціонально замкненої системи естетично організованих мовних засобів, то й особливості її функціонування зумовлені не лише онімним статусом, а й функціональною спрямованістю тексту, контекстуальним оточенням. Саме в тексті власна назва обростає безліччю смислових зв'язків, складних асоціацій і конотацій. Отже, підібрані цитати-ілюстрації покликані якомога повніше відображати конотаційний шар семантики фольклороніма, його найбільш типові синтагматичні зв'язки, участь у стійких поетичних прийомах, фольклорних формулах тощо. А часова і просторова локалізація ілюстрацій забезпечать виявлення територіальної, жанрової та національної специфіки ужитих в ній онімів. Зважаючи на мандрівний характер творів фольклору, збереженість власних назв текстами у різночасових записах з різних територій може бути суттєвою для лінгвокультурологічного аспекту їх вивчення. На завершення ілюстрації вказуємо сторінку, на якій її засвідчено в аналізованому нами виданні, що важливо для подальшої роботи над укладанням словника на основі багатьох джерел.

Додаткова, інформаційна частина у Словнику фольклоронімів буде спорадичною, бо інформуватиме устами збирача, редактора збірки або укладачів словника про властиві певній частині фольклоронімів текстові чи позатекстові конотації, символічність, здатність реалізовувати певні семіотичні опозиції, особливості уживання, статус тощо. Наприклад, власну назву *Дюндя*, що трапилася в тексті весняної гри-хороводу із Закарпаття (*Гоя дюндя, гоя, Послала нас кральовна*), супроводжує примітка редактора: «В. Гошовський коментує так: «Гоя дюндя» – заспів та приспів веснянки. Він не має визначеного змісту. Весняна гра-хоровод «гоя дюндя». – Гошовський В. Украинские песни Закарпатья. – М., 1968, с. 294–296. Показова для лемківського фольклору» [11, с. 233]. Засвідченість власної назви у складі вигукового, спонукального рефрену (стосунок таких словесних формул в обрядових піснях до сакральних ритуалів доведено) веснянковою танковою грою (давність цієї верстви обрядової поезії теж не викликає сумнівів), до того ж у записках із Лемківщини, з одного боку, може свідчити, що її запозичено разом із танковою грою в словаків, найближчих сусідів цієї етнічної групи українців, з іншого боку, як відомо, на пограниччі часто краще зберігаються архаїчні мовні риси, а тому можна відстоювати її автохтонність. Усе сказане вище щонайменше дає підстави розглядати аналізовану назву як потенційний міфоперсонім.

Інколи функцію інформаційної частини може виконати паспортизація ілюстрації. Так, наприклад, вказівка на те, що веснянка записана в Залуччі Чемеровецького району Хмельницької області, чітко ідентифікує ужиту в ній власну назву *Залуччя* як комонім, назву сільського поселення, а не як, наприклад, мікротопонім (*З Залуччя до Нігня Стежечка нерівна* (1979, с. *Залуччя Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.*) с. 204).

Стосовно дефініції як обов'язкового елемента словникової статті, то традиційні власні назви загальнозрозумілі і мають стандартний для представників певної етнокультури набір ознак та асоціацій, пояснення потребуватимуть, зазвичай, оніми, уживання яких обмежене територіально й жанрово. Такими найчастіше є антропоніми в історичних піснях (використовувані у відмінній від офіційної назви формі), мікротопоніми, які нерідко потребуватимуть ремарки, який географічний об'єкт вони номінують, де розташовані і чи вживані донині, казкові назви та міфоніми. Наприклад, у нашому мінісловнику в словниковій статті про вже згаданого вище *Дюндю* можна

відіслати до пояснення в «Етимологічному словнику української мови» [5, с. 578] або подати тлумачення: *Дюндя* – «Етимологічний словник української мови» приспів *Гоя-дюндя, гоя!* вважає запозиченням від словаків, які, в свою чергу, запозичили його з угорської весняної гри обрядового характеру. А вжиту в приспіві назву *дюндя* М. Максимович пояснював як ім'я західнослов'янської богині [5, с. 578]. Я. Коллар убачав у приспіві ім'я слов'янського бога любові, а всю гру вважав частиною ритуалу на честь богині Лади. І. Верхратський у статті «Гоя, дюндя і собітки на Угорській Русі» (1899) приспів *гоя-дюндя* трактує як залишки культу божеств Лада й Лади, що відповідали за лад у світі, передовсім у сімейному житті та господарстві [3].

Наскрізним, на нашу думку, у майбутньому словнику має бути жанровий принцип побудови. Жанр у фольклорі – це окремий варіант культурно-мовної картини світу, тому, власне, саме в межах конкретного жанру варто розпочинати опис її онімного складника. Лише наступним кроком буде зіставлення функціонування тієї чи іншої власної назви у різних жанрах фольклору. Наприклад, в обрядових піснях різдвяного циклу аналізованої збірки вживаним є особове, на перший погляд, ім'я *Василь*, але найчастіше воно номінує в цих текстах не людину, а виразно нехристиянський персонаж, міфологічного героя карнавального обряду маланкування: ***Василь (1), Васильчик (2):*** *Гей, Василю, та озми ня – Буде з мене господина! Буду тобі роботати – До полудня в літі спати.* (1969, с. *Зелений Гай Заліщицького р-ну*) с. 146; *Ой ченчику Васильчику, Посію тя в городчику. Буду тебе доглядати, Сім раз на день поливати* (1969, с. *Зелений Гай Заліщицького р-ну*) с. 145; *Ой чінчику-васильчику, Посію тебе в городчику. Буду тебе шанувати, Три рази на день поливати* (1967, с. *Вашківці Вишницького р-ну*) с. 147).

Натомість у купальських піснях ім'я називає конкретного хлопця, ймовірного учасника літніх молодіжних забав: ***Василько (2), Васюня (1):*** *Ой нині свято Яна, Яна, Вийшла Галина гарно вбрана...Один Василько не встидався, Взяв за рученьку і звитався* (1973, м. *Кам'янець-Подільський Хмельницької обл.*) с. 307; – *Садком, Васильку, садком, садком, В мене горілка з медком, з медком* (1973, м. *Кам'янець-Подільський Хмельницької обл.*) с. 307; *Ой на ївана на Купайла, Там ластівочка купалася. На берижечку сушилася, Дівка Маруся журилася. Їа ше рушничків ни напала, Їа вже Васюню сподобала* (1973,

с. Меджибіж Летичівського р-ну Хмельницької обл.) с. 305).

Одним із наскрізних, власне ономастичних принципів подачі матеріалу в пропонованому словнику є денотативно-номінативний. З огляду на те, що онімний простір чітко поділений за розрядами на окремі фрагменти: антропонімний, топонімний, теонімний, зоонімний тощо, які через особливості їхніх денотатів вирізняються специфікою існування, організацією знань, словникові статті впорядковані за цим же принципом. А вже в межах розрядів подаємо власні назви за алфавітом.

Як ілюстрацію наведемо кілька (з огляду на обмежений обсяг публікації) фрагментів укладеного за збіркою А. Іваницького Словника фольклорних онімів.

ЩЕДРІВКИ

ЖІНОЧІ ІМЕНА

Марія (2)

Марійця (1), Марусня (1): Тиї гроши не полова, Но Марійця чорноброва. (1927, с. Адамівка на Поділлі) с. 115; Красная панна, чом Марусня. Пір'я збирала, в фартушок клала, С фартушка брала, віночок вила. (2004, с. Гаї Верхні на Дрогобиччині) с. 129.

ЧОЛОВІЧІ ІМЕНА

Володимир* (1)

Володя (1): Там пан Володя сіно коси, Ой коси, коси, перед коня носи. (1979, с. Клембівка Ямпільського р-ну Вінницької обл.) с. 113.

Михайло (1)

Михайло (1): Вінчуєм тебе, пане Михайле, Не сам з собою – з челядкою. (2000-і, с. Вербівці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.) с. 124.

ОЙКОНІМИ

Львів (1)

Львів (1): Ци дома, дома, господареньку? Рефрен: Щедрий вечір, сьвітлий вечір! Челядка каже, що нема го дома, Що нема го дома, поїхау до Львова. (до 1902, с. Ходовичі) с. 125.

ТЕОНІМИ

Бог (10)

Бог (10): Їа стережи, Боже, свого товару, свого товар[у]. (1986, с. Гнатків Томашпільського р-ну Вінницької обл.) с. 111; Щасти, Боже, вашому товару. І товару, і вашому статку, Щоб не мали ніколи пропадку (2000-і, с. Грабарівка Могилів-Подільського р-ну Вінницької обл.) с. 114; Вроди, Божеи, пишиниченьку, Пишиниченьку на проскурниченьку. (1985, с. Оселівка Сокирянського р-ну Чернівецької обл.) с. 117; А Свята Діва

їсточки носить, їсточки носить та й в Бога просить. (1985, с. Оселівка Сокирянського р-ну Чернівецької обл.) с. 117; Роді, Боже, сливи, Щоб були щасливі. Щодрий вечор, добрий, Дай нам, Боже, добре! (1988, с. Крупове Дубровицького р-ну Рівненської області) с. 121; Ой пошили ж, Боже, довгого, віку, Та й діждати вам Нового року. (до 1991, Волинь) с. 123; Дай же ти, Боже, сиу кониченька, Жебис ним їздиу межи копоньки, Як місиченько межи зьвіздоньки. (до 1902, с. Ходовичі) с. 125; Добрий вечір тобі, пане господар'ю, на Новий рік, Дай же вам, Боже, щастя і здоров'я на Новий рік. (1994, с. Дмитровичі, Звенигородщина) с. 128; Дай же ти Боже в городі зільи, вдома весільи. (2004, с. Гаї Верхні на Дрогобиччині) с. 129; Роді, Боже, жито, Жито, пиценіцю, Горох, чечевицю. (1999, с. Мокре гм. Більськ, пов. Більськ) с. 132.

Господь (5)

Господь (3), Господь Бог (2): Дасть вам Господь коляди, пиріжки, коляди пиріж[ки]. (1986, с. Гнатків Томашпільського р-ну Вінницької обл.) с. 111; А на тій сосні Сам Господь сидить, Сам Господь сидить, далеко видить. (1985, с. Оселівка Сокирянського р-ну Чернівецької обл.) с. 117; В третіх воротах сам Господь ходить, Сам Господь ходить, ключі тримає, Ключі тримає, рай відмикає, Рай відмикає, душі пускає. (до 2001, с. Вербівці Городенківського р-ну Івано-Франківської обл.) с. 124; Бувай же здороу, господареньку, І сам с собоюу, з своєю жаноуу, І з діточками, йа с квіточками, І з усім домом, з Господом Богом. (до 1902, с. Ходовичі) с. 125; Гречная панно, чом розумненька. Не сама с собою, йа з вітьцом, з маткою, З вітьцом, з маткою, з усьоу челядкою, Із цілим домом, з Господом Богом! (до 1902, с. Ходовичі) с. 127.

Ісус Христос (2)

Ісус Христос (1), Сус Христос (1): Їа цюлюйте, хлопці, Суса Христа в ніжки, Суса Христа в ніж[ки]. (1986, с. Гнатків Томашпільського р-ну Вінницької обл.) с. 111; Сам Ісус Христос за плугом ходи, на Новий рік, А його Матінка їсти му виноси, на Новий рік. (1994, с. Дмитровичі, підльвівська Звенигородщина) с. 128.

АГІОНІМИ

Богородиця * (3)

Панна Марія (1), Свята Діва(1), Матінка(1): Панна Марія На престолі стояла, Два крижі тримала. (1999, с. Орішків, гм. Гайнівка, пов. Гайнівка) с. 133; А Свята Діва їсточки носить, їсточки носить та й в Бога просить. (1985, с. Оселівка Сокирянського р-ну Чернівецької обл.) с. 117; Сам Ісус Христос за плугом ходи, на Новий

рік, А його Матінка їсти му виноси, на Новий рік. (1994, с. Дмитровичі, підльвівська Звенигородщина) с. 128.

ГЕОРТОНІМИ

Віддання Різдва*

Щедрий вечір (13): Щедрий вечір на Святий вечір! (1985, с. Оселівка Сокирянського р-ну Чернівецької обл.) с. 117; Добрий вечір, щедрий вечір Цьому газді на весь вечір! (1962, с. Киселиці Вижницького р-ну Чернівецької обл.) с. 119; Щедрий вечір, добрий вечір, Чи є вдома пан господар? (1966, с. Черче Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.) с. 116; Пане господару, ой стояло древо. Щедрий вечір, добрий вечір. (1988, с. Городище Рівненського р-ну) с. 120; Ходів-походів місяць по небу. Щедрий вечор! (1988, с. Крупове Дубровицького р-ну, Рівненщина) с. 122; Стоїть церковця та й на схід сонця. Щедрий вечір, добрий вечір! (до 1991, Волинь) с. 123; Ой вірли, вірли, сивий соколю, Щедрий Святий вечір Божий, Високо сидиш, далеко видиш. (до 2001, с. Вербівці Городенківського р-ну) с. 124; Ци дома, дома, господареньку? Рефрен: Щедрий вечір, святий вечір! Челядка каже, що нема го дома, Що нема го дома, поїхау до Львова. (до 1902, с. Ходовичі) с. 125; Там на річеньці, на бистрі водици. Рефрен: Щедрий, добрий, святий вечір. Білю білила, батенька просила (до 1902, с. Ходовичі) с. 126; По горі, горі пава ходила. Щедрий вечір, добрий вечір! Пáva ходила, пір'я губила. (2004, с. Гаї Верхні на Дрогобиччині) с. 128; Щудрий вечур, добрий вечур, На Новий руок, на здоровй... (1999, с. Малинники, гм. Орля, пов. Більськ, Підляшшя) с. 133; Щедрий вечир, щедрівочка, Залітає ластивочка. Ластивочка залітає, Господара розбуджає. (1927, с. Адамівна на Поділлі) с. 114; Щедрий вечір, щедрівочка, Прилетіла ластівочка. (1971, с. Ревна Сторожинецького р-ну) с. 129; Щедрий, щедрий, щедрівниця, Прилітїла ластівниця, Сїла-впала, защебетала, Викликала господара (1973, с. Меджибіж Летицького р-ну Хмельницької обл.) с. 115.

Новий рік (5)

Новий рік (4), Новий руок (1): Щоб цей Новий рік да був краший, як торік. (1988, с. Городище Рівненського р-ну) с. 120; Ой пошли ж, Боже, довгого, віку, Та й діждати вам Нового року. (до 1991, Волинь) с. 123; Добрий вечір тобі, пане господар'ю, на Новий рік, Дай же вам, Боже, щастя і здоров'я на Новий рік. (1994, с. Дмитровичі, підльвівська Звенигородщина) с. 128; За ті дари, што сте дали, Обисте ся добрі мали, Винчуєме вам щасливий Новий рік. (1949, с. Прикра, окр. Свидник, Пряшівський край) с. 135; Щудрий

вечур, добрий вечур, На Новий руок, на здоровй... (1999, с. Малинники, гм. Орля, пов. Більськ, Підляшшя) с. 133.

МІФОПЕРСОНІМИ

Василь (1)

Василь(1): Васильєва мати Пошла гоготати, А Василь за єю, Пустив головнею. (1999, с. Орішково, гм. Гайнівка, Підляшшя) с. 131.

СТРОФІЧНІ ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ

ЖІНОЧІ ІМЕНА

Ганна* (2)

Ганя (1), Ганичка (1): Я казала, Ганю, ще не ввіддавайся, Розчеши си косу-росу, міртов зати-кайсь (8.10.1994, с. Селиська, Звенигородщина) с. 444; Запрігам, запрігам, хоц ся поплянтати, Ици мі Ганичку до ручок не дали. (1955, с. Волиця, повіт Сянік, Лемківщина) с. 456.

Марина* (3)

Мариня (3): Поза городом бистра річенька з новими кладойками, Кудà нам ішла молода Мариня із своїми дівойками; Молода Мариня на посаді сіла; Чом ти не снідаєш, молода Мариню, у свого батейка (1914, с. Мікуліне на Холмищині) с. 448-449.

Марія* (2)

Марька (1), Марі (1): — Шідай, Марько, шідай под желсний венєц. (1950-ті, с. Антонівка Ужгородського р-ну) с. 455; Попать, Марі, попать у средни облачок, Як твоя отец плаче, легінь-неборачок.

ЧОЛОВІЧІ ІМЕНА

Василь (1)

Василь (1): Запрігай, Василю, до воза конички. (1955, с. Волиця, повіт Сянік, Лемківщина) с. 456.

ТЕОНІМИ

Бог (3)

Бог (3): Ой крикнув староста на буярці свої, Ой милий мій Боже, на буярці свої (кін. ХХ ст., с. Нижня Яблінка Турківського р-ну Львівської обл.) с. 446; Зййди, Боже, з неба, бо Тя нам ту треба (1970-ті, м. Борислав, Львівська обл.) с. 457; А ші сі заплачеш ту седму неділю: — Боже мій миленький, де я са подію? (1961-1962, с. Острожниця, окр. Гуменне, Словаччина) с. 460.

АГІОНІМИ

Богородиця* (1)

Божя Матір (1): Зййди, Боже, з неба, бо Тя нам ту треба, И Ты, Божя Мати, вінкьї зачынаати (1970-ті, м. Борислав, Львівська обл.) с. 457.

МІФОНІМИ

Ладо (1)

Ладо (1): Ладо! Ладо! Брат сестроньку за стів веде, Ладо! Ладо! Ведучи, ї' научиє (1913, с. Підберезці поблизу Львова) с. 443.

Загалом проаналізований лексикографічний матеріал засвідчив, що в обрядових піснях, зафіксованих збіркою, (а це 564 тексти) найуживанішою є сакральна онімія: сукупно теоніми, агіоніми, геортоніми, міфоніми (до уваги не взято поодинокі приклади біблісантропонімів, біблієтопонімів та бібліонімів: *Адам, Єва, Вифлієм, Псалтир*) кількісно переважають навіть особові імена. Якщо нам трапилося 77 уживань чоловічих і 94 уживання жіночих особових імен, то лише кількість використань теонімів й агіонімів складає 156 одиниць, а ще ми зафіксували 42 вживання геортонімів і 14 – міфонімів. Пояснює таку кількісну перевагу сакральної онімії над реальною те, що, власне, обрядові пісні належать до найдавніших шарів народної пісенності і виникли в межах давніх язичницьких ритуалів, під час яких громада, очолювана жерцем, зверталася до небесних сил. Лексема *Бог* (варіанти *Божухно, Пан Біг*) засвідчена 76 разів, що, як переконують наші студії на ширшому пісенному матеріалі, є сталою для народнопісенного онімного простору тенденцією, бо ядро його формують універсальні в різні епохи назви, такі як *Бог, Мати Божя, Різдво* та ін. уживання яких є безперервним упродовж язичницької та християнської релігійних парадигм. Власне християнські оніми (згадані вище біблісантропоніми, біблієтопоніми та бібліоніми: *Адам, Єва, Вифлієм, Псалтир*), які ввійшли в народну традицію значно пізніше, перебувають на периферії.

Якщо ж говорити про реальні оніми, то, попри обмеженість зафіксованого матеріалу, наприклад, лише у весільних піснях до особового імені *Анна (Ганна)* нам трапилися три регіонально марковані варіанти: *Гануся (1), Ганнутя (1), Ганя (1): Йшла Гануся, дістала, Калиноньку ломала. (1979, с. Залуччя Чемеровецького р-ну Хмельницької обл.) с. 380; І в первій раз та в Божий час! Бла-*

гослови, Божі... Благослови, Божі, Ще й отець і мати, Молодій Ганнуті Віночок зачинат[у]. (1988, с. Унґри Окницького р-ну (Молдова) с. 383; Ой там Ганя красу сіє, Красу сіє, розум сад[ить]. (1985, с. Вороновиця Кельменецького р-ну Чернівецької обл.) с. 386.

Проведений на основі укладеного словника короткий аналіз переконує, що реалізація проголошеного принципу поліаспектності створює умови для повноцінної фіксації фактажу. Засвідчений кількісний та якісний склад фольклорної онімії відзначається регіональним та жанровим розмаїттям. Наведені кількісні показники вживань кожної власної назви, включно із варіантами, дають змогу окреслити структуру українського фольклорного онімного простору, виявити наповнюваність його ядра та периферії. Ілюстративна частина здатна демонструвати не тільки своєрідність текстової поведінки фольклорних власних назв, а й акумульовані ними культурні смисли. Інформаційна частина та дефініції (наведені за потреби) можуть сприяти уточненню статусу тих чи тих власних назв та особливостей їхнього вживання тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Зрозуміло, лексикографування власних назв усної словесності не є самоціллю: як і будь-який інший з ономастичних лексикографічних проєктів, Словник фольклорних онімів забезпечить дослідника надійним матеріалом для ґрунтовних студій цієї своєрідної компоненти національної онімії, сформує оптимальні для ономаста умови дослідження матеріалу та способів його обробки, сприятиме формуванню об'єктивного уявлення про національну фольклоронімію. Окрім того, через специфічність інформації, яку він акумулюватиме, словник стане в пригоді етнографам, культурологам, історикам, географам, літературознавцям та ін.

Список літератури:

1. Бобунова М. А. Фольклорная лексикография: становление, теоретические и практические результаты, перспективы. Курск, 2004. 240 с.
2. Бобунова, М. А., Хроленко А. Т. Народно-поэтическая ономастика в аспекте фольклорной лексикографии. Вопросы ономастики. 2018. Т. 18. № 1. с. 85–112.
3. Верхратський І. Гоя, дюдя і собітки на Угорській Русі. Діло. 1899. Ч. 191.
4. Дубичинский В. В. Лексикография русского языка. Москва: Наука: Флинта, 2008. 432 с.
5. Етимологічний словник української мови: в 7 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол. О. с. Мельничук (головний ред.) та ін. Київ, 1982. Т. 1. 632 с.
6. Іваницький А. І. Обрядові пісні та їх генеза (вступна стаття). Український обрядовий фольклор західних земель: музична антологія (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Гуцульщина. Закарпаття. Лемківщина. Підляшшя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмщина). Вінниця: Нова Книга, 2012. с. 8–65.
7. Колесник, Н. с. Онімія української народної пісні. Чернівці: Технодрук, 2017. 368 с.
8. Колесник Н. с. Основні засади створення словника. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. Луцьк, 2013. Вип. 25 (274). с. 9–15.

9. Колесник Н. с. Структура статті в словнику фольклоронімів (на матеріалі бурлацьких та наймитських пісень). Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. Луцьк, 2014. Вип. 2 (279). с. 7–14.

10. Крюкова И. В., Супрун, В. И. Пути развития славянской ономастической лексикографии: аналитический обзор. Вопросы ономастики. 2021. Т. 18. № 3. с. 238–269.

11. Український обрядовий фольклор західних земель : музична антологія (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Гуцульщина. Закарпаття. Лемківщина. Підляшшя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмщина)/ відп. ред. Г. А. Скрипник; упоряд. та вступ. ст. А. І. Іваницького. Вінниця: Нова Книга, 2012. 624 с.

Kolesnyk N. S. THE PROBLEM OF ENTERING FOLKLORE ONYMS INTO DICTIONARIES (BASED ON A. IVANYTSKYI'S COLLECTED WORKS "UKRAINIAN RITUAL FOLKLORE OF WESTERN LANDS: MUSICAL ANTHOLOGY")

The article is a continuation of a number of author's publications dedicated to lexicographical studies of folklore onyms. It is proven that an issue of compiling a Dictionary of folklore proper names, that would systemically register folklore onymy, was based depending on its specific features on special principles of description is a topical issue today.

The paper dwells on the key moments of designing such lexicographical project and concrete samples of the dictionary entries are provided. The entries are based on different genres material found in a collected works compiled by A. Ivanytskyi Ukrainian ritual folklore of western lands: Musical anthology (Besarabia, Boikivshchyna, Bukovyna, Volyn, Halychyna, Hutsulshchyna, Zakarpattia, Lemkivshchyna, Pidliashshia, Podillia, Polissia, Pokuttia, Holmshchyna).

The main principles of compilation of similar lexicographic project was put into practice: polyaspect character; genre principle of compiling a lexicographic publication; denotative and nomination principle of collecting the material to place folklore onyms within a separate dictionary; alphabetical principle of compiling dictionary entries within the same class of onyms. The performed analysis revealed that carrying out a principle of polyaspectness sets out conditions for recording factual material. Compiled onymy will have full description of the register; and regional and genre diversity. The statistical data is provided for each proper name including its variants that will enable to describe the structure of Ukrainian folklore onym space, trace its kernel and peripheral structure. The illustrations will demonstrate textual use of folklore proper names and their cultural senses. Definitions and information parts (provided if necessary) will specify the status of proper names and peculiarities of their use, will provide inherent to some folklore onyms textual and extra textual connotations, symbolism, ability to be used in semiotic oppositions, etc. Application of genre and denotative and nominative principles of classification of material will facilitate an objective picture about national folklore onymy in scholars of the subject.

Compiling unabridged Dictionary of folklore proper names will supply scholars with relevant material for comprehensive and in-depth studies of this component of national onymy, form optimal conditions for onomast's studies of the material and types of its analysis.

Key words: *a folklore onym, a folklore onomastics, a dictionary of folklore onyms, a dictionary entry, lexicography.*

Kocherha H. V.

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

WORD-FORMING MOTIVATION OF THE DENOMINATIVE VERBS IN THE OLD UKRAINIAN LANGUAGE OF THE 14–17TH CENTURIES: A SEMANTIC-STRUCTURAL ASPECT

The article clarifies the intra-linguistic motivation and the direction of derivation of the names of Old Ukrainian denominative verbs, which makes it evident the establishment of their morpheme structure and formal means of creation, modifies the connection of the formal and semantic structure of words with certain thinking algorithms, knowledge and their numerous relations in the minds of native speakers, which internalizes an object or phenomenon of the surrounding world or an internal reflective experience. The most used in the researched source is the predicate-argument variety of suffix nouns, and this gave rise to the discovery of a universal mechanism of creation of various onomasiological categories, which are most often represented by motivators of the slot places of the predicate of different semantics, object, other arguments (instrumental, mediative, comitative, factitive, destinative, finitive, transgressive, deliberative, etc.). In the studied source, the word-forming type of suffixed nouns belonging to the categorical type of motivation turned out to be productive. These are verbal nouns denoting actions, motivated by a predicate verb, having objectified verbal semantics, while belonging to different parts of speech. Almost no suffixed nouns belonging to associative-terminal, modus, and mixed motivation were found, which can be explained by the absence in the analyzed source of lexemes used in a figurative metonymic or metaphorical sense, although individual lexemes occur (occasionally, this is, as a rule, the formation of a diminutive or of a pejorative nature).

The semantic-structural aspect of denominative verbs is characterized, the main types reflected by the verb suffix subsystem of the Old Ukrainian language of the 14th - 17th centuries are defined and analyzed the motivational features of derived verb units. The paradigm of word-forming means of the Old Ukrainian verb subsystem is systematized as the embodiment of a fragment of the idio-ethnic language picture of the world of Ukrainians.

Key words: motivation, word-forming derivation, verb derivatives from substantives, suffixation, verb categorization, a semantic-structural aspect, the Old Ukrainian language.

Formulation of the problem. Researchers pay considerable attention to historical studies of word formation. What makes it possible to find out: ways of forming the foundations of the modern word-forming system of the language; changes and transformations of word-forming types in terms of their activation or extinction; continuity and progressivity in the development of the word-forming system of the language and its individual sections; criteria for the selection and involvement of creative words and affixes in word-forming acts; regularities and trends in the development of the word-forming system [4]. The written records record the peculiarities of the historical era, the regularities that operated at the previous stages of the development of the Ukrainian language and determined the current state of its development, this makes it possible to characterize the grammatical system of the Old Ukrainian literary language of the

14th–17th centuries, in particular its word-forming subsystem, which serves the **relevance** of research.

Analysis of recent researches and publications.

In the field of the history of the Ukrainian word-form, in particular the suffixal word-form, it is worth noting the research of S. Bevzenko, L. Beregoenko, P. Bilousenko, A. Hryshchenko, L. Humetska, O. Krovyska, K. Lenets, A. Maiboroda, H. Nayenko, V. Nimchuk, L. Polyuga, S. Samiilenko, P. Tymoshenko, V. Tokar, O. Bezpoyasko, I. Vikhovanets, T. Vozny, K. Horodenska, V. Horpynych, V. Greschuk, L. Didkivska, I. Kovalyk, M. Kravchenko, O. Pinchuk, L. Rodnina, Z. Sikorska, L. Yurchuk, I. Yatsenko and others, which deserve attention for their factuality, perfection, representativeness and relevance. Investigating the history of the scientific study of the historical morphology of the Ukrainian language, S. Samiilenko emphasizes the role of M. Maksymovych,

O. Potebnya, K. Mikhalchuk, P. Zhitetskyi, P. Lavrovskyi, Ya. Holovatskyi, O. Ogonovskyi, I. Verkh-ratskyi, A. Krymskyi, who investigated and solved many basic problems of the historical morphology of the Ukrainian language. Word-forming derivation is qualified as the process of creating secondary nominative units with the status of a word. Word-forming derivatives arise through the transition from one linguistic sign – a source unit already present in the lexical fund, to another linguistic sign – a derivative unit that appears in the language as a new lexical unit to name a certain fragment of extra-linguistic reality through associative connections between the corresponding dictum and mechanism of word-forming motivation [1]. The most common method of morphological type of word formation in the Old Ukrainian literary language of the 14th – 17th centuries was the suffixation of bases, equally productive in the category of nouns, adjectives and verbs as in the modern Ukrainian literary language. The main trend of the semantic evolution of suffixes, clearly reflected in the literary language of the 14th – 15th centuries, was the decline of the semantic value of suffixes, the development in the direction from a real to a purely structural, word-forming meaning. Manifestation of such a tendency was widely developed in the language of the written monuments of the Old Ukrainian literary language of the specified period. The process of destroying the semantic value of suffixes affected unproductive and productive verb suffixes. It is noteworthy that non-productive suffixes mostly entered the Old Ukrainian language from the Old Kyivan language already with an erased meaning, as inanimate, unable to exert an analogical influence, and therefore ceased to stand out. Productive suffixal morphemes, as a rule, polysemic suffixes became poly-functional: in word formation (forming) with some bases they kept their real meaning, in connection with others they acted as neutral structural formants. The erasure of expressiveness of affixes was the reason for the phenomenon of polysemy, homonymy, synonymy of word-forming formants, widely attested in the language of written monuments of the Old Ukrainian literary language of the 14th–17th centuries.

M. Plyusch notes that the central task in the field of word formation is the study of the word formation system of the language from a synchronic point of view with a clear distinction between modern (living) and historical word formation [11, p. 86]. At the same time, for the scientific study of the language, diachronic word formation is no less important than synchronous word formation, since numerous word formation models of the modern language were formed

in the past and went through a difficult path in their functioning, activating or losing their productivity. I. Vyhovanets gives special importance to the need to study the inter-level relationships of the morphology of the Ukrainian language in its history with the phenomena of historical word formation, historical syntax, historical phonetics and accentology in accordance with the principle of language system. Elucidation of the historical morphology of the Ukrainian language requires the involvement of comparative evidence of other Slavic languages [5, p. 67]. V. Rusanivskyi emphasizes the use of the principles of the system of language and the procedurality of phenomena in the study of the history of word formation and notes that the real linguistic meaning of all derivational phenomena can be clarified when approaching the word formation from the position of knowing the mechanism of the system's activity, that is, considering the word formation system in a dynamic aspect. This will allow us to see the word-form as a process of realizing the system capabilities of language on the basis of internal contrasts – as a process of finding closed and open ways of implementing a certain model, a process of choosing between possible and impossible implementations. [12, p. 75]. If in the analytical approach to the study of word formation the object is the suffix formations themselves (assuming the path of linguistic interpretation from the suffix to the meaning or from the meaning to the suffix), then in the dynamic approach the object is the process of transformation of motivating words into motivated, word-forming resources of the language into words. In such a case, the focus of the researcher's attention is the structural-semantic relationship between the motivating and the motivated in the living process of word formation, that is, the model in action [12, p. 6]. For the transformation of a motivating word into a motivated one, the character of the elementary derivational processes that flow between the creative morphemes in the word and the conditions of conjugation of word-forming units is of essential importance. The tendency to align creative bases and preserve the structure of motivating words [2, p. 27] are related, in our opinion, to the phenomena of linguistic analogy. The most productive types of word formation in the ancient Ukrainian language, as well as in the modern one, were morphological, dominant in the category of nouns, adjectives and verbs [5]. A common method of morphological type of word formation was the suffixation of bases, equally common in the category of the above-mentioned parts of speech.

Formulation of the purposes of the article. To find out the semantic-structural mechanism of

the creation of denominative verbs in the Old Book Ukrainian language of the 14th–17th centuries and the motivational algorithm, from the internal programming of the motivational base to the stage of selection of the onomasiological structure of the name.

Presenting main material. The word-forming structure of the verb both in diachrony and in synchrony has its own peculiarities. Verbs formed from Indo-European verb stems of thematic and non-thematic type are divided into primary, non-derivative, and derived, distinctive, verb formations with one stem, and in other cases – verbs composed of two stems. According to the researcher U. Shtandenko, «...most of the verbs that function in the modern Ukrainian literary language are derivatives, they arose as a result of various derivational processes that took place during the centuries-old history of the language's development. Verbs belong to the oldest layers of vocabulary, some of them have their roots reaching back to the Indo-European era. As a result of nomination processes, the verbal composition of the language is constantly replenished with new lexical units, which in the Old Ukrainian language of the 14th–18th centuries. were most often formed as a result of substantive and adjective derivation» [13, p. 38].

Verb formations of nominal parts of speech are verbs of nominative and adjectival origin. Two categories are distinguished between these derived units: 1) denominatives that, due to the decline of the main word or the destruction of the motivational connection with it, were de-etymologized and ceased to be recognized as derivatives; 2) verbal derived units, in which the motivational and semantic connection of the motivator and the motivated, and conceptual structures, which are the basis of nomination processes, can be clearly traced [7, p. 3–10].

The first category includes denominatives, establishing the derivation of which is problematic, since these verbal units can be considered both as formed from nominal parts of speech and as creative with respect to them. Such nominative units belong to the peripheral zone: *правити*, *твердити*, *лишити*, *жалувати*, *боронити*, *пustoшити*, *робити*, *бранити*, *рубити*, *оумьти*, which determine the diffuseness of the core and peripheral zones in the word-forming process. H. Kocherha notes that «... establishing the direction of derivation is associated with a certain number of problems, the solution of which requires taking into account the diachronic factors of the Proto-Slavic and East Slavic word-formation, the regularities of the modern word-formation system of the Ukrainian literary language, the principles of

its assimilation of foreign roots and lexemes, certain cognitive and onomasiological processes» [9, p. 11]. In linguistics, a field approach is widely used in derivational processes, which involves the isolation of a stable core with certain specific features and a periphery with weakened or sometimes erased marginal indicators: **СУПЛАЇКА**, с.ж. (пл. *suplika*). Petition. – **СУПЛАЇКОВАТИ**, v. *То азѣ, о соцраі. [Рубашний] суплаїковалъ на родителя до Румянцова. Дн.Марк. I, 67* [Tymchenko, B. 2, p. 378]; **СУХОТѢТИ**, v. *То wiѣты амау, о є оуєд. Духовнымъ голодомъ сухотѣючому свѣту правды живность роздаючий. Пал. 443* [Tymchenko, B. 2, p. 380]; **СУХОВКА**, с.ж. A storage. – **СУХОВАТИСЯ**, v. *То ѣде. Иж ледве от нихъ болотомъ утекъ и въ жито суховался. Кн. Луцк. 1565, л. 232* [Tymchenko, B. 2, p. 380]; **ФЕРОВАНИЕ**, [-НІЕ], с. ср. (пл. *ferowanie*). A decree, a determination. – **ФЕРОВАТИ**, v. (пл. *фєрювати*). *То десиде, о дєєтыціє. [Римск. єпископъ] декретъ свой феровалъ. Пал. 574* [Tymchenko, B. 2, p. 453]; **ФУНДАТЪ**, с.м. Recording, an act of contribution, donation. – **ФУНДОВАТИ**, v. (лт. *fundare*). To found, to establish. *Петръ ... фундовалъ столицу въ Антиохіи. Рук.хр. 191* [Tymchenko, B. 2, p. 458]. Old Ukrainian denominative verb units modify the motivational judgment in the syntactic nature of derivational processes with an implied predicate and an explained motivator of the nominal part of speech. Linguists explain the existence of a marginal sphere in the motivational processes of word formation with several reasons. One of which is genetic, which dates back to the Proto-Slavic era, which makes it impossible to establish the genotypes of derived words – syntactic structures with a change in the structural-semantic aspect in nomination processes [6]. The functions of word-formation tools, which were productive even in the Proto-Slavic and Old Kyiv periods, historically began to become unexpressed, which led to changes in structural and derivational relations, and this served to the uncertainty of the word-formation direction and its bidirectionality: **ОБРОСЛЫЙ**, adj.. overgrown. – **ОБРОСНУТИСЯ**, v. (пл. *obrosnaci*). To grow. *Да не оброснутья главы по мертвѣмъ. Рк. хр. 52.* [Tymchenko, B. 2, p. 19]; **ОБЯВИТИ**, v. To open, discover, show, indicate. *[Єліазаръ] проєшь Бога, абы єму жонѣ годнѣю для Ісаака обявилъ. Рук. лет. 15* [Tymchenko, B. 2, p. 25]; **ОБЯВИТИСЯ**, v. To show up, to open up. *Чого п. п. Черняки, ижъ не довели правдою, тутъ значне обявилося. Пр. Полт. с. 74* [Tymchenko, B. 2, p. 25]; **ОМАНА**, с.ж. An illusion. – **ОМАНИЮ-**

ВАТИ, ОМАНИТИ, v. To lie, to deceive. Бер. 121. Той же то шатанъ наши владыки оманнѣ. **АП. 1734** [Tymchenko, B. 2, p. 42]; **ПОПУДЛИВОСТЬ**, с. ж. A haste, a hurry, a precipitance. – **ПОПУДИТИ**, v. To drive; to frighten, to confuse. **Подъ Клецкомъ оного [Дукгласъ Чарнецкого] надивавши, значне попудилъ. Вел. I, 246** [Tymchenko, B. 2, p. 172]; **ПОПУСТОШИТИ**, v. To empty. **Олтари попустошили. Рук. хр. 114** [Tymchenko, B. 2, p. 172]. Determining the nominative status of derived names, in particular denominatives in the ancient literary language of the XIV–XVII centuries, produces an onomasiological feature in the relevant cognitive field, as well as the involvement of other components of the motivational base, as well as the grammatical and semantic load of the onomasiological formant, modifies the mechanism of lexeme creation at the modeling stage structures of knowledge about the signified, is characterized by relative objectivity, internal consistency and is indicated by linguistic lexemes in direct meanings: **ПОРОЖНОВАНЄ, [-НЬЄ]**, с.ср. (пл. próżnowanie). An idleness, an inaction, an indolence. – **ПОРОЖНОВАТИ**, v. (пл. próżnować). To be idle, to sit back. **Апостолъ Павелъ нѣгыи не порожновалъ, завше працювалъ. Гал. I, 147** [Tymchenko, B. 2, p. 176]; **ПУБЛИКА**, с.ж. (лт. publica). A shame. – **ПУБЛИКОВАТИ**, v. To shame, to disgrace. **[Дмитриха Голоху] такожъ злымъ крѣвствомъ публиковала, але того не доказала. Ак. Полт. с. (КГ. XXIV, 416)** [Tymchenko, B. 2, p. 256]; **РОВНОВАТИ**, v. To share equally. **Питалъ есми тыхъ мужей: гдѣ бы тотъ медъ былъ, и если бы п. Богданъ тотъ медъ съ паномъ Олексимъ ровновалъ або делилъ? Они ведши, же не ровновалъ, а ни делшъ, але взявши на возы до господы своеѣ попровадшъ. Кн. Луцк. 1575, л. 415** [Tymchenko, B. 2, p. 274]. It is notable that the denominative verb segment in the Old Ukrainian literary language of the 14th – 17th centuries is characterized by procedural signs of action, state, motivated by their onomasiological bases and embodied in their semantics.

The word-formative derivation of the nominative unit and the modeling of the corresponding conceptual structure of knowledge about the signified produces one more feature, which is related to the previous one – semantic-motivational. Let's casually note that the denominative verbs, according to general trends, clearly determine the direction of derivation from specific nominal parts of speech to verbs. Verbal units, in turn, can serve as a motivational base for abstract nouns [9]. Derived nouns

can develop specific secondary, usually metonymic, meanings, which is why it is so difficult to establish the derivation from abstract verb nouns, and the primary or secondary nature of abstract noun meanings. Researchers indicate the possibility of revealing the direction of derivation in similar cases by comparison with other Slavic languages, i.e. the absence of a verb counterpart in other languages indicates the denominative character of the Ukrainian verb: **РОСКОШЬ**, с.ж. 1. A joy, a consolation, a happiness. – **РОСКОШОВАТИ**, v. To enjoy, to lead a fun life. Бер. 88. **Злыи роскошуютъ. Пал. 814** [Tymchenko, B. 2, p. 292]; **БОРОМОТИТИ**, v. To shame, to insult, to offend. **Они того дѣцкого лаяли, соромотили. ЛЮЗР. I, 15 (1444)** [Tymchenko, B. 2, p. 340]; **СРОДКОВАТИ**, v. (пл. srodkować). To be in the middle; to mediate. **Во всемъ любовь и продковала, и сродковала, и кончала. Пал. 714** [Tymchenko, B. 2, p. 356]; **СТАТКОВАТИ**, v. To live well, to behave well. **Завжди пянствомъ ся бавила и статковати не хотѣла. Ак. Полт. с. (КГ. XXII, 215)** [Tymchenko, B. 2, p. 362]. The process of categorization and conceptualization in ethnic consciousness, the peculiarities of trends and regularities of psychological and cultural stereotypes, as well as the specificity of the language system of a certain ethnic group affects the determination of nomination processes, the direction of derivation, the mechanism of lexeme creation: **ХИБА**, с.ж. An error, a miss. – **ХИБИТИ**, v. To be wrong, to miss, to make a mistake. **Рұка... забша невинного человека, а окрѣтника хибша. Рук. хр. 144** [Tymchenko, B. 2, p. 461]; **ШАЦУНОКЪ**, с.м. (пл. szacunek). A price, a value. – **ШАЦОВАТИ**, v. (пл. szacować). 1. To evaluate, to appreciate. **Все шацовано на три, або и чтири тисячи левовъ. Вел. I, 48** [Tymchenko, B. 2, p. 491]; **ОБРАДА**, с. ж. (пл. obrada). An advice. – **ОБРАДИТИСЯ**, v. To decide with advice. **Прето ужесмо всѣ такъ старшій, яко и найменшій на тоѣ обрадилися, ижъ нѣчого наймнѣй надъ комисію крѣковскую не втягаемо, анѣ тежъ призволяти не призволяемо. Вел. IV, 255** [Tymchenko, B. 2, p. 18]; **ПОПАСЪ**, с.м. A halt, a parking, a rest. – **ПОПАСОВАТИ**, v. Feed the horses on the way. **Мл.Сл. 66** [Tymchenko, B. 2, p. 170]; **РОЗДУВАНИТИ**, v. To devide. **Здовичи и користи Татарскіе всѣ сева приоберѣли и роздували. Вел. II, 16** [Tymchenko, B. 2, p. 280]. Word-forming and motivational processes in the verb system of the Old Ukrainian literary language of the 14th – 17th centuries are proof of the existence of a marginal peripheral zone in the denominative verb derivatives. Linguists make assumptions about the

impossibility of an unequivocal answer about the directions of derivation and even about the absence of such derivation. Denominative verb derivatives of the Old Book language, formed from nominal parts of the language, which belong to the peripheral zone, indexed in a broad structural-semantic format, actively functioned in various genres of the Old Ukrainian literary language and inherited by the verb system of the modern Ukrainian literary language. The Old Book denominative verb-derived units with a pronounced core zone depend on the semantics of the motivational bases of the formative nominal parts of speech. The definition of motivational regularities of denominatives and their symbolic semantics in the conceptual position of motivators determines the general cognitive relation that is formed in the mind of nominators during the creation of denominative verbal units in the Old Ukrainian literary language: **ОПАТРИТЕЛЬ**, с.м. (пл. opatrzyciel). A supplier; a trustee. Мл.Сл. 55. **ОПАТРОВАТИ**, **ОПАТРИТИ**, v. (пл. opatrzać, -rzyć). 1. To pet, to take care; to help. *Добра вшелякін... варуєть и опатруєть. Ап. 1098. 2. То сѣррѣ, о ѿѣтыіѣ. Потребами онѣю [церковѣ] и мѣшкаючихъ при ней опатрилъ. Диар. Фил. 51* [Tymchenko, B. 2, p. 45]; **ШАФАРЪ**, с.м. (ср.в.нм. Schaffaere). A housekeeper, a manager, a purser. **ШАФОВАТИ**, v. (пл. szafować). To host, to manage, to operate. *Здай ми личбѣ изъ шафарѣства твоего, во юж далѣй не воудеши могъ шафовать. Пер. ев. 60. Марне копійками и иншими гришми шафуетъ. Ак. Полт. с. (КГ. XXII, 22)* [Tymchenko, B. 2, p. 490]; **ПЛЮГАВЕЦЪ**, с.м. (пл. plugawiec). A bastard; filthy. **ПЛЮГАВИТИ**, v. (пл. plugawić). To defile, to blackguard. *Не будемъ плюгавити святого мѣста Божего офѣрами поганскими. Рѣк. хр. 201* [Tymchenko, B. 2, p. 112]; **ПОВОДКОВАТИ**, v. To drink vodka. *По службѣ вылемъ ѣ архіерея и, поводковавши, отойшо-*

лемъ и овѣдаемъ ѣ Полянського. Дн. Марк. I, 285 [Tymchenko, B. 2, p. 120]. Beyond any doubt, the intra-linguistic motivation and direction of derivation of the names of Old Ukrainian proper verbs, as noted by H. Kocherha [9, p. 19], demonstrates the establishment of their morpheme structure and formal means of creation, modifies the connection between the formal and semantic structure of words with certain mental modifications, knowledge and their numerous relations in the consciousness of native speakers, which internalizes an object or phenomenon of the surrounding world or internal reflective experience.

Conclusions and propositions. Derived noun verbs, according to the concept of motivational and word-formative synthesis, were formed from derived nominal bases by grammaticalization and motivation of them under the category of verbal derivatives, which produces the definition of motivational features of denominatives and their symbolic nominative position in the structures of consciousness of native speakers. It is noteworthy that denominative verb derivatives in the Old Ukrainian literary language have the same grammaticalization as in the modern Ukrainian literary language, in particular, they appear with a segment of secularity of a fixed form, which in general corresponds to the species categories of verbal units of the modern Ukrainian literary language. Comprehensive research in determining aspects or directions of the historical word-form of the Ukrainian language: a) word-form of individual monuments; b) word structure of groups of monuments according to the genre principle; c) history of individual types and methods of word formation; d) the study of word-forming methods and means of the periods of the XIV–XVII centuries are promising for a multifaceted analysis of the word-forming subsystem of the Old Ukrainian language in diachrony and synchrony.

Bibliography:

1. Білодід О.І. Дієслово у граматичному вченні О.О. Потебні / О.І. Білодід. Мовознавство, 1976. № 3. С. 21–32.
2. Бісовецька Л.А. Відіменний суфіксальний словотвір дієслів у мові писемних пам'яток Київської Русі XI–XIII ст. Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України. Київ, 1999. 212 с.
3. Васильченко В. М. Мотивація і словотвірне вираження відносних прикметників в історії української мови (відіменникові деривати) / В. Васильченко: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10. 02. 01. К., 2000. 20 с.
4. Васильченко В. М. Мотивація та її типи / В. М. Васильченко // Наукові записки. Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. К.: НПУ, 1998. Випуск 1. С. 184–189.
5. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К.: Наукова думка, 1988. 156 с.
6. Городенська К.Г., Кравченко М.В. Словотвірна структура слова (відіменні деривати). К.: Наукова думка, 1981. 198 с.
7. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. Вид-во Академії Наук Української РСР. Київ, 1958. 297 с.

8. Карпенко Ю. О. Синхронічна сутність лексико-семантичного способу словотвору / Ю. О. Карпенко // Мовознавство. 1992. С. 3–10.
9. Кочерга Г.В. Мотивація відіменникових дієслів у сучасній українській мові (когнітивно-ономасіологічний аспект). Дис. ... к. ф. н. Одеса, 2003. 200 с.
10. Матеріали до Словника писемної та книжної української мови XV – XVIII ст. [Текст]: у 2 кн. / Є. Тимченко [Упор. В.В. Німчук, Г.І. Лиса]. Київ – Нью-Йорк, 2002–2003. [Пам'ятки української мови]. Кн. 1–2.
11. Плющ М. Я. Граматика української мови: У 2 ч. Ч. 1. / М. Я. Плющ. К.: Вища школа, 2005. 286 с.
12. Русанівський В.М. Структура українського дієслова [Текст] / В.М. Русанівський. К.: Наук. думка, 1971. С. 90.
13. Штанденко У.М. Відіменний суфіксальний словотвір дієслів у староукраїнській мові XIV–XVIII ст. К.: Інститут української мови НАН України, 2008. 208 с.

Кочерга Г. В. СЛОВОТВІРНА МОТИВАЦІЯ ВІДІМЕННИХ ДІЄСЛІВ У СТАРОУКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XIV–XVII СТ.: СЕМАНТИКО-СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТ

У статті з'ясовано внутрішньомовну мотивованість та напрям похідності найменувань староукраїнських відіменних дієслів, що вочевидноє установлення їхньої морфемної структури та формальних засобів творення, модифікує зв'язок формальної та семантичної структур слів з певними мисленнєвими алгоритмами, знаннями та їхніми численними реляціями у свідомості носіїв мови, що інтеріоризує об'єкт або явище навколишнього світу чи внутрішній рефлексивний досвід. Найуживанішою в досліджуваному джерелі є предикатно-аргументний різновид суфіксальних іменників, це і дало підстави для виявлення універсального механізму творення різних ономасіологічних категорій, які представлені найчастіше мотиваторами слотових місць предиката різної семантики, об'єкта, інших аргументів (інструментива, медіатива, комітатива, фабрикатива, дестинатива, фінітивна, трансгресивна, делібератива тощо). У досліджуваному джерелі продуктивним виявився словотвірний тип суфіксальних іменників, що належать до категорійного типу мотивації. Це віддієслівні іменники на позначення дій, мотивовані дієсловом-предикатом, що мають опредмечену дієслівну семантику, при цьому належать до різних частин мови. Майже не виявлено суфіксальних іменників, що належать до асоціативно-термінальної, модусної та змішаної мотивації, що можна пояснити відсутністю в аналізованому джерелі лексем, ужитих у переносному метонімічному чи метафоричному значенні, хоч окремі лексеми трапляються (зрідка, це, як правило, утворення демінутивного чи пейоративного характеру).

Схарактеризовано семантико-структурний аспект відіменникових дієслів, визначено основні типи, віддзеркалені дієслівною суфіксальною підсистемою староукраїнської мови XIV–XVII ст. та проаналізовано мотиваційні особливості похідних дієслівних одиниць. Визначено співвідношення внутрішньомовних, зовнішньомовних і позамовних чинників розвитку дієслівного словотвору староукраїнської мови XIV–XVII ст. Систематизовано парадигму словотвірних засобів староукраїнської дієслівної підсистеми як утілення фрагменту ідіоетнічної мовної картини світу українців.

Ключові слова: мотивація, словотвірна деривація, відсубстантивні дієслівні деривати, суфіксація, категоризація дієслова, семантико-структурний аспект, староукраїнська мова.

Кульбабська О. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ІНТОНАЦІЙНО-СИНТАКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ КОМІЧНОГО В ОПОВІДАННЯХ ГАННИ ЧЕРІНЬ

У статті проаналізовано синтаксичні та інтонаційні засоби вираження категорії комічного в гумористичних текстах Ганни Черінь. На широкому фактичному матеріалі доведено, що способи творення комічного є неповторними і специфічними для національної мови, і тому вони виформовують один з істотних аспектів характеристики сміхової культури українців. Використання різноманітних мовних засобів для вираження авторської інтенції – розсмішити читача, передати йому позитивні емоції – зумовлено як інтралінгвальними чинниками (багатство лексико-фразеологічних, фонетико-інтонаційних, граматичних засобів вираження думки, варіантність і кореферентність синтаксичних одиниць, власне семантичні трансформації мовних засобів для створення іронічних конотацій), так і екстралінгвальними (мовне чуття автора, його комунікативні інтенції, вік, стать, рівень освіти, моделювання образу потенційних читачів тощо).

На синтаксичному рівні маркерами авторської модальності є різноманітні прості речення (двоскладні / односкладні), складні безсполучникові одиниці з недиференційованим синтаксичним зв'язком, еліптичні та парцельовані конструкції в їхніх синтаксично-комунікативних виявах (розповідне, бажальне, спонукальне, питальне, неокличне / окличне висловлення). Констатовано, що авторка також майстерно відтворила специфіку української живомовної інтонації як засобу створення розмовної експресії та поліфонізму художньої оповіді за допомогою розділових знаків та порядку слів. До графічних засобів маркування цитатності належать також дужки й шрифтові виділення (курсив, напівжирний шрифт, кегль, розріджене написання, підкреслення, літерна капіталізація).

Ключові слова: гумористичний текст, синтаксичні одиниці, актуалізація, інтонація, розділовий знак, графостилема, стилізація розмовності, експресивність, інтенції мовця.

Постановка проблеми. За останніх 30 років якісно змінився вектор лінгвістичних досліджень: розширено межі мовознавства, трансформовано уявлення про його об'єкт і предмет, розпрацьовано нові сфери аналізу мовних явищ, що репрезентують мову як основний засіб комунікації, категоризації та концептуалізації світу людським розумом у когнітивній парадигмі знання. Нині в центрі зацікавлень філологів перебувають форми і способи «текстового комунікування в дискурсних зонах наратора та персонажів» [2, с. 7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій дав підстави для висновку: у відцентрованих тенденціях, що їх скеровано на подолання теоретичного глобалізму мовознавства, остаточно сформувалося два сучасні напрями: 1) антропоцентричний, тобто переміщення фокусу з мови як системного явища на мовленнєву особистість, здатну здійснювати найважливіші людські пізнавальні процеси – думати й вербалізувати свою думку; 2) комунікативний, репрезентований у багатьох виявах – лінгвістики тексту й дискурсу, неориторики, прагмалінгвістики, лінгвістики розмовного

мовлення, теорії мовленнєвих актів, соціолінгвістики, лінгвопоетики тощо.

У цьому аспекті основним пафосом неолінгвістики є **розуміння** – не пасивне запам'ятовування інформації, а суголосна мисленнєва та емоційна активність співрозмовника; результат діяльності, зумовлений усім попереднім досвідом людини. Процес розуміння та соціальної взаємодії мовців виявляє **дискурс** як цілісна знакова побудова (вербальна й невербальна), що нагадує «багатогранний кристал» (за К. Сєдовим), кути якого відображають різноманітні особливості такої взаємодії: національно-етнічної, соціально-типологічної (жанрової), прагмалінгвістичної тощо. До такого «багатогранного кристала», на нашу думку, належить **гумористичний дискурс**, що загалом уяскравлює характеристики сміхової культури українців.

За спостереженнями багатьох дослідників, ментальність українців передовсім вирізняється емоційно-почуттєвим характером (С. Бибик, С. Єрмоленко, В. Калашник, Л. Мацько, А. Попович, О. Сидоренко, Н. Сологуб та ін.). «Висока

українська емоційність, чутливість та ліризм, які виявляються в естетизмі українського життя і обрядовості, в артистизмі вдачі, у прославленій пісенності, у своєрідному м'якому гуморі тощо – це дар Божий, що визначає людність основою творчості» [14, с. 3]. Почуття гумору, уміння влучно зіронізувати – ось складники категорії естетичності, оскільки вони притаманні розвиненому розуму, здатному швидко, емоційно-критично оцінювати сутність явища, події або факту. Можливість не лише володіти всіма різновидами комічного, а й правильно їх сприймати зумовлює необхідність емоційно, в естетичній формі схоплювати суперечності й парадокси дійсності, адже комічне певною мірою відображає об'єктивну суспільну цінність того чи того явища, сприяючи увиразненню комунікативних текстоситуацій [6, с. 7; 8, с. 5–10].

Способи творення комічного – неповторні і специфічні для кожної мови. Вони виформовують один з істотних аспектів характеристики сміхової культури й паралельно є предметом дослідження різних наукових напрямів: 1) *культурологічного* – описано типи, форми, відтінки й жанри комічного для пом'якшення суперечностей і конфліктів (М. Білецький, Л. Білоконенко, Н. Войцехівська, В. Косяченко та ін.); 2) *соціолінгвістичного* – доведено, що основна умова створення комічного ефекту – «колективний суспільний характер сміху» (А. Бергсон); 3) *психологічного* – установлено, що теорія сміху ґрунтується на розумінні «вивільнення надлишку нервової енергії» (Г. Спенсер та Т. Ліппе), а отже, почуття гумору та самоіронія є одним із різновидів високих почуттів, розуму й критичного оцінювання явищ і людської природи (Р. Рорті); 4) *психолінгвістичного* – констатовано важливість значення слова та логічних зв'язків слів у реченні для створення різних форм комічного – гумористичного, сатиричного, іронічного тощо (О. Залевська, О. Потебня, Г. Шклярєвський); 5) *мовного* – досліджено жанрово-стильові ознаки ритму й ритмомелодики в художній прозі (І. Білодід, С. Бирик), стилістичні особливості ономастичних і фраземних засобів української сатирично-гумористичної прози (А. Григорук, А. Попович, М. Цуркан), лексем із конотативною семантикою (Н. Бойко, О. Калита), способи реалізації іронії у структурі речення (Н. Гуйванюк, Ю. Пацаранюк), прагмалінгвістичні особливості прозових творів (Г. Ковальова).

Отже, появу комічного ефекту варто розглядати як результат низки розумових актів, що корелюють із емоціями людини і спричинюють їх.

Постановка завдання. *Мета статті* – дослідити гумористичний дискурс української письменниці Ганни Черінь (Тетяни Гребінської) як художньо-естетичне ціле, що реалізує гумористичні інтенції авторки, її мовну картину світу. Матеріалом наукових спостережень обрано 52 гуморески й оповідання з минулого, сучасного й майбутнього життя українців Вітчизни й Діаспори «Святі корови» (2004): «діапазон комічного тут надзвичайно широкий: від м'якої іронії, жартівливого натяку до вбивчої сатири» [12, с. 66]. У передмові до видання Ганна Черінь констатує: «Настрій моїх гуморесок веселий, беззлісний. Для вітчизняного читача, напевне, буде цікаво простежити невпинне змагання за народні традиції, українські звичаї, боротьбу за рідну мову в сім'ї й громаді і прагнення одружити своїх дітей у своїй національній громаді. Вітчизняний читач може навіть обуритись: що за обмеженість! «Какая різниця?». Подумайте, які наслідки принесла нам та «разниця»...» [15, с. 5].

Виклад матеріалу. Основним засобом вираження гумору в художньому мовленні є *інтонація*, що її на перцептивному рівні витлумачують як «сукупність звукових мовних засобів, завдяки яким передають смисловий, емоційно-експресивний і модальний характери висловлення, комунікативні значення та ситуативну зумовленість, стилістичні забарвлення тексту, індивідуальність виражальних прийомів мовця» [1]. До того ж для омовлення думки в її інтелектуально-комунікативному плані найважливішими є два компоненти інтонації – висотний (мелодичний) і фразовоакцентний. Перший забезпечує вираження, розрізнення та розпізнавання слухачем численних синтаксично-комунікативних типів, видів і підвидів фраз, що їх використовує мовець відповідно до мети висловлення (розповідне, бажальне, спонукальне, питальне) і його емоційного забарвлення (неокличне / окличне), тоді як важливість другого компонента полягає в голосовій актуалізації рематичного складника висловлення [7, с. 7–8; 4, с. 49–50]. Утім, відтворення цих складних фонетичних явищ на письмі спричинює певні труднощі, тому кожен письменник для репрезентації реальних живомовних інтонацій використовує величезний потенціал національного синтаксису. Наприклад, найуживаніша синтаксична конструкція гумористичних оповідань Ганни Черінь – просте двоскладне / односкладне речення, що репрезентує емоційність, інтимізацію викладу, лаконічність і спонтанність фрази, її розмовний колорит: – *Нещодавно і я на працю влаштувалася... Нудно мені*

стало на весь будинок одинцем лишатись. Та ще й обід варити мусила... А що тут вдієш? Кожен на ті долари полює... Піду і я до праці. Що я маю варити невістці обід? (с. 33); – Ох, та корчма! Всю вину звертають на ковбасу і чарку. А кому потрібні сварки?! Наливайте ще одну! (с. 28); Ось і церква наша. Заходимо. Ще не почалася служба. Вірні свічечки ставлять. «Свічки за спасіння душ. Ціна 1 долар», – написано. Добра ціна за спасіння душ (с. 207).

У наведених контекстах констатуємо **гумористичну інтенцію** – «особливу характеристику комунікативної поведінки мовця, націлену на створення гумористичної ситуації з метою впливу на свідомість та дії співрозмовника. Ця інтенція об'єктивується у відповідному лексико-граматичному й стилістичному оформленні контекстних ситуацій, їх емоційно-експресивному навантаженні, оцінних модусів» [9, с. 2].

Прикметно, що динамічним показником інтонації є також її темп. **Варіативність темпу й ритмомелодики** мовлення тісно пов'язана зі змістовим навантаженням того чи того відрізка висловлення та передає емоційний стан мовця, наприклад, стресового після крадіжки в квартирі: *А що це в нашій хаті??? Такого страшного розгартіяшу в мене не було навіть у періоди найбільш ліниві! Неначе буря пронеслася зі спальні до вітальні. Скрізь панчохи, папери, черепки... Біжу до спальні – шухляди з консервами відкриті, але в повному порядку. Лівих черевиків нема. Праві є. Піджаків нема. Штани на горіщі, мабуть, є. Кіно– і фотоапаратів нема. Мотори й лінзи є. І так далі...* (с. 120). Темпоральні зміни, відмінності в мелодійному малюнку коротких («карбованих») фраз ранжують смисли для імітації швидкого оцінювання ситуації та адекватної реакції персонажа на прикру подію.

Передавати різноманіття інтонації живого мовлення може також складне безсполучникове речення як в авторському, так і в персонажному мовленні (їх визначають як «базові текстові антропоцентри» [2, с. 11]), пор.:

– дискурсна зона оповідача (1): *Пан Ситуація в Америці легалізувався і відновив своє власне прізвище: Іван Максимович Пишук. Так, ПШИК! І не смійтесь: бувають ще кращі імена: королева краси Леся Трипуненко, славетний тенор Амвросій Брехун, народна артистка Мельпомена Крикун, внук запорізького кошового Саврадим Ловикота...* (с. 36);

– дискурсна зона персонажа (2): *Ось, полюбуйтеся його останніми картинами: тема*

657 чорними плямами по білому; тема 5-А білими кривулями по чорному і тема 00 білими по білому (с. 78); – *Спробували відчинити замок – ключ крутиться в дірці й не за що не чіпляє* (с. 120).

Закцентуймо: у дискурсній зоні наратора (1) *мовець* – це автор конкретного висловлення, адресованого читачеві й репрезентованого в канонічній комунікативній ситуації, що її вирізняє момент мовлення, одночасний для говоріння оповідача та сприйняття адресата. Такі фрази за своїм інтонаційним оформленням є виразним засобом стилізації розмовності в художньому стилі. На противагу в складних безсполучникових реченнях (2) *мовець* – це комунікативна роль, оскільки лексичне і граматичне значення слів на зразок *полюбуйтеся, спробували* охоплюють кількох учасників комунікації, серед яких автор діалогічної репліки виконує специфічну функцію – мовця.

Зазвичай складні безсполучникові речення охоплюють дві предикативні одиниці. До того ж засобами зв'язку між компонентами поліпредикативної одиниці є розповідна інтонація (висхідно-спадна за тональними й динамічними характеристиками), а в кінці речення її специфіка безпосередньо відбиває інтенції мовця. Пор.: 1. *Жила-була в нашій місті славна українська родина: тато, мама і троє дочок* (с. 78); 2. *Жінки пішли на приступ: Як сміє якийсь старий кавалер міряти їх на свій аришин?! (с. 16); 3. Покладімо руку на серце: чи є хоч один українець на еміграції, що б обійшовся без «окея» – та хто ж перший кине камінець у винного?! (с. 67). Будова другого й третього складних речень досить вдало передає характер мовлення персонажа, його інтонації, паралельно маркуючи діалогічність гумористичного тексту. Хоча в цьому разі репрезентовано невластне пряме мовлення, оповідач вдало відтворює манеру мовлення та спосіб мовомислення конкретизованого персонажа (*жінки* – у 2-му реченні) або деякого узагальненого персонажа (3-тє речення) з характерними для нього інтонаціями – здивування, гніву, іронії тощо. «Поліфонізм на цьому рівні виявляється в обміні емоціями, у вираженні проблем розуміння, сприймання тих чи тих ситуацій, людей, їх характерів, мови, вражень, думок та відображенні цього сприйняття через мову прозового твору, через систему відношень, відчуттів, що наповнюють його смисл» [3, с. 19].*

Емоції під час пошуку відповіді на запитання унаочнює **нанизування одноструктурних синтаксичних одиниць**, вимовлених з однаковою інтонацією та в пришвидшеному темпі:

Як зробити гумореску смішною? Як зробити, щоб публіка сміялась? Що для цього потрібно? (с. 81), або, навпаки, у повільному темпі в процесі аргументації думки вголос. Які ж кваліфікації мусить мати український бездержавний політик? **По-перше**, залізне серце, міцні кулаки і добрі ноги. **По-друге**, гімназійну освіту і докторський диплом. **По-третє**, вміти годинами промовляти і не зімліти. **По-четверте**, не здаватися навіть тоді, як карти биті (с. 83).

Засобом рематичної актуалізації важливої інформації в мовленнєвому потоці є **парцеляція** – «фігура мелодики мовлення, у якій частини єдиного речення інтонаційно розмежовуються як самостійні речення (на письмі розділовими знаками)» [11, с. 524]. Наприклад, у простих ускладнених реченнях під час виокремлення важливого елемента для художньо-образної конкретизації зображуваного: *Я дуже гарна! В цьому мені неважко впевнитися, глянувши в люстро. Чи, ще краще, в очі коханого* (с. 122); у складносурядних з метою увиразнення контрасту повідомлюваного: *З такою войовничістю будь-яку війну виграєш. Або програєш...* (с. 96); у складнопідрядних реченнях для створення ефекту уповільненої кінозйомки: *Ми повинні влаштувати якийсь бенедіс для якоїсь старшої особи. Бо наші батьки відчують дискримінацію і можуть нам відплатити страйком або саботажем* (с. 101).

Із широкого арсеналу синтаксичних конструкцій авторка художнього тексту вибирає такі, що найточніше відбивають розмовний відтінок мовлення, її інтонації. Наприклад, Ганна Черінь вільно використовує умовні речення, у яких не має сполучникового маркера семантико-синтаксичних відношень, а дієслово-присудок у першій частині вжито у формі 2-ої особи наказового способу: **Візьми якусь малярку** – та хоч не буде говорити (с. 102). Прикметно, що синонімічним складнопідрядним реченням зі сполучником *якщо* не властива інтонація імперативного відтінку.

Особливо вирізняються інтонації мовця за допомогою: 1) еліптичних речень, що послугують маркерами лаконічності й динамічності мовлення, наприклад: *Отож, подався один син до Іспанії, другий – на Філіппіни, третій до Австрії* (с. 65); *Кожна нація має улюблений спорт, яким вона прославляє свою країну: англійці – поло, шведи – лижви, американці – бейсбол, іспанці – бої з биками, чехи – теніс, французи – «тужур-амур», поляки – пиво. А українці – політику. В інших народів це – державна справа, а в нас – спорт* (с. 82); 2) приєднувальних кон-

струкцій, як-от: *Проїшли роки, повертається перший син із дипломом. Та не лише з дипломом, а з дружиною, донькою Мерседес де Баріло Куніцькою. Через рік і середущий повернувся, також із бонусом* (с. 65). До того ж в авторському мовленні неочікувана пауза та спадна інтонація кінця речення виконують функцію актуалізатора парадоксальності думки, напр.: *Хвиля протестів докотилася аж до дитячого садка. Ці підняли подвійний протест: проти батьків і... проти старших братів і сестер* (с. 76).

Іншими маркерами авторської модальності Ганни Черінь є **пунктуаційне поле тексту**, складниками якого є розділові знаки, наприклад, *три крапки* виконують у контекстах низку функцій: емотивну – для вираження особливого стану персонажа (схвильованості, розгубленості, емоційної неврівноваженості); медитативну, зокрема в ситуаціях, коли мовцеві потрібно щось обдумати, дібрати влучне слово; риторичну, щоб увиразнити значення окремих слів; *знак питання* демонструє стан нерозуміння, подиву героїні; *знак оклику* – її імперативну поведінку; *синтез знаків питання та оклику* відтворює семантику перестроги й обурення тощо.

Розділові знаки надають гумористичним текстам письменниці не лише різноманітні відтінки живого мовлення, але й виконують додаткові функції: по-перше, змістового членування мовлення, а по-друге, – інтонаційного, напр.: – *Італієць!!! Ні за що! Он уже одна вийшла заміж!* (с. 80); *Наталка була щаслива з обновики... Тільки...* (с. 118) Найчастіше авторка, намагаючись найточніше відбити інтонаційну нюансорику, комбінує розділові знаки. Пор.: – *Чули?! – Ще ні, але зараз почую...* (с. 81); – *На бенкет?! – Та який там бенкет: просто запросив мене Маріо на піцу!* (с. 105). На перший погляд, видається, що загальне пунктуаційне оформлення сучасних текстів дещо перевантажене розділовими знаками. Це зумовлено, на нашу думку, дією загальномовної тенденції до підвищеної експресивності висловлювань, а також паралельної тенденції – до стислості, лаконічності, динамічності фрази в поєднанні зі збільшенням її інформативного навантаження. Наш висновок доводить і сама письменниця: *Коли дарують дитині нову ляльку, чи питає вона «Що я буду з нею робити?» Коли перед вами ставлять миску вареників, чи ви питаєте, що з ними робити? Коли чоловік вибирає собі жінку, чи він питає, що з нею треба робити? А коли вам на Різдво підсунуть десять разів передаровану дурницю, чи й тоді ви питаєте, що з нею робити?*

Ні, ви солодко усміхнеться, дякуєте й виспівуєте: «А-а-а, саме те, що я завжди бажав!» Але як тільки б вам хто сказав: «Купіть книжку», язык без участі голови вимовляє автоматично: «Що я буду з нею робити?!» А з участю голови язык повторить цю саму репліку, тільки з більшим числом знаків запитання й оклику (с. 209).

Утім, традиційна пунктуація української мови не завжди послідовно корелює з інтонаційними засобами мовлення. І саме тому подеколи письменники використовують розділові знаки там, де сучасні правила правопису не регламентують їх уживання, напр.: *Думали – батьки будуть дуже раді: українець! із українкою!* (с. 85); *Спекти торт можна самим (з пачки) – або у крамниці купити* (с. 101). Отож поєднуючи пунктуаційні норми з правом автора щодо розставлення розділових знаків, варто запровадити поняття «**пунктуаційна ситуація**» – типова сукупність властивостей структури та змісту письмового тексту чи контексту, яка стимулює або ж зумовлює використання розділових знаків для пунктуаційного оформлення певних синтаксичних конструкцій і передавання різноманітних смислових та семантико-синтаксичних відношень [5, с. 506–507].

В аналізованих текстах зафіксовано внутрішньотекстові засоби експлікації гумору, зокрема графічні в **цитатах**. Наприклад: виокремлення слова або конструкції за допомогою лапок, «чітко визначають контекстні межі цитати, підтримують її лінгвокогнітивну автономність і сприяють миттєвому вирізненню вже на рівні візуального сприймання. При цьому важливо наголосити, що графіка сприяє фіксуванню, виявленню (це «чуже слово»), але не впізнаванню чи ідентифікації цитати» [13, с. 112], як-от: *У нас казали не «сковорода», а «пательня»* (с. 97); *Або сказати «ваша сукня справді чудова» означає «сукня, але не ви». А оте «з належною пошаною» означає «катюзі по заслугі»* (с. 95). Пунктуаційно виділені компоненти висловлення сигналізують, з одного боку, про діалогізацію (поліфонізм художньої мови) та мультимодальність гумористичного тексту, ментально-ціннісні несумісність позиції оповідача з тією, яка вербалізована в цитаті, а з іншого, – про обшир смислових та ритміко-тональних планів, уповільнення темпу мовлення, зміну тональності й мелодики фрази (вона має бути дещо іншою, щоб розмежувати цитату й авторський текст).

«До графічних засобів маркування цитатності належать також дужки й шрифтові виокремлення (курсив, напівжирний шрифт, кегль, розріджене написання, підкреслення, літерна капіталіза-

ція)» [10, с. 193], напр.: *Мало того, на таблиці ззаду ще оттакенними літерами написано ПАТРІОТ (не знати який – а м е р и к а н с ь к и й чи у к р а ї н с ь к и й – надвоє бабка сказала...)* (с. 95); *Перед нами ж велика мета – «привернення» (не повернення, а «привернення») нашої державності* (с. 86). Прикметна ознака початку кожного речення – спокійний тон; тоді як на словах «патріот» и «привернення» інтонація різко стає висхідною, а після того стрімко спадає, темп вимовляння вставлених конструкцій значно пришвидшується. «Якщо в розмовній природній мові різні мовні засоби реалізуються спонтанно, то в художньому діалозі вони взаємозумовлені й підпорядковані спільній комунікативній меті всього художнього тексту. Створюючи образ мовця, автор сам відбирає, типізує, загострює мовні засоби, але з позиції мовця-персонажа, з позиції художньої образності» [3, с. 34].

Безперечно, і в розмовній природній мові, і в художньому тексті мовець додає до основних інтонацій безліч емоційних відтінків мовлення: здивування, розчарування, роздратування, ніжності, захоплення, зневаги, скепсису, гніву, недовіри, загадковості, натяку, нерозуміння тощо. Партитура пунктуаційних знаків увиразнює таке емоційне різноманіття, дає змогу читачеві відчувати той чи той настрій, запрограмований у тексті автором через цитату та голосові акценти. Пор.: – *О-о-о... Знаємо ми вас: цілий лист по-англійськи, а потім по-українськи «До побачення»* (с. 109). «Істотне збільшення кількості графічно виділених цитат /.../ засвідчує зміну типів рецепції художніх творів, утвердження нової культури їх сприймання: «переважно візуально через читання, а не на слух» [13, с. 114].

Логічні акценти в комбінації з підвищенням або зниженням голосу (мелодика мовлення) зумовлюють і порядок слів у висловленні. Спостережено: у тому самому реченні, вимовленому з різною мелодикою (питальною, розповідною або окличною), слово, що має логічний наголос, посідає різні позиції, а отже, змінюється темо-рема-тичне членування думки. Наприклад: – *Не може бути: тоді ви ще не купили своїх нових меблів? – Наші меблі не нові, їм уже шість років!* (с. 21).

Висновки і перспективи. Інтерес до інтонаційно-синтаксичних засобів комічного зумовлений самою суттю і призначенням усного та писемного мовлення – не лише передавати й одержати певну інформацію, наявну в акті комунікації, але і справити певний вплив на слухача. Зокрема, у сьогоденних цивілізаційно-інтелекту-

альних умовах читач прагне сприймати художнє мовлення в друкованому тексті не лише візуально, а й відчувати прозове багатоголосся та інтонаційну нюансорику. Такий симбіоз дає змогу вповні розкрити ідейний зміст і гумористичного тексту, його емоційно-образне багатство через уживання відносно однотипних або різнотипних синтаксичних одиниць, закономірне чергування спадних і висхідних інтонаційно-текстових структур, тобто через семантико-синтаксичну та ритмоінтонаційну гармонійність, що стимулює появу розмовної експресії з її численними варіантами, орієнтацію на поліфонізм художньої оповіді.

Дієвими засобами вираження авторських інтенцій є розділові знаки, що репрезентують *логічну експресивність* (адекватне донесення до читача змісту повідомлення) *модальну експресивність* (оптимальне донесення до адресата ставлення мовця до повідомлюваного) та *емоційну експресивність* (адекватне оптимальне донесення до читача емоційного забарвлення висловлення).

Перспективу подальших наукових студій убагацьмо в комплексному – лінгвокогнітивному, структурному, семантико-синтаксичному та функційно-прагматичному – дослідженні засобів експлікації категорії комічного в художньому тексті.

Список літератури:

1. Багмут А. Й. Інтонація. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=12426
2. Бехта І. Авторське експериментаторство в англomовній прозі ХХ століття : монографія. Львів : ПАІС, 2013. 267 с. : рис., табл.
3. Бирик С. П. Оповідність в українській художній прозі : монографія. К. ; Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 288 с.
4. Бровченко Т. О. Інтонаційні засоби мовної експресивності. *Мовознавство*. 1989. № 2. С. 49–55.
5. Гуйванюк Н. Слово – Речення – Текст : [вибрані праці]. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. 664 с.
6. Гуйванюк Н. В., Пацаранюк Ю. М. Способи реалізації іронії у структурі речення : [монографія]. Чернівці : Рута, 2009. 189 с.
7. Інтонація як мовний засіб вираження думки [колективна монографія] / відп. ред. А. Й. Багмут. К. : Наукова думка, 1975. 174 с.
8. Калашник В. С. Комическое в мировом литературном процессе : [монографія]. Харків : ХГУ, 1992. 204 с.
9. Ковальова Г. М. Прагмалінгвістика гумористичного дискурсу української химерної прози (на матеріалі художніх творів Є. Гуцولا та О. Ільченка) : автореф. дис. ... канд. філол. наук / 10.02.01 – українська мова. Харків, 2014. 20 с.
10. Кульбаська О. В. Графічне експериментаторство як засіб увиразнення українськомовного художнього тексту кінця ХХ – початку ХХІ ст. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка : зб. наук. праць* / відп. ред. Л. М. Марчук. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. Вип. 44 : Філологічні науки. С. 192–198.
11. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. 2-ге вид., доповн. і випр. К. : ВЦ «Академія», 2006. 752 с. (Nota bene).
12. Сорока П. З пером жар-птиці. Ганна Черинь. *Дивослово*. 2005. № 10. С. 66–69.
13. Сютя Г. Цитатний тезаурус української поетичної мови ХХ століття [монографія]. К. : ТОВ «КММ», 2017. 384 с. (Серія «Студії з українського мовознавства»).
14. Храмова В. До проблеми української ментальності. *Українська душа*. К. : Фенікс, 1992. С. 3–12.
15. Черинь Г. Святі корови : гуморески й оповідання з минулого, сучасного й майбутнього життя українців Вітчизни й Діаспори. К. : Юніверс, 2004. 294 с.

Kulbabska O. V. INTONATION AND SYNTAX MEANS OF COMIC EXPRESSION IN THE STORIES OF HANNA CHERYN

The article analyzes the syntactic and intonation means of expressing the comic category in Hanna Cherin's humorous texts. Based on extensive factual material, it is proved that the ways of creating the comic are unique and specific to the national language. They form one of the essential aspects of the characteristics of the laughing culture of Ukrainians. The use of various linguistic means to express the author's intention – to make the reader laugh, to convey positive emotions to him – is determined by both linguistic factors (a wealth of lexical, phonetic-intonational, grammatical means of expressing thoughts, the variability and coreference of syntactic units, the actual semantic transformations of linguistic means to create ironic connotations) , as well as extralingual ones (language sense of the author, his age, gender, level of education, modeling of the image of potential readers). At the syntactic level, markers of the author's modality are various types of simple sentences (mononuclear / binominal), complex asyndetic units, elliptical and parceled constructions in their syntactic-communicative types

(declarative, optative, imperative, interrogative, non-exclamatory / exclamatory sentences). It is stated that the author also skillfully reproduced the specifics of Ukrainian colloquial intonation as a means of creating conversational expression and polyphony of the poetic narrative with the help of punctuation marks and word order. Graphic means of citation marking also include brackets and font selections (italic, bold, stretched font, underlining, capitalization).

Key words: humorous text, syntactic units, actualization, intonation, punctuation mark, graphostylemes, stylization of spoken language, expressiveness, author's intention.

Лішута Т. В.

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

Огаренко Т. А.

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ У ПОЕЗІЯХ В. СИМОНЕНКА

У статті розглядаються прикметники як засіб творення мови художнього тексту, особливості їхнього стилізового функціонування в поезіях В. Симоненка.

Зазначено, що в ракурсі когнітивно-дискурсивної парадигми відкрилися нові перспективи осмислення творчості поетів-шістдесятників.

З'ясовано, що витворення оригінальної та продуманої системи ад'єктивної образності є прикметною ознакою поетичної творчості Василя Симоненка – одного з яскравих представників шістдесятництва в українській літературі. Аналіз уживання навіть однієї частини мови засвідчує глибину, неоднорядкованість думки митця.

У результаті проведеного аналізу було опрацьовано 1500 прикметників різних розрядів за значенням (якісних, відносних та присвійних).

Частка вжитих автором відносних та якісних прикметників перевищує дві третини від загальної кількості проаналізованих ад'єктивних одиниць. Натомість, група присвійних прикметників є значно меншою за обсягом. З-поміж окремо виділених тематичних груп поет тяжіє до використання прикметників, значення яких пов'язане із абстрактними поняттями, фізичними та колористичними характеристиками.

Доведено, що В. Симоненко не тільки вживає прикметники в повному вияві граматичних категорій, але й закріплює їх специфічні для української мови можливості. Зокрема, віддзеркалюючи тенденцію до вживання в українській мові переважно стягнених форм прикметників, автор теж активно ними послуговується. Проте в проаналізованих тестах зафіксовано й нестягнені форми прикметників жіночого та середнього роду, що застосовується не тільки з ритмомелодійною, але й зі стилістичною метою (надання мові піднесеного й урочистого характеру).

Наголошено, що багата прикметниками мовна палітра поезій митця виражає ставлення письменника до своєї нації і народу. Виступаючи необхідним компонентом означення іменників, прикметники збагачують мову, роблять її точною, багатою, виразною та виявляють велику стилістичну вагу у високохудожній формі вислову, у концентрації думки.

Ключові слова: прикметник, ад'єктив, семантика, функція, речення, поезія.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки позначений підвищеним інтересом дослідників до тих явищ і процесів, які перебували поза увагою вчених. Зокрема у вітчизняному мовознавстві виникла потреба більшою мірою дослідити мовні особливості творів класиків української поезії. У ракурсі когнітивно-дискурсивної парадигми відкрилися нові перспективи осмислення творчості поетів-шістдесятників. Тексти представників цієї епохи – це синтез культури, науки й мистецтва ХХ сторіччя. Основу концептуальної системи змістового світу становив поетичний погляд на світ, насичений міфологічними сюжетами, фантастичними уявленнями, біблійними мотивами, символами, образами сві-

тової історії, культури та літератури, а також мовними артефактами національного культурного простору, які уживалися з психологічно точними спостереженнями над життям тогочасного суспільства. Важливу роль описового інструмента в цьому процесі виконують прикметники.

Актуальність теми зумовлена потребою комплексного вивчення прикметника як засобу лінгвістичного творення художнього тексту, а відтак, особливостей передачі зовнішнього портрета героїв, їх емоційно-психологічних та фізіологічних станів, що є важливими елементами інтерпретації текстів художньої літератури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальним підґрунтям нашої роботи стали

праці, які висвітлюють проблеми ролі, функціонування, сполучуваності прикметників у тексті, передусім таких сучасних дослідників, як: Н. Костусяк [2], І. Кононенко [1], О. Поліщук [4], О. Рудь [5], Г. Щипіцина [7]. Як зазначає О. Поліщук, «роль прикметників у поетичному мовленні загальновідома – вони «урізнобарвлюють» текст, роблячи його неповторно художнім засобом відображення дійсності» [4, с. 3]. Продуктивність творення художніх тропів за допомогою прикметників зумовлена тим, що ця частина мови допомагає слову, що пов'язане з прикметником, набуту нового значення або смислового відтінку, підкреслює характерну рису, визначальну якість певного предмета або явища.

Витворення оригінальної та продуманої системи ад'єктивної образності є прикметною ознакою поетичної творчості Василя Симоненка – одного з яскравих представників шістдесятництва в українській літературі. Аналіз уживання навіть однієї частини мови засвідчує глибину, неоднорядкованість думки митця.

Формулювання цілей статті. Мета роботи – дослідити систему прикметників у поетичних творах Василя Симоненка, виявити особливості їхнього функціонування.

Виклад основного матеріалу. Серед усіх частин мови саме прикметник має найбільший лексико-семантичний потенціал: охоплює слова із значенням ознаки предмета, вступає в різні зв'язки та відношення з іншими одиницями й несе інформацію в спілкуванні між людьми. На думку І. Огієнка, «знати ознаки предмета – знати самий предмет» [3, с. 120].

Творчість Василя Симоненка наповнена прикметниками, які творять конотативні відтінки значень, експресивне забарвлення тексту, наповнюють його насиченою образністю та є основним виразником лексико-семантичних характеристик зображуваного в поезіях.

У результаті проведеного аналізу було опрацьовано 1500 прикметників, з-поміж яких були представлені якісні, відносні та присвійні розряди.

Якісні прикметники в проаналізованому масиві поетичних текстів представлені 572 одиницями (38% від загальної кількості проаналізованих ад'єктивних одиниць). Це закономірно, адже основним семантичним маркером якісних прикметників є оцінне значення. Широке застосування В. Симоненком оцінних слів свідчить про могутню експресію, закладену в його поезії, про небайдужість до світу та образів, які він створював. Об'єктом оцінки стають прикметники різних тематичних груп:

1. Прикметники із колористичною семантикою (білий, багряний, бурий, буряковий, голубий, жовтий, зелений, золотий, мідний, рожевий, рудий, рум'яний, русий, рябий, сивий, сизий, синій, сірий, сріблястий, срібний, червоний, чорний): Каміння клацало зубами/ в жорнах,/ жувало **жовті** зерна на друзки [6, с. 63]; Немає такої біди і муки,/ ніж сумно з-під **сивих** брів/ дивитись щодня, як внуки/ ростуть без своїх батьків [6, с. 65]; **Чорні** від страждання мої ночі,/ **Білі** від скорботи мої дні/ Впали у твої свавільні очі,/ Жадібні, глибокі і чудні [6, с. 130].

2. Ад'єктивні лексеми, що мають семантику на позначення стану людини (батьорий, байдушкий, голодний, натхненний, нервовий, нещасливий, очманілий, радісний, самотній, сумний, сумний, сумовитий, хворий, хмурий, щасливий): Журливо мліли очі **сумовиті**,/ і борошно,/ мов біла кров лилось... [6, с. 63]; Я не йму тобі зовсім віри,/ Як **сумною** побачу тебе –/ Небо в сутінь буває сірим,/ А насправді ж воно – голубе [6, с. 87]; Найпрекрасніша мати **щаслива**,/ Найсолодші кохані вуста [6, с. 114].

3. Прикметники, що позначають зовнішність людини (білявий, блакитноокий, гладкий, кирпатий, кошлатий, красивий, кучерявий, окатий, патлатий, пузатий, симпатичний, стрункий, чорнявий, чорнобровий, чорночубий, чубатий): Люди різні між нас бувають –/ **Симпатичні**, гарні, чудні [6, с. 83]; Будуть тебе кликать у сади зелені/ Хлопців **чорночубих** диво-наречені [6, с. 94]; Мовчать каштани, стомлені і мляві,/ Та ось під них, у царство тишини,/ Вірвались **чорняві і біляві**,/ **Блакитнооки** дочки і сини [6, с. 145].

4. Прикметники, що покликані позначати особистісні якості (бездарний, геніальний, гнівний, добрий, дружній, завзятий, злий, зловбий, зухвалый, ледачий, лінивий, лютий, метушливий, мовчазний, наївний, немудрий, неприємний, непутящий, неслухняний, неслівливий, неспокійний, підлий, підступний, працьовитий, премудрий, привітний, розумний, сердечний, серйозний, скромний, спокійний, суворий, тупий, упертий, щедрий, щирий): Стали копи рядами на чати, / Залицяється колос до губ – / Так свій полудень зустрічати / Вміє **щирий** косар-працелюб [6, с. 72]; При людові не стане ворог горла дерти, / Бо тільки **добрий** друг бува завжди **одвертим** [6, с. 79]; Він їй сказав: Ослушнице **зухвала**! [6, с. 103]; Ми так і требаї неодмінно,/ Як робить давно вже звикли ми:/ Падати слухняно на коліна/ Перед **геніальними** людьми [6, с. 182].

5. Прикметники, що покликані позначати фізичні характеристики (*безформний, вайлуватий, великий, високий, вузький, глибокий, гострий, довгий, дужий, жирний, квадратний, колючий, крихтний, круглий, легкий, маленький, міцний, могутній, м'який, невеликий, сильний, товстий, тяжкий, швидкий, широкий*): Знов листа мені прислала мати./ **Невеличкий** лист – на кілька слів [6, с. 81]; *І убив у серці тишу./ Розпанахав спокій –/ Я стою і вітром дишу/ На землі **широкий!*** [6, с. 83]; *Із **маленьких** лукавих зіниць/ Поглядає на нас майбутнє* [6, с. 144]; *Є тисячі доріг, мільйони **вузьких** стежинок./ Є тисячі ланів, але один лиш мій* [6, с. 186].

6. Прикметники, що позначають особливості вдачі, характеру (*безжальний, брехливий, божевільний, відвертий, вірний, гордий, жорстокий, лагідний, мудрий, підлий, ніжний, пихатий, слухняний, чесний*): Твій **гордий** подвиг/ не принизять жорна –/ вони лиш возвеличать тебе [6, с. 64]; *Під сонцем вічності древніє й молодіє/ Його **жорстока** й **лагідна** душа* [6, с. 102].

7. Прикметники, покликані позначати фізичні особливості людини (*бистроокий, босий, глухонімиий, голий, довгорукий, застуджений, зрячий, сліпий, німий*): Просвітть, премудрі./ Недозрілу/ Душу мою **зорячу і сліпу!** [6, с. 112]; *Здається, наче просите пощади/ В історії, що горда і **німа** –/ Вона ж однак без вашої поради/ Вам вирок винесе сама* [6, с. 125].

8. Прикметники, призначені для позначення характеристик, пов'язаних із психологічним станом людини (*величавий, грізний, дурний, закоханий, замріяний, заспаний, збентежений, наляканий, сонний, тривожний, тужливий*): Ні, то не сум промінить риса кожна./ То творчість б'є з **надхнення** наших віч./ А творчість завжди **мрійна і тривожна**/ немов травнева **неспокійна** ніч [6, с. 74]; *Стають мої руки віттям./ Верхів'ям чоло стає./ Розкрилося ніжним суцвіттям/ **Збентежене** серце моє* [6, с. 98].

9. Прикметники, що позначають характеристики, пов'язані із зовнішністю людини (*блідий, волохатий, вродливий, гарний*): Люди різні між нас бувають –/ Симпатичні, **гарні**, чудні [6, с. 83]; *Я **вродливий** з тобою./ Розумний з тобою./ У тобі – моя ніжність/ І серце моє* [6, с. 148].

10. Прикметники, що використовуються для характеристики певної локації та відстані (*безлюдний, домашній, небесний, дальній, туманний*): В поле вийшов косар на світанні./ Ждуть його обважнілі жита./ Дзвонять радістю далі **туманні**/ Мов перейдені весни й літа [6, с. 72].

11. Прикметники, що використовуються для указівки на смакові та запавні характеристики (*гіркий, кислий, смачний, солодкий, солоний, запашний, пахкий, пахучий, смердючий*): Біля печі вона, мов бранець./ Слугувала під шурх спідниць./ Віддавала дівочий рум'янець./ Чистоті **смачних** паляниць... [6, с. 67]; *Полин снігів повзе до видноколу./ Лоскоче обрій запахом **гірким*** [6, с. 113]; *Найпрекрасніша мати щаслива./ **Найсолодші** кохані вуста* [6, с. 114].

12. Прикметники, семантика яких пов'язана зі звуковими характеристиками (*галасливий, гамірний, глухий, голосний, гучний, духовий, крикливий, лункий, милозвучний, некрикливий, охриплий, тихий, гомінкий, голосистий, дзвінкий*): В погожі літні ночі./ В морозні ранки і вечірній час./ І в свята **гомінкі**, і в дні робочі/ Ми думаємо, правнуки, про нас [6, с. 74]; *Це ж вона, нестримана й **криклива**./ Повна вихвалянь і недовір./ В поєдинки рвалася сміливо./ Глуздові часом наперекір* [6, с. 75]; *Без неї рими точні й **милозвучні**/ Не варті драного гроша –/ Слова звучать примусять сильно й **гучно**/ Лише одна поетова душа* [6, с. 146].

13. Прикметники із семантикою температури (*гарячий, теплий, холодний, морозний, морозяний*): Зелений подих **теплої** пшениці/ Доносить розишум Кобзаревих слів [6, с. 70]; *То найвні, а то суворі/ Сколихнуть вони спокій мій./ А за ними в **холодне** море/ Рушить човен моїх надій* [6, с. 84]; *Все віддав би, що жить осталось./ За **гарячий** дотик душі* [6, с. 86].

14. Прикметники, що вказують на вік персонажів (*юний, старий, старезний, молодий*): Поховали **старезного** діда./ закопали навіки у землю святу [6, с. 68]; *Я живу тобою і для тебе./ Вийшов з тебе, в тебе перейду./ Під твоїм високочолим небом/ Гартував я душу **молоду*** [6, с. 117].

Високочастотним можна вважати використання автором відносних прикметників – 612 одиниць (41% від загальної кількості). У проаналізованому масиві поетичних текстів вони представлені такими тематичними групами:

1. Прикметники, що відображають зв'язок чи приналежність означуваної особи чи предмета до певної культури. Використовуючи відносні прикметники цієї групи, автор означає зображені в ліричних творах предмети, йменує їх, зокрема, *радянськими, руськими, варварськими, українськими, чужоземними*: *Не шукав я до тебе/ Ні стежки, ні броду./ Бо від тебе узбіччям/ Ніколи не брів –/ Я для тебе горів./ **Український** народе./ Тільки, мабуть./ Не дуже яскраво/ Горів* [6, с. 140]; *І тому ця Марія/ чи Настя/ будить дзвоном*

дійниць село,/ щоб поменше/ такого щастя/ на **радянській** земля було [6, с. 179].

Наведена група відносних прикметників є достатньо нечисленною, проте безперечно важливою для того, аби автор мав змогу позначити власну позицію відносно подій та явищ, що дістали зображення у творі. Найбільш уживаним з-поміж наведених постає відносний прикметник **український**, що засвідчує виразну самоідентифікацію Василя Симоненка з огляду на його національну ознаку.

2. Прикметники, семантика яких має відношення до наукової термінології (**атомний, водневий, всесвітній, електричний, космічний**): Цілую руки,/ що крутили жорна/ у переддень **космічної** доби [6, с. 64].

3. Прикметники, семантика яких має відношення до соціального стану чи статусу людини (**козацький, мужицький, благодійницький, народний, некоронований, холопський, холуйський, царський, чумацький**): В його волячих жилах/ **Козацька** кров пульсує і гуде! [6, с. 102]; Так хотілося йому/ **Царським** затем стати,/ Що ні разу в ту зиму/ Не лягав і спати [6, с. 160]; До того ж і стерня ніколи ніг не коле/ Тим, хто взяв **холуйські** постоли [6, с. 186].

4. Прикметники, що використовуються для позначення абстрактних понять (**безглуздий, безкінечний, безмежний, безпомічний, безпорадний, безсмертний, вагомий, випадковий, відкритий, відомий, всесильний, гнітючий, дорогий, доступний, дріб'язковий, завітний, загадковий, зайвий, замінний, марний, мрійний, натхненний, напускний, невимовний, небачений, неповторний, незвичний, прекрасний, примітивний, таємничий, трагічний, цікавий, химерний, чудернацький**): Ні, то не сум промінить риса кожна,/ То творчість б'є з **надхнених** наших віч,/ А творчість завжди **мрійна** і тривожна,/ немов травнева неспокійна ніч [6, с. 74]; Юність в інших завше **загадкова** [6, с. 75]; Довго спали вітри у ярах на прищоні,/ Довго тиша **гнітюча** полями повзла... [6, с. 82].

5. Прикметники, що позначають матеріал, частини, наповнення поняття (**березовий, бронзовий, виноградний, вишневий, вогненний, гранітний, дерев'яний, дротяний, дубовий, залізний, кам'яний, кленовий, кривавий, паперовий, піщаний** тощо): Пише рідна, що навколо хати/ Наш садок **вишневий** забілів [6, с. 81]; Воскресайте, **камінні** душі,/ Розчиняйте серця і чоло,/ Щоб не сказали/ Про вас грядущі:/ – Їх на землі не було... [6, с. 118]; **Залізні** пруття обламали зуби/ Тепер ти – курка

після зливи,/ Лежиш у клітці стомлений, лінивий,/ Облизуючи спрагли губи [6, с. 119]; І у зойках її **березових**/ Закінчився гучний протест [6, с. 126].

6. Прикметники, що позначають релігійні поняття (**благословенний, божий, грішний, духовний, поганський, попівський, пророчий, святий, священний**): Поховали старезного діда,/ закопали навіки у землю **святи** [6, с. 68]; В океані рідного народу/ Відкривай **духовні** острови! [6, с. 104]; **Благословенна** щедрість! [6, с. 124].

7. Прикметники, що позначають військові поняття (**бойовий, ворожий**): Дарма біситься/ злість **ворожа**, чорна –/ нічим не очорнить/ твоєї боротьби!.. [6, с. 64].

8. Прикметники на позначення темпоральності (**вечірній, вечоровий, нічний, ранковий, ранній, світанковий, зимовий, літній, осінній, весняний, травневий, червневий, віковий, віковічний, майбутній, прадавній, древній, прийдешній, сучасний, хвилинний**): В погожі **літні** ночі,/ В морозні ранки і **вечірній** час,/ І в свята гомінки, і в дні робочі/ Ми думаємо правнуки про вас [6, с. 74]; Слів таких і треба небагато,/ Та вони, як **весняні** пісні,/ Принесли в гуртожиток в кімнату/ Теплі-теплі спогади мені [6, с. 81]; І на трави не бризнули роси, мов перли/ Як рум'янець густий **ранне** небо залив [6, с. 82].

9. Прикметники на позначення явищ природи, небесних світил (**грозовий, погожий, сонячний, ураганний, штормовий, зоряний**): В **погожі**, літні ночі,/ В морозні ранки і вечірній час,/ І в свята гомінки, і в дні робочі/ Ми думаємо, правнуки, про нас [6, с. 74].

10. Прикметники, що позначають магічні, містичні поняття (**зачарований, казковий**): Світ який – мереживо **казкове**! [6, с. 93]; **Зачарований** світом,/ Надхненно і мудро творив ходу –/ Так нові планети грядуть на орбіти/ З шаленою радістю на виду! [6, с. 105].

11. Прикметники з указівкою на кількість (незліченний): Дикий орд **незліченні** навали/ Розтроцили пращури мої,/ Щоб несла ти гордо і зухвало/ Груди недоторкані свої [6, с. 130].

Функційність присвійних прикметників у творах Василя Симоненка окреслюється можливістю їх уживання для позначення приналежності тієї чи іншої ознаки до певної особи чи тварини (істоти). Так предмети й ознаки, що характерні для осіб чи тварин, зображуваних у поетичних творах автора, можуть бути **батьківськими, вдовиними, дитинними, дівочими, дідівськими, єзуїтськими, жіночими, левиними, маминими, материнськими, поетовими, розбійницькими, синівськими, сиріт-**

ськими, соколиними, старечими, юнацькими, людськими: *При тьмяному мигтінні каганя/ жіночі ніжні/ материнські руки/ тягли за ручку/ камінь без кінця...* [6, с. 63]; *Щоб надійно крила соколині/ Вас у небі вічності несли,/ Мудрости своєї по краплині,/ Смертні вам, як бджоли відали* [6, с. 182].

У межах проаналізованого матеріалу було виокремлено 316 прикметників із семантикою присвійності (21% від загальної кількості розглянутих ад'єктивних одиниць).

Отже, частка вжитих автором відносних та якісних прикметників перевищує дві третини від загальної кількості проаналізованих ад'єктивних одиниць. Натомість, група присвійних прикметників є значно меншою за обсягом. З-поміж окремо виділених тематичних груп поет тяжіє до використання прикметників, значення яких пов'язане із абстрактними поняттями, фізичними та колористичними характеристиками. Окрім того, слід зауважити високий інтерес митця до вживання прикметників, значення яких пов'язане із запахами, смаками та температурою.

Митець не тільки вживає прикметники в повному вияві граматичних категорій, але й закріплює їх специфічні для української мови можливості. Скажімо, українська мова реперезентує паралельні стягнені й нестягнені морфологічні форми ад'єктивів, причому переважає уживання стягнених форм. Віддзеркалюючи цю тенденцію, автор високочастотно застосовує стягнені форми: *Це ж така показна ситуація –/ гарна мама і троє дітей!* [6, с. 316]; *Біга тітка із кухні в сіни,/ З-під повітки заносить дров –/ З них струмує жовтаво-синя/ Віковічна печаль дібров* [6, с. 66]. Проте зафіксовано й нестягнену форму прикметників жіночого та середнього роду в називному та знахідному відмінку однини та множини: *Лється переливами/ радість понад нивами/ радісно всміхається/ росами, вмивається/ рідная земля* [6, с. 84]. Така форма застосовується не лише з ритмомелодійною, але й зі стилістичною

метою (надання мові піднесеного й урочистого характеру): *Хай у дні яснії/ Зерно пророста/ Як мої надії/ Як мої літа* [6, с. 242]; *Щоб знали майбутні предтечі/ в щасливій і гордій добі:/ їх горе на утлії плечі/ Онися взяла собі* [6, с. 65].

Вагомим стилістичним забарвленням поезіям надають і повні та короткі форми прикметників. Незважаючи на те, що в сучасній українській мові прикметників чоловічого роду в короткій формі незначна кількість, їх було зафіксовано в проаналізованому масиві поетичних творів Василя Симоненка: *Але певен, що жодного разу/ У вагання і сумнівів час/ Дріб'язкові хмарки образи/ Не закрили б сонце від нас* [6, с. 192]; *Я із надій будую човен,/ І вже немовби наяву/ З тобою, ніжний, срібномовен,/ По морю радості пливу* [6, с. 196]. Такі форми є нерегулярними, а тому більшість якісних прикметників є повними (*розумний, веселий*) і не мають коротких відповідників: *Я вродливий з тобою,/ Розумний з тобою,/ У тобі – моя ніжність/ І серце моє* [6, с. 148].

Висновки і пропозиції. Здійснені в представленому дослідженні спостереження над застосуванням ад'єктивів у поетичній мові В. Симоненка мають на меті створення цілісної картини їхнього слововживання. Багата прикметниками мовна палітра поезій митця виражає ставлення письменника до своєї нації і народу. Виступаючи необхідним компонентом означення іменників, прикметники збагачують мову, роблять її точною, багатою, виразною та виявляють велику стилістичну вагу у високохудожній формі вислову, у концентрації думки.

Оскільки сучасна лінгвістика переживає час об'єднання стилістики літературознавчої і стилістики мовознавчої, а індивідуальність письменника, його світосприйняття стають домінантними в наукових дослідженнях, перспективним буде опис семантичних особливостей реалізації прикметників з іменниками в ролі основного виразника оцінки в поетичній мові.

Список літератури:

1. Кононенко І. Прикметник у слов'янських мовах. Київ, 2009. 495 с.
2. Костусяк Н. Категорія ступенів порівняння прикметників і прислівників. Луцьк, 2002. 169 с.
3. Огієнко І. Складня української мови. Ч. 2. Головні й пояснювальні елементи речення. Жовква, 1938. 239 с.
4. Поліщук О. Індивідуально-авторські прикметники-композиції у поетичному лексиконі ХХ століття. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна.* 2008. Вип. 10. С. 109–115.
5. Рудь О. Структура, семантика та функціонування складних прикметників в українській поетичній мові ХХ століття : автореф. дис. канд. філол. наук. Київ, 2002. 16 с.
6. Симоненко В. Берег чекань. Київ, 1973. 306 с.
7. Щипіцина Г. Семантичні категорії прикметників в аспекті ознак системності : атореф. дис. ... д-ра філол. наук. Дніпропетровськ, 1993. 20 с.

Lishtaba T. V., Oharienko T. A. FEATURES OF THE FUNCTIONING OF ADJECTIVES IN THE POEMS OF V. SIMONENKO

The article examines adjectives as a means of creating the language of an artistic text, the peculiarities of their stylistic functioning in the poems of V. Simonenko.

It has been found that the creation of an original and well-thought-out system of adjectival imagery is a distinctive feature of the poetic work of V. Simonenko. The analysis of the use of even one part of the language proves the depth and diversity of the artist's thought.

As a result of the analysis, 1,500 adjectives of different degrees of meaning (qualitative, relative and possessive) were worked out.

The share of relative and qualitative adjectives used by the author exceeds two thirds of the total number of adjectival units analyzed. On the other hand, the group of possessive adjectives is much smaller in volume. From among separately selected thematic groups, the poet tends to the use of adjectives, the meaning of which is connected with abstract concepts, physical and coloristic characteristics.

It has been proven that V. Simonenko not only uses adjectives in full expression of grammatical categories, but also establishes their possibilities specific to the Ukrainian language. In particular, reflecting the tendency to use predominantly contracted forms of adjectives in the Ukrainian language, the author also actively uses them. However, in the analyzed texts, uncontracted forms of feminine and neuter adjectives were also recorded, which are used not only with a rhythmic and melodic purpose, but also with a stylistic purpose.

It is emphasized that the linguistic palette of the artist's poetry, rich in adjectives, expresses the writer's attitude towards his nation and people. Acting as a necessary component of the meaning of nouns, adjectives enrich the language, make it precise, rich, expressive and reveal great stylistic weight in a highly artistic form of expression, in the concentration of thought.

Key words: adjective, adjective, semantics, function, sentence, poetry.

Шабат-Савка С. Т.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

НЕЗАКІНЧЕНЕ ВИСЛОВЛЕННЯ ЯК ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНИЙ МАРКЕР МОВОТВОРЧОСТІ ІРИНИ ВІЛЬДЕ

У статті проаналізовано незакінчені висловлення як синтаксичні емоційно-експресивні засоби, що вирізняються з-поміж інших мовних одиниць інтонаційною та змістовою незавершеністю і постають як наслідок навмисного чи довільного переривання мовленнєвого ланцюжка в художньому дискурсі. З оперттям на мовотворчість української письменниці Ірини Вільде обґрунтовано функційні особливості, з одного боку, незакінчених речень (висловлень), які мають прозору структурну організацію синтаксичної конструкції і відповідають синтаксичній моделі двоскладного чи односкладного, простого чи складного речення, з іншого боку, незакінчених комунікатів – реченнєвих еквівалентів, що містять свідомо замовчуваний компонент, стимулюють мислетвірну діяльність мовної особистості, генерують апосіопезу – риторичну фігуру замовчування. На багатому фактичному матеріалі окреслено розлогий комунікативно-інтенційний діапазон незакінчених висловлень, що спрямований на експлікацію психоемоційного стану мовця, на увиразнення багатозначності повідомлюваного, створення експресивності, виразної сугестивності; зазначено, що саме незакінчені конструкції детермінують мовотворчість Ірини Вільде й відповідають авторському задуму – здійснити емоційний вплив на адресата мовлення, на його свідомість та поведінку, зацентрувати увагу на важливій інформації, спонукати до розмірковувань, до асоціативного мислення та реценцій, до активної когнітивної діяльності.

Незакінчені висловлення природно входять у художній дискурс письменниці, оприявнюючи свою функційність у діалогічному та монологічному реєстрі текстової комунікації, репрезентуючи емоційно-чуттєву сферу мовної особистості, зокрема низку різноманітних емоцій – схвилюваності, тривоги, збентеження, розгубленості, рішучості / нерішучості, радості, захоплення тощо. У статті звернено увагу на стилістично марковані, лаконічні, нестандартні незакінчені комунікати, виражені вигуками, різноманітними комунікемами, хезитаційними комунікатами, що динамізують художній дискурс, відображають природну атмосферу емоційно напруженої комунікації. Візуально сегментуючи текст, такі конструкції створюють високу емоційність, риторичність та естетику повідомлюваного, формують текстову ритмомелодику, роблять упізнаваним синтаксичний почерк Ірини Вільде, її неповторний письменницький ідіостиль.

Ключові слова: незакінчені висловлення, реченнєві еквіваленти, комуніканти, комунікативно-інтенційний зміст, апосіопеза, функція, експресивність, емоційність, текст, Ірина Вільде.

Постановка проблеми. Вивчення ідіолекту письменника як сукупності різнорівневих мовних засобів, що вияскравляють мову окремого автора й увиразнюють його світосприйняття, естетичні смаки та життєві орієнтири, належить до актуальних питань лінгвістики сьогодення – лінгвістики антропологізованої, спрямованої на аналіз місця людини (мовця, автора, суб'єкта комунікації) в системі координат мови і текстової комунікації. Такий комунікативно-прагматичний підхід передбачає виокремлення та студіювання субстанції письменника в ракурсі генерування тексту, у контексті психології та філософії мовотворчості, у визначенні функцій-

ного потенціалу тих мовних засобів, що вербалізують психоментальний простір митця, його авторські інтенції та морально-духовні цінності.

Витворення окремішнього мовного світу письменника реалізують мовні одиниці різних рівнів, утім, на наше переконання, саме синтаксична система слугує домінантним мовним рівнем, що віддзеркалює індивідуальний авторський стиль. Письменник «виробляє собі свою окрему мову, має свої характерні вислови, звороти, свою будову фраз, свої улюблені слова» [11, с. 54], формуючи індивідуально-авторську мовотворчу парадигму, впізнавану з-поміж інших, власне, за допомогою низки лінгвістичних різнорівневих засобів.

До синтаксичних маркерів мовотворчості української письменниці Ірини Вільде, що «привертає увагу читачів своїм гуманістичним спрямуванням, щирим демократизмом, повагою і «осердеченим» ставленням до простої людини, своєю оригінальністю, стильовою свіжістю, досить високою культури мови, внутрішнім драматизмом, умінням досліджувати діалектику душі героя, вміння відобразити найтонші нюанси людської психіки» [3, с. 13], належать незакінчені висловлення, які в практиці лінгвістичних студій уналежують до реченнєвих еквівалентів, незакінчених комунікативів, неповних речень (Н. Гуйванюк, П. Дудик, А. Загнітко, М. Каранська, В. Кононенко, В. Пітель, В. Чабаненко, К. Шульжук та ін.). Їх цілком логічно розглядають серед синтаксичних експресем, фігурально-риторичних конструкцій синтаксису, що вербалізують широкий спектр емоційно-оцінних інтенцій, увиразнюють багатозначність висловленого, зосереджують увагу на важливій інформації. Дослідження таких висловлень у ракурсі письменницького ідіолекту засвідчує антропологічний характер не тільки синтаксичних студій, а сучасного українського мовознавства загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання, пов'язані з незакінченістю та обірваністю висловлення, перерваністю мовлення, його уривчастістю та експресивністю, завжди перебувають у дослідницькому полі. Науковці не тільки аналізують структурно-семантичні параметри незакінчених (незавершених, обірваних) конструкцій, а визначають умови їхнього функціонування, стилістичного навантаження в текстах різного стильового діапазону, стверджуючи передусім те, що джерелом появи таких висловлень слугує «певний емоційний стан мовця, волевиявлення за конкретної життєвої ситуації, експресивні переживання, міркування, наміри тощо» [7, с. 255]. Як зауважує П. Дудик, незакінчені конструкції настільки своєрідні утворення, «що їх не можна розмістити ні в одній із рубрик граматичної класифікації речень, зарахувати до двоскладних або односкладних речень, повних або неповних», оскільки вони «не мають установленної чи навіть скільки-небудь окресленої синтаксичної моделі» [7, с. 254–255].

У вітчизняному мовознавстві представлено низку праць про особливості граматичної будови незакінчених речень. На думку К. Шульжука, незакінчені речення з-поміж інших вирізняються тим, що в них експліцитно «не виражені ознаки внутрішньої структурної організації і комуніка-

тивно-інформативної завершеності, однак вони не потребують будь-яких конкретних доповнень своєї граматико-змістової структури і цілком достатні для того, щоб виконувати комунікативну функцію речення, бути особливим його еквівалентом, що має свою відносно окрему сферу застосування і виразну стилістичну цінність» [14, с. 144]. Незавершені конструкції, на переконання В. Пітеля, перебувають на межі між структурно і семантично незакінченими реченнями, еквівалентами речень (словами-реченнями), звертаннями-реченнями, можуть виражати основне граматичне значення речення – предикативність, слугувати засобом формування та вираження думок, виконувати комунікативну, когнітивну та інші функції [9, с. 5]. Про периферійність конструкцій незавершеності та обірваності веде мову Т. Почепецька, зауважуючи, що, попри свою маргінальність, незакінчені висловлення все ж відображають основні аспекти структури мовленнєвого акту [10, с. 244].

Цікаву думку постулює А. Грищенко, зауважуючи, що незакінчене речення – фрагментарна ситуативно-мовленнєва реалізація речення як висловлення з невираженими ознаками внутрішньої структурної організації і комунікативно-інформативної завершеності. Їхнє вживання зумовлюється насамперед такими чинниками, як емоційний стан мовця (нерішучість, розгубленість, вагання, радість, захоплення, рішучість тощо), або ж небажання повідомляти певну інформацію (обмеження тільки натяками на неї – свідомо обрана стратегія в усному спілкуванні) [5, с. 374].

У низці лінгвостилістичних розвідок йдеться про незакінчені конструкції як синтаксичні експресеми, конструкції, що становлять риторичну фігуру умовчання, апосіопезу. Як зазначає І. Безпечний, умовчання – це фігура, яка залишає відчуття незакінченості, обірваності вислову з навмисним натяком на замовчання якогось факту. Ця фігура зовні твориться павзою, яка на письмі позначається трьома крапками [1, с. 97]. Таку ж думку представлено в різних лінгвістичних словниках з актуалізацією умов розгортання цієї стилістичної фігури: «коли автор не до кінця висловлює думку, обриває її, даючи таким чином можливість читачеві (чи слухачеві) самому здогадатися про недоказане» [4, с. 36].

Досліджуючи незакінчені конструкції, обґрунтовуючи їхній лінгвістичний статус у системі мови, потрібно звернути увагу, з одного боку, на *незакінчені речення (висловлення)*, які

мають прозору структурну організацію синтаксичної конструкції, відповідають синтаксичній моделі двоскладного чи односкладного, простого чи складного речення, а розділовий знак «три крапки» у такому разі виражає широкий функційний потенціал висловлення, з іншого боку, на *незакінчені комунікати* – реченнєві еквіваленти, що містять свідомо замовчуваний компонент і стимулюють мислетвірну діяльність мовної особистості, генерують апосіопезу – риторичну фігуру замовчування. Пор.: незакінчені речення з чіткою реалізацією предикативності: – *Треба цього року Катрусі влаштувати гучні іменини, бо це будуть її останні дівочі...* [3, с. 86]; незакінчені комунікати, що містять натяк, приховану інформацію, мотивують адресата мовлення до когнітивної діяльності: – *Ти там не дуже з руками, бо як Ілько прийде, то...* [3, с. 68]; – *Нема чого тут посміхатися і затримувати нас, бо...* [3, с. 79]. Зрозуміло, що і незакінчені речення, і незакінчені комунікати слугують конструктивним засобом вербалізації авторських інтенцій [12], відображенням емоційно-оцінного ставлення комунікантів до тих або тих явищ, подій, людей, виокремленням душевних переживань і відчуттів.

Постановка завдання. Мета статті – окреслити комунікативно-інтенційний зміст незакінчених конструкцій у мовотворчості Ірини Вільде, визначити їхню функційну роль у створенні емоційності та динамічності текстової комунікації, у формуванні експресивності, сугестивності та естетики повідомлюваного.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Розумінню незакінчених конструкцій в уснорозмовному дискурсі сприяють, як зауважує П. Дудик, «конкретність обставин висловлювання (ситуація), контекст, спільний досвід мовців, відповідне інтуїтування структури, міміко-жестикулярні засоби»; у художньому тексті письменник сам «створює структуру незакінченого речення, супроводить її спеціальним контекстом, чим домагається її функціонально-змістової виразності та однозначності» [7, с. 256]. Водночас письменницька мовотворчість дає змогу експлікувати низку інших авторських інтенцій щодо використання незакінчених висловлень, удоступнює звернення до світоглядних пріоритетів митця, його мрій та уподобань.

За нашими спостереженнями, у мовотворчості Ірини Вільде незакінчені висловлення генерують емоційно навантажене текстове тло, відображають глибину людських емоцій, створюють особливу

чуттєвість, естетику та природність текстової комунікації, слугують візуальним емоційно-експресивним маркером сугестивності – спланованого авторського впливу на адресата мовлення. Передусім це синтаксичні конструкції «великої стилістичної ваги», що їх авторка використовує для експлікації внутрішнього стану мовця, для увиразнення живого уснорозмовного мовлення. Напр.: – *Чого ви причепилися до мене? Я... ніякий музикант... музика – це не мій фах... я з тим усім нічого спільного не маю... і не хочу мати* [2, с. 360]; – *Я, напевно, ожениюся в отця Річинського, пане Суліман... Не знаю тільки – з котрею...* [3, с. 97].

Комунікативно-інтенційний зміст незакінчених конструкцій у творах Ірини Вільде спрямований на те, щоб:

1) експлікувати психоемоційний стан мовця (персонажа), передати його схвилюваність, тривогу, збентеження, нерішучість або радість, захоплення тощо): – *Ой, леле! Не знати Тичину?.. Я вам неодмінно «Золотий гомін» позичу. І де б то я могла бодай у думці припустити, що ви Тичину не знаєте. Ні... що не кажіть, а цього я була б ніколи не подумала* [2, с. 358]; – *Стеф, я аж не можу вірити, що ти приїхав! Ти... ой, ти навіть не знаєш, як... як добре, що ти саме тепер приїхав!.. Так мені треба було тебе...* [2, с. 373];

2) створити атмосферу динамічного уснорозмовного мовлення, передати екстремальні умови, у яких відбувається комунікація: – *Ой, Дмитрику!.. Оленко!.. Вставайте, бо нашого татка нема!..* [3, с. 70]. Письменниця майстерно використовує незакінчені вокативні комунікати, щоб зосередити увагу дітей на зникненні батька, ще не знаючи про те, що Ілька вранці заарештували. Мати здивована, стривожена і перелякана: – *Люди до роботи будяться, худоба непокоїться в стайні... А де ж тазда?..* [3, с. 70];

3) уникнути неприємних слів чи грубої лайки, запобігти розгортанню конфлікту між комунікантами: – *Ви гадаєте, отче, що багаті бояться за своїх жінок чи дівок? Бігме, ні! Вони потерпають за свині, корови та коні... – Прикусіть язика, Моріоло, та не забувайтеся, з ким говорите. А то розпустилися всі... аж соромно за вас!* [3, с. 56]; *Боже... які ви підлі... докторе... Які ви страшенно підлі і як мені сором... як мені боляче, що не можу відразу викинути вас із пам'яті!..* [3, с. 282];

4) сконцентрувати увагу адресата (читача або слухача) на якійсь важливій деталі, проблемі: – *А панна Дарця все такі гарячі, як були... галь-паль*

і шлюс [2, с. 327]; Коли б у нього був капітал, то він повидавав би своїх дочок за людей з тітель оне мітель, аби лише голова була на карку в майбутніх зятеньків, і створив би таку промислову аристократію, що загумінковим патріотам аж в носі закрутило б... Якби!.. [3, с. 81];

5) натякнути на ситуацію, що потребує делікатності, уважного сприйняття, неординарного розв'язання, напр.: – *Ще одно, хлопче. Для збройного повстання ще не час... Ти знаєш, що я хочу сказати?..* [3, с. 370]; – *Товаришу Каминецький... а якби вам... я так на всякий випадок... якби вам хтось сказав... слухайте, якби були підозріння, що я співпрацюю з поліцією, що ви... ви особисто, слухайте, подумали б про мене?* [3, с. 400];

6) увиразнити багатозначність висловленого, вплинути на адресата мовлення, повертаючи його в ситуацію спогадів, закликаючи до роздумів: *Шибениця... істеричні вигуки баб... комедія з причастям... Оця зовнішня бутафорія може позбавити рівноваги й людину з найміцнішими нервами* [3, с. 73]; – *Що ж? Часи змінюються... а в них міняються і методи жіночої кокете-рії* [2, с. 367]; *А це була безсоромність... безсоромність... безсоромність... І, власне, цього не могла мамі дарувати* [2, с. 51]; *Пах гнилого листя пригадав околиці Бухаресту і виправи на осінні підпеньки...* [2, с. 355];

7) інтимізувати процес текстової комунікації, створюючи ситуацію безпосереднього діалогічного дискурсу: *Якби-м могла, то пришипила-м би собі шпилькою язик до піднебіння, щоб не сміятися... Але світ такий смішний...* [2, с. 364]; – *В мене... у Ставках... все, слава Богу, в порядку, а це тільки тому... що мені вірять парафіяни... довіра, мої дорогі, довіра, от що тепер найважливіше...* [3, с. 241].

Незакінчені конструкції природно входять у реєстр діалогічного і монологічного мовлення. У діалогах незакінчені комунікати актуалізують уснорозмовний дискурс. Нанизування нечленованих комунікатів, виражених вигуками (– *Зреештою, панна Дарця не від сьогодні знає його... Гансі Рахмістрок. – А... а... – і тут Дарка трохи закашлялась* [с. 328–329]; – *Йой... тримайте мене, бо трісну... йой* [2, с. 379]), своєрідними комунікемами зв'язку (– *Хто твій наречений? – Вгадай!.. Студіює в Бухаресті... – Чекай... чекай... нехай нагадаю собі, які там медики у «Громаді»...* [2, с. 328]; – *Видите... я ще не сказав нічого мудрого, а ви вже кричите... Га?* [2, с. 330]; – *Дівчата, прошу вас... уважайте на мене сьогодні, бо я чую, що мені загрожує*

небезпека... [2, с. 403]), хезитаційними паузами (*Хе-хе-хе... Хто її вип'є до дна, пане добродію, безперечно, матиме користь. Страшно лише зважитись на той перший ковток...* [3, с. 55]), засвідчує природність таких конструкцій у діалогічному адресантно-адресатному континуумі. Подекуди незакінчені речення постають як результат реалізації емоційно насаженої інтенції запиту (*Та чи я тому винен, що... що... тепер якось так вузько стало з жєнихами?..* [3, с. 561]; *Я питаю тебе, чи ти віриш, що ті всі ті наші пориви... навіть наші визвольні змагання, навіть наші дитячий бунт (...), чи ти віриш, що це все – в сумі має якийсь глибший змісл? Що це все якась правда, ідея, яка як не тепер, то за десять-двадцять... сто років... переможе? Чи ти віриш в це?* [3, с. 386]); як наслідок психічного перенапруження мовця, його глибокої схвилюваності та тривоги, гострого дорікання комусь за вчинене, емоційного дисбалансу між учасниками комунікації (– *І це... це говорить лікар? Та ви!.. Ви... – вона не сказала того, що думала, але це було так легко здогадатись. Вона вийшла з їдальні тріснувши за собою дверима* [3, с. 647]; *Катерина гукнула голосно, непристойно. – Суліман!.. Майте Бога в серці!.. В пам'яті покійного татка...* [3, с. 217]. Незакінчене речення передає сильне психічне напруження, що супроводжується непристойним криком і недоговоренням розпочатої фрази. Як бачимо, динамічний емоційний дискурс, напруженість міжособистісної комунікації доповнюють і невербальні засоби, напр.: *З розколошканим волоссям, з червоними плямами на шиї і блиском в очах, Нєля здалася їй дуже підозрілою: – Іди... іди... до ванькира... бо там з твоїм Безбородьком щось коїться...* [3, с. 259]; – *А отець, – вискалила білі, як ріпа, зуби, – допоможуть мені збіжжєя молотити? Чи, може, тоді, як стемніє?..* [3, с. 79].

Саме в діалогічному дискурсі незакінчені висловлення чітко передають внутрішній стан мовця, його нерішучість, збентеження, підсилюють емоційну напругу висловлення, відтворюють динамічність та природність уснорозмовного мовлення. Пор.: – *Ти мені мала щось сказати?.. – Я... ми... не умовилися, коли ми... Я не знаю, де ти мешкаєш, і чи ти цього тиждєня... приїдєш до мене...* [2, с. 123]; – *Ви з Відня приїхали? Приїхали до нас... Прошу, прошу сідати... Я зараз...я...* [2, с. 31]. Варто зауважити, що в діалозі незакінчені висловлення виконують функцію емоційного переривання комунікації, що полягає в навмисному замовчуванні певної інформації. В такому разі, з одного боку, мовець передумав

щось повідомляти або утримався, аби не сказати зайвого, тобто це логічне переривання мовленнєвого ланцюжка для виокремлення важливої інформації, реалізації особистісних задумів, напр.: – *Я знаю, чого вам від мене треба... я все знаю... Ви спите, а я знаю, що вам сниться...* [3, с. 100], а з іншого – такий емоційний обрив у спілкуванні здійснює адресант, реагуючи на повідомлення адресанта, пор.: – *Та й я не знаю, але, Богу дякувати, потрапила на вас та хочу попросити, щоб ви бодай переказали найстаршому офіцерові, що мій чоловік... – Ви чули, що я вам сказав? Ваш чоловік сам за себе скаже* [3, с. 69]; – *Все це дуже добре, пане Філіпчуку, але все ж таки я хотів би звернути вашу увагу на те, що таке підприємство, як друкарня, потребує неабиякого вкладу. А крім того...* Але Філіпчук не дав йому (Йосифові Завадці) скінчити [3, с. 101]. Власне, у діалогічному мовленні фіксуємо апосіопезу – стилістичну фігуру, термінообшир якої полягає в тому, щоб увиразнити «неомовлені семантичні пустоти», виокремити синтаксично невербалізований сегмент, навмисно незакінчену чи зненацька обірвану думку. Пор.: – *Я собі живу, але... І дай Боже, щоб ви так жили, пане Аркадію...* [3, с. 89]; *Скільки для тебе батьки добра зробили, а ти...* [3, с. 409]. Такі лакуни в синтаксисі, на думку С. Швачко, зумовлені різними чинниками – психічними, фізичними (екстралінгвальними) та дією закону мовної економії [13, с. 186].

У монологічному дискурсі незакінчені конструкції слугують своєрідним риторичним прийомом для відображення образного сприйняття дійсності, втіленням я-інтенцій, пор.: *Відтепер тільки гостем дома, тільки прихачцем на тих кілька місяців на вакації на Різдво і Великдень і завжди відтепер між чужими, тільки між чужими...* [2, с. 119]. Апеляція до самого себе – посутня характеристика монологічного дискурсу. Конструкції емоційної незакінченості позначені семантикою здивування, сумніву, розпачу, рішучості / нерішучості. Напр.: *Він хоче, щоб я повірила йому... Ніби село – це місто, що можна жити в ньому роками і не знати інших... Але він навмисне так... Знаємо, він хоче, щоб я до всіх вас перша пішла і познайомилася... І я так зробила* [2, с. 32]. Не раз думала тайком: *«А, прецінь, це нічий, тільки мій татусь... мій золотий татусь... І якби я хотіла, то могла б навіть по лиці погладити татка...»* [2, с. 51].

У монологіях завжди актуалізується позиція автора художнього тексту, що виявляється і у використанні незакінчених конструкцій. Такий

стилістичний прийом дає змогу авторові глибше розкрити внутрішні почуття своїх героїв, їхні думки, переживання, прагнення. Напр.: *Яке те все було б гарне й як весело було б мати молодших братчиків і сестричок! Якби...Якби... діти могли приходити на світ без того... сорому для батьків* [2, с. 53]. Особлива експресивність властива тих контекстам, у яких переплітається авторське мовлення з персонажним, пор.: *Дарка стає мокра в одній хвилині на всьому тілі. Вже втікала б, гнала б без віддиху з цього місця, але мусить стояти... мусить стояти, бо не певна, що як кроком рушить, то не захитається і не впаде...* – *Боже, Боже, дай мені силу, щоб я могла піти звідси... зроби так, Ісусе* [2, с. 35]. Такі незавершені конструкції увиразнюють багатозначність роздумів, спонукають адресата до асоціативного мислення та інтерпретацій.

Перерваність висловлення, сегментація синтаксичних конструкцій, навмисне посилення тих або тих текстових фрагментів за допомогою трьох крапок створюють особливу ритмомелодіку тексту, підкреслюють індивідуально-авторський стиль Ірини Вільде. Пор.: – *Казали тебе поздоровити... і тебе, Олю... і Ліду...* [2, с. 381]; – *Я хочу мамі сказати, що... що б там не сталося, мама завжди може... покладатись на мене... Завжди в моєму серці буде місце для мамі... Хай мама цього ніколи не забуває...* [2, с. 606]. Пунктуаційний знак «три крапки» цілком логічно вважають основним маркером структурно-змістової та інтонаційної незавершеності незакінченого речення. Його пре-, інтер- чи постпозиція вияскравлює авторські інтенції, спонукає до розмірковувань, стимулює рецептивну діяльність адресата, пор.: *...Поки що, Мартинчук, не всякий, а тільки той, хто може оплатити лікаря, харчі, приміщення. А втім...* [2, с. 365]; – *Ви навіть уявити собі не можете... що це для мене значить... Я ж вам так вірив, Борисе Каминецький... так вірив і... вірю* [3, с. 307]. Сполучення розділових знаків (?..; !..) засвідчує емоційність висловленого, інтонаційно посилює той чи той незакінчений компонент, пор.: – *А тепер?.. Боже мій, Боже, старий тепер мені не зарахує дня...* [3, с. 652]; – *Тільки – ша!.. Ні півслова нікому...* [3, с. 101].

Висновки. Незакінчені висловлення як синтаксичні емоційно-експресивні засоби, що вирізняються з-поміж інших мовних одиниць інтонаційною та змістовою незавершеністю і постають як наслідок навмисного чи довільного переривання мовленнєвого ланцюжка в художньому дискурсі, детермінують мовостиль української пись-

менниці Ірини Вільде й відповідають авторському задуму – здійснити емоційний вплив на адресата мовлення, на його свідомість та поведінку, зацікавити увагу на важливій інформації, спонукати до розмірковувань, до асоціативного мислення та реценцій, до активної когнітивної діяльності. Розлогий комунікативно-інтенційний діапазон незакінчених висловлень спрямований на експлікацію психоемоційного стану мовця, на увиразнення багатозначності повідомлюваного, створення експресивності, виразної сугестивності.

Незакінчені висловлення природно входять у художній дискурс письменниці, оприявнюючи свою функційність у діалогічному та монологічному реєстрі текстової комунікації, репрезенту-

ючи емоційно-чуттєву сферу мовної особистості, зокрема низку різноманітних емоцій – схвильованості, тривоги, збентеження, розгубленості, рішучості / нерішучості, радості, захоплення тощо. Стилiстично марковані, лаконічні, нестандартні незакінчені комунікати, виражені вигуками, різноманітними комунікемами, хезитаційними комунікатами, динамізують художній дискурс, відображають природну атмосферу емоційно напруженої комунікації. Візуально сегментуючи текст, такі конструкції створюють високу емоційність, риторичність та естетику повідомлюваного, формують текстову ритмомелодику, роблять упізнаваним синтаксичний почерк Ірини Вільде, її неповторний письменницький ідіостиль.

Список літератури:

1. Безпечний І. Теорія літератури. Торонто, Канада: Молода Україна, 1984. 304 с.
2. Вільде Ірина. Метелики на шпильках. Б'є восьма. Повнолітні діти : повісті. Дрогобич : «Відродження», 2007. 488 с.
3. Вільде Ірина. Сестри Річинські : роман. К.: Дніпро, 1967. Т. 1. 694 с.
4. Ганич Д. І., Олійник І. С. Словник лінгвістичних термінів. К. : Вища школа, 1985. 360 с.
5. Грищенко А. П. Незакінчене речення. *Українська мова* : енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. К. : Укр. енцикл., 2000. С. 374.
6. Гуйванюк Н. В., Агафонова А. М., Шабат-Савка С. Т. Синтаксис неповного речення. Еквіваленти речень : навчально-методичний посібник. Чернівці : Рута, 2007. 100 с.
7. Дудик П. С. Синтаксис сучасного українського розмовного літературного мовлення. К. : Наукова думка, 1973. 288 с.
8. Кононенко В. І. Текст і смисл : монографія. Івано-Франківськ, 2012. 272 с.
9. Пітель В.І. Функціонально-семантична структура незакінчених речень у сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. Івано-Франківськ, 2000. 19 с.
10. Почепецька Т. Незакінчене висловлювання: номінативні та прагматичні аспекти. *Наукова спадщина професора С. В. Семчинського і сучасна філологія* : зб. наук. пр. К. : «Київський університет», 2001. Ч. 2. С. 244–248.
11. Франко І. Я. Із секретів поетичної творчості. Твори : в 50-ти тт. К. : Наукова думка, 1981. Т. 31. С. 45–119.
12. Шабат-Савка С. Незакінчене висловлення як синтаксичний засіб реалізації комунікативних інтенцій (за романом «Тигролови» Івана Багряного). *Дивослово*. 2012. № 1 (658). С. 28–32.
13. Швачко С. О. Екстеріоризація синтаксичних лакун у художньому дискурсі (типологічні аспекти). *Studia Germanica et Romanica* : Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. 2007. Т. 4, № 3(12). С. 186–192.
14. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : підручник. К. : Академія, 2004. 408 с.

Shabat-Savka S. T. THE UNFINISHED UTTERANCE AS AN EMOTIONAL-EXPRESSIVE MARKER OF IRYNA VILDE'S LINGUISTIC CREATIVITY

The article analyzes unfinished utterances as syntactic emotional-expressive means, which are distinguished from other speech units by intonational and semantic incompleteness. They appear as a result of intentional or arbitrary interruption of the speech chain in the literary discourse. Drawing on the peculiarities of the linguistic creativity demonstrated by the Ukrainian writer Iryna Wilde, the author, on the one hand, substantiates functional features of the unfinished sentences (utterances), which have a transparent structural organization of the syntactic structure and correspond to the syntactic model of a two-syllable or monosyllabic, simple or compound sentence, on the other hand, of the unfinished communicators, or the so-called sentence equivalents that contain a consciously silenced component, stimulate the thinking activity of the linguistic persona, and generate aposiopesis, i.e. a rhetorical figure of silencing. Examining the rich factual material, the author outlines a wide communicative-intentional range of unfinished utterances, which is aimed at explicating

the psycho-emotional state of the speaker, as well as at expressing the ambiguity of what is being communicated, creating expressiveness and distinctive suggestiveness. The study claims that it is the unfinished utterances that determine Iryna Wilde's linguistic creativity and correspond to the writer's intention, which serves several artistic purposes, such as to have an emotional impact on the addressee of the speech, their consciousness and behaviour; to focus attention on important information, to encourage reflection, associative thinking, receptions, and active cognitive activity.

Unfinished utterances are naturally integrated into the writer's literary discourse, manifesting their functionality in the dialogic and monologic register of text communication, representing the emotional-sensual sphere of the linguistic personality, in particular a number of various emotions, such as excitement, anxiety, confusion, frustration, decisiveness/indecisiveness, joy, admiration, etc. Particular attention is drawn to stylistically marked, laconic, non-standard unfinished communicators, expressed by exclamations, various commune units, and hesitant communicators, which make the literary discourse more dynamic and genuine, reflecting the atmosphere of emotionally intense conflict communication. Visually segmenting the text, such constructions create high emotionality, make the message more rhetorical and aesthetic, form textual rhythm and melody, and make Irina Wilde's syntactic handwriting and her unique writing style more recognizable.

Key words: *unfinished utterances, sentence equivalents, communicators, communicative-intentional content, aposiopesis, function, expressiveness, emotionality, text, Iryna Wilde.*

Юлдашева Л. П.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Кобиліна Ю. М.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

МОТИВАЦІЙНІ ТИПИ ЗАГОЛОВКІВ

Стаття присвячена вивченню назв творів сучасної літератури в контексті теорії номінації. Досліджено сучасний стан розвитку теорії номінації; обґрунтовано підходи до її класифікації та визначено основні чинники, що впливають на вибір принципових для найменування ознак.

Основними чинниками, що визначають вибір способу номінації, є арсенал мовних засобів, комунікативні орієнтири, умови спілкування, рівень поінформованості комунікантів про означуване тощо.

З'ясовано сутність поняття заголовка як вихідної номінації тексту, окреслено його зміст та міжпредметний характер. Заголовок витлумачено як номінативну одиницю, що є позначенням і актуалізацією концепції твору, мінімальною формальною структурно-семантичною структурою з фіксованою домінантною позицією в тексті, центром авторської моделі дійсності, орієнтиром, відправним пунктом вироблення стратегії сприйняття тексту.

З оперттям на студії О. О. Селіванової визначено основні принципи дослідження механізмів найменування: принцип антропоцентризму, принцип аксіологічності, принцип менталізму, психонетичний принцип і принцип креативності. Проаналізовано особливості первинної, вторинної та повторюваної номінації, визначено тенденції створення нових імен на прикладі сучасних творів.

З'ясовано особливості варіативної номінації для найменування об'єктів, що виникають на основі номінації первинних об'єктів (назви фільмів, назви перекладних творів). Визначено, що в процесі дослідження заголовка та його перекладів важливе значення набуває дотримання принципу етноцентризму, що дає змогу простежити відображення досвіду попередніх поколінь у свідомості сучасних людей у межах одного етнічного континууму.

Перспективу подальших наукових досліджень теми вбачаємо у з'ясуванні особливостей мотивації заголовків сучасних українських творів.

Ключові слова: семасіологія, ономасіологія, первинна номінація, вторинна номінація, повторювана номінація, варіативна номінація, заголовки творів сучасної літератури.

Постановка проблеми. На сучасному етапі серед основних принципів дослідження мовних явищ особливе місце посідає антропоцентризм, для якого характерна тенденція помістити людину в центр уваги всіх досліджень. У цьому контексті величезного значення набуває вивчення механізмів породження мовленнєвих номінативних одиниць, тобто номінації. Номінативна функція мови належить до найважливіших і виявляється у можливості виокремлення фрагментів реальності та їхнього маркування за допомогою різних мовних засобів. Цей процес відображає співвідношення мовного світу зі світом дійсності, поєднує екстралінгвістичний та лінгвістичний компоненти, виявляє зв'язок між конкретним фрагментом дійсності та обраною для нього назвою. Спосіб номінації зумовлений низкою чинників, зокрема арсеналом мовних засобів, комунікативними інтенціями,

умовами комунікації, рівнем поінформованості комунікантів про позначення тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми номінації у мовознавстві, які є об'єктом вивчення ономасіології, завжди були у центрі наукового пізнання.

Ще за часів Стародавньої Греції були спроби з'ясувати природу мови, установити зв'язок між лексичним значенням і звуковим оформленням слова. Зокрема досократики (Геракліт, Демокріт та ін.) цікавилися питанням походження імен, доводили умовну кореляцію між предметами та їхніми назвами, виокремлювали так звані найменування «*physei*», зумовлені власне природою предмета, та «*thesei*» – назви, що виникли за домовленістю [10, с. 10]. Дискусії середньовічних вчених-схоластів також частково стосувалися проблем номінації: реалісти (Фома Аквінський)

переконавали, що загальні поняття (універсалії) передують існуванню конкретних речей, тобто поняття первинне, а річ вторинна, між словом та річчю існує безпосередній зв'язок; натомість номіналісти (Т. Гоббс, Д. Юм, Дж. Берклі) аргументували реальність лише конкретної речі, трактуючи поняття, обмежувалися лише іменами, назвами та знаками, доводили, що поняття виникають унаслідок процесу узагальнення, продикуваного нашим мисленням, та існують незалежно від конкретних речей. Отже, річ первинна, поняття вторинне, слово є породженням думки. До проблем предметної номінації зверталися граматисти, які зокрема до номінативних знаків зараховували і речення. Вагоме значення для становлення ономазіології мали наукові дослідження назв рослин, тварин, термінів спорідненості тощо в XIX ст. Лише у XX ст. сформувалися основні засади теорії номінації. У контексті становлення ономазіології як науки варто згадати представників німецької лінгвістичної школи «*Wörter und Sachen*» (засновник Х. Шухардт), які, аналізуючи слова, звертали увагу на їхню внутрішню форму. Ідея виокремлення ономазіології у самостійний напрям семантики належить А. Цаунеру: «Ми маємо в мовознавстві два взаємодоповнювані розділи, перший відштовхується від зовнішнього, від слова, і ставить питання про поняття, яке пов'язане з ним, звідси – семасіологія; другий опирається на поняття та встановлює, яке позначення, найменування має вибрати мова для його назви, звідси – ономазіологія. Її завдання – ... дослідити, чому мова використовує те чи те слово для позначення того чи того поняття». Отже, учений на противагу семасіологічному підходу (дослідження змісту імені для виділення та назви фрагмента дійсності) виокремив ономазіологічний – вивчення номінативного акту від номінованого фрагмента дійсності до думки про нього та його позначення мовними засобами: реалія (денотат, референт) – поняття імені.

Представники Празької лінгвістичної школи (В. Матезіус, Ф. Данеш, І. Вахек та ін.) заснували так звану функціональну ономазіологію, спрямовану на «вивчення засобів та способів називання окремих елементів дійсності й вивчення засобів та способів поєднання цих назв у реченні в межах конкретної ситуації. За основу досліджень взято комунікативні потреби того, хто говорить від мови до мови, від функціональних потреб у формальних засобах, за допомогою яких їх задовольняють» [13, с. 228].

Теорія номінації інтенсивно розвивається в другій половині XX ст. Уже тоді було виокрем-

лено первинну та вторинну, непряму, фразову та інші види номінації, закріплено розширення поняття «номінативні одиниці» з огляду на речення-висловлення.

На сучасному етапі лінгвістичний аналіз виходить за межі лінгвосеміотичних досліджень, простежується переадресація наукових векторів уваги від лінгвоцентризму до антропоцентризму, що дає змогу вивчати номінацію як мовне вираження людського досвіду, культурних досягнень народу. Також посилено інтерес до психолінгвістичних та ментальних глибин механізму створення номінативної підсистеми мови.

За О. О. Селівановою, процес номінації залежить від «закономірностей інтеріоризації навколишнього світу, людської свідомості в сукупності ментального та психонетичного з урахуванням колективного несвідомого» [99, с. 7]. Унаслідок з'являються нові мовні одиниці з номінативною функцією для називання та виокремлення елементів позамовної дійсності та виникають поняття про них у формі слів, словосполучень, фразеологізмів та речень. Вивчення номінації дає змогу встановити прямі та непрямі зв'язки між позначуванням та позначеним.

Постановка завдання. Постійна поява нових номенів спонукає до вивчення особливостей цього процесу та зумовлює актуальність дослідження моделі породження номенів.

Здатність до універсального символічного мислення уможливорює перетворювати образи світу на знаки, використовувати одні й ті самі слова для позначення однотипних предметів з огляду на справжню їхню сутність. Специфіка внутрішнього рефлексивного сприйняття реалізована у номінації фрагментів навколишньої дійсності.

Предметом теорії номінації як особливої лінгвістичної дисципліни стало вивчення та опис загальних закономірностей мовних одиниць, взаємодії мислення, мови та дійсності у цих процесах, ролі людського (прагматичного) чинника у виборі ознак, покладених в основу номінації. Породження мовного знака є прагматичною діяльністю людини, яка внаслідок інтеграції суми знань репрезентує їх у вигляді нового номена. Такий підхід осмислення номінативного процесу в новітній антропоцентричній парадигмі набуває особливого значення.

Виклад основного матеріалу. Ономазіологічні дослідження мовної діяльності, у яких вивчення номінативного акту відбувається у напрямку від конкретної реалії до власне номінації, забезпечують дослідження семантичної процедури

породження і сприйняття мови і дають змогу проаналізувати способи фіксації результатів пізнавальної діяльності у мові. Унаслідок номінації відбувається перетворення позамовного змісту на конкретну мовну форму, тобто вербалізація. На виявлення механізму породження номенів, вивчення зв'язку ономасіологічної структури зі структурами знань про те, що означає конкретне найменування, аналіз мотиваційних типів номінації спрямована когнітивна ономасіологія.

Традиційно виокремлюють п'ять основних принципів дослідження номінативних механізмів: 1) принцип антропоцентризму, для якого характерне акцентування ролі людини в номінативному акті; 2) аксіологічний принцип, спроектований на оцінний аналіз мовних кодів; 3) принцип менталізму, пов'язаний із ментальними процесами у процесі номінації; 4) психонетичний принцип, що враховує відчуття, почуття, інтуїцію, трансценденцію, колективне несвідоме; 5) принцип креативності, який застосовують у оказіональних випадках номінації [4, с. 20]. Вивчаючи механізм здійснення принципу менталізму, О. О. Селіванова запропонувала таку його структуру: а) моделювання ментальних структур; б) когнітивна інтерпретація номінативного механізму; в) ментальні операції, які опосередковують вторинну номінацію; г) когнітивні трактування мотивації у процесі породження номінативних одиниць та створення її нової типології [10, с. 40].

У процесі номінації важливе значення набуває мовленнєвий потенціал продуцента, його освіта, словниковий склад, соціальний статус тощо. Ці чинники, окрім суто лінгвістичних, також зумовлюють форматне оформлення номінації та її структуру. Варто враховувати також настрій продуцента, інтенцію та встановлення акцентів у свідомості реципієнта на окремі ознаки фрагмента дійсності. Ми вважаємо, що закріплення значення за номеном – це процес спільної діяльності продуцента та реципієнта.

Зауважимо, що запропоновані в мовознавстві моделі словотворчої діяльності фокусували увагу на вербальних етапах, проте довербальний етап було представлено лише як підготовка ідеального змісту. Звісно, кожній вербальній номінації передують судження, яке мотивує цей процес. Здатність людської свідомості до рефлексії дає змогу виокремлювати значуще у фрагменті дійсності, узагальнити, матеріалізуючи розумовий процес за допомогою номенів. Уявлення про номінацію як форму вербалізації мислення є спрощеним, оскільки когнітивні процеси не доступні для спостереження.

Розгорнуту модель породження номенів пропонує О. О. Селіванова. На підставі теорії мовної діяльності та психологічної моделі породження мови, концепції про зв'язку думки і слова О. О. Потебні, досягнень когнітивної семантики в трактуванні значення як категоризації та концептуалізації світу представниками певної спільноти (Дж. Лакофф, Ж. Фоконьє) і нейрофізіологічних студій про мовленнєву діяльність О. О. Селіванова фіксує п'ять етапів походження номенів: 1) психонетичний (аперцепція), який передбачає породження гештальтів на підставі сенсорно-моторного сприйняття продуцентом об'єкта номінації; 2) когнітивний (інтеріоризація), під час якого відбувається перетворення цих елементів у довербально-розумний рівень поняття та активізація рівня інтенції; 3) превербальний (внутрішнього програмування), для якого характерне породження внутрішнього слова, що є проміжною ланкою між думкою та зовнішнім словом, та пошук схеми; 4) номінативно-вербальний (селекція), який зумовлений антропоцентричним, когнітивним та мовним аспектами номінації; 5) системно-функціональний (парадигмізація та синтагмізація), що забезпечує місце номена у системі, його граматичне оформлення, а отже, належність до певної категорії [9, с. 86–108].

У запропонованій дослідницею моделі деталізований номінативно-вербальний етап, у процесі якого відбувається селекція ономасіологічних ознак з активованою мотиваційною базою, одночасно ономасіологічна імплікація інших її компонентів, вибір ономасіологічної категорії та базису з одночасною граматикалізацією (отриманням частиномовного статусу або формуванням синтаксичної структури складової номінації чи фразеологізму), формальна процедура поєднання цих ознак та базису, а також семантизація (отримання знаком лексичного значення та потенціалу його розвитку) [9, с. 151–152].

У номінативному масиві особливе місце посідають заголовки, важливою специфічною рисою яких є використання словесного знака (тобто заголовка) для номінації словесного продукту (твору).

Заголовок апіорі перед читачем виявляє «горизонт очікування» певної сюжетної лінії чи реальної картини, може бути співзвучним змісту твору чи суперечити йому.

Предметом нашого вивчення стали заголовки українських художніх творів, написаних на межі XX–XXI ст., заголовки перекладних відповідників, а також назви фільмів, знятих за мотивами сучасних художніх творів.

У контексті нашого дослідження особливо вагомими є ідеї французького семіолога-постструктураліста Р. Батра, який, вивчаючи особливості тексту, зауважив: «Читати означає виявляти смисли, а виявляти смисли означає їх називати; але річ у тому, що ці смисли, які отримали імена, спрямовані до інших імен, так що імена починають перегукуватися між собою, групуватися, і ці угруповання знову вимагають іменування: я називаю, відбираю імена, знову називаю, і в цьому-то, власне, і полягає життя тексту: вона є становленням у вигляді номінації, процес безперервної апроксимації, метонімічна робота [1, с. 38].

Вважаємо, що для заголовків творів характерним є метонімічний принцип найменування, що відбиває зв'язок заголовка з текстом, інші мотиваційні складники, виникають з огляду на різні асоціації.

Особливого значення під час номінації набуває об'єктивний принцип, який забезпечує відображення в номені справжньої несуперечливої інформації про об'єкт називання. Об'єктивною семантичною константою події є диктум. У заголовках об'єктивний принцип реалізовано за допомогою метонімічного перенесення *«герой твору»* – *«заголовок»*: *«Оксана»* А. Денисенко, *«Летіція»* І. Костецького, *«Анна-Марія»* Л. Таран, *«предметний образ твору»* – *«заголовок»* (*«Шості двері»* Ірен Роздобутко, *«Крісло»* І. Гургула, *«Цукерки фрукти та ковбаси»* Ірени Карпи), *«дія, подія»* – *«заголовок»* (*«Повзе змія»* А. Кокотюхи, *«Танго смерті»* Ю. Винника, *«І мама ховала це у волосся»* С. Жадана, *«Микола купує дім»* О. Мацюпи). У процесі номінації продуцент може фокусувати увагу на категоріальних ознаках предмета, явища тощо, вводячи до структури назви, наприклад, гіпероніми (*«Ось яка провінційна історія»*) Г. Ткачук-Підпоручик, *«Звичайна історія»* М. Ладо, *«П'ять п'єс»* О. Ірванця).

У процесі номінації надзвичайно важлива роль належить оцінці. О. О. Селіванова називає її «найбільш показовою у плані нав'язаних мовою та міфологізованих етнічною свідомістю категорією... Пересічний носій мови, засвоївши мовну фіксацію оцінок, в основному використовує не так власний, як колективний досвід аксіологізації світу» [9, с. 54]. Якщо диктум виражає об'єктивну дійсність, то модус є суб'єктивною змінною, для якої характерні всі відтінки почуттів. Людині властиве поєднання логічного та чуттєвого пізнання світу. Оцінка, емоції, почуття представлені у системі мови як усвідомлені явища емоційного ставлення до конкретних фрагментів дійсності.

Модусний компонент наявний в окремих номінаціях творів (*«Час прекрасний»* Ю. Покальчука, *«Любий розпусник»* В. Тарасова тощо).

Деякі заголовки творів виникають на основі аналогії (асоціативний принцип) різних концептосфер свідомості того, хто говорить. Диктум і модус утворюють пропозицію судження. У формуванні загального сприйняття номена важливого значення набувають також психоментальні чинники.

На підставі асоціативного принципу виникають непрямі, хибні, фігуральні позначення (*«Сестра моєї самотності»* Г. Тарасюк, *«Вікна застигло часу»* Ю. Винника, *«Не наступайте на любов»* Ю. Покальчука, *«Спалені мрії»* Г. Ткаченко). Подібний до асоціативного підходу гештальтний принцип, за якого акцентується увага на образному компоненті структури знань (*«Кольорові мелодії»* Ю. Покальчука).

Традиційно виокремлюють первинну та вторинну номінацію. Первинна номінація, визначальною рисою якої є семантична непрозорість, на сучасному етапі трапляється рідко. Конструювання номенів-заголовків творів художньої літератури є вторинним, своєрідним результатом розумових операцій зі встановлення різних лінгвістичних та позалінгвістичних зв'язків. У сучасному мовознавстві не виробилося єдиного підходу щодо тлумачення поняття «вторинна номінація». Зазвичай її пов'язують із використанням уже наявних у мові номінативних засобів у новій для них функції називання. Однак О. А. Тараненко кваліфікує вторинну номінацію як «надання об'єкту ще однієї назви: з іншою мотивованістю та з певною спеціальною метою (метафорична або метонімічна номінація, перифрази, евфемізми та ін.) або як трансформацію попередньої назви об'єкта» [12, с. 419]. На нашу думку, логічніше такий процес визначити як повторну номінацію. Підсумовуючи, зазначимо, що під вторинною номінацією ми розуміємо позначення елементів дійсності за допомогою готових мовних одиниць. «Вторинна номінація онімів передбачає облік зв'язку мовної розумової діяльності з базою лінгвістичної та нелінгвістичної свідомості, мовної та концептуальної картини світу, функціональної тимчасової та просторової категоріалізації, тобто зв'язку мови зі світом, культурою та свідомістю людини» [7].

Створення нового номена відбувається з використанням засобів різних мовних рівнів та/або як вибір готових номенів. Структура нового номена повторює значення чи фрагмент

значення структури твірної одиниці. Вторинна номінація представлена словотворчим та семантичним різновидами.

У межах вторинної словотворчої номінації можна виокремити оказіональну як спосіб вираження нових або модифікованих концептів відомими мовними засобами; саме вона представляє словотворчу номінацію заголовків («*Не-ми*» Ю. Гудзя, «*БотакЄ*» Т. Прохаська, «*Ніпрокого*» О. Деркачової).

Семантичний різновид вторинної номінації представлений перенесенням значення з одного культурного коду на інший. На думку В. В. Калько, «у пошуках одиниць номінації індивід звертається, насамперед, до лексику як сховища готових назв: для певного набору смислів підбирається корелятивна мовна одиниця, при цьому людина практично не створює нових звукових комплексів» [5, с. 90]. У заголовках найчастіше трапляється семантичний різновид вторинної номінації («*Дівчатка*» О. Забужко, «*Крижана правда*» Ю. Покальчука, «*Крамниця щастя*» О. Деркачової та ін.).

Поява в заголовках прецедентних одиниць («*Крихітка Цахес*» Я. Стельмаха, «*Ското-хутір*» О. Дроздовського) також ґрунтується на асоціативному принципі використання готового номена в нових умовах, конвенції нового культурного сценарію з відомим.

Повторна номінація від вторинної відрізняється характером референції. У процесі вторинної номінації змінюється об'єкт номінації, а назва залишається, натомість повторна номінація полягає в отриманні денотатом ще однієї назви.

Процес отримання денотатом нового найменування завжди мотивований та комунікативно спрямований. Субституція первинного найменування зазвичай спричинена прагматичними інтенціями. Роман «*Троянда ритуального болю*» С. Процюка спочатку мав назву «*Базиліск*», але під такою назвою вже був відомий історико-сатиричний роман В. Неборака. Спробу перейменувати твір на «*Помазаник*» відкинув видавець. Остаточний вибір заголовка («*Троянда ритуального болю*») зумовлений авторським прагненням розкрити таємницю внутрішнього світу та харизми Василя Стефаника, якого вабила й переслідувала троянда – символ життя та смерті. Первинною назвою роману «*Тінь сови*» В. Шкляра був «*Праліс*», яку пояснено у самому творі: «у кожного з нас має бути свій первісний ліс...» – інший світ, давній, загадковий. Проте письменник в історії про кохання та смуток вирішив акцен-

тувати момент смутку: тінь сови, яку побачили молоді перед весіллям, руйнує спокій та віщує біду. Це пояснює вибір остаточного заголовка. Незважаючи на те, що перейменування твору – недостатньо поширене явище, на сучасному етапі трапляються досить цікаві випадки: роман «*Родовий відмінок*» Міли Іванцової спочатку називався «*Світ тримається на ...*», «*Казка діда Зигмунда*» В. Кожелянка та В. Сердюка також відома під іншим заголовком – «*Commemorabila*» (від. англ. *commemorable* – «достопамятний») тощо.

Близьким до перейменування художніх текстів є підбір назв перекладу та екранізації твору. Цей різновид найменування вважаємо за доцільне класифікувати як варіативну номінацію. Найменування отримує не сам об'єкт, а його варіант, який функціонує в інших національно-культурних сферах, інших видах мистецтва і співвідноситься з оригінальною назвою як варіант і інваріант. На відміну від повторної номінації, коли активне функціонування початкової – (проміжної) – кінцевої назви регламентується хронологічно, початкове найменування є активним до появи нового, і з цього моменту поступово перетворюється на фазу пасивного використання; з появою варіативних номінацій первісна назва продовжує активно функціонувати в конкретній національно-культурній сфері. Зазвичай під час перекладу заголовків відбувається процес, що нагадує калькування: «*Польові дослідження українського сексу*» О. Забужко – англ. «*Fild work In Ukrainian Sex*» (пер. Г. Гринь) або чеськ. «*Polní výzkum ukrajinského sexu*» (пер. Р. Кіндлереві), «*Сарабанда банди Сари*» Л. Денисенко – англ. «*Sarabande of Sara's Band*» (пер. М. Наймана, С. Барнес), «*Земля в обширі бінокюляра*» І. Клеха – англ. «*A Land the Size of Binocular*» (пер. М. Наймана, С. Ястремського). Або відбуваються незначні зміни, пов'язані з граматичними системами мов: нім. «*Das Parfum. Die Geschichte eines Morders*» П. Зюскінда – «*Запаху. Історія одного вбивці*» та «*Парфуми: історія одного вбивці*» (пер. І. Фрідріх). Німецький іменник *Das Parfum* вживається в однині, проте він відповідає українським плуративним іменникам *запаху, парфуми*.

У процесі дослідження заголовка та його перекладів важливе значення набуває дотримання принципу етноцентризму, що дає змогу простежити відображення досвіду попередніх поколінь у свідомості сучасних людей у межах одного етнічного континууму, оскільки «мова не є довільним витвором окремої людини, а завжди належить до всього народу» [3, с. 93].

Зокрема, під час перекладу відбувається прагматична адаптація заголовка: незрозумілі для іноземного читача реалії замінюються на зрозумілі. З огляду на це, заголовок роману відомої бельгійської письменниці А. Нотомб «*Robert des mots proper*» перекладено українською як «*Словник власних назв*». У Бельгії слово *Robert* вживають фігурально зі значенням «популярне, шановне видавництво словників», абсолютного відповідника українською мовою немає. Зазначимо, що українською мовою твір не перекладено, але саме такий еквівалент назви знаходимо у наукових статтях, присвячених роману [2]. У 1994 р. український читач познайомився з повістю «*Pünktchen und Anton*» («*Крихта та Антон*») Е. Кестнера у перекладі У. Гнідець. У німецькій мові слово *Punkt* має значення «крапка», а суфікс *-chen* маркує демінутивні ознаки: *Pünktchen* – «крапочка», саме так називають героїню твору – маленьку дівчинку. У відповідному значенні українське слово *крапочка* не вживають, тому було замінено на *крихта*. Заголовок роману «*Lemberg*» німецькою мовою був представлений як «*Jimi Hendrix live in Lemberg*»: *Lemberg* – це офіційна німецька назва Львова у 1772–1918 роках. Усе це переконливо свідчить, що мова є засобом накопичення колективного досвіду, пов'язаного з культурними традиціями його носіїв. Утворення номінативного знака зумовлене особливостями концептуалізації та категоризації світу, які формуються на основі внутрішнього досвіду конкретного народу.

Іноді ще до перекладу текстів творів українською мовою стають відомі їхні заголовки, які перекладаються не дослівно, а по-особливому модифікуються. Їхня поява зумовлена впливом фільмів, критичних статей, рецензій та перекладів інших мов. Роман «*Et si c'était vrai...*» («*А що якщо це правда?*») французького письменника М. Леві відомий в Україні під назвою «*Між небом і землею*». Таке сприйняття виникло після появи фільму під відповідною назвою (режисер М. Уотерс), крім того, популяризації саме цього варіанта назви сприяє стійке українське словосполучення *між небом та землею* – «бути в невизначеному, непевному становищі» [11, с. 485]. Роман «*Tell me you dream*» (англ., «*Розкажи мені свої сни*») С. Шелдона в Україні відомий під назвою «*Розколоті сни*» (можливо, під впливом російського перекладу Т. Перечної), «*Que serais-je sans toi?*» (фр., «*Ким би я був без тебе?*») Г. Мюсо – «*Я не можу без тебе*» (така назва вказана в рецензії на книгу [8]).

Роман «*Приятель небіжчика*» А. Куркова в англійській мові отримав назву «*A Matter of the Death and Live*» (букв. «*Справа життя і смерті*», пер. Дж. Берда). Когнітивним ядром номена стають універсальні уявлення про об'єкт номінації у різних мовних колективах, його загальна ознака залежно від образу та функціональних особливостей порівняно з іншими речами. Це своєрідна модель сприйняття. У номінативному інваріанті та варіанті акцентовано увагу на тому, що зміст твору так чи так пов'язаний зі смертю.

У різних мовах існують власні форми та способи вираження знань про окремі фрагменти світу. Так заголовок нім. «*Der kleine Mann*» Е. Кестнера відповідає українському «*Повість про чоловічка*», перекладач У. Гнідець замінила німецьку аналітичну форму *der kleine Mann* на український синтетичний аналог *чоловічок*, де корелятом значення *маленький* є демінутивний суфікс *-ок-* (крім того, український варіант заголовка містить гіперонімічний компонент *повість*). Заголовок антології українських сучасних творів «*Лишається півноди*» редуковано в англійському варіанті «*Half a Breath*» («*Півдихання*», редактор І. Ракос). На наш погляд, незважаючи на зміни, в англійському варіанті семантика заголовка вдало збережена. Усічення зазнають переклади деяких заголовків зарубіжних творів українською мовою. Таким чином, заголовок роману «*Miss Peregrine's Home for Peculiar Children*» американського письменника Р. Ріггз українською мовою перекладено як «*Дім дивних дітей*» (пер. В. Горбатко). 2016 р. роман був екранізований (режисер Т. Бартон), і українському глядачеві він став відомий під назвою «*Дім дивних дітей міс Сапсан*» (переклад кінодистриб'юторської компанії UFD). Особливістю такого перекладу є не формальна літерна імітація форми англійського слова *peregrine* (транслітерація), як, наприклад, у російському перекладі П. Дінової «*Дом странных детей мисс Перегрин*», а заміна англійського слова на український лексичний аналог (калькування): англ. *peregrine* – укр. *сапсан* – найшвидший хижий птах сімейства соколиних. Вибір такого способу перекладу дає змогу акцентувати увагу на важливій характеристиці господині притулку для дивних дітей: вона вміє перетворюватися на птаха.

Під час перекладу на вибір номінації впливають також особистісні риси та наміри перекладача. Так заголовок роману «*Tango and Death*» Ю. Винничука у німецькому перекладі звучить як «*Im Schatten der Mohnblüte*» (дослівно «*У міні маку*», пер. А. Кратохвила), а роман «*Смерть*

чужого» А. Куркова в англійському перекладі отримав назву «*Death and the Penguin*» («Смерть і пінгвін», пер. Дж. Берд), у німецькій «*Picknick auf dem Eis*» («Пікнік на льоду», пер. К. Фогеля), французькою – «*Le Pinguin*» («Пінгвін», пер. Н. Амаргер).

Висновки і пропозиції. Процес номінації зумовлений ментально-чуттєвим сприйняттям реальності та залежить від специфіки накопичених знань, інтелектуальних характеристик продуцента (продуцентів), особливостей його світогляду та спрямований на пізнання та здобуття нових знань. У процесі номінації відбувається

створення образу нового денотата, виокремлення типових і специфічних його рис, встановлення зв'язків цього денотата з іншими, що мають назви, денотатами, формування стратегії номінації, граматичне оформлення номінації з огляду на категоризацію.

Заголовки посідають особливе місце в номінативному масиві, оскільки є номінативною одиницею для номінації текстового продукту. Вони виникають у результаті вторинної номінації. Перспективу подальших наукових досліджень вбачаємо у з'ясуванні особливостей мотивації заголовків сучасних українських творів.

Список літератури:

1. Барт Ролан. S/Z. Москва: Эдиториал УРСС 2001. 232 с.
2. Белявська-Слюсарева М. Ю. Транзетивність жанру франкомовного роману межі XX–XXI століть у творах А. Нотомб. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi/cgiirbis_64(дата звернення: 01.01.2023).
3. Гумбольдт Вильгельм фон. Избранные труды по языкознанию. Москва. Прогресс, 1984. 297 с.
4. Дмитрієв С. В. Когнітивно-ономасіологічний аналіз номінацій особи в сучасних українських соціолектах. Одеса, 2015. 327 с.
5. Калько В. В. Когнітивна ономасіологія як складник парадигми когнітивної лінгвістики (на матеріалі назв лікарських рослин). Система і структура східнослов'янських мов. Київ : Знання 2002. С. 89–93.
6. Лакофф Джордж. Метафори, которыми мы живём. Москва : УРСС 2004. 256 с.
7. Мова – література – мистецтво: когнітивно-семіотичний інтерфейс. URL: www.fulbright.org.ua/uploadet/Circl (дата звернення: 01.01.2023)
8. Мороз В. Книга Гійома Мюссо «Я не могу без тебе». URL: <https://www.moroz.info/tehy>(дата звернення: 01.01.2023)
9. Селиванова Е. А. Когнитивная ономасиология. Киев : Издательство украинского фитосоциологического центра 2000. 248 с.
10. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями і проблеми. Полтава : Довкілля-К 2008. 712 с.
11. Словник української мови [1. т]/ за ред. І. Білодіда. Київ : Наукова думка 1970. с. 485.
12. Тараненко А. А. Языковая семантика в ее динамических аспектах. Київ : Наукова думка 1989. 256 с.
13. Тезисы Пражского лингвистического кружка. М. : Прогресс 1967. С. 17–42.
14. Хмара Г. В. Номінація як об'єкт лінгвістичних досліджень: історія становлення і сучасність. Вісник Львівського університету, 2004, Вип. 34, с. 423–427.
15. Юлдашева Л. П. Тенденції називання творів новітньої української літератури. Вісник Черкаського університету. Серія «Філологічні науки». 2015. № 27. С. 32–38.
16. Юлдашева Л. П. Заголовки сучасних художніх творів: структура, семантика, прагматика: монографія. Київ : Видавництво Київського міжнародного університету, 2019. 225 с.

Yuldasheva L. P., Kobylina Yu. M. MOTIVATION TYPES OF HEADLINES

The article deals with studying titles of modern literature works in the context of nomination theory. Contemporary state of the nomination theory developing has been explored; approaches to its classification have been justified and the main factors determining the choice of characteristics fundamental for naming have been defined.

The modern state of development of the theory of nomination is determined. The main factors that determine the choice of the nomination method are the following: the arsenal of linguistic means, communicative guidelines, conditions of communication, the level of awareness of the communicants about the signified, etc.

The essence of the concept of the title as the initial nomination of the text is clarified, its content and interdisciplinary character are outlined. The title is interpreted as a nominative unit that is a sign and an actualization of the concept of a work, a minimal formal structural-semantic structure with a fixed dominant position in the text, the center of the author's model of reality, and a reference point for developing a strategy for perceiving the text.

The main principles of naming mechanisms study are identified: the principle of anthropocentrism, the principle of axiologiness, the principle of mentalism, psychonetic principle and the principle of creativity.

The peculiarities of primary, secondary and repetitive naming have been analyzed, trends of creating of new names through the example of modern works have been defined, as titles take a special place in the nominative array and their specific peculiarity is the using of a verbal sign (the title) for nominating a verbal product (a work). Variative nominating for naming objects appearing on the ground of primary objects (movie titles, translated works titles) has been .

Key words: *semasiology, onomasiology, primary naming, secondary naming, repetitive naming, variative naming, titles of modern literature works.*

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

УДК 811.111+81'23+81'37+81'42

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/12>**Аретеменко Ю. О.**

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ЖАРТИ, ЗАСНОВАНІ НА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПРЕСУПОЗИЦІЇ, У ДИСКУРСІ АМЕРИКАНСЬКОГО ТЕЛЕВІЗІЙНОГО КОМЕДІЙНОГО СЕРІАЛУ

У запропонованій статті аналізується явище мовної пресупозиції як один із продуктивних засобів творення жартів в американському комедійному телевізійному серіалі. Матеріалом для дослідження є такі популярні ситкоми як *Friends* та *The Big Bang Theory* та комедійно-драматичний серіал *Gilmore Girls* загальною тривалістю 18 088 хвилин. Мета дослідження – зробити власний внесок у розуміння механізму функціонування жарту, заснованого на експлуатації пресупозиції, як навмисно аномального утворення, що виливається у виокремлення й опис її можливих тригерів, які змушують глядача реагувати на алогічність висловлення. Такі тригери стимулюють цільову аудиторію до виведення ланцюжку висновків, що розгортаються у напрямі, зворотному до розгортання причинно-наслідкових процесів сценарію й спираються як на вузький (мовний), так і широкий (позамовний) контекст. Із цього слідує, що кумедне загалом, як і жарти, засновані на експлуатації пресупозиції, зокрема, можуть аналізуватися з позицій лінгвістичної прагматики та когнітивної лінгвістики.

У статті використано описовий аналітичний метод із залученням інструментарію класичної теорії імплікатур та акцентуацією на когнітивно-дискурсивному та психолінгвістичному векторі дослідження мовленнєвої взаємодії.

Експлуатація мовної пресупозиції є одним із продуктивних механізмів побудови жарту в дискурсі телевізійного серіалу, оскільки залучає в процес його розуміння творчість глядача, уява якого генерує цілий ланцюжок ситуацій у зворотному від фіналу жарту порядку, і в цьому випадку ефект кумедного базується саме на їх невідповідності. Така своєрідна інтерактивність аналізованих жартів не в останню чергу обумовлюється їх нерозривним зв'язком із контекстом серіалу і, часом, усім багатогранним контекстом людського існування. Стимулюють глядача до низки висновків певні тригери пресупозиції – лексичні, структурні або комбіновані. На окрему ремарку заслуговує той факт, що жарти, засновані на експлуатації пресупозиції, не є абсолютно універсальними – певна їх частина без додаткових тлумачень може бути зрозумілою лише представникам певної лінгвокультури.

Як будівельний ресурс для жарту пресупозиція є продуктивним матеріалом, який задіює як мовний, так і позамовний досвід глядача завдяки здатності активувати складні когнітивні процеси. Експлуатація пресупозиції у частині жартів у дискурсі телевізійного серіалу дозволяє їх творцям урізноманітнити форму їх подачі глядачеві, що, з-поміж іншого, дозволяє приваблювати й утримувати цільову аудиторію.

Ключові слова: дискурс телевізійного комедійного серіалу, гумор, жарт, пресупозиція, експлуатація пресупозиції, тригер.

Постановка проблеми. Гумор є спільним явищем для всіх людських суспільств [22] і відіграє фундаментальну роль в еволюції *homo sapiens*, оскільки напряду пов'язаний з когніцією [14]. З огляду на синергетичну природу й антропоцентрований вектор сучасних досліджень, їх орієнтацію на людину як на істоту, яка мислить, а, отже, страте-

гічно планує, спілкується, розвивається, різнобічне вивчення гумору видається актуальним, а якісний аналіз цього феномену з використанням інструментарію людинознавчих студій – здатним збагатити нашу систему знань про самих себе новими даними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вдалих жарт у процесі природної людської кому-

нікації об'єднує. Він сприяє встановленню або покращенню якості соціального контакту між комунікантами, оскільки характеризується унікальною здатністю звільняти від напруги, впливаючи на людське тіло, психологічний стан і психоемоційний бік спілкування у позитивний спосіб [5, с. 171; 19; 22], що автоматично робить його цінним інструментом впливу.

Медіа дослідники наголошують на тому, що гумор, часто будучи явищем пов'язаним із певною культурою [10], є специфічним «сполучним механізмом», який викликає відчуття спорідненості й приналежності до вузького кола однодумців [26]. Через здатність чинити вплив гумор є ефективним «таємним агентом глобалізації» [23]. Ретельний аналіз лінгвальних засобів створення ефекту комічного в медіапросторі, зокрема в дискурсі сучасного комедійного телесеріалу, є не лише продуктивним способом дослідження гумору як такого, а й робить значущий внесок у розуміння механізмів мовленнєвого впливу. В цьому розрізі сучасні дослідження пресупозиції як бази для творення жартів мають становити особливий інтерес, оскільки адресат схильний приймати на віру інформацію, що в ній міститься.

Жарт у дискурсі телевізійного серіалу є дещо більшим, ґрунтовнішим, «професійнішим», ніж жарт у процесі живого спілкування, оскільки має прогнозовано викликати відгук у глядача. Він є завжди інтендованим, а, отже, ретельно підготовленим, і виконує контекстотвірну функцію. Ми можемо говорити про чіткий стратегічний і тактичний пріоритет реалізації жарту в зазначеному дискурсі, де кожна репліка персонажа є продуманою авторами сценарію, і може бути спрямованою, окрім продукування ефекту комічного в чистому вигляді, на досягнення низки цілей, як то: розвиток сюжету, створення та деталізація портретів персонажів або демонстрація реалізації їх задумів тощо. Вдалий жарт у телевізійному серіалі може набути певної соціальної значущості та інкорпоруватися до певного групового чи культурного артефакту – перетворитися з явища одноразового на класичне, заради якого глядач повертатиметься до перегляду знайомого серіалу знову [13].

Постановка завдання. Наше дослідження засвідчує, що одним із продуктивних засобів побудови вдалого жарту в дискурсі телевізійного комедійного серіалу є такий прийом як експлуатація пресупозиції. За нашими спостереженнями, на цьому механізмі створення гумористичного ефекту функціонує близько однієї десятої від проаналізованих жартів, дібраних із популярних аме-

риканських телевізійних серіалів, а саме з двох популярних ситкомів *Friends* (1994–2004, десять сезонів, 235 епізодів загальною тривалістю 5 208 хвилин) і *The Big Bang Theory* (2007–2019, 12 сезонів, 280 епізодів загальною тривалістю 6 160 хвилин) та комедійно-драматичного серіалу *Gilmore Girls* (2000–2007, сім сезонів, 154 епізоди загальною тривалістю 6720 хвилин). Всі три проекти є успішними продуктами компанії *Warner Bros. Television*, що демонструвалися на таких телеканалах як *NBS*, *CBS* та *The WB* і *The CW* відповідно.

Зробити власний внесок у розуміння механізму досягнення гумористичного ефекту жарту за рахунок експлуатації в ньому пресупозиції ми і ставимо за мету в цьому дослідженні, що передбачає вирішення наступних завдань: проаналізувати теоретичні засади дослідження пресупозиції з точки зору сучасної лінгвістики; виокремити тригери мовної пресупозиції; на основі проведеного аналізу дібрати приклади жартів, заснованих на експлуатації пресупозиції, в дискурсі американського комедійного телевізійного серіалу, вивчити та систематизувати їх; оцінити ефективність експлуатації пресупозиції як одного з можливих механізмів створення та функціонування жарту в дискурсі телевізійного серіалу з огляду на прогнозовану реакцію глядацької аудиторії.

Ця студія є спробою міждисциплінарного вивчення феномену жарту, заснованого на експлуатації пресупозиції, що характеризується комплексністю теоретичних та практичних методів когнітивно-дискурсивного вектору дослідження мовленнєвої взаємодії. Виходячи з думки, що жарт у дискурсі американського комедійного телесеріалу свідомо створюється адресантом заради отримання позитивної реакції адресата та задіює в процесі створення та сприйняття когніцію обох сторін, в межах цього дослідження ми спиралися на надбання лінгвопрагматики та психолінгвістики у царині вивчення пресупозиції.

Теоретичні засади розвідки базуються на принципах дискурсивної лінгвопрагматики з антропоцентризованим підходом до аналізу мовних і мовленнєвих феноменів [3; 4; 6; 8; Powel, 2010] та інтегрують низку відповідних методів: логіко-семантичних (пресупозиційний та імплікаційний аналіз), структурно-семантичних (лексико-граматичний, синтаксичний та лексикографічний аналіз) та когнітивно-прагматичних (аналіз пресупозиційних імплікатур та їх експлікація, контекстуальний та інтенційний аналіз, що спирається на класичну теорію імплікатур [11; 12]. Їх застосування дозволяє дослідити свідоме про-

дукування адресантом імпліцитних смислів, що базуються на експлуатації пресупозиції, з метою побудувати вдалий жарт, тобто такий, реакцією на який буде сміх.

У свою чергу, звернення до психолінгвістичних методів аналізу, зокрема до низки методів непрямого опосередкованого дослідження семантики [9; 25] забезпечує належне розуміння і прогнозування ефекту, який викликають жарти з механізмом, окресленим вище, в проекції адресата – глядацької аудиторії як колективного суб'єкту, що має певну «узагальнену» картину світу.

Виклад основного матеріалу. Здобуті протягом останніх десятиліть дані чітко засвідчують, що почуття гумору є невід'ємною, закладеною природою поведінковою ознакою людини. Використовуючи власну свідомість задля створення ефекту комічного, вона певним чином спотворює дійсність, викривляючи або фрагменти реальності, або зв'язки між подіями, людьми, процесами, або усталені способи використання мови. Щодо царини імпліцитних смислів, то вона надає людині надзвичайно різноманітний інструментарій для втілення будь-якого з цих трьох сценаріїв жарту або до їх комбінації.

У випадку, коли ми залишаємо ситуативний гумор за межами фокусу вивчення і обмежуємо поле дослідження суто лінгвальним втіленням кумедного, аналізуючи смішне, більше того, аналізуючи вдале смішне, можемо стверджувати, що успішний жарт – це одиниця, нерозривно пов'язана з контекстом [27]. Якщо аудиторія, на яку спрямовує жарт мовець, не володіє ним, то жарт проходить повз неї непоміченим. Так само, не володіючи контекстом, неможливо створити вдалий жарт. Дискурс телевізійного комедійного серіалу є середовищем, у якому свідомо сконструйований, продуманий жарт органічно інтегрується в контекст, і питання його успішності в цьому випадку – це лише питання майстерності того, хто його створює.

Мета цього дослідження нерозривно пов'язана з розумінням контексту як іпостасі пресупозиції незалежно від її вузького чи широкого тлумачення. У класичному розумінні пресупозиція – це домислюваний семантичний компонент висловлення, інференція, що розгортається у напрямі, зворотному до розгортання його причинно-наслідкових процесів, сукупність імпліцитних суджень, які співвідносяться з експліцитним смислом висловлення як умови з наслідком. Вона залишається незмінною при запереченні, так само, як і при трансформації стверджуваль-

ного речення в питальне або спонукальне. Пресупозиція є тлом – тією обов'язковою складовою, без якої мовлення сприймається як неосмислене, а мовець – як неадекватний, що, до слова, як прийом часто використовується у дискурсі комедійних телесеріалів для продукування комічного ефекту.

Лінгвістика традиційно витлумачує пресупозицію з двох позицій – семантики й прагматики. Якщо обмежуються текстом, то з точки зору логічної семантики її трактують як окремий випадок інференції – це судження, що виводиться з певного висловлення за правилами істинності й доречності. Якщо виходять на рівень дискурс-аналізу, то пресупозицію напряду співвідносять із когнітивною сферою комунікантів і визначають її як судження, що належить до попередніх умов реалізації висловлення. Так або інак, обидва трактування витлумачують пресупозицію як ментальне сховище, до якого комуніканти звертаються принагідно за інформацією, що зберігається у вигляді пропозицій. Відмінність між ними полягає лише в тому, чи охоплюється пресупозиція мовним знаком [7].

Вибудовуючи жарт навколо пресупозиції, яка охоплюється мовним знаком, автор сценарію свідомо повідомляє глядачеві додаткову інформацію, що в ній міститься, тобто експлуатує її, порушуючи тим самим максимум кількості [11, с. 28]. Інтендована пресупозиція актуалізується в дискурсі як пресупозиційна імплікатура, а її тригер [21] у цьому випадку виконує роль її маркера [1; 2], що стимулює глядача до низки логічних висновків [9; 25]. Описуючи пресупозицію й дотичні явища, звертаються до використання таких умовних позначок: знак >> означає 'пресупонує', знак > – 'імплікує', знак +> – 'інтендується' знак +>> – 'інтендується пресупозиція'.

Пресупозиція, яка охоплюється мовним знаком, може бути [17]:

- екзистенційною (умовою, лише за дотримання якої пропозиція є твердженням, тобто за наявності відповідних референцій), й неекзистенційною (у протилежному випадку), на експлуатації яких побудовані жарти з фрагментів (1), (2) і (3);

- лексичною (виходить із значення лексичних одиниць) й нелексичною (прив'язана до певних структур і є результатом всієї пропозиції), експлуатацію яких демонструють жарти з фрагментів (3)–(12);

- частковою (притаманною окремій мові або культурі – фрагменти (12) та (1) відповідно ілюструють випадок її експлуатації) й загальною

(універсальною, на якій побудовані жарти у фрагментах (2)–(11)).

Маніпулюючи пресупозиціями, схопленими мовним знаком, можна досягти бажаного гумористичного ефекту або звертаючись до екстралінгвального фонду комунікантів, або прив'язуючись до мовних характеристик речення, або комбінуючи ці два способи.

Експлуатуючи екзистенційні/неекзистенційні пресупозиції, сценарист звертається до екстралінгвального фонду глядача, часто вибудовуючи жарти навколо алюзії (фрагмент (1)), грі мінімум з двома пресупозиціями, коли гумористичний ефект досягається за рахунок непередбачуваної реакції персонажа на нецентральної (фрагмент (2)) або за рахунок послідовного обігравання низки пресупозицій, коли кожна наступна додає до попередньої раніше невідому інформацію, що дозволяє створити жарт із ефектом каскаду або сніжної кулі (фрагмент (3)).

Одна з заporук вдалого жарту – це однаковий об'єм інформації про світ навколо, іншими словами – спільний пресупозиційний фонд комунікантів, і комічний ефект у цьому випадку створюється за рахунок аналогій чи, навпаки, протиріч, які виникають на стику інформації, що міститься у висловленні, з інформацією про реальність навколо [20, с. 54]. Жарт із фрагменту (1) не був би смішним чи то для початку просто зрозумілим, якби учасники комунікації не поділяли його пресупозиції. Вочевидь, жарти, засновані на експлуатації алюзії, яка є окремим випадком пресупозиції, зрозумілі лише тим, хто володіє інформацією, на яку вказує, натякає або за якою вибудовує аналогію мовець. Друзі планують новорічну вечірку:

(1) A: *It's just that I'm sick of being a victim of this Dick Clark holiday. I say this year, no dates, we make a pact. Just the six of us – dinner.*

All: *Yeah, okay. Alright.* (Friends, s. 1, ep. 10)

Протягом багатьох років саме Дік Кларк – популярна американська радіо- і телеперсона – відраховував останні 20 секунд перед настанням півночі 31 грудня. За традицією, якщо за цей час встигнути поцілувати когось, то таланитиме весь наступний рік.

Комічний ефект часто досягається через реакцію персонажа в реактивній репліці на другорядну пресупозицію замість центральної в ініціальній репліці його співрозмовника. Два друга на похороні. Один говорить іншому, що чує, як із його пальта лунає голос спортивного коментатора. Хлопець хвалькувато показує приятелю кишеньковий телевізор, на що той несхвально реагує:

(2) A: *You're watching a football game at a funeral?* (>> *We are at a funeral* +>> *You have no manners*)

B: *No, it's the pre-game.* (>> *I'm not watching a football game at a funeral* >> *I'm watching a pre-game at a funeral*) *I'm gonna watch it at the reception.*

A: *You are a frightening, frightening man.* (Friends, s. 1, ep. 8)

Класичний для ситкомів каскад із пресупозицій спостерігаємо у наступному фрагменті. Хлопці винаймають квартиру разом. Один із них несподівано дізнається, що в квартирі є вбудований у стіну сейф. По ходу розмови з'ясовується, що його сусід обладнав помешкання ще й сейфом у підлозі, а також камерою:

(3) A: *When did we get a wall safe?* (>> *We got wall safe and I didn't know about it*)

B: *When there was no more room in the floor safe.* (>> *We got floor safe*)

A: *When did we get a floor safe?* (>> *We got floor safe and I didn't know about it*)

B: *When we got the security camera.* (>> *We got security camera*)

A: *There's a security camera?* (>> *We got security camera and I didn't know about it*)

B: *Aquaman, protecting your home since 2012.* (>> *We got security camera*)

C: *Oh, my God. We've done things on that couch.* (+>> *You could see us doing things on that couch*)

B: *Yeah. You don't have to tell me.* (+> *Yeah, I've seen it all*) (The big bang theory, s. 9, ep. 7)

Ефекту комічного можна досягти через експлуатацію пресупозиції, пов'язаної з мовними характеристиками речення. Така пресупозиція зумовлюється семантикою певної одиниці – її лексичного, структурного або комплексного тригера, а саме:

– напряму співвіднесеного з поняттям пресупозиції дієслова або дієслівного словосполучення, як то: дієслово або дієслівне словосполучення, яке пов'язане з фактичною пресупозицією, що описує ситуацію, в якій мовець розцінює певне твердження як істинне [18; 24], приміром, *admit, be aware, be glad, be lucky, be proud, confess, know, learn, realize* (фрагмент (4)) або імплікативне дієслово чи дієслівне словосполучення, яке супроводжується залежною предикацією та пресупонує її істинність, хибність або нейтральність [15; 16], серед яких *manage, fail, make smb. doing smth., keep smb. from doing smth., be able, hesitate, refuse* (фрагмент (5)).

– дієслова або прислівника, які вказують на (не) повторюваність дії (*regain, rewrite, repeat, return,*

again, anymore, never), як у фрагменті (7), зміну функціонального стану (антонімічні пари на зразок *open/close, start/stop, go faster/go slower*) або аспектуальну характеристику дії (*start, continue, finish*), що ілюструє фрагмент (6), деяких часток (*even, also, too*), як у фрагментах (7) і (8);

– структурного тригера пресупозиції на зразок різнотипних питальних й підрядних речень (фрагменти (3) і (9)), герундійних зворотів й інфінітивних груп (фрагмент (10)), просодичного малюнку (фрагмент (11));

– комбінації вищевказаних тригерів (фрагменти (3), (7), (10), (11) тощо).

Два друга, яким доручили доглянути за маленьким хлопчиком, з'ясували, що дитина – це чудовий привід для знайомства з дівчатами. Вони так захопилися фліртом, що забули свого підопічного в автобусі. Прикидаючись письменником, один із них телефонує до транспортного управління і, ніби для книги, цікавиться, що робити персонажу, який лишив у салоні дитя:

(4) A: (on pay phone) *Come on, pick up, pick up! Hello? Transit Authority? Yes, hello. I'm doing research for a book, and I was wondering what someone might do if they left a baby on a city bus. (Listens) Yes I do realize that would be a very stupid character. (>> People leaving babies on city buses are stupid +>> We are very stupid)* (Friends, s. 2, ep. 6)

Дівчина готує резюме для вступу в Гарвард. Вона засмучена через те, що не добирає додаткових балів за волонтерську діяльність і позашкільну активність. Маму переживання доньки-відмінниці смішать:

(5) A: *How am I supposed to get into Harvard if I have no wilderness skills? <...> Why did you never take me camping? <...>*

B: *Well, I'll tell you what. I'll take you upstairs. I'll throw you out the window. If you manage to grab that tree, I'll be your witness. (>> It requires skills, and/or talent, and/or luck to grab a tree when you someone's throwing you out of a window +>> If you grab that tree, you've got wilderness skills +> Stop panicking, that's hilarious!)* (Gilmore Girls, s. 2, ep. 2)

Дівчата у наступному фрагменті передивляються альбом із дитячими фото подружки. Одна з них коментує, як Рорі виросла:

(6) A: *Check out the next year, you shot up like a weed.*

B: *That's when I finally quit smoking. (>> I didn't smoke >> I smoked +>> I smoked when I was a kid)* (Gilmore Girls, s. 7, ep. 7).

Молода мама планує вперше дати дитині печиво. З реакції її співрозмовника глядачу

стає зрозуміло, що він уже неодноразово давав дівчинці не лише печиво, а й глазур. Цей висновок робимо, коли у комплексі виводимо пресупозиції зі вставної конструкції *for the record*, сполучника *also*, прислівника *never* та інтонації реактивної репліки адресата:

(7) A: *You know. I'm thinking about letting Emma have her first cookie.*

B: *Her first cookie? She has cookies all the time!*

A: *I've never given her a cookie. Have you?*

B: *No! No... and, for the record, I've also never given her a frosting from a can! (+>> I have given Emma cookies and frosting from a can)* (Friends, s. 10, ep. 5)

Прийомні батьки повідомляють біологічній матері новонароджених близнюків, що дівчинку вирішили назвати на її честь. Жінка радіє, що малята зростатимуть у хорошій родині. Пресупозиція, тригером якої є частка *even*, виводиться серед іншого з широкого контексту попередніх серій, так і з контексту всіх десяти сезонів серіалу, протягом яких Чендлер розкривався як один із головних персонажів.

(8) A: *Anyway, I'm gonna go and get some rest. I'm really glad I picked you guys. You're gonna make great parents. Even Chandler. (+>> Chandler is strange)* (Friends, 10, ep. 18)

Друзі обговорюють відео, на якому їх дуже гладка в юному віці подруга збирається на випускний:

(9) A: *Some girl ate Monica!*

B: *Shut up, the camera adds ten pounds.*

C: *Ah, so how many cameras are actually on you? (>> The camera adds ten pounds +>> It obviously added more than ten pounds +> Monica was really fat in high school)* (Friends, s. 2, ep. 14)

Дідусь опинився в лікарні. Донька й онука прийшли його навідати. Вони постійно жартують, що сприяє створенню комфортної емоційної атмосфери і заповнює сумний лікарняний простір і час. Дівчата глузують над іменем музиканта, записи якого принесли дідусеві в палату:

(10) A: *Bing, why doesn't anybody name their kid 'Bing' anymore?*

B: *You could have named me 'Bing'. (>> You didn't name me 'Bing' +>> You could name me Bing but you didn't +> You should have named me 'Bing' then) Why?*

A: *I thought about it but you didn't look like a Bing.*

B: *I don't even know if I should be insulted* (Gilmore Girls, s. 7, ep. 13).

Хлопець мріє про кар'єру актора. Після п'єси він захоплено показує друзям візитівку від аген-

ції, тому що це означає, що його гру помітили й оцінили. Одна з його подруг так не думає, про що свідчить інтонація її репліки *Based on this play?*, яка імплікує сумнів, але, помітивши докірливі погляди друзів, вона змінює інтонацію, і її наступна репліка виглядає як схвальний відгук і захоплення:

(11) A: *The Estelle Leonard Talent Agency. Wow, an agency left me its card! Maybe they wanna sign me!*

B: *Based on this play? (>> Your acting in this play and this play itself were not good +>> I doubt that) ...Based on this play!* (Friends, s. 1, ep. 6)

І, нарешті, певна частина жартів без додаткових тлумачень є зрозумілою лише носіям мови, якою говорять герої телевізійного серіалу, і тому становить певну проблему для його перекладачів іншими мовами. Пресупозиції в їх основі відсилають нас до певного лінгвокультурного прошарку, без обізнаності в якому жарти проходять повз глядача. Розглянемо такий фрагмент:

(12) A: *I can handle this. Handle is my middle name. Actually, handle is the middle of my first name.* (Friends, s. 3, ep. 17).

Персонаж у цьому уривку говорить, що *Handle* – це його друге ім'я. В англomовних країнах і, зокрема, в США, де відбувається дія серіалу, люди мають друге ім'я, що стоїть між іменем і прізвищем. Далі він зазначає, що *handle* – це, власне, і є середина його імені, що є фактом, якщо придивитися до того, як пишуть ім'я героя – *Chandler*. Спостерігаємо гру слів, яку чудово розуміють носії мови, і яку неможливо перекласти для неносіїв, що примушує перекладачів до створення жарту, який впишеться в контекст твору і буде зрозумілий іншомовному глядачеві.

Висновки і пропозиції. Запропонована розвідка є спробою проаналізувати закономірності функціонування жартів, заснованих на експлуатації пресупозиції, в дискурсі американського комедійного телесеріалу. Класичний механізм більшості жартів полягає у нелогічності, невідповідності фіналу очікуваному розвитку подій. У цей момент глядач змушений зробити кілька висновків, необхідних для розуміння жарту. У випадку з жартами, заснованими на експлуатації пресупозиції, адресат реагує на відповідний тригер, що запускає ланцюжок виведення висновків у зворотному до розгортання подій жарту порядку, при чому цей ланцюжок підживлюється багатим тлом контексту. Вдалість цієї операції рівною мірою залежить як від мовної, так і позамовної компетенції глядача. Окрім суто розважальної функції, жарти в дискурсі комедійного телесеріалу виконують ще й функцію естетичну, тому експлуатація пресупозиції в частині з них урізноманітнює форму їх подачі глядачеві, майстерно зміщуючи акцент із того, над чим жартують, на те, як саме жартують.

Це дослідження видається нам перспективним у двох напрямках. По-перше, плідним має бути вивчення механізмів творення та функціонування жартів у різних площинах медіапростору з огляду на сьогодишнє розуміння комічного та різноманітність гумористичних жанрів. По-друге, явище мовної пресупозиції в сучасному постмодерновому світі повсюдного впливу і навіювання з іронічною тональністю є ефективним інструментом взаємодії з когнітивною сферою реципієнта інформації, що, на нашу думку, робить його перспективним об'єктом для дослідження в будь-якій сфері комунікації.

Список літератури:

1. Безугла, Л.Р. Імплікатура як гумористичний пуант німецькомовного анекдоту. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки». Мовознавство*, 10, 2018. С. 11–14.
2. Безугла, Л.Р. Роль пресупозиції у створенні комічного ефекту в німецькомовному анекдоті. *Молодий вчений*, 5.1 (69.1), 2019. С. 21–24.
3. Безугла, Л.Р. Передмова. Л.Р. Безугла (Ред.), *Від слова до діла: лінгвопрагматика дискурсу*. (Колективна монографія). Вінниця : Нова книга, 2020. С. 8–13.
4. Приходько, А.Н. Когнітивно-комунікативна типологія дискурсів. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Сер.: Філологія, 1(12), 2009. С. 20–24.
5. Самохіна, В.О. Гумористична комунікація як компонент ігрової діяльності. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія, 8(1), 2014. С. 170–174.
6. Шевченко, І.С. Когнітивно-прагматичні дослідження дискурсу. І.С. Шевченко (Ред.), *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. (Колективна монографія). Харків : Константа, 2005. С. 105–117.
7. Capone, A. Presuppositions as conversational phenomena. *Lingua*, 198, 2017. Pp. 22–37.
8. Carston, R. Linguistic Meaning, Communicated Meaning and Cognitive Pragmatics. *Mind and Language*, 17(1–2), 2002. Pp. 127–148.
9. Chemla, E., & Bott, L. Processing presuppositions: Dynamic semantics vs pragmatic enrichment. *Language and Cognitive Processes*, 28(3), 2013. Pp. 241–260.

10. Danesi, M. The semiotics of emoji: The rise of visual language in the age of the internet. *Media and Communication*, Volume 5, Issue 4, 2017. Pp. 75–78.
11. Grice, H.P. Logic and conversation. *Studies in the way of words* Cambridge, Mass. : Harvard Univ. Press, 1991. Pp. 22–40.
12. Grice, H.P. Further Notes on Logic and conversation. *Studies in the way of words*. Cambridge, Mass. : Harvard Univ. Press, 1991. Pp. 41–55.
13. Hale, A. There is an after-life (for jokes, anyway): The potential for, and appeal of, “immortality” in humour. *Humour: International Journal of Humour Research*, 31(3), 2018. Pp. 507–538.
14. *Humor*. Christian F. Hempelmann & Thomas E. Ford (Eds.) De Gruyter Mouton. URL: <https://www.degruyter.com/view/journals/humr/humr-overview.xml>
15. Karttunen, L. Implicative verbs. *Language*, 47(2), 1971. Pp. 340–358.
16. Karttunen, L. Simple and Phrasal implicatives. *First Joint Conference on Lexical and Computational Semantics (*SEM 2012)*, (Montreal, Canada, 7–8 June). Vol.1, 2012. Pp. 124–131.
17. Kiefer, F. On Presuppositions. *Generative Grammar in Europe*, edited by Kiefer Ference, Ruwet Nicolas. Dordrecht: Springer, 1973. Pp. 218–242.
18. Kiparsky, P., & Kiparsky, C. (1970). Fact. *Progress in linguistics*, 143–173. The Hague : Mouton.
19. Kwon, W., Mackay, R., Clarke, I., Wodak, R., & Vaara, E. Testing, stretching, and aligning: Using ‘ironic personae’ to make sense of complicated issues. *Journal of Pragmatics*, 166, 2020. Pp. 44–58.
20. Raskin, V. *Semantic Mechanisms of Humor*. Dordrecht, Boston; Lancaster : D. Reidel Publishing Company, 1985.
21. Sandt, R.A. van der. Linguistic Presupposition. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (2nd ed.), 2015. Pp. 190–192.
22. Sawahata, Y., Komine, K., Morita, T., & Hiruma, N. Decoding Humor Experiences from Brain Activity of People Viewing Comedy Movies. *PLoS ONE*, 8(12), e81009, 2013.
23. Shifman, L., Levy, H., & Thelwall, M. Internet jokes: The secret agents of globalization? *Journal of Computer-Mediated Communication*, 19(4). Oxford University Press, 2014. Pp. 727–743.
24. Shetreet, E., Alexander, E.J., Romoli, J., Chierchia, G., & Kuperberg, G. What we know about knowing: Presuppositions generated by factive verbs influence downstream neural processing. *Cognition*, 184, 2019. Pp. 96–106.
25. Tiemann, S., Schmid, M., Bade, N., Rolke, B., Hertrich, I., Ackermann, H., et al. Psycholinguistic evidence for presuppositions: on-line and off-line data. In I. Reich, E. Horch, D. Pauly (Eds.) *Proceedings of Sinn & Bedeutung 15* (Saarland University, Saarbrücken, September 9–11). Universaar – Saarland University Press : Saarbrücken, Germany, 2011. Pp. 581–595.
26. Yus, F. Identity-related issues in meme communication. *Internet Pragmatics*, 1(1), 2018. Pp. 113–133.
27. Zuo, B. Why does humor fail or occur unexpectedly? – an account of humor within an extended relevance theory. *Journal of Pragmatics*, 160, 2020. Pp. 1–13.

Artemenko Yu. O. PRESUPPOSITION EXPLOITATION BASED JOKES IN AMERICAN TELEVISION COMEDY SERIES DISCOURSE

The paper analyzes the phenomenon of lingual presupposition as one of the productive ways to build jokes for American television comedy series. The research material is popular TV sitcoms Friends and The Big Bang Theory, and comedy-drama series Gilmore Girls with total runtime of 18 088 minutes. The study is focused on making our own contribution into the understanding of the mechanism of functioning of presupposition based joke as a purposefully abnormal entity, which brings us to detection and description of its possible triggers that are what makes a viewer respond to illogicality of an utterance. Such triggers stimulate the target audience to draw a chain of conclusions unfolding in the reverse to unrolling of cause-and-effect script processes direction and basing on narrow (lingual) as well as broad (extralingual) context. It follows from this that funny things on the whole and jokes based on the exploitation of presupposition in particular can be analyzed from the positions of linguistic pragmatics and cognitive linguistics. The descriptive analytical method involving the tools of the classic theory of implicature and emphasizing the cognitivist, discourse, and psycholinguistic vector of research of speech interaction is used in the paper.

The exploitation of lingual presupposition is one of the productive mechanisms for building jokes for television comedy series discourse as it involves viewer's creativity into the process of their understanding. Viewer's imagination generates a whole chain of situations starting from the final point of a joke and moving back to its background, and in this case the humorous effect is based exactly on their discord. Such a special interactivity of jokes under analysis is not least caused by their indissoluble ties with series context, and in some cases with the whole multifarious context of human existence. Viewer is stimulated to make a chain

of conclusions by certain triggers of presupposition – lexical, structural or combined ones. A special remark needs to be made on the fact that presupposition exploitation based jokes are not absolutely universal – a part of them is understandable without any further explanations only to representatives of a certain lingual culture.

As a building resource for a joke, presupposition is a productive material which due to its ability to activate complex cognitive processes involves viewer's lingual as well as extralingual experience. The exploitation of presupposition in some part of jokes in the discourse of television comedy series enables their creators to diversify the form of their presentation to viewer which, inter alia, helps to attract and hold the audience.

Key words: *television comedy series discourse, humor, joke, presupposition, presupposition exploitation, trigger.*

Aslanova Sh.

Azerbaijan University of Languages

ON TENSE CATEGORY IN GERMAN LANGUAGES

The semantic-cognitive concept of language learning is based on the study of the interaction of language semantics with the conceptosphere of the people, semantic processes with cognitive processes.

Sememes of concepts and language signs constantly affect each other, complement each other. Therefore, by studying the content of semantics, which includes the language signs of all units of the nominative field of the concept, it is possible to gain knowledge about a large number of features of the concept, thus better understanding the processes of semantic changes in the language system.

Since the concept is objectivized with different language signs, different individuals can express its same signs with different language means. A complete description of this or that concept inherent in a particular culture is possible if it is a complete inventory of the means representing it. In this regard, conceptualization of time is one of the actual problems of linguistics.

In the presented article, forms of tense, which are of particular interest from the point of view of conceptualization of time in Germanic languages, is studied in a semantic-cognitive aspect. The main focus of the article is on the development process of tense forms in the verb system of Germanic languages, means of expression and the specific structural and semantic features of the functional-semantic field (FSS).

Semantic-cognitive analysis is the study of lexical and grammatical semantics as a means of penetrating the content of concepts of language, as a means of modeling them from the semantics of language to the conceptosphere. Although the concept of time has been studied to a certain extent on the basis of the material of separate languages in this aspect, it has not been studied typologically on the basis of the material of Germanic languages at all. The study is also relevant in this regard.

Key words: *tense forms, verb system, Germanic languages, space and time, time category*

Introduction. Space and time are the main categories of literary text that reflect objective reality through linguistic units. The logic of man is formed on the basis of the interaction of space and time. In logic, the relationship between these categories takes the form of relations through the categories of subjects and predicates, and at the linguistic level it is reflected in the relations between the categories of nouns and verbs.

Since the time category as one of the important categories of the verb is related to the specific time and space of the work, circumstance or action, the times of the verb are determined by the attitude of the performance of the work or action to the negotiating moment. It is based on the interconnection of logical and grammatical tenses.

In each language, the tenses of the verb are manifested in the background of the objective time category. Thus, time is realized as both a logical and a grammatical category.

Purpose and tasks of the research. The aim of this article is to determine the cognitive and semantic features of the tense in modern Germanic languages. The tasks are: 1) interpretation of literature on

the subject; 2) cognitive linguistic interpretation of the problem of tense in Germanic languages; 3) interpretation of the cognitive basis of the category of time in thinking; 4) determination of functional-semantic features of the components that make up the FSS model of tense.

Scientific novelty of research. For the first time, the functional-cognitive features of tense forms in modern Germanic languages, a wide range of deictic means of expression of the tense, cultural and historical bases reflected in tense models in texts of different genres are comprehensively studied.

Methods and sources of research. In accordance with the nature of the studied material, goals and objectives, methods such as descriptive, functional-semantic, cognitive analysis, conceptualization and categorization, contextual and component analysis and typological were used in the article.

A review of recent research and publications. The tense forms were studied from different aspects on different Germanic languages, investigated by scholars such as A.A. Akhundov, H.I. Mirzayev, O.I. Musayev, F.Y. Veysalli, D.N. Yunusov, A.Y. Mammadov, F.F. Jahangirov, L.M. Jafarova,

N. Nabiyeva, H.K. Guliyev, S.M. Almammadova, at the same Russian linguists M.A. Ganshina, N.M. Vasilyevskaya, I.P. Verkhovskaya, T.A. Rastorgueva, V. Admoni, V. Jirmunski, L.V. Samuylova, Y.F. Askin, E.A. Blinova, A.V. Bondarenko, A.S. Gabdrakhmanov, M.A. Gabdrakhmanova, M.A. Glovinskaya, E.I. Golovakha, foreign scientists J. Bayby, R. Perkinz, Y. Pakluika, RAKlouz, J. Gippert, B. Comri, O. Korm, S. Fleron, M. Halliday, H. Brinkmann, O. Behaghel, M. Beer, J.T. Fraser, E.H. Rosch and others, functional-semantic features of this category are widely interpreted in the works of A.V. Bondarko, Y.S. Maslov, Q.A. Zolotova, M.V. Vsevolodova, Y.I. Shendels, T.V. Bulygina, M.Y. Golovchinskaya, Y.V. Kulyga, M.A. Shelyakina, T.A. Sukhomlina and others based on the material of different languages. However, it has not been studied from the semantic-cognitive point of view in the general typological plan on the basis of the material of Germanic languages.

Presentation of the main material. As a logical and grammatical category acting in the background of unity of language and thinking, there is such a compatibility between logical (philosophical-objective) and grammatical tenses. Grammatical tense is an expression in the language of the relations of time in which actions and phenomena in the objective world are included.

This is how A.A. Akhundov explains the differences between them: *“Grammatical tense is a linguistic expression of the manifestation of time in the human mind, which exists in the objective world, regardless of us. Grammar does not create tense by itself, it only marks the objective time reflected in the human mind with its special form features in language, and at the same time makes it much more specific. In this respect, objective and grammatical tenses with the same boundaries differ to some extent. Grammar is grammatically accurate at the time of the occurrence of an action or circumstance through certain signs”* [2, p. 4].

According to A.V. Bondarko, who studied the category of time localization *the main essence of localization is that the work expressed in the verb, the action, on the one hand, can relate to a specific time, having a limited character; and on the other, having an abstract character, cover all time. In some languages, localized, abstract work and movement are expressed in special forms, along with other tense forms. An example of this is the present indefinite tense in English* [3, p. 17].

While logical time is the same for all peoples as the thinking category, the grammatical tense category and its forms of manifestation may be different. This

is characterized by a wide variety of specific laws of internal development of world languages. Many linguists accept the methodological expediency of studying the interaction of intra-linguistic and extra-linguistic events through a system of functional-semantic fields.

Thus, it can be said that grammatical devices include not only the paradigmatic elements of the language system, but also all language structures related to the materialization of certain conceptual categories in speech.

In this regard, in the circle of views of grammatical analysis there should be not only grammatical categories included in a certain paradigm system, but all peripheral means, thanks to which the explicitness and implicitness of a certain logical category occurs.

Among the forms of tense, the future tense is considered the most subjective of them. In most cases, it is related to the speaker's position, intentions, and claims. The category of futurity undergoes a process of grammaticization with the transformation of modal verbs and constructs expressing desire, wish, assumption. In accordance with it, on the basis of the semantic category, the functional-semantic sphere of futurity is formed.

The real differences between future tense and present and past tense come from the fact that future time is often associated with unrealized modality. For example, in German modal verbs such as *werden*, in English, modal verbs such as *shall*, *will*, *should*, *would*, *might*, *ought* and in Dutch *zal*, *zullen*, *moten*, *zou* are used in shaping the future tense. Thus, the objective future tense is accompanied by modality.

When analyzing the concept of time, it is considered necessary to identify the relationships between philosophical and grammatical concepts. It is known that since all material objects are in perpetual motion, change and development, various processes occurring in them occur not only within space, but also within a certain time frame.

This grammatical category of the verb plays an important role in the organization of speech, occupying a very important place in the language. The tense category of a verb is a morphologically fully formed grammatical category that covers all verbs equally.

When we say philosophical time, material objects and processes are characterized by continuity, fluidity, stages, cause-and-effect relations of events, their interactions, etc. are understood. To measure time, units of measurement such as seconds, minutes, hours, days, weeks, months, years, centuries, millennia, and so on. are used.

Like space, time has a dimensional character. In other words, it is sufficient to give only one quantity to determine the given moment of this time. In time, an object moves in only one direction – the boundaries of past, present and future time. Time is irreversible. Its irreversibility has been confirmed by people's life experience, and is characterized by the irreversibility of cause-and-effect relations in the interaction of events and the progressive nature of development.

While philosophical-objective tense is the same for all people, grammatical tense is not the same. Therefore, each language has a specific morphological structure and a different time system in accordance with it.

The logical time category acts in the language as both a lexical-morphological and a special grammatical category. Grammatical tense is the expression of philosophical-objective time in the language of the human brain. The concept of objective time is the basis of meaningful grammatical tenses. There are three types of objective time and grammatical tense: present, past, future. But the forms of grammatical tense differ from each other.

In each language, the tenses of the verb are manifested against the background of the objective time category.

Thus, time takes place as both logical and grammatical categories. As a logical and grammatical category acting in the background of unity of language and thinking, there is such compatibility between logical (philosophical-objective) and grammatical tenses. Grammatical tense is an expression in the language of the relations of time in which actions and phenomena in the objective world are included.

In modern linguistics, the method of studying the semantic differentiation of time is used. There are different qualities in the composition of this method, on the basis of which each person can express his temporary feelings, subjective concepts about past, present and future time. There are 25 polar measuring tables in the structure of the method, which are completely opposite and contrary to each other. On their basis, only 5 factors are distinguished. In each table of measures, adjectives are presented through antonyms – which to some extent metaphorically characterize the time of meanings opposite to each other.

In the analysis of semantic differentiation of time, attention is drawn to the question of a person's attitude to time, the structure of time.

The value of the concept meaning of such differentiation on the measurement table allows you to place it at a certain point of the semantic field during the selection of the main dimensions. With the help of semantic differentiation of time, in the semantic field one can evaluate the meanings of the concepts of time "past", "present" and "future". 5 factors are determined in the measurement table

1. Activity of time;
2. The emotional tone of time;
3. Size of time;
4. Structure of time;
5. Sense of time.

Semantic-cognitive analysis of time based on the material of modern Germanic languages provides basis for following conclusion, that the tense category should be considered as a cognitive category and a semantic category that reflects the logic of time relations in the language system.

Bibliography:

1. Adilov M.I., Verdiyeva Z.N., Agayeva F. M. Glossary of Linguistic Terms. Baku: Maarif, 1989, 364 p.
2. Axundov A.A. Feilin zamanları. Bakı: Azərbaycan Dövlət Universitetinin nəşriyyatı, 1961. 264 p.
3. Бондарко А.В. Грамматическая категория и контекст. Л.: Наука, Ленинградское отделение, 1971. 318 с.
4. Гийом Г. А. Принципы теоретической лингвистики. М.: Прогресс, 1992. 55 с.
5. Есперсен О. Философия грамматики. М.: Изд-во иностр Лит., 1958, 301 с.
6. Попова З.Д. Семантико-когнитивный анализ языка. Монография / З.Д. Попова, И.А. Стернин. Воронеж: Изд. Истоки, 2007. 15 с.
7. Ahmanova O.S. Dictionary of Linguistic Terminology. Publishing House. 4th, stereotype. M.: KomKniga, 2007, 576 p.
8. Langacker R. Foundations of cognitive Grammar: A Basic Introduction / R. Langacker. Oxford: Oxford Univ. Press. 2008. 135 p.

Асланова Ш. ПРО КАТЕГОРІЮ ЧАСУ В НІМЕЦЬКИХ МОВАХ

Семантикокогнітивна концепція навчання мови базується на вивченні взаємодії семантики мови з концептосферою народу, а семантичних процесів з когнітивними.

Семемі понять і мовних знаків постійно впливають одна на одну, доповнюють одна одну. Отже, досліджуючи зміст семантики, яка включає мовні знаки всіх одиниць номінативного поля концепту,

можна отримати знання про велику кількість ознак концепту, тим самим краще зрозуміти процеси семантичних змін у концепті. мовна система.

Оскільки поняття об'єктивується різними мовними знаками, то різні індивіди можуть виражати його ті самі ознаки різними мовними засобами. Повний опис того чи іншого поняття, притаманного певній культурі, можливий за умови повного переліку засобів, що його репрезентують. У зв'язку з цим концептуалізація часу є однією з актуальних проблем лінгвістики.

У представленій статті в семантико-когнітивному аспекті досліджено форми часу, які становлять особливий інтерес з точки зору концептуалізації часу в германських мовах. Основну увагу статті зосереджено на процесі розвитку форм часу в дієслівній системі германських мов, виражальних засобах, особливостях структурно-семантичних особливостей функціонально-семантичного поля (ФСП).

Семантико-когнітивний аналіз — це вивчення лексичної та граматичної семантики як засобу проникнення в зміст концептів мови, як засобу їх моделювання від семантики мови до концептосфери. Хоча поняття часу певною мірою вивчено на матеріалі окремих мов у цьому аспекті, типологічно на матеріалі германських мов воно взагалі не досліджувалося. Дослідження також актуальне в цьому плані.

Ключові слова: *форми часу, система дієслова, германські мови, простір і час, категорія часу.*

УДК 811.111'373.612.2:811.161.2'25]:37
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/14>

Беженар І. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Куш Е. О.

Національний університет «Запорізька політехніка»

АНГЛОМОВНІ МЕТАФОРИЧНІ ТЕРМІНИ СФЕРИ ОСВІТИ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Статтю присвячено аналізу англomовних метафоричних термінів сфери освіти та особливостей їх перекладу українською мовою. У статті визначаються поняття «термін сфери освіти», «метафоричний термін», з'ясовуються фактори появи метафоричних термінів у англійській мові сфери освіти, детальний аналіз англomовних метафоричних термінів сфери освіти, їх походження, структури та способів перекладу.

Під терміном сфери освіти розуміємо лексему чи словосполучення, що слугує засобом номінації професійного поняття визначеної сфери. Метафоричний термін є одиницею номінації фахового поняття, значення якого переосмислюється на основі предметної, ознакової чи функціональної схожості референтів, які порівнюються при метафоризації. Поява метафоричних термінів у досліджуваній сфері зумовлена не тільки здатністю метафоричного терміну точно позначати її фахове поняття, але й розвитком самої сфери та необхідністю номінації її понять, що робиться із вживанням тих, що є відомими, а також буденних і знайомих концептів. Термінологічна метафоризація є семантичним механізмом термінотворення.

Метафоричні одиниці, наявні в англomовній термінології сфери освіти, створено на основі переосмислення одиниць загальнонавчальної мови або термінологічних одиниць інших професійних сфер, які, у свою чергу, було сформовано шляхом словоскладання, афіксації, запозичення з інших мов. Метафоричні освітні терміни англійської мови є не тільки однокомпонентними одиницями, вони входять також до складу терміносполук відповідної сфери.

Переклад англomовних метафоричних термінів сфери освіти здійснюється українською мовою переважно описово. Передача таких одиниць відбувається також шляхом калькування, що може поєднуватися із адаптивним транскодуванням, за допомогою еквівалентного перекладу, а також додаванням або вилученням прийменників. Терміносполуки сфери освіти, наявні в англійській мові, відтворюються комплексно, тобто із вживанням різних перекладацьких трансформацій і способів перекладу. Це дозволяє адекватно відтворити їх значення, пристосовавши їх форму до норм перекладу.

Ключові слова: англійська мова, метафоричний термін, перекладацька трансформація, сфера освіти, спосіб перекладу.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування інститутів освіти є одним із ключових факторів успішного розвитку сучасних суспільств. Зміни, які відбуваються у вказаній сфері, знаходять свій вияв у розвитку термінології, яку називають «однією із найбільш динамічних» [11, с. 185; 12, с. 78], визначаючи при цьому такі причини, як «подальше вдосконалення системи освіти, її глобальна демократизація, розвиток сфери електронного навчання тощо» [12, с. 78]. Це й зумовлює інтерес науковців до визначеного шару термінолексики в різних мовах, зокрема англійської, що виконує провідну роль у глобальному світовому співтоваристві нині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових розвідок англomовної термінології сфери освіти [6; 11; 12], недослідженими, за нашими спостереженнями, є метафоричні терміни сфери освіти, незважаючи на їх наявність у вказаному шарі термінологічної лексики, що й визначає актуальність їх вивчення.

Мета статті полягає у вивченні метафоричних освітніх термінів, наявних у англійській мові, а її завданнями виступають надання визначення понять «термін сфери освіти», «англomовна термінологія сфери освіти», «метафора», «метафоричний термін», з'ясування факторів появи англomовних метафоричних термінів у англійській мові

сфери освіти, детальний аналіз англомовних метафоричних термінів сфери освіти, їх структури та способів їх перекладу.

Оскільки термін є одиницею позначення певного професійного поняття (наукового, технічного та ін.), а до його ознак відносять наявність дефініції, співвіднесення з фаховим поняттям, термінологічність, що виявляється у їх значенні, системний характер, точність, інформативність, переважно професійну сферу використання [9, с. 11–12; 10, с. 14], під терміном сфери освіти ми розуміємо певний мовний знак на позначення фахового поняття сфери освіти, що має дефініцію, на яку свідомо орієнтуються мовці, що використовують його. Англомова термінологія сфери освіти є систематизованою сукупністю термінологічних одиниць, що вживаються в англійській мові для позначення фахових понять.

Зауважимо, що термінологія сфери освіти почала зароджуватися в англійській мові ще наприкінці VI століття, коли на окремих територіях Британських островів з'явилися найперші школи. Оскільки їх утворювали при монастирях, подібні школи отримали назву *cathedral schools* [16, с. 27]. Пізніше на території середньовічної Англії з'явилися благодійні та граматичні школи (*charity, grammar schools*) [16, с. 28]. Заснування перших університетів у країні (The University of Oxford – 1096 р., The University of Cambridge – 1209 р.) дало поштовх не тільки розвитку сфери вищої освіти, але й диферсифікації сфери освіти загалом та подальшого розвитку відповідної термінології. На це вплинуло багато інших факторів, зокрема колонізація, розвиток та вдосконалення системи освіти на території Північної Америки та інших континентів англомовного світу.

Значна кількість англомовних термінологічних одиниць сфери освіти не з'явилися безпосередньо в ній, а надійшли або зі сфери загальноживаної мови або з інших професійних сфер. Це було здійснено, в першу чергу, шляхом метафоричної транспозиції їх значення, що є фактично «перенесенням назви одного референту на інший на підставі встановленої подібності між ними за відповідними ознаками» [5, с. 46]. Подібний механізм, поряд із процесом метонімізації значення мовних одиниць, внаслідок чого вони шляхом порівняння на основі схожості (метафора) чи суміжності (метонімія), набувають ознак термінологічності та співвідносяться із фахових поняттям, відносять до семантичних [10, с. 59].

Широке вживання метафоричних термінів характерно для різних галузей науки, техніки,

професійної комунікації. Метафоричні терміни загалом є дуже поширеними у різних професійних комунікативних сферах, що зумовлено універсальним характером метафори, на якому наголошують багато науковців. Так, наприклад, Ф. Ніцше зазначав наступне: «...людське знання неминухо метафорично – це істина, у якій ми собі відмовляли, довіряючи таким хибним ідеалам, як буквальне значення» [цит. за 7, с. 12]. Метафору називають також «основною формою пізнання та концептуалізації світу» [8, с. 20], «гносеологічною моделлю свідомості людини» [2, с. 6], що підтверджує її здатність до концептуалізації наукового чи професійного знання.

Термінологічна метафоризація – це власне «семантичний спосіб найменування спеціального поняття, що здійснюється на основі предметної, ознакової чи функціональної схожості наукового та побутового об'єктів, який базується на порівнянні та співставленні» [10, с. 51]. Цим і пояснюється, що метафоризація є тим «механізмом термінотворення, який дозволяє досягнути невідоме через відоме, незрозуміле через зрозуміле, складне через просте та ін.» [8, с. 21].

Одним із метафоричних в досліджуваній нами сфері є термін *mainstream*. Зазначена одиниця походить від двох лексем *main* (adj.) + *stream* (n.), які було об'єднано внаслідок словоскладання, що дозволило використовувати з 1600 року цю одиницю в значенні «русло річки» [19, с. 496]. Внаслідок метафоризації значення вказана одиниця почала вживатися в англійській мові в значенні «головний напрям», «панівні погляди» з 1831 року [19, с. 497].

Вказане значення було також переосмислене та при надходженні до сфери освіти почало позначати в системі шкільної освіти Англії та Уельса певний тип шкіл державного сектору, які фінансуються органами місцевої влади [16, с. 188]. На початку XXI століття вказаний термін отримує значення «інтегроване навчання», сутність якого полягає навчанні та вихованні дітей із затримкою у розвитку в звичайних загальноосвітніх школах разом із звичайними дітьми [16, с. 189]. Зазначимо, що перше із вказаних значень свідчить про лінгвокультурне забарвлення досліджуваного терміна та його національну маркованість.

Одиницями термінології сфери освіти, наявними в англійській мові, є метафори *scaffolding* та *looping*. У загальноживаній мові лексема *scaffolding* має значення *помости, ліси*, про що свідчить її словникова дефініція:

«*frame or structure for temporary support in construction*» [19, с. 616].

Метафоричне переосмислення визначеної лексеми призвело до того, що у межах освітньої термінології США він отримав значення «*сукупність технологій, спрямованих на поступове навчання учнів за принципом від простого до складного; підтримка учнів, що здійснюється викладачем при вивченні нового матеріалу для поступового більш глибокого засвоєння теми*» [18, с. 368].

Лексема *looping* походить від англійського іменника *loop* – петля. В результаті конверсії утворилось дієслово *to loop* – робити петлю, охоплювати петлею. Відповідно, загальнолітературне значення одиниці *looping* – охоплення петлею, утворення петель. В термінології шкільної освіти США цей термін використовується для позначення роботи викладача з однією і тією ж групою студентів більше одного року. Прихильники зазначеного підходу переконані, що подібне навчання сприяє розбудові сталих стосунків між учнями та вчителями, яке скорочує час, необхідний для активізації знань на початку навчального року, отриманих у попередньому навчальному році [18, с. 356].

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що метафоричні одиниці, наявні в термінології сфери освіти у Великобританії та США, є не тільки однокомпонентними одиницями. Так, до британської термінології сфери вищої освіти, що з'явилися у результаті метафоричного перенесення значення, належить також терміносполука *sandwich course*. Перший її компонент починає використовуватися в англійській мові у значенні «бутерброд, сендвіч» у 1762 році. Вказана назва походить від назви титулу Дж. Монтегю, четвертого графа Сендвічського, члена Палати Лордів, гравця в карти, який за картярським столом їв холодне м'ясо між двома скибочками хліба:

«*sandwich – 1762, said to be a reference to John Montagu (1718–1792), 4-th Earl of Sandwich, who was said to be an inveterate gambler who ate slices of cold meat between bread at the gaming table during marathon sessions rather than rising for a proper meal (this account of the origin dates to 1770)*» [19, с. 612].

В британській термінології вищої освіти терміносполука *sandwich course* використовується нині для позначення курсу, що включає в себе період часу, призначений для роботи на виробництві з метою використання отриманих знань з певної дисципліни на практиці, тобто фактично йдеться про чергування в процесі навчання теорії з прак-

тикою, про що зокрема свідчить словникова дефініція вказаної сполуки:

«*a college course consisting of periods of study with periods of work between them so that students get practical experience*» [14, с. 288].

Отже, можна сказати, що вказаний термін утворено в результаті метафоризації загальнолітературного значення визначеної одиниці у складі відповідної сполуки.

В результаті метафоричного переосмислення значення в термінології вищої освіти для позначення загальнодоступного університету, який пропонує різні типи курсів для здобувачів, які можуть бути опановані як шляхом онлайн-, так і шляхом традиційного чи комбінованого навчання, став використовуватися термін *university without walls*. Одним із таких університетів є Массачусетський університет Амхерст в США [18, с. 391].

Для номінації окремих понять досліджуваної нами сфери вживаються також одиниці із інших понятійних сфер, які підлягають метафоричному переосмисленню. Про це зокрема свідчить така терміносполука, як *secret weapon*, що вживається для позначення батьків учнів, які сприяють покращенню рівня їхнього навчання, а також дисципліни. Подібну метафоричну сполуку із військової сфери використали у американській програмі «Goals-2000», присвяченій цілям реформування освіти у США ХХІ століття [18, с. 389].

У зв'язку з глобалізаційними процесами, які відбуваються в тому числі й у сфері освіти, постійний обмін інформацією задля її вдосконалення та розвитку у різних країнах світу та України зокрема, зумовлює необхідність з'ясування способів перекладу її термінологічних одиниць, в тому числі й метафоричних, які вважаються науковцями «доволі складними для перекладу, оскільки вони мають образну складову, яку необхідно декодувати та відтворити у його процесі іншомовними засобами» [13, с. 117].

Зазначимо, що серед способів перекладу терміноодиниць англійської мови засобами української виокремлюють насамперед еквівалентний переклад, транскодування, калькування, описовий переклад, лексичну заміну, додавання та вилучення прийменників [1, с. 56–62; 3, с. 279–299; 13, с. 104–121]. Проаналізуємо, які саме із них вживаються для передачі англійських метафоричних освітніх термінів засобами української мови.

Означені одиниці, в першу чергу, відтворюються описово, коли «одиниця замінюється в мові перекладу словосполученням (або більшим за

кількістю компонентів словосполученням), яке адекватно передає зміст цього терміна» [3, с. 297], наприклад: *sizar* – *студент-стипендіат Кембріджського університету*, *sandwich course* – *навчальний курс, в якому навчання чергується із практикою*.

Передача окремих термінів здійснюється також калькуванням, коли «відповідником простого чи (частіше) складного слова (терміна) вихідної мови в цільовій мові обирається, як правило, перший за порядком відповідник у словнику» [3, с. 286], наприклад: *secret weapon* – *секретна зброя*. Зауважимо, що перший компонент вказаної сполуки передається адаптивним транскодуванням, при якому «форма слова в вихідній мові дещо адаптується до фонетичної та/або граматичної структури мови перекладу» [3, с. 282].

Переклад за допомогою еквівалентів, що є «лексичними одиницями, максимально близькими за змістом (але не обов'язково тотожними) з одиницями мови оригіналу» [3, с. 279] не є поширеним при відтворенні англомовних метафоричних термінів сфери освіти, проте він вживається при їх передачі *mainstream* – *інтегроване навчання*.

Передача вказаних одиниць здійснюється також, за нашими спостереженнями, шляхом прийменникового / безприйменникового перекладу, на вживанні якого як одного із ключових для перекладу термінологічних одиниць англійської мови загалом українською мовою наголошує А. Я. Коваленко [4, с. 36], наприклад: *to nourish with too much learning* – *перевантажувати мозок навчанням*. Доречно наголосити на тому, що більшість термінологічних сполук передаються не тільки із дода-

ванням чи вилученням прийменника, але й власне комплексним шляхом, що передбачає вживання певних перекладацьких трансформацій, а також способів перекладу, які розрізняються перекладацями [3, с. 279–314; 4, с. 22–114].

Так, визначена терміносполука перекладається із вживанням вилучення прийменника *with*, заміни метафоричного дієслова *to nourish* іншим за значенням дієсловом української мови *перевантажувати*, додавання україномовної лексики *мозок* та вилучення таких одиниць, як *too much*. Подібний комплексний підхід дозволяє не тільки відтворити зміст визначеної одиниці, але й пристосувати її до тих граматичних, орфографічних та інших норм, які існують у цільовій мові. На жаль, образна складова при відтворенні аналізованої одиниці українською мовою втрачається.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, термін сфери освіти є словом чи словосполученням, яке вживається для позначення її фахового поняття. Метафоричні одиниці англійської мови сфери освіти утворюються від її загальнонавжаних одиниць або одиниць із інших професійних сфер шляхом переосмислення значення на основі його подібності між референтами, які порівнюються у процесі метафоризації. Їх відтворення українською мовою здійснюється переважно описово. Перекладають вказані одиниці також калькуванням, за допомогою еквівалентів, додаванням або вилученням прийменників. Терміносполучення сфери освіти відтворюються комплексно, тобто із вживанням перекладацьких трансформацій і способів перекладу. Це дозволяє пристосувати їх до норм мови перекладу.

Список літератури:

1. Алексеева И. С. Введение в переводоведение : учебное пособие для вузов. Москва : Академия, 2004. 352 с.
2. Галкина О. В. Метафора как инструмент познания (на материале терминов-метафор компьютерного интерфейса) : автореф. дис. . канд. филол. наук : 10.02.19. Тверь, 2004. 20 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури : Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
4. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу : навчальний посібник для вузів. Київ : Інкос, 2001. 290 с.
5. Куш Е. О. Метафоричні номінації іноземців як засоби експлікації упереджень американських політиків. *Нова філологія*. 2013. № 57. С. 45–48.
6. Мігай Н. В., Камишова Т. М. Англомовна термінологія сфери освіти та її епонімічні одиниці. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Вип. 48. Том 2. С. 9–12.
7. Полякова Е. Эстетика слова Ф. Ницше. М. : Элиста, 2004. 32 с.
8. Петров В. В. Метафора: от семантических представлений к когнитивному анализу. *Вопросы языкознания*. 1990. № 3. С. 20–32.
9. Татаринов В. А. Общее терминоведение. Москва : Московский Лицей, 2006. 528 с.
10. Ткачева Л. Б. Основные закономерности развития английской терминологии. Томск : Изд-во Томского университета, 1987. 200 с.

11. Цверкун Ю. Б. Особенности терминов высшего образования США (лингвокультурологический аспект). *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. 2018. № 5 (83). Ч. 1. С. 185–190.
12. Цверкун Ю. Б. Особенности терминологических единиц, входящих в терминотерминологические системы высшего образования Великобритании. *Вестник Пятигорского государственного университета*. 2017. № 4. С. 78–83.
13. Циткина Ф. А. Терминология и перевод. Львов : Вища школа, 1988. 162 с.
14. A Dictionary of Education / ed. by S. Wallace. Oxford : Oxford University Press, 2015. 368 p.
15. Dictionary of British Education / ed. by P. Gordon and D. Lawton. London : Taylor & Francis Ltd, 2005. 304 p.
16. Kandel I. Education in Great Britain and Ireland. London : Palala Press, 2016. 232 p.
17. Page T., Thomas J. International Dictionary of Education. New York : Nichols, 1977. 381 p.
18. Pulliam J., Patten J. History of Education in America. London : Pearson, 2006. 416 p.
19. Skeat W. An Etymological Dictionary of the English Language. Mineola : Dover Publication, 2005. 832 p.

Bezhenar I. V., Kushch E. O. THE ENGLISH-LANGUAGE METAPHORIC TERMS OF THE SPHERE OF EDUCATION AND THEIR TRANSLATION INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article is devoted to the analysis of English-language metaphoric terms of the sphere of education and peculiarities of their translation into the Ukrainian language. Notions «term of the sphere of education», «metaphoric term» are defined in the article. Factors of emerging of metaphoric terms in the English language of the sphere of education are clarified; structure, origin and ways of translation are also analyzed in the article.

The term of the sphere of education is viewed as a lexeme or a word combination, used for designation of a professional notion of the abovementioned sphere. A metaphoric term is a unit of designation of a professional notion, the meaning of which is rethought on the basis of subject, characteristic or functional similarity of referents compared through the mechanism of metaphorization. The emergence of metaphoric terms in the analyzed sphere is stipulated not only by metaphoric thinking of a human being and ability of such terms to designate notions of the sphere but by the development of the sphere itself and its notions as well. Metaphoric designation is done on the basis of well-known notions, familiar concepts. Terminological metaphorization is a semantic mechanism of creating of terms.

Metaphoric units, existing in the English-language terminology of the sphere of education, are created on the basis of rethinking of units of commonly used language or terminological units of other professional spheres. Such units can be formed by means of compounding, affixation, borrowing from other languages. Metaphoric educational terms are not only one-component lexical units. They are also components of terminological combinations of the corresponding sphere.

Translation of English-language metaphoric terms of the sphere of education is carried out into the Ukrainian language mostly descriptively. Such terms are also translated by means of calquing, which can be also combined with the adaptive transcoding, equivalent translation, as well as by adding or omitting of prepositions. English-language terminological combinations of the sphere of education are rendered in a complex way, i.e. with the help of translating transformation and ways of translation. It helps to render their meanings and adopt their forms to the norms of translation.

Key words: *the English language, metaphoric term, translating transformation, the sphere of education, way of translation.*

Ботвин Т. М.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ЩОДО АНГЛОМОВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІНОЇ СИСТЕМИ СЕКТОРУ КІБЕРБЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЙ

У статті проаналізовано особливості засвоєння та вживання англomовних термінів сектору кібербезпеки України та проведено огляд основних проблемних моментів дотичних до теми статті в умовах воєнного стану. Серед труднощів, з якими стикається спеціаліст в певній галузі, особливу блокуючу роль відіграє загальноприйнята специфічна термінологія. Студенти в галузі кібербезпеки, які в силу своєї майбутньої професії вивчають англійську мову (офіційно визнана мова кіберпростору), також не уникають цих труднощів. Отже, виникає потреба в створенні тематичних глосаріїв, в яких розкривається специфічний лексикон та додається довідник визначень рідною мовою. Лінгвісти вважають, що вивчати термінологію ефективніше на контрасті рідної мови. При тому, не слід забувати про потребу в інструментах та методах, пристосованих для засвоєння термінології в певній галузі. Запорука та роздуми про мову та терміносистему – ефективний спосіб вивчити іноземну мову та фахову лексику. Більшість слів, які використовує «не лінгвіст» в своїй сфері є технічними термінами з традиційною граматичною структурою, які є менш абстрактними ніж інші лінгвістичні категорії. Проте, вони становлять проблему при їх засвоєнні. Завдяки великій кількості визначень, розроблених для певних наук, та арсеналу дотичної наукової літератури, вченими було продемонстровано, що використання специфічної термінології в конкретній мові усуває усі двозначності та непорозуміння в мовному акті. У ракурсі описаної проблематики, висновуємо, що англomовна термінологія в секторі кібербезпеки складне явище та вивчати її необхідно в ракурсі “English by Ukrainian”. Для цього, англomовні терміни необхідно складати у тематичні глосарії, детально розглянути кожен термін, навести їх дефініції. Така методика вивчення фахової англійської мови уможливує ефективність засвоєння складної та розгалуженої термінології в секторі кібербезпеки в розрізі L1/L2 (“English by Ukrainian”). Висновуємо, що труднощі, пов’язані з абсолютно новою термінологією, можна подолати вивчаючи її визначення рідною мовою за допомогою тематичних глосаріїв перед кожною новою темою.

Ключові слова: військовий стан, загроза кібератак, кібербезпека, мова кіберпростору, терміносистема, лінгвістична проблема.

Постановка проблеми. Для того, щоб розкрити специфіку функцій кібербезпеки та лінгвістичних проблем, з якими стикаються фахівці у цій сфері, необхідно зробити обзир актуального стану кібербезпеки України в умовах війни. Саме в умовах російської збройної агресії, Україна остаточно прийняла використання цифрових технологій і переробила пропозиції та послуги майже в усіх сферах, які зараз в основному відбуваються в онлайн режимі. Війна призвела до загострення інформаційної війни та нових видів шахрайства, спрямованих на усі сфери онлайн послуг і банкінгу [1, с. 46]. Захист користувачів, їх цифрової ідентичності та платіжних засобів на відстані є критичним питанням безпеки для України, з метою підтримки довіри своїх громадян. Для цього, фахівцям в цій сфері необхідно володіти

глибокими знаннями в англійській фаховій мові. В роботі розписані сфери роботи кіберфахівців та розкрите широке поле діяльності з лінгвістичної токи зору.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кібербезпека лежить в основі стратегій суспільного сектору щодо боротьби з кібер-зловмисниками та постійно зростаючою кількістю шахрайства. Йдеться про переоцінку методів верифікації особистості та переосмислення безпеки онлайн операцій, покладаючись, зокрема, на штучний інтелект для кращого виявлення та аналізу ризиків [2, с. 46]. Фахівці у цій сфері повинні бездоганно володіти англійською мовою, яка є цільовою у кіберпросторі. Кібербезпека та відповідність нормативним вимогам мають важливе значення для захисту промислових об’єктів та

забезпечення контрольованого розвитку індустрії в умовах війни. Українські промислові компанії повинні захищати свою інтелектуальну власність, цілісність і безперервність виробничого процесу від кіберзловмисників. Це робиться для того, щоб зберегти ринок, зберегти конкурентну перевагу, запропонувати нові послуги і продукти і забезпечити виживання українського народу в умовах війни [3, с. 172]. Цифровізація та нові форми автоматизації мають вирішальне значення і більше не можуть заважати кіберризикам. Тому кібербезпека є основним викликом та топовою професією сьогодні. Термінологія сектору кібербезпеки стосується не тільки ІТ але й усіх сфер економіки та управління, в цьому і її складність. Способи формування термінології кіберпростору специфічна: афікси, аббревіатури, неологізми, метафори тощо. І всі вони мають широкий ареал використання. Наприклад енергетика – енергетичний сектор є критично важливою інфраструктурою для країн. Будь-яке відключення або злам в цьому секторі в результаті кібератак створює людські, фінансові, соціальні та екологічні ризики [4, с. 60]. Ці системи складні, а терміни що їх означають, складаються з пов'язаних об'єктів, і вимагають специфічних знань, навичок, протоколів, процесів і технологій [5, с. 7].

Кібербезпека в охороні здоров'я є основною проблемою. Зростаюча кількість нападів на медичні установи підкреслила вразливість цього сектора, а також людський і технологічний дефіцит з цього приводу. У той же час світ охорони здоров'я пережив цифрову трансформацію вже у до військового періоду. Йдеться про трансформацію обробки медичних даних, особливо через ІоНТ [6, с. 21]. ІТ та телекомунікації впливають на всі компанії, організації, суспільства та держави. Вони являють собою технічну частину кібербезпеки, найбільш помітну частину також називають комп'ютерною безпекою. Дійсно, комп'ютерна безпека в умовах війни – це основа, яка захищає інші частини організації, компанії або в більш широкому сенсі компанії або держави. Однак, якою б важливою вона не була, ІТ-безпека необхідна, але не достатня, вона становить лише крихітну частину сфери кібербезпеки [7, с. 113]. Будь то морський, залізничний, повітряний або автомобільний, транспорт тепер контролюється комп'ютерними системами. Кібератака може поставити під загрозу безперервність бізнесу або фізичну безпеку користувачів цих послуг. Крім того, взаємозв'язок цих систем збільшує загрозу впливу і, отже, потенційну загрозу атаки кіберзловмисників [8].

Державні адміністрації та органи місцевого самоврядування під час війни стали головними мішенями для зловмисників через якість та кількість персональних даних, які вони обробляють та зберігають. Цей сектор також переживає свою цифрову трансформацію, оскільки все більше і більше послуг доступні лише онлайн. Виклики різноманітні, як з точки зору різноманітності ІТ-послуг, так і розміру громад та бюджетів [9, с. 9].

Зростання загроз і кібератак в Україні з боку ворога, сприяють усвідомленню важливості кібербезпеки та потребі в досвідчених фахівцях [10]. Необхідно зрозуміти, що для цієї спеціальності викладання англійської мови повинно бути на вищому рівні. Зважаючи на широке коло роботи в цій сфері, логічним є і складна фахова термінологія. На наш погляд, її слід вивчати як базову, починаючи з 1 курсу безперервно. Мова живе і розвивається, в умовах стрімкого розвитку технологій та геополітичної ситуації фахова термінологія видається нескінченним потоком нової інформації для студентів. Тому, термінологію в секторі кібербезпеки логічніше вивчати у розрізі “English by Ukrainian”.

Постановка завдання. Завданням даної роботи є опис категорій, присутніх в сфері кібербезпеки. Показати наскільки складною та розгалуженою є фахова мова цієї сфери. Довести, що такі складні категорії вимагають високого рівня знання англійської мови та що ці терміни слід впроваджувати у навчання від 1 курсу у вигляді тематичних глосаріїв та вчити їх у розрізі “English by Ukrainian” безперервно.

Виклад основного матеріалу. На часі наука і техніка, переживають значний розвиток, генерують новий лексикон. Такі тенденції ставлять перед викладачами іноземних мов нові завдання для покращення ефективності засвоєння фахової термінології. Лінгвісти в сфері кібербезпеки ведуть діалог з фахівцями та експертами під час розробки термінів та їх визначень, потім втручається фахівець з лінгвістики для полірування термінів та їх остаточної верифікації. Реалізація фахових термінів відбувається в рамках видання словників, глосаріїв та тезаурусів, максимально орієнтуючись на можливості студентів. Пропонуємо приклад тематичного глосарію англійських термінів сектору кібербезпеки в розрізі запропонованої методики їх вивчення “English by Ukrainian” (табл. 1).

Розробка тематичних глосаріїв термінів сектору кібербезпеки в рамках вивчення англійської мови надає контекст для створення узгодженості

Тематичний глосарій “English by Ukrainian” в сфері IT

Firewall	Захист корпоративної мережі і пристроїв від атаки ззовні. Фільтрує з'єднання і дані, які проходять через Інтернет як всередині, так і зовні. Може бути апаратним, якщо є власний сервер, або у вигляді програмного забезпечення, встановленого на комп'ютері, і в більш загальному вигляді в інтрамережі або підключеного до Інтернету.
Cloud	Використання віддалених серверів через інтернет для зберігання даних і особливо доступу до них з будь-якого місця. Використовується для програмного забезпечення та обчислювальної потужності – хмарні обчислення.
Chiffiring	Ця методика криптографії використовується з початку обчислень для захисту файлів від сторонніх осіб. Фахівцям з кібербезпеки безпеки, доцільно використовувати прикметник «зашифрований», а не англіцизм шифрування “Chiffiring”. Документ замикається алгоритмом, який буде залучати тисячі, якщо не мільйони, арифметичних операцій для його розшифрування. Необхідно розрізняти симетричне шифрування, де один і той же ключ шифрує і дешифрує, і асиметричне, де для відкриття файлу або електронного листа потрібен додатковий закритий ключ. Приватні месенджери, такі як WhatsApp, Telegram або Viber, покладаються на цю систему.
BYOD	BYOD або AP. Американська концепція «Користування власним пристроєм» (BYOD) теоретизує факт використання свого персонального комп'ютера, планшета або смартфона для роботи. Перевірка робочих електронних листів або віддалене управління бізнесом з незахищеної інтернет-мережі пов'язане з «кібернетичними» ризиками, які часто погано передбачаються. Ця плутанина між особистими та професійними пристроями помножує можливості зараження вірусом або програмами-вимагачами, які потім можуть поширитися по всій компанії. Особливо слід стежити за соціальними мережами.
Ransomware	«Програми-вимагачі» – вірус, який поширюється по електронній пошті і паралізує комп'ютер, замінений більш ефективною комп'ютерною атакою. Програми-вимагачі – це метод вимагання грошей віддалено. Перешкоджаючи заходам безпеки, невелика частина програмного забезпечення встановлюється на комп'ютери в мережі і шифрує всі дані, роблячи їх недоступними. Потім хакери надсилають суму викупу, має бути оплачена через криптовалюту, яку неможливо відстежити, в обмін на ключ дешифрування, який розблоковує файли.
Data leak	Витік даних. База клієнтів або книги замовлень, стають раптово доступні кожному в Інтернеті, можуть поставити усю структуру під загрозу. Збережені в Інтернеті на серверах, дані є конфіденційними та цікавлять як хакерів, так і конкурентів. Комп'ютерна атака або проста недбалість на погано захищеному сервері може стати причиною порушення таємниці фірми, даних, будь то у вигляді особистих даних або, ідентифікаторів і паролів.
Phishing	Фішинг – починається з невинного електронного листа або поста в Facebook від незнайомця, який пропонує відкрити посилання на приймну акцію або веселе відео. Потім ви повинні заповнити поля зі своїми особистими даними або розблокувати вміст, вказавши номер своєї кредитної картки. Сайти, які копіюють оригінал, також здатні зламати дані за лічені секунди. Цей прийом потім дає можливість перепродати інформацію.
DoS	Атака на відмову в обслуговуванні (DoS) Ця комп'ютерна агресія передбачає насичення мережі або веб-сайту, електронної комерції, лавиною одночасних автоматичних підключень. Хакери можуть домовлятися, щоб зупинити цю нищівну атаку.
DPO	Спеціаліст із захисту даних (DPO). Формалізований європейським законодавством з травня 2018 року та знаменитим Загальним регламентом захисту даних (GDPR), роль DPO полягає в забезпеченні дотримання компанією захисту даних. Завдяки своїм технічним навичкам та знанням законодавства він консулює внутрішньо чи зовні організації щодо гарантій та заходів безпеки, які необхідно впровадити. Обов'язковим є призначення DPO для компаній, незалежно від розміру, які масово обробляють персональні дані або тих, що працюють над конфіденційними даними, такими як расове або етнічне походження, членство в профспілках та інформація про здоров'я.
OIV	Оператор життєвого значення (OIV). Визначені державою і розділені на 12 секторів діяльності (енергетика, транспорт, охорона здоров'я і т.д.), зобов'язані за законом підтримувати бездоганний рівень IT-безпеки. Через свою стратегічну роль в економіці ці організації та компанії регулярно проходять аудит.

Джерело: власна розробка автора

засвоєння термінів. Це особливо важливо з огляду на різноманітність інформації в цій галузі та складності їх запам'ятовування. Вважаємо тематичні глосарії – групу термінів, які створюються для встановлення узгодженої та гармонізованої роботи зі студентами.

Висновки і пропозиції. Термінологія має вирішальне значення для будь-якої галузі навчання. Студентам часто доводиться витратити багато свого часу на переклад та засвоєння технічних термінів. Точність термінології також є серйозною проблемою, оскільки технічний переклад, в якому не використовуються правильні терміни, може перешкодити їх розумінню. Вичерпний глосарій або лексикон, адаптований до теми заняття часто має вирішальне значення для засвоєння матеріалу у вивчення іноземної мови. Глосарій дає можли-

вість встановити «спільну мову» для всієї групи та забезпечує послідовність і засвоєння та використання термінології, полегшуючи її розуміння.

В роботі запропоновано власний підхід до створення тематичного глосарію англomовної термінології в секторі кібербезпеки. Перш за все, необхідно зробити вичерпний аналіз всього дидактичного матеріалу згідно робочої програми, витягти термінологію, яка використовується мовою оригіналу, а потім надати пояснення термінів рідною мовою. Цей процес виснажливий, але він створює досить повний «словник» термінів, які можна використовувати на постійній основі. Створення базового глосарію, що містить основні ключові тематичні терміни, стане ефективним методом засвоєння такої складної фахової термінології.

Список літератури:

1. Зарницький А. В. Вербалізація збройного конфлікту в англomовному медіадискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту*. 2018. Вип. 32 (3). С. 45–47.
2. Кирилюк О. Суспільно-політичні неологізми як віддзеркалення мовної картини воєнного протистояння. *Наукові записки НАУКМА*. 2018. Т. 1. С. 58–62. <https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/14602>
3. Мілова О. Є. Скорочення як характерна риса військового тексту і шляхи їх перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту*. 2018. Вип. 32 (2). С. 172–174.
4. Павленко О. В. Дослідження професійної підготовки фахівців з електроніки в Україні та США: базові поняття. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2018. Вип. 3–4(56–57). С. 57–61.
5. Павленко О. В. Перспективні напрями застосування досвіду США до професійної підготовки фахівців з електроніки в Україні : метод. рек. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 35 с. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-29> (дата звернення: 02.01.2023).
6. Павленко О. В. Професійна та іншомовна підготовка фахівців з електроніки: досвід США : метод. рек. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2020. 39 с. URL: <https://doi.org/10.28925/2312-5829.2020.3.15> (дата звернення: 02.01.2023).
7. Павленко О. В. Сучасний стан підготовки фахівців з електроніки в закладах вищої освіти США. *Молодий вчений*. 2018. № 12(64). С. 111–114. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-29> (дата звернення: 02.01.2023).
8. Сібрuck А., Барабаш О. Сучасний український науковий дискурс у мовознавчих працях. Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах. 2019. № 40. С. 39–44. URL: <https://doi.org/10.18372/2520-6818.40.14257> (дата звернення: 02.01.2023).
9. Сіденко В. Р. Глобальні структурні трансформації та тренди економіки України. *Економіка і прогнозування*. 2018. № 2. С. 7–29. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/EP_18_1_37_uk.pdf (дата звернення: 02.01.2023).
10. Шишка Р. Б. Концепт безпеки в сучасній правовій доктрині. *Безпека як правовий концепт*: виступи учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 20 квітня 2018 р.). Київ: Видавництво Ліра-К. 2018. С. 43–46. URL: <https://www.academia.edu> (дата звернення: 02.01.2023).

Botvyn T. M. REGARDING THE ENGLISH TERMINOLOGY SYSTEM OF THE CYBERSECURITY SECTOR OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF THE WAR STATE: DEFINITIONS ANALYSIS

The article analyzes the peculiarities of the acquisition and use of English-language terms in the cyber security sector of Ukraine and provides an overview of the main problematic points related to the topic of the article in war conditions. Among the difficulties faced by a specialist in a certain field, the generally accepted specific terminology plays a special blocking role. Students in the field of cyber security who, by virtue of their future profession, study English (the officially recognized language of cyberspace), do not escape these difficulties either. Therefore, there is a need to create thematic glossaries, where a specific lexicon is disclosed and a directory of definitions in the native language is added. Linguists believe that studying

terminology is more effective in contrast to the native language. At the same time, one should not forget about the need for tools and methods adapted for learning terminology in a certain field. The understanding of the vocabulary and thinking about language and terminology is an effective way to learn a foreign language and professional vocabulary. Most of the words used by a «non-linguist» in his field are technical terms with a traditional grammatical structure that are less abstract than other linguistic categories. However, they pose a problem in their assimilation. Thanks to the large number of definitions developed for certain sciences and the arsenal of relevant scientific literature, scientists have demonstrated that the use of specific terminology in a specific language eliminates all ambiguities and misunderstandings in the speech act. From the perspective of the described problems, one concludes that English-language terminology in the cyber security sector is a complex phenomenon and it is necessary to study it from the perspective of “English by Ukrainian”. For this, it is necessary to compile English-language terms into thematic glossaries, consider each term in detail, and provide their definitions. This method of learning professional English enables the effective assimilation of complex and extensive terminology in the cyber security sector in the L1/L2 section (“English by Ukrainian”). One concludes that the difficulties associated with completely new terminology can be overcome by learning its definitions in the native language with the help of thematic glossaries before each new topic.

Key words: martial law, the threat of cyber-attacks, cyber security, the language of cyberspace, terminology, linguistic problem.

УДК 81'811.111

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/16>**Воробель М. М.**

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

Калимон Ю. О.

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

Юрко Н. А.

Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського

ВЛАСНІ НАЗВИ В РОЛІ ЗАГАЛЬНИХ (НА ПРИКЛАДІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

У статті здійснено огляд основних поглядів на першопричини переходу власних назв в категорію загальних (на прикладі англійської мови). Загалом природа цієї категорії іменників становить непростий предмет дослідження, про що свідчить довга історія вивчення їх потрактування. Не останню роль відіграє і той факт, що власні назви часто можуть відігравати роль загальних. Отже, тут на перший план виступає проблема лексичного значення цієї категорії слів. Першочергово цим зацікавилися логіки та філософи, проте й вони не могли дійти до спільного тлумачення – одні стверджували, що власні назви не описують предмет, а лише називають його, інші – власна назва не передає всіх характеристик об'єкта, але й не виключає з нього нічого, що характеризує цей об'єкт. Жодна теорія не може базуватися лише на лінгвістичних даних, логіка відіграє тут важливу роль через те, що ономазіологічна лексика пов'язана з об'єктами, які вона позначає, і ці зв'язки не є мовними, їх доля в мові визначається екстралінгвістичними факторами. Насамперед це явище можна пояснити ще й тим, що такі власні назви містять у собі поняття, яке є чітким і зрозумілим для великої кількості людей і є настільки значущим, що його можуть зрозуміти навіть носії різних мов. Це пояснює вживання власних назв у метафоричному значенні, а також як наукових термінів, назв порід тварин, одягу чи продуктів, які походять від топонімів чи антропонімів. Представлено аналіз власних назв, які перейшли в категорію загальних, а також особливості такої категорії іменників в англійській мові. Першочергово розглянуто топонімічну лексику, шляхи переходу таких іменників в категорію загальних. Представлено приклади вживання цієї групи іменників в різних синтаксичних ролях в творах класичної англійської художньої літератури, інтернет джерелах. Окреслено перспективи та напрямки подальших досліджень в межах цієї тематики.

Ключові слова: власні іменники, загальні іменники, топоніми, метонімія, поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання тлумачення та розрізнення загальних та власних назв віддавна була предметом дискусій та міркувань різних вчених – від мислителів античності до наших днів. Першочергово цією проблемою зацікавилися стоїки та логіки, згодом – лінгвісти [3; 4]. Згідно з французьким вченим Ф. Брюно «межа між власними і загальними іменниками є відносною. Іменники постійно переходять з одного виду в інший» [6, с. 189]. Для їх розмежування використовують такі визначення: загальні іменники співвідносять названий предмет з цілим класом йому подібних, цей предмет має основну конотацію (зв'язок з поняттям) і може мати додаткові. Предмет, названий загальним іменником, не конкретизований і не

обмежений. Власні назви пов'язані не з цілим класом предметів, а з окремим предметом (який може складатися з кількох частин, але розглядатиметься як єдине ціле). Власна назва не пов'язана із поняттям (не має основної конотації), але може мати додаткові відтінки значення (якщо названий нею предмет є загальновідомим). Якщо ж якась із додаткових конотацій розвивається в основну, то така власна назва перетворюється на загальну (або в мові загалом, або в конкретній мовленнєвій ситуації). Британський філософ Дж. Мілль визначив, що власні назви не несуть у собі значення, а є лише позначками, що забезпечують пізнання та розрізнення предметів. А. Гардинер не погоджувався з Дж. Міллем і стверджував, що раніше назви визначали певну рису названого предмету і з часом

перетворилися на власні. Тому вони несуть в собі характеристику певного об'єкта і таким чином теж володіють смисловим навантаженням [7]. Серед українських дослідників цієї теми торкався зокрема Л. Булаховський, який зазначав, що важко абсолютно точно розмежувати загальні іменники та власні назви, оскільки основою більшої частини власних назв є загальні слова, які позначали певну характеристику [1, с. 102-103]. М. Кочерган запевняє, що власні назви відрізняються від загальних тим, що виділяють названий об'єкт з подібних і спрямовані на його індивідуалізацію та ідентифікацію [2, с. 187].

Постановка завдання. Власні назви є чудовим джерелом термінології та номенклатурних слів, оскільки вони допомагають уточнити загальні поняття: закон *Ньютона* (*Newton's law*), *теорема Піфагора* (*Pythagorean theorem*). Повне перетворення власних назв у загальні відбувається в таких прикладах: *ампер*, *вольт*, де ономастичний іменник повністю відокремився від власного іменника, з якого він був утворений. Проте в цих прикладах простежуємо прив'язку до певного вченого чи винахідника, якому завдячуємо цим назвам. В нашій розвідці пропонуємо розглянути інші випадки переходу власних назв у загальні, окреслити можливі шляхи цих переходів, надавши релевантні приклади та свідчення про їх використання в мові.

Виклад основного матеріалу. Французький лінгвіст М. Бреаль вважав, що чим більше таке слово відривається від похідного слова, тим більше воно стає загальним іменником. Воно змінюється, спеціалізується чи узагальнюється протягом свого «життя» в мові [5, с. 198]. Слово супроводжує об'єкт, займаючи вищу або нижчу позицію за шкалою вживання, і часто переходить у значення, повністю відмінне від того, що воно означало на початку свого існування в мові. Вважається, що такі власні назви, як *Цезар*, *Бонапарт* та ін., є винятками і виходять за межі мовних правил. Етимологія для таких слів не має значення. Вони «мандрують» з мови в мову без перекладу. Цей факт поєднує їх з назвами винаходів та одягу. Їх відмінність від загальних іменників полягає лише в інтелектуальному підґрунті.

Відтак конотація, створення образу і як наслідок – здатність перетворюватися на загальні іменники з'являється, коли:

1) денотат (лат. *denotatum*) у семантиці, логіці, лінгвістиці – предмет у дійсності, сутність, на яку вказує знак, фізичне значення ознаки імені – відомий певній кількості людей;

2) назва перестає асоціюватися з будь-яким зазначеним денотатом і є типовою для багатьох більш-менш схожих людей чи явищ.

Здатність бути власним або загальним іменником не можна розглядати як функцію слова, навіть якщо це випадкове вживання власного іменника як загального. Трансформація власного іменника в загальний настільки впливає на сутність лексичної одиниці, змінює її морфологічну, синтаксичну та лексичну валентність, що власні і загальні іменники слід розглядати як омоніми.

У мові відбувається постійний обмін, взаємодія між власними і загальними іменниками, збагачуючи словниковий запас. Спробуймо описати основні шляхи таких переходів, завдяки чому власні назви отримують своє загальне значення:

(а) людина – людина: напр., «геркулес» позначає дуже сильну людину;

(б) людина – річ: напр., «сендвич», що позначає дві скибки хліба, часто змащені маслом, зі скиркою шинки, сиру, тощо, між ними;

(в) місце – річ: напр., «бордо», що позначає тип червоного вина;

(г) люди – дія: напр., «бойкот», що позначає акт відмови робити щось як спосіб протесту;

(ґ) місце – дія: напр., «ватерлоо» у значенні остаточної поразки когось;

(д) людина – одиниця виміру: напр., «ампер» (для вимірювання електричного струму), «вольт» (для вимірювання сили електричного струму).

В процесі такого переходу власні іменники наповнюються новим значенням. Головною передумовою будь-якого (повного, часткового чи випадкового) перетворення власної назви на загальну є «слава» денотата – всі члени мовної спільноти повинні мати певні (навіть загальні), але однотипні, знання про конотації цієї назви. Тому зміст нового поняття зазвичай базується на цьому загальному фоні. Зовсім навпаки відбувається, коли назву дають виду вироблених речей – у цьому випадку вона може мати вузьке значення, позбавлене загальних характеристик. При будь-якому переході власних назв до загальних втрачається строга визначеність предмета і предмет позначає сукупність предметів, об'єднаних за тією чи іншою ознакою [8, с. 43–45].

Інший аспект полягає в тому, що явище переходу до загальних іменників широко вживається з назвами загальновідомих денотатів. При поодинокому вживанні вони отримують потужну конотацію та показують, що названий об'єкт має деякі особливості, позначувані власною назвою. Це видається логічним, але іноді навіть дуже

схожі об'єкти не можна назвати однаковими іменами (напр., близнюків ніколи не назвуть однаковими іменами, незалежно від того, наскільки вони схожі), а з іншого боку, два різні об'єкти можна назвати однаковою назвою. Як результат отримуємо можливість використовувати власні іменники у формі множини, напр., коли є більше одного носія того самого імені: *There are five Johns in our class* (В нашому класі є п'ять Джонів). Подекуди прізвища роду — це особливі групи антропонімів, які служать денотатами окремих соціальних груп: напр., *the Forsytes*, які позначають членів вищого суспільства в Англії, які піклуються про свій статус та володіють гіпертрофованим почуттям власності.

Отже, в мові відбувається постійний обмін між власними та загальними іменниками — загальні іменники стають власними, а власні іменники стають загальними. Дивлячись на карту Британських островів і читаючи твори англійських письменників, можна сповна проілюструвати цю тезу. Зупинимось більш детально на переході топонімічних власних назв в загальні.

Це явище в англійській мові зокрема можуть назвати конверсією, проте, як відомо, конверсія є різновидом словотворення в англійській мові. Це фактично утворення нового морфологічного типу слова від іншої частини мови без будь-якої зміни цієї словоформи. Тут можна зазначити, що конверсія пов'язана з відмінностями в парадигмах слів, але слід пам'ятати, що конверсія містить і деякі семантичні зміни. Отже, можна стверджувати, що перетворення власних іменників у загальні можна назвати *семантичною* конверсією, оскільки в більшості випадків іменники змінюють не лише свою морфологію, а й сферу фактичного використання.

Явище *метонімії* також можна використовувати в цьому контексті. По-перше, до такого явища можна віднести приклади перетворення топонімів на загальні назви порід худоби та інших тварин. Багато нових видів були виведені в Англії і більшість із них отримали назви за графством чи островом свого походження: *Джерсійська порода* (*Jersey cattle*) — різновид світло-коричневої породи корови, яка дає високоякісне молоко; одна з найбільш жирномолочних порід; *Шетландський поні* (*Shetland pony*) — дуже маленьке, витривале та сильне поні з грубою шерстю.

Інші приклади топонімів, які дали свої назви продуктам та товарам:

Бристольський картон (*Bristolboard*) — щільний гладкий картон високої якості, який використовується для друку та малювання;

Гернсійський светр (*Guernsey*) — в'язаний светр, створений для моряків;

Епсомська сіль (*Epsom salts*) — сульфат магнію, який можна змішати з водою і використовувати як ліки.

Джерсі (*jersey*) — трикотажна тканина; вовняний елемент з довгими рукавами і без ґудзиків.

Такі слова, як *rugby* та *borstal* також відносяться до топонімів, оскільки перше походить від привілейованої школи в м. Регбі (графство Йоркшир), де ця гра була винайдена. Інша — це колонія для неповнолітніх, названа на честь міста поблизу Рочестера в окрузі Кент, де на початку XX століття була заснована перша подібна установа. Як видно з наведених вище прикладів, більшість таких іменників пишеться з великої літери.

Виявлено лише три випадки, коли написання загальних іменників не збігається з вихідним топонімом:

worsted (гарус) — кручена (сукана) кольорова шерстяна (вовняна) пряжа — походить від селища *Worstead* в графстві Норфолк;

brummagem — про товар: підроблений чи низької якості — походить від діалектної назви міста Бірмінгем (*Birmingham*);

rugger — позначає гру регбі як сленгове слово — походить від назви міста Регбі (*Rugby*)

Давши назви породам тварин, продуктам чи товарам, такі топоніми нерідко використовують як іменники в ролі підмета чи додатка:

“Are you interested in breeding? I breed Airdales and I do not believe much either the tail male or the tail female theories” [9], де *Airdale* позначає породу собак ердель-тер'єр, батьківщиною яких є Ейрдель (*Airdale*), долина у Вест-Райдингу графства Йоркшир, названа на честь річки Ейр (*Aire*), що протікає через неї. Також може вживатися як означення (в межах двокомпонентних словосполучень, де другий компонент позначає родову поняття):

*“Val looked doubtfully at his trousered legs. He had imagined them immaculate before her eyes in high brown boots and **Bedford cords**”* [9].

Зрештою топонім може вживатися як означення або підмет:

*“... listening to the starlings and skylarks, and the **Alderney cows** chewing the cud, flicking slow their tufted tails...”* [9].

*“... the three **Alderneys** were chewing the quiet cud...”* [9].

Ці приклади дають змогу зробити висновок, що першим етапом перетворення топонімів на загальні іменники було утворення двокомпонент-

них словосполучень типу $N1+N2$, де першим компонентом був топонім в ролі означення, а інший – загальний іменник, що позначав родові поняття (як слова *картон*, *сіль*). Згодом в багатьох випадках відбулося відсікання другого компонента. У результаті перший компонент (топонім) втратив свою означувальну функцію і перетворився на загальний іменник. Хоча цей процес зворотній і топоніми знову прагнуть використовуватися або як означення, або як підмет.

Наступний уривок з книги Джона Голсуорсі «Сага про Форсайтів» фіксує процес метонімізації. В ньому йдеться про традиційну форсайтівську страву – сідло з баранини:

“Each branch of the family tenaciously held to a particular locality – old Jolyon swearing by Dartmoor, James by Welsh, Swithin by Southdown, Nicholas maintaining that people might sneer, but there is nothing like New Zealand”. Слово *locality* може натякати на якісь використані топоніми, але контекст доводить, що ці власні назви стосуються видів баранини, які вирощують у відповідних регіонах [9].

Розглянувши наведені вище приклади, можна окреслити кілька типів метонімізації топонімів:

1) «ланцюгова» метонімія – загальний іменник, який утворився від топоніма, є джерелом творення іншого загального іменника:

Cheviot Hills → *Cheviot sheep* (порода овець) → *cheviot* (тип сукна);

Rugby (місто в Йоркширі) → *Rugby* (назва приватної школи) → *rugby* (спортивна гра);

Worstead (селище в графстві Норфолк) → *worsted* (тип пряжі) → *worsted* (полотно з пряжі);

2) «променева» метонімія – один і той самий топонім є джерелом творення загальних іменників, які жодним чином не пов’язані між собою:

Suffolk (графство в Південній Англії) → *Suffolk pig* (порода свиней, маленька чорна свинка) → *Suffolk punch* (порода коней) → *Suffolk* (порода овець);

3) «змішана» метонімія – один і той самий топонім може використовуватися як метонімічне слово як за допомогою ланцюгової, так і променевої метонімії:

Isle of Jersey → *jersey* (тип тканини) → *jersey* (трикотажний одяг)

↓

Jersey (Джерсійська порода корів).

Варто зазначити, що не всі топоніми були використані як джерело для творення загальних іменників. Наприклад, в Англії є графство, місто і затока під назвою Кардіган / Cardigan.

Проте назва в’язаного вовняного жакета виникла завдяки шостому графу Кардігану (1797–1868). Існують також й інші схожі приклади:

Derby (Derbyshire county – графство Дербішир) та *derby* як назва кількох кінних перегонів, які відбуваються щороку, а згодом – позначення будь-яких спортивних змагань). Напр., *“On December 26, 1860, Sheffield FC and Hallam FC were responsible for introducing the derby to football, with the first inter-city match ever played”* [11].

Sandwich (графство Кент) та *sandwich*, що позначає дві скибки хліба, часто змащені маслом, зі скибкою шинки, сиру, тощо, між ними: Напр., *“She flung herself down on the ground beside John, and as I handed her a plate of sandwiches she smiled up at me”* [10].

Така ситуація могла скластися через те, що дворянські титули складалися з назви титулу та відповідного графства і з часом відбулося еліптичне скорочення першої частини титулу:

(Граф) Кардіган → кардіган (антропонім)

(Граф) Дербі → дербі (антропонім)

(Граф) Сендвіч → сендвич (антропонім).

Отже, джерелом загальної назви послугував не топонім, а вже антропонім. Тема використання антропонімів як загальних назв є також цікавою та багатогранною, висвітленню цього питання варто присвятити окреме дослідження.

Висновки. Підсумовуючи наші міркування, можемо стверджувати, що використання власних назв як загальних є прийнятним, до того ж це продиктовано «життям» мови, яка розвивається і вимагає нових значень і конотацій. Власні назви заповнюють цю прогалину, оскільки в багатьох випадках вони використовуються як загальні. Насамперед це явище можна пояснити ще й тим, що такі власні назви містять у собі поняття, яке є відомим і зрозумілим для великої кількості людей і є настільки значущим, що його можуть зрозуміти навіть носії різних мов. Це пояснює вживання власних імен у метафоричному значенні (*Ватерлоо*), а також використання різних назв наукових термінів, порід тварин, одягу чи продуктів, які походять від топонімів чи антропонімів (*ампер*, *джерсі*).

Способи переходу власних імен у загальні можна назвати метонімією або свого роду семантичною конверсією, коли слово не змінює свого морфології (залишається іменником), але все ще має ширше та глибше значення. Щодо синтаксичних ролей у реченні, то такі іменники можуть використовуватися як власне підмети або означення. Перспективою подальших розвідок

вбачаємо в розкритті теми використання антропонімів в якості загальних іменників на прикладі англійської мови, а також подальше розширення тематики із залученням контрастивного аналізу цього явища серед мов різних мовних груп.

Список літератури:

1. Булаховский Л. Введение в языкознание. М. : Учпедгиз. 1984. 174 с.
2. Кочерган М. Вступ до мовознавства. К. : Академія, 2005. 368 с.
3. Чорноус О. Класичні підходи до проблеми значення власних назв у зарубіжних дослідженнях. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2020. С. 185–188.
4. Alba A., Vitali, G. The Definition of (Common) Nouns and Proper Nouns. Actes Del XXIV Congrès Internacional d'ICOS Sobre Ciències Onomàstiques. Barcelona, Generalitat De Catalunya. 2014. P. 202–213.
5. Bréal M. Essai de Sémantique (science des significations) Hachette. Paris. 1897. 349 p.
6. Brunot F. La Pensée et la langue, Paris : Masson. 1965. 954 p.
7. Gardiner A. The theory of proper names. London. N.-Y., 1954. 68 p.
8. Nyström S. Names and Meaning. The Oxford Handbook of Names and Naming. Oxford: Oxford University Press. 2016. 39–51.

Джерела ілюстративного матеріалу:

9. John Galsworthy "The Forsyte Saga". Електронний ресурс: URL <https://www.gutenberg.org/cache/epub/4397/pg4397-images.html>
10. Agatha Christie "The Mysterious Affair at Styles". <https://www.gutenberg.org/cache/epub/863/pg863-images.html>
11. Hello Sheffield. Електронний ресурс: URL <https://hellosheffield.wordpress.com/2013/08/02/home-of-football-host-world-first-derby-sheffield-fc-hallam-fc/>

Vorobel M. M., Kalymon Yu. O., Yurko N. A. PROPER NAMES AS GENERAL ONES (ON THE EXAMPLE OF THE ENGLISH LANGUAGE)

The article provides an overview of the main causes of the transition of proper nouns to the category of common ones (using the English language as an example). The nature of this category of nouns is a difficult subject of research, judging by the long history of its studying. Not the least role is played by the fact that proper nouns can often be common ones. So, here the problem of the lexical meaning of this category of words comes to the fore. Logicians and philosophers were primarily interested in this, but even they could not come to a common interpretation – some argued that proper names do not describe an object, but only name it, others – a proper name neither convey all the characteristics of an object, nor exclude any of them. Although no theory can exist without linguistic data, logic plays an important role here due to the fact that onomasiology vocabulary is connected with the objects it denotes, and these connections are not linguistic, their fate in the language is determined by extralinguistic factors. Such phenomenon can be explained by the fact that such proper names contain a concept that is clear and understandable for a large number of people and is so significant that even speakers of different languages can understand it. This explains the use of proper nouns in a metaphorical sense, as well as scientific terms, the names of animal breeds, clothes or products that are derived from toponyms or anthroponyms. An analysis of proper nouns that have passed into the category of common nouns, as well as the peculiarities of this category of nouns in the English language, is presented. First of all, the toponymic lexicon, the ways of transition of such nouns into the category of common ones are considered. Examples of the use of such nouns in various syntactic roles in works of classical English fiction and Internet sources are presented. The perspectives of further research on the topic are outlined.

Key words: proper nouns, common nouns, toponyms, metonymy, notion.

Гладкоскок Л. Г.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Рак О. М.

Буковинський державний медичний університет

Семен Г. Я.

кандидат філологічних наук

СИМВОЛ ВІТРУ У ПОВІСТІ МАРІЛЕН КЛЕМАН «ВІТЕР НАД ДОМОМ»

Стаття присвячена ролі символу вітру у повісті Марілен Клеман «Вітер над домом», визначається поняття символу як слова, що умовно висловлює суть якогось явища. У повісті кількість слововживань іменника *vent* дорівнює 49. У перекладі, здійсненому Віктором Шовкуном зафіксовано 47 слововживань слова *вітер*. У творі використовуються синоніми лексичної одиниці *vent*, такі як *bise*, *air*, *soufflé*, а також парафраз. В українському перекладі зустрічається слово *вітер* із пестливим суфіксом: *вітерець*, вжито похідне слово *вітряки* для перекладу фразеологічної одиниці *moulin à vent* – *вітряна мельниця*. Лексична одиниця *vent* – *вітер* зустрічається у назві твору, у одному із епіграфів, яким виступає вірш Рене Гі Каду. Дана одиниця зустрічається у контекстах з метою подати звичайний опис погоди одного окремого дня, тоді слово *vent* – *вітер* вживається у своєму прямому значенні. Більшість слововживань мають переносне значення, вживаються для передачі емоційного стану персонажів, відображають думку у внутрішньому мовленні, змальовують гамму почуттів від страху, суму, передчуття нещастя, агонії до заспокоєння, віри у те, що все буде гаразд. Слово *vent* вживається з використанням у тексті таких стилістичних засобів для створення образності як персоніфікація, епітети, метафори, алюзія, риторичне питання. Переважаючий тип оповіді у творі – це внутрішнє мовлення матері, від імені якої ведеться оповідь. Повість написана від першої особи – *I-form*, *Ich-Erzählung* та є одним із зразків перепорученої реляції. Лексична одиниця *vent* – *вітер* зустрічається у сильній позиції – в кінці твору, останній абзац якого складається з двох риторичних запитань. Основні ідеї твору подаються у художній формі, мають естетичну цінність, особливо це стосується символу вітру, що виконує ряд функцій: виступає зв'язуючою ланкою у композиції, створює багатоплановість асоціацій та фон для окремих подій. Останнє речення повісті: *Чи можна приручити вітер? теж* включає дану лексичну одиницю, таким чином відкриваючи дискусію із читачем, спонукаючи до подальших роздумів над долею сім'ї з важкими підлітками, яка переживає період кризи, над необхідністю мати державну підтримку, соціальний захист, більше перспектив на майбутнє та можливість отримати добру роботу у першу чергу.

Ключові слова: *вітер*, символ, типи оповіді, персоніфікація, риторичне питання.

Постановка проблеми. В останні десятиліття питання міграції населення, переселенців у різних частинах світу, що змушені були полишити свої насиджені, обжиті, рідні їх серцю місця та податися у світи, стала актуальною та злободенною, як ніколи. Але й у попередні десятиліття, у 70-і роки ХХ століття звучали голоси прогресивних представників літератури, що мужньо і реалістично зображали болючі питання того часу – колоніальні війни та їх наслідки, розпад сім'ї, соціальну нерівність, проблеми школи, освіти, працевлаштування, пошуки підлітками свого власного

місця у житті, відповідальність за свої вчинки. Недостатньо було лише писати про це у газетах, привертати увагу до болючих питань на телебаченні та радіо, долучати пресу до своїх протестів та виступів.

З'являються художні твори, в яких знайшли своє відображення і біль втрати, і пошуки виходу з важких ситуацій, особливо щодо сім'ї. У житті кожної людини є час, коли їй особливо важко. Це періоди зневіри, жалю, туги за тим, що втрачено. Тоді людину кличуть далекі мандри, вона покидає свій край. У зв'язку з цим виникає природне

питання про причини такого явища. Повість Марілен Клеман «Вітер над домом» є однією із спроб дати на нього відповідь у художній формі із застосуванням символу, тропів, різноманітних типів оповіді, незвичайної композиції, подачі матеріалу захоплююче, динамічно, але й реалістично водночас. Питання символу, хоч має свою літературу, свої джерела, недостатньо вивчено, чим і зумовлене звернення до даної тематики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Марілен Клеман – журналістка, письменниця, автор п'яти романів, двох праць з історії, чотирьох есе, семи творів для дітей та казок, чотирьох сценаріїв театру перед радіомікрофоном, двох кіносценаріїв для телебачення, лауреат престижних літературних премій. Її перший роман «Літні трави» (1965) був відгуком на війну в Алжирі. «Ніч алілуя» (1970) – це роман про трагічні для Франції часи окупації. Твори письменниці привернули до себе увагу своєю актуальністю, злободенністю та реалізмом.

Повість «Вітер над домом» було опубліковано у 1976 році, у 1981 з'явився інший твір під назвою «Квітка лотоса», головними персонажами якого стали ті самі особистості, що й у повісті. Твори написані від імені першої особи – Ich-Erzählung, I-form. Маріанна, мати трьох дітей – Вінсента, Лорі та Себастьяна – розповідає про свою сім'ю та свої болючі проблеми. Вадим Пащенко відзначає, що творам М. Клеман притаманні психологізм, майстерно побудовані діалоги, тонка іронія, спостережливість, м'яка тональність, простота мови, спокійна розповідь [4, с. 462].

Оскільки у центрі уваги даної розвідки знаходиться роль символу вітру у повісті «Вітер над домом», перш за все, слід визначити поняття символу. Термін походить з грецької мови *symbolon*, що означає умовний знак. У Стародавній Греції так називали половини розрізаної надвоє палички, які допомагали їх власникам пізнати одне одного у далекому місці. Як вказує Короткий словник літературознавчих термінів, символ – це предмет чи слово, що умовно висловлює суть якогось явища [5, с. 154]. Поряд із загальноприйнятими символами (весна – відродження, зарослі стежки – розлука, меч – війна, сизий голуб – дух, білий голуб – символ миру), література багата індивідуальними символами, що створені окремими поетами чи письменниками (образ мосту у творах М. Рильського – символ єднання). Їх зміст можна розкрити, якщо глибоко проаналізувати певний художній твір.

О. М. Бандура визначає символ як заміну абстрактного або узагальнюючого поняття кон-

кретним образом [2, с. 116–117]. Автор-укладач Словника художніх засобів і тропів В. Ф. Святовец відмічає, що символ використовується у назвах творів, збірок: «Хмари» І. Нечуя-Левицького [3, с. 155].

У Словнику художніх засобів і тропів читаємо, що символ не лише умовний знак, а й прикмета, те, що поєднується у розумінні ознаки. Словник подає розширене визначення символу як комбінованого та багатозначного образу, що приховує конкретний та асоціативний зміст; умовне позначення певного предмета, явища за допомогою інших понять на основі спільної ознаки, часткової чи приблизної подібності для гранично стислого, але виразного, заснованого на асоціативності передавання глибинної сутності означуваного слова [3, с. 151].

І. В. Арнольд вказує на те, що символ – це особливий вид образу. Символи зазвичай служать для висловлення особливо важливих понять та ідей. У художньому творі символ підкреслює основні для нього ідеї і тому повторюється у тексті знову і знову, узагальнюючи та об'єднуючи окремі плани показу та відображення дійсності [1, с. 77–78].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження має на меті визначити роль символу вітру у повісті Марілен Клеман «Вітер над домом» шляхом аналізу тексту оригіналу та перекладу на українську мову; провести розмежування між використанням лексичної одиниці *vent* – вітер у прямому та переносному значенні. Для більшої доказовості отриманих результатів шляхом прийому арифметичних підрахунків визначити кількість слововживань у оригіналі та перекладі, кількість питань, що використовуються у окремих главах. Проаналізувати особливості композиції, типи оповіді, перспекції та ретроспекції тексту повісті з точки зору символу вітру – *vent*. Визначити, які саме тропи та стилістичні фігури виступають у комбінації з даною лексичною одиницею, які фразеологічні одиниці включають компонент *vent* – вітер.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з теоретичних положень, можна стверджувати, що вітер у повісті Марілен Клеман стає символом. За нашими підрахунками, у творі кількість слововживань іменника *vent* дорівнює 49. Принагідно ми будемо співвідносити і його переклад на українську мову, здійснений Віктором Шовкуном та опублікований у 1985 році [4, с. 317–452]. У перекладі кількість слововживань іменника вітер дорівнює 47. У творі використовуються синоніми іменника *le vent*, такі як *la bise*, що має два значення

1) північний вітер; 2) зима, la brise, l'air, souffle. Системні зв'язки не використовуються досить широко, оскільки синонімічний ряд іменника *vent* не є таким обширним, а іменники *l'air* та *souffle* тільки близькі за значенням до *le vent* і вживаються лише у окремих контекстах. Натомість в українському перекладі зустрічається слово вітер із пестливим суфіксом: вітерець, також вжито похідне слово для перекладу фразеологічної одиниці *moulin à vent* – вітряна мельниця – вітряки. Компонент *vent* вживається у множині у фразеологічній одиниці *quatre vents*, у перекладі теж використовується множина даного іменника – вітри.

Лексична одиниця *vent* – вітер зустрічається у назві твору у другому епіграфі до повісті, яким виступає вірш Рене Гі Каду, знаходимо тему вітру. Перший епіграф дуже короткий: *À nous*. Це дійсно твір, що можна присвятити всім нам, бо ті проблеми, які в ньому підняті, стосуються кожного. У перекладі перший епіграф відсутній.

Знаходимо лексичну одиницю *vent* протягом усього твору під час різноманітних ситуацій, у різноманітних контекстах, з різноманітними завданнями: подати звичайний опис погоди одного окремого дня, зобразити настрій персонажу, від імені якого ведеться оповідь, подати потаємні думки матері, що переживає про свого сина, бажання не впускати нещастя у свій дім, зберегти своє коріння та передати їх дітям. Так поступово вітер перетворюється у символ. Марілен Клеман розгортає оповідь, вживаючи внутрішнє мовлення Маріанни, різні типи оповіді, серед яких немає жодного, що не містив би цього символу протягом усієї повісті: опису подій та явищ, прямої мови персонажів, основних та другорядних, внутрішнього монологу оповідача, невластне – прямої мови. Що саме відбулось тієї пам'ятної березневої ночі, коли Вінсент, старший син Маріанни, прийшов додому о третій годині ночі, а його друг Крістоф Бодрі зник, читач дізнається аж у самому кінці твору. Символ вітру присутній у проспекціях та ретроспекціях. Маріанна вважає, що саме тоді, в той день, почала розвалюватись її сім'я. Подружжя Бодрі знайдуть свого сина, переїдуть з висотного будинку у місцевість з виноградниками, за якими так тужила мати Крістофа, бо вони нагадували їй ферму в Алжирі, а діти Маріанни з часом покинуть рідну домівку, щоб поневірятись по світу. Символ вітру, як символ не лише далеких мандрів, а й символ втрати, знаходимо у сильній позиції твору, у його завершенні.

Слово *vent* вживається у прямому значенні: *La nuit était claire et douce, le vent ne soufflait*

pas [6, p. 35]. Ніч була світла і тиха, жодного підмуху вітерецю; та переносному: *Dispersés au vent du hasard, les farfelus de Vincent ne*

venaient plus [6, p. 34]. Підхоплені вітрами випадковостей, екзотичні приятелі Вінсента більше до нас не з'являлися.

Часом у перекладі, на відміну від оригіналу, виділяється ще один абзац для підкреслення опису вітра-велета (*géant*), вітра-океана (*océan*), що створює гіперболу, яка передає обсяг нещастя. У тексті з'являється також парафраз – *les grands souffles de l'ouest*, в той час як у перекладі присутнє слово вітер: шквальними поривами свистів за вікном західний вітер.

Напруження, страх, відчай Маріанни передається за допомогою опису чорної непроглядної ночі, протягом якої завиває вітер. Слово *vent* вживається у контексті поряд із словом *bise*, за яким слідує епітет у постпозиції згідно з особливостями французької мови – прикметник вживається після іменника – *bise acide*. Далі у тексті повісті знаходимо детальний опис північного вітру, зимового вітру, хоч ніби була вже весна надворі, місяць березень, мінливий, примхливий, протягом якого зима ще відстоює свої права і бореться з весною. Такий опис включає розгорнуту персоніфікацію.

Події, що описує автор вустами матері, повністю відповідають опису вітру. Після минулорічної прикροї пригоди Вінсента, коли за правопорушення його виключили з ліцею, батьки залагодили справу, організували йому навчання вдома (*home-schooling*) і він, покинувши розхристану компанію, подружився з Крістофом. Разом підлітки, за порадою матері, записалися до танцювального гуртка Моніки у Центрі Культури і виступили на святі. Батьки не могли піти, бо обідали вдома з подружньою парою, що з'явиться і в кінці книги – своєрідне обрамлення у композиції твору. З'являється епізодично, лише, щоб припустити, що син Маріанни щасливий у своїх мандрах. Мати знатиме, що це не так. Вітер вщух, життя налагоджувалося, наближалась весна, не лише календарна, а й весна природи, був гарний день, але син повернувся пізно, а його товариш Крістоф, з яким вони разом вертались зі свята, зник без сліду: *A près le court repit d'hier soir et l'annonce du printemps, l'hiver revenait* [6, p. 48]. Після короткої перерви вчора ввечері, коли заявила свої права весна, зима повернулася знову. Коли подружжя Бодрі опитують Вінсента, він також згадує вітер: *Le vent soufflait*. [6, p. 44]. Так здорово свистів вітер! У перекладі для підсилення з'являється і знак оклику і лексичне доповнення.

Оповідь побудована частково як спогади, частково як роздуми над пережитим, частково як внутрішнє мовлення – безпосередня реакція матері на події у домі. Для Маріанни важливо знати думку дочки. Лорі пізніше сказала, згадуючи ті важкі часи, що єдиною світлою плямою була білява голівка її молодшого брата Себастьяна. Важкі часи вона зв'язувала з вітром, що позбавляв усіх глузду – *ce vent qui nous rendait fous* [6, р. 49]. Звернення до того часу, коли зник Крістоф, у матері завжди асоціюється з вітром, котрий з'являється у контекстах, де йдеться про переживання, страх, непроглядну темряву ночі передмістя Парижу, котра відрізняється від ночей у сільській місцевості і вітер дме там теж інакше.

У ліричному відступі про неділі Маріана роздумує про те, як відрізнялися вони від неділь її дитинства. Та неділя, коли вітер гнав у небі сірі хмари, не відрізнялась від її клопітких неділь. У перекладі не передається епітет *vent gris*, вжито підрядне речення часу. Колір тут не чорний, а сірий. Можна стверджувати, що в основі створення епітета лежить явище синестезії [1, с. 79] – переходу зі сфери природних явищ до кольорової гами, з області температурних, слухових відчуттів до зорових. Синестезія значно розширює можливості образного представлення дійсності [1, с. 79].

Вітер поєднується у контексті з плачущою вербою, підкреслюючи сум і жаль. Тут у перекладі передано епітет: *ses branches désolé* [6, р. 60] – свої сумні віти.

Завивання вітру чути під час допиту у паузах між питаннями. Між дієсловами, що вживаються, та настроєм персонажів спостерігається відповідність: *le vent se plaindre* [6, р. 64]. Словникове значення зворотнього дієслова *se plaindre* – жалітися, нарікати, плакати, стогнати. Персоніфікація допомагає авторові зобразити стан персонажів.

У плані синтаксису твір характеризується значною кількістю питальних речень. М. Клеман за професією журналістка, описує у книзі життя подружжя, котре теж працює у цій сфері – вони малюють комікси для газет, отже мають уявлення про інтерв'ю.

Крім того, допит неповнолітнього Вінсента, що проходить або в присутності батьків, або без них повинен викрити правду про події тієї ночі. Окремі питання подаються з відповідями, деякі без них, наприклад шість питань підряд. Частина з них одночленні, у вигляді наростання. Мати у внутрішньому мовленні задає їх собі. Деякі питання передаються через непряму мову. У главі де йдеться про допит Вінсента, всього

налічується 17, питань. Крім жандарма, всі мали причину сумувати і жалітися.

У внутрішньому мовленні матері знаходимо ще одне дієслово, стосовно вітру: *Le vent bramaît toujours* [6, р. 67]. Вітер не вщухав. Словникові значення слова *bramer* 1) кричати (про оленя, лань); 2) голосити. У перекладі персоніфікація втрачена, вжито антонімічний переклад.

Мати вчиться мудрості, стійкості, відваги у природи. Квіти, частина з яких просто дикі, витримали морози, сніг, холод: *Elles me donnaient une leçon de courage* [6, р. 68]. Вона захоплюється калиною за її любов до життя і стійкість.

Після допиту подружжя з сином виходять на вулицю: *Dans la rue le vent nous sautait au visage* [6, р. 73]. На вулиці вітер ударив нам просто в обличчя. У перекладі персоніфікація не передається, хоч перекладено вірно. Дієслово *sauter* має основні словникові значення: 1) стрибати, скакати 2) вибухати, злітати в повітря.

Маріанна з сином іде до матері Крістофа, квартири якої знаходиться у восьмиповерховому будинку. Виявляється, у чотири роки Крістоф покинув разом з батьками Алжир і вважав Францію своєю батьківщиною. Хоч Бодрі змальовували картину ідеальної сім'ї, Алжир став яблуком розбрату між матір'ю і сином. Вона була жінкою, у якої відрубано коріння. Тут їх теж супроводжує вітер: *le vent s'engouffrait dans la cage de l'ascenseur avec des ululements de rapace nocturne* [6, р. 79]. Вітер залітає у ліфтову клітку і вив там, наче нічний хижак.

У повісті з'являється новий персонаж – Ян Альмерік. Всі четверо членів сім'ї не взлюбили Яна, а матері він нагадував Мартена, якого вона пам'ятала з днів своєї юності. Він був найстаршим у танцювальному гуртку Моніки і хотів допомогти. Мати і Ян зупинилися біля платану, вітер тріпоче його волосся і кінчики шарфа матері. В оригіналі вжито дієслово *tourmenter*, словникове значення якого мучити, мордувати, шматувати, роздирати, краяти. Спогади про Мартена, сповнені суму: її діти теж могли бути успішними, як і всі п'ятеро його дітей, але реальність вказує на інше.

Тоді в житті матері щоразу з'являються нові люди, з'явилася і Дезі, яку ніколи не бачили ні мати, ні Рені її чоловік. Це була дівчинка з перцем (*du chien*), сліпучої вроди (*la beauté terrible*). У неї була трагічна доля, по дорозі до своєї мрії вона затонула на кораблі у Середземному морі. Мати думає, що то був вітряний день (*un jour de vent*), їй сниться маленька русалка (*une petite sirène*).

Слово *vent* з'являється у тексті, коли мова йде про замовлення Маріанни подати скорочений варіант «Джейн Ейр» для журналу. Матері доводиться забути про Джейн та Англію, де північний вітер завиває (*le bise hurle*) ще страшніше, ніж у передмісті Парижу [6, р. 99]. Вона поспішає до телефону, щоб поговорити з пані Бодрі.

За допомогою розгорнутої метафори – опис подій як у чорно-білому фільмі (*un film en noir*) мати уявляє собі нічну трагедію. Але на щастя її ведіння не відображали реальність. Вона чекає на Ремі: *J'ai entendu s'ouvrir la porte et le vent s'engouffrer, aussitôt repoussé par elle que Rémi fermait d'une poigne décidée* [6, р. 108]. Я почула як рипнули двері. Вітер удерся в дім і тут-таки поточився назад коли Ремі твердою рукою виштовхнув його дверима. У даному випадку персоніфікація вживається для характеристики персонажів: Ремі, як сильного, рішучого чоловіка і матір, що впевнена у його підтримці.

У повісті вжито дві фразеологічні одиниці, де одним із компонентів виступає *vent*. Одну з них *des quatre vents* – з усіх кінців світу знаходимо у внутрішньому мовленні матері у питальному реченні. Юних диваків вітри рознесли на всі чотири сторони світу, чи жалів Вінсент про це? У фразеологічній одиниці *jeter à tous les vents* дієслово *jeter* – кидати змінено на *éparpiller* – розсипати, розкидувати, роздоробити; *tous les vent* замінено на *quatre vents*. Питання залишається відкритим.

Ще одна фразеологічна одиниця з компонентом *vent* вжита у повісті, коли вервечкою до батьків Вінсента о 12 30 ночі приходить весь клан Бодрі. Хлопчик махнув іграшковим пістолетом, від чого впала статуетка. Фразеологічна одиниця *mouline à vent* вживається як алюзія на боротьбу Дона Кіхота з вітряними мельницями: Хоробрий переможець вітряків упав на підлогу. Ремі випровадив клан Бодрі з хати, а мати чекала, доки західний вітер змете їх з-перед її очей [6, р. 122].

Коли з'ясувалися всі обставини, сім'я поїхала до дідуся на канікули у «Каштани». По дорозі Лорі

вдихнула вітерець (*a humé la brise*) і вигукнула, що скоро все буде гаразд. Так і сталося: Крістоф знайшовся.

Після тієї історії все змінилося. Змінилася і сама Маріанна, її охоплює невтримне бажання податися світ за очі, а надто у березні, коли свистить західний вітер. Він жене її значно даліше, ніж садиба «Каштани». Вона каже Ремі, що захворіла, дає цій хворобі десятки найменувань: захворіла морем, кораблем, вітром, але ця хвороба – біль розлуки. Останній абзац повісті складається з двох питань, останнє речення твору: *Comment apprivoiser le vent?* Як приручити вітер?

Висновки і пропозиції. Повість Марілен Клеман «Вітер над домом» привертає увагу читачів та дослідників актуальністю піднятих питань: роль матері у вихованні сім'ї, роль батька, важкі підлітки. Що робити, коли пташенята покидають гніздо? Поряд із вагомими знахідками з точки зору проблематики, композиції твору, вдалого використання ряду стилістичних засобів для розкриття задуму автора, у творі знаходимо також зображення невідшкодованих втрат, самотність, песимізм, жаль. Твір по-своєму закликає до прийняття певних мір, до усвідомлення відповідальності людей та державних установ за долю підлітків та положення людей з ненормованим робочим днем, яких у суспільстві стає дедалі більше. Важливо те, що основні ідеї подаються у художній формі, мають естетичну цінність, особливо це стосується символу вітру, що виконує у повісті ряд функцій: виступає зв'язуючою ланкою у композиції, пронизуючи усю тканину оповіді, створює багатоплановість асоціацій у творі – поєднується з емоціями та реакціями персонажів, створює фон для окремих подій. Перспективами дослідження можуть бути вивчення особливостей стилю Марілен Клеман, порівняння повісті «Вітер над домом» та її продовження «Квітка лотоса» з точки зору як впливу художніх творів на читацьку та глядацьку публіку, оскільки існує і телеверсія одного із них, так і лінгвістичних особливостей даних художніх творів.

Список літератури:

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). Учеб. пособие для студентов пед. ин- тов. по специальности № 2103 «Иностранные языки». Изд. 2-е, перераб. Л.: Просвещение, 1981. 295 с.
2. Бандура О. М. Теорія літератури: Посібник для вчителів. К.: Радянська школа, 1969. 280 с.
3. Словник художніх засобів і тропів / автор- укладач В. Ф. Святовец. К.: ВЦ «Академія», 2011. 176 с.
4. Таким було наше кохання: Сучасна французька повість: Збірник / Перекл. 3 фр.; Упоряд., післям., біогр. довідки В. Пащенко. К. Дніпро, 1985. 463 с.

5. Тимофеев Л. И., Тураев С. В. Краткий словарь литературоведческих терминов: Кн. для учащихся / Ред.-сост. Л. И. Тимофеев, С. В. Тураев, 2-е изд. дораб. М.: Просвещение, 1985. 208 с.
6. Clement M. Le vent sur la maison. Saint-Amand Éditions Gallimard, 1976. 221 p.

Hladkoskok L. H., Rak O. M., Semen H. Ya. THE SYMBOL OF THE WIND IN MARILÈNE CLÉMENT STORY “THE WIND OVER THE HOUSE”

The article is devoted to the role of symbol – the wind – in the long short story by Marilène Clément “The Wind Over the House”, the notion of symbol being defined as the word that relatively expresses the essence of some phenomenon. In the narrative the word usage number of the noun vent equals 49. In Ukrainian translation presented by Viktor Shovkun the word usage number of the noun вітер is 47. In the story synonymic lexical units of the noun vent are used: bise, air, souffle, as well as periphrasis. In the Ukrainian translation of the word вітер occurs with diminutive suffix: вітерець, a derivative word is used: вітряку for the translation of the phraseological unit moulin à vent – вітряна мельниця. Lexical unit vent – вітер is used in the title of the literary work, in one of the epigraphs, which is the poem by René Guy Cadou. The given unit occurs in the contexts with the aim of the usual description of weather of one particular day, then the word vent – вітер is used in its direct meaning. The majority of word usage has transferred meaning, appears in the text in order to depict the emotional state of the protagonists, reflects the thoughts in the inner speech, depicts the range of feelings from fear, sadness, anticipation of disaster, agony to relaxation, belief in positive final outcome. The word vent – вітер is used in the text in combination with such stylistic devices for image creating as personification, epithets, metaphors, allusion, rhetorical question. The predominant type of narration in the literary work is the inner speech of the mother, in the name of whom the narration is carried out. The story is told from the first person, it is I-form, Ich-Erzählung and is one of the samples of turning the story over to one of the central figures of the narrative by the author. The lexical unit vent – вітер occurs in the strong position – in the end of the literary work, the last paragraph of which consisting of two rhetorical questions. The last sentence of the long short story is: Can one tame the wind? It also includes the given lexical unit, thus opening the discussion with the reader, encouraging further speculation over the fate of the family with difficult teenagers that goes through the time of crisis, over the necessity of having some state backing, social security, more prospects for the future and the possibility to obtain a decent job first and foremost.

Key words: wind, symbol, types of narration, personification, rhetorical question.

Zabrudska L. M.

Ukrainian State University of Chemical Technology

Kovalenko I. M.

Ukrainian State University of Chemical Technology

Sazonova V. S.

Ukrainian State University of Chemical Technology

COGNITIVE AND COMMUNICATIVE POTENTIAL OF ENGLISH ELLIPTICAL SENTENCES AND THEIR TRANSLATION

The article deals with the consideration of the peculiarities of the functioning of English elliptical sentences and the problems of their translation into Ukrainian. It has been found that linguistics still lacks a single point of view regarding elliptical expressions and their classification, which often turn out to be vague and contradictory. It is noted in the article that despite the fact that a sufficient number of scientific and linguistic works deal with the study of ellipsis, nowadays the problem of the cognitive-communicative potential of ellipsis can be classified as insufficiently studied, and the prospect of researching this issue is considered useful for modern English linguistics. It was determined that ellipsis in communicatively autonomous utterances has paradigmatic origin. Being an integral part of a significant number of phraseological units, it is used as a means of enhancing imagery, contrast, ex- and impression. For this purpose, various reduction tactics are used, such as phraseological hint, component structure reduction, etc., which are considered to be one strategy – the ergonomics of speech activity. It is emphasized that the scope of ellipsis in autonomous communicative units – proverbs, sayings, riddles, aphorisms – does not go beyond the sense of the sentence, but is inside it. Saving space, time and volume while maintaining emphasis on the main information are the main reasons for using ellipsis in such kind of structures. It is noted that ellipsis is the most used in colloquial and everyday (dialogic) discourse, which is largely facilitated by the illocutionary-perlocutionary specificity of this sphere of communication (unpreparedness, spontaneity, arbitrariness, expressiveness, suggestiveness), which enables the use of elliptical clusters. The psycho-physiological principles of speech activity, known as the “principle of the least efforts”, are manifested to the greatest extent in conversational and everyday discourse. This causes the dominance of simple, basic language forms, the automaticity of their use, the economy of information expression and, as a result, the use of incomplete constructions. The article states that ellipsis is also used in journalistic discourse when it is necessary to place as much information as possible on a certain area.

It has been proven that saving space, time and volume while maintaining emphasis on the main information contribute to the use of ellipsis in communicative and autonomous syntactic units, and in everyday, journalistic and advertising discourses.

Key words: dialogue, discourse, ellipsis, communication, definition, incomplete constructions, illocutionary-perlocutionary specificity.

Problem statement and relevance. Nowadays, there is no unified point of view in linguistics regarding elliptical expressions and their classification, which are often vague and contradictory. For the traditional school-normative grammar of the English language, it was considered indisputable that any sentence is characterized, first of all, by the presence of a subject-predicate structure, and that any deviation from this structure should be explained as a phenomenon of ellipsis, that is, the omission or guesswork of certain elements of the structure sentence.

However, it should be noted that the term “ellipsis” itself is defined by us as a category that manifests itself in the vagueness of certain elements of the structure of statements. At the same time, the main feature of an ellipsis can be considered the presence of an ellipsis element in the nearest context or situation.

In modern linguistics, the term “elliptical sentence” is devoid of ambiguity. First of all, it is used as a synonym for the term incomplete sentence. In this sense, the term can be found in the works of national and foreign linguists [1, p. 5–19; 4, p. 14–20;

8, p. 16-34]. Elliptical sentences as a type of sentences with an omitted subject, which in certain contexts do not require the absolute completeness of the sentence in which it is absent, were considered as “elliptical sentence” to denote those sentences in which there is “the omission of a repeated word, which is always accompanied by a violation of the correct syntactic structure of the sentence”, or rather sentences that are incomplete, repeated from the context [2, p. 165].

And, finally, ellipsis is sometimes understood in a rather broad interpretation, as any manifestation of the economy of language means [3, 129–260].

Thus, for many centuries, researchers sought to explain the phenomenon of ellipsis and elliptical sentences, identify its main features, and propose a classification of elliptical sentences in different languages. Therefore, both national and foreign linguists have been trying to solve the problem of ellipsis for a long time [5, p. 140–234; 9, p. 156; 10, p. 34–48]. Despite the fact that a sufficient number of scientific and linguistic works are dealt with the study of ellipsis, nowadays the problem of the cognitive-communicative potential of ellipsis can be classified as insufficiently studied, and the prospect of researching this issue can be considered useful for modern English linguistics.

The problem of researching the phenomenon of ellipsis in the English language deserves special attention, because ellipsis is one of the most vivid and debatable problems of modern syntax. The problem of ellipsis has always aroused real interest among linguists, which is explained by the fact that many fundamental problems of linguistics were reflected in it: language and thinking, the connection between logic and grammar, form and meaning, sentence theory, etc. Despite the fact that many linguists paid attention to the mechanism of producing an elliptical sentence, its cognitive and communicative origins have not yet been the subject of special analysis. Moreover, special study of the problem is the communicative principles of producing elliptical constructions.

The purpose of the article. The purpose of the article is to identify the concept of “ellipsis” and describe the cognitive and communicative potential of an elliptical sentence in the modern English.

The presentation of the main material. Being the result of the process of compression of certain meaningful elements of the expression, the ellipsis (English ellipsis, gapping, deletion) plays an important role in its constitution, and therefore turns out to be a very productive way of compact presentation of information by means that belong to almost all levels

of the language system – lexical, morphological and syntactic.

In specialized literature, syntactic ellipsis is considered as “elliptical construction”, “elliptical sentence” and “elliptical statement” [6, p. 200; 7, p. 135; 11, p. 143]. Since construction is a phenomenon of structural syntax, and expression is a communicative phenomenon, we believe that the term elliptical sentence is the most appropriate for the purpose and tasks of this work, since it is in the sentence where all three parameters of the syntactic unit are concentrated.

Ellipsis is considered in the context of structural-semantic incompleteness. Incomplete statements are constructions in which the necessary elements of meaning remain unexpressed, which leads to a violation of the continuity of syntactic connections and to the realization of some active and significant participants in the situation. At the same time, semantically significant segments of speech that carry new information may turn out to be non-verbal.

In spontaneous speech, a thematic rather than a logical strategy prevails and a general semantic canvas is supported. In the conditions of the oral form of communication, the highest level of actualization takes place, which determines the communicative interconnectedness of linguistic and pragmatic factors.

The psycho-physiological principles of speech activity, known as the “principle of the least efforts”, are manifested to the greatest extent in conversational and everyday discourse. This causes the dominance of simple, basic language forms, the automaticity of their use, the economy of information expression and, as a result, the use of incomplete constructions. Since such kinds of texts function in the everyday life sphere, they are characterized by informality, unpreparedness, casualness, emotionality, and the subjective-evaluative nature of messages, which also affects the choice of arrangement means.

Journalistic discourse is distinguished from conversational discourse primarily by the configuration of communication participants: the addresser is one person (author), and the addressee is the entire readership (collective addressee). Since a virtual (indirect, mediated) communication channel is established between them, the transfer of relevant information is carried out in the mode of one-way communication.

The leading functions of this discourse as a sphere of socio-political communication (informative, communicative, critical, orientated, pragmatic form its specific verbal properties and determine the peculiarities of the use of those lexical, grammatical

and stylistic means that serve pragmatic purposes. The language of periodicals acquires such features as openness, general accessibility, social significance, expressiveness and authorization. With its content, this discourse most promptly responds to the needs of society, directly appeals to its most important social problems.

Language tools also play a significant role here, with the help of which influence is exerted on mass media users by focusing attention on clusters of the most significant information, which sets certain requirements for the reliability, completeness, accessibility, and promptness of its presentation and which determines the specificity of the choice of means of its arrangement – in particular, those that contribute to its compaction, including and with the help of various types of ellipsis.

A compact, condensed presentation of information contributes to the fact that almost the entire structural and semantic palette of ellipsis is used in journalistic discourse, starting from word combinations and ending with complex sentence constructions. Some examples: *However at the moment, there is an important lacuna in the Fed's practice in this regard*, the component Fed's replaces the whole phrase *The US Federal Reserve*, and the ellipsis of the predicate in the next phrase *You are just doing it because you are paid to* are quite easily reconstructed against the background of the propositional content of the entire message. On the other hand, the ellipsis of the main members is quite rare in journalistic discourse and even it is used only in the headings.

An interesting pattern that occurs in this discourse: the minimization of the means of expression while concentrating the meaning. There are reasons to believe that the compaction of information is primarily related to such an extra-lingual factor as the saving of space in the newspaper columns – the need to place as much information as possible on a certain area. This contributes to the fact that several ellipses of different structural and semantic status can be used at once within a simple sentence. Thus, in the phrase *As these pictures show, the 47-year-old mother of two puts as much effort into her stunning figure as she does into her chart-topping pop career*, the substantive numeral two contains the word-formation two children, and auxiliary verb does a whole phrase (puts as much effort), which is actually a replacement of a verb phrase with an auxiliary.

The most favorable environment for the use of ellipsis is a complex sentence, which is a mini-context that allows the omission of some of its components in one part due to the fact that they are easily restored

by the addressee through the meaning of the other part. For example, *she works hard at the subjects she likes and less hard at ones she doesn't*, *girls today are reaching puberty nearly two years earlier than their grandmothers did*. In the auxiliary *did* replaces the verb phrase.

Despite all the variety of ellipsis, it should be noted that it is represented to a lesser extent in the texts of newspaper publications than in the headlines. Researchers are always concerned with the question of whether the title is a reflection of the content of the article, or whether it is a means of fixing attention. This is due, obviously, to the fact that the headings perform rather specific functions of the “intriguing” order, as they are a means of initial information input, and therefore, as if a key that either encourages further acquaintance with the message it declares, or, on the contrary, turns away from it. Therefore, the main requirement for the title is its compactness, which, in turn, directs such a choice of syntactic means that fully meet this requirement.

Ellipsis turns out to be one of the most effective means in this regard, because it removes the redundancy of information due to the fact that it opposes bulky constructions, which, of course, are inappropriate in newspaper headlines. Examples: *Tortured by evil girl gang*; *Kelly left shaken as egg attacker strikes*; *Merkel against elite EU*; *Still on the sidelines*.

The most effective form of the elliptical arrangement of the title is a simple nominative sentence (*Next steps on energy*), as well as various imperative constructions (*Don't condemn me to death*). Since the author always creates a text with the addressee in mind, the constitution of such a text takes place in the mutual coordination of their positions: the author involuntarily strives for an incentive, which is often arranged in infinitive forms: *Yamada to join Gates*.

An interesting case of ellipsis in the mass media space is the reduction of the material structure of paremic statements, which has rhetorical foundations. The main method of such ellipsis is truncation of one of the structural-semantic components or even entire blocks. Examples: *When in Rome* {do as the Romans do} «у Римі вчиняй як римлянин»; *Out of sight* {out of mind} «геть з очей – із серця теж»; *A new broom* {sweeps clean} «нова мітла по новому мете»; *Birds of a feather* {flock together} «птахи з однаковим оперенням тримаються разом»; *When the cat's away* {the mice will play} «кіт із хати, мишам роздоля»; *Count one's chickens* {before they hatch} – «рахувати курчат до того, як вони вилупляться»; *Give a dog a bad name* {and hang him} «хто хоче

пса вдарити, камінь знайде»; *Two's a company* {three's a crowd} «третій – зайвий».

A special role here belongs to those headlines that strive for a figurative presentation of the message using rhetorical techniques, which is quite successfully enabled by idiomatic material. Yes, the truncation of the second half of the proverb *An Apple a Day keeps the Doctor Away* in the title *An Apple a Day?* in one of the articles of the online health magazine "Dr. Green" problematizes a serious problem of today: the large number of pesticides and other toxic substances contained in food products.

So, ellipsis should be recognized as the main property of newspaper headlines. And as such, it performs here the functions of expressiveness, imagery, expressiveness, which, in combination with the speech standard, is a defining feature of journalistic discourse. If the headline is intended to attract the attention of the addressee, then the text of the newspaper article should most fully reflect the situation declared in it.

The linguistic-cognitive specificity is determined by extralingual factors – relevance, proximity to the current moment, unusualness of the message, as well as the logic of the depiction of events. Added to this is a high level of informative saturation, novelty and prompt delivery of the material, which is characterized by the social significance of the content, general accessibility and clarity of its presentation. All this determines such linguistic and rhetorical parameters of journalistic discourse as documentary-factual accuracy, stereotyping, standardization, brevity, which, in turn, affects the methods of ellipsis of sentence constructions.

The virtualization of the semantic components of aphorisms takes place according to the principle of elliptical splicing. Because an aphorism is a complete thought, it does not rely on a previous context. Examples: *Everyone has his day and some days last longer than others; To eat is human, to digest divine; Virtue brings honor and honor vanity; The economy depends about as much on economists as the weather does on weather forecasters; You may delay, but time will not; Any fool can criticize, condemn, and complain – and most fools do.*

Aphorisms also have a didactic function that directly or indirectly contributes to the formation of a person's ideological, moral and other beliefs, which make a certain contribution to the formation of his individual picture of the world. Due to its brevity, the aphorism is able to activate the cognitive activity of the addressee. It allegedly becomes a kind of catalyst of thought, an accelerator of the process of the emergence of associations and ideas.

Owing to the omission of components that are not materially necessary for the arrangement of the thought, the author of the aphorism refers the addressee to his individual experience, and thus uses it as a kind of "pragmatic tool".

The same applies to the topological reasons for the use of syntactic ellipsis in aphoristic texts. Here it is quite productively used in both simple and complex syntactic constructions. Empirical material shows that in aphorisms there is an initial *Ever notice that "what the hell" is always the right decision?*; *medial Second marriage: the triumph of hope over experience and final; Prosperity is as likely to be wrong as anybody else ellipses.*

Last but not least, the quantitative principle of using ellipsis works on this specificity of the aphorism. According to the number of omitted components, two components are quite often ellipted in aphoristic statements: *Truth is the cry of all, but the game of the few.*

In the qualitative interpretation of ellipsis, it is primarily about its logical orientation – the reference of the implied component to the position occupied by progressive and regressive ellipsis. In complex syntactic constructions – parts of aphoristic text – both types are widely represented. So, for example, progressive ellipsis takes place in aphorisms *The first half of our lives is ruined by our parents, and the second half by our children, and regressive – in Having nothing, nothing can he lose.*

Qualitative and quantitative principles of the use of truncated constructions in aphorisms demonstrate that elliptical expressions are a product of short-term (operational) memory, which is most actively involved in the processes of encoding, decoding, and saving information. The primary reason for the use of ellipsis is the excess of semantic and grammatical information, the neutralization of which is carried out within the framework of the laws of harmonization of speech and thought activity. The psychological essence of the latter lies precisely in the fact that some units of speech that are subject to repetition in a certain speech segment are not repeated, but at the same time retain their role as a format for the entire speech as a whole.

Cognitive-grammatical harmonization of speech with the use of ellipsis is not based on presupposition (general and background knowledge), but on implication – a component of the expression hidden from direct observation. The scope of the ellipsis does not go beyond the sentence, but is inside it.

Saving space, time and volume while maintaining emphasis on the main information contribute to the

use of ellipsis in aphorisms, which often consist of one sentence.

Conclusions. Ellipsis in communicatively autonomous statements has a paradigmatic origin. Being an integral part of a significant number of phraseological units, it is used as a means of enhancing imagery, contrast, ex- and impression. For this, various reduction tactics are used, such as phraseological hint, reduction of the component structure, etc., which is done within one strategy – the ergonomics of speech activity.

Aphorisms, in contrast to proverbs, sayings and riddles with their folklore origins and anonymous authorship, occupy a special place in the paremiofond of the language because they have a specific author. The appropriateness of the condensed presentation of thought in the form of an elliptical statement depends on it. Here, not so much considerations of ergonomics come into play, but rather considerations of accuracy and figurativeness of speech. The motivation of the author with the maximum focus of attention on clusters of significant information allows to compress the material form of the aphorism without destroying its content.

The use of ellipsis in discourse is reinforced by motives, instructions, tactical and strategic principles and ergonomics of speech. However, ellipsis is selective in its application and implementation in discourse: it is impossible to find it in legal and religious spheres, texts of business communication, instructional documents, etc. The most favorable communicative environment for him is everyday, journalistic and advertising discourses. The linguistic-cognitive specificity of journalistic discourse is determined by extralinguistic factors – relevance, closeness to the current moment, as well as the logic of the depiction of events. A high level of informative saturation, novelty and prompt delivery of the material are contributed to the social significance of the content, general accessibility and clarity of presentation of elliptical constructions. All this determines such linguistic and rhetorical parameters of journalistic discourse as documentary-factual accuracy, stereotyping, standardization, brevity, which, in turn, affects the methods of ellipsis of sentence constructions.

Bibliography:

1. Артемова Л. В. Публіцистичний стиль: загальні характеристики, функції, жанрові диференціації. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. Київ, 2003. Вип. 2. С. 5–19.
2. Бацевич Ф. Лінгвістична генетика: проблеми і перспективи. Львів: ПАІС, 2005. 264 с.
3. Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській мові. *Дослідження з синтаксису української мови*. Київ: Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР, 1958. С. 129–260.
4. Чередниченко І. Г. Граматична структура неповних речень та основи їх класифікації. *Українська мова в школі*. Київ, 1954. № 3. С. 14–20.
5. Bryant M. A Functional English Grammar. Boston: D.C. Heath and Company, 1945. 326 p.
6. Carter R. Exploring Grammar in Context: Grammar Reference and Practice. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 286 p.
7. Crystal D. Rediscover Grammar. London: Longman, 1994. 224 p.
8. Danler P. A cognitive-pragmatic approach to discourse on the basis of Functional Grammar and Valence Theory: the production and reception of political speeches in Portuguese. *Zeitschrift für Angewandte Linguistik*. London, 2006. No. 44. P. 16–34.
9. Leech G. Introducing English Grammar. London: Penguin English, 1992. 124 p.
10. Onions C. T. Modern English Syntax. London: Routledge & Kegan Paul, 1971. 155 p.
11. Poutsma H. A Grammar of late modern English. London: Groningen-Noordhoff, 2000. 1057 p.

Забрудська Л. М., Коваленко І. М., Сазонова В. С. КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНГЛОМОВНИХ ЕЛІПТИЧНИХ РЕЧЕНЬ ТА ЇХ ПЕРЕКЛАД

Статтю присвячено дослідженню особливостей функціонування англійських еліптичних речень та проблем їх перекладу українською мовою. З'ясовано, що у лінгвістиці до теперішнього часу відсутня єдина точка зору щодо еліптичних висловів та їх класифікації, які часто виявляються розпливчати та суперечливими. У статті відзначено, що незважаючи на той факт, що вивченню еліпсиса присвячена достатня кількість наукових та лінгвістичних робіт, в наш час проблему когнітивно-комунікативно потенціалу еліпсиса можна віднести до недостатньо вивчених, а перспективу дослідження цього питання вважати корисною для сучасного англійського мовознавства. Визначено, що еліпсис у комунікативно автономних висловленнях має парадигматичні витоки. Будучи невід'ємною частиною значної кількості паремій, він використовується як засіб посилення образності, контрастності, екста імпресії. Для цього застосовуються різні тактики паремійного скорочення – фразеологічний натяк,

редукція компонентного складу тощо, які зводяться до однієї стратегії – ергономіки мовленнєвої діяльності. Підкреслено, що сфера дії еліпсиса в автономних комунікативних одиницях – прислів'ях, приказках, загадках, афоризмах – не виходить за рамки речення, а знаходиться усередині нього. Економія місця, часу і обсягу при збереженні акцентів на головній інформації – ось головні причини вживання еліпсиса в паремічних структурах. Зазначено, що найбільш вживаним є еліпсис у розмовно-побутовому (діалогічному) дискурсі, чому значною мірою сприяє іллокутивно-перлокутивна специфіка цієї сфери спілкування (непідготовленість, спонтанність, довільність, експресивність, сугестивність), що уможливорює використання еліптичних скупчень. У розмовно-побутовому дискурсі найбільшою мірою проявляються психофізіологічні засади мовленнєвої діяльності, відомі як «принцип найменших зусиль». Це зумовлює домінування простих, базових мовних форм, автоматизм їх використання, економія вираження інформації та, як наслідок, вживання неповних конструкцій. У статті зазначено, що еліпсис також застосовується у публіцистичному дискурсі при необхідності розмістити на певній площі якомога більше інформації.

Доведено, що економія місця, часу і обсягу при збереженні акцентів на головній інформації – все це сприяє використанню еліпсиса і в комунікативно-автономних синтаксичних одиницях, і в розмовно-побутовому, публіцистичному та рекламному дискурсах.

Ключові слова: діалог, дискурс, еліпсис, спілкування, дефініція, неповні конструкції, іллокутивно-перлокутивна специфіка.

Крижанівська Г. Т.

Львівський національний університет імені Івана Франка

Винник О. Ю.

Львівський національний університет імені Івана Франка

МОВНЕ КОНСТРУЮВАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЖІНКИ У СУЧАСНИХ АНГЛОМОВНИХ РОМАНАХ (НА ОСНОВІ РОМАНУ JOJO MOYES «ME BEFORE YOU»)

У статті проаналізовано особливості конструювання гендерної ідентичності жінки у одному із популярних романів англійської літератури «Me before you» Джоджо Мойс. Література – багата на відображення соціально сконструйованих образів, а широке коло аудиторії робить її потужним інструментом пропагування певного образу жіночої ідентичності, яка формує світогляд та цінності її читачів. Поняття жіночої ідентичності в сучасній літературі впливає з численних конотацій і особливостей мовлення та опису головних героїнь у романах. Гендерна ідентичність – динамічна категорія, яка модифікується відповідно до контекстної ситуації. Комунікативна ситуація диктує гендерні ролі, а гендерна ідентичність формується контекстом. Дослідження базується на когнітивно-лінгвістичному підході до аналізу мовного матеріалу. Концепт-аналіз співвідноситься з семантичним аналізом і застосовується як спосіб побудови вербальної моделі концепту ЖІНКА у романі. У дослідженні лексична парадигма, яка будує концепт ЖІНКА, спирається на чотири функціональні семантичні поля/блоки, такі як суб'єктивна номінація, зовнішність, особистість та соціальні характеристики. Аналіз тексту роману дав можливість відстежити мовні одиниці, які вербалізують характеристики, що належать до кожного з блоків парадигми, а сукупність цих характеристик допомогла сконструювати зміст концепту ЖІНКА, який у ньому пропагується. У дослідженні також застосовано контент-аналіз для визначення наявності певних лексичних одиниць у тексті роману, семантичний і контекстний аналіз цих лексичних одиниць для обґрунтування їх належності до певного функціонально-семантичного поля та кількісний аналіз для визначення частоти їх використання й, відповідно, значення, яке вони вносять у зміст аналізованого поняття. Особливості опису та оцінки жінки у сучасній літературі допомагають розкрити механізм формування концепту ЖІНКА у тексті роману. Усвідомлення механізму пропагування таких образів сучасними медіа-каналами дає можливість як засвоїти актуальні моделі поведінки, так і протистояти їх маніпулятивному впливу.

Ключові слова: соціальна ідентичність, гендер, гендерна ідентичність, концепт, функціонально-семантичне поле, контекст.

Постановка проблеми. Питання про те, як мова відображає користувача, як допомагає мовцям ідентифікувати себе в певній спільноті, як використовується для уособлення соціальної ідентичності мовця – залишаються у центрі уваги сучасних мовознавчих досліджень (див., наприклад, [1; 7]). Розвиток антропоцентричного підходу до вивчення мови вказує на важливу роль мови у формуванні людської ідентичності, зокрема гендерної, у різних соціальних контекстах [2; 4; 5].

Одним із популярних соціальних каналів передачі інформації, багатим на відображення соціально сконструйованих гендерних образів, є література. Сучасна література постає як палі-

тра, що відображає як ставлення до традиційного, так і запровадження змін, спростовування міфів, нав'язування нових стереотипів, а отже, конструює бачення образу сучасної жінки та чоловіка, формує та пропагує гендерні образи відповідно до певних соціальних стандартів та впо-добань.

Аналіз досліджень. Відомо, що сутність особистості знаходиться в тісному зв'язку з мовою. Джанет Холмс, а також багато інших дослідників (див. наприклад, [4; 6; 8]) зазначили, що «в будь-якій конкретній взаємодії ми використовуємо її (мови) символічну силу для конструювання конкретної ідентичності і для вираження ставлення до основних норм та цінностей» [9, с. 111]. На думку

Джудіт Бакстер, саме мовні структури відображають наш внутрішній світ і служать інструментом впливу на нашу поведінку чи світогляд [6, с. 65]. Таким чином, дослідження мовних контекстів з антропоцентричної точки зору, що передбачає вивчення установок, думок, цінностей, привілеїв тощо індивіда, а також його/її класу, віку та статі.

Однією з суттєвих відмінностей між людьми є гендерна відмінність. На початку 1970-х років було проведено низку соціолінгвістичних досліджень жіночої та чоловічої мови з метою визначення жіночих та чоловічих мовленнєвих особливостей (див., наприклад, [8, 9]). Це призвело до розвитку нового лінгвістичного напрямку – гендерних досліджень і до диференціації термінів «стать» та «гендер». Стать визначає фізичні характеристики тіла, поведінкові схильності, структуру мозку, а гендер є соціальною категорією і стосується поведінкових, культурних й психологічних рис, які зазвичай асоціюються з однією статтю [8] й, відповідно, вважається соціокультурним конструктом, який стосується та виконує конкретні соціальні ролі, які зазвичай притаманні жінкам й чоловікам та пов'язані з їхньою поведінкою. Як жінки, так і чоловіки культивують певні уявлення про себе, цінності, пріоритети, поведінку, стилі мови, які характерні лише для їх групи та виявляють їхню особливу природу.

Формування гендерної ідентичності – тривалий процес, який відбувається упродовж усього життя. Ми набуваємо певних гендерних переконань і стереотипів, а потім впроваджуємо їх у своє повсякденне життя. Однак, гендерна ідентичність не є фіксованою і статичною категорією. Це процес, а не стала низка особистих атрибутів та практик, що означає, що ці переконання та можливості можуть зазнати змін, як тільки контекстна ситуація стане іншою. Саме тому ідентичність постійно модифікується: з'являються нові моделі поведінки, пріоритети. Отже, гендерні відмінності в мові не є випадковими; вони мають певне соціокультурне пояснення і є фундаментальними фактами соціального життя та індивідуальних відмінностей. Різні соціальні статуси, ролі, обов'язки та права формують гендерну ідентичність особистості. Комунікативна ситуація диктує гендерні ролі, а гендерна ідентичність формується контекстом.

Відомо, що література є відображенням суспільства: відображає сприйняття, цінності та атрибути, які воно пропагує. Кожен письменник прагне створити унікальну ідентичність, яка найкраще відповідає потребам сучасного

читача. Поняття жіночої ідентичності в сучасній літературі впливає з численних конотацій й особливостей мовлення та опису головних героїнь у романах. З одного боку, вона містить спектр різних, часто контрастних характеристик, з іншого – її завжди впізнають, незважаючи на динамічність і постійний розвиток жіночої ситуації у суспільстві.

Метою статі є проаналізувати конструювання гендерної ідентичності жінки у одному із популярних романів англійської літератури «Me before you» Джоджо Мойєс. Вибір роману аргументуємо його міжнародною популярністю й визнанням (перекладений сорока шістьма мовами, продано понад тридцять вісім мільйонів копій та здійснено касову екранізацію) та власними уподобаннями. Широке коло аудиторії робить його потужним інструментом для втілення певного образу жіночої ідентичності, яка впливає і формує світогляд та цінності читачів.

Виклад основного матеріалу. Дослідження базується на когнітивно-лінгвістичному підході до аналізу мовного матеріалу. Концепт-аналіз співвідноситься з семантичним аналізом і застосовується як спосіб побудови вербальної моделі концепту ЖІНКА у романі (детальніше про концепт див., наприклад, [3]). Кожен концепт має концептуальні ознаки – визначальні атрибути та характеристики, які роблять його унікальним, відмінним від інших і формують його концептуальний зміст. Ці характеристики змінюються з часом і опосередковують формування та організацію знань про об'єкти. Таким чином, особливості опису та оцінки жінки у сучасній літературі допомагають розкрити ті аспекти та риси жіночності, які пропагуються.

У цьому дослідженні лексична парадигма, яка будує концепт ЖІНКА, спирається на чотири функціональні семантичні поля/блоки, такі як суб'єктивна номінація, зовнішність, особистість та соціальні характеристики. Аналіз тексту роману дав можливість відстежити мовні одиниці, які вербалізують характеристики, що належать до кожного з блоків парадигми, а сукупність цих характеристик допомогла сконструювати зміст концепту ЖІНКА, який у ньому пропагується.

Дослідження також передбачає контент-аналіз для визначення наявності певних лексичних одиниць у даному тексті роману, семантичний і контекстний аналіз цих лексичних одиниць для обґрунтування їх належності до певного функціонально-семантичного поля та кількісний аналіз для визначення частоти їх використання й, відпо-

відно, значення, яке вони вносять у зміст аналізованого поняття.

Функціонально-семантичне поле «суб'єктивна номінація» включає мовні одиниці, за допомогою яких у романі називають Луїзу Кларк – головну героїню. Дослідження показало, що до неї звертаються переважно “Louisa” (47%); іншими номінаціями є пестливо-скорочена форма імені “Lou” (26%) та прізвище “Clark” (18%), іноді – назви “babe” (5%), “individual” (2%) або “character” (1%). Відомо, що особисті імена використовуються для ідентифікації особи. Луїза – це ім'я, дане героїні при народженні, і воно інтегрується в контекст із різними значеннями: донька, сестра, тітонька, працівниця, опікунка, подруга, партнерка, сусідка тощо. Батьки називають її «Луїза»: *You know, Louisa, I'm pretty sure you had a pair just like that when you were very little (p. 180)*. У цьому контексті використання повного імені імплікує повагу та визнання її зрілості й незалежності. У професійному/робочому контексті мовні засоби суб'єктивної номінації імплікують статус. Каміла Трейнор, роботодавець Луїзи, також називає її на ім'я: *Yes, Louisa is here to make sure nothing like that never happens again (p. 105)*, що свідчить про поєднання офіційного й особистого у стосунках.

Вілл Трейнор, звертаючись до неї на прізвище, намагається підкреслити їхні неформальні та дружні стосунки: *Hey, Clark (p. 116); It's okay, Clark, ...he is a friend (p. 227)*. Семантика слів “hey”, “okay” передає неформальну атмосферу спілкування і передбачає приятельські відносини комунікантів. Подібною є прагматика використання скорочено-пестливої форми імені «Lou», яке також конотує близькість: *Look, Lou, he often ... he often goes somewhere else when Mrs T stays over in town (p. 83)*. Багатокрапка в реченні та повторення фрази *he often* вказує на комунікативну ситуацію вагання, а ім'я “Lou” конотує особу, якій можна довіряти.

Суб'єктивні номінації «babe», «character» і «individual» є okazіональними, однак дещо додають до змісту концепту. Крихіткою Луїзу називає тільки її хлопець: *I love you, babe (p. 182); Happy birthday, babe (p. 174)*. Семантика цього слова містить сему «прихильність», проте у контексті роману це слово набуває значення «недосвідченої», «без потенціалу». У такий спосіб хлопець намагається продемонструвати свою перевагу, що характеризує їхні стосунки як невідповідні для героїні.

Батьки Луїзи іноді використовують звертання «character» або «individual»: *My father calls me a 'character' because I tend to say things that pop*

into my head (p. 24). My mother calls me 'individual' which is her polite way of not quite understanding the way I dress (p. 26). Обидві номінації мають однакову сему в денотативному значенні – «особлива» – підкреслюють унікальність героїні та вказують на такі характерні особистісно-фізичні риси, як її імпульсивність й неординарність. Отже, суб'єктивні номінації героїні роману визначають її як таку, до якої ставляться з повагою та довірою й захоплюються її неординарністю.

Функціонально-семантичне поле «фізичні характеристики» містить мовні одиниці, що використовуються для зображення зовнішності Луїзи Кларк. Наприклад: *I am an ordinary girl, leading an ordinary life. ... You probably wouldn't look at me twice (p. 25); I am small, dark-haired and, according to my dad, have a face of an elf (p. 24)*. Семантика фраз *ordinary, wouldn't look twice* передбачає відсутність будь-якої яскравої риси у її зовнішності. Іменник *elf* вказує на її тонкі та дрібні риси. Ця метафора співвідноситься з прикметниками *small* і *short*, що у сукупності зображає її як непримітну жінку і різко контрастує із яскравими образами красунь на шпальтах різноманітних медіа видань.

Луїза дуже стримана у демонстрації своєї зовнішності, оскільки вважає, що не має чим хвалитися: *You know my beauty routine. Soap, water, the odd paper bag (p. 19)*. Іменники *soap, water* і *paper* на позначення товарів догляду за зовнішністю у сукупності мають значення «простий/базовий». З огляду на розмаїття і доступність косметики на сучасному ринку, Луїзин список засобів догляду конотує значення «примітивний», імплікуючи, що фізична краса не є її пріоритетом.

Незважаючи на свої непримітні фізичні риси, Луїза Кларк має й такі зовнішні якості, які привертають увагу і вирізняють її: зачіска, одяг і взуття: *hair twisted in knots (p. 25), shaggy waistcoat (p. 36) and bumblebee tights (p. 87)* зазвичай асоціюються не зі стилем дорослої жінки, а радше дитини чи підлітка, імплікуючи наївний, невинний вигляд дівчини. Ексцентричний гардероб і зачіска героїні ніби компенсують брак чогось нового, яскравого, чого не вистачає в її житті. Експериментуючи з одягом, Луїза демонструє свій унікальний підхід.

Отже, опис героїні в романі відрізняє її від стереотипного образу жінки, пропагованого в сучасних соціальних мережах. Вона не є ані яскравою та елегантною, ані модною. Її, непоказний, іноді кумедний вигляд є ключовою рисою її зовнішності, що привертає увагу, спантеличує, натякаючи на прихований внутрішній потенціал.

Функціонально семантичне поле «особливості характеру» включає мовні засоби опису таких її внутрішніх рис, як devotion (30%), care (18%), passion (17%) і non ambition (16%), impulsiveness (9%) і consideration (10%). Значення особистих якостей здебільшого виведено з контексту, оскільки автор рідко подає опис у прямих номінаціях.

Відданість і турбота про потреби інших людей визначає особистість Луїзи Кларк. Вона багато в чому жертвує собою заради сім'ї: не вступає до жодного коледжу чи університету, щоб отримати диплом, бо повинна фінансово підтримувати родину: *My modest wages had been a little bedrock of housekeeping money, enough to help see the family through from week to week* (p. 17). Відданість Луїзи службовим обов'язкам робить її цінною працівницею в кафе та в домі Вілла Трейнора. Незважаючи на його грубість і глузливі коментарі, вона бере на себе відповідальність за його комфорт, здоров'я і безпеку: *Periodically I poked my head round the door, just to see that he was breathing* (p. 77), ... *defrosted some food in case he wanted some later, ...got the log fire in case he felt well enough to go into the living room* (p. 83). Відданість є рушійною силою розвитку її особистості. Наприклад, Луїзине бажання й ентузіазм допомогти Віллу спонукають її досліджувати, вчитися, щоб отримати потрібні для догляду за ним знання. Вона жертвує часом, енергією, почуттями і комфортом заради своїх пріоритетів – сім'ї, роботи, коханого.

Луїза Кларк також зображена як імпульсивна натура, що можна помітити в її жвавій та балакучій манері спілкування з людьми, її спонтанних дотепних коментарях на речі: *...warm, chatty and life-enhancing presence* (p. 28), *...chatty to the point of vaguely irritating* (p. 115); *I tend to say things that pop into my head* (p. 24). Хоча вона усвідомлює різноманітність соціальних норм, вона схильна слідувати своїм інстинктам і діяти спонтанно. Окрім імпульсивності та спонтанності у розвитку стосунків, Луїза демонструє уважність і раціональність у своєму ставленні до об'єктів. Зокрема, вона дуже ощадна з грошима: економить на одязі і купує вживаний, або шие сама: *He gestured at my minidress, a Sixties-inspired Pucci-type dress, made with fabric that had once been a pair of Granddad's curtains* (p. 200). Вона не відвідує брендові магазини і не витрачає купу грошей на обнови: *I went to the DIY store and bought paint and new blinds, as well as a new bedside light and some shelves...* (p. 169); відчуває майже фізичний дискомфорт, коли їй доводиться витрачати велику суму грошей: *then I had to swallow a small yelp when they told me*

the price. I gave them Will's credit card number, feeling slightly sick as I read the numbers (p. 258). Економна, не терпить марнування, вона намагається дати нове життя старим речам не через брак грошей, а через принципи, яких дотримується: дбати, не зловживати. Гроші не є її пріоритетом, отримуючи додатковий бонус, вона не витрачає його бездумно, а відкладає на вагому потребу.

Отже, відданість є домінуючою рисою її характеру, а неоднорідність та іноді контрастність інших (імпульсивність й ощадність) говорить про її унікальність та індивідуальність.

Функціонально семантичне поле «соціальні характеристики», репрезентоване мовними засобами, які «визначають індивіда з точки зору його подібності до членів певних соціальних категорій на відміну від інших соціальних категорій, таких як раса, етнічна приналежність, сексуальна орієнтація, гендерна ідентичність, релігія/духовність, національність і соціально-економічний статус, а також освіта, досвід роботи, сім'я, мова та різноманітні здібності» [10, с. 68]. Іншими словами, соціальні характеристики визначають уявлення людини про те, ким вона є, на основі її членства в групі, дають відчуття приналежності до соціального світу. Аналіз тексту роману за лінгвістичними одиницями, які належать до функціонально-семантичного поля «соціальна характеристика», виявив перелік домінантних якостей, що роблять свій внесок у загальний образ героїні. Щодо соціального статусу та добробуту, то героїня зображена як представниця середнього класу, сім'я якої має постійну потребу у грошах: *Mum couldn't work; There were murmurings at home about debts* (p. 17); *I stood in the kitchen, suddenly conscious of our tiny, shabby house with its 1980s wallpaper and dented kitchen cupboards* (p. 173); *Our house looked as if 90 per cent of its contents came from the local pound shop* (p. 173). Здебільшого Луїза зображена з посиланням на свою сім'ю, свого хлопця або пацієнта. Її описують як ту, яка належить до спільноти *Around the little table sat my parents, my sister and Thomas, my granddad, and Patrick – who always came for dinner on Wednesdays* (p. 31). Стосовно освіти та досвіду роботи, то неодноразово стверджується про її брак: *I'm afraid, Louisa, you're not qualified for much else* (p. 21). Безробіття є неприйнятним, дівчина розуміє свою роль у підтримці фінансового становища сім'ї, тому робить все можливе, щоб якомога швидше знайти роботу. Її особисті якості, такі як відданість і самопожертва, сприяють цьому процесу: *I've done loads of research on the internet, talking to other quads, and*

I have learnt so much, so much about how to make this work (p. 315). Незважаючи на те, що головна героїня не має необхідних навичок для виконання роботи, вона демонструє великий ентузіазм, щоб їх набути та розвинути: читає всі книги в будинку, пов'язані з хворобою Вілла, шукає відповіді на свої запитання в Інтернеті, а її відданість і альтруїзм допомагають досягати відмінних результатів. Важливою рисою Луїзи є її емоційний інтелект. З перших сторінок роману Луїза демонструє знання потреб і почуттів кожного окремого члена своєї родини, свого пацієнта та роботодавців, сусідів тощо. Ці знання сприяють тому, щоб вона була корисною у різний спосіб.

Отже, соціальний аспект особистості Луїзи окреслює її соціальні пріоритети: бути частиною спільноти та розвивати максимум ресурсів, щоб бути корисною.

Висновки і пропозиції. Джоджо Мойс у своєму романі «Me before you» конструює образ жінки, який в основному відображає загальні соціальні характеристики читацької аудиторії: її вік, уподобання, освіту тощо. Це сприяє формуванню відчуття приналежності до однієї спільноти, яке полегшує розуміння вчинків та намірів героїні, схиляє до симпатії, взаємних переживань. Емоційний зв'язок, який формується у цьому процесі стає тим механізмом, який виправдовує поведінку та рішення, які приймає Луїза, переконує у їх вірності. Таким чином здійснюється про-

пагування певних норм поведінки й зовнішності, цінностей.

Лексико-семантична парадигма концепту ЖІНКА, який конструюється у романі, включає такі базові характеристики, як «зовнішньо непоказна», «та, яка варта довіри і поваги», «віддана», «та, яка належить до спільноти та здатна накопичувати ресурси задля задоволення потреб своєї спільноти». Дослідження також показало, що якістю, яка наявна у всіх функціонально-семантичних блоках парадигми концепту є «унікальність/особливість», що робить її ключовою, домінантною у образі героїні.

Огляд рис та якостей героїні не вичерпує усіх їх маніфестацій, проте дає змогу зрозуміти механізм формування концепту ЖІНКА у тексті роману, що впливає з численних конотацій її опису. Усвідомлення механізму пропагування таких образів дає можливість не лише краще засвоїти актуальні моделі поведінки, а й протистояти їх маніпулятивному впливу.

Перспективним видається порівняльне дослідження літературних творів різних країн щодо виявлення спільних та відмінних рис у зображенні образу сучасної жінки чи чоловіка з метою виявлення факторів (суспільних, політичних, економічних, культурних), які мають вплив на їхнє формування. Дослідження такого плану не лише роблять свій внесок у розвиток когнітивістики та гендерних студій, а й медіа екології.

Список літератури:

1. Гончарова М. Роль мови у формуванні різновидів ідентичностей. *Мова і суспільство*. 2015. Вип. 6. С. 60–69.
2. Крижанівська Г. Т. Механізм пропагування гендерної ідеології у сучасних англomовних жіночих журналах (на матеріалах журналу *Cosmopolitan*). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Острог, 2015. Вип. 53. С. 137–140.
3. Мартинюк А. П. Когнітивно-дискурсивний напрям дослідження концептів у сучасній лінгвістиці. *Проблеми романо-германської філології*. Ужгород, 2006. С. 92–107.
4. Маслова Ю. П. Мовна репрезентація гендеру. *Наукові записки*. Серія філологічна. Острог, 2009. Вип. 12. С. 224–233.
5. Собецька Н. В. Мовні стереотипи гендерної ідентичності (на матеріалі української мови). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2017. Вип. 9. Т. 2. С. 136–140.
6. Baxter, J. Positioning language and identity: Poststructuralist perspectives. *The Routledge handbook of language and identity*. Routledge, 2016. P. 60–75.
7. Bucholtz, M., & Hall, K. Identity and interaction: a sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*. 7 (4–5). 2005. P. 585–614.
8. Cameron, D. Gender Issues in Language Change. *Annual review of applied linguistics*. 23. 2003. P. 187–201.
9. Holmes, J. Women, language and identity. *Journal of sociolinguistics*. 1(2). 1997. P. 195–223.
10. Turner, J. C. The experimental social psychology of intergroup behaviour. *Intergroup Behaviour*. Oxford, 1981. P. 66–101.

Джерела:

Moyes, Jojo. *Me Before You*. London: Michael Joseph. 2012. 470 p.

Kryzhanivska H. V., Vynnyk O. Yu. LANGUAGE CONSTRUCTION OF FEMALE GENDER IDENTITY IN MODERN ENGLISH NOVELS (BASED ON “ME BEFORE YOU”**BY JOJO MOYES)**

The article analyzes linguistic peculiarities of female gender identity construction in one of modern English popular novels, in particular «Me before you» by Jojo Moyes. Literature is abundant of socially constructed images. Its big audience makes it a powerful tool for promoting a certain image of female identity, which shapes the worldview, values and priorities of the readers. The concept of female identity in modern literature derives from numerous connotations and linguistic features of the speech and description of the main characters in the novels. Gender identity is a dynamic category and modifies according to the contextual situation. The communicative situation defines gender roles, and gender identity is shaped by the context. The research is based on a cognitive-linguistic approach to the analysis of linguistic material. It combines concept analysis and semantic analysis to construct a verbal model of the concept WOMAN in the novel. In the study, the four functional semantic fields/blocks, such as subjective nomination, appearance, personality and social characteristics develop the lexical paradigm that builds the concept WOMAN. The analysis of the text has made it possible to trace the language units that verbalize the characteristics belonging to each of the blocks of the paradigm, and the totality of these characteristics helped to construct the content of the concept WOMAN promoted in it. Content analysis has been applied to find in the text of the novel lexical units belonging to each of the semantic blocks; semantic and contextual analysis of these lexical units justify their belonging to a certain functional block, and quantitative analysis determines the frequency of their use and, hence, the meaning they contribute to the content of the concept. Peculiarities of description and assessment of the female character help to reveal the mechanism of constructing the concept WOMAN in the text of the novel. Awareness of the mechanism of promoting such images by modern media provides an opportunity both to learn current behavior patterns and to resist their manipulative influence.

Key words: social identity, gender, gender identity, concept, functional-semantic field, context.

Kulykova V. G.

Université technique nationale de l'Ukraine

“Institut polytechnique de Kyiv Igor Sikorsky”

PARTICULARITES LEXICO-STYLISTIQUES DES TITRES DE LA PRESSE ÉLECTRONIQUE FRANÇAISE: ASPECT PRAGMATIQUE

Статтю присвячено дослідженню заголовків сучасної французької електронної преси у лінгво-прагматичному аспекті. Зокрема, розкривається поняття, особливість і роль заголовка в Інтернет-просторі, виявляються його лексико-стилістичні особливості та встановлюються мовні засоби реалізації його прагматичного потенціалу.

Заголовок є виразом, який уособлює статтю. Рейтинг інтернет-видання обумовлюється кількістю перегляду або прочитань його статей, що, в свою чергу, спричинено клікабельністю заголовків. Саме вдале оформлення, добір мовних засобів визначає прагматичний потенціал заголовків і відіграє важливу роль у створенні впливу на реципієнта. У дослідженні показано, що для досягнення прагматичного ефекту, під час написання заголовків журналісти вдаються до різних засобів впливу на реципієнта, застосовують різноманітні лексичні та стилістичні прийоми. З-поміж лексичних засобів, що спрямовані на реалізацію перлюктивного ефекту, слід назвати використання аббревіатур (найчастіше акронімів), власних назв (імена відомих людей, назви міст, країн, фільмів, світових організацій тощо), термінів (у галузях медицини, політики, військової справи, економіки тощо), неологізмів (найпоширенішими в останніх публікаціях є нові слова, пов'язані з галуззю медицини внаслідок хвороби COVID-19, а також політики через президентські вибори у Франції), запозичень (найчастіше з англійської мови) та числівників.

Було також виявлено стилістичні особливості заголовків сучасної французької Інтернет-преси, які визначаються використанням емоційно-експресивної лексики та чисельних стилістичних фігур. З метою привернення уваги читачів і впливу на них, широко використовуються такі тропи як епітет, метафора, персоніфікація, метонімія, гіпербола, алюзія, антитеза, перифраз. Крім того, було виявлено вживання фразеологізмів, біблеїзмів та гри слів (каламбуру).

Ключові слова: заголовок, Інтернет-преса, прагматичний потенціал, мовленнєві засоби, лексико-стилістичні особливості, французька мова.

Exposé du problème. L'apparition et la popularisation des dernières technologies, le développement de l'Internet en tant que réseau informatique mondial ont provoqué le passage progressive des médias écrits vers le format électronique. Les réseaux sociaux, les ressources d'actualités et d'informations, les blogs, etc. deviennent les principales plateformes de communication et de conquête des lecteurs. Comme V. Krassavina a noté, parmi les médias modernes les publications électroniques jouent un rôle le plus actif dans la formation de l'opinion publique [1]. Cela s'explique par leur accès facile et connexion rapide entre le public et les informations dont il a besoin. En conséquence, l'originalité, l'expressivité et le renouvellement du contenu et de la forme de communication ont augmenté le niveau d'influence pragmatique, d'où les changements des exigences vers les titres en ligne. Afin d'obtenir un effet pragmatique, c'est-à-dire une influence sur le lecteur,

les journalistes recourent à divers moyens. Ils essaient de rédiger des titres et utilisent de différentes techniques de telle manière pour que le lecteur y prête attention. Le succès de l'article, et parfois le prestige des éditions dépend du choix adéquat des moyens linguistiques.

Analyse des recherches et publications récentes. Le titre en tant que l'objet de recherche a attiré l'attention de nombreux scientifiques, nationaux aussi bien qu'étrangers. L'analyse traditionnelle du titre (M. Demydassuk, N. Korol) a permis de se faire une idée générale de sa définition, de ses fonctions et de sa structure. Dans certains ouvrages, la question de l'influence pragmatique des titres (M. Zakhartchuk, V. Krassavina, K. Hopkins, N. Tran), de leurs caractéristiques grammaticales et stylistiques (N. Leonova, Dang Nhi, M. Khajira), de spécificités de fonctionnement (N. Anufrieva, K. Bilyk, O. Fadeeva) etc est envisagée. Cependant, la presse électronique moderne, en particulier le rôle

des titres dans l'acquisition d'un effet pragmatique, est encore négligée par les linguistes, à quoi est consacré notre étude.

Objectifs. L'objet de l'article est d'identifier les caractéristiques linguistiques et pragmatiques des titres de la presse électronique française moderne en résolvant des tâches spécifiques, à savoir,

- définir la notion de titres,
- justifier les exigences vers les titres des publications en ligne,
- établir leurs particularités lexicales et stylistiques aussi bien que potentiel pragmatique.

Exposé du matériel principal. Au début du XIXe siècle, les textes des journaux étaient imprimés sans titres. On a indiqué tout simplement au début du message le nom de la ville d'où il provenait et la date d'envoi à l'éditeur. Pour la première fois, les gros titres ont commencé à apparaître sur la première page d'un numéro de journal ou de magazine dans un endroit spécialement désigné où le matériel principal du numéro était rapporté. Progressivement, certains de ces titres ont été déplacés sur d'autres pages, où ils ont été placés au-dessus des principaux messages et articles. Au fil du temps, ils sont devenus plus importants et maintenant tous les textes sont publiés avec des titres. Eh bien, qu'est-ce qu'un titre?

Selon la définition du dictionnaire Larousse, un titre de presse est un texte présenté en gros caractères qui se trouve en tête d'un article et annonce son sujet [2]. La chercheuse française I. Mathieu note que le titre est la partie la plus importante de tout article, car c'est une première chose qu'un lecteur voit lorsqu'il utilise les réseaux sociaux, parcourt la page d'actualité ou surfe sur un moteur de recherche [3].

Le titre représente le contenu du texte, lui donne une certaine couleur. Il contient des mots clés qui attirent l'attention du lecteur. Les titres ne doivent pas être trompeurs, ils doivent clairement et nettement mettre en évidence l'idée principale du texte. En ce qui concerne les titres des publications en ligne, selon V. Krassavina, ils doivent être expressifs et caractérisés par leur caractère imagé, l'émotivité, transmettre la propre attitude de l'auteur à l'égard des informations décrites [1, p. 214].

La particularité des médias électroniques consiste au fait que l'internaute, contrairement au lecteur de la presse écrite, voit d'abord les titres, sur l'un desquels il doit cliquer pour lire la suite du texte. C'est la cliquabilité qui est le premier commandement de tout journaliste qui travaille avec ce type de média de masse. Ainsi, dans de telles conditions, le "design" du titre joue un rôle décisif pour attirer l'attention du lecteur.

Les règles et les conditions qui sont dressées pour que les titres des publications en ligne soient frappants et aient un impact sur le lecteur, sont les suivantes: le titre doit être descriptif, fonctionner de manière indépendante, être court et concis, et peut être présenté sous forme de listes [3].

Telles exigences pour les titres électroniques déterminent de certains moyens lexicaux et stylistiques auxquels les journalistes ont souvent recours pour influencer le destinataire. Ainsi, la recherche menée nous a permis de révéler l'utilisation de divers moyens lexicaux, à savoir, les sigles, les noms propres, les termes, les néologismes, les emprunts et les chiffres, qui évoquent d'une manière ou d'une autre chez le lecteur certaines émotions, humeurs, désirs ou non à lire l'article, c'est-à-dire qu'ils influencent le public.

Lors de recherche on a constaté que près de 19% des titres contiennent des sigles. Les acronymes sont les plus courants d'entre eux. Par exemple:

JO de Pékin 2022 : le biathlète et la "psychologie" de la dernière balle (Le Monde).

On peut également trouver assez souvent des sigles désignant les noms d'institutions et d'organisations mondiales, telles que:

l'UNESCO, NASA, UEFA, HLM, NYFW et autres.

Un grand nombre de titres analysés (77%) contiennent des noms propres. Ils marquent généralement les noms de personnages célèbres:

Emmanuel Macron, Dua Lipa, Stromae, Nicolas Sarkozy, Vinci;

noms de villes, pays et autres objets géographiques:

Tokyo, la Nouvelle-Zélande, le Strasbourg, la Méditerranée, la France;

noms de films et séries:

"Squid Game", "Mort sur le Nil", "Dune", "West Side Story";

groupes mondiaux, entreprises, réseaux sociaux et marques:

Saint Laurent, Dior, Google, Facebook, Instagram.

Certains titres comprennent des mots-termes (17%) qui sont les plus couramment utilisés dans des domaines militaires:

une machine de guerre, le cessez-le-feu, le missile;

de politique:

le parrainage, la désaffiliation;

médecine:

le cancer du poumon, la transe, le handicap, la grippe, les déserts médicaux;

chimie:

l'énergie nucléaire;

économie:

une monnaie numérique;

technologie:

les puces électroniques, etc.

L'utilisation périodique de néologismes a également été notée au niveau lexical (25%). Leur apparition est due à divers processus qui se déroulent dans la vie sociale et politique du pays. Ainsi, à la suite de l'émergence d'une nouvelle maladie, un certain nombre de concepts sont apparus dans le domaine de la médecine. C'est pourquoi les mots suivants sont courants dans les gros titres français modernes:

Covid-19, Variant Omicron, antivaccin, le passe vaccinal et leurs dérivés.

De plus, de nombreux mouvements et manifestations dans le monde font apparaître des néologismes tels que:

"Convoi de la liberté" qui désignent des manifestations au Canada, et plus tard dans d'autres pays, contre les restrictions liées aux coronavirus;

"Gilets jaunes" (mouvement des gilets jaunes) – manifestations en France, organisées à la suite de l'augmentation du prix de l'essence;

"Nuit debout" est un mouvement social contre la loi néolibérale sur le travail.

Les élections présidentielles en France font naître de nouveaux concepts. Il n'est pas rare de voir des gros titres avec les néologismes tels que:

la Primaire populaire, qui désigne une plateforme spéciale en ligne utilisée pour participer à des primaires (préélections) afin de choisir le meilleur candidat de la gauche au poste de président;

les macronistes qui fait référence aux personnes associées à l'actuel président français Emmanuel Macron et à sa politique;

macronomètre qui désigne un moyen d'analyser et de contrôler la réalisation des promesses faites par Macron lors de sa campagne électorale:

Présidentielle: les macronistes lancent l'opération "Avec vous" (Le Parisien).

ou bien

Macronomètre: modernisation des finances publiques ou ajustements à la marge ? (Le Figaro)

Contre la volonté du nombre d'organisations avec l'Académie française à la tête de préserver l'identité et le développement de la langue française, les médias s'emploient largement les emprunts, notamment à la langue anglaise, en raison des événements mondiaux, ainsi que du développement de la science et de la technologie. Au cours de nos recherches, 35% des emprunts ont été trouvés, dont la plupart sont des anglicismes. Le plus souvent, des éléments de langue étrangère sont observés dans les titres liés à la mode et aux tendances actuelles. Par exemple:

Shein : les dessous du nouvel empire de la "fast fashion" (Le Monde).

ou bien

Eye blush: voici la nouvelle technique de maquillage inspirée de la série les Bridgerton (Elle).

Assez souvent, les journalistes utilisent des chiffres, ainsi que des nombres et des dates (41%) ce qui permet d'éveiller l'intérêt et d'attirer l'attention du destinataire, aussi bien que de faire lire un article afin d'en savoir plus. Par exemple:

20 parfums sensuels pour l'envoûter (Elle).

Ainsi, les gros titres de la presse française se caractérisent par divers traits lexicaux, à savoir l'utilisation des sigles, des noms propres, des termes, des néologismes, des emprunts et des chiffres.

Un autre moyen efficace d'obtenir un effet pragmatique est, à notre avis, l'utilisation de divers moyens stylistiques, qui sont largement utilisés par les journalistes afin de rendre le titre plus éclatant et émotionnellement coloré. Notre étude a montré que l'emploi d'un vocabulaire émotionnel et expressif est un phénomène courant. Par exemple:

étriller, la journée cauchemar, un papa, des campagnes parasitées, l'audition gênante, barbante, le baby bump.

En général, les gros titres français en ligne sont colorés et intrigants. Il a été constaté que des figures stylistiques et des tropes tels que l'épithète, la métaphore, la personnification, la métonymie, l'hyperbole, l'allusion, l'antithèse, la périphrase, etc sont fréquemment utilisés. Les titres français recourent également aux locutions phraséologiques, aux idiomes bibliques et aux jeux de mots.

L'un des principaux tropes les plus utilisés dans les titres français est l'épithète (41 %), par exemple:

l'énergie nucléaire, un dépistage expérimental, l'ambiance surréaliste, l'univers rétro, l'incroyable histoire, le marché publicitaire mondial.

Une autre figure stylistique courante dans les titres est la métaphore (23%) qui est utilisée pour ajouter une couleur plus vive et frappante au texte. Par exemple:

Cette nouvelle tendance va faire briller nos cheveux de mille feux (Elle).

Il convient de mentionner la personnification (9%) comme un type de métaphore, par exemple :

Cet imprimé a envahi le dressing des modeuses d'Instagram (Elle).

ou bien

#ElleFashionCrush : Miyette étend son univers rétro au prêt-à-porter (Elle).

Les titres français utilisent également la métonymie (13%), par exemple:

Pfizer demande l'autorisation de son vaccin anti-Covid pour les moins de 5 ans aux Etats-Unis (Le Parisien).

Un moyen assez intéressant qu'on a révélé au cours de notre étude est l'allusion (7%). Cette figure stylistique fait référence à des faits bien connus, à des œuvres littéraires, à des événements historiques, etc. Un exemple frappant est le titre suivant, où on mentionne l'un des moments les plus célèbres de l'histoire du football, lorsque le célèbre footballeur a apporté la victoire à son équipe en marquant un but avec sa main. Après le match, il a répondu que ce n'était pas sa main, mais plutôt la main de Dieu, d'où son nom:

"C'est à égalité avec la main de Dieu de Diego Maradona", Wolff n'a toujours pas avalé le "vol" du titre d'Hamilton (Le Figaro).

Un autre exemple trouvé d'allusion fait allusion à la célèbre chanson française "SOS d'un terrien en détresse" de l'opéra rock "Starmania":

Victoires de la Musique 2022 : le SOS de chanteurs en détresse (Marianne).

Grâce à la combinaison appropriée du nom de la chanson avec le thème de l'article les journalistes ont pu transmettre clairement une idée générale, à savoir une année difficile pour les chanteurs.

Une allusion à un événement historique a également été trouvée dans le titre suivant:

Variant Omicron : la cinquième vague sera-t-elle vraiment la der des der ? (Marianne)

L'expression "la der des der" (dernière des dernières) fait référence à la Première Guerre mondiale, car les gens croyaient que ce serait la dernière.

L'utilisation de la figure stylistique d'antithèse (7%) donne aux titres plus d'expressivité, car elle oppose deux choses complètement différentes, ce qui attire définitivement le lecteur. Par exemple:

Une campagne présidentielle barbant ? 5 raisons de déprimer... et 3 raisons de reprendre espoir (Marianne).

ou bien

Face au silence de Nicolas Sarkozy, la macronie entre espoir et méfiance (Le Figaro).

Les journalistes français utilisent également la périphrase (9%). Un exemple frappant est le titre dans lequel les employés de General Electric dans la ville française de Belfort (symbolisée par la célèbre sculpture du lion de Belfort) sont appelés "enfants du lion". Par exemple:

"Belfort, les enfants du lion" : dans la peau des syndicalistes français face à General Electric (Marianne).

Une attention particulière doit être portée à l'utilisation des unités phraséologiques. L'étude

menée a montré que leur présence ajoute une couleur émotionnelle. Comme la plupart de ces idiomes sont de notoriété publique, ils sont facilement acceptés par le lecteur. Par exemple:

La vengeance du hacker solitaire qui a mis à genoux l'internet nord-coréen (Le Figaro).

Une autre variété souvent utilisée dans les titres sont les unités phraséologiques d'origine biblique. Par exemple:

Dans le dossier Alstom-General Electric, la France boit le calice jusqu'à la lie (Marianne).

L'expression "boire le calice jusqu'à la lie" signifie endurer toutes les souffrances jusqu'au bout. Ce titre fait référence à l'alliance commerciale douteuse, selon des auteurs de l'article, de deux entreprises: General Electric américaine et Alstom française. C'est cette expression biblique qui exprime de manière vivante et claire l'opinion de l'auteur sur l'événement décrit. Cependant, il convient de noter que l'utilisation des expressions de la Bible peut ne pas aider, mais plutôt compliquer la compréhension du texte.

Un autre moyen stylistique utilisé par les journalistes lors de rédaction des titres est le jeu de mots. Par exemple:

Piratés, oubliés, détestés... Pourquoi les mots de passe font de la résistance (Le Figaro).

Dans ce cas, le moyen principal du jeu de langage est la rime. Elle facilite la perception du texte par le lecteur et lui ajoute de la couleur.

Le jeu de mots est souvent utilisé pour créer un effet comique et satirique, par exemple:

Ces bottes, elles nous bottent ! (Elle)

ou bien

"L'amour la mer", le grand roman sensuel de Pascal Quignard (Marianne).

Dans le premier exemple le jeu de mots a lieu grâce aux homonymes, dans le second – aux paronymes.

Ainsi, les caractéristiques stylistiques des titres de la presse française moderne en ligne se révèlent dans l'utilisation d'un vocabulaire émotionnel et expressif et de plusieurs tropes, tels que l'épithète, la métaphore, la personnification, la métonymie, l'hyperbole, l'allusion, l'antithèse, la périphrase, la phraséologie et les jeux de mots, qui attire l'attention des lecteurs et les influence.

Conclusions et propositions. Afin d'obtenir un effet pragmatique et éveiller l'intérêt de l'auditoire à la lecture de l'article, les journalistes utilisent divers moyens liés au vocabulaire de la langue.

Les abréviations (acronymes), les noms propres, les termes, les néologismes, les mots étrangers et les chiffres représentent les principales caractéristiques lexicales des titres français modernes électroniques.

Les moyens stylistiques donnent une couleur plus vive au titre et le remplissent d'expressivité. Les plus courantes sont des figures de style telles que l'épithète, la métaphore, la métonymie, l'allusion, l'antithèse, la périphrase, le jeu de mots, les unités phraséologiques et autres.

Le choix correct et rationnel des moyens linguistiques de rédaction des titres permet d'atteindre l'objectif

principal – attirer l'attention du lecteur, ce qui forme le top de clics, augmente le nombre de vues des articles et contribue donc au succès de l'édition d'Internet.

Une piste de recherche ultérieure consistera à déterminer les particularités structurelles et grammaticales des titres français en ligne et à établir les moyens de réalisation de leur potentiel pragmatique dans la traduction ukrainienne.

Littérature:

1. Красавіна В.В. Заголовки-експресиви в сучасних інтернет-виданнях. Культура слова. Київ: Інститут української мови НАН України. 2017. Вип. 86. С. 214–222.
2. Larousse. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/> (дата звернення: 12.01.2023).
3. Mathieu I. 10 Conseils Pour Ecrire Des Titres "Exceptionnels" Pour Vos Articles! URL: <http://www.emarketinglicious.fr/blogging/10-conseils-pour-ecrire-des-titres-exceptionnels-pour-vos-articles/> (дата звернення: 12.01.2023).

Kulykova V. G. LEXICO-STYLISTIC FEATURES OF THE HEADLINES OF THE MODERN FRENCH ELECTRONIC PRESS: A PRAGMATIC ASPECT

The article is devoted to the study of the headlines of the modern French electronic press through the linguistic and pragmatic point of view. In particular, the concept, feature and role of the title in the Internet space are revealed, its lexical and stylistic features are identified, and linguistic means of realizing its pragmatic potential are determined.

The title is an expression that represents the article. The rating of an online publication is determined by the number of articles' views or readings, which, in turn, is caused by the clickability of the headlines. There are the successful design and selection of linguistic means that determine the pragmatic potential of headlines and play an important role in creating an impact on the recipient. The study shows that in order to achieve a pragmatic effect, journalists resort to various means of recipient influencing, use various lexical and stylistic techniques. Among the lexical means aimed at realizing the perlocutionary effect, it should be named the use of abbreviations (most often acronyms), proper names (famous people names, names of cities, countries, films, world organizations, etc.), terms (in the fields of medicine, politics, military affairs, economics, etc.), neologisms (the most common in recent publications are new words related to the field of medicine due to the Covid-19 disease, as well as politics due to the presidential elections in France), loan words (most often from the English language) and numerals.

The stylistic features of the headlines of the modern French Internet press were also revealed. They are characterized by the use of emotional and expressive vocabulary and numerous stylistic figures. In order to attract the attention of readers and influence them, such tropes as epithet, metaphor, personification, metonymy, hyperbole, allusion, antithesis and paraphrase are widely used. In addition, the use of phraseological units, biblical idioms and puns was found.

Key words: headline, Internet press, pragmatic potential, linguistic means, lexical and stylistic features, French language.

Matkowska M. V.

Kamyanets-Podilskiy Ivan Ohienko National University

SOCIAL AND INSTITUTIONALIZED DIRECTIVES IN THE MIDDLE ENGLISH LANGUAGE

The article analyses the features and use of social and authoritarian directives in the Middle English language. In particular, attention is focused on the study of the functioning of verbs of directing that contain strong clues to the social settings in which the acts they describe occur. Directing has been said to be one of the basic functions in social interaction.

The author examines basic directing verbs, such as to advise, to assign, to ask, to beseech, to ban, to claim, to command, to demand, to invite, to law, to plead, to tell, to suggest, to warn, etc., their specific or 'neutral' semantic dimensions and 'basic' ones that can single out some areas of social interaction in the Middle English period which directing other people's behavior as a prominent activity. The semantic dimension can deal with different frames of action with which linguistic acts of directing are associated. The main reason is that illocutionary force itself is the criterion for including verbs in different groups with different senses: the sense of 'to authorize', for example, to apply for, to appoint, to assign, to authorize; the sense of 'to license', which is a type of permission, for example, to charge (in the imposing a certain duty or task), to give official sanction, to license. The different shades in force that present themselves depend on a large variety of factors that have to be dealt with in terms of different semantic dimensions.

The result proved the functioning of directing verbs predominantly in the legal settings, thus focusing on 'civil law'. But there are societies in which behavior is regulated more by religious-ethical codes. Indeed, in many cases it may be impossible to separate these two types of regulating institutions.

It is postulated the idea that the cases of such a situation could be found in Middle English: a considerable number of them are ambiguous between an emphasis on the frame of civil law and the frame of ecclesiastical law. Nevertheless, in Present-day English civil law clearly dominates over ecclesiastical law, which is no doubt in keeping with regular observations of the directing norms but distinctly manifesting and realizing through the prism of English spiritual values and the peculiarities of national character.

Key words: Middle English language, semantics, directives, intention, illocutionary force, proposition, social/institutionalized setting, communicative behavior.

Introduction. Authority can be expected to be one of the major phenomena involved in acts of directing and to be necessary to understand in order to grasp the nature of such appropriate behavior. Searle claims that the distinction between a request and a command is simply that the latter implies authority on the part of the speaker whereas the former lacks such an implication [8, p. 133]. Our intention is simply to show that authority really constitutes a complex semantic dimension in the lexical frame of directing. The verbs of directing force us to distinguish a whole range of different types of authority.

Recent research and publications. The existing theoretical approaches could be balanced, for instance, by a systematic study of the words and expressions used to describe linguistic action. Verbalizations of many aspects of social life have been investigated by cultural, especially linguistic, anthro-

pologists. Linguistic action, however, has mainly been theorized about. It is true that verbs used in the performance and description of speech acts have been studied (e.g. Austin 1962; Copeland J. E. 1984; Searle 1976; Wierzbicka A 2003). It was recently pointed out by Dijk (1983) and convincingly shown by Rohmah E. (2020), speech-act theory, the framework for most of those studies, does itself embody an ideology (in particular an excessively 'privatized' view of language) that is not necessarily applicable to other speech communities [7, p. 21]. This finding is entirely in keeping with the more general assumption, put forward by Susanti R. (2019), that theories of language are geared to (the needs of) the societies in which they are created [10, p. 385].

Directing may be defined as one of the basic functions in social and institutionalized interaction. The verbs and expressions used to describe linguistic

actions of a directive kind are referred to as verbs of directing.

We are supposed to explore a subfield of the vast area of illocutionary force. The reason is that illocutionary force itself is the criterion for including a verbal in the subject matter of this paper. The different shades in force that present themselves depend on a large variety of factors that have to be dealt with in terms of different semantic dimensions. The overview of directive speech-act types in this paper could be regarded as an outline of the illocutionary dimension in question and afterward will clarify the different shades of illocutionary force. Though primarily a matter of illocutionary force is at stake, some of the linguistic action verbs to be investigated do not describe what would traditionally have been called an 'illocutionary act' [1, p. 111; 8, p. 121]. Instead, many of them refer to larger configurations of linguistic acts such as text-level structures. These configurations of speech acts, however, can be said to possess a force similar to individual directive speech acts. It should be kept in mind that when we use 'a directive act' and this phrase can frequently be replaced by 'a set of directive acts' or 'a series of acts with a directive force', these different levels of linguistic structure show how fundamental directing is as a function of language [12, p. 143].

The overview of some directive speech-act types leads us toward the following definition of verbal of directing: all verbs and verb like expressions that describe linguistic actions by means of which a speaker typically directs or influences a hearer's subsequent behavior. Directing is not only one of the fundamental functions of language, it is also one of the vital in social life; for the performance of this role the directive function of language is usually put into an action.

Whereas silence was to be situated in the frame of language and lying in the frame of truth, directing belongs in one of the most basic frames of social interaction in general [2, p. 76–82; 4, p. 109]. It involves parameters such as authority and wishing, which will be reflected as semantic dimensions in the verbal of directing. The verbs can also be expected to reveal the specific areas of social interaction in which directing is a major function.

We will try to supply an overview of semantic dimensions to which the verbs focusing on linguistic actions of a directive kind are conformed: the dimension of 'to authorize', the dimension of 'to license', which is a type of permission, the dimension of 'to charge' (in the imposing a certain duty or task), to license, (the dimension of 'to petition'), to petition to post (the dimension of assigning to a specific posi-

tion or station), to present a petition, to vouchsafe (the dimension of granting as a privilege, allowing, permitting), warrant (the dimension of 'to authorize' [2, p. 89; 5, p. 115–117].

It is necessary to keep in mind that classifying a verb or verb like expression does not mean that it can be applied only to a directive linguistic action performed in a legal context. It means only that the verbs in question are strongly associated with the legal and institutionalized context [3, p. 67–71; 6, p. 64].

The **purpose of the article** is to investigate the functioning of directive verbs in Middle English social and institutionalized settings and the ways of their using and perceiving by addressees. The topicality of this article coincides with the role that civil and authoritarian directive verbs played in the life of Middle English people, influencing and informing readers and speakers. This paper is also an attempt to find convincing evidences to prove that our ordinary conceptual system, in terms of which we both think and act, is fundamentally verbal in nature. That is why the texts of Middle English literature were chosen as the base for our investigation of the directive verbs and their peculiarities in the social settings. It is important that the public becomes aware that we think by using conceptual systems, which are not immediately accessible to consciousness and that conceptual verb is a part of our normal thought processes.

Presentation of the main material. The largest group is the set of illocutionary verbs that situate the acts described in legal and institutionalized settings. The prominence of this frame of action in the domain of directing is not surprising. After all, regulating people's behavior is what the law is all about.

The group of verbs predominantly focusing on legally directive linguistic acts might be as follows: *to appeal, to assign, to ban, to cite* (in the sense of calling upon to appear before a court), *to claim, to examine* (in the sense of interrogating closely), *to legalize, to levy, to ordain, to outlaw, to proscribe, to reclaim, to regulate, to requisition, to summon, to try* (in the sense of interrogating an accused person), *to veto* [12, p. 235–237].

Some verbs of this group need for further comment. *To summon* can be used to illustrate the assumption that it cannot be used to account for acts performed outside the legal frame of action. The verb refers to an official and authoritative invitation that can be issued either by a court or not.

King Ryence vanquished in fair fight Twice six good kings save one;

He summons thee that one to be, Or proffers thee a boon [11].

But since summoning is strongly associated with the courtroom situation, one can hardly regard *to summon* as neutral with respect to the type of official setting in which the acts it can be used to describe are performed. The acts of demanding denoted by these two verbs are based on the speaker's belief that he/she has a right to what he/she asks. Such belief can only be based on law, written or unwritten one.

To assign, to claim can be used as neutral directive verbs with respect to the type of official setting in which the acts are connected with the ecclesiastical life.

But in no other version is the incident coupled with that of a temptation and testing of the hero's honour and chastity, such as meets us here. At first sight one is inclined to assign the episode of the lady of the castle to the class of stories of which the oldest version is preserved in Biblical record—the story of Joseph and Potiphar's wife [11].

*And claim the crown right worshipful
'On pain of blessing lost'
With that he turned him o'er again,
And yielded up the ghost* [9].

The traces of such a situation are still to be found in English: a considerable number of them are ambiguous between an emphasis on the frame of civil law and the frame of ecclesiastical law. Nevertheless, civil law clearly dominates, which is no doubt in keeping with regular observations of the directing forces in our Western societies [12, p. 245–247]. Among those we find *to enjoin* (which is especially strongly associated with the legal and ecclesiastical context in its prohibition sense), *to interdict* (which describes ecclesiastical or judicial order or prohibitions), *to issue an injunction* (which refers to an ecclesiastical or judicial order or prohibition), and *to ordain* (which denotes an order or appointment based on a court decision or on the authority of church) [12, p. 249]. *To ban* in its original sense (*under the ban*) – the official announcement of one's guilt is to testify only obliquely related to a legal frame of action. The speaker must be a person invested with the authority to execute the law. Needless to say, its extended meaning of giving a strong warning, which is more prominent now, is not related to a legal setting.

*He said, 'To him that asketh you
Mercy and pardon give,
Under the ban of forfeiting.
My service while ye live* [9].

There are the directive verbs that are most explicitly related to a legal context, e.g. *to lay down the law, break the law, under the law, within the law, rule the law, respect the law* are more commonly used in its

metaphorically extended sense of giving strict order (as nature, a parent, a friend, etc.).

*Half way between the hill and wood Oft his mind
turned upon the cause,*

*Why Nature broke her common laws;
Why she allowed, by day or night,
To wander thus th'imprisoned sprite
'He bids thee here on bended knee* [9].

*Thy law homage pay, Or he will come with fire and
sword*

To waste, and burn, and slay' [11].

It was already mentioned that many verbs of directing focus on the legal setting of the act described. This would probably not be the case in languages spoken in societies that lack an elaborate legal system. However, there are no societies without laws. But in more 'primitive' societies, behavior is regulated by religious-ethical codes rather than by what we would call 'civil law'. Indeed, in many cases it may be impossible to separate these two types of regulating institutions [2, p. 214; 12, p. 267].

There are, in addition, some verbs the use of which can be extended without difficulties to context. These verbs focusing on contexts are *to catechize* (i.e. giving systematic religious instruction by means of asking questions, receiving answers and offering explanations or corrections), *to censure* (the meaning of which can easily be extended to nonreligious and no ethical settings), *to excommunicative* (i.e. to shut off by an ecclesiastical sentence from communion with the church), *to preconize* (i.e. to approve a high ecclesiastical appointment public ally by papal proclamation in consistory), *to put on the index*, and *to taboo* [12, p. 267–269].

Apart from *to ordain, to catechize* and *to preconize*, all the rest verbs refer to acts that are or can be prohibitive in nature. The predominance of negative directives is certainly not unrelated to the prohibitive nature of Christian ethics [2, p. 217; 12, p. 287].

When asked to sketch a prototypical directing or commanding situation, informants can be expected to call attention to a military frame of action. Yet there are almost no verbs of directing.

There seem to be only a couple of verbs focusing on contexts, but even the use of these few can easily be extended outside the military world: *to conscript* (i.e. to enroll into service by compulsion), *to draft*. *To call up* is frequently used in the same sense, but it is less strongly associated with the military [2, p. 248].

These typical commands are directed at no soldiers. As far as English is concerned, we are aware of the existence of only one, namely *to order up* (which also has the nonmilitary meaning of ordering some-

one to go or come upstairs). For example, 'The general ordered two battalions up to strengthen a weak point in the line. It means 'to order from a position in the rear to the front line'. Is there any explanation for the discrepancy between the conceptualization of the military world as a prototypical directing situation and the lack of verbal of directing focusing on the military setting? [12, p. 321]. The solution is probably to be found in the very fact that the situation is so prototypical: if a military command is a command par excellence, there is no need to call it differently.

'Nay; tell me more!' the Cestrian cried; 'Why are these steeds in **order** tied?

Why sleep those men all bright in arms? And why prepared for war's alarms?' [11].

Then Owain **ordered** Gwres the son of Rheged to lower his banner.

So it was lowered, and all was peace [11].

The intrinsically positive directive verbs are equally numerous, but it is harder to relate them to categories specified previously in the discussion of different semantic dimensions. In this class all the traditional central examples of directive linguistic action verbs are encountered. The English set is *to accede*, *to accredit*, *to blackmail*, *to brief*, *to acquiesce*, *to adjure*, *to admonish* to one for; *to apply pressure*, *to approve*, *to ask* (in the sense of requesting), *to assent*, *to authorize*, *to beg*, *to beseech*, *to call* (in the sense of requesting, as in "He called for an investigation of the facts"), *to command*, *to conjure*, (in the sense of entreating earnestly or solemnly, as in 'I conjure you to weigh my case well', *TO dare*, *to demand*, *to dictate* (in the general sense of speaking commandingly and imposing orders, *to order*, *to permit*, etc.). For example, 'Else were I much to blame! I am Beholden so to you, **Command** me, and may God me help I will your bidding do. 'I have the sword, and I must be The King of all England. But when he showed it to his sire Sir Ector gave **command** [11].

Leodogrance was overjoyed To welcome Merlin's suite,

Exclaiming that it pleased him well Arthur's **demands** to meet [9].

Nor **dared** the farmer wait; In haste he past the IRON GATES [11].

Very clear cases of directive verbs implying authority of some sort are *to order*, *to command*, *to demand*. They can be used to describe linguistic acts of the intrinsically positive directive type conforming to intrinsically negative verbs of directing, i.e. (A1) Sa directs Ha toward some action; (C1) Sa has authority over Ha. A less salient but equally clear example is *to tell*, e.g. *Thy sordid purpose can I tell* Thou'dst give

they favourite mare for pelf [12, p. 367]. The main difference between *to tell*, *to order* or *to command* seems to be that the former implies authority of a somewhat weaker type, though essentially of the same kind. To the category also belongs *to plead*, *to ask*, *to beseech*, e.g. *To plead his suit, and ask the King what might his pleasure be?* [11].

But if thou be as bold as all men tell thou wilt freely grant me the boon I **ask**. And Arthur answered, "Sir Knight, if thou cravest battle here thou shalt not fail for lack of a foe." And the knight answered, "Nay, I **ask** no fight, in faith here ... [9]. Then Gawain, who sat by the queen, leaned forward to the king and spake, I **beseech** ye, my lord, let this venture be mine [9].

The directive verb *to advise* might be identified as an intrinsically positive one. It means that there must be more to warning than (usually) negative advising. Every of directing pushes Ha to either doing or not doing something, e.g. *And he had been advised of some knightly deed, or some strange and marvellous tale, of his ancestors, or of arms, or of other ventures* [9].

The directive verb *to warn* is not intrinsically negative, because its directionality is positive, not negative, when it is followed by a positive complement; it is negative when a negative prepositional content signals the act toward which Ha is directed, e.g. *A vision to King Arthur came, Warning him not to fight* [9].

Both verbs *to beg*, *to request* are used to describe acts of trying to get the hearer to do (or allow) something, and in both cases the decision to perform the act or not is completely in the hearer's hands. There is a clear reversal of authority, and still the speaker's behavior remains directive one, e.g. *False Mordred granted her request, In that she spake so fair* [9].

Conclusions. Thus, we have singled out a number of areas of social and institutionalized interaction in Middle English in which directive behavior is prominent, e.g. legal, religious, commercial, military, political, diplomatic, educational, criminal, etc. We use language to communicate with each other, to exchange our knowledge, to explain our behavior, to express our feelings, to enrich our worldview and to reflect everyday events and environment around us.

We claim that the directive verbs partially structure our everyday concepts and that are reflected in different social settings. This article may be regarded as one step in verb investigation. The whole phenomenon of verb, no doubt, needs some further investigations, as it plays a great role in social and institutionalized spheres of life.

Bibliography:

1. Austin J. L. *How to Do Things with Words*. Oxford : Oxford University Press, 1962. 168 p.
2. Brown P., Levinson S. *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge : Cambridge University Press, 1987. 345 p.
3. Copeland J. E. *New Directions in Linguistics and Semantics*. Houston : Rice University Studies, 1984. 267 p.
4. Dijk T. A. van., Kintch W. *Strategies of Discourse Comprehension*. N. Y.: Academic Press, 1983. 289 p.
5. Fauconnier G. and Turner M. *The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York : Basic Books, 2002. 382 p.
6. Nisa K., Manaf N. A. (2021). Analysis of Illocutionary Speech Acts on Student's Social Media Post and Comments. *Seloka: Jurnal Pendidikan Bahasa dan Sastra Indonesia*. Vol. 10. №1. P. 62–67. DOI: 10.15294/SELOKA.V10I1.44409
7. Rohmah E. (2020). An Analysis of Assertive Acts in *Letters to Juliet* Movie. *Journal Of Humanities And Social Science*. 2020. Vol. 25 (4), P. 19–27. DOI: 10.9790/0837-250403192
8. Searle John R. *Speech acts*. Cambridge : Cambridge University Press, 1979. 198 p.
9. Sir Gawain and the Green Knight. *A Middle-English Arthurian Romance*. URL: <https://d.lib.rochester.edu/camelot/theme/arthur>
10. Susanti R., Wardani N. E. An Analysis of The Speech Acts in Anthology of Short Stories “9 dari Nadira” by Leila S. Chudori. *Fifth Prasasti International Seminar on Linguistics*. 2019. P. 383–388. DOI: 10.2991/prasasti-19.2019.66
11. The Dream of Rhonabwy. *Ballads and Legends of Cheshire* (102–111). URL: <https://d.lib.rochester.edu/camelot/theme/arthur>
12. Wierzbicka A. *Cross-cultural Pragmatics: The Semantics of Human interaction*. Berlin / NY: Walter de Gruyter, 2003. 502 p.

Матковська М. В. СОЦІАЛЬНІ Й ІНСТИТУЦІЙНІ ДИРЕКТИВИ В ІСТОРІЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СЕРЕДНЬОГО ПЕРІОДУ

Стаття присвячена функціональним особливостям соціальних та інституційних директивних дієслів в поетичних творах середньоанглійського періоду англійської мови. Зокрема, увагу зосереджено на вивченні середньоанглійських дієслів спонування на рівні текстових ситуацій. Вважається, що спонування, когось до виконання чогось, є однією із найголовніших функцій соціального та інституційного спілкування.

Автор досліджує функціонування директивних спонукальних дієслів, таких як *to advise, to assign, to ask, to beseech, to ban, to claim, to command, to demand, to invite, to law, to plead, to tell, to suggest, to warn, etc.* на основі найменших семантичних компонентів відповідних дієслів в прагматичному контексті середнього періоду англійської мови, що дає можливість формувати правила розуміння певного типу соціальної взаємодії та прогнозувати дії комунікантів в різних предметних ситуаціях, як-от інституційній, релігійній, дипломатичній, комерційній, політичній, освітній тощо. Ілокутивна сила виступає основним смисловим (семантичним) критерієм, що визначає тип ілокутивного директивного акту.

В результаті висвітлено групу директивних дієслів із прагматичним значенням спонування, функціонування яких відбувається, переважно, в соціальній сфері взаємодії комунікантів, акцентуючи увагу як на цивільному, так і релігійно-моральному праві. Варто відзначити, що існують суспільства, орієнтовані на релігійно-етичну норму спілкування. Насправді, у багатьох випадках практично неможливо розділити ці дві сфери інституційної комунікативної взаємодії.

Постулюється ідея, що випадки саме релігійно-етичної норми спілкування є характерними і для середнього періоду англійської мови. Велика кількість цих випадків є двозначною, оскільки значна увага приділяється нормам як морального, так і цивільного регулювання відносин між комунікантами. Однак, у сучасній англійській мові соціальні норми комунікації домінують над відповідними церковними нормами, які, безсумнівно, реалізуються крізь призму духовних цінностей та особливостей національного характеру англійців.

Ключові слова: середньоанглійська мова, семантика, директиви, інтенціональність, ілокутивна сила, пропозиція, соціальний/інституційний дискурс, комунікативна поведінка.

Підгорна А. Б.

Національний університет «Запорізька політехніка»

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ РОМАНУ Д. БРАУНА «INFERNO»

Стаття присвячена дослідженню явища інтертекстуальності з точки зору його здатності сформувати основу сюжетної лінії літературного твору. Матеріалом було обрано аутентичний текст роману відомого американського письменника сучасності Дена Брауна «Inferno», адже цей роман є яскравим зразком використання можливостей інтертекстуальності для створення потрібної атмосфери та загострень в сюжетних лініях. Аналіз роману показав, що однією з ключових тем в ньому є тема релігії. Певним чином вона виступає їх композиційною складовою. А інтертекстуальність, у свою чергу, разом із основними засобами її реалізації – цитатами, алюзіями та ремінісценціями – є тим, що актуалізує цю тему на сторінках роману. Найсильнішим і найяскравішим проявом інтертекстуальності в романі «Inferno» є алюзія до твору Данте Аліг'єрі «Божественна комедія». Автор посилається на цей твір прямо й приховано багато разів, і ці посилання будують основу сюжетної лінії аналізованого роману. Окрім того, сама назва «Inferno» є алюзією на одну з частин «Божественної комедії». Щоб зрозуміти, як це пов'язано з темою релігії в романі, слід згадати, що у «Божественній комедії» Данте описує устрій загробного світу відповідно до прийнятої католицької традиції, де потойбічний світ складається з пекла, куди потрапляють грішники, чистилища – місця їх перебування, де вони спокутують свої гріхи, і раю – обителі праведних. В романі Д. Брауна загадка, яку розгадує Роберт Ленгдон напряду пов'язана з його точним знанням твору Данте і розумінням відмінностей в інтерпретації головного антагоніста роману Бертрана Zobrista сюжету «Божественної комедії» та картини Сандро Ботічеллі, що відбиває її сюжет. Підкреслимо також, що різноманітні та численні посилання на картину Ботічеллі «Мапа пекла» є ще однією з алюзій роману Д. Брауна. Важливу роль у розгортанні сюжетної лінії роману відіграють звичайно й інші засоби інтертекстуальності – прямі цитати з «Божественної комедії» Данте, а також ремінісценції, що, вочевидь, допомагають головному герою розгадувати загатки. Можна спостерігати також і використання автором прямих номінацій окремих локацій, християнських пам'яток та об'єктів культури, що створюють потрібні асоціативні зв'язки, допомагають автору реалізувати задум та побудувати базу для розгортання сюжетних ліній роману.

Ключові слова: інтертекстуальність, художній твір, алюзія, цитата, ремінісценція, релігія, сюжетна лінія.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим ключем для розуміння символіки, семантики та смислового поля тексту є його вивчення на тлі низки творів, між якими існують генетичні зв'язки. У цьому аспекті важлива роль віддається інтертекстуальності, що формується як теоретично нова методологія, починаючи з кінця 60-х років ХХ ст. Сам термін «інтертекстуальність» був введений Ю. Крістевій і позначає метод вивчення тексту як знакової системи, що передбачає «взаємодію різних кодів, дискурсів чи голосів, які переплітаються в тексті» [2, с. 32]. Ці міжетекстові зв'язки між творами реалізуються шляхом відтворення в художньому тексті певних літературних явищ чи ознак інших творів, створених раніше, через цитування, алюзії, ремінісценції, пародіювання

тощо [3]. Як результат, інтертекстуальність дає певне уявлення про розвиток літератури в цілому, про взаємодію текстів різних культур та часів, про формування та самотність митців слова, а отже детальне дослідження цього явища має безсумнівну актуальність.

Питання інтертекстуальності розглядають не лише в руслі літературознавства, хоча таких робіт більшість [2; 7]. Це явище прослідковують також у текстах різних стилів та жанрів. Так, існують дослідження інтертекстуальності через призму лінгвістики [9]. Вивчається функціонування цього явища у сучасному медіадискурсі [6] і, навіть, у науковому тексті [4]. Це пояснюється багатфункціональністю та багатоаспектністю інтертекстуальності як такої. Саме через це її називають «універсальною текстовою категорією

та водночас основним принципом сучасної культури» [9, с. 82]. Присутність «тексту в тексті» створює явище багатоплановості твору, розширює асоціативні можливості тексту, уможлиблює індивідуальність твору певного автору через складну систему міжтекстових співвідношень, які реалізуються і на рівні текстових фрагментів, і через контекстуальні та метатекстуальні зв'язки [7, с. 182].

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є розглянути явище інтертекстуальності з точки зору його здатності сформуванню основ сюжетної лінії літературного твору. Матеріалом для цього слугує аутентичний текст роману відомого американського письменника сучасності Дена Брауна “Inferno” [10]. Отже, об'єктом аналізу є явище інтертекстуальності, а предметом виступають лінгвостилістичні засоби репрезентації цього явища в романі “Inferno”. Зазначений роман є яскравим зразком використання можливостей інтертекстуальності для створення потрібної атмосфери та загострень в сюжетних лініях.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні Ден Браун – один з найпопулярніших письменників світу. Він є автором дев'яти книг, які були перекладені на 56 мов та розпродані у кількості більше 200 мільйонів екземплярів. П'ять з його романів описують пригоди професора-символіста Роберта Ленгдона [8, с. 10]. Аналізуючи ці романи, стає очевидним, що однією з ключових тем в них є тема релігії. Певним чином вона виступає їх композиційною складовою. Автор пропонує докорінний перегляд фундаментальних доктрин християнського вчення та його переосмислення через призму сьогодення, коли люди поступово відходять від чіткого дотримання законів церкви. У зв'язку з цим, О. В. Бессараб, навіть, говорить про створення в XXI столітті нового релігійного роману [1, с. 3]. Поясненням цьому може виступати збільшення інтересу до надприродного і позбавлення сенсу у реального. Ден Браун у своїх романах піднімає питання ролі церкви у житті кожного окремого індивіда, чи навчає вона правильним речам, яку боротьбу вона веде з наукою і чи можливе мирне співіснування цих двох феноменів [5, с. 82]. Ці дві сфери людського життя завжди були в опозиції і конкурували за владу над людським розумом і душею. І в різні періоди свого існування та розвитку вони відбирали перевагу одна у одної.

Говорячи безпосередньо про текст роману “Inferno”, можна стверджувати, що одним із найефективніших засобів відтворення ключової

для роману теми – теми релігії – є вищезгадана яскрава інтертекстуальність цього роману, разом із засобами її реалізації – цитатами, алюзіями та ремінісценціями.

Найсильнішим і найочевиднішим проявом інтертекстуальності в романі “Inferno” є алюзія до твору Данте Аліг'єрі «Божественна комедія». У тексті свого твору Ден Браун посиляється на цей твір прямо і приховано багато разів. І, можна сказати, що ці посилання і цей зв'язок між творами є основою сюжетної лінії роману “Inferno”. Окрім того, сама назва “Inferno” є алюзією на одну з частин «Божественної комедії». Щоб зрозуміти, як це пов'язано з темою релігії, слід згадати, що у «Божественній комедії» Данте описує устрій загробного світу відповідно до прийнятої католицької традиції, де потойбічний світ складається з пекла, куди потрапляють грішники, чистилища – місця їх перебування, де вони спокутують свої гріхи, і раю – обителі праведних. В романі Д. Брауна загадка, яку розгадує Роберт Ленгдон напряду пов'язана з його точним знанням твору Данте і розумінням відмінностей в інтерпретації головного антагоніста роману Бертрона Зобріста сюжету «Божественної комедії» та картини Сандро Ботічеллі, що відбиває її сюжет. Підкреслимо також, що різноманітні та численні посилання на картину Ботічеллі «Мапа пекла» є ще однією з алюзій роману Д. Брауна.

Отже, можна сказати, що роман “Inferno” розпочинається з алюзії. По-перше. Це сама назва, а по-друге, це самий початок основного тексту роману:

I am the Shade. Through the dolent city, I flee. Through the eternal woe, I take flight... Their persistence has kept me underground ... forced me to live in purgatory ... laboring beneath the earth like a chthonic monster. I am the Shade [10, с. 14].

Ці алюзії є не настільки очевидними і, можливо, незрозумілими широкому читачу. Тому Д. Браун надає пояснення перед основним текстом:

Inferno is the underworld as described in Dante Alighieri's epic poem “The Divine Comedy”, which portrays hell as an elaborately structured realm populated by entities known as “shades” – bodiless souls trapped between life and death [10, с. 14].

Таким чином, автор підкреслює зв'язок з твором Данте і надає пояснення, який зміст вкладається в слова персонажа, коли він говорить “*I am the Shade*”, тим паче, що така фраза зустрічається в романі декілька разів і слугує для створення необхідної атмосфери напруги.

Детально розписується Деном Брауном і зміст «Божественній комедії», щоб кожен читач зрозумів походження і суть назви роману:

"The Inferno" was the first of three books that made up Dante Alighieri's "Divine Comedy" – a 14,233-line epic poem describing Dante's brutal descent into the underworld, journey through purgatory, and eventual arrival in paradise. Of the Comedy's three sections – Inferno, Purgatorio, and Paradiso – Inferno was by far the most widely read and memorable [10, с. 59].

Такого самого пояснення, на думку автора, потребує читач і стосовно картини Сандро Ботічеллі:

Botticelli's "Map of Hell" was in fact a tribute to a fourteenth-century work of literature that had become one of history's most celebrated writings ... a notoriously macabre vision of hell that resonated to this day. Dante's "Inferno" [10, с. 57].

Як бачимо, автор не покладається лише на наявність у читача необхідних фонових знань щодо творів Аліг'єрі та Ботічеллі й їх змісту, а пояснює все додатково на випадок, якщо читач не знає. Всі ці пояснення гармонічно вплітаються в діалоги між героями і тому не звучать як тексти підручника з літератури чи мистецтвознавства.

Маючи подібні пояснення, читач легше впізнає алюзії, що йдуть далі вже без додаткових деталей, і відповідно їх інтерпретує:

The path to paradise passes directly through hell. Dante taught us that [10, с. 115].

To do nothing is to welcome Dante's hell ... cramped and starving, weltering in Sin [10, с. 121].

Читач розуміє, про які гріхи говорить автор, посилаючись на Данте, і який шлях до раю слід кожному пройти відповідно до кіл, описаних в «Божественній комедії».

На додаток до «Мапи пекла», використовує Д. Браун і інші твори світової культури, які встановлюють зв'язок з ключовою алюзією на «Божественну комедію» і створюють відповідну атмосферу в уявленні читача:

The humid breeze carried on it the strains of Liszt's Dante Symphony as well as a familiar, yet ineffable scent ... that of a massive crush of people congregated together in an enclosed space [10, с. 321].

І тут також відчувається зв'язок з релігійним компонентом, завдяки використанню відповідної лексики, наприклад, *congregated*, що на пряму асоціюється з іменником *congregation*, що часто позначає "an assembly of persons met for worship and religious instruction" [11].

Так само згадується персонажем твору Д. Брауна і інший митець разом з його творами на релігійну тематику і розкриттям теми пеклу:

In addition to being a master painter and sculptor, Michelangelo was a superb poet, publishing nearly three hundred poems – including one titled "Dante", dedicated to the man whose stark visions of hell were those that inspired Michelangelo's "Last Judgment" [10, с. 74].

Ще одним засобом реалізації інтертекстуальності, як зазначалося вище, є цитати. Вони також присутні у романі, що підлягає аналізу, у досить великій кількості. Здебільшого це, звичайно, цитати з твору Данте Аліг'єрі:

The darkest places in hell are reserved for those who maintain their neutrality in times of moral crisis [10, с. 134].

Ця цитата надається у творі не один раз. Зустрічається, навіть декілька разів, на самому початку. Звернемо увагу також на те, що тут також фігурує ключова лексема *hell*, що корелює з релігійним розумінням розплати за гріхи.

Подібний багатосторонній зв'язок можна побачити і в іншій цитаті, яка відсилає до «Божественної комедії», а потім вже до самого автора – Аліг'єрі:

Ne'er walked the earth a greater man than he – Michelangelo [10, с. 74].

Важливу роль у розгортанні сюжетної лінії роману відіграють звичайно прямі цитати з «Божественної комедії» Данте, адже вони надають герою розгадку, де саме продовжувати пошуки:

Seek the treacherous doge of Venice who severed the heads from horses ...

and plucked up the bones of the blind [10, с. 221].

Хоч у подібних цитатах і немає прямої відсилки до теми релігії, однак вони непрямо з нею пов'язані, адже сама «Божественної комедії» Данте розповідає про спокутування гріхів, а отже про питання християнської віри.

Прямим посиленням до Біблії є і фраза з неї, яку згадує герой і яка декілька разів звучить протягом роману. А збереження в ній архаїчних лексем та конструкцій, типових для біблійського письма та у стилі того часу, ще більше акцентують на ній увагу і посилюють ефект від неї:

"Seek", the woman whispered. "And ye shall find" [10, с. 16].

Слід підкреслити, однак, що роман Д. Брауна торкається не лише християнської віри. Втілення теми релігії реалізується через згадку про декілька світових релігій – Pantheism, Christianity, Islam. При цьому, християнство та іслам не просто

постають як дві окремі релігії, а порівнюються і, внаслідок цього, прослідковуються їхні спільні риси [5, с. 83]:

“Mosques and cathedrals are startlingly similar”, Mirsat proclaimed. “The traditions of East and West are not as divergent as you might think!” [10, с. 315].

“Both Christianity and Islam are logocentric”, he told his students, “meaning they are focused on the Word” [10, с. 314].

Хоч все ж таки слід відзначити, що відсилки на християнство є більш частотними, про що свідчать різноманітні лексеми, які мають пряму асоціацію з темою християнської релігії: *hell, Satan, God, sanctuary, purgatory, heaven, supplication, sinner, savior, pray, salvation, Inferno, amen, soulless, devil, prophet, demon, Paradise, underworld, heretics, gluttons, rebirth, re-creation, Sabbath, baptistery, baptism, crucify, the Lord Jesus Christ, the Holy Spirit*.

Звернемо увагу також на синонімічність деяких з них, що також свідчить про вагомість тематики: *Inferno – hell – underworld, Paradise – heaven, God – Lord Jesus Christ – prophet – savior, Satan – demon – devil, re-birth – re-creation*.

Всі ці лексичні засоби разом створюють потрібний ефект і безперечно активізують тему релігії у романі.

Ще одним інструментом інтертекстуальності, як згадувалося вище, є ремінісценції, якими називають неявні цитати або цитати без лапок. Вони також досить частотно представлені в романі “Inferno”. По-перше, герой покладається на свою пам’ять, розшифровуючи та пояснюючи загадки. Тому часто його цитування прочитаних ним раніше творів звучать здебільшого як його власні

думки. Так, наприклад, Роберт Ленгдон згадує зміст «Інферно» з посланням від Данте, щоб зрозуміти зв’язок із посланням від Зобріста на масці смерті Данте:

Langdon again felt troubled to know that the final canto of Dante’s “Inferno” ended in a nearly identical scene: After a long descent through the underworld, Dante and Virgil reach the lowest point of hell [10, с. 304].

Так само ми бачимо його, як він згадує потрібні картини, що відбивають те, що йому потрібно шукати – могилу венеціанського дожа Енріко Дандоло:

The name of Doré’s illustration was clear in his mind: Dandolo Preaching the Crusade [10, с. 263].

Відмітимо також, що в обох прикладах, наведених вище, є прямі номінації релігійного характеру, наприклад, *underworld, hell, preaching*. А отже ці приклади є не лише засобами інтертекстуальності, а і тими компонентами, що разом з багатьма іншими актуалізують тему релігії у творі, створюючи цілісну картину і доречно вплітаючись у сюжетні лінії роману.

Висновки. Таким чином, роман Дена Брауна “Inferno” є яскравим прикладом ефективного використання засобів інтертекстуальності задля розкриття основної теми твору, у цьому випадку – теми релігії. Алюзії, цитати, ремінісценції, а також інші стилістичні засоби, включаючи також і прямі номінації окремих місць, християнських пам’яток та об’єктів культури, що створюють потрібні асоціативні зв’язки, допомагають автору реалізувати задум та побудувати базу для розгортання сюжетних ліній роману.

Список літератури:

1. Бессараб О. В. Роль і значення релігійної тематики в романах Дена Брауна «Янгели та демони» й «Код да Вінчі» // Вестник СевГТУ. Серія: Філологія, 2008. Вип. 54. С. 3–5.
2. Гринишина І. І., Марченко Т. М. Інтертекстуальність та її роль в аналізі літературного твору // Філологічні науки. Літературознавство. 2012. № 12. С. 31–35.
3. Інтертекстуальність // OnlyArt. URL : <https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/intertekstualnist/> (дата звернення: 15.01.2023).
4. Інтертекстуальність у науковому тексті: когнітивно-дискурсивний аспект // Факультет філології та журналістики Уманського державного педагогічного університету ім. Павла Тичини. URL : <http://surl.li/epuscw> (дата звернення: 24.01.2023).
5. Існюк О. Ю. Функціонально-прагматичні й лексико-семантичні особливості ідіостилю Дена Брауна та їхнє відтворення і українському перекладі (на матеріалі циклу романів про Роберта Ленгдона) : магістерська дисертація / Національний технічний університет України ім. І. Сікорського. К., 2020. 297 с.
6. Каленич В. М. Інтертекстуальність у сучасному медіа дискурсі // Modern Researches in Philological Sciences : collective monograph. Riga : Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2020. 448 p. URL : <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/36/653/1369-1> (дата звернення: 24.01.2023).
7. Римар Н. Інтертекстуальність як спосіб побудови наративу художньої прози Ніни Бічуї // Волинська філологічна: текст і контекст. 2015. URL : <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/7220/1/23.pdf> (дата звернення: 24.01.2023).

8. Сірик А. О. Лексико-стилістичні особливості роману Дена Брауна «Янголи та демони» та їх відображення при перекладі українською мовою : кваліфікаційна робота магістра / Національний університет «Острозька академія». Острог, 2021. 81 с.

9. Чорновол-Ткаченко Р. С. Теорія інтертекстуальності: цілі, завдання, методи // Вісник СумДУ. 2006. № 11 (95). Т. 2. С. 82–87.

10. Brown D. *Inferno*. L. : Transworld Publishers, 2013. 370 p. URL : <http://surl.li/ekmcl> (access date: 14.01.2023).

11. Congregation // Merriam-Webster : online dictionary. URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/congregations> (access date: 16.01.2023).

Pidhorna A. B. INTERTEXTUALITY IN D. BROWN'S NOVEL "INFERNO"

The article is devoted to studying the phenomenon of intertextuality from the perspective of its ability to form the basis of the literary work's plotline. The material for the analysis is the authentic text of the novel "Inferno" written by the famous modern American writer Dan Brown. This novel is a perfect example of how intertextuality means can be used to create the necessary atmosphere and certain twists in plotlines. The analysis has shown that one of the key themes in the novel is religion. In some way, this theme is the novel's compositional element. Intertextuality, in its turn, along with its principal realization means, such as allusions, quotations and reminiscence, is what actualizes the abovementioned theme in the text of the novel. The most powerful and most efficient means of intertextuality in the novel "Inferno" is allusions to Dante Alighieri's "The Divine Comedy". Dan Brown refers to this literary work both explicitly and implicitly many times, and these references shape the basis of the plotline. In addition, the name of the novel itself is an allusion to one of "The Divine Comedy's" parts. To understand how all this is connected to the theme of religion, one should remember that Dante's "The Divine Comedy" describes the structure of the afterworld according to the Catholic tradition. There, the afterworld consists of the hell, where sinners go, the purgatory, where they expiate their sins, and the heaven, where righteous people abide. In Dan Brown's novel, the mystery decoded by the main character is directly connected with his perfect knowledge of Dante's work and understanding what the differences are in comparison to the version proposed by the antagonist Bertrand Zobrist. It must also be noted that numerous references to Botticelli's "The Map of Hell" are another example of allusion in D. Brown's novel. Some other means of intertextuality are essential as well. They are direct quotations from Dante's "The Divine Comedy" and reminiscences, which definitely help the main character to decipher mysteries. We can also observe the use of direct nominations used by the author to refer to certain locations, Christian landmarks, and cultural objects, which create the necessary associations, convey the message, and build up the basis for further plot development.

Key words: intertextuality, literary work, allusion, quotation, reminiscence, religion, plotline.

Пономаренко О. О.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Плоха С. С.

Науковий ліцей «Політ» при Обласному коледжі

«Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка»

ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АНГЛІЙСЬКИХ ТОРГОВИХ НАЗВ

У статті розкривається комплексний підхід до аналізу англійських торгових назв. Дослідження присвячене вивченню властивостей торгових назв з погляду їх структурних, семантичних і прагматичних особливостей.

Матеріалом для дослідження послуговували 210 торгових назв компаній та торгових найменувань товарів, що стосуються сфер харчової, легкої та важкої промисловості англійською мовою. До них відносяться продукти харчування, косметика та засоби особистої гігієни, продукти фешн індустрії, побутова техніка та електроніка, транспортні засоби, різноманітні види послуг тощо. Джерелом відбору матеріалу дослідження стали офіційні інтернет-сторінки популярних товарів, а також електронна версія довідника бізнес-компаній Dun & Bradstreet.

Таким чином, об'єктом дослідження є назви англійських брендів як невід'ємна частина рекламної кампанії, а предметом – їх лексико-стилістичні особливості відповідно до прагмалінгвістичних характеристик. Вирішення цього завдання базується на основі використання комунікативно-функціонального підходу до об'єкта дослідження, який дає змогу встановити не лише структурно-семантичні властивості торгових назв, а й принципи відбору та функціонування мовних засобів рекламної інформації.

Торгові назви як складова частина брендів вважаємо групою ономастичних одиниць лексико-семантичної системи англійської мови. У дослідженні визначено поняття «бренд» і «торгова назва», висвітлено основні лінгвістичні та екстралінгвістичні функції торгових назв; досліджено їх здатність переходити в розряд загальних іменників. Визначено основні структурні типи, словотвірні моделі, способи творення та основні джерела походження англійських торгових брендів назв.

Науковий пошук структурних та семантичних особливостей в англійських торгових брендів назв надав можливість розділити торгові назви на два основні структурні типи: торгові назви-слова та торгові назви-словосполучення. До торгових найменувань залучають слова різних частин мови (іменник, дієслово, прикметник, прислівник, числівник, прийменник, вигук) власні та загальні назви, абстрактні й конкретні поняття. До основних способів утворення торгових назв відносимо афіксацію, скорочення, аббревіацію, а також акронімію, телескопію, словоскладання та семантичну деривацію. Антропоніми разом з топонімами є основними джерелами походження аналізованих торгових назв. До менш вживаних відносимо апелятивну лексику, іноземні запозичення та штучно утворені слова. Головне прагматичне завдання торгової назви бренду – привернути увагу цільового споживача товару, а також викликати у нього почуття необхідності його придбати.

Ключові слова: торгова назва, бренд, прагмалінгвістика, структурні типи, словотвірні моделі, семантичні та прагматичні особливості.

Постановка проблеми. Новітні мовознавчі студії спрямовані на усебічне вивчення взаємодії структурних та комунікативно-прагматичних особливостей лінгвістичних явищ. Існує тенденція до більш поглибленого дослідження різноманітних видів ономастичної лексики та збільшення зацікавленості прагматикою слів.

Існує наявність недостатнього рівня висвітлення мовної специфіки торгових назв брендів у міжкультурній комунікації. Потреба мовознавчого вивчення англійських торгових назв є значущою для висвітлення можливих способів впливу на цільового споживача, характеристики мотивів при виборі певної торгової назви, і для з'ясування

питання, чому одного словосполучення чи слова інколи досить для того, щоб відразу стати тригером та створити уявлення щодо тих якостей, які втілює в собі товар або компанія.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливим питанням залишається термінологічне визначення понять, адже у сучасній комерційній діяльності співіснує декілька понять, які вживаються у схожому значенні стосовно компаній та продуктів. Серед них можна навести наступні: фірмова назва (*company name*), торгова марка, торговий знак (*trademark*), бренд (*brand*), бренд-нейм (*brand name*). Вони можуть виступати як синоніми, та виключенням є поняття «сервісні марки» (*service marks*), бо вони позначають виключно послуги, які надає компанія. З маркетингу у вжиток прийшло поняття бренду, яке є символічним втіленням цілого комплексу інформації та уявлень, тісно пов'язаних з певним продуктом або послугою. Зазвичай це збірна явище, що містить назву, логотип та інші невербальні складові. Семантичний зміст, який вкладає людина в значення «бренд», формується в свідомості особи, що забезпечує емоційний зв'язок, який виникає між лінгвістичним сприйняттям бренду та його смисловою функціональністю. Отже, лінгвістичний бренд – це поєднання реальних та вигаданих думок, які знаходять своє вираження в певному продукті, а назва бренду містить в собі смислове навантаження, за допомогою чого і здійснюється залучення споживачів [1; 8; 12; 13; 14; 17; 18; 20].

Постановка завдання. Завдання наукової статті полягає в наступних положеннях:

- описати основні лінгвістичні та екстралінгвістичні функції англійських торгових назв;
- визначити ключові способи творення та джерела походження англійських торгових назв;
- проаналізувати можливий прагматичний аспект використання англійських торгових назв.

Виклад основного матеріалу. Оскільки наше дослідження торкається лінгвістичних аспектів функціонування брендів, до торгових назв відносимо назви компаній, товарів та послуг. Торгові назви, як і топоніми чи антропотопоніми, надаються єдиним у своєму роді, унікальним об'єктам чи предметам. Вони можуть виконувати називну, ідентифікаційну функції, функцію індивідуалізації; поєднувати у своєму значенні лінгвальний та позалінгвальний аспекти; можуть переходити у розряд загальних назв [1, с. 19].

Ключовими функціями торгових назв як мовних одиниць є називна, ідентифікаційна, функція індивідуалізації [21, с. 34] та атрактивна функ-

ція [1, с. 22]. Основним завданням ідентифікаційної функції та функції індивідуалізації є можливість вирізнити одну компанію, послугу чи товар з-поміж інших. Оскільки продукція чи послуга повинні привернути увагу споживача, важливості набуває атрактивна функція. Саме завдяки позитивним емоціям і ланцюжку асоціацій, товар чи послуги компанії стають привабливими та бажаними для споживача [10]. За наявності двох умов торгові назви, як й інші власні назви, можуть переходити у клас загальних назв. Першою умовою є брак у лексиці позначень для певного класу предметів або вже існуюча лексика важка для вимови, а от вдала торгова назва асоціюється з цим продуктом і закріплюється у повсякденному вжитку. Другою умовою є втрата зв'язку продукту з виробником через часте використання його відносно єдиного продукту. Таким чином торгова назва втрачає свою функцію індивідуалізації.

Англійські торгові назви – це лексичні одиниці, для утворення яких використовуються слова живих і мертвих природних мов, а також вигадані слова. Відповідно до структурної побудови торгові назви бувають прості (торговельні назви-слова) та складні (торговельні назви-словосполучення) [20, с. 23].

До творення простих англійських торгових назв використовують всі частини мови, що призводить до їх субстантивації [4]. Для утворення торгових назв широко використовуються вільні словосполучення таких структурних моделей відповідно до частин мови [5, с. 112–116]:

Іменник+іменник (*Mountain Dew*), іменник's+іменник (*Taster's Choice*), іменник+and+іменник (*Fire and Ice*), іменник+прийменник+іменник (*Republic of Tea*), прикметник+іменник (*Healthy Choice*), прикметник+прикметник (*Light Blue*), прикметник+and+прикметник (*Sweet and Low*), дієслово+and+дієслово (*Wash and Go*) та словосполучення, в яких поєднуються іменник і числівник (*Chanel #5*).

Основними способами творення англійських торгових назв є афіксація, скорочення, аббревіація, телескопія, словоскладання та семантична деривація. Словотворення торгових назв потребує досить невелику кількість суфіксів: -er / -or (батареїки *Energizer* – від *to energize*), -o (взуття *Sporto* – від *sport*), -a (програмне забезпечення *Inventa* – від *to invent*), -ie (сухі сніданки *Wheaties* – від *wheat*).

Серед англійських торгових назв зустрічаються різні структурні типи скорочень [5, с. 113–115]: – апокопи (гусеничні трак-

тори *CAT* – від *caterpillar*); – афerezису (ванільне печиво та вафлі *Nilla* – від *vanilla*); – скорочення середини слова (технологічна компанія *Imation* – від *imagination*, програмне забезпечення для офісів *Percuity* – від *perspicuity*); – абрєвіатури (нафтова компанія *BP* – *British Petroleum*); – акроніми (відеоігри та відеоприставки *SEGA* – *Service Games*); – телескопізми/бленди (батареї *Duracell* – від *durable* та *cell*).

Для утворення торгових назв шляхом словоскладання є продуктивними наступні моделі [4]: 1) Іменник, іменник (продукти харчування *Life-way*); 2) Прикметник, іменник (меблі для офісу *Steelcase*).

Серед торгових назв метафоричне перенесення є найпоширенішим механізмом семантичної деривації слів. Можна виокремити два типи утворення торгових назв шляхом перенесення найменувань: 1) наділення неживих предметів якостями і властивостями осіб чи інших істот, тобто перенесення найменування з живого на неживе, та 2) наділення неживих предметів якостями і властивостями інших неживих предметів, тобто перенесення назви з неживого на неживе [11, с. 11–14].

Метафоричне перенесення ознак об'єкта першого типу відбувається за їх подібністю. Ці торгові назви можна розділити у такі лексико-семантичні групи слів: а) найменування тварин (*Mustang*); б) найменування осіб (*Ajax*). Метафоричне перенесення другого типу відбувається за подібністю функції (*Whirlpool*).

Основними джерелами формування класу торговельних назв є ономастичні одиниці – антропоніми, топоніми; різноманітні лексико-семантичні групи апелятивів; запозичення та штучні утворення з урахуванням фонетичної мотивації [4]. Торговельні назви, утворені від антропонімічної лексики, поділяються, в свою чергу, ще на декілька груп:

Групу антропонімів складають торгові назви, які походять від прізвищ засновників або власників компаній: *Ferrari* (автомобілі) – Enzo Ferrari; *Jack Daniel's* (віскі) – Jack Daniel.

Торгові назви групи топонімів походять від географічних назв країн, міст, районів, вулиць, річок, озер тощо (*Avon* – парфумерія та косметика). В основу назви компанії чи товару можуть покласти місце виникнення чи виробництво товару, або бути перенесеними з географічних назв інших країн чи міст [3, с. 11–19].

Апелятивний спосіб номінації товарів передбачає використання слів довільно відібраної словникової лексики – іменників: конкретних

загальних назв та назв абстрактних понять (*Dove*, *Diesel*).

З огляду на емпіричний матеріал, більшість торгових назв утворюються на основі мовного матеріалу англійського походження. Проте, з причини використання цих торгових назв не лише в англійських країнах, а й далеко за їх межами, для їх утворення часто залучається іншомовний матеріал. Запозичені слова в складі торговельної назви в свою чергу неоднорідні за своїм походженням. У дослідженому матеріалі виявлено слова латинського (косметика *Nivea*), італійського (косметика *Pupa*), грецького (печиво *Oreo*), санскритського (продукти харчування *Amul*), французького (парфуми *Magie Noire*), корейського (електротехніка *Samsung*), японського (автомобільна компанія *Mitsubishi*) та іншого походження [15].

Для утворення торгових назв використовуються штучно створені слова, які, на перший погляд, не мають ніякого значення. Штучність цих торговельних назв полягає в тому, що вони – плід фантазії їхніх творців. Наприклад, фотоапарати *Kodak*, годинники *Rolex*. З розвитком компанії, поширенням її діяльності та продукції, завдяки частому використанню в засобах масової інформації, рекламі, штучно утворені слова набувають певного значення. Отже, всім відомо, що *Kodak* – це фототовари, що виробляються однойменною компанією, а *Rolex* – це швейцарські годинники, але не навпаки. Метод винаходу нових слів використовується досить рідко для утворення торговельних назв. Подібні запозичення необхідні для досягнення ефекту більшої експресивності, оскільки такі назви дуже милозвучні, незвичні, адже вони можуть порушувати фонетичну сполучуваність фонем.

Створення захисту торговельної марки є невід'ємним елементом промислової і торговельної стратегії будь-якої компанії. У разі необхідності реєстрації торговельної марки за межами країни виробника, консультаційна фірма має на меті уникнути проблеми дублювання назви, а також створити умови для успішного просування бренду. Це означає врахування історичних, культурних, мовних та позамовних особливостей, оскільки назви брендів в інших країнах можуть втрачати милозвучність, набувати інших значень та викликати зайві асоціації [2, с. 33–34]. При впровадженні торговельної марки на ринок іншої країни обов'язковим є врахування місцевих звичаїв, повсякденних звичок, фізичних та психологічних особливостей споживачів. Ось чому компанії використовують для своїх брендів різні назви у різних країнах світу.

Усі знають *Opel*, але у Великій Британії ці автомобілі відомі під брендом *Vauxhall*. В Австралії вони мають назву *Holden*. У General Motors вирішили зберегти історичні назви заводів, які були куплені у різний час [16].

При створенні торгового бренду його автори мусять проявити максимум уяви, щоб досягти головного – відмінності своєї марки від інших. Оскільки торгові назви це не лише лексика, яка несе певне значення, а ще й відображення життя суспільства. Торгові назви виконують низку прагматичних функцій, як мовних, так і позамовних. До позамовних функцій торгових назв брендів можна віднести сприяння попиту на товар чи послугу, мінімізація появи підробок, збільшення прибутків та наявність гарантійних зобов'язань стосовно якості товару [22].

Для вдалого та прибуткового існування товару на ринку, його торгова назва повинна бути чіткою, лаконічною, простою та легкою для вимови та запам'ятовування. Вона повинна викликати лише позитивні конотації чи асоціації в регіональному варіанті мови або в інших мовах.

Висновки і пропозиції. Головним завданням торгової назви бренду є досягнення позитивного впливу на споживача, привернути його увагу до товару та компанії взагалі. Прагматика торгових назв криється у їх використанні як засобу впливу споживача. Завдяки успішному впровадженню торгової назви відбувається регуляція поведінки споживача, спонукання до купівлі певного товару чи послуги. Для досягнення такого ефекту використовуються різноманітні засоби на всіх рівнях: лексичному, семантичному, стилістичному, структурному та інших.

Список літератури:

1. Боєнко О.Ю. Дослідження еволюції поняття «бренд» в контексті розвитку суспільства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. зб. наук. пр. Серія Логістика. Львів: Львівська політехніка, 2018, № 892. С. 19–23
2. Вінарева О. В. Лінгвокультурологічний аспект торгових назв (на матеріалі сучасної англійської мови) *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Україна наукова 2003»*. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. Т. 9. Філологія. С. 33–34.
3. Вінарева О. В. Особливості морфологічної структури та шляхи утворення англійських торгових назв. *Проблеми семантики слова, речення та тексту: Зб. наук. пр.* Київ: Вид. центр КНЛУ, 2003. Вип. 10. С. 11–19.
4. Вінарева О. В. Структурний, семантичний і прагматичний аспекти англійських торгових назв: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня докт.філол.наук: 10.02.04 Київ: КНУ ім.Т. Шевченка, 2005. 20 с.
5. Вінарева О. В. Структурні та прагматичні особливості рекламних слоганів (на матеріалі сучасної англійської мови) *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія»*. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2004. Т. 7, № 1. С. 111–118.
6. Вінарева О. В. Торгова назва та рекламний слоган в аспекті маніпулятивної комунікації (на матеріалі сучасної англійської мови). *Наука і сучасність: Зб. наук. пр.* Київ: Логос, 2003. Т. 41. С. 232–238.
7. Волкогон Н. Л. Іспаномовний рекламний дискурс і його відтворення українською мовою: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол.наук: 10.02.16. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, 2002. 19 с.
8. Гончар О. І. Брендінг, як інструмент забезпечення результативності господарської діяльності сучасного підприємства. *Соціально-економічний розвиток регіонів у контексті міжнародної інтеграції: наук. журн.* / Херсонський нац. техн. ун-т. Херсон, 2016. № 14 (3). С. 53–56.
9. Донец П. Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации. Харьков: Штрих, 2001. 386 с.
10. Дымшиц М. Восприятие бренда покупателями: диагностика и управление «образом бренда». *Рекламодатель: теория и практика*, 2004. № 2. С. 33–39.
11. Ермолович Д. И. К вопросу о раскрытии содержательной структуры имен собственных в переводе. *Тетради переводчика. №18*. Москва: Междунар. отношения, 1981. С. 29–37.
12. Ковальчук О.А. Особливості позиціонування конкурентоспроможного бренду. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економіка, управління та адміністрування*, 2018. № 4(86). С. 84–86.
13. Ковальчук О.А. Управління брендом як складова бренд-менеджменту. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2018 №11(39). С. 52–55.
14. Ковальчук О.А. Формування стратегії позиціонування на ринку. *«Інфраструктура ринку»*. 2021. № 1(51) URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/>. (дата звернення 20.09.2022).
15. Кожанова В. Ю. Семантика названий брендов в русском и английском языках: лингвопрагматический, текстообразующий аспекты. *Научно-практический международный журнал «Гуманизация образования»*. № 4. Москва, 2006. С. 11–14.

16. Машковцев А. Как отследить изменения в восприятии марки при ребрендинге URL: <http://www.mediacom-center.ru/2006/08/10/rebranding.html> (дата звернення 23.09.2022).
17. Методичні основи розрахунку показників ефективності брендингу. URL: <http://visnik.knute.edu.ua/files/2010/02/6.pdf> (дата звернення 04.10.2022).
18. Міжнародний брендинг в системі стратегічних напрямків розвитку транснаціональних корпорацій. Сейдалієва М.І., Сімахова А.О., Шуляр М.Н., кваліфікаційна робота. Київ, 2020. 116 с.
19. Обритько В.А. Реклама і рекламна діяльність. Київ : «Студцентр», 2002. 262 с.
20. Остапчук Т.П., Пащенко О.П. Аналіз архітектури портфеля брендів. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2021. № 21 (28). С. 23–25.
21. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. Москва, 1973. 142 с.
22. Чармэссон Г. Торговая марка: Как создать имя, которое принесет миллионы. Санкт-Петербург: Питер, 1999. 221 с.

Ponomarenko O. O., Plokha S. S. PRAGMALINGUISTIC PROPERTIES OF ENGLISH LANGUAGE TRADE NAMES

The scientific paper reveals an integrated approach to the analysis of English trade names. The research focuses on the study of structural, semantic and pragmatic properties of trade names.

The material of the research is 210 English-language trade brands of companies and trade names of products related to the spheres of food, light and heavy industry. These include food, cosmetics, clothing, footwear, watches, computer equipment, consumer electronics, automobiles, telecommunications systems, financial services, etc. The source of the research material selection was the websites of well-known companies and their products, as well as the electronic version of the Dun & Bradstreet business company directory.

Thus the object of the investigation is English brand names as the essential part in advertising campaign and the subject – it's lexical and stylistic peculiarities according to pragmalinguistic characteristics. This problem is solved on the basis of the communicative and functional approach to the object of investigation, which enables to establish not only structural and semantic properties of the trade name, but also the principles of selection and functioning of linguistic means of advertising information.

The aim of the research is to determine the peculiarities of brand functioning in different lingvo-cultural communities through the study of their structural, semantic and pragmatic features.

Trade names as a constituent part of brands are regarded as a group of onomastic units in lexico-semantic system of English. In the research the notion of “brand” and “trade name” are defined, the main linguistic and extralinguistic functions of trade names are highlighted; the trade names ability to become common nouns is investigated. Main structural types, word-forming patterns, ways of creation and basic sources of English trade names origin are determined.

The study of structural and semantic aspects of English-language trade names revealed that there are two main structural types of trade names: trade names-words and trade names-phrases. Trade names include words from any part of the language – proper and general, concrete and abstract nouns, adjectives, verbs, adverbs, numerals, exclamations, prepositions. The main ways of creating trade names are affixation, reduction, abbreviation, acronym, telescoping, word formation and semantic derivation. The main sources of the origin of English trade names are proper names – anthroponyms and toponyms, as well as appellative vocabulary, borrowings from other languages and artificially formed words. The main pragmatic task of a trade name is to influence the consumer and incline him to purchase a particular product.

Key words: trade name, brand, pragmalinguistics, structural types, word-forming patterns, semantic and pragmatic peculiarities.

Шовкопляс Ю. О.

Запорізький національний університет

СПОСОБИ ТВОРЕННЯ АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОГО СЛЕНГУ

Статтю присвячено аналізу способів творення лексичних і фразеологічних одиниць англо-американського сленгу. В статті надається визначення поняттю «сленг», з'ясовуються ключові причини його появи, встановлюються та детально аналізуються способи його формування в американському варіанті англійської мови.

Сленгізми є одиницями нелітературного шару лексики та фразеології, що зазвичай мають емоційно-експресивне та оцінне значення. Ключовими факторами появи цих субстандартних одиниць є демократизація та лібералізація мови, її соціальна диференціація, зумовлена наявністю різних соціальних груп і верств населення. Вказаний шар мови може також виступати об'єднувальним кодом для представників різних соціальних груп, які мають спільні інтереси, настанови та цінності, що виявляється в їх мовленні та засобах позначення різних фрагментів та об'єктів позамовної дійсності.

Творення англо-американських сленгізмів здійснюється не тільки семантичним, морфологічним, синтаксичним, морфолого-синтаксичним, але й комплексним шляхом, при якому поєднуються кілька способів формування вказаних одиниць. Продуктивним семантичним способом формування визначених одиниць є метафоризація. Ключовими сферами походження метафоричних сленгізмів є гастрономічна, зоонімічна, комп'ютерна, музична, спортивна та кінематографічна. Метафоричні сленгізми формуються також із вживанням суфіксів.

Велика кількість англо-американських сленгізмів утворюється виключно суфіксацією. У творенні вказаних одиниць беруть участь також суфікси іншомовного походження. Англо-американські префіксальні сленгізми не є численними. Окремі метафоричні одиниці є невід'ємним компонентом сленгових фразеологізмів, утворених шляхом фразеологізації.

Наявними в американському варіанті англійської мови є також метонімічні сленгізми. Значна кількість із них є складними лексемами, утвореними таким морфолого-синтаксичним способом, як словоскладання. Непродуктивними у формуванні англо-американських сленгових одиниць є такі морфолого-синтаксичні способи, як скорочення та конверсія.

Ключові слова: англо-американський сленг, спосіб творення, словоскладання, суфіксація, метафоризація, конверсія.

Постановка проблеми. Лінгвістика сьогодні все більше звертається до дослідження розмовної мови, що знаходиться поза літературними канонами. Особливе місце в американському варіанті англійської мови займає сленг, який активно розвивається нині, проникаючи в різні сфери комунікації, що визначає інтерес лінгвістів до нього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри зацікавлення науковцями сленгізмами, в першу чергу, тими, які з'являються в американському варіанті англійської мови [1; 5; 6; 9; 14; 18–22], що домінує нині, вказані одиниці не можна вважати дослідженими. Зауважимо, що однією із перших праць з дослідження сленгу, американського в тому числі, є книга «Slang Today and Yesterday» британського лексиколога Еріка Патриджа, в якій зареєстровано цікаві і навіть екзотичні випадки вживання сленгу [20]. Однак,

лінгвістичне вивчення його так і не було здійснено науковцем. Короткий лінгвістичний аналіз американського сленгу було фактично зроблено у праці Г. Менкена «The American Language» [18]. Значну роль у дослідженні вказаного шару американського варіанту англійської мови слід відвести журналу «The American Speech», щоквартального академічного журналу Американського діалектного суспільства, заснованого ще в 1925 р., який видається нині академічним видавничим підрозділом Дюкського університету.

Попри те, що сучасні лінгвісти виявляють неабияке зацікавлення американським сленгом, висловлюється думка, що його слід вважати малодослідженим шаром англійської мови [3, с. 205; 8, с. 11; 21, с. 2210]. Це зумовлено його різноміттю, швидкою появою та поширенням. Зазначимо, що сучасні науковці вивчають, у першу чергу, сфери, в яких це відбувається [1;

5; 6; 9], здійснюють також їх лексикографічне оброблення [10; 12; 13; 17], проте це не виявляє багатоаспектність вивчення вказаних одиниць.

Метою запропонованої статті є з'ясування способів творення англо-американської сленгової лексики, а її завданнями виступають визначення поняття «сленг», з'ясування ключових причин появи сленгу, в американському варіанті англійської мови зокрема, надання загальної характеристики способам творення англомовних одиниць, в тому числі і субстандартних, до яких належить і сленг, визначення та детальний аналіз способів творення англо-американської сленгової лексики та фразеології.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття «сленг» має велику кількість визначень, висвітлених нині у науковій літературі. Так, його визначають як «емоційно забарвлені слова та сталі вирази, що з'являються та існують у розмовній мові» [1, с. 17], «особливий периферійний лексичний шар, що знаходиться поза межами літературного розмовного мовлення та діалектів загальнонаціональної англійської мови, що є емоційно-експресивними» [3, с. 206], «лексичний шар мови, що є фактично антиподом літературної мови, який ототожнюється частково із жаргоном, а частково з професіоналізмами та розмовною мовою» [5, с. 46]. І. Р. Гальперін вказував у зв'язку з цим, що слід розмежовувати «лексику сленгу та слова жаргонного характеру, професіоналізми, розмовні слова, образні слова та вирази» [2, с. 107].

В. А. Хомяков розмежовує поняття загальний і спеціальний сленг, вважаючи загальним сленгом «відносно сталий для певного періоду, поширений нелітературний шар лексики та фразеології в середовищі живої розмовної мови, неоднорідної за своїм генетичним складом і ступенем наближення до літературної мови, що має яскравий емоційно-експресивний та оцінний характер» [8, с. 21]. Спеціальний сленг у трактуванні В. А. Хомякова, це «специфічна лексика та фразеологія, обмежена використанням певних соціальних груп» [8, с. 2].

До різноманітних дефініцій, наданих сленгу в англомовній літературі, належать зокрема наступні: «*illigimate colloquial speech, the language of low, illiterate or disreputable persons, the plain man's poetry*» [19, с. 170], «*language of a low or vulgar type, the special vocabulary or phraseology of a particular calling of profession*» [21, с. 2210]. Дефініціями, наданими сленгу в англомовних словниках, є: «*language of a highly colloquial type, considered as below the level of educated standard*

speech, and consisting either of new words or of current words employed in some special sense» [15, с. 601], «*an informal non-standard vocabulary composed typically of coinages, arbitrarily changed words, and extravagant, forced, or facetious figures of speech*» [11, с. 701].

До ключових причин появи сленгу відносять демократизацію та лібералізацію мови [19, с. 172], наявність різних соціальних груп, мова яких вирізняє їх серед інших, слугуючи їх спільним кодом, елементи якого можуть надходити згодом до певних комунікативних сфер і вживатися не тільки представниками визначеної групи.

Сленг є невід'ємною частиною американського варіанту англійської мови. Формування цього шару розпочалося у XVIII століття [16, с. 65; 17, с. 11]. Він являє собою неформальні, нестандартні слова та вирази, які «проживають» більш коротке життя, ніж інші розмовні одиниці. Сленг значно відрізняється і за характером використання від інших варіантів мови: діалекту (регіонального або соціального) та жаргону (професійної зниженої лексики). Люди, які використовують один діалект, володіють загальним регіональним або культурним фоном; ті, що вживають один жаргон (електрики, хірурги, економісти, військові льотчики або адвокати), закінчили однотипні навчальні заклади або мають загальний виробничий досвід. Сленг може поєднувати досить різних людей, загальними для яких є настанови, спрямовані проти істеблішменту, які можуть характеризуватися також загостреним ставленням до соціальних умовностей або традиційних цінностей.

Сленг демонструє різноманітні можливості семантичних і формальних перетворень слів, що часто базується на метафоризації чи формується різними способами. Будь-які лексичні одиниці творяться за певними правилами чи способами. Під словотвором загалом розуміють «правила творення мовних одиниць за певними моделями та схемами, а також систему способів і засобів їх творення» [7, с. 13]. Словотвір вважається також основним процесом поповнення та збагачення словникового складу мови.

Зауважимо, що науковці розрізняють різні способи творення слів, що можна звести до таких ключових, як морфологічний, морфолого-синтаксичний, синтаксичний та семантичний, кожен із яких не є гомогенним та актуалізується при цьому різними мовними елементами та механізмами їх формування. У більшості своїй основою для творення сленгізмів є слова, що вже існують у мові чи її національному варіанті, значення яких під-

лягає метафоричному чи метонімічному перенесенню (метафоризація чи метонімізація), що актуалізує семантичний спосіб творення одиниць сленгу. Метафоризація є «перенесенням назви одного денотату на інший на підставі встановленої подібності денотатів за відповідними ознаками» [4, с. 46]. При метонімізації значення його транспозиція здійснюється на основі суміжності.

Описуючи сленгові метафори, С. Флекснер відзначає, що в більшості випадків вони базуються на сприйнятті людиною різноманітних фрагментів дійсності, осіб п'ятьма органами відчуття [14, с. 32]. Крім того, для утворення сленгізмів найчастіше використовуються ті слова, що позначають тривіальні, загальновідомі об'єкти, які є важливими для людини. Це зокрема знаходить своє відображення у використанні таких лексем на позначення грошей, як *cabbage, kale, lettuce*; для позначення частин тіла людей – *cabbage head, cauliflower ear, meat hooks, nuts, plates of meat*; для надання їх характеристики – *apple, cold fish, fruitcake, honey, sweet pie*; для опису загальних відносин та ситуацій – *to brew a pot, to receive a chewing out, to find oneself in a pickle, not kosher, to be unable to swallow another's story, to ask what's cooking* тощо.

Метафоричне використання гастрономічних слів можна спостерігати й у сленгових фразеологізмах, утворених шляхом фразеологізації виразів, що фактично можна віднести до змішаного способу творення фразових сленгізмів, представленого не тільки метафоризацією їх окремих компонентів, але й синтаксичним способом, що виявляється у поєднанні слів у сталу фразу, наприклад: *to bring home mincnieat (hamburger) out of someone or smth* – знищити когось або щось, *to beef smth* – покращувати щось, *bread winner* – член сім'ї, який підтримує її матеріально, *bread and butter* – кошти для життя, *to have a bun in the oven* – бути вагітною, *to wake and smell the coffee* – усвідомити, *to be caught with one's hand in the cookie jar* – бути схопленим під час чогось, *the whole enchilada* – ціла справа, *to spoon-feed someone* – повільно пояснити щось комусь, *gravity train* – робота, що приносить комусь легкі гроші, *wet noodle* – хтось, хто заважає веселощам, слабовільна людина, *nitty as a fruitcake* – дурний, той, що з'їхав з глузду.

Зазначимо, що поряд із гастрономічною найбільш поширеними сферами походження метафоричних сленгізмів американського варіанту англійської мови є також сфери комп'ютерних технологій, музики, кіно, спорту, фауни [9, с. 158–160].

Прикладами сленгізмів, які було утворено в досліджуваному варіанті англійської мови на основі метонімічного перенесення є *duds green-back* – грошова банкнота (з огляду на її колір), *duds* (брантя, ганчір'я) – одяг, *hayseed* (насіння трав) – сільський мешканець, селяк / селючка, *bag-man* – інкасатор, *the heebie-jeebies* – упадницький настрій, *chestnut* – стара, затерта історія, *hot-potato (hot potato)* – гостра (часто політична чи соціальна) проблема, важка ситуація, важка людина, все, з чим складно або неприємно мати справу, *trouble-shooter* – спеціаліст, що займається піаром, піарщик.

Більшість із зазначених прикладів свідчить про те, що вони утворені словоскладанням. Зауважимо, що словоскладання є одним із продуктивних способів формування лексичних засобів англійської мови нині, що зумовлено можливістю слів, утворених подібним способом, позначати різноманітні складні поняття. Неподільність, а також цільнооформленість таких одиниць відрізняє їх сполук та сталих виразів, сформованих шляхом синтаксичного поєднання слів.

За нашими спостереженнями, найбільш частотною моделлю складних сленгових метафор є N+N: *cannonball* – дуже енергійна людина, *cheeseball* – дурна, неприємна людина, *fleaball* – дешевий готель, *motormouth* – базика, *fireball* – ентузіаст або енергійна людина, *bulldozer* – задира; *freeloader* – нахлібник, паразит, дармоїд; *con-buck* – нечесний долар, *thirst-aid-station* – місце, де можливо купити спиртне, *chucklehead* – придурок, тупиця.

Значна кількість англо-американських сленгізмів формуються за аналогією до тих, що вже існують. При цьому подібні слова та ті, які від них походять, утворено шляхом афіксації, переважно суфіксації, зокрема: *washeteria, groceteria, cakceteria, driigeteria, chocolateria, shaveteria, smoketeria, hardwareteria, garmenteria, firnitiireria, casketeria, restauranteria* (від *cafeteria*); *kitchenette, dinette, usherette, roomette, bachelorette, drum majorette, parkette, relayette* (від *hucheonette* та *lunchette*), *harforama, funorama, geekorama, sexorama* (від *panorama*); *bookaholic, cajfeiuaholic, foodaholic, hoopaholic* (від *alcoholic*). *chucklehead* – придурок; тупиця.

Зауважимо, що з семантичної точки зору процеси утворення слів за аналогією відрізняються тим, що у одиниці, від якої формуються інші одиниці, запозичується не її лексичне значення а дещо загальне значення моделі. Слово, створене за аналогією, будується семантично також, як і його

прототип, і в цьому значення його змістова структура зазвичай обмежена зрозумілим значенням. Явище словотворення за аналогією поширене і в англо-американському слензі, оскільки воно дозволяє створити нові слова за рахунок перерозподілу і нової комбінаторики відомого матеріалу.

Афіксація, переважно суфіксація, є високопродуктивним морфологічним способом творення англо-американських сленгізмів. Найбільш поширеним суфіксом їх творення є, за нашими спостереженнями є суфікс *-er* (*choppers* – *штучні зуби*, *gasser* – *анестезіолог*, *hustler* – *нахабний*, *slacker* – *ледаць*, *нероба*, *slammer* – *в'язниця*, *sniffer* – «*зелений*», *учасник боротьби за навколишнє середовище*, *steerer* – *людина, яка направляє покупця наркотиків до продавця*, *ticker* – *серце*; *looker* – *зневажлива назва*, *lifer* – *присуджений до пожиттєвого ув'язнення*, *hooker* – *проститутка*, *binder* – *їжа, яка володіє зв'язувальними якостями*, *grinder* – *великий бутерброд із шинкою, ковбасою, пікулями*, *cloozer* – *гарний парубок*, *shooter* – *порція алкоголю, випита залпом*). Достатньо продуктивними є також такі суфікси, як: *-ie* (*rookie* – *новачок*, *stoolie* – *провокація*, *druggie* – *наркоман*, *junkie* – *наркоман*, *freebie* – *безкоштовний білет*, *flunkie* – *підлабузник*), *-ee* (*gasee* – *той, що очікує смертну кару в газовій камері*, *goatee* – *невелика щупина борідка*) тощо.

Хотілось би також зауважити, що у творенні англо-американського сленгу беруть участь і суфікс іншомовного походження, про що зокрема свідчить суфікс *-ville* (від давньофранц. *village* та латинського *villāticus*), наприклад: *dullsville* – *дуже скучне місце*, *hicksville* – *провінційний населений пункт*, *endsville* – *край світу*, *freaksville* – *дивний, незрозумілий, вигадливий населений пункт*, *padaville* – *дріб'язкове місце*, *nowheresville* – *нудність*, *sleepyville* – *сонне місце*, *squaresville* – *обивательське місце*, *dragaville* – *нудне місце*, *dreamsville* – *місто мрій*, *doomsville* – *кінець світа*.

Префіксація не є продуктивним способом творення англо-американських сленгізмів порівняно з суфіксацією. Лише окремі префікси беруть участь у творенні вказаних одиниць, зокрема:

megabitch, *megabucks*, *meganap*, *permagrין*, *permagross*, *permanerve*, *permaproblem*, *ker-wallor*.

Творення англо-американських сленгізмів здійснюється і шляхом скорочення, а також еліптизації, які не можна вважати продуктивними у творенні визначених одиниць. Скорочення відносять до морфолого-синтаксичного способу формування лексичних одиниць. Так, наприклад, *DIVEM* (*dead white European male*) – *історичні особистості чоловічої статі* (письменники, художники, мислителі, чиї роботи включені в навчальні програми західних університетів, що примушує студентів вивчати їх), *p.o(ed)* (*to be pissed off* – *to be angry*) – *злитися*. Одним із способів скорочення є еліптизація, внаслідок якої від словосполучень утворились сленгізми, що є лексемами, наприклад: *to buffalo* (*to hurt buffalo*) – *обдурити, перехитрити когось*. До непродуктивних способів творення сленгізмів американського варіанту англійської мови слід віднести також конверсію, що також є морфолого-синтаксичним способом формування лексем [7, с. 72], наприклад: *to belly-ache* (*belly-ache* – *біль у животі*) – *бурчати, скаржитись* (*дратливо та без усіляких причин*). Зазначимо, що деякі американські сленгізми потрапляють в інші варіанти англійської мови, в першу чергу, в британський.

Висновки та перспективи дослідження.

Отже, сленгізми є лексичними та фразеологічними одиницями нелітературної мови із емоційно-експресивним та оцінним потенціалом, утвореними носіями мови різних соціальних груп. Поява та поширення цих одиниць в американському варіанті англійської мови зумовлена факторами його демократизації, ліберизації та соціальної диференції. Продуктивним у творенні англо-американських сленгізмів є семантичний (метафоричні, метонімічні), морфологічний (переважно суфіксальні), морфолого-синтаксичний (складні), синтаксичний (фразеологізми). Скорочення і конверсія є непродуктивними морфолого-синтаксичними способами формування англо-американських сленгізмів. Можливим є також поєднання різних способів формування вказаних одиниць.

Список літератури:

1. Вороніна В. О. Американський молодіжний сленг. Мови та літератури у полікультурному суспільстві : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / за заг. ред. Ю. Г. Федорової. Маріуполь : МДУ, 2017. С. 17.
2. Гальперин И. Р. О термине «сленг». *Вопросы языкознания*. 1956. № 6. С. 107–104.
3. Денисюк Л. В., Данілова Н. Р. Англійський молодіжний сленг як засіб самовираження та відображення світогляду тінейджерів. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. № 74. Р. 205–208.

4. Куш Е. О. Метафоричні номінації іноземців як засоби експлікації упереджень американських політиків. *Нова філологія*. 2013. № 57. С. 45–48.
5. Митчелл П. Д., Холдаєнко И. С. Американский военный сленг. Влияние войны в Персидском заливе. *Язык и культура*. 2015. №. 4 (32). С. 46–52.
6. Мішук І. М. Американський молодіжний сленг у перекладацькому аспекті. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія : Філологічна*. 2014. №. 43. С. 190–192.
7. Ткачева Л. Б. Основные закономерности развития английской терминологии. Томск : Изд-во Томского университета, 1987. 200 с.
8. Хомяков В.А. Введение в изучение сленга – основного компонента английского просторечия. Вологда : Областная типография, 1971. 102 с.
9. Шовкопляс Ю. О. Сфери походження сленгової метафори в американському варіанті англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія : збірн. наук. праць*. 2021. Вип. 47. Т. 2. С. 157–160.
10. Barret G. The Oxford Dictionary of American Political Slang. Oxford : Oxford University Press, 2006. 302.
11. Butterfield J. Fowler's Dictionary of Modern English Usage. Oxford : Oxford University Press, 2015. 928 p.
12. Dalzell T. The Routledge Dictionary of Modern American Slang and Unconventional English. London : Routledge, 2008. 446 p.
13. Elizabeth M. American Slang Dictionary and Thesaurus. N. Y. : Barron's Educational Series Inc., 2009. 600 p.
14. Flexner S. B. Listening to America: *An Illustrated History of Words and Phrases from Our Lovely and Splendid Past*. New York : Simon and Schuster, 1982. 182 p.
15. Fowler H. W., Crystal D. A Dictionary of Modern English Usage. Oxford : Oxford University Press, 2010. 832 p.
16. Lipka L. An Outline of English Lexicology : Lexical Structure, Word Semantic and Word-Formation. Berlin : De Gruyter, 2010. 226 p.
17. Maitland J. The American Slang Dictionary. Memphis : General Books LLC, 2009. 202 p.
18. Mencken H. L. *The American Language* / 4-th ed. N.Y. : Knopf, 1995. 182 p.
19. Moore R. L. On Swearwords and Slang. *American speech*. 2012. №. 87 (2). P. 170–189.
20. Partridge E. Slang Today and Yesterday / 4-th ed. L. : Routledge, 2017. 488 p.
21. Zhou Y., Fan Y. A Sociolinguistic Study of American Slang. *Theory & Practice in Language Studies*. 2013. V. 3. № 12. P. 2209–2213.
22. Widawski M. African-American Slang: A Linguistic Description. Cambridge : Cambridge University Press, 2015. 242 p.

Shovkoplias Yu. O. WAYS OF FORMING OF ANGLO-AMERICAN SLANG

The article is devoted to the analysis of ways of forming of Anglo-American lexical and phraseological slangy units. The definition of the notion «slang» is given, key reasons of its emergence in the language are clarified, ways of its forming are determined and analyzed in the American variant of the English language in the article.

Slang is represented by emotional, expressive, and evaluative lexical and phraseological units of non-literal origin, created by representatives of different strata of society. Democratization and liberalization of the language, as well as its social differentiation are considered to be main factors of its emerging by scholars. The abovementioned layer of language can serve as an integrating code of representatives of different social groups with common interests, values, psychological attitudes revealing in their speech in form of lexical and phraseological units designating different fragments and objects of extralingual reality.

Creating of Anglo-American slangy units is carried out not only with the help of semantic, morphological, syntactic, morphological and syntactic ways, but by means of a complex way, actualizing through combination of different ways of their forming. Productive semantic way of forming of such units is metaphorization. Key spheres of origin of slangy metaphorical units in the American variant of the English language are gastronomic, zoonymic, computer, musical, sport, cinematographic ones.

Metaphorical slangy units are also formed with the help of suffixes. Many non-metaphorical slangy units are created purely by means of suffixes, of foreign origin in particular. Anglo-American slangy units with prefixes are not numerous in the language. Some metaphorical units are components of slangy phraseologisms, created by means of phraseologization.

Metonymic units are part and parcel of Anglo-American slang. Many of them are compound lexical units, created by means of such a morphological-syntactic way as compounding. Non-productive morphological-syntactic ways of forming of Anglo-American slangy lexical units are shortening and conversion.

Ключові слова: *Anglo-American slang, way of forming, compounding, suffixation, metaphorization, conversion.*

Юрченко О. О.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Авдєєва С. О.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

АНГЛІЙСЬКІ СКЛАДНІ ТЕРМІНИ ГАЛУЗІ МАТЕРІАЛОЗНАВСТВА ТА ШЛЯХИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються складні терміни, які зустрічаються в англомовних наукових статтях галузі матеріалознавства, а саме терміни-композиції та терміни-словосполучення. Був проаналізований термінологічний шар лексики галузі матеріалознавства, з'ясований його зв'язок з суміжними науковими галузями зокрема з фізикою, хімією, механікою, будівництвом, літакобудуванням, суднобудуванням, виробництвом споживчих товарів тощо. Крім того, була розглянута приналежність терміноодиниць до інтрагалузових, екстрагалузових та загальнонаукових термінів в залежності від їх структурного виду. Зауважується, що однокомпонентні термінологічні одиниці найчастіше є екстрагалузовими термінами, а збільшення компонентів терміна призводить до звуження його семантичного поля. Таким чином інтрагалузові терміни є здебільшого багатокомпонентними. Авторки також зосередили увагу на найбільш продуктивних моделях терміноутворення багатокомпонентних термінів, таких як сполучення прикметника з іменником ($Adj+N$), сполучення іменника з іменником (N_1+N_2), сполучення прикметника з аббревіатурою ($Adj+Abr$), сполучення іменникового словосполучення з іменником ($(N_1-N_2)+N_3$). Крім того, підкреслюється, що вживання дефіса авторами наукових праць є ознакою терміноутворення. В роботі були проаналізовані закономірності перекладу англомовних складних науково-технічних термінів галузі матеріалознавства в контексті. В ході дослідження був зроблений переклад речень з різними видами складних однокомпонентних та багатокомпонентних термінологічних одиниць, які були знайдені в науково-технічних статтях галузі матеріалознавства. Під час написання роботи були визначені перекладацькі прийоми та трансформації, необхідні для перекладу зазначених термінів.

Ключові слова: терміни-композиції, терміни-словосполучення, багатокомпонентні терміни, однокомпонентні терміни, матеріалознавство, терміноутворення.

Постановка проблеми. Наявність термінів в науково-технічному тексті становить одну з головних груп труднощів для перекладача. Цьому сприяє полісемія термінів, присутність досить великої кількості неологізмів, відсутність перекладацьких відповідників та національна варіативність термінів. Мається на увазі наявність різних термінів в різних варіантах англійської мови, зокрема британському, американському, канадському, австралійському та інших, які позначають одно й теж саме явище, процес, об'єкт тощо [3, с. 315].

У зв'язку з бурхливим розвитком науки та технологій, галузеві терміносистеми постійно збагачуються і розширюються. Не виключенням є і терміносистема галузі матеріалознавства. Науковці всіх країн публікують свої наукові праці англійською мовою, що зумовлює потребу в точному перекладі термінологічних одиниць.

Отже, хоча існує безліч наукових праць, в яких досліджуються види технічних термінів та їх варіанти перекладу, ця тема досі заслуговує уваги науковців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що проблемами науково-технічного перекладу в різний час займалися такі мовознавці, як В. Н. Комісаров, В. І. Карабан, А. Я. Коваленко, О. М. Вакуленко, І. С. Квитко та інші науковці. Докладно займалися питаннями терміносистем та термінологічних одиниць, їх стандартизації Б. І. Головін, О. Б. Курило, В. Й. Левицький, О. М. Огоновський, І. П. Пулюй, С. Л. Рудницький, Д. Лотте, Г. Винокур, В. М. Лейчик, В. В. Виноградов, І. С. Квітко, М. М. Глушко, П. О. Флоренський, П. Таланчук, Х. Фельбер, Л. Бесекірьська та інші.

Проблемами структурно-семантичних особливостей саме термінів галузі матеріалознавства займалися Сліпецька В. Д. та Плєскач В. М., які

внесли свій внесок у розвиток галузевої терміносистеми.

Постановка завдання. Мета роботи полягає в аналізі структурно-семантичних особливостей складних термінів галузі матеріалознавства та особливостей їх перекладу на українську мову.

Виклад основного матеріалу. Матеріалознавство – це галузь наукового пізнання, яка пов'язана зі створенням матеріалів з заданими робочими характеристиками, а також з вивченням та зміною властивостей матеріалів, що вже існують. Таким чином терміносистема матеріалознавства перетинається з терміносистемами таких наук, як фізика, хімія, механіка, а також такими галузями, як будівництво, літакобудування, суднобудування, виробництво споживчих товарів тощо. В наслідок цього, науково-технічні тексти з матеріалознавства містять як інтрагалузові терміни, які є специфічними тільки для даної наукової галузі, наприклад, *composites, carbon fiber reinforced material, bending test*, так і екстрагалузові терміни, які зустрічаються також в суміжних галузях. Це можуть бути назви хімічних сполук, технологій, методів досліджень, наприклад, *energy-storage devices, 3D-printing technology, ZnO nanorods*. Крім цього, науково-технічні статті галузі матеріалознавства налічують велику кількість загальнонаукових термінів, таких як *performance, coefficient, parameter*.

Завдання даного дослідження передбачає виявлення складних термінів в науково-технічних текстах галузі матеріалознавства, докладний опис їх специфічних рис та композиційних особливостей, а також переклад даних термінологічних одиниць в контексті.

Матеріалом для дослідження слугували науково-технічні статті різних підгалузей матеріалознавства, розміщені в вільному доступі в електронних версіях наукових журналів.

Англійська термінологія галузі матеріалознавства налічує як прості (однокомпонентні) терміноодиниці, так і складні терміни-композиції та багатокомпонентні комплекси. В ході даного дослідження ми розглянули тільки складні терміноодиниці, які складаються з двох та більше кореневих морфем та проаналізували закономірності їх перекладу на українську мову.

Переклад складних термінів є часто викликом для перекладачів тому, що вони повинні орієнтуватися в галузі, якої стосується переклад, розуміти значення термінів іноземною мовою та бути обізнаним у термінології рідною мовою. Дуже важливе значення для вибору перекладацького відповідника становить взаємодія терміну з кон-

текстом. А. Я. Коваленко наголосила на існуванні двох етапів у процесі перекладу терміну: спочатку необхідно з'ясування значення терміну у контексті, тільки потім перекладати значення рідною мовою [4, с. 345]. Саме тому для аналізу закономірностей перекладу ми обирали не тільки термін, а ціле речення.

Наявність великої кількості термінів, утворених шляхом словоскладання (композицій), є характерною рисою англійської термінологічної системи в цілому [7, с. 45]. Галузь матеріалознавства не є виключенням. Наведемо приклади речень з термінами-композиціями.

1. *"Most of the reported methods yield thin and fragile coatings which have limited practical relevance mostly due to their abrasion-sensitivity"*. – В результаті застосування більшості з описаних методів, виробляють тонкі та крихкі покритві матеріали, які мають обмежену практичну значущість, головним чином через чутливість до стирання.

2. *"Atom-thin-sheets of boron, a chemical element traditionally found in fiberglass insulation"*. – Листи бору, товщиною в один атом, хімічного елемента, який звичайно виявляють в ізоляційному матеріалі зі скловолокна.

3. *"Manufacturing of these surfaces is intricate since superhydrophobicity requires structuring of surfaces on a nano- to microscale"*. – Виготовлення цих поверхневих матеріалів є складним, оскільки надгідрофобність вимагає структурування поверхневого матеріалу на нано– та мікрорівні.

4. *"Composites are increasingly being used in applications where there is a demand for materials that are low-weight and high-strength with a need for resistance against corrosion"*. – Композиції все частіше використовуються у тих випадках, коли існує потреба у матеріалах, що мають низьку вагу та високу міцність, а також потребують стійкості до корозії.

5. *"Composite materials have gained popularity in high-performance products such as aerospace components (tails, wings, fuselages, propellers), boat and bicycle frames and racing car bodies"*. – Композиційні матеріали набули популярності у високотехнологічних виробках, таких як комплектуючі для авіакосмічної галузі (хвіст, крило, фюзеляж, гвинт), човни, рами велосипедів та кузови гоночних автомобілів.

В зазначених реченнях є приклади термінів, які мають словниковий еквівалент та не становлять труднощів для перекладу (*superhydrophobicity, aerospace, fiberglass, low-weight, high-strength*) та

багатоеквівалентної лексики (*high-performance*). Саме у випадку з *high-performance* потрібно звертати увагу на контекст і підбирати варіант перекладу в залежності від сполучуваності з означувальним словом *product*.

Superhydrophobicity перекладається як «супергідрофобність» і є типовим випадком адаптивного транскодування. *Fiberglass*, *low-weight* та *high-strength* – приклади прийому калькування – «скловолокно», «низька вага», «висока міцність». В перекладі лексеми *aerospace* на додаток до калькування використовується прийом додавання слова «авіакосмічна галузь», що пов'язане з особливостями вживання цього терміна в українській мові.

Складний термін *abrasion-sensitivity* є сполученням означення та означуваного компонента і по суті являє атрибутивне двочленне словосполучення. На нашу думку, вживання цього словосполучення через дефіс свідчить про прагнення автора наукової роботи підкреслити номінативність цієї структури і є ознакою термінотворення. В перекладі ця сполука трансформується в прийменникове-іменникове словосполучення «чутливість до стирання», яке є одним з варіантів відтворення термінів моделі $N_1 + N_2$.

В терміні *atom-thin-sheets* або *atom-thin sheets*, яке зустрічається в інших наукових роботах, *thin* є суфіксом, який означає «такий тонкий як» на зразок з іншими прикметниками такого типу (*countywide*, *knee-deep*). Однак, автор вжив його через дефіс з означуванним іменником, утворивши складний багатоморфемний термін, що знову ж таки свідчить про прагнення до номінативності словосполучення.

Окрім того, варто зазначити, що майже всі наведені терміноодиниці є прикладами загальнонаукових або екстрагалузових термінів. Інтрагалузовим терміном є *atom-thin-sheets*. Лексема *fiberglass*, яка виникла саме як термін галузі матеріалознавства, зараз, на нашу думку, поповнила шар загальнозживаної лексики.

Проаналізувавши вживання термінів-композицій, можна зробити висновки, що:

- по-перше, тексти з матеріалознавства налічують невелику кількість однокомпонентних термінів у чистому вигляді. В переважній кількості вони становлять частину більш складних синтаксичних конструкцій;

- по-друге, можна простежити прагнення авторів наукових робіт до створення нових термінологічних одиниць, яке втілюється в вживанні дефіса між іменниками, які позначають термінологічну одиницю.

- по-третє, більшість складних термінологічних одиниць, які складаються з двох або більше морфем та пишуться разом або через дефіс відносяться до загальнонаукових або екстрагалузових термінів, що можна пояснити широким семантичним полем, яке вони охоплюють.

- по-четверте, більшість однокомпонентних складних термінологічних одиниць є еквівалентною лексикою, значення якої можна знайти за допомогою словника технічних термінів; переклад найчастіше здійснюється прийомами транскодування та калькування.

Наведемо приклади атрибутивних двокомпонентних складних термінів.

1. “*Quasi-static methods (such as micro- and nanoindentations, direct compression and tension tests, flexural tests) use the deformation or strain response of a specimen to a series of constant loads or a continuous loading applied at a low rate such that inertial effects can be ignored*”. – Квазістатичні методи (такі як мікро- та наноіндентування, пряме пресування та випробування на розтягнення та згинання) використовують деформацію або деформаційний відгук зразка на серію постійних навантажень або повільного безперервного навантаження так, що інерційний вплив можна проігнорувати.

2. “*Ideal ink materials used in (direct-ink writing) DIW should possess shear-thinning behavior with a moderate yield stress to facilitate extrusion flow under shearing force*”. – Ідеальне «чорнило» (пластичні матеріали), які використовують в процесі робокастингу (direct-ink writing), мають виявляти псевдопластичний характер з середньою границею текучості для полегшення екструзійного потоку під впливом напруження зсуву.

3. “*Liquid crystals are best known for their use in mobile phone and television screens and have both liquid and solid properties*”. – Рідкі кристали, які є загальновідомими завдяки використанню в мобільних телефонах та екранах телевізорів, виявляють властивості як рідкого, так і твердого тіла.

4. “*Fluorinated nanotubes on titanium produce blood-repellent surfaces*”. – Фторовані нанотрубки на титані утворюють поверхні, які відштовхують кров.

5. “*To address this, we developed a novel low-cost aqueous SC using graphite foil as the current collector and a mix of graphene, nanographite, simple water-purification carbons and nanocellulose as electrodes*”. – Щоб розв'язати це питання, ми розробили новітній недорогий суперконденсатор

на рідкому електроліті, використовуючи фольгу із графіту як колектор струму та суміш графену, нанографіту, простого вуглецю, який використовують для очищення води, та наноцелюлози в якості електродів.

Проаналізувавши речення з двокомпонентними термінами-сполученнями, можна відмітити, що серед них зустрічаються сполучення прикметника з іменником (Adj+N), сполучення іменника з іменником (N_1+N_2), сполучення прикметника з аббревіатурою (Adj+Abr), сполучення іменникового словосполучення з іменником ($N_1-N_2+N_3$), що є насправді трикомпонентним атрибутивним словосполученням.

Приклади Adj+N: *quasi-static methods* – квазі-статичні методи, *direct compression* – пряме пресування, *continuous loading* – безперервне навантаження, *inertial effects* – інерційний вплив. Можна зазначити, що майже всі терміни, які є сполученням прикметника з іменником перекладаються українською мовою також як сполучення прикметника з іменником. Серед термінів типу Adj+N зустрічаються інтрагалузові (*direct compression*), екстрагалузові (*quasi-static methods*) та загальнонаукові терміни (*inertial effects*). В даних прикладах зустрілося тільки одне виключення – *flexural tests*, яке перекладається прийменниково-іменниковим комплексом, як «випробування на згин», відповідно до наступної моделі.

Приклади сполучення іменника з іменником (N_1+N_2): *liquid crystals* – рідкі кристали; *tension tests* – випробування на розтягнення, *ink materials* – «чорнило» (пластичний матеріал), *strain response* – деформаційний відгук, *liquid and solid properties* – властивості як рідкого, так і твердого тіла, *graphite foil* – фольга із графіту. Як бачимо, в перекладі атрибутивних сполучень двох іменників зустрічаються наступні моделі перекладу:

- український відповідник N_1 перекладається як прикметник, який виступає означенням до N_2 . (*strain response* – деформаційний відгук; *liquid crystals* – рідкі кристали);

- український відповідник N_2 перекладається як іменник, який виступає постпозитивним означенням до N_1 . (*yield stress* – напруження зсуву);

- український відповідник N_1 перетворюється на прийменниково-іменникове словосполучення. (*graphite foil* – фольга із графіту);

- український відповідник N_1 трансформується у словосполучення, при цьому може використовуватися прийом додавання слова. (*solid properties* – властивості твердого тіла).

- українським відповідником іменникового словосполучення стає одне слово, яке потребує пояснення, оскільки є неологізмом. (*ink materials* – «чорнило» (пластичний матеріал).

Приклади сполучення іменникового словосполучення з іменником (N-N)+N): *water-purification carbons* – вуглець, який використовують для очищення води, *blood-repellent surfaces* – поверхні, які відштовхують кров. Обидва приклади демонструють переклад частини (N-N), як підрядне означувальне речення. Дана модель збігається з трикомпонентними атрибутивними сполученнями і є прикладом словосполучення в перехідному статусі, а вживання дефіса між першими двома іменниками, на нашу думку, свідчить про прагнення автора до створення нової термінологічної одиниці, як вже зазначалося вище.

Сполучення прикметника з аббревіатурою (Adj+Abr): *aqueous SC* – суперконденсатор на рідкому електроліті. В цьому прикладі аббревіатура *SC* (*supercapacitor*) є вузькогалузовим скороченням і вимагає пояснення шляхом перекладу. В результаті з'являється переклад структури через іменниково-прийменникове словосполучення. Єдиний термін, який випадає з загальної схеми, – це *direct-ink writing* – робокастинг. Дана лексема є вузькогалузовим терміном галузі 3-D друку, на додаток неологізмом. Раніше для зазначеного процесу вживали англійський термін *robocasting*, який був перекладений українською мовою шляхом транслітерації як «робокастинг». Таким чином неологізм *direct-ink writing* досі не знайшов свого точного перекладу українською мовою і його зараз заведено перекладати як «робокастинг», зазначаючи в дужках новий термін англійською мовою.

Крім того, зазначені вище приклади доводять, що у двокомпонентних термінах, найчастіше один компонент є термінологічною одиницею, а інший – загальноновживаним або загальнонауковим словом. Наприклад, *flexural tests* (*flexural* – інтрагалузовий термін, *tests* – загальнонаукове слово); *blood-repellent surfaces* (*blood-repellent* – екстрагалузовий термін, *surfaces* – загальноновживане слово). Проте *direct compression* (*direct* – загальноновживане слово, а *compression* – загальнонаукове слово). Інколи зустрічається сполучення двох загальноновживаних слів, які утворюють разом термінологічну одиницю: *ink materials*, *graphite foil*.

На додаток, необхідно зазначити, що на відміну від однокомпонентних термінів, серед двокомпонентних значно зростає шар інтрагалузових термінів галузі матеріалознавства та суміжних

дисциплін. Це можна пояснити тим, що додавання лексеми звужує семантику термінологічної одиниці, таким чином двокомпонентні терміни мають єдине цілісне та більш конкретизоване значення.

Двокомпонентні терміни всіх видів становлять значний шар термінологічної лексики галузі матеріалознавства та суміжних дисциплін, це доводить кількість термінів цього типу, які були вжиті в зазначених вище прикладах.

Висновки. Як було з'ясовано, науково-технічні тексти галузі матеріалознавства налічують велику кількість складних термінів різних видів, а саме: термінів-комполітів, які пишуться разом або через дефіс, та багатокомпонентних термінологічних одиниць, в склад яких входять різні частини мови, такі як іменники, прикметники, числівники, дієприкметники. Як було виявлено, зростання кількості складових багатокомпонентного терміну призводить до більш вузького його застосування, тому що додавання лексеми звужує семантику термінологічної одиниці. Також було з'ясовано, що однокомпонентні термінологічні одиниці здебільше належать до екстрагалузових термінів, а в склад двокомпонентних термінів найчастіше входить загальнонаукове або загальнонародне слово. Було доведено, що однокомпонентні складні терміни часто входять в комплекси з загальнонародними або загальнонауковими словами з утворенням багатокомпонентних термінів.

Були визначені перекладацькі прийоми та трансформації необхідні для перекладу вищезазначених терміноодиниць. Зокрема, для перекладу однокомпонентних термінів часто застосовують прийоми калькування та транскрибування, може застосовуватись прийом додавання слова. Однак серед однокомпонентних термінів зустрічається також безеквівалентна лексика, переклад якої залежить від контексту.

Було з'ясовано, що при перекладі багатокомпонентних термінів необхідно виокремити означувальну групу або групи слів та означуване слово або групу слів та встановити семантичний зв'язок між компонентами. Після цього переклад потрібно здійснювати згідно зі сполучуваністю слів в українській мові.

В ході перекладу речень було визначено, що прийоми конкретизації, генералізації, вилучення слова, антонімічний переклад, контекстуальної заміни не вживаються саме для перекладу термінологічних одиниць, але застосовуються для перекладу інших лексичних одиниць в реченні. Описовий переклад може зустрічатись після неологізмів та скорочень.

Було визначено, що багатокомпонентні термінологічні одиниці становлять значні труднощі для перекладу через необхідність розрізняти їх словотворчу та морфологічну структуру та розуміти значення компонентів терміну як мовою оригіналу, так і цільовою мовою.

Список літератури:

1. Абабілова Н.М., Білокамінська В.Л. Особливості перекладу термінів українською мовою. *Молодий вчений*. 2015. Т. 2 (17). С. 126–128.
2. Бутковська О.С. Структурно-семантичні особливості термінів соціолінгвістики в українській, польській та англійській мовах : дис. ...канд. філол. Наук 10.02.15 / ЛНУ ім. Івана Франка. Львів, 2016, 292 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської наукової та технічної літератури. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
4. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу. Київ: Фірма «ІНКООС», 2002. 238 с.
5. Коваленко А. Я. Науково-технічний переклад. 2-ге вид., виправл. Тернопіль: Видавництво Карп'юка, 2004. 284 с.
6. Кочерган М.П. Вступ до мовознавства. Київ: Академія, 2002. 367 с.
7. Межжеріна Г. Англійські авіаційні терміни в аспекті перекладу. Київ : Фенікс, 2021. 96 с.
8. Плєскач В.М., Ольшанецький В.Ю., Джуган О. А. До наукової термінології у галузі порошкової металургії. *Нові матеріали і технології в металургії та машинобудуванні*. 2015. Т. 2.
9. Радзівєвська С.О. Алгоритм перекладу нанонаукових термінів. *Studia linguistica*. 2012. Вип. 6(1). С. 202–206.
10. Сліпецька В.Д. Спеціальні та неспеціальні терміни в англомовних текстах з матеріалознавства та обробки металу (досвід лінгвостатистичного аналізу). Наука та практика : Матеріали Міжнар. науково-практ. конф., м. Полтава, 11–15 лют. 2007 р. С. 234–239.
11. Cambridge International Dictionary of English. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 1774 p.
12. Collins Russian Dictionary / [ed. by Catherine Love]. Great Britain : Harper Collins Publishers, 2009. 734 p.

Yurchenko O. O. Avdeeva S. O. ENGLISH COMPOUND TERMS IN THE FIELD OF MATERIALS SCIENCE AND WAYS OF THEIR TRANSLATION IN THE UKRAINIAN LANGUAGE

The article deals with compound terms that appear in English-language research articles in the field of materials science, namely composite terms and multi-element compound terms. The terminological layer of materials science was analyzed. Its connection with related scientific fields, in particular with physics, chemistry, mechanics, construction, aircraft engineering, shipbuilding, consumer goods, etc., was clarified.

Moreover, the affiliation of term units to inter-branch, extra-branch and general scientific terms depending on their structural type was considered. It is noted that one-element terminological units are mostly extra-branch terms, whereas the elongation of term elements results in a semantic narrowing. Thus inter-branch terms are mostly multi-element. The authors also focused attention on some of the most productive models of multi-element compound terms, such as Adj+N, N1+N2, Adj+Abr, and (N1-N2)+N3).

Furthermore, it is emphasized that a hyphen used by the authors of research papers is a sign of term formation. The paper analyzed the patterns used to translate English-language compounds in context.

In the course of the study, the authors translated a number of sentences from research papers on materials science that have various types of single-element and multi-element compound terms. It was determined what methods and modifications are essential to translate the specified terms.

Key words: *composite terms, compound terms, multi-element compound terms, single-element compound terms, terminology, term-formation.*

СЕМІТСЬКА МОВА

УДК 81'27+81'411.21+81'42

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/26>**Кучеренко А. О.**

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

АНГЛІЙСЬКІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В АРАБСЬКІЙ ОНЛАЙН-КОМУНІКАЦІЇ (НА МАТЕРІАЛАХ ІНТЕРНЕТ-МЕМІВ)

В арабському світі англійську мову часто вважають мовою сучасних технологій і престижу. Запозичені слова в арабському онлайн-спілкуванні вивчаються в різних аспектах. Однак арабські інтернет-меми недостатньо досліджені у лінгвістичному ракурсі. Вони відображають реальний мовний ужиток і, зокрема, молодіжний сленг. Меми швидко поглинають мовні інновації в нових медіа. У статті проаналізовано вплив англійських запозичень на арабську мову в онлайн-комунікації на матеріалі мемів у гумористичних спільнотах мережі Facebook.

Встановлено, що запозичення відбувається не лише коли еквіваленти в мові-реципієнті відсутні, але й для оптимізації засобів спілкування. Попри наявність відповідників, використовуються англійські одиниці. Зазначено, що в мемах вживаються як засвоєні, так і незасвоєні запозичення. Засвоєні елементи охоплюють майже всі семантичні поля, тоді як незасвоєні запозичення представлені культурними запозиченнями та використовуються здебільшого для позначення сфер технологій та комунікацій (передусім термінологія соціальних мереж), понять сучасного світу та культури (явища, пов'язані з з популяризованими елементами молодіжної культури), їжі та напоїв (як частини культури споживання) тощо. Незасвоєні запозичення зазнають нерегульованої морфологічної адаптації. З цієї метою передусім використовується артикль al- та суфікс правильної множини -āt.

Міжкультурні контакти в глобальному медіапросторі також призвели до активного запозичення з молодіжного та студентського сленгу. Зафіксовано випадки вживання запозичень як прояв престижності знання англійської мови або як засіб самоідентифікації членів певної спільноти, у якій часто відбувається перемикання мовних кодів та вкраплення іноземної лексики.

Це дослідження передбачає подальше вивчення контактів арабської та англійської мов в соціальних медіа та їхнього впливу на розвиток арабського мовного узусу.

Ключові слова: англійське запозичення, арабський інтернет-мем, молодіжний сленг, онлайн-комунікація, засвоєне та незасвоєне запозичення.

Постановка проблеми. Як відзначають лінгвісти, використання англійської мови в арабському світі часто пов'язане з престижем, розвагами, мовною грою та іншими екстралінгвістичними факторами [3, с. 231–232]. Своєю чергою, інтернет-мем відображає реальне використання мови і, зокрема, молодіжного сленгу. Меми швидко поглинають мовні інновації в соціальних медіа. Зважаючи на динамічний розвиток різних варіантів арабської мови в глобальному медіапросторі унаслідок постійних міжкультурних контактів, доцільним вважаємо дослідити вплив англійських запозичень на арабську мову молоді в онлайн-комунікації

на матеріалі мемів гумористичних спільнот у мережі Facebook.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Останнім часом дослідження арабсько-англійських мовних контактів представлені у сфері виявлення ступеня впливу англійської на певний різновид арабської та навпаки. Зокрема, К. Міллер звертає увагу на недостатній рівень вивчення ефекту англійської мови на марокканський молодіжний сленг [5]. А. Зібін вказує на інтеграцію арабських морфем в англійську мову йорданців. Автор зазначає, що молоді амманки додають суфікс -ik до англійських лексем (наприклад, використовується *lovvik* замість *love you*) [9].

П. Зімунд, А. Аль-Ісса та Дж. Лаймгрубер, дослідивши взаємодію англійської та арабської мов в ОАЕ, доходять висновку, що під впливом панівного діалекту в зазначеному регіоні функціонує новий варіант англійської мови – Gulf English (англійська мова Затоки) [7].

Лексичний аспект впливу міжмовних зв'язків на арабську мову представлено у дослідженнях Е. Салім, А. Аль-Атварі, Ф. Дашті та А. Дашті, М. Якуба та інших [1; 2; 3; 4; 6; 7; 8]. Е. Салім розглядає семантичні поля запозичень в йорданському діалекті, їх фонологічну та морфологічну варіативність у різних типах дискурсу: газетах, усному неформальному мовленні та спонтанній онлайн-комунікації. Авторка зазначає, що помітна частка сучасних культурних запозичень у Йорданії почала використовуватися після появи комп'ютерних технологій [6, с. 46–47, 77]. Інший важливий аспект її дисертації стосується гумористичних функцій лексичних вставок з англійської мови. За словами авторки, молоді користувачі вставляють англійські слова в неочікуваний момент, щоб підтримати грайливу манеру мови [6, с. 157].

Фатіма та Абдулмухсен Дашті вказують на факт фонологічної та морфологічної адаптації англійських запозичених лексем в арабському неформальному спілкуванні в мережі Twitter, зокрема серед кувейтських користувачів [3]. Дослідники не тільки наводять різні типи морфологічної адаптації, але й додають глосарій сучасних запозичених слів арабською мовою, які використовуються в Twitter.

У праці М. Якуба розкрито специфіку англійських запозичень в єгипетському діалекті. Автор дослідив морфологічні та фонологічні зміни іншомовних слів, які відбуваються в результаті відмінностей між консонантною та вокалічною системами в арабській та англійській мовах [8]. А. Аль-Атварі вказує на шляхи включення англійських кластерів у фонологічну систему сучасної стандартної арабської мови та виділяє декластеризацію, перетворення складових приголосних, подовження приголосних та інші механізми адаптації англійських слів в арабській мові [1].

Попри те, що зазначеними працями дослідження контактів арабської та англійської мов в реальному та цифровому просторах не обмежуються, вплив англійської мови на неформальне спілкування в арабському веб-сегменті лишається недостатньо вивченим. Це передусім пов'язано зі стрімким розвитком інтернет-технологій та ситуації у світі (пандемія, війни, економічні проблеми тощо). Такі події сьогодні знаходять відображення в мемах у гумористичній формі. Крім того, мова

арабських мемів насичена актуальним лексичним матеріалом, який не входить до офіційного реєстру та не регулюється нормами сучасної стандартної арабської мови.

Постановка завдання. Зважаючи на те, що лексичний рівень є найбільш гнучким, а запозичення з англійської мови в інтернет-мемах відбується під впливом сучасних подій, цей аспект арабської мови потребує особливої уваги дослідників. **Мета** цієї розвідки – встановити види англійських запозичень та особливості їх функціонування в неформальному онлайн-спілкуванні арабської молоді.

Виклад основного матеріалу. Запозичення іншомовної лексики відбувається, коли еквіваленти в мові-реципієнті або відсутні, або можуть бути замінені більш релевантними відповідниками. У цій праці ми розглядаємо запозичення з різних аспектів, таких як їх типи, мотивація запозичення, семантичні поля, на які впливає цей процес, особливості їх використання. До запозичених слів належать запозичені слова, які зазнали фонологічних змін, і слова (стосуються гібридів), які поєднують питомі та запозичені компоненти [4, с. 96].

Е. Салім розглядає культурні та основні запозичення [6, с. 42]. Культурні запозичення позначають предмети та поняття, відсутні в мові-реципієнті. Основне запозичення дублює слово, що існує в цій мові. Як зазначає дослідниця, «запозиченням, здається, керують соціальні, прагматичні чи стилістичні мотиви, залежно від комунікативної мети користувача чи позичальника» [6, с. 43].

Семантичні поля запозичених слів залежать від кількох факторів, включаючи тип контакту, панівну мову, функцію та вживання запозиченого слова, соціокультурне середовище підпорядкованої мови тощо. Семантичні сфери технологій, комп'ютерів, моди та мистецтва були широко досліджені під впливом запозичень [6, с. 46–47].

Авторка розділила англійські лексеми в йорданській арабській мові на чотири категорії:

1) запозичені слова, які повністю закріпилися в стандартному різновиді та більше не визнаються іноземними;

2) запозичені слова, які повністю закріпилися в розмовному різновиді, але не були прийняті до стандартного словника, таким чином, вони не мають офіційної письмової форми;

3) частково засвоєні запозичені слова, які можна знайти в певних контекстах;

4) незасвоєні, спонтанно запозичені слова, які відображають двомовність особи [6, с. 75–76].

У цьому дослідженні проаналізовано 1000 інтернет-мемів з різних арабських гумористичних спільнот у Facebook (іракських, сирійських, єгипетських та йорданських) [10; 11; 12; 13; 14]. Кількісний аналіз уможливив відображення частки лексичної інтерференції з англійської мови до арабського онлайн-контенту. Якісний аналіз дав змогу визначити вплив англійської мови з таких аспектів, як семантика, комунікативні функції, рівень їх адаптації тощо. Крім того, у статті розглянуто варіювання різновидів арабської мови в Інтернеті, спричинене регіональними, соціальними та іншими екстралінгвістичними факторами. Це дослідження зосереджено передусім на мові молоді в онлайн-комунікації.

На основі семантичних полів, представлених у дослідженні Е. Салім [6, с. 80–88], ми трансформували зазначений список категорій, щоб зробити його релевантним для досліджуваного контенту. Проаналізовані мему містили 284 запозичені одиниці, які були розподілені за такими категоріями: технологія та комунікація; сучасна культура; просторово-часові зв'язки; знання і сприйняття; об'єкти фізичного світу; матеріали та речовини; величини та вимірювання; емоції, людські стосунки, якості; мистецтво, музика, мода; фінанси, маркетинг, бізнес; політичні та соціальні питання; спорт; їжа та напої; одяг і догляд; професії та кар'єра; тіло і здоров'я; дії та рухи; дім і споруди; ведення війни; тварини і рослини.

Найбільше запозичень зафіксовано для категорії «Технології та комунікація» (34%), «Сучасна культура» (12%), «Об'єкти фізичного світу» (9%), «Їжа та напої» (8%). Жодних запозичень з 1000 досліджених текстів не виявлено для категорій «Релігії та переконання», «Мова та мовлення», «Тіло», «Просторово-часові зв'язки». Решта категорій містили менше 5% запозичень.

Сфера технологій і комунікацій охоплює позначення понять, пов'язаних із соціальними медіа та інтернет-зв'язком (наприклад, *net* (від англ. net) «Інтернет», *rāwter* (від англ. router) «мережевий маршрутизатор», *mūbāyīl* (від англ. mobile) «мобільний телефон», *al-wāts* (назва додатку для обміну повідомленнями) «WhatsApp», *šīr* (від англ. share) «поширювати» тощо). До категорії «Сучасний світ» увійшли елементи популярної культури (наприклад, *mūl* (від англ. mall) «торговий центр», *beybī* (від англ. baby) «дитина», *blāy* (від англ. play) «грати» та інші). Категорія «Їжа та напої» також частково належить до сучасної культури, зокрема культури споживацтва. Тут зафіксовано такі лексеми: *keyk* (від англ. cake) «торт»,

wīskī (від англ. whiskey) «віскі», *biskwīts* (від англ. biscuits) «печиво», *hambuḡēr* (від англ. hamburger) «гамбургер», *ays krīm* (від англ. ice-cream) «морозиво» та інші.

Таким чином, на підставі аналізу обраних текстів встановлено, що в арабських інтернет-мемах використовується широкий спектр англійської лексики, більшість із якої є культурними запозиченнями для охоплення переважно відсутніх раніше понять, ідей та об'єктів в арабській мові. З іншого боку, динамічне зростання кількості нових термінів підвищує рівень лексичної інтерференції та спричиняє вживання незасвоєних запозичень. Цим пояснюється такий розподіл лексичних одиниць за різною семантикою.

Засвоєні запозичення можуть вживатися для створення гумористичного ефекту (наприклад, у фразі *wēn al-wūys* «де голос» вкраплено англійську лексему *wūys* (англ. voice) щоб підсилити комунікативний ефект), хоча такі елементи зазвичай виправдовуються контекстом і більшою зручністю використання. Так, студенти, які вивчають частину своїх університетських програм англійською мовою, у мемах віддають перевагу запозиченням для назв дисциплін (наприклад, *sūsyūlūḡīyā* «соціологія» замість *'ilm al-iḡtīmā'* тощо). Те саме стосується спеціальної лексики (*bitrūl* «паливо» замість *wuḡūd*, *bank* «банк» замість *mašrif* тощо).

З іншого боку, незасвоєні запозичені лексеми можуть служити засобом самоідентифікації для різних соціальних груп. Цей факт можна спостерігати для носіїв арабського молодіжного сленгу, який містить значну кількість незасвоєної запозиченої лексики. Зафіксовано такі одиниці: *lūl* «LOL», *sēlfī* (від англ. selfie) «селфі», *blūk* (від англ. block) «блокувати» або «список блокування [в соціальних мережах]», *kībūrd* (від англ. keyboard) «клавіатура» (в комп'ютерному жаргоні) тощо.

Попри те, що такі лексеми вжиті спонтанно, їх використання не слід вважати непослідовним. Нерідко кількість запозичених сленгових слів у мемах залежить від кількості використання нещодавно запозиченої лексики в певній спільноті. Найбільше запозичень виявлено в досліджуваних спільнотах «Essraa» та «Panda», де лексика відображає специфіку студентського сленгу [10; 14]. Наприклад: *brū keifa at-taḡḡīr li-l-imtīḥān* «Брате, як підготовка до іспиту», *tāḡ lū* «познач його», *menšen rafīqa-k* «познач свого друга», *al-banāt bitrūḥ 'alā l-ḡīm* «дівчата ходять до спортзалу» та інше.

У прикладах вище зафіксовано використання запозичень *brū* «брат» (*bro/bruh* (від англ. brother) з молодіжного сленгу) замість арабського відповідника *ahī*, а також *tāḡ, menšen* «позначати» (від англ. tag, mention, з термінології соціальних мереж), *ḡīm* (від англ. gym «спортзал»). Згадані лексеми належать до арабського молодіжного сленгу та вживаються для демонстрації престижу знання англійської мови.

Інші запозичення з англійського молодіжного сленгу також активно використовуються в онлайн-спільнотах, наприклад, *krāš* «об'єкт захопленості» (від англ. crush, часто вживається в адаптованих формах *al-krāš, krāšāt*), *bīst frīnd* «найкращий друг» (від англ. best friend, часто вживається з артиклем *al-* *bīst frīnd* як еквівалент англійського BFF), *fāynal* (від англ. final «фінальний») «фінальний іспит» та інші нестандартні запозичення, вкраплення яких може відбуватися систематично або періодично.

Наприклад:

Рис. 1 [15]:

Переклад:

– Ти слідуєш за своїм серцем чи за своїм розумом?

Я:

– За своїм найкращим другом.

Інші нестандартні елементи також зустрічаємо у формі, адаптованій до арабської мовної системи. Наприклад: *kembāt* (табори) зі звичайним закінченням множини для неістот *-āt, al-krīsmās* (Різдво) і *al-wīskī* (віскі) з артиклем *al-* тощо.

Варіюються також форми слів. Йдеться, насамперед, про терміни соціальних медіа, які можна вживати як у повному, так і в скороченому вигляді. В англійській мові аббревіатури служать засобом спрощення онлайн-спілкування (FB – Facebook, brb – be right back «зараз повернусь» тощо). Для арабської ця функція в основному виконується за допомогою усічення. Наприклад, *feysbūk – feys, wātsāb – al-wāts* (використовується переважно з артиклем) тощо.

Контент соціальних медіа охоплює такі теми, як форма тіла, шкідлива їжа, веселі тварини, останні світові новини, пов'язані з політикою, культурою, модою та спортом. Лексикон мемів відображає використання новостворених гібридних словосполучень (включаючи кальки), що містять запозичення: *'amila dāyet* «дотримуватися дієти», *aḥaḍa šūrat sēlfi* «зробити селфі», *'amila blūk* «заблокувати» тощо.

Хоча вкраплення деяких англійських елементів зараз досить популярне в арабських мемах, це не означає, що ці слова будуть внесені до словника стандартної мови. Престижність таких запозичень нерідко обмежена сферою неформального спілкування в соціальних мережах. Спонтанне вживання деяких лексем свідчить про перемикавання кодів серед двомовних користувачів. Проте проаналізовані тексти показують, що англійські запозичення з'являються на екрані досить часто, і процес мовної інтерференції триває, оскільки сучасні винаходи, вербальні та позавербальні, здебільшого поширюються сьогодні англійською мовою.

Висновки. Результати дослідження свідчать про те, в арабських мемах широко використовуються як засвоєні, так і незасвоєні англійські запозичення. Засвоєні елементи охоплюють майже всі семантичні поля, запропоновані в попередніх працях, тоді як незасвоєні запозичення представлені культурними запозиченнями та використовуються здебільшого для позначення сфер технологій та комунікацій (передусім термінологія соціальних мереж), понять сучасного світу та культури (поняття, пов'язані з допопулярізованих елементів молодіжної культури), їжі та напоїв (як частини культури споживання) тощо. Інтернет-меми як елемент онлайн-комунікації містять англійську лексику, нерідко запозичену з молодіжного сленгу. Зафіксовано випадки вживання запозичень як прояв престижності знання англійської мови.

Ця розвідка має важливе значення для подальшого дослідження соціолінгвістичних аспектів арабськомовного онлайн-дискурсу, зокрема перемикавання кодів у неформальному спілкуванні, а також зміни арабської мови під впливом молодіжного сленгу, контактів з англійською та французькою мовами; встановлення тенденцій розвитку різних варіантів арабської мови, їх письмової фіксації тощо.

Список літератури:

1. Al-Athwary A. A. H. The Phonotactic Adaptation of English Loanwords in Arabic. *Arab World English Journal*. Vol. 8 (3). 2017. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol8no3.25>

2. Al-Jarf R. Effect of Social Media on Arabic Language Attrition. Proceedings of Globalization, Language, Literature, and the Humanities Conference in Honour of Mnguember Vicky Sylvester, March 29–30, 2019. University of Abuja, Nigeria, 2019. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED614077.pdf> [Last accessed 22.01.2023].
3. Dashti F., Dashti A. Morphological Adaptation of English Loanwords in Twitter: Educational Implications. *International Journal of Higher Education*. Vol. 6 (3). 2017. P. 231–248.
4. Greavu A. A Classification of Borrowings: Observation from Romanian / English Contact. *Diversité et Identité Culturelle en Europe*. Vol. X (2), 2013. P. 95–104.
5. Miller C. Arabic-Based Youth Language Practices: A Preliminary State of The Arts. *Proceedings of the 13rd International Conference of Aida*, Kutaisi, Georgia June 10-13 2019 / Zviadi Tskhvediani (ed.). URL: <https://shs.hal.science/halshs-02567157/document> [Last accessed 22.01.2023].
6. Salim E. *English Loanwords in Jordanian Arabic* / PhD Thesis, University of Manchester. Manchester, 2015. 366 p.
7. Siemund P., Al-Issa A., Leimgruber J. Multilingualism and the role of English in the United Arab Emirates. *World Englishes*. Vol. 40. 2021. DOI: DOI:10.1111/weng.12507
8. Yacoub M. English Loanwords in the Egyptian Variety of Arabic: What Morphological and Phonological Variation Occurred to Them? *Studii de gramatica contrastive*. 2016. P. 121–136. URL: <http://www.diacronia.ro/en/indexing/details/A27013/pdf> [Last accessed 22.01.2023].
9. Zibin A. A Phonological Analysis of English Loanwords Inflected With Arabic Morphemes in Urban Jordanian Spoken Arabic. *SAGE Open*. Volume 9, Issue 2, April-June 2019. DOI: <https://doi.org/10.1177/2158244019841927>

Джерела:

10. Essraaa. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/essraaa/> [Last accessed 22.01.2023].
11. Nukut 'irāqiyya. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/nokat.hawry/> [Last accessed 22.01.2023].
12. Nukut maşriyya. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/hassan19970hy/> [Last accessed 22.01.2023].
13. Nukut sūriyya. *Facebook*. URL: https://www.facebook.com/%D9%86%D9%83%D8%AA-%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%8A%D8%A9-682668528504939/?ref=br_rs [Last accessed 22.01.2023].
14. Panda – bāndā. *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/PandaHijji> [Last accessed 22.01.2023].
15. Tamšī warā qalbi-k aw warā aqli-k... *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/PandaHijji/photos/pb.100080104504889.-2207520000./1006935279778179/?type=3> [Last accessed 22.01.2023].

Kucherenko A. O. ENGLISH LOANWORDS IN ARABIC ONLINE COMMUNICATION

In the Arab world, English is often considered the language of modern technology and prestige. Loanwords in Arabic online communication are studied in various aspects. However, Arabic Internet memes have not been sufficiently investigated from a linguistic perspective. They reflect actual language usage and, in particular, youth slang. Memes are quickly absorbing language innovations in the new media. In this article, we analyse the influence of English borrowings on the Arabic online communication based on the material of memes in humorous Facebook communities.

It was found that borrowing occurs not only when there are no equivalents in the recipient language, but also to optimize the means of communication. Although there exist equivalents, English units are used. It is indicated that both established and unestablished loanwords are used in memes. Established elements cover almost all semantic fields, while unestablished loanwords are represented with cultural borrowings and are used mostly to denote the fields of technology and communications (primarily the terminology of social networks), concepts of the modern world and culture (phenomena associated with the popularized elements of youth culture), food and drinks (as a part of consumption culture), etc. Unestablished loanwords undergo unregulated morphological adaptation. For this purpose, first, the article al- and the suffix of the correct plural -āt are used.

Intercultural contacts in the global media space also led to the active borrowing from the youth and student slang. There have been recorded cases of the use of loanwords as a manifestation of the prestige of knowing the English language or as a means of self-identification of members of a certain community, in which the frequent code switching and the insertion of foreign lexis occurs.

This research implies the further study of Arabic and English contacts in the social media and their influence on the development of Arabic language use.

Key words: English loanword, Arabic Internet meme, youth slang, online communication, established and unestablished loanword.

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

UDC 81

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/27>

Aliyeva F. H.

Baku Slavic University

TO THE STUDY OF VIEW-TEMPORARY FORMS OF THE VERB AT THE RUSSIAN LANGUAGE CLASSES AS FOREIGN

The article is devoted to the study of the aspectual-temporal forms of the verb in the classroom in Russian as a foreign language. The aspectual-temporal forms of the verb are a complex lexico-grammatical category and function depending on the context and situation. The choice of one or another species-temporal form is often determined by the speaker's idea of the nature of the course of the action. Moreover, all this does not exist, but actively interacts in the complex.

The objectives of the study included: a) to highlight the features of the functioning of the aspectual-temporal form of the verb; b) describe effective ways to identify and consolidate the meanings and functions of the aspect-temporal forms of the verb. Practice shows that the deeper the student comprehends the aspectual mechanism in action, in motion, the sooner he learns to approach grammatical facts from the point of view of a "dynamic" analysis of the speech process, the sooner he masters he rules the use of aspectual-temporal forms of the verb when constructing an integral statement, the more successfully he copes in pedagogical practice, and then in independent pedagogical activity with those tasks that he will have to solve when teaching non-Russian students the Russian verb. It is quite obvious that instilling in a student-philologist certain skills of functional analysis of grammatical categories will serve as a serious help in his future pedagogical activity, since the consistent study of language categories on a functional basis seems to be the surest way for non-Russian students to practically master Russian speech.

In order for students to be convinced of the expediency of a functional approach to grammatical phenomena, aimed at identifying the speech-productive capabilities of the language system and the patterns of its implementation, it is necessary to select such theoretical information for practical classes and develop a system of such exercises that would be useful to them in working with students. Nothing stimulates the activity of a student as much as the realization of the practical benefits of the efforts that he makes not only to improve his speech skills, but also to acquire skills in working with students.

Key words: *Russian as a foreign language, aspectual-temporal forms of the verb, perfective, imperfective, meanings, functions, patterns of functioning, context.*

The problem statement. As you know, the types and tenses of the Russian verb are a stumbling block for non-Russian students. Experience shows that these grammatical categories cannot be fully assimilated without understanding the patterns of their use in coherent speech. Therefore, it is very important that the study of species-temporal forms in a non-Russian audience be built on a functional basis [4; 9; 10]. For the specific needs of teaching the Russian language to non-Russian students – future language teachers – it is necessary to involve such linguistic data that would allow modeling the behavior of the aspectual-temporal forms of the verb in the most common types of aspectual context. For these purposes, it

is useful to use the works of A. V. Bondarko [1], O. P. Rassudova [7], K. A. Sokolovskaya [8], A. A. Spagis [9], L. Z. Shakirova [11] and other aspectologists and methodologists, containing a compact and economical description of the specifics of the form and tense of the Russian verb in contextual speech. It should be noted that the tasks of studying morphological categories in the functional plan are primarily answered by active grammar, which is interested not so much in the system of forms of aspect or tense opposing each other, but in the causes, conditions for the realization of the meanings expressed by them in certain speech situations. In other words, work on the categories of form and tense

when teaching students Russian as a foreign language should be carried out mainly in terms of active syntax, when the main attention is paid to the meaning and use of a given language form. When organizing such work, it should be borne in mind that, firstly, familiarizing students with the general patterns of functioning of the aspect-temporal forms of the verb will help them consciously use these forms in their own speech, avoiding typical mistakes associated with differences in the representation of the flow of the verb action in Russian and native languages; secondly, a functional approach to grammatical categories is very important for a linguist teacher who has to work with non-Russian students in the absence of a language environment [12, p. 46].

The purpose of the article is to study the meaning, function of the aspect-temporal forms of the Russian verb and the patterns of their use in coherent speech.

The main material. The experience of working with Azerbaijani students shows that the most important prerequisite for the successful mastering of the functions of the aspect-temporal forms of the verb is the assimilation of the mechanism of speciation (mastering the processes of perfectivation and imperfectivation, the distribution of verbs by aspect oppositions and determining the methods of their production, distinguishing between single and double aspect verbs), as well as mastery of the system of intraverbal shaping, based on the ratio of two (or even three) verbal stems within the same species. The assimilation of the mechanism of speciation and the system of intraverbal shaping is accompanied by a comparative and comparative characteristic of the meanings and functions of the members of the species pair in certain contextual conditions.

To understand the patterns of functioning of the types and tenses of the verb, an important role is played by the consideration of each of these categories in relation to the functional-semantic categories of aspectuality and temporality, based on various – lexical, morphological and syntactic – means of expressing the nature of that verbal action, which is presented in a certain temporal plan. Such consideration of the aspectual-temporal forms of the verb develops in students attention to those elements of the context that affect the functioning of these forms in speech.

To understand the relationship between the categories of aspect and time, it is also essential to determine the nature of the verbal action from the point of view of its singularity, concreteness (localization in time) or repetition, commonness, generalization

(temporal non-localization). Let's compare the concrete-process meaning of the imperfect form of verbs in sentences:

Душистою смолою пахнет бор. У освещенной солнцем старой сосны резвятся веселые проказницы – белки. Радуются они солнышку, светлой весне (И. С. Соколов-Микитов).

Куда-то в поле, за сараи, как груженные баржи, плыли низкие угрюмые тучи. Соседняя изба, плетень, одинокая осина смутно чернели в темноте. По двору дул порывистый ветер, и осина шумела так, словно листва ее кипела. Надвигалась гроза (С. Антонов).

Imperfective verbs are used in the unlimited multiple meaning in the following sentences:

Он (Ваня) часто приходил к нам в деревню из дедовской сторожки с Урженского озера и приносил то кошелку белых грибов, то решето брусники (К. Паустовский).

Сколько я ни читаю книг, а каждый раз заново берет меня какая-то радостная оторопь, когда держу в руках новую книжку (Л. Кассиль).

It should be noted that in order to develop the ability to determine particular aspectual-temporal meanings of verbs, i.e. such regularly repeated semantic types that are the result of the interaction of grammatical form and context, it is useful to exercise students in using members of the same aspect pair in different sentences, describing different speech situations. In other words, the introduction of verbs of the same aspectual opposition into different contextual conditions, the analysis of the distribution of the verb form and the determination of its meaning are the most important stages in the assimilation of the structural, semantic and functional features of the studied grammatical categories. So, when getting acquainted with the particular meanings of the perfect and imperfect species, students made sentences for each of these meanings and traced which elements of the context show the impact on the functioning of the species forms.

A. Perfect look:

– with a concrete-actual meaning (Samir noticed two birch trees standing by the pond).

– with a visual-approximate meaning (He often does this: he notices a beautiful tree somewhere, he will definitely come up to it, touch it, admire it, or even copy it into an album);

– with potential meaning (Don't worry: Samir will notice if someone wants to offend his new acquaintances);

– with the total value (He noticed three times how the elk swam across the river).

B. Imperfect view:

– with a specific process meaning (Early morning. The boy is sitting on the shore of the lake and notices how two people came out of the thicket of the forest and went to the boat);

– with unlimited-multiple value (He sometimes noticed this strange noise in the forest);

– with a generalized-actual meaning (He came to us, but I don't remember noticing Irada);

– with a potential-qualitative value (In any situation, Samir noticed the mistakes of his comrades and tried to correct them);

– with a limited multiple value (Three times he noticed how a bear was sneaking up to the apiary, but he never saw a clubfoot devastating the beehives).

It seems effective to replace members of a species pair with synonyms in certain constructions, if such a replacement is possible, cf.: notice (notice – notice) notice, see (see, detect) detect. For example: Arif noticed (saw) several dark boats floating on the river.

The features of the functioning of the aspectual-temporal forms of the verb can best be understood if they are considered not so much within a separate, isolated sentence, but within the framework of a complex syntactic whole, which is a collection of sentences (simple and complex), united in meaning and grammatically. As is known, the ratio of the aspectual-temporal forms of verbs-predicates is one of the means of expressing semantic relations between complete sentences in the text [5, p. 148], and this ratio depends on the nature of the content, purpose and style of the utterance. So, in descriptive complex syntactic integers [2] (in landscape or portrait sketches), imperfective verbs with a specific process meaning are most often used, cf.:

Волга задумчиво текла в берегах, заросшая островами, кустами, покрытая мелями. Вдали желтели песчаные бока гор, а на них синел лес; кое-где белел парус, да чайки, плавно махая крыльями, опускаясь на воду, едва касались ее и кругами поднимались опять вверх, а над садами высоко и медленно плавал коршун (И. Гончаров).

When transferring actions that dynamically replace each other, perfective verbs with a concrete-factual meaning are used, being the rhemes of a number of sentences combined in a complex whole:

Женя ушла в сад. Выбравшись на лужайку перед старым двухэтажным сараем, Женя вынула из кармана рогатку и, натянув резинку, запустила в небо маленького картонного парашютика.

Взлетев вверх ногами, парашютист перевернулся. Над ним раскрылся голубой бумажный купол, но тут крепче рванул ветер, парашютиста

поволокло в сторону, и он исчез за темным чердачным окном сарая (А. Гайдар).

Effective ways of mastering the meanings and functions of the aspect-temporal forms of the verb.

The most effective ways to identify and consolidate the meanings and functions of the aspect-temporal forms of the verb are:

1. Reception of the analysis of the distribution of the verb form: Lena lies down on the edge of the bunks, covers her with an overcoat and, warming up, thinks in a half-drowse: "It's good! I never knew what was so good in a dugout!" (Yu. Bondarev. Unforgettable). (Lies down – takes cover, (warming up) thinks – inconsistent v. with a specific process meaning; real actual; didn't know – generalized actual meaning.

2. Reception of substitution-replacement of one member of a species pair with another in a certain context to show the possibility / impossibility of interchangeability ("competition") of species. Analyzing texts, students discover that perfect and imperfect verbs are used in the same complex syntactic whole:

Тройка машин фыркнула на старте, тронулась, побежала, за ней потянулась другая, и уже приходила в движение третья. Вот первые самолёты скользнули в небо. Вслед за ними разбегается звено Мересьева. Уже внизу покачивается из стороны в сторону плоская земля. Не теряя из виду первой тройки, Алексей пристраивает к ней свое звено, а сзади, впритык к ним, идет третье (Б. Полевой).

(The concrete-actual meaning of the modern century and the concrete-process meaning of the non-contemporary century; the aoristic meaning of the past tense is the present historical).

The aspect category includes the possibility of a dual view of the action, which, with different types of the verb, can be the same in meaning, which underlies the synonym of the aspect-temporal forms of verbs and their parallel use in a particular context.

Marfenka was a fresh, blond, healthy, plump girl, lively and cheerful. She is diligent, likes to sew, draws. If he sits down to sew, he deepens seriously and can sit silently for a long time; she sits down at the piano, will certainly play everything to the end, which she assumes will read the whole book and talk for a long time about what she read, if she likes it. Sings, goes for flowers, for birds, loves household chores, a hunter for delicacies (I. Goncharov).

(The potential value of the Sov. v. is the potentially-qualitative value of the non-sov. v.; bud. simple in the meaning of the present irrelevant).

There are complex syntactic integers in which some verbs do not allow aspectual interchangeability, while others do, although the main meaning of the statement does not change, compare:

They often spent the afternoons together with their grandmother – and Vera did not get bored, listening to him, even sometimes smiling at his jokes. And sometimes it happened that she, suddenly not listening to the end of the page, without finishing the conversation, slightly apologized and left – no one knows where, and returned in an hour, two or did not return to him at all – he did not ask (I. Goncharov).

In the first sentence, it is impossible to replace one type with another (the verb sat with an unlimited multiple meaning is often combined with a circumstance that the perfective verb cannot be combined with in the past tense; (not) bored, listening – with a generalized factual meaning; smiled – with unlimited – multiple value). In the second sentence, in addition to the verb happened, indicating the repetition of actions, instead of the verbs she apologized, left, returned, the verbs of owls can function. V. with illustrative meaning).

The assimilation of the competition of certain private meanings of opposite types, which depends on the lexical meaning of the verb, on the mode of action, on the specific correlation or non-correlation of the verb, as well as on the individual characteristics of the context, sharpens the language sense of the students, enriches their style and understanding of literary texts.

Techniques of “deployment of the text” with the use of “suspension” of the statement. Students are offered the beginning of sentences or text, and they must find out what kind and tense of verbs can be used in this passage, and determine the type of aspectual context.

Two old pensioners received a two-room apartment in a new house. (We moved in at the same time, met right on the landing, very pleased: there are no relatives and friends, it will not be so boring to live out the sunset days together.) (Yu. Bondarev. Neighbors) – Type of context – “chain”.

I lay in the bluish light of a night-light, could not fall asleep, the carriage rocked in the northern darkness of winter forests, the wheels under the floor squealed vilely, as if sipping, pulling the bed now to the right, then to the left, and I was sad and lonely in the coldish double compartment, and I hurried frenzied run of the train: hurry, hurry home!

And suddenly (I was amazed: oh, how often I expected this or that day, how imprudently I counted the time, urging it on, destroying it with obsessive

impatience!) (Yu. Bondarev. Waiting) – “Duration – the onset of a fact”.

Functional-semantic commentary to the integral text. The analysis of the finished text allows «to reveal the potential possibilities of deploying aspectual lines in various “nodes” of the statement in order to more accurately determine the relationship of aspectual elements of the text, the degree of freedom and dependence of each of them” [1, p. 196].

For the “potential-dynamic” analysis, the simple types of the species context are taken first, and then the complex ones.

Перед зеркалом

В Новый год она остановилась в фойе перед зеркалом и там, в отраженном блеске огней, люстр, нарядных женщин, показалась самой себе такой заурядной, некрасивой, простенькой, что испуганно оглянулась на него и, бледнея, проговорила:

– Уйдем отсюда, скорее уйдем!

Он понял, о чем она думала, поцеловал ее в висок, сказал ласковым голосом:

– Ты смотрела на себя глазами чужой зависти.

И она облегченно опустила руки, улынулась ему с покорной благодарностью:

– Спасибо, ты меня все-таки любишь (Ю. Бондарев).

Type of aspectual context “precedence-following” (“chain” + “chain”, interrupted by direct speech with verbs of Sov. v. with a concrete-actual meaning and non-verb. v. with a generalized-actual meaning; the verb thought in the second complex syntactic whole appears also in a generalized factual sense).

Algorithmic description of the syntactic functioning of the view. The practical significance of this technique is now more and more recognized by methodologists and linguists involved in teaching Russian as a foreign language [6, p. 43]. The first attempts to construct algorithms for choosing the perfect and imperfect forms of verbs [6, p. 40-43] show that researchers outline only general approaches to identifying semantic, syntactic-contextual and extralinguistic factors influencing the choice of verbs of one kind or another. The proposed algorithms are mostly partial, since they do not cover all cases of the use of verb forms, but only those when certain, given parameters of the functioning of aspectual forms are taken into account. It should be remembered that, according to V.V. Vinogradov, “the category of aspect is an arena of struggle and interaction of grammatical and lexical meanings” [3, p. 395] and its use in speech is often intimate. At present, the algorithms for choosing a perfect or imperfect species are the

easiest to build, taking into account semantic features within a certain time plan.

Moreover, at first, you should use the rules-instructions regarding special cases of the use of verbs of one kind or another. So, the rule for the functioning of verbs of the imperfect form of the past tense with a generalized factual meaning can be formulated as follows. "If you need to indicate that the action was or was not (took place or did not take place) in the past, you must use an imperfective verb with a generalized factual meaning":

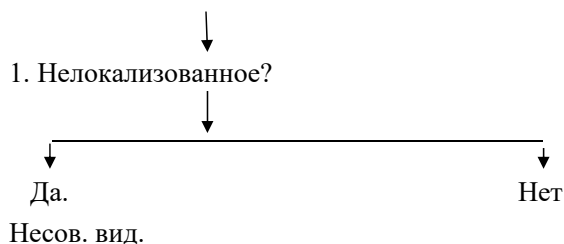
- What did you do yesterday?
- Wrote an article.

In the future, the rules for the use of verbs of both types become more and more complicated and take the form of algorithmic prescriptions. For example, when choosing types of verbs in the past tense, students performed actions and operations in this sequence.

1. Determine what action (or actions) it is.
2. If the action is ordinary, repetitive, use the imperfective verb and combine it with the circumstances always, sometimes, often, on Saturdays.
3. If the action is specific, single, then find out how it is presented:
 - a) in the process of making it, use an imperfective verb;
 - b) holistic – use the perfective verb.

Then, on this basis, the students compiled the following algorithm:

Определите, какое это действие.

2. Представлено ли это действие в процессе его совершения?

In teaching the aspectual-temporal forms of the verb, the compilation of sentences and coherent texts by analogy or models, the performance of creative oral and written works (verbal sketches, reports, interviews, various types of presentations, essays, etc.) are also effective.

Conclusion. When teaching students to use the aspectual-temporal forms of the Russian verb in certain contextual conditions, the teacher necessarily draws the attention of students to the particular-specific meanings of verbs. In the meantime, students will be able to accumulate enough similar facts so that new concepts can form in their minds that correspond to particular-specific meanings. Species-temporal forms are considered in relation to the functional-semantic categories of aspectuality and temporality, based on various – lexical, morphological and syntactic – means of expressing the nature of the verbal action that is presented in a certain temporal plan. Such consideration of the aspectual-temporal forms of verbs develops in students attention to those elements of the context that affect the functioning of these forms in speech. Summarizing the above, it is important to emphasize that the techniques that researchers use when studying the meanings and functions of grammatical forms can also be applied in practical classes with students, adapting these techniques in accordance with the speech abilities and philological preparedness of students. The best results can be achieved when students learn to operate with these techniques not only in the analysis of texts, but, most importantly, in the construction of integral statements.

Bibliography:

1. Бондарко А. В. Вид и время русского глагола (значение и употребление). Москва: Просвещение, 1971, 239 с.
2. Варфоломеева Ю. Н. Глагольное семантическое поле рецептивного пространства в текстах типа «описание». Автореф. ... дис. докт. филол. наук. Улан-Уде, 2021, 40 с.
3. Виноградов В. В. Русский язык (грамматическое учение о слове). Москва: Высшая школа, 1972. с.
4. Гиясбейли М. А., Магеррамова Т. Д., Шахбазова А. Э. Учимся говорить по-русски. Русский язык как иностранный. В 2-х частях. Подготовительная часть. Баку, 2008.
5. Мамедов Н. Ш. Текст и языковая коммуникация. Баку: Мутарджим, 2019. 252 с.
6. Маслов Ю. С. Русский глагольный вид в зарубежном языкознании последних лет // Вопросы русской аспектологии. Вып. II, Тарту, 1977, с. 43.
7. Рассудова О. П. Употребление видов глагола в русском языке. Москва: Изд-во МГУ, 1968, 142 с.
8. Соколовская К. А. Работа над видами глагола // Русский язык в национальной школе, 1972, № 1.

9. Спагис А. А. Почему так трудно научить нерусских учащихся видам глагола // Русский язык в национальной школе, 1970, № 5.
10. Чеснокова М. П. Методика преподавания русского языка как иностранного. 2 изд., перераб. Москва: МАДИ, 2015, 132 с.
11. Шакирова Л. З. Научные основы методики обучения категориям вида и времени русского глагола в тюркоязычной (татарской и башкирской) школе. Под. Ред. Докт. пед. н. проф. И. В. Баранникова. Казань, Тат. книж. изд-во, 1974, 277 с.
12. Яббаров Г. А. Методика преподавания русского языка в азербайджанских группах вуза. Баку: «Маариф», 1987, 271 с.

Алієва Ф. А. ДО ВИВЧЕННЯ ВІДОВРЕМЕННИХ ФОРМ ДІЄСЛОВА НА ЗАНЯТТЯХ З РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Стаття присвячена вивченню аспектуально-часових форм дієслова на заняттях з російської мови як іноземної. Аспектуально-часові форми дієслова являють собою складну лексико-граматичну категорію і функціонують в залежності від контексту і ситуації. Вибір тієї чи іншої видовременної форми часто визначається поданням говорить про характер ходу дії. Більш того, всього цього не існує, але активно взаємодіє в комплексі.

Цілі дослідження включали: а) виділити особливості функціонування аспектуально-часової форми дієслова; б) описати ефективні способи виявлення і закріплення значень і функцій аспектуально-часових форм дієслова. Практика показує, що чим глибше студент осягає аспектуальний механізм в дії, в русі, тим швидше він навчиться підходити до граматичних фактів з точки зору «динамічного» аналізу мовного процесу, тим швидше він опанує правилами використання аспектуально-часових форм дієслова при побудові цілісного висловлювання, тим успішніше він справляється в педагогічній практиці, а потім і в самостійній педагогічній діяльності з тими завданнями, які йому доведеться вирішувати при навчанні неросійських учнів російського дієслова. Цілком очевидно, що прищеплення студенту-філологу певних навичок функціонального аналізу граматичних категорій послужить серйозною підмогою в його майбутньої педагогічної діяльності, оскільки послідовне вивчення мовних категорій на функціональній основі представляється неросійським студентам найвірнішим способом практично оволодіти російською мовою.

Для того щоб учні переконалися в доцільності функціонального підходу до граматичних явищ, спрямованого на виявлення речепродуктивних можливостей мовної системи і закономірностей її реалізації, необхідно відібрати таку теоретичну інформацію для практичних занять і розробити систему таких вправ, які були б корисні для їх в роботі зі студентами. Ніщо так не стимулює активність студента, як усвідомлення практичної користі від зусиль, які він докладає не тільки для поліпшення своїх мовних навичок, а й для придбання навичок роботи зі студентами.

Ключові слова: російська як іноземна мова, аспектуально-часові форми дієслова, досконалий, недосконалий, значення, функції, закономірності функціонування, контекст.

Bayramova A. A.

Sumgait State University

THE STRUCTURE, DEGREES AND LEXICAL MEANING TYPES OF ADJECTIVES USED IN THE AGBABA-SHOREYEL SLANG

The article describes in detail the grammatical structure and syntactic role of adjectives used in dialects and dialects as parts of speech. In particular, adjectives with phonetic and lexical characteristics are explained in terms of similarities and differences with adjectives used in the literary language. For example: aynit (ugly), pandam, neybat (ugly), diydix (unwise), bert (strong), jadal (naughty), jalab (thin, weak), curum (incompetent), suyukh (duru), matan (white-faced), chanbar (rounded), hoziki (mad), h  l (empty), khafa (hot), maghmin (poor), bambılı (half-minded), pasdan (sitting too much), pampakh (deadly), posha (shameless), tulu (thief), zagar (small), lej (quarrelsome), dilbag (poor) and etc. More often there are examples of dialect forms suffixes (-ba, -bi//be, -li⁴//di⁴, -liq⁴//-diq⁴). The syntactic relations between the sides of compound adjectives are also analyzed using examples, specific dialect words and sentences patterns. It is noted that such adjectives are also used in the Karabakh and East Zangezur dialects.

Through specific dialect words and sentence patterns, the main features that distinguish the adjective from other parts of speech are shown – signs of degree and a scientific analysis are also given. The article uses the relevant scientific literature.

Key words: item, grammar, variant, meaning, sign.

Introduction. Studying the grammatical structure and lexical-semantic system of adjectives used in dialects and idioms is one of the main issues in Azerbaijani linguistics.

Adjective is one of the main parts of speech, which semantically expresses qualities of an object, and receives special degrees from the morphological point of view. Due to its syntactic function, an adjective can be defined and reported in a sentence, and even has an attributive and predicative function [5, 675].

Adjectives used in Agbaba slangs are similar to certain features of slangs and dialects of the western group. There are many adjectives that can create isogloss. This feature is more evident in the structure of the adjective, the types of meaning and degree signs. However, there are also adjectives that differ lexically and phonetically. Let's look through them separately.

1. Structure of the adjective. As in the literary language, in the Agbaba-Shoreyel dialect, there are three types of adjective structure: simple, derivative and compound.

a) Simple adjectives. Simple adjectives in the Agbaba dialect differ from adjectives in other dialects and our dialects, as well as in our literary language, not by their grammatical features, but by their phonetic variants and lexical meanings [3, 39-40]. A number of adjectives express some subtleties of the object that are not shown in our literary language, and since

there are many of them, they differ quantitatively from the literary language [4, 122]. Let's pay attention to some of these original adjectives. For example: ayar (omniscient), aynit (ugly), pandam, neybat (ugly), diydix (unwise), bert (strong), jadal (naughty), jalab (thin, weak), curum (incompetent), suyukh (duru), matan (white-faced), chanbar (rounded), hoziki (mad), h  l (empty), khafa (hot), maghmin (poor), bambılı (half-minded), pasdan (sitting too much), pampakh (deadly), posha (shameless), tulu (thief), zagar (small), lej (quarrelsome), dilbag (poor), caydakh (weak), tosh (small man), nay (joker), gotmel (broken), khirkha (old) and etc. [1]. – Bir curum mal doxdurumuz var, he   bir x  st  lix'd  n ba  ı   ıxmır (G.); G  l  n  n diydix o  lu de:ll  r   vl  nir, a balam (Gb.) – We have many animal doctor they do not know anything from any illness (G.); Gulun's son is getting married (Gb.)

b) Derivative adjectives. There are many groups of derivative adjectives used in Agbaba slang. These derivative adjectives mainly consist of different parts of speech and one-variant, two-variant and four-variant word-modifying suffixes [2, 209]. Let's pay attention to some of those adjective-forming suffixes. For example:

Suffixes **-be**, **-ne**: These suffixes are used together with loanwords. For example: bekara, beshuyur, beynava, beynamus, nanajif, nedurus, etc. – *Bekara* adamdı, bizim bu t  z   ferma m  dr  , m  dam

danışer (G); Nanəcib adam çuğul olar (M.). He was unavailing, our new farm manager, he always talks (G); Unkind man becomes naughty (M.).

Suffixes **-khac, -gac: burkhac, sargac**, etc. – Burxaş urğanın imdi də düyünü açılmer (X.); -Haravanın sarğacı partdıyif (İb.).

Suffixes **-ma; -ba: buraxma** (goods), iflema (crazy), direme (bag), tikh'lema (dik) 'siyitma (knot) yapba (pile of yapba), etc. – Də:rməna on *dirəmə* çuval taxıl apardım, böün (G.); *Buraxma* mallar tez kökəkir həmməşə (İb.).

Suffix **-jil:** gapcil, dadamcil, arcil, adamcil, etc. – Gapçıl adamnan yoldaş olmaz (Gb.). -Savet sədri Qənbər çox arıcıl adamıydı, düz iyirmi kötux' arısı vardı (T.).

Suffixes **-ix, -ik, -uk, -uk; -dix, -dix', -dux, -dux':** lalix//lalixga, donux//dunux, fağir, suyux, damazdix, calkesik//çelkeşik, dushikh', nemishidix', daddix, afkasik, itix', ütux' and so on. – Əfkəsix' yorğan-döşəx' üzünü adam heş xoşdamır (D.); – Damazdix malları yaylıya apərellar (E.).

Suffixes **-dakh', -ley, dey': daldey, golley, bijartdakh'**, etc. – Daldey yerdə pitən qartolu şaxda vurmor (X., E.); – Qolley inəx' bala salıf (B.).

Suffixes **-li, -li, -lu, -li; -di, -di, -di, -di; -ni, -ni, -nu, -nü:** dayanikhli, dızmirakhli, avelikhli, kilikhli, hamzatdi, yonnnu, ityosunnu, pasakhli, sukukux' (pinti), kesarri, teparri, duzdu, uzdu, atdi, etc. -Hasan kişinin *dızmiraxlı* bir gəlını vardı (D.); – Bu təzə gələn sədir heş yönnü adama oxşamır (Civ.).

Suffixes **-qan, -gən; ağan, -əyən:** ərgən, qaçağan, burulğan, ağlağan, sürüşgən etc. – Da:mın bir qaçağan atı vardı, gürcüdən almışdı (M); – De:llər çayın burulğan yerinə mal tüşüf (Qn.).

Suffixes **-gi, -gu, -gi, -gin, -gun, -gün, -ki, -ki, -ku, -kü –qi;** şıdırğı, sudurğu, bulanqı, anarkı, gizgin, tülüngü, bozalanqı etc. -Damqa:nın altında bulanqı bir su çıxır (Ç.); İrayonun tülüngü bir aqranomu vardı (Qn.).

Suffixes **-ca, -alə, -gənə, -pəl:** capoulcu, çaxrakç\cı (aravuran), buruxcu, atdırcı, dirğançı, aynaçı, qovğaçı, quzuçu, danaçı, xəfçi, fırınçı, tükənçı, çalxeyçi etc. -Axşam oldumu, xəfçi arvatdar xəf südünü aparıllar əvlərə (S.).

Suffixes **-çı, -çi, -çu, -çü:** capoulcu, çaxrakç\cı (aravuran), buruxcu, atdırcı, dirğançı, aynaçı, qovğaçı, quzuçu, danaçı, xəfçi, fırınçı, tükənçı, çalxeyçi etc. -Axşam oldumu, xəfçi arvatdar xəf südünü aparıllar əvlərə (S.).

Suffixes **-əngə:** biçəngə, xərengə, ələngə etc. – *Ələngə* öküzənən əkin əkməx' olmurdu ha (B.).

Suffixes **-vər:** günəvər, tösvər (gödəkboy). Tösvər Xudaverdi çox naxartana de:sən, ləj adamdı (İl.).

Suffixes **-ərgi:** gedərgi, köçərgi, pişərgi. – Gedərgi qonağı saxlamaş yaxşı dö:l (M.); -İşinən bezərgi adamlar da çoxdu (D.).

Suffixes **-ava:** günəvər, dagavar, dənəvər. -Günəvər yerdə olan kətdərdə qar mudam tez əriyir (X.).

Suffixes **-mal:** qırışmal, sagmal, dadamal etc. -Bu Göyüşün oğlu Təmraz çox qırışmal adamdı (Ç.).

Suffixes **-sax:** ogursax, bugarsax. – Ogursax quzular elə dinqılı qaler (E)

Suffixes **-cax, -cəx', -çax, -çəx':** tumançax, yelləmçəx', daracax (vaxt), görümçəx' və s. – Yelləmçəx ağacı qırılıf (S.); -Bu daracax vaxıtda bu nəvəm də qız qaçırif (E.).

Suffixes **-ar:** doğar, axar etc. – Bivimin bir uş doğar inəyi vardı (Qc.).

Suffixes **-sız, -siz, -suz, -süz:** çəlıfsız (arıq), beyinsiz (ağılsız), hödürsüz (təbiyəsiz, qanacaqsız) etc. – Bu beyinsiz Nuruşun işinə bax kin, quzuları dolduruf qalxozun güzdüyünə, özü də uşaxlarnan oynuyur (T.).

c) *Compound adjectives.* Scientific literature shows more than ten types of compound adjective formation methods which used in dialects and slangs [2, 213]. In the Agbaba dialect, compoun adjectives are mainly formed as a result of the combination, repetition, approach and control of different parts of speech. The following types of compound adjectives were mainly observed in this dialect:

1) Compound adjectives formed by the combination of two nouns used in the nominative case. For example: *malbash, itbash, itxasiyat, danabash, tulkusifat*, etc. – *İtxəsiyyət* kişilər binəli öz arvaddarınnan da yola yetmir (Qon.).

2) Compound adjectives which second part consists of words with a relative suffix. For example: *eldenchixarı, duzenegulu, burnusulu, duzemelli*, etc. – Bu usda Məsım çox *düzünəqulu* iş görür (B.); -Eldənçixarı işi heş danışmazlar (Ox.).

3) Compound adjectives connected by the relation of approach: *khayışbaldır, dordboyrek, altıaylıx, uzunhokqar, alacalxey, alaguz, daryaxa* və s. -Məsələn: Selmağın müdürü *uzunhokqar* bir kişiydi (S.).

4) Compound adjectives pronounced with one accent as a result of the lexicalization and substantiveization of the verb adjective as a word: *celeyəsən, kundesayan, yumurtaqırxan, azargezdiren komsoken, gorsoken, motalcıran* etc. Such adjectives mainly express figurative meaning. Also used a lot as a nickname. – Eləm xəsisdiyinə görəm Avdıllıya *murtdaqırxan* de:llər (E.); -Kündəsayan kişilərdən öz ailəsinin də zəhləsi gedir (M.).

5) Compound adjectives formed by repetition of words that cannot be used separately. For example:

hellem-qellem, edəli-udeli, qırım-qırpı, yalan-palan və s. – Bibim oğluna edeli-dudeli bir gelin getdiler (Gül.).

6) Compound adjectives formed by the control relationship of the first part of the noun in the indicative, effective, and expressive cases: *İlanaoxşar*, *ağzıəmməz*, *ağızdanboş*, *başdanxarab*, *qulaxdanağır*, *əldənəyri*, *çənədənboş*, *dildəniti* etc. – *Ağızdanboş* Ağəli gənə çərənneyirdi qulufda (Q.); – Əli kişi çox naxartana desən *sərri-səmitdi* iş görür (Q.c.)

7) Compound adjectives, the first part of which is a quantity number, and the second part consists of modifying words: *yeditaxtalı* (tuman) *birgivənkəlik* (daş), *üçcuvallıq taxıl*, *beşsomarrıx* (yer) *üşmetrəlik* (ağac), *düzəməlli*, *ağzısöyüşdü* və s. – O vaxıtdarım arvatdar *yeditaxtalı* tuman tikif geyərdilər (Çax.); – Şofer Ziyəddin naxartana desən, *ağzısöyüşdü* kişiydi (X.).

2) Types of meaning of the adjective. Although the adjective has many lexical meanings in the Agbaba dialect, there are more numbers that represent. It is mainly a sign, quality, color, quantity, etc. According to the types of meaning, they can be grouped as follows:

a) *Denoting adjectives*: *yukha* (thin), *filfil* (thin), *günsukh* (sunny food), *gobbalamgoz* (full bag), *chintır* (skinny), *qofgoca* (man), *kalafa* (ruined house), *tesibaldır* (crooked butt), *bordakh* (fed), *chintyrikh* (clothed), *chintyr* (lean meat), etc. – The ruined houses in the village belonged to Hajibala's son Usufunu (T.).

b) *Adjectives expressing quality*: *dunukh* (incompetent), *giztakhtali* (calm person), *aladil* (tricky), *lalikhga* (not able to do anything), *yavuz* (bitter, bad), *ansoru* (unfriendly), *ilikh* (stitihar), *bosharqi* (knot). and so on. – You can't entrust work to a child, huh (G.); – May God not give ansor to anyone as a neighbor (Qc.).

c) *Adjectives denoting color*: *bozala* (wool), *mor* (brown), *gomroy* (yellow-eyed sheep), *narish* (orange), *bozartakh*, *gyzartakh*, *garayoz*, *agymso*, etc. – *Bozartakh* wool makes good socks (G.); – *Salmi* used to wear a dress made of purple velvet (S.).

As in other dialects, the adjectives used in the Agbaba-Shoreyel dialect are more lexically different from the literary language [4, 208]. However, morphologically and syntactically formed adjectives are the majority. It is noticeable that the four-variant suffixes are reflected more often in modifying adjectives. The indicated types of meaning of the adjective are also widespread in Karabakh and Eastern Zangezur dialects [3, 39].

3) Degrees of the adjective. It is known that the main feature that distinguishes adjectives from

other parts of speech is that they have a sign of degree [128, 243].

In the Agbaba dialect, there are more words, adjectives and idioms that indicate the quality of the adjective and the degrees of the signs than in our literary language. Thus, the degree signs that have become obsolete from our literary language have been preserved in the Agbaba dialect, although they are weak. The symptoms of that degree can be grouped as follows.

Simple degree, Reducing degree and Intensified degree

a) Simple degree. Adjectives commonly used in the Agbaba dialect do not take suffixes or words indicating any sign of degree, as in the literary language. For example: *tosvar* (low), *laghart* (heritage), *hosu* (shameless), *kut*, *sakkat* (crippled), *svoy* (single), *cejnat* (ugly), *ten* (moist), *til* (sharp), *titiz* (slack), *dididx* (unintelligent), *four-kidneyed*, *hand-picked*, *chalkheychi*, *alange*, *yonnnu*, *ityosunnu*, *rotting*, *hafchi*, etc.

b) Reducing degree. In the scientific literature, these degrees of the adjective are also called "reduction" or "comparative" degrees [93, 221]. The degree of diminution of the adjective is formed morphologically from the following suffixes.

1) Suffixes *-mtıl*, *-mtul*; *-ımtıl*, *ımtul*; *-soy*; *-so*, *-imsoy*, *-umsoy*, *-so*, *-imsoy*, *-umsoy*: *sarımtıl*, *kirhımtıl*, *garamtıl*, *bozumso*// *bozumsoy*, *sarımsoy*, *ungsoy*, etc. Guard Hasan had a long turban; Shepherd Haley wears a black jacket (A.).

2) Suffixes *-rax*, *-rax'*; *-artdakh*, *-artdakh'*; *-salmon*; *-comb*, *-comb'*; *-side*, *-tehar*; *-arax*, *-arax'*; *-irax*, *-irax'*, *-urax*, *-urex'*: *cantarakh*, *ghutrex'*, *shirintha*, *gijtha*, *gizartdakh*, *bozartakh*, *bijartdakh'*, *goderakh'*, *karayagiz*, *yaksyrakh*, etc. – *Lelam* had made a scarf for himself out of *gyzartakh* fabric (S.). "Söyun kish *goderakh*" was a man, he lived exactly 100 years old (T.).

In the "Kitabi-Dada Gorgud" epic, the suffix *-raq* also expressed the degree of reduction of the adjective: "There is nothing more than that." Dialectologist A.H. Valiyev writes about the diminutive suffixes *-rax*, *-rakh*: In the modern Turkmen language *-rak*, *-rak* (*agrak*, *gökrak* *acıgrak*, etc.), in Uzbek *-rok* with the meaning indicated in the form (*sovukrok*, *achikrok*), in Tatar *-rak*. In the form of *-rak*, it is used in that case (*yekarek*, *geykarek*) [7, 23] While the range of usage of the suffix *raq/rak* is limited in our modern literary language, it is more noticeable in various phonetic variants in our dialects and dialects. In the Agbaba dialect, the suffixes *-aranti* and *-arang* were used in some words in the meaning of diminution.

For example: *bozaranti//bosharangi*. – Grass bends when the furrow of the plow is closed (S.). – Jamal had a back made of gray cloth (S.).

In many Turkish languages *-rok* (Uzbek), *-rak*, *-rak* (Tatar), *-rax*, *-rex* (Chuvash), *-rak*, *-rak*; *-irak*, *-erek*, *-orak*, *-orek* (Bashkir) phonetic variants are used [49, 23].

3) Suffixes *-ala*; *hallı*, *-çalar*; *-dönər*: *alaçıy*, *alachalpoy*, *alajankesh*, *chiyala*, *alagaranlıx*, *alabazakh'*, *alademgul*, *illhallı*, *karahallı*, *bozhallı*, *garya*, *saran*, *garay*, *garay*, etc. There is also a grudge, where the tail of the horse is (Og.); A man with a breast made a hat from the skin of an old lamb (T.).

As it can be seen, although *-ala*, *-hallı*, *-çalar*, *-döner*, *-bakhar* look like words with independent meaning, they create a lack of quality in the word it belongs to. The words are combined to express the degree of reduction by syntactic means.

Suffixes *-ca*, *-cə*; *-cix*, *-cix'*; *godecik*, *azacikh*, *alaca-bulaca*, etc. *Bəqrənişdən gödəcix'*, *bir kürk almışdım özümə* (G.); *Alaca-bulaca geyinməyi qızdar həmməş xosduyullar* (Ög.).

c) *Intensified degree*. In the scientific literature, the degree of multiplication of the adjective is not preferred or the degree of intensification, but the concept of multiplication is more correct. In Agbaba dialect, the degree of reduplication is created by analytical and syntactic method.

1) Analytically, certain words are added to the beginning of the adjective: For example: *saf sarı*, *laf yaxşı*, *qır duz*, *zil qara*, *düm*, *qət təzə*, *zır dəli* (pure yellow, good word, kir salt, zil black, dum, qat fresh, zir deli, etc). *Laf yaxşı adamdı məx'təvin təzə direxturu* (M.); *Dəli də var dəli də, bu Donqa Nənəsin oğlu zır dəlidi* (İ.).

2) It is formed by adding the sounds *m*, *p*, *f*, *t*, *ş*, *r*, *s*, *l*, *n* to the first syllable or first sound of the adjective to express the syntactic form. For example: *dumduz*, *dupbeduz*, *duppalamduz*,

taftaza, *beshbeter*, *tumtursh*, *jilcilpax*, *dafdeyrmi*, *gafgara*, *sifsila*, *sofsoyuk gofgoyjak*, *difdimbili*, *nafnezik*, *yufyukha*, *yufyumru*, *cymkhrim*, *epey//epeyja* (*lap good*) *epeyri*, *lünbalanlut desdeyrmi*, *kopelangoz//köppalangöz*, *bombalanbosh//bom-balamboş*, *dümbalanduz*, etc. Most dialects and dialects of the Azerbaijani language have adjectives in the model shown [6, 174].

As it can be seen, among the last adjectives, the particle *-balan*, *-balan* has been used, making the multiplication even more intense. For example: – *Güldərən arvad göppələngöz bir bal bankasını qonşunun uşağına pay verdi* (T.); *Yaz oldumu, Yasinin uşaxları eşix'də -bacada lünbələnliüt gəzillər* (İb.). *Güldərən's wife Goppələngöz shared a jar of honey with the neighbor's child* (T.); *It's spring, the children of Yasin are wandering around the porch-chimney* (İb.).

In the scientific literature, it is noted that the “*belan*” part, which means aggravation, is used in other Turkish languages as well [4, 175].

In the Agbaba dialect, the adjective *epeyje//epeyje*, which expresses the degree of pluralization of the adjective, is also used very actively: – *Biil epeyje snow rained* (İl.).

In Agbaba dialect, the degree of sign or quality is intensified by the repetition of some words. For example: *İri-iri daşlardan əv tikif*; *Gözəl-gözəl qızdar toa gəlirlər və s* (D.). (Building a house made of large stones; Beautiful girls, etc. (D.).

Such repetitions are often found in the length of the “*Kitabi-Dada Gorgud*” saga. For example: *Dry-dry rivers, black-black seas, big-big waters, galloping horses*, etc. [97].

In general, the adjectives used in the Agbaba-Shoreyel dialect correspond to the adjectives used in the dialects and dialects of the western group and in the literary language according to their grammatical characteristics.

Bibliography:

1. Bayramov A.A., Bayramova A.A. Agbaba dialect dictionary. Baku: AM-965, 2014, 248 pages.
2. Bayramov I. Azerbaijani dialectology. Ankara: Iksad, 2022, 451 pages.
3. Dialectological atlas of Karabakh and Eastern Zangezur. Baku: Science and Education, 2022, 350 p.
4. Mammadli M. Azerbaijani dialectology. Baku: Zardabi publishing house, 2019, 332 pages.
5. Sadygova S., Huseynova N., Abdullayeva I., Novruzova S., Hasanli-Garibova Sh. Annotated glossary of linguistic terms. Baku: Elm, 2018, 912 p.
6. Shiraliyev M.S. Basics of Azerbaijani dialectology. Baku: East-West, 2008, 414 pages.
7. Valiyev A.N. Dialectology of Azerbaijan. Baku: ASU, 1975, 114 p.

Abbreviations:

B. – Balıxlı; Gb. – Güllübulaq; G. – Göllü; X. – Xozu; E. – Ellərkənd; T. – Təpəköy; Qb. – Qarabulaq; Qn. – Qara Namaz; Ox. – Oxçuoğlu; D. – Düzəkənd; İl. – İlənli; Ç. – Çaxmaq; S. – Sultanabad; Qç. – Qonçalı; M. – Mağaracıq; Daş. – Daşkörpü; İb. – İbiş; Civ. – Civenni.

Байрамова А. А. БУДОВА, СТУПЕНІ ТА ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ТИПІВ ПРИКМЕТНИКІВ В АГБАБА-ШОРЕЄЛЬСЬКОМУ СЛЕНЗІ

У статті докладно описується граматична структура та синтаксична роль прикметників, що вживаються у діалектах та говорах як частини мови. Зокрема, прикметники з фонетичними та лексичними характеристиками пояснюються з погляду подібності та відмінності з прикметниками, які вживаються у літературній мові. Як приклади показані прості прикметники, характерні для Агбаба-Шореєльського діалекту (айніт (некрасивий), пандам, нейбат (некрасивий), дийдих (нерозумний), берт (сильний), джадал (неслухняний), джалаб (худий, слабкий), курум (некомпетентний), суюх (дуру), матан (білолиций), чанбар (округлий), хазики (божевільний), хель (порожній), хафа (гарячий), магмін (бідний), бамбілі (недалекий), пасдан (занадто багато сидить), пампах (смертельний), поша (безсоромний), тулу (зłodий), засмагу (маленький), лей (сварливий), дилбаг (бідний) та д.). Найчастіше зустрічаються приклади діалектних форм суфіксів (-ба, -бі//бе, -ли⁴//ди⁴, -лих⁴//-дих⁴). Також аналізуються на прикладах синтаксичні відносини між сторонами складних прикметників. Представлені типи лексичного значення прикметника, що означає ознаку, якість і колір, з конкретними діалектними словами та моделями речень. Наголошується, що такі прикметники використовуються також у Карабахському та Східно-Зангезурському діалектах. Через конкретні діалектні слова та моделі речень показані основні ознаки, що відрізняють прикметник від інших частин мови – ознаки ступеня, що також дається науковий аналіз. У статті використано відповідну наукову літературу.

Ключові слова: предмет, грамати́ка, варіант, значення, ознака.

UDC 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/29>**Halahan Ya. V.**

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Drahan O. A.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Zhyly G. V.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

STUDY OF TYPICAL MOTHER TONGUE INTERFERENCE IN THE PROCESS OF SECOND LANGUAGE ACQUISITION

Nowadays, the results of all studies lead to the clear conclusion that the economic development of states depends on the English language skills of their citizens. As a result of globalisation processes, the modern world is increasingly opening up to professional and scientific communication in various fields, making knowledge of a foreign language a necessary feature of many professions. Unfortunately, Ukraine ranks 28th out of Europe, Ukraine ranks 28th out of 32 in terms of knowledge of English language proficiency. And this shows that we are greatly losing our potential due to a great extent because our professionals do not know English. Only when the teacher has a clear idea of the types of errors, the ways to deal with them and the target audience, can he or she work as efficiently as possible. The aim of this work is to identify, analyse and classify Ukrainian students' interference errors in English and to formulate recommendations for solving this problem, including ways to improve interlanguage communication. The article traces five types of interference errors: grapho-orthographic, phonetic, semantic, lexical, and grammatical. The authors emphasize that mastering a foreign language at the B2 level for graduation is impossible without the ability to compare the facts of the native and foreign languages. For this purpose, methods are used that promote student motivation. We believe that the teaching of English should be focused on the native language, which will help to avoid errors of interference. It is also emphasized that we see reasonable prospects for future scientific research in the development of various strategies and ways of preventing and correcting errors in foreign language learning that arise as a result of native language interference.

Key words: analysis, error, interference, mother tongue, target language.

Stating the problem. As a result of globalisation processes, Ukraine confirmed its European choice and foreign policy vector (Constitution of Ukraine). Today, Ukraine recognizes higher education as an engine of social transformation, and the English language as a key competence in the conditions of integration and globalization of the economy, a tool for international communication, a means of joining the European educational, scientific and professional space, conditions for effective integration and a factor of economic growth of the country. The analysis of the current situation of foreign language teaching in universities has shown that an average student of a non-linguistic university usually has difficulties due to a lack of vocabulary. Even if a student has mastered a certain level of terminological vocabulary, he or she cannot always avoid communicative failures, both in everyday communication in a foreign language and in communication about a specific topic. Acquiring a foreign language at a level that enables you to use it

successfully as a means of intercultural communication is impossible without the ability to compare the facts of the mother tongue and the foreign language in order to overcome their disruptive influence on the basis of knowledge of the mother tongue. The importance of overcoming interference in the process of mastering a foreign language is shown by the fact that, according to experts, 73% of the mistakes we make in English are due to the disruptive influence of our mother tongue [1]. Therefore, teachers are faced with the task of finding ways to teach a foreign language effectively. In teaching a foreign language throughout the study period, KHNUE foreign language teachers have encountered a sufficient number of problems. One of these is interference. In linguistics, interference is the consequences of the influence of a mother tongue (L1) on a target language (L2). This phenomenon can manifest itself in both oral and written language use. This phenomenon typically consists of using the patterns of the L1 that do not correspond

to the norms of the L2 [2, p. 293]. Nowadays there is a growing interest in analysing and classifying the most important errors. Having analysed the student's errors, we can draw conclusions about the system of his mother tongue, even if we do not know this language ourselves, and we can use this knowledge to help the student. Therefore, mother-tongue-oriented English teaching is becoming more and more important in today's world. The most frequent errors are used to determine which of these errors are among the most difficult subjects in the study.

Research methods: to achieve the goal set in the study, both cognitive, observational, comparative-historical, and empirical methods were used, for example, a survey and testing in order to clarify the results obtained. The methodology focuses on quantitative and qualitative data analysis, comparison of lexico-semantic and grammatical features of the Ukrainian and English languages and their mutual influence in the language learning process. The data was collected during practical classes in English and the final test.

Analysis of the research and publications on the issue under consideration. Some researchers believe that error analysis is an outdated theory that was applied in the 1960s. It was later criticized and replaced by the interlanguage theory [3, 4]. However, we suppose that this approach is vital in learning and teaching any foreign language. It should be mentioned that correcting learners' mistakes is the most essential part of the teaching process. It makes it more productive. In our opinion, mistakes and slips are even needed for teachers because they indicate the student's advancement in second language acquisition. Moreover, they clarify the mechanisms of language functioning and acquisition. Hence, they can help strengthen English teachers' skills. Teachers can use them to diagnose students' writing problems, analyze the causes of these problems, and thus anticipate and prevent errors in the classroom by providing effective means to correct them.

It is a proven fact that acquisition a foreign language is a creative process of memorization. Lado [5] suggested that in acquiring the L2, a learner can easily learn features of the L2 that are similar to the learner's L1, while elements that are dissimilar to the learner's L1 are problematic for him. It is an undeniable fact that learners in some cases make performance errors when they are unprepared, anxious, or in a hurry. Burt and Kiparsky called these types of errors local ones. They supposed these oversights are not serious because they do not interfere with communication and can usually be easily noticed and corrected by students [6]. On the other hand, some errors related

to the discrepancies between languages can be classified only with reference to the peculiarities of the worldview, character, cultural values, and social structure of this or that linguistic-cultural community. According to Bolinger, "languages can be related in three ways: genetically, culturally, and typologically. A genetic relationship exists between mother and daughter or between two sisters and two cousins: there is a common ancestor somewhere in the family line. A cultural relationship results from contacts in the real world at a particular time; enough speakers master a second language to adopt some of its features, usually only terms of cultural artifacts, but sometimes other features as well. A typological relationship is one of similarities, regardless of where they come from" [7]. In addition, some errors are motivated by the rules of one's native language. Unfortunately, more regular use of authentic materials (texts, listening comprehension exercises, video materials) can also have negative effects on learners. Learners perceive the mechanisms gained, memorize them, and then adapt them to the principles of their native language, so that, for example, certain grammatical errors are always repeated. This is what we call permanent fossilization. This has a very negative effect on learners, especially when they notice their constant errors. Learners tend to avoid communicating with native speakers and feel more comfortable talking to non-native interlocutors. Aware of the danger of a language plateau effect, students face when progressing from a lower level, participants were simultaneously asked about the stumbling blocks that prevent more successful English acquisition. Psychological, cognitive, and behavioral obstacles were identified as the most important. Teachers should also be aware of students' background and thus they should know that some errors may stem from students' first language. Kazazoglu states, that "teachers as facilitators should be more tolerant and patient in students' language learning process. Being aware of students' L1 interference errors, teachers can design the lessons more in line with their students' needs. By having a needs analysis, teachers can adapt their lesson plans, materials, and activities to diminish L1 errors" [8, p. 1185]. Students were not satisfied with their learning skills due to the lack of vocabulary. They also noted some repetition errors that were reflected in accuracy and propriety. These findings were helpful in making students aware of the goals of foreign language learning.

Stating the task. This study aims at identifying, analyzing and classifying interference errors committed by Ukrainian students in English in order

to further formulate recommendations for solving this problem, including ways to improve interlingual communication.

The main body. The study was conducted from 2021 to 2022. At the time of the study, the participants' language level was B1 according to the Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). The authors worked with Ukrainian students throughout the academic course and recorded interference errors. Thirty students (20 girls and 10 boys) participated in the experiment. They were randomly selected from a group of 50 students. All participants considered English as their first foreign language. All of them had been learning English in Ukraine for about ten years. An analysis of oral and written language was conducted, a diagnostic test based on standardized English tests was performed, and error collection and mapping were carried out.

Unquestionably, English and Ukrainian have more differences than similarities in many important grammatical aspects. Just like English, Ukrainian is classified as an SVO language according to a linguistic typology. English, however, is an analytical language in which grammatical meaning is expressed largely through the use of additional words and changes in word order. Similarly, the verb system is another risky sticking point. Ukrainian is a synthetic language in which the use of subject-verb-object is possible in any order, thanks to a developed system of prefixes, suffixes, and inflectional endings that indicate declension, conjugation, person, number, gender, and tense. Ukrainian students are in some cases confused when constructing their English SVO sentences. English has progressive and perfect tenses that help avoid the use of affixes through the extensive use of auxiliary verbs. Undoubtedly, the L1 enables students to acquire a target language. In the article "Teaching pronunciation and phonology", A.A. Reformatyky stressed that "the most dangerous thing in the study of languages is to find "similar" and think it "the same" [10]. This is fully true for grammatical, stylistic and phraseological errors, so teachers should know the systems of both languages perfectly. In two semesters we identified and classified the errors according to their frequency and type. In presenting and analyzing the results, we rely on our experience and use some selected examples.

According to Corder [11], error research involves five steps: testing student language, identifying student errors, describing student errors, explaining student errors, and evaluating student errors. In our experiment, we worked according to this plan. First, we try to focus on the characteristics of each type

of interference and the ways to overcome them. Originally, interference errors were classified as follows: graphic and orthographic, phonetic, semantic, lexical, grammatical, stylistic, country-specific, and socio-cultural. In our article, we cover only the first five types of errors. Listening and speaking, which are very closely related, cause the greatest problems for Ukrainian listeners. Graphic and orthographic interference transfers the rules for spelling words from the native language to the language being learned. Partial or complete blending of the graphic appearance of a word is most often observed when the Ukrainian language comes into contact with the Latin alphabet. The student sees graphically familiar images and provides them with the sounds of the native language. Differences resulting from belonging to different groups are expressed in differences in writing (Cyrillic and Latin) and alphabet (different number of letters), in the sound-letter composition of Ukrainian and English, i.e., the absence of certain letters and sounds of the other language in one language leads to potential disorders at the phonetic level. It is true that such errors are rare.

Most often, students have difficulties in the perception of the English language. The reason for this is the fact that in English the speaking rate is much higher than in Ukrainian: According to some data, the average speed of English is 200–210 words per minute, while Ukrainian is 120. Also, it should be remembered that English words are on average 20% shorter than Ukrainian ones. Phonetic interference is most noticeable in sounding speech. Phonological errors that distort sound form and meaning complicate or even violate the act of communication. Phonetic interference affects all levels of the sound system of speech: the articulation of sounds, the use of stresses, the use of various intonation devices. At the phonetic level of English, certain features can be distinguished that are not peculiar to Ukrainian, which often leads to communicative failure: a) the interdental "th"; b) the shortness and length of vowels, which has a meaning-distinguishing function; c) the semantically significant distinction between labial and labial ([v] vs. [w] 4) sibilant and interdental ([s] vs. [o/a]) sounds. Ukrainian learners often do not pay proper attention to the above phonetic features, which leads to phonetic errors. This is often the reason for the appearance of an accent. Researchers claim that the native language actively influences not only the realisation and pronunciation, but also the perception of speech in a foreign language. At the level of phonetics, slips and fossilised errors are typically observed at the B1 level. Most of the time, pronunciation errors do not

affect the students' understanding of the language, but unfortunately, there are such errors that radically change the meaning of the word. In addition, when trying to understand the speech of a native speaker, listeners are distracted from the meaning and forced to pay attention to the external, sound side of the speech. The main difficulty of dialogic speech is that the interlocutors must follow each other's trains of thought during a conversation, since it is impossible to plan dialogic speech in advance. For this reason, dialogic speech is closely related to listening. During dialogue, students often only catch the beginning of the remark and not what was said in the middle and at the end because they are thinking about what they want to say in response. When teaching dialogic speaking, it is also necessary to teach students to properly build a question and an answer. Basically, Ukrainian students must be able to express agreement, disagreement, joy, regret, and other feelings and emotions, and correctly select and use standard phrases with the required lexical content. Moreover, English and Ukrainian belong to the family of Indo-European languages. Ukrainian belongs to the East Slavic group, while English belongs to the Germanic language group. According to their phonetic composition, both languages belong to the consonantal languages, but at the same time the number of vowels in English exceeds the number in Ukrainian. A characteristic feature of English that distinguishes it from Ukrainian is the presence of diphthongs. Moreover, both languages belong to the inflectional languages, but at the same time English is a language with a pronounced tendency to the analytic, combining some features of languages of other types, while Ukrainian is more synthetic, i.e., most grammatical forms are formed in Ukrainian with the help of suffixes, in English with the help of function words.

In their paper, Hemchua and Schmitt stressed that lexical errors in writing are "the most common category of errors in written English" [12, p. 3]. Therefore, it is surprising that lexical errors receive less attention than grammatical errors in academic writing, even though vocabulary is an important component of a student's language proficiency [13, p. 70].

Words borrowed from Greek and Latin are often used to denote new concepts of being. Lexical interference occurs at the level of word meanings. This type of interference is due to the fact that phenomena familiar to a speaking person are rendered differently in a foreign language than in his or her native language. A vivid example of lexical interference in the native language is the "false friends

of the translator". In almost every language pair, there are words that are similar in sound and sometimes in orthographic, but differ in meaning: accurate, artist, complexion, typesetter, criminal, figure, genius, journal, magazine, commitment, original, etc. In this case, students often focus on the meaning of the word in their native language and mistakenly assume that the word has a similar meaning in the foreign language. The teacher's task is to draw the students' attention to these words and teach them how to work properly with a dictionary. Undoubtedly, there are also international words such as "globalisation", "communication", "information", "management", "test", which are translated by association. Moreover, at the level of vocabulary, there is often an attempt to use more complex vocabulary than the level of language proficiency allows. This may be due to students using words in their own language before they are fully aware of their meaning and usage patterns. Petrified errors are also frequently found at the lexical level. For example, tomorrow you will repeat the rule (instead of revising it). This very common error is due to an initial misunderstanding of the meanings of the words revise and repeat. In this case, even at the semantization level, it is not enough to learn only the translation of the word (the translation for both words is the same). In addition to translation, it is important to understand the specifics of how each word is used. With insufficient awareness, the error becomes fossilised and is already difficult to correct.

Grammar interference is a complex phenomenon. It can be assumed that some of the errors are due to inattention. Two levels are usually distinguished: 1) morphological (borrowing of grammatical formants, transfer of inflections, articles, etc.); 2) syntactic (grammatical liming, i.e., copying the grammatical models of one language with the help of another). A common cause of error is literal translation from the native language or so-called "calque". This type of translation leads to a number of typical errors. For example, literal translation from Ukrainian into English leads to disregard of basic grammatical rules of English such as word order, absence of the linking verb "to be", prohibition of double negation, use of the present tense in the meaning of the future in conditional sentences of type 1, correlation of the present perfect with the past tense, and absence of the aspect form of the antecedent in Ukrainian. A common cause of errors is the incorrect use of analogies. The norms of the native language dictate certain rules of construction to the speaker, but languages often differ grammatically, which leads to grammatical errors. The two main causes of errors are

native language interference and “growth errors,” i.e., overgeneralization of learned rules. Each new rule goes through a phase of overgeneralization, and only then do students realize the limitations of its use and the existence of exceptions. For example, errors in the use of gerunds and rounded constructions are typical for students of level B1, since these constructions have not yet been learned at this level. At the same time, for the same B1 level students, errors in using verbs in the 3rd person singular or in forming the past tense of irregular verbs ending in -ed, as well as incorrect formation of the comparative form of adjectives, are no longer typical. If individual students continue to make these types of errors, they can be considered fossilized. The second important feature that characterizes fossilized errors is their repetition in the speech of an individual student or a group of students, despite constant attempts at correction by the teacher. It is assumed that such errors cannot be corrected without deliberate and purposeful work. Such errors are easier to avoid than to correct. To avoid such mistakes, students must be taught from the very beginning not to translate every word, but to express the meaning and concept immediately in a foreign language. It has been noted that teachers asking students to think in English causes negative emotions in the latter, as they already have the misconception that one can think in a language only if one speaks it at a native level. It is important to show students the intended course of their thinking. For example, in Ukrainian the verb “to be” is almost always skipped: This type of interference can be overcome by the way the material is presented. For example, if you tell the students that until the 19th century it was said like this: “Азь есмь царь”, this is an interesting fact that attracts attention. Practice shows that the use of “am, is” are” becomes clearer.

The consequence of the collapse of the case system in English was the consolidation of word order, which replaced free word order. This fact confirms the characterization of the language apparatus as a system in which changes in one of its sections necessarily entail changes in its other section. Thus, the establishment of a fixed word order had a compensatory function; the position of a word in a sentence became one of the most important means of conveying the grammatical meaning of a word, its role in the sentence, and case expressions. Thus, the second major difference between English and Ukrainian is the fixed word position in English and the free word position in Ukrainian.

Paul Bryans defines in his book “A Common Mistake in Using English” that the errors that

foreign learners make in English vary according to the characteristics of their native language. At the functional level, Ukrainian tends to be more verbal, while in English nominal constructions predominate over verbal ones. According to S. Johanson and L. Hofland, nouns account for about 42% of all words and are the most frequently used part of speech: in 1 million word uses, nouns account for 254 992 cases and verbs for 179 975 cases [14, p. 15], which makes it possible to characterize Ukrainian language as more verbal and English language as more nominative in functional terms. As a result of direct lexical porting, students get confused in the wrong choice of verbs. Transgressions of the use of violations of the authenticity of a phrase in the spontaneous speech of Ukrainian students. For example, Ukrainian and English languages have the same form of imperative, but in Ukrainian the form of imperative is the most frequent in the language, and in English there are more frequent indirect forms of motivation, in particular interrogative phrases such as “Would / could you ...?”, which is due not to the rules of the language, but to the rules of culture, i.e., communicative conventions.

One result of the collapse of the case system in English was the consolidation of word order, which replaced free word order. This fact confirms the characterization of language structure as a system in which changes in one of its sections inevitably lead to serious changes in its other section. The establishment of a fixed word order thus had a balancing function; the position of a word in a sentence became one of the most important means of conveying the grammatical meaning of a word, its role in the sentence, and the expression of its case. Thus, the first essential difference between English and Ukrainian is the fixed word position in English and the free word position in Ukrainian. As for the syntactic structure of the English sentence, the subject and the predicate are usually obligatory. In Ukrainian, the absence of a semantic subject or predicate is common.

Another feature of the English language is animism, i.e., reinterpretation of words (metaphorical and metonymic). For the Ukrainian language such syntactic functioning is less typical, which must be taken into account when translating and resorting to the so-called repackaging of meaning, i.e., changing the syntactic structure of the sentence. In this research, lack of students’ knowledge about the use of tenses was quite obvious too.

As for highly developed polysemy, it is more characteristic of English than of Ukrainian, which is due to the fact that it is more typical for Ukrainian

to express a new meaning by creating a new word, while in English an existing lexeme is used and its meaning is expanded, as well as with the help of a word combination or a phrase. To illustrate: 1) back – спина; 2) the back of a chair – спинка стільця; 3) the back of a hand – тильна сторона долоні; 4) the back of a ship – задній борт судна.

Modal verbs proved to be a difficult topic for the students. This is because English can be called a modal language. Modality is not less, if not more, represented in English than in Ukrainian, however, this modality is not connected with the emotional approach, but with the rational, logical one. In turn, the desire for compromise, communicative tolerance, respect for the opinion of the interlocutor explain the widespread use of modal means in the English language that help reduce the categoricity of the statement. Such means include modal verbs in the meanings of assumption, doubt, uncertainty, modal words, confirming questions, etc.

The article plays a significant role in giving the language factuality and accuracy, which could lead to the formation of the category of certainty/indefiniteness and the formation of articles based on pronouns and numerals. At the same time, it is important to emphasize that not only the article and its functional equivalents take part in the expression of the category of definiteness/indefiniteness, but also the verbal categories of aspect and temporal reference. It is this fact, i.e., the joint participation of two categories, nominal and verbal, that gives this category the status of a super category and allows us to classify it among those categories that determine the ethnocultural specificity of the language.

The current case system of the English language is the result of the collapse of the case system, which occurred as a result of the reduction of unstressed vowels, which led to the homonymy of case forms. Thus, nouns developed a system of two cases: common and possessive, and pronouns – nominative and object, in which the meanings of the dative and accusative cases were combined. The main load on the expression of case relations in English, therefore, lies on prepositions and word order. Thus, most of the meanings conveyed by Ukrainian case forms are conveyed in English with the help of word order and combinations of a noun with prepositions.

The grammatical category of tense in English and Ukrainian languages largely coincides. The essential difference between English and Ukrainian is that in English there is an opposition of absolute and relative tense forms (the rule of tense coordination), which has no analogy in Ukrainian, and therefore requires more attention and training when teaching English. As W. Klein notes in his study, temporality as a linguistic category representing the concept of time in language finds its expression in language in three ways: by representing the time of action in relation to the moment of speech, by showing the sequence of events and by representing the internal temporal characteristics of the action [15, p. 5], which confirms the importance of this concept in the life of a person and his linguistic consciousness. This triple representation of the concept of time finds its representation in the categories of tense, aspect and temporal correlation in the English language. It is no coincidence that the chapter that describes the system of aspectual forms of the English verb in Morsberger's work is called "Tension over Tenses" [16, p. 96]. Thus, mastering the skills of the correct use of the tense forms of the English verb is the basis for mastering the language, and therefore this should be the main attention when teaching a foreign language.

Conclusions. The results of the study showed that the most common interference errors are: 1) phonetic interference; 2) graphic and orthographic interference; 3) lexical interference or direct lexical transfer; 4) semantic interference, i.e., wrong choice of equivalent when the English lexeme has two correlates in Ukrainian; 5) grammatical interference, i.e., the distortion of the grammatical model by literal translation from the mother tongue into the target language because almost 73% of the errors detected during the experiment belonged to these categories. The highest percentage was found in grammatical errors (36.4%): With a good understanding of the systems of the mother tongue and the target language, the teacher is able to anticipate where destructive interference occurs and can take timely action to prevent or correct possible interference errors. Once again, we have come to the conclusion that we see reasonable prospects for future scientific research in the development of various strategies and ways of preventing and correcting errors in the teaching of a foreign language that result from mother tongue interference.

Bibliography:

1. Zughoul M.R. Lexical Choice: Towards Writing Problematic Work List. IRAL, 1991. № 29. p. 45–59.
2. Schmidt P. Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. London, UK: Pearson Education Limited, 2010.
3. Selinker L. Interlanguage. IRAL: International Review of Applied Linguistics in Language Teaching, 1972. № 10 (3), P. 219–231.

4. Richards J.C. Error analysis: Perspective on second language acquisition. London: Longman, 1974. 240 p.
5. Lado R. Linguistics across Cultures: Applied Linguistics and Language Teachers. University of Michigan Press, 1957. 160 p.
6. Burt Marina K., Kiparsky C. The Gooficon, Mass: Newbury House Publishers, 1974.
7. Bolinger D. Aspects of Language. New York; Chicago; San Francisco; Atlanta: Harcourt Brace Jovanovich, Inc, 1975. 682 p.
8. Kazazoglu S. The Impact of L1 Interference on Foreign Language Writing: A Contrastive Analysis. Journal of Language and Linguistic Studies, 2020. № 16 (3), P. 1177–1188. Doi: 10.17263/jlls.803621
9. Gardner R.C. The Attitude Motivation Test Battery: Technical Report. University of Western Ontario: London, 1985.
10. Reformatskii A. A. Obuchenie proiznosheniya i fonologiya // Filologicheskie nauki. 1959. № 2. S. 145–156.
11. Corder S. P. Error analysis. In J. Allen and S. Corder (eds.), The Edinburgh Course in Applied Linguistics Volume 3: Techniques in Applied Linguistics. Oxford: Oxford University Press. 1974.
12. Hemchua S. Schmitt N. An analysis of lexical errors in the English compositions of Thai learners. Prospect, 2006. № 21(3). P. 3–25.
13. Llach M. Lexical errors and accuracy in foreign language writing. Bristol, UK: Multilingual Matters. 2011.
14. Johanson S. Frequency Analysis of English Vocabulary and Grammar Oxford, 1989. Vol. 1. 400 p.
15. Klein W Time in Language. London and New York: Routledge, 1994. 234 p.
16. Morsberger R.E. Commonsense Grammar and Style. New York: Thomas Y. Crowell, 1965. 350 p.

Галаган Я. В., Драган О. А., Жила Г. В. ДОСЛІДЖЕННЯ ТИПОВОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ РІДНОЇ МОВИ У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ ДРУГОЮ МООВОЮ

Дійсно, результати усіх досліджень дають однозначні висновки, що економічний розвиток держав залежить від знання громадянами англійської мови. Внаслідок процесів глобалізації сучасний світ дедалі більше відкривається для професійного і наукового спілкування у різних сферах, завдяки чому знання іноземної мови стає необхідною рисою багатьох професій. На жаль, Україна, серед не англomовних країн Європи, по рівню знання англійської мови знаходиться на 28 місці з 32. І це свідчить про те, що ми дуже втрачаємо свій потенціал через те, що наші фахівці не знають англійської мови. Тільки маючи чітке уявлення про типи помилок, про способи роботи з ними та свою цільову аудиторію викладач може працювати максимально ефективно. Метою цієї роботи є виявлення, аналіз і класифікація інтерференційних помилок, допущених українськими студентами в англійській мові, і формулювання рекомендацій щодо вирішення цієї проблеми, включаючи шляхи покращення міжмовної комунікації. У статті простежуються п'ять типів інтерференційних помилок: графо-орфографічні, фонетичні, семантичні, лексичні, граматичні. Авторами підкреслюється, що оволодіння іноземною мовою на рівні B2 для випуску неможливо без уміння порівнювати факти рідної і іноземної мови. З цією метою застосовуються методи, сприяючі мотивації студентів. Вважаємо, що викладання англійської мови має бути орієнтоване на рідну мову, що допоможе уникнути помилок інтерференції. Також наголошується, що обґрунтовані перспективи майбутніх наукових досліджень ми бачимо у розробці різних стратегій та шляхів запобігання та виправлення помилок у навчанні іноземної мови, які виникають у результаті інтерференції рідної мови.

Ключові слова: аналіз, помилка, інтерференція, рідна мова, цільова мова.

Ільченко І. І.

Запорізький національний університет

Лугова Д. В.

Запорізький національний університет

Ткаченко Н. В.

Запорізький національний університет

АНТРОПОНІМИ В ХУДОЖНЬОМУ ПРОСТОРІ РОМАНІВ В. ШКЛЯРА («ЧОРНИЙ ВОРОН», «МАРУСЯ»)

У статті досліджуються структурно-семантичні та стилістичні особливості антропонімів романів Василя Шкляра «Чорний Ворон» та «Маруся», в яких автор описує події визвольної боротьби нашого народу проти більшовицької влади. Письменник з особливою ретельністю поставився до вибору власних імен. Через власні назви В. Шкляр не лише передає події чи факти з життя народу, а намагається розкрити особливий світ героя на тлі історичних подій.

Встановлено, що важливим компонентом аналізованих історичних романів виступають перш за все антропоніми: імена, прізвища, прізвиська. Особливе місце в художній палітрі романів належить промовистим антропонімам, які є історичними та національними ідентифікаторами. Наголошено на назвах творів, адже і роман «Чорний Ворон», і роман «Маруся» названі іменами головних героїв. Назви творів стають центром ономастичного простору.

Важливими у творах є літературно-художні антропоніми на позначення отаманів повстанської армії. За сюжетами творів отамани відіграють дуже велику роль, вони є талановитими військовими командувачами, ведуть за собою інших повстанців, об'єднують маси ідеєю вільної України, підтримують бойовий дух. З огляду на описи подій визвольної війни в обох творах маємо багато власних імен представників армії як з боку УПА, так і з боку ворожих сил. З'ясовано, що важливими маркерами доби виступають імена реальних людей, котрі є відомими багатьом. Коли читач бачить котрийсь з них, то він в змозі одразу співвіднести з часовим відрізком, коли жила ця історична постать.

За структурними особливостями антропонімікон романів не відрізняється від загальноприйнятої традиції, а саме: однокомпонентні, двокомпонентні та трикомпонентні антропоніми. Найбільш поширеними є однокомпонентні антропоніми (імена або тільки прізвища).

Доведено, що роль антропонімів в історичних романах В. Шкляра є дуже вагомою. Вони відображують епоху, виконують характеристичну, символічну функції, підкреслюють ставлення інших персонажів чи національність героїв. В ході аналізу антропонімікону творів одразу стає помітною клопітка й філігранна робота В. Шкляра у виборі власних імен кожного з персонажів твору.

Ключові слова: антропонімікон, антропоформула, власне ім'я, літературно-художній антропонім, прізвисько, прізвище, роман.

Постановка проблеми. Будь-який художній твір є особливою формою інтерпретації думок, почуттів людини та має свою організацію, свої елементи. Власні назви у цій системі займають важливе місце. Використання власних назв є обов'язковим під час написання творів на історичну тему. Л. Белей вважає, що «власні імена, хоча їх не експонують у музеях, не продають на аукціонах, ними не хизуються новоявлені шанувальники та колекціонери старовини, є визначним

і неоціненним набутком духовної культури українців» [1, с. 123].

Вибір автором власних імен для свого твору не буває випадковим. Письменники використовують власні імена задля формування струменя етносвідомості нації. За допомогою онімів відображуються особливості образотворення автора, його ідей та сюжетних концепцій. В історичних творах власні назви виступають історичними та національно-культурними маркерами, підпорядкову-

ються законам правдивого відтворення минувшини та утворюють розгалужене онімне поле.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні привертають увагу багатьох дослідників історичні романи В. Шкляра «Чорний Ворон» та «Маруся», в яких автор створив влучний ономастичний простір, що відображає дух доби, образної письменником, створює у сприйнятті читачів відчуття достовірності описуваних подій. Ономастикон обох творів є надзвичайно яскравим, різноманітним, специфічним та неповторним. Проте літературно-художні антропоніми романів стали об'єктом вивчення лише деяких мовознавців: А. Вегеш, О. Масло та І. Сосюк, Н. Глазова, О. Мороз. Тож виникає необхідність провести ономастичні паралелі між творами, виявити їх особливості, спільні та відмінні риси, підкреслити специфіку використання власних імен в ідіостилі В. Шкляра. В цьому й полягає актуальність даного дослідження.

Постановка завдання. З огляду на все вищезазначене, мета статті полягає у тому, щоб з'ясувати структурно-семантичні та стилістичні особливості антропонімічних парадигм романів Василя Шкляра «Чорний Ворон» та «Маруся».

Виклад основного матеріалу. У романах «Чорний Ворон» та «Маруся» В. Шкляр описує події однієї з найдраматичніших сторінок історії України, а саме визвольної боротьби нашого народу проти більшовицької влади (часи Української Народної Республіки, 1919–1920-ті роки ХХ ст.). З огляду на жанр творів, письменник дуже багато працював з архівними джерелами задля якомога точного відтворення доби. З особливою ретельністю автор поставився також до вибору власних імен. Саме оніми як виразники історичного часу мають велике значення для художньої палітри романів. В них закодовано історичну та національно-культурну інформацію, бо власні назви асоціативно сигналізують читачу про особливі риси ментальності, своєрідність світобачення, культурну орієнтацію представників конкретної національності. Через власні назви в історичному творі письменник не лише передає події чи факти з життя народу, а намагається розкрити особливий світ героя на тлі історичних подій.

Під час роботи над романом «Чорний Ворон» письменник звертався до документальних видань історика Р. Ковалева «Героїзм і трагедія Холодного Яру», «Отamani гайдамацького краю. 33 біографії», «Коли кулі співали», документальних та мемуарних книг Юрія Горліса-Горського «Холодний Яр», звенигородського отамана Івана Лютого-

Лютенка «Вогонь з Холодного Яру», підхорунжого Чорноліського полку Михайла Дорошенка «Стежками холодноярськими» та начальника штабу медвинських повстанців Миколи Василенка «Спогади про пережите», документів Галузевого державного архіву СБУ.

В основу історичного роману «Маруся» лягли спогади батька, діда та знайомих Василя Шкляра, реальні дані з архівів та щоденників очевидців. У післямові до твору письменник висловлює найщирішу подяку отаманській онучці Лізі Соколовській (яка відкрила йому родинну таємницю), Петрові Лісовому, Романові Ковалю, Костянтиніві Завальнюку, Романові Сколоздрі, Володимиру Мироненкові, чиї історичні студії стали у нагоді при написанні твору.

Важливим компонентом будь-якого історичного твору виступають перш за все антропоніми (імена, прізвища, прізвиська). Особливе місце в художній палітрі романів належить промовистим літературно-художнім антропонімам, які є історичними та національно-культурними ідентифікаторами. За власним іменем можуть приховуватися національні та культурні коди: відданість Україні, шанування традицій роду, повага до рідної мови; ці коди творять національно-культурну семантику оніма. Водночас ім'я може мати негативно-оцінний зміст: нехтування національними цінностями, зневага до мови, зречення роду [5, с. 99].

Перш за все, слід наголосити на назвах творів, адже і роман «Чорний Ворон», і роман «Маруся» названі іменами головних героїв. Назви творів стають центром ономастичного простору. Ю. Карпенко зауважив, що «власна назва акумулює в собі художній задум, ідейний зміст твору, становить його візитну картку. Якщо шукати у творі найважливіше слово чи словосполучення, то ним, безперечно, треба визнати назву твору» [4, с. 123].

Важливо зазначити, що в обох романах головні герої мають псевдоніми, якими і названо твори. Справжнє ім'я Марусі – *Олександра*, а Чорного Ворона – *Чорновус* (автор подає нам лише справжнє прізвище героя, не вказуючи справжнє ім'я). Василь Шкляр в історичних романах подає нам окремою сценою процес перейменування головних героїв, як важливий доленосний крок в житті кожного з них. Адже за давнім народним повір'ям, набуваючи нового імені, людина може змінити і свою долю.

У творі «Чорний Ворон» здобуття нового імені є необхідним для героя, (котрий обирає для себе бути повстанцем) аби не наражати свою родину на небезпеку. Підтвердження знаходимо у творі: *І ще*

одну пораду дав Гризло: якщо **Чорновус** ступив на повстанську стежку, то мусить узяти нове ім'я, інакше москалі помстяться на його родині... Був жовтень 1920-го. Стояло бабине літо. У повітрі яситило павутиння. **Чорновус** поглянув у синє синюще небо. І побачив на вершечку граба великого хижого птаха, такого чорного, аж синій відлиск пробігав по ньому. – **Чорний Ворон**, – сказав він. – Як почувєш, батьку, щось про **Чорного Ворона** – то буду я [8, с. 32].

Відповідно до історичних відомостей у той час було п'ять отаманів, котрі мали одне повстанське псевдо – **Чорний Ворон**. Літературно-художній антропонім **Чорний Ворон** наділений символічним значенням. В уявленні українців цей птах частіше за все не викликає приязних асоціацій, він вважається зловісним, пов'язаним зі світом мертвих. Через те, що ворон живе дуже довго, українці здавна вірили, що він володіє умінням проникати в таємниці світу, передбачати різні події, особливо нещасливі, та попереджати про них. Зображення ставлення українців до цього птаха знаходимо у творі: **Ганнуся**, стоячи біля причілка хати, аж поки вгледіла на вершечку акації **чорного ворона**. Той сидів трішки надутий і сонний, але **Ганнуся** побачила в ньому недобру прикмету, відчула якесь лихе віщування... [8, с. 15].

Головний герой обирає саме цей псевдонім, бо ворон є близьким йому по духу. Він навіть зовнішньо схожий на цього птаха. Письменник подає такий опис героя: **Черный Ворон** – непримиро хитрый и упрямый враг. Возраста около тридцати лет. Высокого роста, черная борода, длинные черные волосы до плеч. Глубоко посаженные глаза тоже темные, взгляд тяжелый, медлительный, выражение лица суровое... [8, с. 5].

Через увесь твір поряд з головним героєм мандрує також і птах. Долі обох «чорних воронів» виявляються дуже схожими. Тому, можемо зазначити, що у романі антропонім **Чорний Ворон** дещо змінює свою конотацію та символізує безстрашність, мудрість, любов до Батьківщини.

Ще однією важливою деталлю є те, що долю головного героя впродовж твору супроводжують різні імена, котрі вказують нам на конкретний період становлення героя як особистості, його характеру та світобачення. З перебігом розгортання подій у творі бачимо такі зміни в номінації **Чорного Ворона**: **Чорновус** → **штабс-капітан Черновусов** → **Чорний Ворон** → **Чорний** → **Богдан Крук**. Автор впродовж твору уникає особового ім'я головного героя, окрім імені для конспірації

Богдан. Проте це ім'я є епізодичним та абсолютно зрозуміло, що воно не справжнє. Тим самим В. Шкляр наче не викриває нам головного героя, натякаючи, що Чорним Вороном може бути один з п'яти отаманів, про яких згадувалося вище.

Стосовно назви роману «Маруся», то автор також описує читачу момент, коли юна Олександра перетворюється на відважну отаманшу **Марусю**: І ще одне, – насамкінець сказала вона. – Віднині називайте мене **Марусею**!

– Чому **Маруся**? – спитав Мирон.

– Вам не подобається?

– Ім'я красиве, а що в ньому?

– Це найупертіше жіноче ім'я, – сказала вона.

– Ви вперта?

– Ні, я непокірна [9, с. 91].

В примітках до тексту В. Шкляр пояснює: Очевидно, **Маруся** має на увазі значення імені **Маріамна**, від якого походить **Марія** та його український варіант **Маруся**. **Маріамна** – та, що чинить спротив, непокірна [9, с. 91].

Згідно зі словником Л. Г. Скрипник, Н. П. Дзятківської «Власні імена людей» **Маруся** (**Марія**, **Маріамна**) – з древньоєврейської **Maryam** можливо від **тага** – чинити опір, відмовлятися, заперечувати або від **тагар** – бути гірким чи від **т-г-у-т** – кохана, бажана [6, с. 158]. У цьому ж словнику знаходимо значення справжнього імені дівчини: **Олександра** – жін. до **Олександр**, з грецької **алехо** – захищаю та **анер** (род. **andros**) – чоловік (буквально мужня, захисниця людей) [6, с. 158].

З огляду на події у творі, простежуємо, що така зміна від «захисниці людей» до «тої, що чинить опір, непокірної» не випадкова. Бо важка доля випала на ще зовсім юну дівчину – три її брати-отамани загинули через зраду найближчих прибічників. Та саме їй довелося очолити повстанців та повести їх за собою.

Прізвище **Марусі** – **Соколовська** – також є дуже важливим у творі. Для українців сокіл здавна символізував сміливість, шляхетність, волю. В усі часи «соколами» називали хоробрих воїнів, котрі захищали рідний край від ворогів. У романі родина **Соколовських** також відважно бореться з більшовиками за незалежність рідної України.

У романі на позначення головної героїні є й інші антропоніми, котрі вказують нам на ставлення до неї інших персонажів. Так, рідні називають **Марусю** – **Сашуня**. Це зменшено-пестлива форма її справжнього імені, що показує читачу ласкаве та ніжне ставлення до **Марусі** як до дитини: ...а мами не було, мама була в хаті, бо, почувши, що їде **Сашуня**, вона вже готувала ковмачку, готу-

вала улюблену страву найменшої доні [9, с. 183];

На очах у Марусі виступили сльози.

– Степанцю...

– **Саиуню**... [9, с. 188].

Письменник використовує ще один промовистий антропонім на позначення героїні – *Орлеанська Діва*. Саме з відважною Жанною д'Арк порівнює Марусю односелець: *Це Орлеанська Діва, що колись також повстала проти загарбників, та була спалена на кострищі за відьомство і... носіння чоловічого одягу* [9, с. 180]. Повстанці, котрі входили до загону Марусі з поваги називали її *Сама*: *...ад'ютант Самої, як іноді називали Марусю її козаки* [9, с. 178].

Однак псевдоніми мають не лише головні герої обох романів. Для зображуваних у творі історичних реалій зовсім звичною справою було те, що представники повстанських загонів брали собі інші імена. Як зазначалося вище, так вояки конспірувалися та забезпечували свої родини від помсти з боку більшовиків. Згодом перейменування стало нормою військового життя. Траплялися випадки, коли одне повстанське псевдо належало багатьом особам, котрі могли воювати у різних куточках України й один про одного навіть не знати.

В романі «Чорний Ворон» автор вживає такі повстанські псевдоніми (*Квочка, Гриб, Чорт, Вовгура, Босий, Туз, Вовкодав, Вовчун, Дядюра, Козуб, Сутяга, Коляда, Бик, Швайка, Цокало, Шамрай*): *Прокіп Пономаренко на прізвисько Квочка, який тоді уцілів, казав, що Василів передсмертний крик докотився аж до Мотриного монастиря* [8, с. 9]; *Хтось божився, що бачив його в Онуфріївському монастирі перевдягнутого ченцем, інші запевняли, що отаман продовжує воювати, тільки вже далі від своїх країв, прибравши собі нове ім'я – чи то Вовгура, чи Босий, чи Туз...* [8, с. 49].

З огляду на сюжет твору повстанські псевдо є часто вживаними у творі: *Дядюра, В'юн, Козуб, Сутяга* – десять щасливчиків після вимушеної перерви, нарешиті, дістали змогу не лише розім'ятися, але й запастися харчами [8, с. 181]; – *Ні, у нас є Вовкодав, Вовгура, Вовчун... але в них зуби як зуби, не ікла* [8, с. 85]; *Невіруючий Хома з Цокалом потрохикали в бік Лубенців* [8, с. 174]; *Як зійшов сніг, пішли Шамрай з Микитасем у Грушківку пошукати їжі та й не вернулися* [8, с. 181].

У романі «Маруся» також маємо повстанські псевдоніми (*Корч, Сіроманець, Бугай, Лихо, П'ята, Голуб, Шум*): *Коли підвівся, розшукав Тимоша Олексієнка на прізвисько Корч і Родіона*

Тимошенка, які вже давно переховувалися від Вержбицького, бо, впіймавши двох його харцизяк, втопили у сліпчицькому кар'єрі [9, с. 26]; *Один по одному прибули з охороною Бугай, Лихо, П'ята, Голуб, Шум* [9, с. 166].

У романі бачимо приклад, коли повстанець не сам обирає собі нове ім'я (як зазвичай це відбувалося), а нове псевдо дає йому отаман. Цей випадок перегукується з традицією називання козаків: *...подякувавши вуханеві за поміч, запитала, як його звуть.*

– **Сіроманець**, – відповів він.

– Гарно! Це хто тебе так охрестив?

– Батько.

– Батько-отаман?

– Він, – широко, аж до вух, усміхнувся **Сіроманець** [9, с. 221].

Зазначені вище псевдо в обох творах В. Шкляр вводить, не пояснюючи, чому повстанці обрали саме їх. У романах не знаходимо натяків на зовнішню чи характеристичну схожість власників з їх новими іменами. Проте і в романі «Чорний Ворон», і в романі «Маруся» все ж знаходимо «вмотивовані» повстанські псевдо. У романі «Чорний Ворон» автор пояснює псевдо *Ходя* так: *Я відпустив його косичку і замість того, щоб знову кинути косоокого на колоду, обернувся до хлопців: – А що, заберемо цього ходю з собою? Може, обтешемо і вимуштруємо, як собаку (у примітках автор пише: **Ходя** – так тоді називали китаїців)* [8, с. 5].

Повстанця із псевдо *Біжу* герої так прозвали через те, що він був жвавим молодиком, котрий часто вживав слово «біжу»: *Насправді Біжу був наймолодшим із братиків Момотів, який дуже любив це слово «біжу» – що не попросиш його, куди не покличеш, куди не пошлеш, у нього на язичі одне лиш «біжу!».* А як почне щось розповідати, то тільки так: *біжу, каже, до дівчини, а вона біжить мені назустріч, тоді забігли в куці, а коли вибігли, то й ніч збігла; ну, добре, хлопці, я вже біжу, бо тре' бігти, а тоді прибіжу й розкажу, куди ми ще бігали* [8, с. 140].

У романі «Чорний ворон» одним з дійових героїв є повстанець із псевдо *Вовкулака*, яке має два пояснення. Перше – це те, що він любив воювати уночі, а друге – те, що мав не дуже приємну зовнішність та великі ікла: *– Цей любить воювати тіки вночі, – поблажливо осміхнувся Гризло. – Через те й назвали його Вовкулакою* [8, с. 27]; *Я ледве не розреготався, спостерігаючи за цією комедією, бо то й справді був мій хорунжий на прізвисько Вовкулака* [8, с. 10].

Невіруючий Хома отримує своє прізвисько через особливість вдачі. Письменник впродовж твору неодноразово згадує, що цей персонаж ні у що не вірить та переконати його в чомусь видається дуже важкою справою: *Козубу вірив навіть Невіруючий Хома. В іншого він запитав би: «То як там на небі?», а тут прикушував язика* [8, с. 236]; *Невіруючий Хома, який ходив з Цокалом на Лубенці, від самого початку не вірив, що вони когось знайдуть* [8, с. 174]; *Невіруючий Хома* дивувався, як можна вірити богині-жінці [8, с. 210].

Молоденький хлопець Василь отримує серед повстанців псевдо *Василинка* через зовнішню схожість з дівчач: *Дарма що з усіх, хто пішов на зимові квартири, повернувся лише Василинка – безвусий хлопчина, схожий лицем на дівчинку. Того й Василинка, а не Василь. Було йому од сили шістнадцять, а може, ще менше, хіба ж допитаєшся? Василинка* вперто відмовчувався, бо я ще торік одмовляв його від лісового життя, казав, щоб він приберіг себе на майбутнє, але хлопець затявся: *не приймете до загону – сам воюватиму* [8, с. 246].

У романі «Маруся» В. Шкляр дає підказку для розшифрування таких антропонімів (Ангел, Галдун, Шульга, Глухенький):

– Добре. Усі живі. Я бачила *Ангела*.

– З крилами?

– Ні, замість крил у нього за плечима була рушниця. Я бачила отамана *Ангела*. Він із лівого берега Дніпра перескочив на правий. Справді красивий, як ангел [9, с. 96].

Згідно з архівними даними, отаман Ангел справді існував, проте цікаво, що Ангел – це його справжнє прізвище.

Письменник пояснює прізвисько повстанця Галдун так, що воно походить від топоніму Галдунівка, звідки й був родом чоловік та більш того це псевдо має й характеристичну функцію, бо герой є дуже балакучим: *Він, цей Саків Галдун із кутка Галдунівка, справді галдикав більше, ніж треба, але зараз мовчав, зараз йому більше важили вуха, аніж язик* [9, с. 62].

У творі є герої, котрі отримали прізвиська через свої фізіологічні особливості: Найбільшим і найогряднішим серед них був Микита *Шульга*... Микита й справді був шульгою – рубав з лівої руки, але так, що з одного живого москаля робив два неживих [9, с. 63]; За якоюсь химерною примхою долі пасічник *Глухенький* був глухонімий [9, с. 236].

Важливими у творах є літературно-художні антропоніми на позначення отаманів повстанської

армії. За сюжетами творів отамани відіграють дуже велику роль, адже вони є талановитими військовими командувачами, ведуть за собою інших повстанців, об'єднують маси ідеєю вільної України, підтримують бойовий дух. В історичному романі «Чорний Ворон» В. Шкляр використав значну кількість антропонімів на позначення отаманів УПА. Ілюструючи твір витягами з чекістських документів, письменник підкреслює існування отаманів насправді.

У творі автор вживає власні імена отаманів (*Веремія, Гонта-Лютый, Петренко, Жуйвода, Яблунька, Зірвиголова, Курінний, Свищ, Скирта, Василь Чучупака, Павло Слонько, Пилип Хмара, Семен Гризло, Кость Блакитний, Трохим Голий, Ларіон Загородній, Юрко Тютюнник, Антін Грозний*): *...есть основание считать, что атаман Веремий не погиб и продолжает свое кровавое дело* [8, с. 14]; *За ліпших часів він би нам знадобився, чорноліський отаман Пилип Хмара* таку машину колись запрягав кіньми й катав дівчат, але то ж *Хмара*, він навіть випускав власні гроші у своїй окрузі... [8, с. 19]; *...він є представником повстанського штабу Юрка Тютюнника в Польщі* [8, с. 36]; *Ворон* ще тоді, у загоні *Гризла*, швидко вгадав, що в цьому хлопцеві з хижим ротом причаїлася якась підспідка [8, с. 71].

Як письменник пояснює деякі псевдо звичайних рядових повстанців, так само на сторінках твору бачимо пояснення псевдо отамана *Жуйводи* – через особливість його вимови: *Четверо його синів воювали в Макіївського отамана Жуйводу (прозваного так, бо говорив, як воду жував), і троє із них загинули в бою з котовцями на Носачівському полі* [8, с. 114].

В романі «Маруся» автор використовує такі власні імена отаманів: *Олекса Соколовський, Дмитро Соколовський, Василь Соколовський, Шуліка, Любковіц, Ангел, Гофман, Чорний, Дяков, Швачка, Овер'ян Куровський, Зелений, Струк*. Сюжетно важливими є власні імена отаманів Соколовських. Саме їх хоробру відчайдушну справу продовжуватиме згодом їхня молодша сестра, отаманша *Маруся*: *Розібратися з «вільними козаками» поїхав Олекса Соколовський* [9, с. 29]; *До Звягеля влетів зі своєю кіннотою Дмитро Соколовський, і цього разу замість отамана заговорила його товаришка шабля* [9, с. 44]. Саме ці власні імена у творі символізують незламних українських героїв, котрі готові боротися за свободу рідного краю та котрим воля України дорожча від усього на світі, навіть від власного життя.

Окрім них, Василь Шкляр згадує імена й інших реально існуючих отаманів УПА: *Верховний ватаг у них Чорний, є ще й менші отамани, а тієї чужої влади, що деє там у Києві чи в Барішполі, вони не знають і знати не хочуть* [9, с. 203]; *Отаман Зелений зі своєю Дніпровською дивізією не був пов'язаний воєнною «дипломатією», через те діяв на власну руку, як підказувало серце* [9, с. 95]; *Треба сподіватися, – сказав отаман Льобковіц, – що Кравсу пощастило дістатися до штабу Бредова й розпочати переговори* [9, с. 150]; ... *адже ляхи тут колись теж наставляли свої порядки, і старі люди кажуть, що саме в лісах біля Венрика отаман Швачка скликав своїх гайдамаків* [9, с. 288].

З огляду на описи подій визвольної війни в обох творах маємо досить багато власних імен представників армії як з боку УПА, так і з боку ворожих сил. Під час зображення таких персонажів, письменник переважно застосовує антрополоформулу «звання + прізвище». Така традиція називання, по-перше, вказує нам на соціальну приналежність героїв, на те, чим вони займаються у житті; по-друге, вказує на армійське розмежування воїнів за рангами та званнями.

Доказом цього є приклади антропонімів у романі «Чорний Ворон» (*генерал-хорунжий Гулий-Гуленко, полковник Алмазов, сотник Гордієнко, полковник Ступницький, воєнком Красуцький*): *Із-за кордону на Раду прибудуть знані українські провідники, зокрема генерал-хорунжий Гулий-Гуленко та заступник начальника головного повстанчого штабу полковник Ступницький* [8, с. 160]; *Біля Долбоносова сидів, високо закинувши ногу на ногу й помахуючи носачом хромового чобота, воєнком Красуцький, добродушний хитрий хохол, чепурний та наодеколонений, як і всі потайні п'яниці* [8, с. 43]; *Чого ж не має, якщо ми з Веремієм разом воювали у полковника Алмазова* [8, с. 160]; – *Якби він хотів нас здати, то давно це зробив би, – озвався сотник Гордієнко* [8, с. 166].

У романі «Маруся» автор також використовує перед власними іменами армійців апелятив з вказівкою на посаду або звання (*сотник Станімір, поручник Гірняк, командир Аралов, генерал Бредов*): *Сотник Станімір дав команду привітати ворога крісовим і скорострільним вогнем* [9, с. 233]; *Станімір зарядив три сотні до протинаступу, четверту лишив у резерві під командою поручника Гірняка* [9, с. 233]; *Тепер Кравс підозрював, що й візит барона, і ця безплідна балачка з генералом Бредовим мали єдину*

мету – паралізувати активні дії галичан так званими мирними «переговорами» [9, с. 147]; *Зібрали людей на майдані, і їхній командир Аралов, міцний горбоносий молодик із цапиною борідкою, наказав видати отамана Соколовського...* [9, с. 40].

Через вживання власних імен письменник розділяє військових на український фронт та опозицію. Під час опису представників УПА автор кожного разу намагається підкреслити позитивне ставлення до цих героїв, наголосити на їх хоробрості, відчайдушності та безмежному патріотизмі: *Але до того, казав Завірюха, ми здатні власними силами підняти велике повстання, тільки для цього потрібні послух і дисципліна* [8, с. 132]; *Ми повинні показати кацапам і нашим селянам, хто тут господар, – вів далі Гризло. – У містечку стоїть чимала частина, та якщо вдарити знагла...* [8, с. 27].

Проте під час опису представників ворожого фронту, а саме більшовиків, В. Шкляр щоразу наголошує, що ці люди є антагоністами та прямими ворогами України. Ці негативні конотації автор заклав і у власні імена героїв: *Сеня Кацман, по правді сказати, глибоко в душі зневажав і Сиром'ятнікова, і Долбоносова, і Красуцького, які сліпо робили свою роботу, не розуміючи політичного моменту* [8, с. 43]; *Наканець-то! – зрадив Орлов. – Тепер хоть єсть каво дапрасіть* [8, с. 298]; *Соромно й гірко було дивитися, як їх обробляв миршавий чекіст Птіцин (чи Птічкін, чи Канарейкін, як там його у біса)...* [8, с. 53].

Важливими маркерами доби виступають імена реальних людей, котрі є відомими багатьом. Коли читач бачить котрийсь з них, то він в змозі одразу співвіднести з часовим відрізком, коли жила ця історична постать. Іноді з досвіду вивчення історії у свідомості читача можуть виникати асоціації з персоналіями, образи яких письменник залучає до твору. Стосовно періоду, що описує у романах Василь Шкляр, то такими часовими маркерами є реаліоніми *Петлюра, Денікін, Троцький*, які є спільними для обох романів: *Наче писав її не Троцький, а сам Симон Петлюра* [8, с. 20]; *Одного не можу второпати: якщо Петлюра з Тютюнником уже не збиралися вертатися в Україну, то чому ж вони, такі розумні, не передали свої повноваження комусь іншому?* [8, с. 20]; *...цієї проклятої Холодноярської «республіки», з якою довелося воювати довше і тяжче, ніж із поляками, німцями, Денікіним...* [8, с. 62].

У романі «Маруся» для достовірності опису історичних подій письменник використовує ці ж

реаліоніми: *Василь Соколовський загинув одразу після того, як зустрівся з Головним Отаманом Симоном Петлюрою* [9, с. 24]; *...той просив отамана не падати духом, бо в Україну прийшов генерал Денікін на з'єднання з Петлюрою* [9, с. 49]; *Усі вони, на тверде переконання главоверха Троцького, просякнуті духом анархії, і виправить цю контру тільки могила. Троцький озвірів, його агенти знищують найкращих командирів* [9, с. 239].

Слід наголосити на важливості реаліоніму *Симон Петлюра*. Адже для всіх повстанців свого часу він був не просто Головним Отаманом, а й ідейним натхненником. Якщо в «Чорному Вороні» цей реаліонім згадується В. Шклярю побіжно, переважно в діалогах героїв чи в авторських відступах, то в романі «Маруся» письменник вводить в сюжетну канву твору його як дійову особу: *Петлюра її трішки розчарував. Вона уявляла його грізним вождем-воєюю (саме слово Петлюра дихало гнівом), а Головний Отаман виявився майже цивільним чоловіком у темно-зеленому френчі – лише на відлогах коміра нашіто два великі тризуби* [9, с. 78].

У романі «Чорний Ворон» традиція наймення українців виражається за допомогою зменшено-пестливих форм імен: *Євдося, Ілько, Гриць, Онися*. У романі такі жіночі або чоловічі імена стають показниками приятних стосунків між героями, роблять текст більш образним, емоційним та впливають на ставлення читачів до персонажів: *Зараз я змию з тебе всю хворість, і вдо світа ти підеш, – сказала Євдося* [8, с. 6]; *Ні. Накрийте мене гілляками і їдьте. До ранку мене Ілько забере* [8, с. 187].

Ознакою українського іменника є андроніми – вид антропонімів, що означає іменування жінки за іменем або прізвищем, прізвиськом чи заняттям чоловіка [7, с. 37]. У романі «Чорний Ворон» автор вживає промовистий андронім *Танасиха*. Цей образ роману є іронічним та досить типовим для українського села, адже баба-сусідка, котра завжди про все дізнається перша на той час була майже у кожному селі: *Та ось одного дня влетіла до них у хату не по літах метка Танасиха, заломила на грудях руки й, хитаючи з боку набік закушканною в три хустки головою, ще з порога залемнтувала...* [8, с. 83].

Письменник використовує в романах невелику кількість власних імен, які безпосередньо вказують на національність їх носіїв. У романі «Чорний Ворон» – це *Бень (Бенедикт) → єврей, Чань → китаєць, Ціля → єврейка: Назустріч їм виходив*

Бень у довгополому лапсердаку, горбатий, з рудою борідкою, проте милий і чемний жид, який мав лісника Чорновуса за великого приятеля [8, с. 28]; *Представник Китаю в УНР Чань...* [8, с. 96]; *Ціля була цікава жидівочка – тонка, як та голка, а груди наче позичила в кого чи підмостила дві дині, що аж розпирали рипсову блузку* [8, с. 72].

У романі «Маруся» автор застосовує такі імена з натяком на національність (*Льодзьо Ліпка → поляк, Мошко Фалікман → єврей, Флоріан Ліва → італієць*): *Праворуч від нього скавав на чистокровному горбоносому киргизі чистокровний шляхтич Льодзьо Ліпка* [9, с. 64]; *Це був тутешній аптекар Мошко Фалікман, який гречно прийняв на постій двох «гаспод афіцеров», а вони так віддячили йому через те, що вчасно не дав їм горілки* [9, с. 236].

Важливою складовою життя для українців завжди була церква, навіть у важкі історичні часи (а саме час, який описує В. Шкляр в аналізованих історичних романах) українці все одно з особливою шанобливістю ставилися до храмів та діячів церкви. У «Чорному Вороні» автор часто уживає імена служителів церкви, застосовуючи антропонім-формулу «церковний чин + ім'я» (*отець Олексій, матінка Єпистимія, єпископ Миколай, піп Іван, батюшка Тимофій, ігумена Рафаїла*): *Ми розмовляли в хаті отця Олексія, через якого я покликав її на зустріч, і він, добра душа, сам запропонував, аби ми зійшлися у нього* [8, с. 176]; *Вийшла зі своєї келії матінка Єпистимія, висока ставна ігумена, сказала, що коли вже судилося комусь стати мучеником страсотерпцем, то на те є воля Господня і треба прийняти це як благоденство* [8, с. 62].

У романі «Маруся» автор також звертається до цієї групи антропонімів (*отець Терентій, отець Степан, отець Ковальський, отець Михайло, отець Сафроній*): *Хлопці підвели мокрі очі на капелана отця Михайла: як він дивиться на те, що Гультайчук затяг веселої над убитим, але їхній польовий духівник теж утер сльозу...* [9, с. 235]; *Православний батюшка Терентій ще потайки хрестить дітей* [9, с. 8].

За структурними особливостями антропонімікон романів не відрізняється від загальної прийнятої традиції, а саме: однокомпонентні, двокомпонентні та трикомпонентні антропоніми. Найбільш поширеними є однокомпонентні антропоніми (імена або тільки прізвища): *Дося, Оленка, Ярко, Івась; Деркач, Антропов, Коляда, Момот, Панченко* (роман «Чорний Ворон»); *Явдох, Санько, Йосип, Василь; Матіяш, Пількевич* (роман «Маруся»).

Другу групу становлять двокомпонентні власні імена (ім'я + по-батькові, ім'я + прізвище): *Володимир Михайлович, Федор Іванович, Ада Михайлівна; Ларіон Загородній, Олекса Чучупака* (роман «Чорний Ворон»); *Петро Антонович, Іван Іванович; Антон Тарнавський, Матей Мазур, Данило Бізанц* (роман «Маруся»).

Меншою кількістю представлені трикомпонентні антропоніми (ім'я + прізвище + по-батькові): *Афанасій Карпович Калужний, Петро Минович Горовий* (роман «Чорний Ворон»); *Євген Васильович Соколовський* (роман «Маруся»).

Висновки і пропозиції. Отже, роль антропонімів в історичних романах В. Шкляра є дуже вагомою. Вони відображують епоху, виконують характеристичну, символічну функції, підкреслюють ставлення інших персонажів чи національність героїв. В ході аналізу антропонімікону творів одразу стає помітною клопітка й філігранна робота В. Шкляра у виборі власних імен кожного з персонажів твору. Власні імена персонажів в історичних романах будуються на основі реально існуючих імен. Більшість антропонімів твору диктує данина історії та традиції українського називання.

Список літератури:

1. Белей Л. О. Українські імена колись і тепер. Київ : Темпора, 2010. 128 с.
2. Ільченко І. І. Оніми як вияв ідіостилю Тодося Осьмачки. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2011. № 15. С. 337–340. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2011_15_82
3. Ільченко І. І. Ономасторичність як складник ідіостилю П. Загребельного (роман «Диво»). *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2010. № 2. С. 117–122. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vznu/fil/2010_2/117-122.pdf
4. Карпенко Ю. О. Назва твору як об'єкт ономастики (переважно на матеріалі творчості Миколи Бажана). *Літературна ономастика* : зб. статей. Одеса : Астропринт, 2008. С. 29–37.
5. Мороз О. А. Власне ім'я як репрезентант національної історії та культури (на матеріалі антропонімів роману В. Шкляра «Чорний Ворон»). *Мова і культура*. 2012. № 15. С. 93–99.
6. Скрипник Л. Г., Дзятківська Н. П. Власні імена людей : словник-довідник. Київ : Наукова думка, 1996. 335 с.
7. Словник української ономастичної термінології / уклад. : Д. Г. Бучко, Н. В. Ткачова. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.
8. Шкляр В. М. Залишенець. Чорний Ворон. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. 384 с. URL: <http://mnk.org.ua/uploads/Zalyshenec-Chornyj-Voron-pdf-Vasyl-Shklyar.pdf>
9. Шкляр В. М. Маруся. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. 320 с. URL: [sia.pdf](#)

Ichenko I. I., Luhova D. V., Tkachenko N. V. ANTHROPONYMS IN THE ARTISTIC SPACE OF V. SHKLIAR'S NOVELS ("BLACK RAVEN" AND "MARUSIA")

The article studies the structural, semantic, and stylistic particularities of the anthroponyms in Vasyl's Shkliar's novels "Black Raven" and "Marusia" where the author describes the points of the liberation struggle against the bolshevism power. The author was extremely accurate in the choice of proper names. V. Shkliar uses the proper names as a tool not only to depict the historic events and facts about ordinary people's lives but also to reveal the hero's world under the pressure of historic events.

We have found out, that the anthroponyms such as names, surnames, and nicknames play an important role of the vital components in analyzing historical novels. The definite place in their artistic palette is occupied by the telling anthroponyms, simultaneously being historical, national, and cultural identifications. We are emphasizing that the mentioned above novels e.g., "Black Raven" and "Marusia" are called by the proper names of the main heroes, thus, transforming the novel titles into the centers of the onomastic space.

The literary and artistic anthroponyms to call the chieftains of the rebel forces are quite important in the novels. Under the novel plots, chieftains must play a crucial role because they are depicted as gifted service runners, leaders of the rebel forces, and those who should have been able to unite the people under the idea of Ukrainian independence and support the fighting spirit. According to the plots, there are many proper names among the servicemen of both parties, e.g. URA and their opponents. We have found out that important markers of that period are the names of the real people, that supposed to be rather familiar. It is expected when the reader will read the novel, they will be able to find out the exact historical period of the time when those personalities existed.

Considering structural particularities, we cannot say that the novel anthroponyms do not differ from the generally accepted tradition, namely: one-component, two-component and three-component anthroponyms. One-component anthroponyms are the most popular ones, they include mostly given names or just last names.

We have proved that the role of anthroponyms in historical novels by V. Shkliar is significant. They depict both the historical period and fulfill the characterizing and symbolizing functions to underline the other heroes' attitude to the main ones or just the heroes' origin.

Key words: *anthroponymicon, anthropoformula, proper name, literary and artistic anthroponym, nickname, last name, novel.*

Ляшко О. В.

Київський національний лінгвістичний університет

ІНТЕРДИСКУРСИВНІСТЬ В АНГЛОМОВНІЙ ПРАВОСЛАВНІЙ ПРОПОВІДІ

У статті досліджується інтердискурсивність у православних проповідях англійською мовою. Визначено, що інтертекстуальність у православній проповіді є тексто- і смислотвірною категорією, яка формує проповідницький жанр завдяки паратекстуальним виявам, метатекстовому тлумаченню й архітекстуальним зв'язкам текстів Святого Передання, а також вербальним і невербальним запозиченням текстів або фрагментів текстів, що належать іншим дискурсивним практикам і культурним традиціям. Інтердискурсивність у православній проповіді висвітлено у статті як когнітивну категорію, що відображає взаємодію різних систем знань, культурних кодів, когнітивних стратегій, де маркерами можуть бути не тільки вербальні цитати, алюзії та ремінісценції як у випадку з інтертекстуальністю, а просодичні, графічні чи інші ознаки, типові для певного типу дискурсу, що втілюються в інший дискурс.

З'ясовано, що англomовні православні проповідники застосовують інтертекстуальність як діалог гомогенних (однорідних) та гетерогенних (різномірних) текстів на текстовій площині. Встановлено, що інтердискурсивність, як взаємодія різних ментальних, когнітивних процесів, над- і передтекстових структур, операцій, кодових систем, фреймів, відбувається на рівні не тексту, а дискурсу, і, як наслідок, відбувається особливий взаємозв'язок мовних одиниць, що спричиняє перехід від одного типу дискурсу і, відповідно, типу мислення, до іншого, в результаті якого починається взаємодія з іншими кодами, смислами, системами знань при оцінці та інтерпретації змісту тексту.

Визначено, що інтертекстуальність та інтердискурсивність є взаємообумовленими поняттями. У статті було доведено, що інтердискурсивність, як взаємодія дискурсів, маркується за допомогою таких інтертекстуальних виявів як алюзії та ремінісценції на сучасні світські, кінематографічні, віртуальні, медичні, правові, політичні та інші реалії.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку вважаємо дослідження інтердискурсивних маркерів у різних жанрах релігійного дискурсу, а також стосовно інших сфер інституційного спілкування: політичного, правового, медіа дискурсів.

Ключові слова: інтердискурсивність, інтертекстуальність, дискурс, текст, православна проповідь, англійська мова.

Постановка проблеми. Православній проповіді, як і будь-якому іншому тексту, властивий набір характерних типологічних ознак: «інтертекстуальність, тематична обмеженість, канонічність, діалогічність, сугестивність і імпресивність» [6, с. 29; 7, с. 50], що відрізняють її від інших текстів. Інтертекстуальність усвідомлюється як одна з семи властивостей текстуальності, без яких текст розглядається як «не-текст» (див. напр. про наявність у тексті 7 обов'язкових (незмінних) критеріїв текстуальності за В. Дресслером і Р.- А. де Бограндом [9]). У даному дослідженні зосередимо увагу на діалозі текстів і дискурсів, тобто на понятті *інтердискурсивності*, засобом вираження якого вважаємо першу з наведених характеристик православної проповіді – *інтертекстуальності*.

У проведеному нами дослідженні інтертекстуальності православної проповіді [7], розглянутому крізь призму трьох основних підходів до вивчення інтертекстуальності: філософсько-постструктуралістського, філологічного і жанровотекстового, було виявлено, що зазначене поняття є текстовою категорією, однак не обмежується лише площиною тексту. Більш того, було помічено, що інтертекстуальність, або діалог текстів, підштовхує до вивчення діалогу дискурсів, тобто інтердискурсивності, що й зумовлює **актуальність** цієї статті. Поняття інтертекстуальності та інтердискурсивності, на наш погляд, виявляються взаємообумовленими через те, що останнє (як взаємодія дискурсів) маркується за допомогою інтертекстуальних виявів: алюзій, ремінісценцій, прямих та непрямих цитат тощо. Зазначимо, що тексти

англомовних православних проповідей насичені різними видами і засобами інтертекстуальності, джерелами яких частіше є *гомогенні* (однорідні) тексти (наприклад: новозавітні, старозавітні, містичні, церковно-богослужбові, агіографічні, Святого Передання, патристичні, есхатологічні, аскетичні), рідше – *гетерогенні* (різномірні) тексти, тобто такі, що мають посилення на іншомовні тексти і фрагменти текстів інших дискурсивних практик (наприклад: мас-медійні, філософські, кінематографічні, політичні, психологічні, правові) [7, с. 58–59, 196, 247–259]. Саме таке поєднання гомогенних та гетерогенних текстів на текстовій площині, або інтердискурсивність як взаємодія різних дискурсів, когнітивних процесів, культурних кодів на рівні не тексту, а дискурсу, уможливорює **актуальність** даної статті, особливо з урахуванням цілком новаторського дослідження письмової форми сучасної англомовної православної проповіді, до якої належить промова, послання та звернення до пастви (див. напр. [13]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Н. Фейрклаф [12], досліджуючи феномен інтертекстуальності, запропонував термін інтердискурсивність, під яким розуміється змішування різноманітних жанрів, дискурсів або стилів, пов'язаних з інституційними та соціальними значеннями в одному тексті [19, с. 96]. Погляди Н. Фейрклафа на інтердискурсивність як діалог жанрів, дискурсів і стилів дотримуються багато зарубіжних (див. напр.: В. Бхатія [10], Л. Чуліаракі [11], М. Прентіс і М. Баркер [18], Цзяньго У [19]), а також вітчизняних (О.О. Бойко [2], С. Застровська і О. Найдюк [3], Н.К. Кравченко [4], О.В. Ляшко [7]) дослідників. Найбільш ґрунтовною, на наш погляд, є праця М. Прентіс і М. Баркер [18], в якій науковці приділяють значну увагу понятійно-термінологічному апарату та аналізу досліджень, присвячених поняттю інтердискурсивності. Аналіз останніх досліджень і публікацій доводить, що **актуальним** у сучасній лінгвістиці залишається проблема розмежування термінів інтердискурсивності, інтертекстуальності та суміжних термінів. Зазначимо, що під інтердискурсивністю, слідом за В.Є. Чернявською, розуміємо когнітивні процеси, що передують конкретній текстовій реалізації, а лінгвістичним виявом, що втілює когнітивні феномени на текстовій площині, є інтертекстуальність з системою своїх експліцитних чи квазіекспліцитних маркерів [5, с. 48; 8, с. 246].

Відзначимо праці вітчизняних дослідників інтердискурсивності (див. напр.: Ф.С. Бацевич [1], О.О. Бойко [2], С. Застровська і О. Найдюк [3]),

котрі ілюструють синтез дискурсів і текстів, послуговуючись матеріалами художніх текстів. Однак для сучасної наукової розвідки бракує аналізу інтердискурсивності в інших дискурсах, зокрема у релігійному. В останньому православні проповідники звертаються не тільки до діалогу текстів (інтертекстуальності), але й до взаємодії різних ментальних, тобто над- і передтекстових структур, операцій, кодових систем, фреймів у процесі текстотворення (інтердискурсивності), у результаті якого відбувається особливий взаємозв'язок мовних одиниць, що спричиняє перехід від одного типу дискурсу і, відповідно, типу мислення, до іншого, в результаті якого починається взаємодія з іншими кодами, смислами, системами знань при оцінці та інтерпретації змісту тексту [5, с. 48; 8, с. 247].

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у дослідженні інтердискурсивності у православної проповіді англійською мовою. Мета реалізується у низці завдань: ідентифікувати спільні і відмінні риси інтертекстуальності та інтердискурсивності; запропонувати власну дефініцію інтертекстуальності та інтердискурсивності у православної проповіді; дослідити засоби вираження інтердискурсивності у текстах православних проповідей англійською мовою.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, *інтертекстуальність у православної проповіді* є тексто- і смислотвірною категорією, яка формує проповідницький жанр завдяки паратекстуальним виявам, метатекстовому тлумаченню й архітекстуальним зв'язкам текстів Святого Передання, а також вербальним і невербальним запозиченням текстів або фрагментів текстів, що належать іншим дискурсивним практикам і культурним традиціям [7, с. 2]. У свою чергу, під *інтердискурсивністю*, слідом за В.Є. Чернявською, розуміємо когнітивну категорію, що відображає взаємодію різних систем знань, культурних кодів, когнітивних стратегій [8, с. 246], де маркерами не обов'язково виступають вербальні цитати (як у випадку з інтертекстуальністю), а просодичні, графічні чи інші ознаки, типові для певного типу дискурсу, що втілюються в інший дискурс [там само, с. 245].

Проілюструємо деякі зразки інтердискурсивності в сучасних православних різдвяних посланнях англійською мовою. У наступному прикладі спостерігаємо застосування проповідником окрім типових для проповідницького дискурсу цитат, різдвяних образів і символів, використання алюзій на сучасні світські різдвяні події і традиції:

Christ is Born! Glorify Him! Today, as we proclaim with joyous hearts that “God is With Us,” we give glory to God for the Feast of the Nativity in the Flesh of our Lord, God and Savior Jesus Christ. At the same time, we are surrounded by a host of images, symbols, icons, and representations of what the world thinks this Feast is, and what it should be. From Christmas trees live and fake, to reindeer and snowmen, the world is drowning in empty images of Christmas. And even in those images that seem to follow the tradition of the Church, we find lacking a true engagement with the brokenness and emptiness around us [14].

Зазначимо, що загалом увесь текст запропонованої проповіді присвячено події Різдва Ісуса Христа як прихід у світ Бога – Боготілення, тобто народження Еммануїла, що в перекладі з єврейського означає «З нами Бог». До типових для проповідницького дискурсу цитат, різдвяних образів і символів у цьому прикладі відносимо пряму цитату зі співу Великого Повечір'я Різдва Господа Бога і Спаса нашого Ісуса Христа, котрий являє собою вірш з Книги пророка Ісаї Старого Завіту (Іс. 8: 9–10): “*God is With Us*” («бо с нами Бог»), де пророк Ісаїа говорить про прихід Месії, ім'я Якого буде Еммануїл. Окрім таких власне інтертекстуальних засобів проповідник вживає не цілком властиві проповідницькому жанру алюзії на сучасні світські різдвяні події і традиції: *From Christmas trees live and fake, to reindeer and snowmen, the world is drowning in empty images of Christmas*. Зазначені «живі та штучні ялинки, олені і сніговики» вважаються універсально-прецедентними різдвяними символами, проте з християнської точки зору є порожніми образами Різдва, які контрастують з образом Христа, що народився у вертепі. У такий спосіб, спостерігаємо поєднання різних культурних кодів, дискурсів та традицій, котрі тлумачимо як вияви інтердискурсивності, тобто такі, що навіюють різні асоціації, а саме: християнські образи слабкості, поразки, бідності та смиренності (див. напр. ікону Різдва Христова або різдвяний вертеп) і світські образи (пор. з сучасною нью-йоркською різдвяною ілюмінацією), які традиційно є більш веселими, ошатними, сяючими, прикрашеними тощо.

Окрім сучасних світських образів в англійських православних проповідях уживаються сучасні прецедентні кінематографічні ситуації, як-от з фільму «Зоряні війни»: *Christ is born! Glorify Him! In recent years, we have been increasingly invited to immerse ourselves in a multitude of “universes” as an alternative to our everyday lives. Most recently, yet another installment of the “Star*

Wars” universe was released, and surely there will be more to come, along with an endless array of similar cinematic worlds and virtual realities in the realms of sports, entertainment, the internet and in the media. While promising an escape from the mundane, such things often leave us still trapped in our own world of earthly passions and desires.

Today, as we celebrate the Great Feast of the Nativity in the Flesh of Our Lord, God and Savior, Jesus Christ, we are invited to immerse ourselves, not into the world of escape, but into that “strange and glorious mystery” by which we are transfigured and transformed, embracing the Kingdom of heaven while allowing the Lord to embrace us. We are offered the possibility of encountering, not dazzling “heroes” of the three-dimensional, high definition sort, but rather the simple beauty of the birth of the child Jesus [15].

У наведеному вище прикладі з різдвяного послання висвітлено взаємозв'язок різних дискурсів: релігійного та кінематографічного, під останнім мається на увазі всесвітньо відома культова епічна фантастична медіафраншиза «Зоряні війни». Зазначимо, що в текстовому фрагменті з англійської православної проповіді зіставлено свято Різдва Христова і продовження саги про всесвіт «Зоряні Війни» з нескінченною безліччю подібних кінематографічних світів і віртуальних реальностей в сферах спорту, розваг, інтернету і засобах масової інформації. Інтердискурсивними маркерами вважаємо слова з сучасних кінематографічних світів і віртуальних реальностей: “*universes*” (всесвіти), “*Star Wars*” («Зоряні війни»), “*heroes*” (герої), а також прямі алюзії на цей кінематографічний світ: “*into the world of escape*” (в світ відходу від реальності) та “*the possibility of encountering, not dazzling “heroes” of the three-dimensional, high definition sort*” (можливість зустрічі не зі сліпучими тривимірними «героями» високої чіткості), які у тексті проповіді графічно маркуються лапками.

У православних проповідях англійською мовою в період дії карантину та обмежувальних заходів, що вживаються в усьому світі для попередження розповсюдження коронавірусної інфекції (COVID-19), спостерігаємо вживання проповідниками універсально-прецедентних слів (*the Coronavirus*) та висловів (*the Covid-19 pandemic*) властивих медичному дискурсу: *This year, our Paschal celebration comes in the midst of the Covid-19 pandemic, and not one of us is experiencing the full celebration of the services. <...> May we too, in keeping the Lord's Pascha, the First of Sabbaths, remember the poor and needy, the sick and suffering*

before ourselves, particularly at this time of the economic turmoil caused by the *Coronavirus* [16]. Як видно з прикладу, у присвяченому великодньому святу проповідницькому фрагменті крім типових для християнських проповідей наративів застосовуються медичні терміни, що спричиняють навіювання, асоціації, нагадування (маються на увазі ремінісценції) про гостру респіраторну інфекцію, що викликається коронавірусом SARS-CoV-2 (2019-nCoV).

Зауважимо, що в англomовних православних проповідях виокремлюються ознаки правового дискурсу у поєднанні з релігійним, що свідчить про наявність інтердискурсивності у проповідях: *On June 24, the American people received the news that the Supreme Court of the United States, in its opinion concerning the case of Dobbs v. Jackson Women's Health Organization, has overturned the right to abortion created by the court in its 1973 decision in Roe v. Wade. <...> The overturning of Roe v. Wade is the first step towards a society and culture that recognizes the value of all human life and every human being made in the image of the Creator. <...> Christians have been and may continue to be targets of anger and even violence on the part of those who believe that the right to abortion should be enshrined in law* [17].

Маркерами правового дискурсу вважаємо вислів *“the case of Dobbs v. Jackson Women's Health Organization, has overturned the right to abortion created by the court in its 1973 decision in Roe v. Wade”* (застосовується ремінісценція на історичне рішення Верховного Суду США щодо законності абортів – the Roe v. Wade Supreme Court decision), а також *“that the right to abortion should be enshrined in law”*, котрі у тексті проповіді мають графічне маркування курсивом, тоді як слово *“Christians”* та вислів *“every human being made in the image of the Creator”* – маркерами релігійного дискурсу.

Наведемо приклад співіснування релігійного та політичного дискурсів як виявів інтердискур-

сивності: *As such, it is heartening that politicians from both of our major political parties have increasingly turned their attention to crafting policies that support children and families. We should pray always that God give our political leaders wisdom and prudence while strengthening them in their good intentions* [17].

У першому реченні використаного вище прикладу проповідником вжито висловлювання: *“politicians from both of our major political parties”*, а також *“attention to crafting policies that support children and families”*, котрі вважаємо алюзіями на сучасну американську партійну систему, які засвідчують належність текстового фрагменту до політичного дискурсу. У другому реченні проповідник заохочує до молитви, що є ознакою проповідницького жанру. Така взаємодія проповідницького та політичного дискурсів є виявом інтердискурсивності.

У зазначених прикладах простежується перехід від одного типу дискурсу до іншого, відбувається злиття і взаємодія різних когнітивних процесів, культурних кодів, асоціацій, образів та систем знань, що свідчить про вияви інтердискурсивності у наведених зразках православних проповідей.

Висновки і пропозиції. Підбиваючи підсумок, зауважимо, що інтертекстуальність та інтердискурсивність, на наш погляд, є взаємообумовленими поняттями. У статті було доведено, що інтердискурсивність, як взаємодія дискурсів, маркується за допомогою таких інтертекстуальних виявів як алюзії та ремінісценції на сучасні світські, кінематографічні, віртуальні, медичні, правові, політичні та інші реалії.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку вважаємо дослідження інтердискурсивних маркерів у різних жанрах релігійного дискурсу, а також стосовно інших сфер інституційного спілкування: політичного, правового, медіа дискурсів.

Список літератури:

1. Бацевич Ф.С. Інтердискурсивність і глибини фікціональності художнього тексту: лінгвонаративні аспекти. *Мовознавство*. 2019. № 4. С. 3–12.
2. Бойко О.О. Інтердискурсивність у сучасному українському фентезі (на матеріалі роману Дари Корній «Гонимарник»). *Мовознавчий вісник*. 2018. № 24–25. С. 239–245. URL: https://www.researchgate.net/publication/353212849_INTERDISKURSIVNIST_U_SUCASNOMU_UKRAINSKOMU_FENTEZI_NA_MATERIALI_ROMANU_DARI_KORNIJ_GONIMARNIK (дата звернення: 22.01.2023).
3. Застровська С., Найдюк О. Інтердискурсивний характер художнього тексту (на матеріалі німецької мови). *Актуальні питання іноземної філології*. 2018. № 8. С. 93–99. URL: <https://apiph.vnu.edu.ua/index.php/apiph/article/view/232/225> (дата звернення: 22.01.2023).
4. Кравченко Н.К. Практическая дискурсология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа: Практическое пособие. Луцк: Воляньполиграф, 2012. 251 с.

5. Ляшко О.В. Взаємодія дискурсів і текстів в англомовній комунікативній компетентності у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти філологічних спеціальностей. *Scientific and pedagogical internship "The Baltic approach in the training of teachers-philologists"*: Internship proceedings (November 21 – January 1, 2023. Riga, the Republic of Latvia). Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2023. p. 46–50.
6. Ляшко О.В. Інтертекстуальність в англомовній православній проповіді: мультимодальний аспект. «Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика». Київ: Видавничий дім «Гельветика». 2021. Том 32 (71) № 6, Ч. 2 С. 29–34. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_2/6.pdf (дата звернення: 23.01.2023).
7. Ляшко О.В. Інтертекстуальність православної проповіді: таксономія і функції (на матеріалі англійської, російської та української мов) : дис. ... доктора філософії : 035 – Філологія. Київ, 2020. 267 с.
8. Чернявская В.Е. Лингвистика текста: Поликодовость, интертекстуальность, интердискурсивность. Москва: Директ-Медиа, 2014. 267 с.
9. Beaugrande R. de, Dressler W. Introduction to Text Linguistics. London & New York: Longman, 1981. 136 p.
10. Bhatia V. Interdiscursivity in professional discourse. *Discourse & Communication*. 2010. № 4. p. 32–50. DOI: 10.1177/1750481309351208 URL: https://www.researchgate.net/publication/249829159_Interdiscursivity_in_professional_discourse (дата звернення: 22.01.2023).
11. Chouliaraki L. & Fairclough N. Discourse in Late Modernity. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1999. 176 p.
12. Fairclough N. Analysing Discourse: Textual Analysis for Social Research. London: Routledge, 2003. 270 p.
13. Mollard T. metr. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/holy-synod/statements/his-beatitude-metropolitan-tikhon> (дата звернення: 18.11.2022).
14. Mollard T. metr. Nativity of our Lord 2013. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/holy-synod/statements/his-beatitude-metropolitan-tikhon/nativity-of-our-lord-2013> (дата звернення: 18.11.2022).
15. Mollard T. metr. Nativity of our Lord 2016. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/holy-synod/statements/his-beatitude-metropolitan-tikhon/nativity-of-our-lord-2016> (дата звернення: 18.11.2022).
16. Mollard T. metr. The Resurrection of Christ 2020. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/holy-synod/statements/his-beatitude-metropolitan-tikhon/the-resurrection-of-christ-2020> (дата звернення: 25.01.2023).
17. Mollard T. metr. Statement on the overturning of Roe v. Wade. *Official Statements, Speeches, Addresses, and Sermons*. URL: <https://www.oca.org/holy-synod/statements/his-beatitude-metropolitan-tikhon/statement-on-the-overturning-of-roe-v-wade> (дата звернення: 25.01.2023).
18. Prentice M. & Barker M. Intertextuality and Interdiscursivity. In *Oxford Bibliographies in Anthropology Oxford*: Oxford University Press. 2017. DOI: 10.1093/OBO/9780199766567-0012 URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/display/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0171.xml> (дата звернення: 22.01.2023).
19. Wu J. Understanding Interdiscursivity: A Pragmatic Model? *Journal of Cambridge Studies*. 2011. Vol. 6, No. 2–3. P. 95–115. URL: <https://doi.org/10.17863/CAM.1394> (дата звернення: 22.01.2023).

Liashko O. V. INTERDISCURSIVITY IN THE ENGLISH ORTHODOX SERMON

The article examines interdiscursivity in the English Orthodox sermons. It has been determined that intertextuality in the Orthodox sermon is a text- and meaning-making category that forms the preaching genre through the paratextual manifestations, metatextual interpretation and architextual connections of the Sacred Tradition texts, as well as by means of verbal and non-verbal textual borrowings belonging to other discursive practices and cultural traditions. Interdiscursivity in the Orthodox sermon is highlighted in the article as a cognitive category that reflects the interaction of different knowledge systems, cultural codes, cognitive strategies, where markers can be not only verbal quotations, allusions and reminiscences, as in the case of intertextuality, but also prosodic, graphic or other signs, typical of a certain type of discourse, embodied in another discourse.

It has been found that English-speaking Orthodox preachers use intertextuality as a dialogue of homogeneous and heterogeneous texts on the textual plane. It has been established that interdiscursivity, as an interaction of various mental and cognitive processes, supratextual and pretextual structures, operations, code systems, frames, occurs not at the level of the text, but at the level of the discourse, and, consequently, a special interrelationship of linguistic units occurs, which causes a transition from one type of discourse

and, accordingly, the type of thinking, to another, as a result of which interaction with other codes, meanings, systems of knowledge begins when evaluating and interpreting the content of the text.

It has been determined that intertextuality and interdiscursivity are mutually dependent concepts. It has been proved in the article that interdiscursivity, as the interaction of discourses, is marked by such intertextual manifestations as allusions and reminiscences to modern secular, cinematic, virtual, medical, legal, political and other realities.

A promising area of further research is a study of interdiscursive markers in various genres of religious discourse, as well as in relation to other areas of institutional communication, i.e. political, legal and media discourses.

Key words: *interdiscursivity, intertextuality, discourse, text, the Orthodox sermon, the English language.*

УДК 811.161.2:94](045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/32>**Онуфрієнко О. П.**

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ ЗАБУТИХ АБО ВИКРЕСЛЕНИХ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО МОВОЗНАВСТВА

Актуальність заявленої теми полягає в тому, що настав час повернути викреслені, викинуті з нашої мовознавчої науки імена тих, хто закладав і формував засади українського мовознавства, захищав українську мову від асиміляції, доводив її окремість і заперечував радянську мовознавчу теорію про «колиску трьох братніх народів», де одразу виникли три мови.

Метою та завданням даної роботи є намагання довести необхідність мовознавчих досліджень наукових здобутків цих забутих вчених та їх актуальність у наш час, їх активне використання в навчальних мовознавчих курсах для філологів та повернення в історію української культури та української мови.

П. Житецький, І. Огієнко, Ю. Шевельов, М. Жовтобрюх довели, що українська мова сформувалась самостійно і не має спільного лінгвістичного коріння з російською, розмежували українську і білоруську мови, показавши, що українська мова виникла на взаємодії полоцько-рязанського та киево-поліського діалектів, а не внаслідок розпаду (за О. Шахматовим) «общерусского языка». У своїх мовознавчих працях вчені підтвердили істинність того, що не було ніяких спільних етносів, які мали одну мову, адже українська мова була діалектно диференційована.

Створена науково обґрунтована періодизація історії української мови, визначила і шляхи формування української літературної мови.

Розкриваючи зміст досліджень забутих, табуованих українських вчених, ми пізнаємо обшир їх досліджень і їх значення для сучасної української науки.

Ключові слова: ікавізм, слов'яно-українська мова, книжна українська мова, релігійна поезія, культура писемної і усної мови, правопис, періодизація.

Постановка проблеми. Сьогодні, у сучасному українському мовознавстві постає завдання вивчення, поширення і популяризації праць тих мовознавців, імена яких були викреслені з української мовознавчої науки через політичні репресії та гоніння на українську еліту впродовж десятиліть.

Повернення праць багатьох українських учених-мовознавців, викреслених з історії мовознавства, у сучасну мовознавчу науку дуже важливе для поєднання високої лінгвістичної науки не лише з сучасними науковими дослідженнями, а і з щоденними практичними завданнями нашої освіти.

Тому у навчальних курсах «Загальне мовознавство» та «Вступ до мовознавства», де йдеться про різні етапи та періоди розвитку української мови, на нашу думку, слід привернути увагу студентів-магістрів до вивчення здобутків таких постатей, як: П. Житецький, І. Огієнко, М. Жовтобрюх, Ю. Шевельов. Адже їх доробок – свідчення високого рівня філологічної науки, яка мала великий вплив на перспективи становлення і розвитку

української літературної мови, був незаслужено викреслений з українського мовознавства. Розглядаючи здобутки цих учених на практичних заняттях, розкриваємо ідеї, концепції та відкриття призабутих філологів, роботи яких витримали перевірку часом і сьогодні вивчаються у сучасній вітчизняній науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі лінгвісти як Бевзенко С.П., Семчинський С.В., Русанівський В.М., Єрмоленко С.Я., Кочерган М.П., Дорошенко С.І. та інші у своїх працях звертаються до досягнень цих вчених, викреслених з українського мовознавства, і повертають їх у сучасну науку. Це питання історії та теорії лінгвістики, лексики, фонетики, стилістики, морфології, синтаксису та подібні, які відкривають нові горизонти їх дослідження і вивчення у сучасних умовах.

Постановка завдання. З огляду на висвітлення діяльності Житецького, Огієнка, Жовтобрюха виокремлюються цілі запропонованої статті:

1) повернути у сучасну науку мовознавчі праці Огієнка, Житецького, Шевельова, Жовтобрюха;

2) з'ясувати і окреслити їх новітні ідеї в галузі таких мовознавчих розділів як фонетика, морфологія, синтаксис та подібне;

3) показати, як формувалася українська літературна мова у дослідженнях цих учених.

Виклад основного матеріалу. Становленню і розвитку українського мовознавства сприяла наукова подвижницька праця багатьох учених, викреслених з історії української культури і фізично знищених, або несправедливо забутих. До цих учених належать П. Житецький, І. Огієнко, М. Жовтобрюх та Ю. Шевельов.

Одним з тих, хто закладав і формував засади українського мовознавства, був Павло Житецький. Навчаючись у Переяславській семінарії, він привернув увагу вчителів своїми здібностями, і про нього говорили, що учень «способностей весьма хороших и прилежания усердного». Своє навчання Павло продовжив у Київській духовній академії, адже був із священникової родини. Та за бунтарський дух, участь у громадському житті, його через 3 роки з академії відрахували. Згодом П. Житецький вступає до Київського університету на історико-філологічний факультет і так стає на шлях, з якого не зверне до кінця життя.

У університеті Павло – активний учасник університетського студентського братства, де заприятелював з такими братчиками як М. Драгоманов, М. Лисенко та М. Старицький.

Випускник історико-філологічного факультету Київського університету, він викладає у Кам'янець-Подільській гімназії, де проявляє себе гарним викладачем словесності з прогресивними поглядами на освіту. Вже в той час він збирає український фольклор, цікавиться українськими архаїзмами, діалектизмами. За здобутки у викладанні словесності його переводять до Києва, де він згодом викладатиме у знаменитій Колегії, заснованій Павлом Галаганом. Набувши педагогічного досвіду, він з часом створить низку навчальних підручників.

За близьку дружбу з М. Драгомановим та активну участь у громадському житті: він був членом і засновником багатьох українських просвітницьких, культурних і наукових організацій, зокрема і Старої Громади – його внесуть до списку неблагонадійних, складеного Міністерством народної освіти. Як відомо, 1876 року було видано Емський указ, який затиснув і українську мову, і українську культуру у лещата заборон, а багатьох українських культурних діячів поставив поза законом. М. Драгоманов, наприклад, змушений був емігрувати, а П. Житецького звільнено

з Колегії і він переїжджає до Петербурга, де викладає у Петербурзькому університеті впродовж двох років «Філософію мовознавства».

З часом він долучається до викладання української мови в недільних школах. Зауважимо, що у просвітницькій діяльності того часу брали участь такі видатні постаті як Т. Шевченко, І. Нечуй-Левицький, М. Драгоманов і наступні молоді покоління: Леся Українка, І. Франко та інші. Слід згадати про подвижницьку працю Тараса Шевченка, який переклав «Давидові псалми» для використання їх у недільних школах, сам створив «Букварь южнорусский», перший примірник якого побачив чи не за день до смерті. Житецький навчає дітей рідною мовою, використовуючи і «Кобзар» Т.Г. Шевченка, і його «Букварь».

Захоплення українським фольклором почалося з 1862–63 рр., коли разом з побратимами Тадеєм Рильським, Миколою Лисенком та Михайлом Старицьким він «пішов у народ». Подорожуючи Полтавщиною, Київщиною записуючи народні пісні, мелодії. Павло Гнатович зазначав, що ніколи не приховував свого «українофільського другосповідання». Він визнавав себе українофілом в сенсі просвіти народу, його культури, мови, літератури. 1874 року на Археологічному з'їзді П. Житецький доповів про Пересопницьке Євангеліє, яке свого часу знайшов Іван Мазепа. Учений довів, що це перше Євангеліє з живою українською мовою, і що це давня пам'ятка українського письменства. Наукова діяльність цього мовознавця пов'язана з лексикографією. П. Житецький організував групу філологів для укладання словника української мови. До складу цієї групи увійшли М. Драгоманов, М. Старицький, П. Чубинський, В. Антонович. Цю копітку працю П. Житецького доопрацює Б. Грінченко, і вона стане першим Словником української мови. Також Житецький був перекладачем, фольклористом, працював над удосконаленням українського правопису. Саме Павло Гнатович викинув з правопису «ъ» і з'явилася буква «є», яку вчений назвав «місяць з ротиком». Він наполягав на тому, що у написанні слів українською мовою треба йти за морфологічним принципом. Привертає увагу дослідження Житецького в галузі української історичної фонетики «Очерк звуковой истории малорусского наречия» (1876 р.), яке було першою в українському мовознавстві ґрунтовною працею з історії фонетики української мови. Він спробував розробити цілісний системний підхід до історико-фонетичних явищ. Особливе місце в цій праці посідає, на думку Ю. Шевельова, дослідження про збіг

приголосних в українській мові. Унікальною, з мовознавчого погляду, також є праця «Нарис літературної історії української мови в XVII ст.», де вчений пояснив, як з «ѣ» постало українське «і», так званий ікавізм української мови, що зблизило її з європейськими мовами.

Вчений вивчав взаємозв'язок слов'янських мов, тому його вважають першим істориком української літературної мови. Ще до М. Грушевського, П. Житецький сформулював концепцію безперервного розвитку української мови, яку в той час вважали наріччям російської мови, зіпсованою польською мовою і обґрунтував, таким чином, безперервний розвиток українського народу і його культури, ще з часів Київської Русі.

Як активний громадський діяч брав участь у створенні недільних шкіл, адже стояв на позиціях викладання шкільних предметів українською мовою, бо вважав, що рідна мова є запорукою розвитку нації.

Спадщина П. Житецького має велике значення і у наш час, адже наповнена прогресивними ідеями, новітніми науковими концепціями, багатим тематичним і фактичним матеріалом, тому і зараховують цього вченого до основоположників української мовознавчої науки.

До найвидатніших постатей української культури, викреслених з неї, несправедливо забутих і належить Іван Огієнко, або митрополит Іларіон. Ім'я цього вченого має бути вписане в історію української культури, адже він був видатним вченим-лінгвістом, релігієзнавцем, істориком, політичним і громадським діячем. Захоплюючись стародруками, занурюючись у текстологію, зокрема вивчаючи творчість Іоанікія Галятовського – письменника, агіографа, публіциста, оратора-повідника, богослова, який посів почесне місце у розвитку теорії українського красномовства і заклав основи риторичного вчення українською мовою. Згодом ця наукова праця сприяла створенню І. Огієнком історії українського друкарства та нової науки палеотипії.

Іван Огієнко як видавець, політик, науковець, релігійник залишив великий творчий спадок, що може, на думку дослідників, нараховувати понад 100 томів. Так, І. Огієнко, як джерелознавець, повернувшись у науку багато цінних історичних пам'яток, які належали до культурної спадщини польського, молдавського, білоруського, грецького, чеського, словацького та інших народів. Своєю працею над цінними історичними пам'ятками вчений багато зробив для розбудови архівної справи України. Ці пам'ятки сприяли створенню І. Огієнком

монографій, нарисів, посібників та інших наукових розвідок і досліджень. Сьогодні відомі його палеографічні нариси «Загублена українська грамота першої половини XX ст.» (1935 р.), «Загублений Крем'янецький стародрук: «Синод луцький 1638» (1931 р.) і багато інших.

Діяльність Івана Огієнка багатогранна. Українською перекладав Біблію, а здійснення такого перекладу було мрією його життя. Робота над ним тривала 42 роки і цей переклад вважається найкращим з-поміж перекладів Біблії. Як архімандрит, а згодом єпископ, Іларіон-Огієнко наголошував, що богослужбовою мовою церкви мусить бути жива українська літературна мова, або мова староукраїнська. Повністю його переклад Біблії вийшов у Лондоні 1962 р., а рукопис складав 14 000 сторінок із примітками.

І. Огієнко багато перекладав релігійної літератури, сьогодні відомо 44 назви. Британське біблійне товариство визнало переклад І. Огієнка Біблії українською мовою одним з найкращих у світовій історії.

Вчений укладав словники, здійснював конкордацію творів Т.Г. Шевченка, яку виконав двічі, адже перша робота зникла. І ця праця у 4-х томах була видана у Канаді лише після його смерті.

Цікавий і вагомий енциклопедичний доробок залишив Іван Огієнко. Це: «Історія української культури», «Українська церква», «Історія української літературної мови», «Дохристиянські вірування українського народу», які і сьогодні привертають увагу дослідників і на які посилаються у наукових розвідках вчені.

Сам Огієнко вважав «рідномовну політику» окремою наукою. Він писав, що літературна мова має невичерпне джерело перлин у живій мові. Учений казав, що літературна українська мова ще недостатньо вироблена, тому потрібно працювати у цьому напрямку дуже наполегливо. Ще у 20-х роках І. Огієнко довів правильне вживання прийменника «в», а не «на» Україні, а вживання «на» Україні називав граматичною ознакою нашого колишнього поневолення і рабською формою.

Слід зауважити, що І. Огієнко був націєцентричним вченим, на його думку мова – культурна ознака кожної нації, і народ, який не розуміє сили і значення рідної мови, не працює для збільшення її культури, тому й ніколи не стане свідомою нацією і не стане на шлях державності. Ця його думка стала пророком на все XX століття.

Вчений-мовознавець стверджував, що мова – це форма нашого життя, культурного й національного, це форма нашого організування. Мова –

душа кожної національності, її святощі, її національний скарб. Мова, вважав учений – то серце народу, зникне, загине мова – загине народ. За спогадами сучасників, вчений називав себе постійним богомольцем за кращу долю українського народу.

Іван Огієнко як лінгвіст довів, що українська мова не має спільного лінгвістичного коріння з російською. Так, його праця «Історія української літературної мови» (1950 р.) стала відомою в усьому філологічному світі. Огієнко стверджував, що під «благотворним впливом» російської, українська мова впродовж трьох століть боролась за виживання і ледь не загинула. Вчений політику партійного керівництва щодо української мови, культури, історії називав справжнім терором і її нищенням. Він вбачав у заходах комуністів нищення нації, адже мова – найцінніший скарб, душа нації.

Окремої уваги заслуговує діяльність І. Огієнка як громадського діяча, адже він, очоливши міністерство освіти УНР, провадив українізацію, і як викладач створив понад 20 навчальних книг (М. Тимошик), що вийшли у 1917–1918 рр. десятитисячними накладами. Згодом саме І. Огієнку доручили укласти український правопис. Опрацювавши основні правила цього правопису, у 1921 році вчений його уклав. Згодом, у 1929 р., правопис Огієнка ліг в основу нового українського правопису, але 1933 року він був оголошений націоналістичним і заборонений. На жаль, досьгодні укладений вченим правопис не повернувся в Україну.

Зауважимо, що І. Огієнко був поліглотом, адже володів українською, польською, старогрецькою, старослов'янською, латиною, церковнослов'янською, німецькою, англійською мовами.

До громадської діяльності І. Огієнка ще належить його діяльність Міністром віросповідань, де він стверджував і запроваджував українську мову у службу Божу. Багато зробила ця обдарована людина і як церковний діяч: керував Українською автокефальною православною церквою, Іларіон Огієнко сприяв проголошенню Акту об'єднання трьох українських автокефалій за кордоном, і, дослідники його діяльності вважають, що він заклав підвалини організаційного оформлення української православної автокефалії та національно-мовної єдності українців діаспори та України.

Іван Огієнко 22 січня організував акт злуки Західноукраїнської Народної Республіки з Укра-

їнською Народною Республікою та запропонував вважати цей день державним святом, яке стало відзначатися як державне свято лише із здобуттям Україною незалежності.

До його надзвичайно потрібних починань належить заснування 30-томної «Бібліотеки українознавства». Обсяг його спадщини – понад 1800 праць. Це і навчальна література, і наукові монографії, і переклад Біблії, і церковна література, і прозові та віршовані твори. Вся його спадщина: рукописи, друковані книги, на жаль, не в Україні. Впродовж 1917–1918 років учений підготував і видав понад 20 навчальних книг, наклад яких наближався до 100 000 примірників.

Іван Іванович вів активне громадське, політичне, а згодом і церковне життя, що не заважало писати віршовані, прозові твори. По собі І. Огієнко залишив і художні твори, і поезію. Цей доробок складає понад 10 томів, але в Україні він не відомий. Так, його ніжно-лірична пісня «Не питай, чого в мене заплакані очі» довгий час вважалась народною, хоча вона авторська, а для поета – це найвища шана.

Відомий мистецтвознавець та богослов Дмитро Степовик вважав кожен день довгого життя митрополита (а він прожив 90 років) днем бджоли, що від світання до смеркання носить по краплині мед до свого вулика.

Вражає багатогранність таланту цієї обдарованої людини, адже з-під пера Івана Огієнка вийшли цілі цикли віршів з глибоким філософським проникненням: «Легенди світу» (1946 р.), «Філософські містерії» (1957 р.), «Бог і світ» (1964 р.). Поет-Огієнко створив особливий жанр – сучасну релігійну поезію, адже вважав, що силою впливу така поезія сприятиме людині стати ближче до Бога, «обожнитися». «Я все зробив, що зміг», – писав І.І. Огієнко, і справді, творча спадщина його безцінна. Згідно заповіту вченого, всі його надбання мають бути передані Україні, але за умови її незалежності та вільної української церкви.

Видатний українець – І. Огієнко прожив 90 літ, все своє життя присвятив українському народу, зростанню його духовності, утвердженню національної свідомості, сприяв становленню Української православної церкви. Його ім'я має бути повернене в нашу історію, культуру, наше сьогодення.

До вчених не заборонених, але забутих, належить Жовтобрюх Михайло Андрійович – мовознавець, що вивчав проблеми сучасної української літературної мови, її історію, історію мовознавства, був укладачем навчальних підручників.

Досвід викладання української мови у різних педагогічних інститутах України, Узбекистану, Росії (м. Тюмень) сприяв створенню ним цілої низки підручників з української мови: «Курс сучасної української літературної мови» (4-е видання, 1972) Київ, «Історична граматики української мови» 1980 рік, «Українська граматики» 1986 р. Київ. Він був автором шкільних підручників з української мови, посібників для університетів та педагогічних інститутів. За його підручниками навчалося не одне покоління українців, вони користувались попитом. Згодом, як завідувач відділу теорії української мови Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні АН УРСР, він створив монографію з культури писемної та усної української мови, звертався до проблем соціолінгвістики, що є актуальним і сьогодні. А його праця з порівняльної граматики слов'янських мов посіла почесне місце серед найкращих мовознавчих досліджень.

Увагу дослідників-лінгвістів сьогодні привертають праці: «Мова української преси (до середини 90-х років XIX ст.)», «Мова української періодичної преси (кінець XIX–XX початок ст.)». Не випадково вчений звернувся до глибокого вивчення української преси цього періоду, адже Валуєвський та Емський укази заборонили використання української мови, українського друкованого слова у Наддніпрянській Україні, і осередком друку українського слова стає Західна Україна, але навіть надруковані у Західній Україні книжки не дозволялося ввозити в Наддніпрянську Україну. Тому навіть «Кобзар» Т.Г. Шевченка маскували, пересилаючи у папері для сигарет, так званий «Кобзар» Abadi. Причину вільного друку українського слова в Австро-Угорщині вчений пояснював тим, що Австро-Угорщина дозволяла певну свободу українству, адже використовувала його проти польськості. Він писав, що «західно-українська преса мала всеукраїнське значення і не тільки тому, що в ній брали участь або її підтримували представники передової східноукраїнської інтелігенції, а, головне, тому, що вона ставила і розв'язувала проблеми, важливі для всього українського народу» [1, с. 49]. Іван Огієнко згодом підтримав цю думку Михайла Жовтобрюха про маніпулювання австро-угорської влади українським питанням.

Осібне місце у науковому доробку М. Жовтобрюха посідає «Історія української мови. Фонетика», її називають однією з найкращих спроб вивчення історії звукового складу української мови, створена вона у співпраці з такими науковцями як В. Русанівський, В. Складенко. Це була

перша з 4-х книг серії «Українська мова»: «Морфологія» 1978 р., «Лексика і фразеологія» 1983 р. та «Синтаксис» 1983 р. Ця наукова праця була відзначена премією ім. І. Франка НАН України. Треба зауважити, що саме М. Жовтобрюх дав вичерпний діахронічний опис звукової системи української мови у єдності її фонематичного і фонетичного аспектів.

М. Жовтобрюх автор 300 мовознавчих праць. Зокрема, його цікавили проблеми культури української мови, історії українського правопису, проблеми граматики, методики навчання грамоти та грамотного письма. Так, наприклад, у 1969 році вийшла його невелика, але дуже потрібна книжечка, «Слово мовлене», де йдеться про значення літературної вимови, про обов'язкове дотримання мовних норм, про дотримання орфоепічних норм української літературної мови, про дотримання милозвучності, про особливості українського наголосу.

Вчений залишив великий науковий спадок досліджень різних аспектів української мови, висловив багато думок та ідей щодо національної преси, яка, на думку М. Жовтобрюха, має виходити мовою того народу, для якого призначена. Дослідники відзначають, що і у XXI ст. ідеї та думки українського вченого щодо мови національної преси дуже актуальні.

Отже, постать М. Жовтобрюха має посідати почесне місце в історії українського мовознавства.

До імен, викинутих з історії української культури, історії українського мовознавства, імен табуйованих, належить ім'я Юрія Шевельова. Він писав під багатьма псевдонімами: Юрій Шерех, Гр. Шевчук, Шерех, Григорій Шевчук, Юрій Шевельов. За походженням – німець, прізвище батька-генерала – Шнайдер-Шевельов, але свідомо записався українцем.

Батько Шевельова був генерал-майором і монархістом. Родина належала до шляхетних московських родин етнічних німців, де переважно говорили російською мовою, але було заведено один день говорити французькою, другий – німецькою, третій – англійською. Сам Юрій українську мову вважав не милозвучною, але лише одна фраза, сказана двоюрідним братом, про те, що мова багатьох мільйонів не може бути немилословною, назавжди змінила його ставлення до неї. Свій перший твір українською мовою він написав за допомогою матері, наполовину українки, наполовину – німкені.

Хлопець навчався у Харківському університеті (в той час – Педагогічний інститут професійної

освіти), згодом, в аспірантурі, під керівництвом Л. Булаховського, О. Білецького, яких називав своїми учителями.

Після захисту дисертації «Із спостережень над мовою сучасної поезії: ораторський жанр у політичній ліриці П. Тичини», він викладав у цьому ж університеті, потім стає доцентом Харківського університету, а згодом завідує кафедрою української філології.

Залишившись у Харкові під окупацією, Шевельов робив дописи в газету «Нова Україна», і його публікації стосувалися мовознавства та історії. У наш час на будинку, де він жив, було відкрито меморіальну дошку, яку за наказом міських властей розбили, нібито за співпрацю Шевельова з нацистами. Під тиском обставин Юрій Володимирович змушений виїхати до Львова, де написав працю «Внесок Галичини у формування української мови».

Ю.В. Шевельов переїхав до Німеччини і став працювати в Українському вільному університеті (УВУ) доцентом слов'янської філології. Цікавився історією української мови, тому після захисту у цьому університеті докторського наукового ступеня створив книгу «Нарис сучасної української літературної мови», де висловив багато цікавих думок щодо її становлення і розвитку.

Згодом вчений почне викладати у Гарвардському університеті, а потім і у Колумбійському, де стає найвідомішим славістом на Заході, а українська мова завдяки його зусиллям займає почесне місце серед світових наукових інтересів. Ю. Шерех веде активну громадську роботу, адже був засновником і учасником багатьох товариств: «Слово» (об'єднання українських письменників), УВАН (як президент) та інших.

Унікальною і фундаментальною працею Ю. Шевельова була «Історична фонологія української мови», де вчений вів розвиток української мови з праслов'янської мови і зробив це у широкому діалектному, міжмовному, текстальному та історичному контексті. Відстежуючи і встановлюючи причинно-системні зв'язки між фонетичними змінами у мові, Ю. Шевельов зробив багато відкриттів: розмежував українську і білоруську мову, довівши, що українська мова виникла на взаємодії давніх діалектів – полоцько-рязанського та києво-поліського, тим самим вщент розбивши теорію О. Шахматова про розпад «общерусского языка».

Своїми науковими розвідками про формування слов'янства, вчений розвінчував міфологеми, зокрема російських вчених, «про общерусский

язык», і вважав таку боротьбу з науково хибними та ідеологічно шкідливими теоріями справою свого життя. Він категорично стверджував, що і в давні часи не було ні південно-, ні західно-, ні східнослов'янської мови, ніяких спільних етносів, що мали одну мову, адже мова була діалектно диференційована. Розвиток мовознавчих досліджень у подальшому підтвердив наукові висновки Ю. Шевельова. Він писав: «Я дістав перший примірник своєї «Історичної фонології» мови нашої нещасної. Це було діло мого життя і я його побачив» [3, с. 5]. Видано у 1979 році в Нью-Йорку англійською мовою, 2002 року перекладена українською. Саме цю працю називають переломною точкою у слов'янському мовознавстві, адже обґрунтовано було доведено, що ніякої «давньоруської мови» як колиски трьох мов не було. Тому в радянський час ім'я вченого заборонили навіть згадувати, адже він посмів розвінчати імперський міф про єдиний народ і єдину мову. Сьогодні цей міф продовжують озвучувати найвищі посадові особи російського агресора. О. Супрунук зауважила: «...далекосяжне значення книжки О. Шевельова для майбутнього розвитку слов'янського мовознавства і наших уявлень про процес формування східнослов'янських мов та народів без перебільшення епохальне» [8].

Так, Ю.В. Шевельов як вчений займався, насамперед, мовознавством, але окрім цього залишив по собі багато літературознавчих, театрознавчих, культурологічних, літературно-критичних дописів.

Широкою популярністю користувався його підручник, виданий 1951 року у Мюнхені «Нарис сучасної української мови», який створювався автором для широкого кола читачів, тому мова його проста і доступна, а матеріал подається надзвичайно цікаво.

Особливу увагу привертає його праця «Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941). Стан і статус». Він дослідив як незалежність 1917–1920 років сприяла розвитку української мови.

Шевельов був надзвичайно активним громадським діячем, учасником наукового та культурного життя української діаспори, писав багато рецензій, редагував та готував до друку словники. Його мемуари «Я – мене – мені і довкруги» відкривають світ його спогадів, мрій, передають відчуття тієї епохи, в якій жив і творив Великий Українець – Ю.В. Шевельов.

У доповіді на першому з'їзді Міжнародної асоціації Україністів (27.08.1991 року в Києві) він зау-

важив: «Не ждіть рятунку ні від кого...» [11, с. 7–8] і наполягав, що потрібно «реабілітувати події, людей, керуючись дороговказами великої історії, щоб бути ефективними і справедливими в побудові нового суспільства» [11, с. 7–8]. Він усвідомлював історичну роздвоєність української культури, і хотів поєднати в єдине ціле і українську зарубіжну, і українську материкову культуру.

Ще 65 років тому великий патріот України назвав 3 біди українців і 3 страшних ворогів українського відродження: Москва, українська провінційність, комплекс кочубеїщини. Цю думку Ю. Шевельов висловив у дописі «Москва, Маросейка» до 300-літнього ювілею переяславської угоди. Сьогодні кочубеїщина – це колаборація з ворогом і ми свідки того.

Слід згадати, що саме цей вчений науково обґрунтував періодизацію історії української мови, яку дуже схвально сприйняли і підтримали сучасні українські мовознавці та славісти.

Заглиблюючись у тексти Ю. Шереха, відкриваєш новий світ ідей, думок, які стимулюють уяву, і дивуєшся їх всеосяжності. Кожна з висловлених думок, передбачень, може стати окремим науковим дослідженням.

Із наукової спадщини Ю. Шереха стає зрозуміло, що його не цікавило все очевидне, адже він починався «на полі незнань, сумнівних знань, ортодоксальних мітологем, свідомих і несвідомих містифікацій» [12, с. 6]. Його праці з літературоз-

навства, філософії, театрознавства, мистецтвознавства, культурології надзвичайно фахові, тому що автор робить аналіз естетично заглибленим і дуже конкретним. При цьому він викладає велику кількість нових ідей, нових думок, які спонукають до наступних, дуже конкретних, багатограних досліджень. «Багатоаспектність в осмисленні широкого тла подій доби, не лише не виключає, а навпаки, унаочнює зосередженість на особистості творця, його індивідуальних рисах й особливостях» [12, с. 6]. Але наукова розвідка одночасно є і «портретом» митця, про якого йдеться і «портретом» самого автора [2, с. 6].

Його спадщина нараховує понад 900 найменувань: літературно-критичних, культурологічних, історичних, політичних есе та нарисів, наукових досліджень і розвідок. І сьогодні настав час повернути ім'я Юрія Володимировича Шевельова на материк української культури.

Висновки і пропозиції. Презентовані імена видатних українських мовознавців та їх праці потребують поглибленого вивчення, повернення у мовознавчий науковий контекст, адже кожен з цих науковців працював над удосконаленням культури української мови, розвитком української літературної мови, сприяв тому, щоб українська мова, яка зазнала тоталітарних переслідувань та жорстоких утисків не лише збереглася, а й почала розвиватися та посіла почесне і гідне місце серед інших слов'янських мов.

Список літератури:

1. Баландіна Н.Ф. М.А. Жовтобрюх як дослідник мови української преси. Слов'янський збірник. Київ, 2013. Вип. 17. С. 47–55.
2. Белей Любомир. Як руйнували Карфаген «общерусского единства». Фундамент. Російський світ «руського міра» Tyjden' UA. Історія. 2015.
3. Казакевич О.М. Педагогічно-наукова та громадська діяльність П.Г. Житецького. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова: Київ, 2005.
4. Пентилук М. Рідномовний кодекс Івана Огієнка Дивослово. 2007. № 12. С. 38–40.
5. Прищенко А.П., Степаненко М.І. Жовтобрюх Михайло Андрійович // Енциклопедія сучасної України у 30 т.: НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України 2001–2020.
6. Провідники духовності в Україні [Текст]: довідник за ред. І.Ф. Кураса. Київ: Вища школа. 2003. 783 с.
7. Степаненко М.І. Патріарх українського мовознавства. Полтава: АСМІ, 2005. 113 с.
8. Супрунук О. Юрій Шевельов: життя як текст. Книжки, дослідження, інтелектуальна спадщина. До ювілею видатного вченого. URL: <http://nbuv.gov.ua/node/4535> (дата звернення: 10.01.2023)
9. Тимошик М. Смирений богомолець за кращу долю українського народу. К.: Либідь, 1995. С. 7–47.
10. Тимошик М. Шевченкіана Івана Огієнка [Текст] Дивослово. 2007 № 3. С. 33–37.
11. Шевельов Ю. У довгій черзі: проблеми реабілітації життя «Сучасність», № 2. 1990.
12. Шерех Юрій. Поза книжками і з книжок Вид-во «Час». «Українська модерна література». Київ, 1998. 456 с.

Onufriyenko O. P. SCIENTIFIC ACTIVITY OF UKRAINIAN SCIENTISTS FORGOTTEN OR DELETED FROM THE HISTORY OF UKRAINIAN LINGUISTICS

The relevance of the stated topic is that now is time to return the names that have been crossed out and thrown away of our linguistic science. The names of those who laid and formed the foundations of Ukrainian

linguistics, protected the Ukrainian language from assimilation. The names of those who proved its individuality and denied the Soviet linguistic theory of the “cradle of three fraternal nations”, where three languages arose simultaneously. The aim and task of this work is to try to prove the need for linguistic research of the scientific achievements of these forgotten scientists and their relevance in our time. Active usage of their works in educational linguistics courses for philologists and a return of their names to the history of Ukrainian culture and the Ukrainian language. P. Jytet'kiy, I. Ogiyenko, Yu. Shevel'ov proved that the Ukrainian language was formed independently and has no common linguistic roots with Russian.

These scientists distinguished Ukrainian and Belarusian languages, showed that the Ukrainian language arose from the interaction of the Polotsk-Ryazan and Kyiv-Polish dialects, and not as a result of disintegration of “common Russian language”. In their linguistic works, scientists confirmed the truth that there were no common ethnic groups that had one language, because the Ukrainian language was dialectally different.

A scientifically based periodization of the history of the Ukrainian language was created, and the ways of the formation of the Ukrainian literary language were determined.

Revealing the content of the research of forgotten, tabooed Ukrainian scientists, we learn the extent of their research and their significance for modern Ukrainian science.

Key words: *Ikavism, Slavic-Ukrainian language, literary Ukrainian language, religious poetry, culture of written and oral language, spelling, periodization.*

Prosiannyk O. P.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

Tarassenko S. Ye.

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

COGNITIVE VALUE OF SCIENTIFIC CONCEPT

The article studies the essence of scientific theory and scientific concept. It is clarified what the concept is and how it differs from other forms of holistic knowledge, and what criteria the concept must meet in order to be called scientific.

It was determined that the closest philosophical branch to science is the philosophy of science, as well as another discipline adjacent to linguistics – the philosophy of language. The philosophy of language is a research branch of philosophy that elucidates the role of language and speech in cognitive processes and structures of consciousness.

The role of methodology as a transitional type of intellectual activity that combines the subject-pragmatic nature of the philosophy of science and the object-argumentation nature of science is outlined. The first scientist who explicitly and unambiguously made linguistic research dependent on methodology was Ferdinand de Saussure. Saussure did not use such a term, but spoke of «point of view».

It is proposed to consider the essence of scientific knowledge in the formation of methodically conceptualized and logically reasoned knowledge. And if the formal conceptualization of scientific knowledge concerns its existence as a theory or concept, then the essential conceptualization concerns the very nature of such knowledge, the degree of its objectivity or subjectivity. The essential aspect of scientific knowledge also reveals a relationship to nomotheticity or idiographicity in the understanding of the object and problem, and deductiveness or inductiveness of scientific analysis.

Methodological integrity and pragmatism are defined as the most essential characteristics of a scientific concept. The analysis of a scientific concept should consist, first, of understanding the methodological foundations on which it is built by the author of such a linguistic concept, in particular, his understanding of: the ontology of the researched object, the epistemology of linguistic research, the system of research methods. Only after that, the texts, individual utterances, statements, or remarks of the author of the scientific text, his followers or opponents, can be perceived adequately, and their critical assessments can acquire cognitive value.

Keywords: scientific knowledge, theory, concept, methodology, linguistics, ontology, epistemology.

Formulation of the problem. Trying to answer the question to what extent this or that scientific thesis, this or that theoretical position, this or that method of argumentation can be attributed to some concept or theory, to what extent the listed scientific information functions are comparable or mutually consistent, after all – in what way this or that fragment of scientific text (original or translated) needs to be interpreted and why exactly in this way, it is necessary to focus on the problem of the essence of scientific concept as a whole cognitive space, as well as the essence and pragmafunctional features of its epistemological components – scientific theories, conceptual notions and judgments.

Theory is the most complex and developed form of scientific knowledge. It is preceded by other forms, such as programs, typologies, classifications, which form the basis for its formation. That is why theories

arise on the basis of such programs (paradigms). Within such paradigms, the general basic provisions used in the theory are formulated, the boundaries of scientific reflection and organization of scientific knowledge, and its assessment, are provided. The commonality of these basic provisions is determined by the philosophical principles underlying scientific programs (paradigms). These programs function within the limits of the entire cultural and historical whole. Since the culture of society is not homogeneous, several scientific programs can be formulated within one cultural-historical whole. In turn, one scientific program usually gives rise to several scientific theories.

Analysis of recent research and publications.

The closest philosophical branch to science is the philosophy of science, which emerged from philosophy in the second half of the 20th century as an independent philosophical branch and is sometimes considered by

researchers as “applied philosophy” [13, p. 114–115] or as a “theory of science” [9, p. 7]. One can hardly agree with the latter, since the subject of philosophical reflection is significantly dependent on the worldview guidelines of the philosopher, and its conclusions most often cannot be objectively verified. The views of those philosophers of science who describe this field of knowledge as “analytical epistemology” or “analytical philosophy” seem much more likely to us [17, p. 127], [21].

Adjacent to linguistics is another discipline – philosophy of language. Philosophy of language is a research branch of philosophy that elucidates the role of language and speech in cognitive processes and structures of consciousness. This is one of the key directions of research in modern analytical philosophy, which has become a certain special style of philosophical thinking, focused mainly on the problems of how to build theories and the principles of organizing linguistic means of expressing knowledge. Philosophers of language determine the ontological essence of language, the relationship between the sphere of language and reality, language and a human being, language and society, language and culture, or language and ethnos. At the same time, they have little interest in purely linguistic problems (for example, what language in relation to speech, memory or thinking is or what the difference between a sociolect and an idiolect is). Problems of ontology or epistemology of certain lingual functions (word, sentence, text, discourse) remain practically outside the sphere of interest of philosophers of language. Linguistics itself should study all these problems. But without defining the ontological essence of these phenomena, their linguistic research is absolutely impossible (see: [1]). A proper scientific or meta-scientific discipline is needed, which should study such problems. This is the methodology of linguistics.

The philosophy of language should not be confused not only with linguistics itself or its methodology, but also with other sciences that study language, for example, with the psychology of language (which is actively developed by V. Wundt and L. S. Vygotsky) or with the sociology of language (for example, in the works of G. Tarde).

Methodology as a science (or metascience) about the construction of human cognitive activity was set apart into a separate discipline at about the same time as the philosophy of science (in the second half of the 20th century). In our opinion, methodology is a transitional type of intellectual activity that combines the subject-pragmatic nature of the philosophy of science and the object-argumentative nature of sci-

ence. The methodology is a set of basic guidelines for understanding: a) the ontology of the object of knowledge, i.e. “initial metascientific presumptions and beliefs about the nature of the object” [5, p. 69] (in linguistics, these are guidelines regarding the issues of language, speech and language experience), b) the epistemology of its research (how the linguist and the object of his knowledge are related, whether and how scientific knowledge of language, speech, language experience is possible), as well as c) methods of the research itself (in what ways to carry out linguistic cognitive procedures). A similar understanding of the essence of the methodology can be found in the works of D. V. Chernylevsky [22] and A. V. Mazak [14]. V. A. Glushchenko, in particular, draws attention to the ontological component of the methodology: “Ontology acts as a means by which the researcher perceives the world as a certain fragmented integrity presented to him in the system of philosophical categories” [3, p. 19]. At the same time, the scientist singles out the same three components of the methodology, calling them ontology, teleology, and the operational component, respectively: “The interpretation of the linguistic method as a complex logical unit, which includes ontological, operational, and teleological components, seems promising from the point of view of studying the units and categories of all language levels. The proposed approach makes it possible to combine such heterogeneous but inter-related phenomena as principles/approaches, operations (techniques, procedures) and the purpose of research into a holistic concept of the method” [ibid., p. 20]. I. O. Golubovska is absolutely right, who believes that the methodological factor «should act as the leading factor in the selection of this or that «paradigm» [5, p. 69].

Problem statement. In the center of our attention is the scientific concept in its historical (mostly retrospective) reception by supporters and opponents, its cognitive value. So, it is necessary to answer two basic questions. First, what a concept is and how it differs from other forms of holistic knowledge, and secondly, what criteria a concept should meet in order to be called scientific.

Presentation of the main material. Theory is the most complex and developed form of scientific knowledge. It is preceded by other forms, such as programs, typologies, classifications, which form the basis for its formation. That is why theories arise on the basis of such programs (paradigms). Within such paradigms, the general basic provisions used in the theory are formulated, the boundaries of scientific reflection and organization of scientific knowledge,

and its assessment, are provided. The commonality of these basic provisions is determined by the philosophical principles underlying scientific programs (paradigms). These programs function within the limits of the entire cultural and historical whole. Since the culture of society is not homogeneous, several scientific programs can be formulated within one cultural-historical whole. In turn, one scientific program usually gives rise to several scientific theories.

The description of the structure of a scientific theory can be presented from both a substantive and a formal point of view. A meaningful, essential basic aspect belongs to the very nature of knowledge (the degree of objectivity-subjectivity) – to what extent scientific knowledge can be objective or subjective. The word subjective was significantly compromised by objectivist methodologists. In their understanding, this is synonymous with false, random and unproven knowledge. The same thing happened with the word objective. According to anthropocentrists, this is synonymous with hypostasis, a fiction that cannot be scientifically verified. In order to avoid these connotations, it is better to use the pair subjective (knowledge about the subject) – objective (knowledge about the object) in the anthropocentric paradigm. Under such a condition, information about the positioning and truth of knowledge becomes irrelevant. Knowledge is always relative, we seek to learn not about how things «really» are, but to gain knowledge that enables us to rationally explain and organize human experience. If in the system-centric approach, which is oriented towards the ideal of a single positive knowledge, the linguist, objectively describing and studying language laws, is, according to the ideal and idealized research model, outside the language, then the anthropocentric approach assumes a look at the language from the inside, and therefore the relationship researcher – language is built on other foundations» [24, p. 8]. The essential aspect also concerns such characteristics of scientific knowledge as nomotheticity or idiographicity in understanding the object and problem, deductiveness or inductiveness of the analysis.

But more interesting is the analysis of the theory from the formal side. The formal basic aspect is related to the form of existence of scientific knowledge (as theories or concepts, which include postulates, theses, a system of concepts, a system of argumentation and proof, scientific facts, methodological principles), and here we include the problems of the limits of scientific knowledge, primarily methodology (included or not included in a concept or theory). Subjective and intentional theory (theory of something) – «systematically presented grid of invariants

of various levels of abstraction» [19, p. 25], the concept is subjective and intentional (someone's concept or the concept of some school, trend).

Within a concept, it is not always easy to separate objective knowledge from subjective one, that is, to separate what concerns the very subject of research (language, speech, utterances, sounds, morphemes, models, texts) from subjective information about the position of the author of the concept. These aspects of the concept are closely intertwined, moreover, which Saussure himself particularly insisted on, the first largely depends on the second. This becomes a problem for historical-linguistic research, on the one hand, and for inter-conceptual discussions about certain objects of research, on the other. Often, the conceptual differences are so significant that due to the homonymy of the terms, disputes become completely pointless (disputes about different objects or disputes about words). It is even more difficult to reconcile theories that are historically distant from each other, since the objects nominated by traditional terms were significantly reinterpreted during the evolution of science and could be interpreted differently (sometimes radically differently) in various schools and directions.

It is worth starting the analysis of these problems with distinguishing between scientific and practical (utilitarian) knowledge (information). This distinguishing can be effectively implemented on a pragmatic basis¹, because from a semantic (thematic) or formal (linguistic, in particular) points of view, scientific information verbalized in the text may not fundamentally differ from practical-utilitarian information. If you focus on linguistic topics, the best examples here can be monographs (or scientific papers), university textbooks (or language guides), popular scientific texts and language examinations (in particular, forensic ones). Only the first ones aim at knowledge in its sociocultural and civilizational aspects. A textbook, a popular scientific paper in a glossy magazine, or an expert assessment are not intended to introduce any fundamentally new information into the sociocultural picture of the world. Their task is purely practical: to spread already created and proven (better or worse) knowledge among the interested public (a popular scientific work), future specialists (a didactic work), or to solve a specific practical (legal, economic or social) problem with the help of such scientific knowledge. Such knowledge (as personalized or socialized information) can arise only within the limits of scientific and cognitive activity and scientific discourse.

¹ The theoretical basis of our analysis of the specificity of scientific information is primarily the work of the Ukrainian-Polish linguist and methodologist O. V. Leszczak [26].

What else, apart from basic pragmatics, can be the difference between actually scientific and utilitarian-practical information? The semantics and form of such texts can be very similar. Both scientific text and didactic one (especially university text) can be equally rational and logical, saturated with scientific concepts and terminology. However, a significant difference between them emerges when we analyze them from the point of view of the structure of socialization of information and the discursive strategy used in the process of their creation. A utilitarian-practical text should, firstly, be communicative (aimed at its comprehensibility for the recipient), and therefore, secondly, be highly conventional (based on the linguosemiotic principles generally accepted in a certain field of activity). In contrast, a scientific text, which is a product of cognitive creativity, must first of all be expressive (expressiveness is understood according to the Prague school as a function of expressing intention along with a communicative function as a function of social interaction), and secondly, be coherent. Both of these features create a significant obstacle to the perception of scientific information not only by a person far from science, but often by scientists as well, because the task of a scientist is not to satisfy the curiosity of the future reader and not even to inform his fellow scientists about his discovery, but primarily to express his/her thoughts and conclusions in verbal and textual form. Hence the need to develop specific conceptual and discursive methods of interpreting a scientific text. What has been said implies another socio-cultural aspect of the fundamental difference between scientific and utilitarian-practical texts. A scientific text is always created for other scientists, moreover, the more innovative the text, the narrower the circle of people to whom it is addressed. An expert text is written so that it can be understood by every specialist in this field, a didactic text is oriented to everyone who studies at this educational level, and a popular science (in particular, encyclopedic) text is oriented to everyone who is interested in a certain problem in a non-professional way.

Another point that can and should be paid attention to when outlining the specifics of a scientific text and scientific information is the difference between scientific information and philosophical-worldview information. It is often difficult to distinguish scientific work (especially in the field of humanities or social sciences, especially theoretical or fundamental work, as well as interdisciplinary one) from philosophical work (especially if it is the work on ethics, aesthetics, philosophy of society, politics, or philosophy of language). However, the fluid nature of human

cultural and informational activity does not mean that science and philosophy do not fundamentally differ. As in the previous case, the difference lies precisely in the pragmatics of information creation and the way of its socialization. In this case, it would be appropriate to turn to the concept of the Polish sociocybernetic scientist Marian Mazur [27], who proposed the following scheme of distinguishing between science, philosophy and art (three basic branches of the virtual sphere of human experience): according to the criterion of generalization and systematization of information used, science and philosophy are fundamentally different from art, which always operates with specific information and does not try to create a coherent, deductively structured system of the picture of the world, instead, by the criterion of argumentation, science is fundamentally different from both art and philosophy (see [25, c. 13–15]). A scientist must logically and methodically argue the provisions of his/her concept or theory and must prove his theses speculatively or empirically (therefore, his work must contain both generalizing statements and argumentative procedures). A philosopher or an artist does not have such an obligation, therefore the former usually lacks an argumentative base, and the latter has neither statements nor arguments. M. Mazur distinguishes three types of statements, respectively – scientific theses (in which information is presented as true or false and confirmed by proving its veracity), philosophical assurances (in which information is presented as true without proper proof of its veracity) and artistic revelations (in which information is presented as having no relation to truth or falsity, and therefore as not to be confirmed).

In addition, a philosopher, unlike a scientist, is not so much interested in knowledge as such (in its relationship with other knowledge or the world of experience), but rather in experiencing the moment of cognition, as well as assessing the value of the acquired knowledge, giving it axiological significance. Using linguistic terms, we can say that the scientist is interested in the content (meaning) and rational sense of the text, and the philosopher is interested in the cultural and civilizational significance of the sense and its value for human life. This leaves an imprint on the philosophical text. It is rarely logically structured, terminologically and conceptually consistent, almost never specialized, often highly individualized (due to evaluativity), and almost always appeals to the recipient's emotions, beliefs and faith.

Philosophical information should captivate and encourage the subject to define his/her relationship to the world. Scientific information, on the other hand,

should provide moderately detached knowledge about the world. Even if in both cases the object of reflection is a person (as such or as a thinking individual), philosophical reflection focuses on the subjective characteristics of information, while scientific reflection focuses on its objective features. A philosopher should not distance himself from the object of his thoughts, does not seek to free himself from his attitude to the object, while a scientist, on the contrary, looks for methods of such a separation and liberation. That is why scientific theories and philosophical doctrines, and concepts cannot be confused.

Of course, taking into account the heterogeneity of sciences (usually in Slavic language cultures they speak of natural and technical and humanitarian and social sciences, in the English-speaking world – about science and arts, and in the French-speaking world – about science et lettres) and the typological nature of the understanding of human cultural experience, it can be asserted that the sciences aimed at the knowledge of the natural world are more different from philosophy than the sciences whose object is the world of a human being as such, as a personality or as a member of society, and therefore the world of human relations. Linguistics, without a doubt, belongs to such sciences, because languages and their implementation in speech acts are purely informational functions that do not exist outside the human psyche and interpersonal relations. The only actual material (physical) manifestations of language activity, which are the objects of linguistics – speech sounds, are actually of interest to linguists not as such, but only as products of articulation or acoustic stimuli, the physical quality of which has an insignificant effect on the essence of the speech act as a procedure of signal exchange of information. Actually, the linguistic object is not them, but language and speech meanings (lexical, grammatical, stylistic, discursive) and acoustic and articulatory functions adjacent to them (acoustic impressions, articulatory models, phonemes, etc.). Bypassing the discussion of the extent to which the natural sciences are free from the information capabilities and actions of the subject (it is enough to mention here the famous Heisenberg principle or the recently fashionable anthropic principle), it can be said simplistically that the natural and technical sciences study (tend to study) mainly material objects, instead, social and humanitarian ones (in particular, linguistics) – information.

The methodology is especially important for those sciences whose object is not directly empirically given (is not a physical, material object). Undoubtedly, linguistics belongs to such sciences. The first scientist

who explicitly and unambiguously made linguistic research dependent on methodology was Ferdinand de Saussure (although he did not use such a term yet but spoke of «point of view»). All his predecessors (F. Bopp, V. von Humboldt, A. Schleicher, G. Steintal or A. Leskin) to one degree or another focused on finding methods of non-relational cognition of the linguistic object, which they tried to «liberate» as much as possible from a human being – carrier. «Objective» knowledge of language as the historical spirit of a people, as the cultural psychology of an ethnos, or as an innate psychophysiological function of an organism required the processing of not only various methods of material analysis and data conceptualization, but also completely different methodological grounds for such analysis and conceptualization. Saussure was the first to understand this dependence. Together with I. Beaudoin de Courtenay, M. V. Krushevsky, O. O. Potebna (and several other anthropocentric linguists), he not only ontologically conceptualized language as a psychosocial function of human activity, but also outlined this position as a methodological basis for research. The dependence of language/speech on the experience/activity of a person, and the cognition of language activity on the methodological instructions of a linguist clearly relativized linguistics and forced subsequent generations of linguists, on the one hand, to realize their meta-reflexive position regarding the object, and on the other hand, to realize the need to develop more flexible methods of studying language experience precisely as a human (in particular, one's own) activity. If we agree with the widespread thesis that Saussure was the creator of modern linguistics and the «father» of structuralism, then there is only one thing: without a doubt, linguistics of the 20th century (and above all structuralism in all its manifestations) became distinctly methodological. Before Saussure, so much time and space in linguistic studies was never devoted to clarifying one's methodological position and to methodological discussions with opponents. In this sense, Saussure can be considered the founder of a qualitatively new paradigm in linguistics. After him, it is no longer accepted to ignore the role of the linguist in linguistic studies and to perceive the object of this science as given and independent of the researcher [16].

It is possible to refute the position of Saussure, who believed that a specific feature of linguistics itself is a methodological feature: «in the field of linguistics, the connection that we establish between objects precedes these objects and serves to define them. In other areas of science, there are predetermined things, objects that can then be viewed from different points of view. We

have, first of all, points of view, true or false, but always only points of view, and objects are created with their help. These created objects correspond to reality if the starting point turns out to be true, and do not correspond to it in the opposite case; but in both cases nothing, not a single object is given to us even for a moment by itself. This is true even when it comes to the material fact itself, which would seem to be predetermined with all clarity, such as, for example, the sequence of pronounced sounds» [18, c. 110].

In such a statement, one can see a kind of scientific modesty and a certain methodological minimalism. Saussure may not have wanted to comment on other sciences, but perhaps he was convinced that only the linguistic object does not have a substantial character (it is a relationship between conceptual and phonetic information). But from today's standpoint, it can already be asserted that Saussure's phrase applies equally to all humanities and social sciences, in which the object of research is not physical objects and their mechanical relations (which can be sensed to a greater or lesser extent), namely informational relations, that exist in the form of mental functions, to which there is no direct access, and the study of which requires preliminary elaboration of the research methodology, that is, it is impossible without preliminary elaboration of the «point of view». Linguists and theoreticians of science in general have always been aware that conflicts and disputes between representatives of various currents and directions in linguistics are based primarily on differences in methodological and philosophical (worldview) bases of research [7; 8; 12; 15; 20; 23]. However, linguistic methodology is increasingly becoming a subject of independent study and is recognized as a necessary element of every linguistic study (see works: [2; 4; 10; 11]).

Conclusions. The essence of scientific knowledge consists primarily in the formation of methodically conceptualized and logically argued knowledge. The formal conceptualization of scientific knowledge refers to its existence as a theory or concept. Substantial conceptualization, on the other hand, concerns the very nature of such knowledge, in particular, the degree of its objectivity or subjectivity. The essential aspect of scientific knowledge reveals a relationship also to nomotheticity or idiographicity in the understanding of the object and problem, and deductiveness or inductiveness of scientific analysis. The most important characteristics of the scientific concept are methodological integrity and pragmatism. Linguistic concept is a holistic picture of the understanding of language, the linguistic sphere of reality or linguistic experience, based on a certain scientific and methodological outlook, while linguistic theory is a purely scientific construction aimed at describing and/or explaining certain entities, phenomena, processes, and relations.

Therefore, the analysis of a scientific concept should consist primarily of understanding the methodological foundations on which it is built, that is, a set of conceptual notions (a), precedent judgments (b) and conceptually relevant models of scientific thinking (c), combined into a functional and pragmatic informational whole. The next step is to understand the very methodology of the author of the linguistic concept, in particular his understanding of: the ontology of the object under research, the epistemology of linguistic research, as well as the system of research methods used by the author. Only after that, the texts, individual statements, statements, or remarks of the author of the scientific text, his followers or opponents, can be perceived adequately, and their critical assessments can acquire cognitive value.

Bibliography:

1. Аветян Э. Г. Природа лингвистического знака. Ереван : ЕГУ, 1968. 223 с.
2. Глушенко В. А. Лінгвістичний метод і його структура. *Мовознавство*, 2010. № 6. С. 32–44.
3. Глушенко В. А. Структура лінгвістичного методу в українському мовознавстві кінця XX – початку XXI ст. *Науковий вісник Південноукраїнського нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*: зб. наук. праць / Гол. ред. Т. М. Корольова. 2016. № 22. С. 15–21.
4. Голубовська І. О., Корольов І. Р. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики : курс лекцій. К. : Вид.-полігр. центр «Київський університет», 2011. 223 с.
5. Голубовська І. О. Проблема методології лінгвістичних досліджень у міждисциплінарному висвітленні. *Studia Linguistica*. 2012. Вип. 6. С. 67–75.
6. Демьяненко А. Ф. О методологических направлениях семиотики и о связи мышления и языка. *Язык и мышление*. Москва : Наука, 1967. С. 243–249.
7. Дротянко Л. Г. Філософські проблеми мовознавства : навч. посіб. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2002. 161 с.
8. Кобалава И. Д. К истории понятия «системы» в лингвистике. *Иберийско-кавказское языкознание*. 1989. 28. С. 37–47.
9. Кохановский В. П., Лешкевич Т. Г., Матяш Т. П., Фатхи Т. Б. Основы философии науки. Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. 603 с.
10. Кочан І. М. Лінгвістичний аналіз тексту: навч. посіб., 2-ге вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 423 с.

11. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Видання 3-тє, доповнене («Академія»): підручник. Київ, 2010. 464 с.
12. Лайонз Дж. Введение в теоретическую лингвистику. Москва : Прогресс, 1978. 542 с.
13. Лебедев С. А. Курс лекций по философии науки. Москва : МГТУ им. Н. Баумана, 2014. 318 с.
14. Мазак А. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень: Конспект лекцій для слухачів магістратури за спеціальністю „Державна служба”. Івано-Франківськ, 2009. 191 с.
15. Ньюмейер Ф. Дж. Спор о формализме и функционализме в лингвистике и его разрешение. *Вопросы языкознания*. 1996. № 2. С.43–54.
16. Просяник О. П. Фердинанд де Соссюр: деміфологізація концепції : моногр. Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2018. 276 с.
17. Рорти Р. Философия и зеркало природы. Новосибирск : Изд-во Новосиб. ун-та, 1997. 320 с.
18. Соссюр Ф. де. Заметки по общей лингвистике / Вступит. статья и комментарии Н. А. Слюсаревой. Москва : Прогресс, 1990. 274 с.
19. Торопцев И. С. Язык и речь. Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1985. 199 с.
20. Фаренік С. А. Логіка і методологія наукового пізнання: Наук.-метод. посіб. К.: Вид-во УАДУ, 2000. 340 с.
21. Ханстантинов В. О. Філософія науки: курс лекцій. Миколаїв: МНАУ, 2017. 188 с.
22. Чернілевський Д. В. Методологія наукової діяльності : навч. посібник : Вид. 2-ге, допов. / Д. В. Чернілевський, О. Є. Антонова, Л. В. Барановська, О. В. Вознюк, та ін. / За ред. професора Д.В. Чернілевського. Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. 484 с.
23. Чикобава А. О философских вопросах языкознания. Известия АН СССР. Отделение литературы и языка. 1974. Т. 33. № 4. С. 312–319.
24. Яворська Г. М. Прескриптивна лінгвістика як дискурс (методологічний, соціолінгвістичний, етнокультурний аспекти): автореф. дис. ... докт. філол. наук. Київ 2000. 36 с.
25. Kossecki J. Metacybernetyka. Kielce Warszawa, 2005. 303 s.
26. Leszczak O. Lingwosemiotyka kultury. Funkcjonalno-pragmatyczna teoria dyskursu. Toruń: Wyd. Adam Marszałek, 2010. 415 s.
27. Mazur M. Zagadnienie prawdy w nauce, “Zeszyty Naukowe Stowarzyszenia PAX”, 1981, nr 1 (30), S. 79–92.

Просяник О. П., Тарасенко С. Є. ПІЗНАВАЛЬНА ЦІННІСТЬ НАУКОВОЇ КОНЦЕПЦІЇ

У статті досліджено сутність наукової теорії і наукової концепції. З'ясовано, що таке концепція і чим вона відрізняється від інших форм цілісного знання, та яким критерієм має відповідати концепція, щоб її можна було назвати науковою.

Визначено що найближчою до науки філософською галуззю є філософія науки, так само як суміжна з мовознавством ще одна дисципліна – філософія мови. Філософія мови – дослідницька галузь філософії, котра з'ясовує роль мови й мовлення в пізнавальних процесах і структурах свідомості.

Окреслено роль методології як перехідного типу інтелектуальної діяльності, що поєднує суб'єктно-прагматичний характер філософії науки й об'єктно-аргументаційний характер науки. Першим науковцем, хто експліцитно й однозначно узалежнив лінгвістичне дослідження від методології, був Фердинанд де Соссюр. Соссюр не вживав такого терміна, а говорив про «точку зору».

Запропоновано розглядати сутність наукового пізнання у формуванні методично концептуалізованого й логічно аргументованого знання. І якщо формальна концептуалізація наукового знання стосується його існування як теорії або концепції, то сутнісна концептуалізація стосується самого характеру такого знання, ступеня його об'єктивності чи суб'єктивності. Сутнісний аспект наукового пізнання виявляє стосунок також до номотетичності чи ідіографічності в розумінні об'єкта й проблеми, та дедуктивності чи індуктивності проведення наукового аналізу.

Методологічну цілісність і прагматичність визначено як найістотніші характеристики наукової концепції. Аналіз наукової концепції має полягати насамперед на розумінні методологічних засад, на яких вона побудована автором такої лінгвістичної концепції, зокрема розуміння ним: онтології досліджуваного об'єкта, епістемології лінгвістичного дослідження, системи дослідницьких методик. Лише після цього тексти, окремі висловлювання, ствердження чи зауваження самого автора наукового тексту, його послідовників чи опонентів, можуть бути сприйняті адекватно, а їхні критичні оцінки – набуті пізнавальної вартості.

Ключові слова: наукове пізнання, теорія, концепція, методологія, лінгвістика, онтологія, епістемологія.

Tagiyeva R. I.

School No 161 in Baku

ELLIPTICAL TOPONYMS WITHOUT GEOGRAPHICAL NOMEN NOTED IN THE PARTICIPLE MODEL ON THE MILITARY- TOPOGEOGRAPHICAL MAP OF 1903

The syntactic structure of the toponyms of Turkish origin on the military-topographical map prepared at the headquarters of the Caucasus viceroyalty in Tbilisi at the beginning of the 20th century are studied in this article. The types of toponyms is mainly emphasized in the Participle II crashes of governorate – names of places of residence (oikonyms), relief names (oronyms) and water source names (hydronyms) are included in the research paper. In the Participle II model, their formations, distribution area, etc. are drawn to attention in this article. The map shows that two types of settlement names in the Participle II model are derived from nicknames and natural phenomena.

As for our conclusion, basing on the rules of the Azerbaijani language, Participle II of Turkish origin appears in all kinds of toponyms. The diversity of the relief sometimes reflects historical events. The geographical term (mountain, hill, river, village, region, and district) is not used in the toponyms in the Participle model, so they are regarded «elliptical geographical nomens» and simple toponyms. Maps are of great scientific and practical importance due to their content and purpose. These toponyms preserve the names of states, their official administrative units, settlements, rivers, lakes, mountains, ridges, plains, borders and other objects for history as a valuable source of information. Toponyms play the great role of one of the main documents for studying the historical period. Creating an idea of the administrative-territorial structure, monitoring the development dynamics of settlements, industrial districts, transport routes, clarifying the ethnic and social composition of the population, toponymic analyzes with the aim of determining the linguistic affiliation of object names, etc. can be carried by studying old maps and comparing them with modern maps. Old maps are not only a historical section of their time, but also a means of obtaining historical-statistical data important for historical-geographical research.

The territory of Azerbaijan was actively mapped in the XVIII and XIX centuries. Topographic mapping work was carried out with special intensity in Azerbaijan, which was related to the purpose of meeting Russia's military needs in the XIX century. At the beginning of the XX century, the map drawn up and published in the Military-Topography Department of the Caucasus Military District is of great importance for exposing the baseless claims of the aggressive Armenian military-political circle. Thus, the «South Caucasus in 1903» map reflects the historical reality of the beginning of the XX century. The map confirms the following fact as a historical document: the absolute majority of geographical names (toponyms) in the territory of today's Armenia are of Azerbaijani origin.

Historical, toponymic and cartographic studies proof that the local names and toponyms which belong to the Azerbaijani people who settled in the territory of Armenia many centuries ago cannot be deleted from historical sources and geographical maps. History remains history and it cannot be rewritten in a way that benefits anyone.

Key words: oikonym, oronym, hydronym, syntactic, system, elliptical.

Introduction. The military-topographical map prepared by the general staff in Tbilisi shows the number of toponyms of Turkish origin in the South Caucasus in 1903. These cartographic names are indicators of the lexical-semantic and grammatical system of Azerbaijani toponym according to the language and the structure. The syntactic structure of toponyms which emphasized here (oikonym, oronym and hydronym) are various. Additionally, the toponyms in the first and second type noun

combination models, oikonyms, oronyms and hydronyms in the Participle model also attract to our attention. Let's look at them separately.

1. Elliptical oikonyms without geographical nomens formed in the Participle model, as in Azerbaijani toponymy, and there are two types of oikonyms in the Participle model which are observed on the map.

A) Some of them are oikonyms of nickname origin. Elliptical oikonyms without geographical

names formed in the participle model formed from appellatives of nickname origin and ethno-oikonyms of nickname origin are mainly formed from participle with the suffix *-an*, *-en*. for example: Boğazkasan (bor), Chatigiran (Ir), Gonaggiran, Boğazkasan (Güm), Itqiran (Nax), İlənçalan (Three), Gundagsaz (layan), Upper Itqiran, Lower Itqiran (N), etc.

2. As it can be seen, the suffix *-an*, *-en* forms substantive and attributive words (names) and is reflected first in nicknames, then in tribal names, and then in an elliptical case in oikonyms and other types of toponyms (oronym, hydronym, etc.). The given nicknames are still used as nicknames today. For example: İlənçalan Masim, Motalchiran, İse Koşayeyan Gulu, Boğazkasan Safar, etc. Later, these nicknames become substantive and are used in tribal names. For example: *ilənçalans*, *bosghakasans*, *damagirmezs*, *zongangkirans* and *ilakhir*.

3. Here, «leaving the guest hungry», «bosghakasan», «who do not eat bread for their throats» and «those who do not feed their throats» are still used as nicknames for hasty people who are more in a hurry. A person's nickname is sometimes reflected in the name of a generation, tribe, and dash, and then in toponyms that are the memory of the land, as a system exists in Azerbaijani toponymy. For instance (tabl. 1).

As we can see here, a nickname indicating a common sign with a personal name – with a nickname + person model, then an anthroponomic model of a nickname + person model, sometimes indicate the name of a generation: Chatigirans, Gonaggirans, İlənçalans, etc. The name on the second side is reduced by the law of simplification in the language, the nickname carries its grammatical load and signs. In addition, names become substantive by accepting suffixes and are reflected in toponymy. Such oikonyms exist in Uchkilsa -Borchalı, İrevan, Sürmeli districts: Chatigiran, Boğazkasan, Gonaggiran, etc.

B) Oikonyms are being without elliptical geographical nomens, which they related to natural phenomena and are formed in the participle model.

As we mentioned above, some of the oikonyms in the participle model are of ethnic origin, and the other

part is formed by the substantivization of the verb adjective with the suffix *-an* *-en* and *-maz* *-mez* (*-ar* *-er*) negative suffixes and the particle with the tense suffix and they are said under one stress. For example: Subatan, Cheshemabasar (Nax), Dashkasan (Gen), Taktaghiran, Gulveren, Subatan (Q), Kolagiren (Bor), Dashkasan (Kar), Palchigakhan (B), Subatan (Zen), Badamakhan (Zen), Kolagiren (Gaz), Kolagiren (Bor), Arazdeyan (Ir), Basarkecher (Sky), Soyulan, Davaolan (Shar), Chobangarekmez (Ir), Gardonar (Ard), Seldağidan (Ağb), Hamzachiman (Güm), Bandovan (Ağ), Leyligachan (Dar) and etc.

As it can be seen, in the second part of the oikonyms, the participle, such as *kecher*, *kasan*, *deyan olan*, *chiman*, *giren*, *garekmez*, *batan* etc., become substantives and retain their originality in relation to certain natural phenomena. They are considered toponyms without a geographical name.

2. Elliptical oronyms without geographical nomen formed in the verb-adjective model.

In the military-topographical map of the South Caucasus, mountain range elevation names in the verb-adjective model exist in the toponymy of areas as a system in which the names of mountain ranges are derived from substantive verb adjectives. For example: Keçen (Gaz), Delan -6657 (Gaz), Arimez (Zang), Aglagan-9838 (Bor), Dashkasan 7327 (Bor), Kurkgeylan-2109 (Sigh), Mikhtoken (Sham), Naltoken (B), Leyligachan, Tekedonduran (Shar), Arkhashan (G).

The mentioned mountain names – oronyms are derived from words formed in the verb conjugation pattern. As it can be seen, these names were formed due to certain signs or natural conditions of the mountain or in connection with certain historical events. So, because the mountain is a high stony slope, the nail or peg in the horseshoe of the riding or harnessed animal breaks down and falls off (Mikhtoken), because it is a steep peak, the palanquin falls from the top of the riding animal (Palantoken), because of the cold weather and frost, fur is worn there (Kurkgeyilen) and so on. In the Aglagan mountain basin, there is a lot of rain and fog, so they called it the Aglagan mountain. The name of this mountain is also mentioned in

Table 1

Nickname	Personal name	Generation name	Village name
Gundagsazlayan	GundagsazlayanVali	Gundagsazlayan Valis	Gundagsaz
Chatigiran	Chatigiran Karim	Chatigiran Karims (Chatigirans)	Chatigiran (İr)
Bogazkasan	Bogazkasan Safar	Bogazkasan Safars (Bogazkasans)	Bogazakasan (Bor)
Gonaggiran	Gonaggiran Umud	Gonaggiran Umuds (Gonaggirans)	Gonaggiran (Güm)
Damagirmaz	Damagirmaz Salim	Damagirmaz Salims(Damagirmazs)	Damagirmaz (İr)

(Names are given here conditionally)

the 4th chapter of the Kitabi-Dade Gorgud: *Kafər sərhəddinə Cızıqlara Ağlağana Göyçə dağa aluban cıqayın .Sonra oğlana gərək olur a bəglər* («To the Kafar border, to the border of Jızıqlar, to Ağlağan, to Goycha, go to the mountain Aluban. Then the boy needs, a baglar) (5, p. 69).

Ağlağan is noticeable as an oronym in our Bayati's:

Əzizim, Ağlağandı ,

Qaraarxas ağlağandı

Gedək dərdli yanına ,

Gğrək kim ağlayğandı?

3. Elliptical hydromines without geographical nomen formed in the particle pattern. There are also hydromines in the verb-adjective model in the toposystem. Some of the hydromines in this model have no geographic name and are elliptical in shape. The models shown on the military topographic map have river names. For example:

Hamzaçıman. The river in the Panbak region is formed from the combination of the personal name Hamza and the verb “to bathe”. There was also a village of the same name in the basin of the river. Dashagan is located in Goyche area. Because it is constantly overflowing, they called it Dashagan according to its sign. The verb is in the participle model. In that model, the names of rivers Gachagan (Chay, Bor), Akhmaz-(Akhyr) have also been recorded.

Bogazkasan. It is registered in Borchalı district. It flows near the village of Bogazkasan. The river is derived from the name of the village. We have already mentioned the use of the nickname as an oikonym or a hydronym. The name of this river is ethnic.

Lalakhan. It is the name of a river in Chaldash plateau in Amasiya region. It flows towards Turkey and reaches Karscha. Because it flows quietly in the plain, they called it Lalakhan. The verb is in the adjective pattern, a simple hydronym without a geographical noun.

Akhmaz. The former Bogdanovka is a lake with an area of 5–6 km² in Gojabey district. Although the name is not written on the map, there is a sign of the lake. The name of the lake was written on other military maps. The name of the lake was also mentioned in D. Pagirev's information-survey book. The verb is in the adjectival pattern, elliptic, hydronym without geographical noun (8)

Geder (Gone). It is the name of the river flowing through the city of Iravan. Zangi mixes with the river. The name of the river is formed by the verb “to go” (getmek) and the indefinite future tense – er. In general, river names related to movement are also found in the hydronym of other nations (1, 221).

Toponyms formed in the verb-adjective model are very common in Turkey, Crimea, Turkmenistan, South Azerbaijan, Bulgaria and other places inhabited by Turkic noble peoples.

Linguistic explanation of some oronyms. A linguistic or etymological explanation of some of the more prominent oronyms on the map can shed light on the ethno-cultural side of the study, as many of these toponyms and hydronyms are absent from modern maps. In order to localize geographical object, its explanatory translation can be interesting. Because these toponyms are our ethnic memory, localizing their place and knowing their history, as well as discovering the language, studying their origin, is always considered relevant as a field of linguistics. It is enough to look at some of the Oronims to make it clear who created them. The spiritual memory of Azerbaijani Turks for these names is an integral part of our national culture, which is based on ancient times. Let's look at some of them. For example:

The name of the mountain between the Kura and Gabirli rivers in the Sighnag province is mentioned as a macro oronym on the Kurkgeyilan map. This cartographic name does not exist on modern maps – it has been deleted. The name of this geographical object is derived from the word combination in the verb adjective pattern. The map is written in elliptic form without geographical terms.

As it shown, the climate of the area is cold and sometimes snowy and stormy. Cattlemen and sheep farmers who came here from Borchali and Gazakh provinces to spend the winter here in Sygynag district gave it a name according to the climate of the area – Kurkgeyilen (fur wearing). Here, fur means a coat made of sheepskin.

As you can see, the oronyms in the given form reflect certain aspects specific to the geographical object (3, p. 205). This oronym is not recorded on the modern map of Georgia.

Arimaz (does not melt). The name of this mountain, which is a pasture place of the Azerbaijani Turks living in Zangezur, is indicated on the map as Armaz according to the Russian transcription (148). Arimez (3392 m) is the highest peak of the Berghushad range, which stretches eastward from the Zangezur mountain range. This mountain is also the watershed of Bazarchay and Okchu rivers (2, p. 11). The Azerbaijanis living in the Zangezur region called the mountain Arimez because of the semantic capacity of Oronim, and also because, according to the informants, snow remained on the northern height of the mountain during the hot summer months and did not melt. The name of this mountain was a source of inspiration for Zangezur poets.

*Əriməzdə qarım qaldı
Dağlar, qarım amanatı,
Yarım getdi, yarım qaldı,
Dağlar, yarım amanatı* (Əvəz Lələdağ).

It is very sad that the name of this place mentioned on the map, that is, the name of Mount Arimez, is distorted by Armenians in modern maps and dictionaries and recorded as «Aramazd». Even in the dictionary of toponyms, they gave a fictitious and lengthy explanation of this oronym and associated it with an Armenian personal name (1, 221). As it can be seen, the name of the mountain is an oronym derived from the appellative “arimez”, which is actively used in Azerbaijani Turkish and the verb is in the adjectival model, the word to correct. Since the name does not contain a term denoting the type of geographical object, we consider it an elliptical, geographic nomenclature oronym.

Scientific novelty of article. For the first time, toponyms of Turkish origin of the South Caucasus with different syntactic structure, recorded on the military-

topographical map prepared in Tbilisi, were included in the article. Here, not only toponyms in the first and second type noun combination models, but also oikonyms, oronyms and hydronyms in the participle model are analyzed and examples are shown.

In general, toponyms are our ethnic memory, and it is always relevant for linguistics to involve them in linguistic research.

Conclusion. During the analysis of toponyms of Turkish origin of the South Caucasus on the military-topographical map prepared in Tbilisi, it is concluded that verb adjectives of Turkish origin appear in all types of toponyms based on the rules of the Azerbaijani language. The diversity of the relief is sometimes reflected by historical events. Therefore, toponyms in the participle model are considered to be «elliptical geonomen-less» and simple toponyms, as the geographical term (mountain, hill, river, village, village, village) is not used. These toponyms are reflected in the article in the form of examples and are involved in extensive explanation.

Bibliography:

1. Bayramov I. Mustafayev N. Onomastics of truth. Baku: Mutercim 2021. 462.
2. Physical geography of Armenia (compiled by: A.V. Bagdsaryan G.E. Avakyan). Yerevan: Luys (Maarif) 1980. 97 p. (Azerbaijani language)
3. Ahmadov T.M. Basics of Azerbaijani toponymy. Baku: DBU Publishing House 1990. 308 p.
4. Alekbarli A. Our toponyms subjected to genocide in Western Azerbaijan Baku: Elm, 2020, 95 p.
5. Book Deda Gorgud. (Compilers: F. Zeynalov, S. Alizade). Baku: writer 1988, 265 p.
6. Gurbanov A. Basics of Azerbaijani onomalogy: Maarif 1988, 594 p.
7. Military – torographic map of the Caucasus military district. Tiflis: 1903.
8. Tagiyev D. D., Alphabetical index to the five-verse map of the Caucasus region. Tiflis: 1913.
9. Camera image of Zangazur district – 1832–1833 years. (Translated by N. Ahmadli).

List of Abbreviations:

Abbreviation of district	names
Nakh – Nakhchivan	Dar – Der Alayaz
Bor – Borchali	Zen – Zangezur
Uç – Uçkilsa	Q – Kazakh
Ir – Iravan	B – Baku
Goy – Goyce	Gen – Ganja
Sigh – Sighnax	

Тарісва Р. І. ЕЛІПТИЧНІ ТОПОНІМИ БЕЗ ГЕОГРАФІЧНОГО НОМЕНУ, ЗАЗНАЧЕНІ У ФОРМІ ДІЄПРИКМЕТНИКА НА ВІЙСЬКОВО-ТОПОГРАФІЧНІЙ КАРТІ 1903 РОКУ

У статті показано синтаксичну структуру топонімів тюркського походження на військово-топографічній карті, складеній у штаб-квартирі Кавказького намісництва у Тбілісі на початку ХХ століття. Тут, в основному, до дослідження включені типи топонімів, зафіксованих у дієслівно-прикметниковому способі районів – назви місць проживання (ойконіми), назви рельєфу (ороніми) та назви водних джерел (гідроніми). У дієслівно-прикметниковому способі показані їх утворення, ареал поширення і т.д. На карті видно, що два типи назв населених пунктів у дієслівно-прикметниковому способі є похідними від прізвиськ та явищ природи.

Робиться висновок про те, що, виходячи з правил азербайджанської мови, віддієслівні прикметники тюркського походження зустрічаються у всіх типах топонімів. Різноманітність рельєфу іноді відбиває історичні події. Тому географічний термін (гора, пагорб, річка, село, село, село) у топонімах

у дієслівно-прикметнику не вживається, тому їх вважають «еліптичними географічними номенами» та простими топонімами. Карти мають велике наукове та практичне значення завдяки своєму змісту та призначенню. Вони зберігають назви держав, їх адміністративних одиниць, населених пунктів, річок, озер, гір, хребтів, рівнин, кордонів та інших об'єктів історії як цінне джерело інформації. Тому вони відіграють роль одного з основних документів вивчення історичного минулого. Шляхом вивчення старих карт та зіставлення їх із сучасними картами, створення уявлення про адміністративно-територіальний устрій, спостереження за динамікою розвитку населених пунктів, промислових районів, транспортних шляхів, уточнення етнічного та соціального складу населення, топонімічних аналізів з метою визначення мовної належності назв об'єктів н.п. Старовинні карти є не лише історичним розрізом свого часу, а й засобом отримання історико-статистичних даних, важливих для історико-географічних досліджень.

Територія Азербайджану активно картографувалася у 18–19 століттях. У XIX столітті в Азербайджані з особливою інтенсивністю велися топографо-картографічні роботи, що було з метою задоволення військових потреб Росії. На початку XX століття карта, складена та видана у Військово-топографічному управлінні Кавказького військового округу, має велике значення для викриття безпідставних домагань агресивних вірменських військово-політичних кіл. Таким чином, мапа «Південний Кавказ. 1903 р.» відбиває історичну дійсність початку XX століття. Карта як історичний документ підтверджує такий факт: абсолютна більшість географічних назв (топонімів) біля сьогоденньої Вірменії мають азербайджанське походження.

Історичні, топонімічні та картографічні дослідження показують, що місцеві назви та топоніми, що належать азербайджанському народу, який багато століть тому поселився на території Вірменії, не можуть бути викреслені з історичних джерел та географічних карт. Історія залишається історією і її не можна переписати так, щоб це було комусь вигідно.

Ключові слова: ойконім, оронім, гідронім, синтаксичний, система, еліптичний.

Tanriverdiyeva H.
Baku Slavic University

STRUCTURAL MODELS OF METAPHORS USED IN THE ENGLISH AND AZERBAIJANI PRESS

The article deals with structural models of metaphors used in English and Azerbaijani media. Words, phrases and sentence models of metaphors used in the English and Azerbaijani media were analyzed. The abundance of metaphors observed in The New York Times, 525th newspaper, Gundem, and Musavat newspapers allows us to say that all structural models of metaphors are actively used in press language. In particular, it should be noted that metaphors are often used in order to correctly assess the current historical conditions in political discourse; as if that historical situation is evaluated. Therefore, experts in political discourse show that as tensions in society increase, the number of metaphors used in political discourse increases. The article generally is related to models of metaphors used in English and Azerbaijani press. We tried to explain what they mean, give much more clearer explanations of them and and conduct in-depth analysis. Therefore, this article is of great importance in terms of our point of view and topic. The practical value of the work results is that they can be used in research.

Metaphors in English and Azerbaijani publicistic texts have the structure of words, phrases and sentences, and they are similar in these characteristics. However, modern science puts forward another requirement, which is associated with the definition of typological features in the context of the overall development of mankind. In this sense, the study of metaphors in the English and Azerbaijani press fills a large gap in our linguistics.

Metaphorical models have been talked about not only in linguistics, but also in philosophy, logic, and psychology. All of them, of course, gave more priority to the cognitive side of the issue. We, however, look at metaphorical models from a broader perspective to shed light on the problem linguistically.

Key words: metaphor, structure, word, phrase, language, sentence, Azerbaijan.

Introduction. The metaphorical model is a linguistic construction and is included in the model of cognitive processes; it has a causative character. They make it possible to present the other in a special way with the participation of one subject. Metaphorical models have been talked about not only in linguistics, but also in philosophy, logic, and psychology. All of them, of course, gave more priority to the cognitive side of the issue. We, however, look at metaphorical models from a broader perspective to shed light on the problem linguistically. Therefore, we distinguish structural and cognitive aspects of this problem. What are the advantages of such an approach to the issue: 1. The entire spectrum of the concept of a metaphorical model is covered; 2. The specifics in the plan of content and expression are clarified; 3. It becomes possible to deeply penetrate into the depth of the concept of the metaphorical model from both linguistic and non-linguistic points of view; 4. It can be fundamentally distinguished from other linguistic models.

Material and Methods. In the course of the research, during the elaboration of the theoretical

achievements of scholars the methods of analysis, synthesis, generalization, systematization were used; the method of comparison was used for identification of common and different in journalistic texts in Azerbaijani and English.

The study is based on the models of metaphors, according to their using in Azerbaijani and English press. Although certain work has been done in this direction in European linguistics, work in this direction is delayed in Azerbaijani linguistics. M. Adilov, G. Maharramli, as well as a number of linguists like L.S. Vygotsky, A.A. Leontiyeva, A.R. Luriya, T.G. Popova, N. Karaulov, V. Teliya, N.D. Arutyunova, A.N. Baranov, M. Johnson, V. Humbolt, G. Lakoff, McCloskey, J. Econ, J. Lotman, D. Davidson in recent years have addressed these problems about the features of the print language in our linguistics. Metaphorical models are used in both artistic, political, scientific and journalistic styles. In particular, it should be noted that metaphors are often used in order to correctly assess the current historical conditions in political discourse; as if that historical situa-

tion is evaluated [2, 37]. Therefore, experts in political discourse show that as tensions in society increase, the number of metaphors used in political discourse increases. Some, taking it as a basis, also call metaphors a barometer of society. So, metaphorical models are used in all types of discourse, regardless of their genre. Metaphoricization is a cognitive operation [1]. The structural aspect of the issue, on the other hand, is due to its constituent parts, from which linguistic units are organized; starting from an element, it can reproduce. Reproduction in a linguistic context can rise from a phoneme to a sentence or text. The phoneme consists of one composition, represents the phonetic level of the language. Morphemes, on the other hand, are made up of phonemes and manifest in different structures. Also, metaphors have a structure of organization. For example: Metaphors are formed in the form of words, phrases and sentences. Although the metaphors included in these patterns are essentially the same metaphor, they differ in terms of the tactics used to express the idea. For a deeper observation of these differences, let's consider each of them separately: Word model. Word models are independent constituents. Let's turn to examples: "Recently, a new issue of "Ulduz" magazine was published. The well-known literary critic Shirindil Alishanli wrote the expert opinion for the magazine this time. In his article "Letter to Gulu Aghses", he analyzed the last issue of the magazine with serious considerations. According to the expert, young people seem to be indifferent to high artistic standards and the search for new content and form: "I would very much like to find an interlocutor for a few days in a literary address based on democratic literary criteria without censorship. Unfortunately, my interlocutors tell me what I know and hear, often in poor form, or young writers who have just come to literary life fly into the appropriate-inappropriate past and future, but neither the socio-public content nor the artistic realization of this "journey" is new. As if these authors are not people of our time" [22]. In the text we give "fly" refers to man-writers. In our oral speech, we often find phrases such as "so and so is in the sky, flies", "he does not run, he flies", "the car flies." In our opinion, in the text given above, too, "fly" is included in this paradigm. In those examples, the verb "fly" has more of a sign of independence. Therefore, such metaphors should be perceived as an independent constituent; structurally, it has the status of a word. Another example: I. Aliyev also said that socio-political stability was established in Azerbaijan: "The essence of our work is to create a stronger state so that our people live in prosperity and in safe conditions".

The head of state said that it is natural to ensure socio-political stability in the country: "The unity of our people for a single action, our successes ensure this. Although conflicts are taking place in the surrounding countries. In this case, the example of Azerbaijan is important for the world, and Azerbaijani experience is studied in many places. Azerbaijan is rapidly moving along the path of democracy. This is our conscious choice. Economic development cannot be ensured outside the democratic process. Therefore, economic and democratic reforms are conducted in parallel in Azerbaijan. The parliamentary elections proved it, the elections were transparent and the dreams of the Azerbaijani people were fully satisfied. The election results showed great support of our people for our policy. Therefore, I am grateful to our people. I want to assure our people that despite the crisis in the world, Azerbaijan will develop successfully" [23]. Transparency refers to water, it is moved on elections. It is also independent as a constituent. Metaphors in the structure of speech are in no way inferior in structure to metaphors of complex structure. We also often find word-structured metaphors in English-language journalistic texts. For example: "Mr. Orban has also embraced the term "illiberal democracy," essentially arguing that majority rule is more important than minority rights. "Here is a government that proclaims itself as illiberal, and if it says it's illiberal, liberals are its natural enemy, especially if they are backed by funds the government has no control over," Mr. Loke said, referring to organizations funded by Mr. Soros" [9, 5]. Although the verb "embrace" in this piece of text refers to living beings, it has been moved over the concept of "term" and is used in the current context to mean "accept". Here, the verb "embrace" is an independent constituent. Or: "And like Ms. Le Pen, Mr. Mélenchon regularly attacked the news media during the campaign. On election night, after his defeat, he tore into what he called "mediacrats" and "oligarchs." They were "rejoicing" over "two candidates who approve and want to maintain the current institutions" of government, the longtime fan of Castro and Hugo Chávez said. The shared lines of attack gave the candidates at the political extremes their best showings ever, if from opposite ends of the spectrum. Mr. Mélenchon almost doubled his 2012 result, refused to concede for hours and then attacked both finalists, refusing to distinguish between them. In that, he is alone. Across the board, politicians and other former candidates have urgently counseled their supporters to vote for Mr. Macron to block Ms. Le Pen's path to the Élysée Palace." [11, 12] In this example, the verb "attack" carries the semantics of "criticize", "insult",

“throw a stone at someone’s garden” which is characteristic of the English language as well as the Azerbaijani language. In the given text example, the verb “attack” is also included in this paradigm. Since the verb in question has an obvious sign of independence and a structural word status, we should treat it as an independent constituent as a metaphor. Phrase model. As is known, phrases consist of at least two words. Metaphors are molded into a more phrase with noun pattern of phrases. For example: “Along with its ancient historical literature, the people of Azerbaijan are rightly proud of their magical music. It is no coincidence that the homeland of this noble, sensitive-hearted people is known as the land of fire, as well as the land of wonderful enchanted music. By instilling great confidence and optimism in the future, Azerbaijani mugham calls on our nation to be brave, brave and militant. We will not be mistaken if we say that mughams are a mirror of our soul, an invaluable rare treasure that fate has given us. Mugham is a magical miracle” [3]. “Mirror of our soul” is a type III determiner phrase; its second side (mirror) is a metaphor. Another example: “Winston Churchill remained part of the coalition government in 1917 and was appointed as Minister of Military. This period creates a positive revival in his career. Thus, while working as a military minister, he started the production of tanks in the military industry and gained another name among the people – “Father of tanks”. To win the love of the people and masterfully rule the nation was not so problematic in Churchill’s activities. He managed to do this with great skill and demonstrated it in one of his ideas: controlling two nations is easier than controlling four children [6]. In our example, “Father of tanks” is a type III determiner phrase. Type II determiner phrase model is also used a lot in journalistic style: “For example, he defends Palestine more than the Arab states. He even visited Palestine, which, despite all the protests, the Arab leaders were afraid to look at with eyes. After the bloody victory of the military junta in Egypt, the responsibility of the state’s policies hung on the shoulders of the West. He reacted more openly and harshly to the Syrian crisis than the West, which rocked the “cradle of democracy” at every opportunity. “They are looking for mass weapons, but Assad kills more people every day than a single chemical weapon can destroy”, he said. [8]. In addition to all this, the type I determiner phrase model is also active in the journalistic style. Let’s turn to an example: Of course, the White House is very angry about all this. The US media’s attacks on Turkey are a manifestation of that anger. First, the US and the West have lost tens of billions of financial resources.

Second, Turkey has gained the opportunity to freely develop its military power without depending on Western influence. However, the angry White House warns that it is unacceptable for Turkey to buy military defense systems that do not meet NATO standards” ([8]. In the given example, “White house” is a type I determiner phrase. We also witness the metaphorical processing of determiner phrases in English journalistic texts. However, at this point, we witness that some syntactic structural models in the English language differ from the Azerbaijani language. As is well known, the components in determiner phrases are connected to each other through the relation of syntactic subordination. Metaphorical determiner phrases used in English journalistic texts can be mainly grouped as follows:

1. With the presence of a noun that performs the function of the modifier as the main party. For example: “Despite his violent rhetoric and his coddling of police, the blame is not all Mr. Duterte’s. No one person is culpable, just as no one person can fix it. What is supposed to be a precision instrument for ensuring law and order has become a weapon so blunt that most people can’t trust it. The current embrace of violence, and all the justifications people make for it, are predicated on this. The system is so broken that many Filipinos think it’s just better to purge the dregs of society. It’s a perverse hope – one that if we’re honest we can all understand, but one that if we’re responsible, we must ultimately reject.” [10, 12]. In this example, the noun “precision” in the compound “a precision instrument” (an instrument of integrity) actually performs the function of the modifier.

2. With the presence of a pronoun that performs the function of the modifier as the main party. For instance: “Doctors kept ailing infants alive by pumping air into their lungs by hand for hours. By nightfall, four more newborns had died. “The death of a baby is our daily bread,” said Dr. Osleidy Camejo, a surgeon in the nation’s capital, Caracas, referring to the toll from Venezuela’s collapsing hospitals. The economic crisis in this country has exploded into a public health emergency, claiming the lives of untold numbers of Venezuelans. It is just part of a larger unraveling here that has become so severe it has prompted President Nicolás Maduro to impose a state of emergency and has raised fears of a government collapse.” [12, 1].

The term “our daily bread” used here is expressed through the pronoun “our”, which is the main part of the determiner phrase.

3. With the presence of a verbal adjective that performs the function of the modifier as the main party. For example: “After all but endorsing the far-right

presidential candidate in France last week, President Trump has been conspicuously silent since his fellow populist Marine Le Pen finished second in the voting on Sunday and put herself within striking distance of the Élysée Palace. Mr. Trump's reticence can be attributed to any number of factors: the White House's reluctance to inject itself further in a foreign election; the fact that Mr. Trump is more focused on trumpeting his achievements after 100 days in office; or simply that Mr. Trump likes winners, and Ms. Le Pen looks likely to lose the runoff in two weeks. But there is a more fundamental reason the president would do well to keep his enthusiasm for Ms. Le Pen in check. Her victory would be an acute headache for Mr. Trump, especially since he has adopted more conventional positions on NATO, the European Union and the Middle East." [13].

4. With the participation of the number that performs the function of the modifier as the main party. For example: "After months of investigation, this year the authorities arrested six people, accusing them of using their recruiting and transportation agencies to extort wages from women so poor and desperate they dared not speak up and worked under extreme conditions. Ms. Clemente's death in July 2015 moved Italian legislators to pass a law last year aimed at combating exploitation of agricultural workers. But, experts say, their virtual enslavement remains disturbingly widespread for a country renowned for its products worldwide. By some measures, Italy is the second-worst state in the European Union for the enslavement of people, behind Poland. "We are back to the situation we were in in the 1950s – the rights acquired by workers through the land reform have been crippled, if not nixed", said Leonardo Palmisano, author of various books on agricultural workers and a native of Apulia. "This is a phenomenon that is pervasive everywhere, not only in Apulia, and it affects Italians as well as foreign workers." [14, 1]. The definition of determiner phrase "the second-worst state" used in the article, the number "second", which is the main part of the phrase, has a metaphorical character by including Italy among the worst states in the world.

5. A determiner phrase formed with the presence of the preposition "of" whose main part is the possessive case indicator. For example: "Fingerprint sensors have turned modern smartphones into miracles of convenience. A touch of a finger unlocks the phone – no password required. With services like Apple Pay or Android Pay, a fingerprint can buy a bag of groceries, a new laptop or even a \$1 million vintage Aston Martin. And pressing a finger inside a banking app allows a user to pay bills or transfer thousands of dollars." [15, 9].

The word "miracles", which is the first part of the determiner phrase 'miracles of convenience' in this example, acquired a metaphorical character in the relevant context with the help of the possessive case indicator (of). Or: "Mr. Trump has grown cozy with Abdel Fattah el-Sisi of Egypt, an egregious rights violator whom he recently celebrated at the White House as a "fantastic guy." He stopped openly expressing admiration for Vladimir V. Putin of Russia only after he backed up the Syrian dictator Bashar al-Assad's patently false denial that sarin gas was used to kill Syrian civilians – an atrocity that even Mr. Trump had to acknowledge was the work of an "animal" [16, 10]. The syntactic construction of the possessive case, which is a part of it, played a key role in acquiring the metaphorical character of the word "work", which is the first part of the phrase "the work of an animal" in this piece of text taken from the mentioned article.

5. A determiner phrase formed with the presence of the preposition "to" with the dependent side indicative of directionality. For example: "The debate now also engulfs Mr. Trump's daughter Ivanka, who late last month became an unpaid assistant to the president. She, too, is covered by the emoluments clause, according to previous legal opinions issued by the Justice Department. Her company has 37 trademark applications pending in 10 countries, covering the sale of leather goods in China, jewelry in the Philippines and beauty products in Indonesia, The New York Times review shows." [17, 11]. The determiner phrase "an unpaid assistant to the president" used in the relevant example to address Ivanka, the daughter of President Donald Trump, has become a metaphorical sign with the help of "to", which is an indicator of directionality.

6. A determiner phrase expression denoting togetherness, which its dependent part is expressed by a noun and formed by the presence of one of the prefixes "by", "with". For example: "The newspaper called on Pyongyang to avoid a "head-on collision" with Mr. Trump by suspending its provocative activities. If the North Korean regime did not restrain itself and made "a huge mistake, it may be difficult to have another chance to correct its strategy." North Korea is almost entirely dependent on China for its oil, and a loss of its supplies would cripple the noticeable economic growth in the country over the last few years." [18, 9]. The dependent part of the determiner phrase "Head-on collision" with Mr. The term "Trump" is expressed by the noun presented through the preposition "with", and this preposition plays a key role in the creation of the metaphor.

7. Sentence model. Sentence-structured metaphors have a predicative character; they serve to express some idea. There is no structural difference between ordinary sentences and them. For instance: "The guns fell silent, a new model began, the invasion of thoughts, ideas, individuality, spirituality" [24]. In essence, "the guns fell silent" narrative is a simple sentence; it does not differ in structure from simple sentences of this type. The difference is that the sentence is metaphorical. Metaphorical sentences are often found in journalistic texts, while the reason lies in the self-designation of the mentioned texts.

One or two sides of sentences of this type can also be used figuratively: "After becoming a "hit" in a short period of time, they become the stars of TV channels and begin to teach the nation about morality and culture. Azerbaijani culture and art die in the hands of wedding singers and tent stars. The Ministry of Culture, which is directly responsible for the development and promotion of Azerbaijani culture, and the Television and Radio Committee, seem to turn a blind eye to all immorality. It even makes it easier. Those who insult the people with their performance, knowledge, and words receive prestigious titles and are rewarded with apartments. In the days when Karabakh veterans, the disabled, and the indigent set themselves on fire and committed suicide due to exhaustion and desperation, our star stars are advertised on the air with their expensive cars and luxurious villas. As if they want to send a message to this people that this country does not need a patriotic soldier. We need stars that play and sing and are crushed and shriveled. Those who do not know the national anthem of Azerbaijan and the area of its territory today claim to represent the country. Our culture is in hope of primadonnas, dragons, elite stars, and cats" [4]. In the sentence above, "Azerbaijani culture and art die in the hands of wedding singers and tent stars" is a metaphorical sentence; is phraseological. If the predicate of the sentence (verb) in the sentence "the guns fell silent" is metaphorical, then the second sentence is generally figurative. But it is that it is the simple sentence of a metaphorical nature that differentiates them from other simple sentences and unites them at one point. Another example: "This strategy changed the economic and political face of Azerbaijan in a very short period of time; mobilized the state paralyzed by chaos and anarchy and restored the vital activity of the country's frozen organism. The chronicle of violent seizure of power or state coups, which could become almost a terrible tradition of the XX century independence history of Azerbaijan, ended. The main thing is that the people realized

the necessity of perpetuation of state independence and strong statehood playing an exceptional role in its existence. And time has confirmed at every step that the people are not mistaken in this choice, and this path has become a strategic development line that guarantees it" [21]. In the given example, "restored the vital activity of the frozen body of the country", is a simple sentence with a metaphorical character. The same metaphorical structure can be found in English-language journalistic texts. For example: "While such wizardry is convenient, it has also left a gaping security hole. New findings published Monday by researchers at New York University and Michigan State University suggest that smartphones can easily be fooled by fake fingerprints digitally composed of many common features found in human prints. In computer simulations, the researchers from the universities were able to develop a set of artificial "MasterPrints" that could match real prints similar to those used by phones as much as 65 percent of the time." [15, 9]. The sentence-structured metaphor "it has also left a gaping security hole" (it also has a "stretching" (non-working) security hole), which is given in the first sentence of this text excerpt from an article devoted to the shortcomings of touch phones, is an independent syntactic unit and in general, it was presented through a simple sentence of a figurative nature. Or: "To some extent, Ms. Le Pen seems like a disillusioned fan. After Mr. Trump's surprise victory, she said it had "made possible what had previously been impossible." During the transition, she turned up in the lobby of Trump Tower, where she was seen having coffee at a cafe. But Mr. Trump kept her at arm's length. Though he met with Nigel Farage, a prominent British euroskeptic, he did not meet Ms. Le Pen." [13, 5]. In this piece of text, we are again witnessing a metaphor with a sentence structure. The literal translation of the metaphor "to keep smb at arm's length" in the sentence "But Mr. Trump kept her at arm's length" (But Mr. Trump was walking away from her) means "to keep at arm's length". It is by using this metaphor that the simple sentence about the relationship between Trump and Le Pen acquires a metaphorical quality. It should also be noted that, as can be seen from the examples, metaphorical simple sentences have a predicative function in English journalistic texts as well as in Azerbaijani language.

In journalistic texts, there are also simple sentences of a question nature: "Why is the National Council in the shadows?" [5]. Examples of this type are found in both newspaper headlines and articles. One type of metaphorical sentences corresponds to the "A B" structure we gave earlier. With such sentences, the

closeness of the comparisons is felt more clearly. For example: Let's look at some important points about metaphorical compositions. As we know, compounds consist of several members, but their figurative feature is related to the semantic side of the issue, and the structure does not change. For example: "Leaving all other factors aside, I must say that in most cases we are the ones who create the difficulty. There are many things that depend on us. One of the characteristic features of the current era, when the freedom of speech and expression is widespread, is that we do not pay attention to our words or expressions. Of course, not all of us are like that. But to a large extent, the attitude towards us is also shaped by the behavior of those who are not from us, and our environment is so dense that sometimes we cannot ignore the actions of others who try to show off by showing off around us. We are all friends and brothers. Are we? I am far from intending to seek an answer to this question in my post, which can be regarded as an address from a friend. I believe that true friends will draw the right conclusions from what I will say and will not be offended. Because it is our honest attitude to our profession that is the special value that underlies the friendship that unites us" [7, 201]. In the example above, the participle composition is metaphorical.

It is also possible to observe metaphors presented through impersonal forms of the verb in modern English-language journalistic texts. For example: "A week ago, President Trump was accused of being a tool for the Russians, an unwitting agent of influence, so full of admiration that he defended President Vladimir V. Putin against critics who called him a killer. Now, Mr. Trump is in a diplomatic clash with Mr. Putin's Russia, his administration accusing Moscow of trying to cover up a Syrian chemical weapons

attack on civilians and his secretary of state delivering us-or-them ultimatums." [19, 1].

The metaphor "being a tool" used here is expressed through the gerund, an impersonal form of the verb in modern English.

Or: "But why is Mr. Putin, despite his willingness to start military wars, reluctant to declare a real war on corruption – even though, as Mr. Xi has found, anti-corruption campaigns are usually popular with the public? Only a fool would argue that there's a dearth of corruption in Russia. Recent opinion polls from Moscow's independent Levada Center indicate that a majority of people view state bureaucracy as irremediably corrupt. Russian movies and novels are full of officials who take bribes. Why then is the Kremlin unwilling to undertake a cleanup, particularly in a moment when cutting the cost of corruption could compensate for depressed oil prices." [20, 6]. In this example, in the "depressed oil prices" metaphor, the word "depressed" is introduced through the 2nd form of the verbal adjective present in modern English. When talking about metaphorical sentences, it is necessary to address some important issues about their relationship with comparisons. They are the first step towards metaphor. It predates metaphors historically. Even in books on rhetoric, they are referred to as allegories.

Conclusion. Metaphors in English and Azerbaijani publicistic texts have the structure of words, phrases and sentences, and they are similar in these characteristics. However, modern science puts forward another requirement, which is associated with the definition of typological features in the context of the overall development of mankind. In this sense, the study of metaphors in the English and Azerbaijani press fills a large gap in our linguistics.

Bibliography:

1. Baranov A.N. An essay on the cognitive theory of metaphor. 1991.
2. Lakoff G., Johnson M. (2004) Metaphors we live by. Editor URSS.
3. "Gündəm" qəzeti, 20 mart 2012. "Ürəyin fəryadı".
4. "Gündəm" qəzeti, 1 fevral 2001-ci il; "Problem: "Mədəni terror".
5. "Gündəm" qəzeti, 5 iyun 2014-cü il.
6. "Gündəm" qəzeti, 20 Mart, 2012. Winston Churchill.
7. Kəspə qəzeti, 12-14 aprel 2014-cü il.
8. "Müsavat" qəzeti, 31 oktyabr 2013-cü il. ABŞ-ın Ərdəğana qəzəbinin sirri".
9. The New York Times, Pressure grows as Hungary adopts law targeting George Soros University, April 13, 2017.
10. The New York Times, Injustice system in the Philippines, April 27, 2017.
11. The New York Times, Failing economy hits Venezuela hospitals, May 16, 2016.
12. The New York Times, A nod from Trump, but not a win-win, April 27, 2017.
13. The New York Times, A Woman's Death Sorting Grapes Exposes Italy's Slavery, April 13, 2017.
14. The New York Times, That Fingerprint Sensor on Your Phones Is Not as Safe as You Think, April 13, 2017.
15. The New York Times, The Cost of Trump's Retreat From Rights, April 27, 2017.

16. The New York Times, Trump's Trademark Continues Its March Across the Globe, Raising Eyebrows, April 13, 2017.
17. The New York Times, Xi and Trump Discuss Rising Tensions with North Korea, April 13, 2017.
18. The New York Times, Trump's Shift on Russia Brings Geopolitical Winplash, April 13, 2017.
19. The New York Times, Why Putin Tolerates Corruption, May 16, 2016.
20. "Xalq" qəzeti, 26 dekabr 2013-cü il "20 illik sosial-iqtisadi inkişaf. Dəyişməyə strateji xətt".
21. 525-ci qəzet. 27 yanvar 2016. "Ulduz"un yeni ildə ilk buraxılışı".
22. 525-ci qəzet. 27 yanvar 2016-cı il. İlham Əliyev: "İş adamları sosial məsuliyyətlərini dərk etməlidirlər".
23. "525-ci" qəzet, 2012, 221 (35–37).

Танрівердісва Х. СТРУКТУРНІ МОДЕЛІ МЕТАФОР, ВИКОРИСТАНІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІЙ ПРЕСІ

У статті розглядаються структурні моделі метафор, що використовуються в англійських та азербайджанських ЗМІ. Проаналізовано слова, фрази та моделі речень метафор, що використовуються в англійських та азербайджанських ЗМІ. Велика кількість метафор, що спостерігається в The New York Times, 525th газеті, газетах Gundem і Musavat, дозволяє стверджувати, що в мові преси активно використовуються всі структурні моделі метафор. Зокрема, слід зазначити, що метафори часто використовуються для правильної оцінки сучасних історичних умов у політичному дискурсі; ніби оцінюється та історична ситуація. Тому експерти з політичного дискурсу показують, що зі зростанням напруженості в суспільстві збільшується кількість метафор, які використовуються в політичному дискурсі. Стаття в основному пов'язана з моделями метафор, що використовуються в англійській та азербайджанській пресі. Ми спробували пояснити, що вони означають, дати набагато більш зрозумілі пояснення та провести поглиблений аналіз. Тому ця стаття має велике значення з точки зору нашої точки зору та теми. Практична цінність результатів роботи полягає в тому, що вони можуть бути використані в наукових дослідженнях.

Метафори в англійських і азербайджанських публіцистичних текстах мають структуру слів, словосполучень і речень, і за цими характеристиками вони схожі. Проте сучасна наука висуває ще одну вимогу, яка пов'язана з визначенням типологічних ознак у контексті загального розвитку людства. У цьому сенсі вивчення метафор в англійській та азербайджанській пресі заповнює велику прогалину в нашому мовознавстві.

Про метафоричні моделі говорять не тільки в лінгвістиці, а й у філософії, логіці, психології. Усі вони, звичайно, віддавали перевагу пізнавальній стороні питання. Однак ми розглядаємо метафоричні моделі з ширшої перспективи, щоб пролити світло на проблему з лінгвістичної точки зору.

Ключові слова: метафора, структура, слово, фраза, мова, речення, Азербайджан.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

УДК 81'25:7.094

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/36>

Волченко О. М.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ПОНЯТТЯ ЖАНРОВО-СТИЛІСТИЧНОЇ ДОМІНАНТИ В ТЕОРІЇ ПЕРЕКЛАДУ

У статті досліджено теоретичні засади проблеми жанрово-стилістичної домінанти в перекладознавстві.

Зазначено, що сучасна теорія перекладу характеризується пріоритетністю комплексного міждисциплінарного підходу до тексту з урахуванням його літературознавчих, лінгвістичних і перекладознавчих аспектів. У зв'язку з цим є потреба у формулюванні перекладацьких теорій, які, з одного боку, забезпечать розв'язання глобальної проблеми реалізації жанрово-стилістичного та культурного потенціалу тексту в іншомовному середовищі, а з іншого – поєднують загальну теорію перекладу з особливостями індивідуального стилю як автора оригіналу, так і перекладача.

Жанрові теорії перекладу – теоретичний напрямок, основи якого закладалися у 80-х роках минулого століття та який надає низку об'єктивних показників для визначення текстових особливостей, відтворення яких є необхідними для жанрової адекватності оригіналу й перекладу. А відтак, поява в теорії перекладу поняття «жанрово-стилістичної домінанти» було своєчасним і конче потрібним.

Аналіз наукових джерел засвідчує, що у теорії перекладу відсутній уніфікований підхід до визначення структури, критеріїв, умов породження і розуміння досліджуваного феномену. Актуальність роботи обумовлена саме цим фактом.

Історія вивчення проблеми виявила, що поняття жанрово-стилістичної домінанти у перекладознавстві перш за все набуває розвитку, спираючись на сформовані концепції лінгвістики тексту, під час дослідження явищ різних рівнів мови. Інший напрямок наукових розвідок жанрово-стилістичної домінанти сконцентрований на її розумінні як такого типу тексту, що визначає його специфічну структуру та вказує на його жанрову приналежність.

Доведено, що жанрово-стилістична домінанта є сукупністю різнорівневих мовностилістичних формацій тексту, що визначають унікальність його стилю в межах певного жанру.

Ключові слова: жанрово-стилістична домінанта, теорія перекладу, текст, перекладацький аналіз, вихідна мова, цільова мова, трансформація.

Постановка проблеми. Покращення якості перекладу є актуальною проблемою сьогодення, оскільки переклад виступає одним з головних засобів комунікації у мультикультурному середовищі. Друга половина ХХ століття ознаменувалася стрімким формуванням загальної теорії перекладу, результатом якої стали критерії, принципи та методи аналізу оригінальних і перекладних текстів, що були сформульовані як зарубіжними, так і вітчизняними теоретикам і практиками перекладу.

Сучасна теорія перекладу характеризується пріоритетністю комплексного міждисциплінарного підходу до тексту з урахуванням його лінг-

вістичних, літературознавчих, і перекладознавчих аспектів. У зв'язку з цим є потреба у формулюванні перекладацьких теорій, які, з одного боку, забезпечать розв'язання глобальної проблеми реалізації жанрово-стилістичного та культурного потенціалу тексту в іншомовному середовищі, а з іншого – поєднують загальну теорію перекладу з особливостями індивідуального стилю як автора оригіналу, так і перекладача.

Жанрові теорії перекладу – теоретичний напрямок, основи якого закладалися у 80-х роках минулого століття та який надає низку об'єктивних показників для визначення текстових особливостей, відтворення яких є необхідними для жанро-

вої адекватності оригіналу й перекладу. Повністю погоджуємося із твердженням І.Є. Шаргай про те, що введення до теорії перекладу поняття «жанрово-стилістичної домінанта» (деякі автори використовують термін «жанрово-стильова домінанта») було своєчасним і конче потрібним [16].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У наукових розвідках класиків філологічної науки, зокрема і перекладознавства, таких як І.В. Арнольд, В.С. Виноградов, І.Р. Гальперін, М.К. Зеров, Р.П. Зорівчак, Т.А. Казакова, В.І. Карабан, В.Н. Комісаров, В.В. Коптілов, І.В. Корунець, В.А. Кухаренко, О.М. Мороховський, М.А. Новікова, О.Р. Чередниченко, А.Д. Швейцер та ін. сформульовано теоретичні засади дослідження особливостей текстів різних стилів і жанрів, а також проблему їх відображення під час перекладу.

У продовж останніх років в Україні з'явилися наукові розвідки, в яких жанрово-стилістична домінанта є основою як для перекладацького аналізу першоджерела, так і для відтворення цільового тексту (М.Д. Альошина, В.В. Балабін, Д.О. Вотінова, В.В. Демецька, О.В. Ребрій, С.С. Коломієць, О.М. Шапошник, О.В. Юдіна).

Так, досліджуючи тексти військової тематики, О.В. Юдіна робить висновок про те, що жанрово-стилістичні домінанти таких текстів на основі чинника адресованості інтегруються у цілісний комплекс та зумовлюють функціонування мовних засобів в оригіналі та лексичних трансформацій у перекладі [19].

У дисертаційному дослідженні Д.О. Вотінової розглянуто жанрово-стилістичні домінанти антиутопії, яка виступає потужним засобом об'єктивізації фантастичної художньої картини світу як образу квазіреальної дійсності. Авторкою пропонуються способи, прийоми, трансформації та стратегії перекладацького відтворення жанрово-стильових домінант в англо-українському перекладі з урахуванням принципів культурологічного аналізу [5].

М.Д. Альошина систематизує ідіостилістичні домінанти Марка Твена та окреслює перекладацькі труднощі, які впливають на адекватне відтворення ідіостилію письменника та порівнює стратегії і тактики українських, російських та польських перекладів [1].

Аналіз наукових джерел засвідчує, що у теорії перекладу відсутній уніфікований підхід до визначення структури, критеріїв, умов породження і розуміння досліджуваного феномену. Актуальність роботи обумовлена саме цим фактом.

Постановка завдання. У цій статті було поставлено за мету визначити теоретичні засади дослідження жанрово-стилістичної домінанти в перекладознавстві з точки зору мультидисциплінарного підходу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідно зауважити, що термін «домінанта» був запозичений мовознавцями з медичної галузі, оскільки вперше був використаний в роботах видатного нейрофізіолога, психолога і невролога О.О. Ухтомського та тлумачився як результат інтегральної діяльності мозку й як спосіб системного реагування психіки людини на вплив зовнішнього середовища.

Н.Б. Іваницька називає домінанту у сфері філології метаодиноцею, підкреслюючи її міждисциплінарний характер і можливість застосування для визначення широкого кола лінгвістичних явищ різних рівнів [6].

Історія вивчення проблеми виявила, що поняття жанрово-стилістичної домінанти в перекладознавстві перш за все набуває розвитку, спираючись на сформовані концепції лінгвістики тексту, під час дослідження явищ різних рівнів мови.

Р.О. Якобсон вважає, що домінанта є компонентом тексту, який фокусує та мотивує інші його компоненти, забезпечуючи інтегрованість структури. Вчений пов'язує її із функцією тексту, яка є базовою для визначення специфіки типу тексту. Досліджуючи цей феномен в аспекті поетичного твору, він впевнений, що його естетична функція є домінуючою [20]. Ю.С. Маслов дотримується подібної точки зору, підкреслюючи, що конкретні висловлювання характеризуються різною комбінацією певних мовних функцій [12].

Лінгвістика тексту оперує поняттям домінанти у процесі дослідження функціонування його лексичних і граматичних одиниць та категорій (Л.Г. Бабенко, О.В. Бондарко, Г.О. Золотова, Ю.С. Маслов, О.І. Москальська, Є.І. Шендельс). Так, наприклад, Л.Г. Бабенко [2] і Є.І. Шендельс [17] розуміють граматичну домінанту як сукупність граматичних ознак для певного типу тексту, що займають в ньому сильні позиції та беруть участь у формуванні його концептуального семантичного простору.

О.В. Бондарко застосовує термін «категоріальні домінанти тексту», які формуються у результаті функціональної спрямованості тексту, яка в свою чергу визначає ймовірні закономірності вибору категоріальних характеристик окремих висловлювань, які реалізуються у виборі певних способів дієслова, часу, особи та ін. [4].

Г.О. Золотова, досліджуючи комунікативні аспекти синтаксису рідної мови, вводить до наукового обігу поняття рематичної домінанти. Під час аналізу структурно-змістової взаємодії синтаксису тексту і синтаксису речення з урахуванням семантичних типів текстових фрагментів вчена виділяє шість типів рематичних домінант: предметну, якісну, акціональну, статальну, статально-динамічну та імпресивну. Предметна рематична домінанта може бути виявлена у фрагментах тексту семантичного типу «опис місця», де назви предметів для зображення картини знаходяться в позиції реми. Якісна рематична домінанта є в текстових фрагментах, що характеризують персонаж або предмет. Дієслова в текстових фрагментах з предметною та якісною рематичною домінантою є неакціональними. Дієслова зі значенням дії є основою акціональної рематичної домінанти. Статальна рематична домінанта зустрічається в текстах, які описують стан та характеризуються вживанням дієслів на позначення кінця або відсутності дії. Тексти зі статально-динамічною рематичною домінантою описують поступову зміну стану. В текстових фрагментах семантичного типу «суб'єктивно-оцінне сприйняття дійсності» рематична домінанта є імпресивною за рахунок використання іменників і прикметників якісно-оцінного характеру на позначення стану [6].

Ю.В. Казарін, використовуючи системний підхід до дослідження поетичного тексту, вважає, що він характеризується одиницями, які виконують домінуючі та побічні функції. Одиниці-домінанти є константними для певного поетичного тексту та поділяються на лінгвістичні, культурні, естетичні, духовні, психологічні, соціологічні, етимологічні та комплексні [10].

Л.Г.Бабенко пропонує методику комплексного лінгвістичного аналізу художнього твору, в якій домінанта пов'язується з прийомами актуалізації текстового змісту й ідентифікується як ефективний інструмент аналізу формальних засобів вираження змісту [2]. Текстова домінанта реалізується, на думку дослідниці, трьома способами:

- оформлення змісту тексту відповідними лексико-синтаксичними засобами у сильних текстових позиціях, а саме у заголовку або епіграфу;
- висока частота застосування певних засобів, яка найчастіше реалізується за допомогою повторюваності певних граматичних явищ;
- нестандартне використання мовних одиниць за рахунок порушення передбачуваності тексту, що досягається незвичною сполучуваністю мовних одиниць (неологізми, okazіоналізми).

Усі проаналізовані вище роботи пов'язані поміж собою у зв'язку з тим, що об'єктом їхнього дослідження виступає найчастотніший компонент мовного рівня.

Інший напрямок наукових розвідок жанрово-стилістичної домінанти сконцентрований на її розумінні як такого типу тексту, що визначає його специфічну структуру та вказує на його жанрову приналежність.

Так, наприклад, В.П. Белянін розглядає домінанту в розрізі психолінгвістичного підходу до художнього тексту та вважає, що цей термін відбиває певні жанрові особливості та авторський спосіб сприйняття, які реалізуються на як на структурній організації тексту, так і на рівні певних слів, словосполучень або стилістичних засобів [3].

О.С. Кухар-Онишко зазначає, що домінантами можуть бути декілька важливих рис авторського індивідуального стилю: «Із усіх можливих та існуючих складників стилю ми вибираємо домінантні – композицію, час і простір, особливості творення образу й образ автора, художню мову [11, с. 56]».

Дослідження О.Б. Складенко художнього тексту, на нашу думку, має комплексний характер, оскільки вченій вдалося у тлумаченні жанрово-стилістичної домінанти відобразити генералізовані риси цього поняття з урахуванням елементів як мовних рівнів, так і рівня тексту в цілому. Вчена робить висновок про те, що «жанрово-стилістичною домінантою в межах обраного автором певного жанру є сукупність маркованих стилістичних складових, що вирізняються в художньому тексті на жанротвірному (макростилістичному) та мікростилістичному рівнях і визначають специфіку авторського ідіостилу. Основним критерієм пошуку домінантних складових є частотність їх ужитку в текстах оповідань, що характеризує домінантні складові як марковані. Поле пошуку домінантних складових є макростилістичний рівень, тобто жанротвірний рівень оповідань, та мікростилістичний рівень (стилістичний рівень) з граматичними та семантичними особливостями» [14, с. 255].

У перекладознавчому аспекті термін «домінанта» у науковий обіг ввів К.І. Чуковський, який вважав, що текст перекладу відрізняється домінантою відхилень від тексту оригіналу.

М.К. Зеров одним із перших підкреслював важливість вивчення текстових та позатекстових особливостей оригіналу, що передбачає цілісного прочитання, результатом якого має стати глибоке

розуміння оригіналу та його історико-культурного контексту. Перекладознавець також наголошував на необхідності визначати домінантні та периферійні властивості тексту оригіналу та рекомендував звертати увагу на максимально адекватне відтворення перших. Периферійні ознаки він пропонував відтворювати частково або взагалі вилучати з тексту як наслідок суб'єктивного прочитання [7].

У зв'язку з необхідністю визначати головні ознаки оригіналу, що мають бути відтворені під час перекладу, Н.В. Шутьмова оперує поняттям типологічної домінанти тексту, яка є сутнісною характеристикою для певного тексту. На думку вченої, у філософському сенсі типологічна домінанта тексту виступає якістю, в якій поєднані типологічні ознаки глибинного та поверхневого рівнів тексту. При такому підході переклад розглядається як діяльність, яка репрезентує типологічну домінанту оригіналу в тексті перекладу, а мета перекладу – це репрезентація змісту оригіналу в цільовій культурі [18].

У цьому ж напрямку реалізовано науковий доробок Є.М. Хайдер. Досліджуючи ідіостиль письменника у перекладацькому аспекті, авторка оперує терміном художньо-типологічної домінанти як єдності ідейно-художніх і лінгвостильових домінант оригінальних і перекладних текстів. У свою чергу ідейно-художні домінанти виступають поетикальною змістовою частиною авторського стилю, лінгвостильові домінанти є мовною конкретизацією, так званою «проекцією» ідейно-художніх домінант у тексті [15].

На сучасному етапі розвитку теорії та практики перекладу набуває важливого значення диференціація текстів, яка пов'язана з їхнім розподілом на функціональні стилі та стрижневим поняттям якої виступає жанрово-стилістична домінанта. Для того, щоб розкрити характеристики певного виду перекладу, необхідно, на думку Т.А. Казакової, брати до уваги три фактори. По-перше, приналежність оригіналу до певного функціонального стилю безпосередньо впливає на особливості перекладацького процесу та вимагає від перекладача знання й використання особливих методів та прийомів. По-друге, орієнтація на цей оригінал впливає на стилістичні характеристики тексту перекладу та засвідчує необхідність вибору мовних засобів, що характеризують відповідний функціональний стиль у мові перекладу. По-третє, результатом взаємодії цих факторів є визначення суто перекладацьких особливостей, які пов'язані з загальними рисами та розбіжностями

між мовними характеристиками аналогічних функціональних стилів мов оригіналу та перекладу, і з особливими умовами та метою перекладацького процесу [9].

Зазначимо, що системне вивчення стилю у перекладі привело до появи в 1988 році саме терміну «жанрово-стилістична домінанта» в дисертації О.І. Макаренка. Дослідниця тлумачить цей термін як інваріант жанру, що реалізується у стилі конкретних текстів та впевнена, що жанрово-стилістична домінанта є ключовим жанрово утворюючим елементом, який має бути обов'язково збереженим у процесі перекладу [13]. Жанрова приналежність тексту виступає важливою умовою для правильного розуміння і відтворення тексту оригіналу. Жанр як тип твору організує всі жанрово утворюючі елементи в єдину систему. Будь-який текст оригіналу поєднує як стилістичні, так і жанрово утворюючі ознаки. Для теорії перекладу важливо, щоб з одного боку, текст був адекватним тексту оригіналу, що передбачає здійснення аналогічних функцій текстів вихідної та цільової мов, а з іншого – щоб текст перекладу був еквівалентним тексту оригіналу та передавав його змістовно-стилістичну систему.

Аналогічний підхід до розуміння досліджуваного феномену спостерігаємо у дослідженнях І.Є. Шаргай та Д.Ю. Вотінової.

Шаргай І.Є., вивчаючи перекладацький аспект ділового листа як окремого мовленнєвого жанру в межах офіційно-ділового стилю, стверджує, що визначальною для його жанрово-стилістичної домінанти є інформативна структура (зміст), що проявляється у сукупності мовних, композиційних і прагматичних ознак [16].

Д.Ю. Вотінова дещо розширює аналізоване явище з урахуванням ключових принципів культурологічного аналізу. Жанрово-стилістичні домінанти художнього твору, як впевнена авторка, є сукупністю різнорівневих мовностилістичних формацій, що визначають унікальність індивідуально-авторського стилю в межах певного жанру та формують специфічну картину світу в оригіналі та перекладі. Виокремлення цих домінант відіграє визначальне значення саме для перекладацького процесу з двох причин. По-перше, враховує смисловий аспект цього процесу та надає можливість перекладачу забезпечити повноту відтворення авторського задуму. По-друге, спираючись на комунікативно-функціональний аспект перекладу, дозволяє здійснити лексико-граматичні трансформації задля природності викладу та вільності читацької рецепції [5].

Висновки і пропозиції. Аналіз наукових розвідок засвідчує, що текст потребує комплексного підходу в теорії перекладу. Існування мовних, стильових і соціокультурних відмінностей між мовами оригіналу та перекладу роблять неможливим створення абсолютно ідентичного тексту засобами цільової мови. У процесі перекладу будь-якого тексту частина елементів тексту оригіналу, а саме його жанрово-стилістична домінанта, відтворюється, частина опускається, а частина їх компенсується за допомогою перекладацьких трансформацій на різних мовних рівнях. Визначення компонентів жанрово-стилістичної домінанти допомагають провести градацію елементів тексту оригіналу,

а їхнє збереження у цільовій мові є першочерговим завданням перекладача. Теорія перекладу накопила багато напрацювань щодо методики визначення жанрово-стилістичної домінанти художнього тексту, але поза увагою залишились тексти галузевого спрямування. У зв'язку зі світовими інтеграційними процесами особливої актуальності набувають тексти юридичної тематики, оскільки є нагальна необхідність у якісній організації перекладу законодавства України англійською мовою, а також перекладу законодавчих актів Європейського Союзу українською мовою. Тому вважаємо, що розвиток досліджень у цьому напрямку є перспективним для жанрових теорій перекладу.

Список літератури:

1. Альошина М.Д. Відтворення ідіостилу Марка Твена в українських перекладах у зіставленні із російськими та польськими (на матеріалі романів «Пригоди Тома Соєра» та «Пригоди Гекльберрі Фінна»): автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.16 «Перекладознавство». Херсон, 2015. 20 с.
2. Бабенко Л.Г. Лингвистический анализ художественного текста: теория и практика. М.: Флинта : Наука, 2006. 496 с.
3. Белянин В.П. Психолингвистические аспекты художественного текста. М. : Изд-во Моск. ун-та, 1988. 123 с.
4. Бондарко А.В. Лингвистика текста в системе функциональной грамматики. *Текст. Структура и семантика: Материалы VIII Международной конференции*. М.: СпортАкадемпрес, 2001. Том. 1. С. 4–13.
5. Вотінова Д.О. Жанрово-стилістичні та культурологічні особливості перекладу романів-антиутопій: автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.16 «Перекладознавство». Харків, 2018. 23 с.
6. Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. М.: КомКнига, 2007. 368 с.
7. Зеров М.К. Твори: у 2-х томах/ упор. Г. Кочур, Д. Павличко. Том 2: Історико-літературні та літературознавчі праці. К.: Дніпро, 1990. 601 с.
8. Іваницька Н.Б. Функціональна палітра поняття домінувальності в жанрових теоріях перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2017. № 31. Том 3. С. 125–128.
9. Казакова Т.А. Художественный перевод. Теория и практика. СПб: ООО «Инъязиздат», 2006. 544 с.
10. Казарин Ю.В. Поэтический текст как система. Екатеринбург: Урал. ун-т, 1999. 260 с.
11. Кухар-Онишко О.С. Індивідуальний стиль письменника: генезис, структура, типологія. К.: Вища школа, 1985. 171 с.
12. Маслов Ю.С. Введение в языкознание. М.: Высшая школа, 1987. 272 с.
13. Макаренко Е.И. Жанрово-стилистическая доминанта в переводе: автореф. дисс. ... канд. филолог. наук : спец. 10.02.20 «Сравнительно-историческое, типологическое, сопоставительное языкознание и теория перевода». Одесса, 1989. 16 с.
14. Скляренко О.Б. Особливості трактування поняття «жанрово-стилістична домінанта» в сучасній лінгвістики. *Теоретична і дидактична філологія*. 2014. Випуск 18. С. 251–255.
15. Хайдер Є.М. Відтворення авторського стилю Г. Гессе у перекладах українською та російською мовами: дис. ... канд. філ. наук : 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 2017. 229 с.
16. Шаргай І.Є. Комунікативно-прагматичні особливості французького ділового листа в оригіналі та перекладі: автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.16 «Перекладознавство». Київ, 1998. 15 с.
17. Шендельс Е.И. Внутренняя организация текста. *Иностранные языки в школе*. 1987. № 4. С. 140–147.
18. Шутемова Н.В. Понятие доминанты в типологии перевода. *Вестник Пермского университета*. 2015. Выход 3 (31). С. 46–51.
19. Юдина О.В. Жанрово-стильова обумовленість лексичних трансформацій в перекладах текстів військової тематики (на матеріалі іспанських та українських офіційно-ділових та художніх текстів): автореф. дис. ... канд. філ. наук : 10.02.16 «Перекладознавство». Одеса, 2013. 23 с.
20. Якобсон Р.О. Работы по поэтике. М.: Прогресс, 1987. 464 с.

**Volchenko O. M. THE CONCEPT OF GENRE AND STYLE DOMINANCE
IN TRANSLATION THEORY**

In the article the theoretical basis of the problem of genre and style dominance is under consideration in Translation Studies.

Modern translation theory is stressed to be characterized by the priority of the complex interdisciplinary approach to the text, taking into account its linguistic, literary and translation aspects. It proves that there is a need to formulate translation theories, which, on the one hand, will provide a solution to the global problem of realizing the genre, stylistic and cultural potential of the text in a foreign language environment, and on the other hand, will combine the general translation theory with the peculiarities of the author's and translator's individual styles.

The genre and translation theories is a theoretical direction, the foundations of which were laid in the 80s of the XX century. These theories provide a number of objective indicators for determining text features, the reproduction of which is necessary for the genre adequacy of the original and the translation. The genre and style dominance is stressed to have appeared in time in translation theory. The scientific works analysis proves that translation theory is lack of a unified approach to defining the structure, criteria, formation conditions and understanding of the studied phenomenon. The relevance of the work is due to this fact.

Viewing the problem it was revealed that in Translation Studies the concept of genre and style dominance has been developing, relying on the formed concepts of text linguistics, during the phenomenon investigation at different language levels. Another aspect of scientific exploration of the genre and style dominant is focused on understanding it as a text type that determines its specific structure and indicates its genre affiliation.

In the article the genre and style dominance is proved to be a set of linguistic and stylistic units of different levels that determines the uniqueness of its style within a certain genre.

Key words: *genre and style dominance, translation theory, text, translation analysis, source language, target language, transformation.*

Гергелійник О. О.

Центр іноземних мов ASAP

Заповловський М. В.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ МЕТАФОР І ПОРІВНЯНЬ У РОМАНІ Т. ГЛАВІНІЧА «ЖИТТЯ БАЖАНЬ»

Стаття присвячена дослідженню способів перекладу, які застосовуються Володимиром Кам'янцем при відтворенні українською мовою метафор і порівнянь у романі Томаса Главініча «Життя бажань». Встановлено суть понять метафори та порівняння, а ще основні шляхи їхнього перекладу. Якщо семантична основа метафори передається точно, то результатом буде адекватний мовний образ на мові перекладу і його адекватний зміст. Дослідники проблем перекладу порівнянь наголошують на збереженні образності порівняння. Щоб вивчити особливості перекладу порівнянь та метафор в аналізованому романі було використано порівняльний аналіз та метод суцільної вибірки. Описовий метод було застосовано для пояснень прикладів. За допомогою порівняльного аналізу текстів оригіналу та перекладу і характеризуються особливості перекладу метафор та порівнянь. Завдяки кількісному підрахунку створюються таблиці частотності застосування способів їх відтворення в українській мові. Німецькі метафори та порівняння майже не зазнали змін в українському перекладі. При їх відтворенні українською мовою не відбулося зміщень в категоріях стилістичних фігур: метафору перекладач відтворив за допомогою метафори, а порівняння – за допомогою порівняння. В українському перекладі було адекватно передано культурні особливості німецьких метафор та порівнянь, що свідчить про збереження індивідуального стилю автора на лексичному рівні.

Ключові слова: метафора, порівняння, оригінал, переклад, німецька мова, українська мова.

Постановка проблеми. Як відомо, збереження ідіостилу завжди належало до одних з найважливіших проблем перекладознавства та є основною метою художнього перекладу. Тому об'єктом цього дослідження стали метафори та порівняння як лексико-стилістичні засоби мови оригіналу та перекладу, а предметом – способи перекладу, які застосовуються при відтворенні метафор та порівнянь у романі Томаса Главініча «Життя бажань» («Das Leben der Wünsche») та його перекладі, виконаному Володимиром Кам'янцем.

Актуальність пропонованої статті полягає у тому, що, попри велику кількість досліджень, переклад метафори та порівняння й досі залишається актуальною проблемою для перекладознавства, насамперед у його культурологічному аспекті. Розглянемо це детальніше.

Метафора – це не тільки мовне явище, вона тісно пов'язана з культурою, що суттєво впливає на її переклад та затрудняє його, тому що у різних культурах створення символів протікає у різний спосіб і багато метафор є специфічними для кожної культури [3, с. 153]. Їх функціональність

у тексті перекладу вужча, ніж у вихідному тексті. Перекладена метафора завжди несе у собі культурно-специфічну інформацію вихідної мови та культури і читач перекладу, не володіючи знаннями мови та культури оригіналу, розуміє цей засіб тільки через когнітивний контекст цільового тексту, який створює перекладач, адаптуючи семантику метафори читачеві [2, с. 252]. Через такий тісний взаємозв'язок ускладнюється процес перекладу, а відтак і створюється можливість для наукового пошуку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема перекладу метафор і порівнянь розглядалась багатьма науковцями, зокрема, П. Ньюмарком, С. Скрильником, І. Сойко, Н. Ходаковською, Н. Чумаковою, Н. Шаповаловою та ін.

У нашій статті ми будемо послуговуватися визначенням метафори за Н. Ходаковською: риторична фігура, при якій слово вживається не у своєму прямому, а в переносному значенні таким чином, що між словесно означуваним поняттям та задуманим виникає відношення подібності [7, с. 76].

Порівняння розглядається як окрема стилістична фігура, що вже давно стала тим художнім прийомом, без якого не обходиться жоден письменник. Воно полягає у зіставленні явищ, предметів і дій, які мають подібні ознаки та складається з чотирьох компонентів: 1) предмета порівняння, тобто того, що ми пізнаємо; 2) образу порівняння – того, з чим порівнюється предмет; 3) основи порівняння – ознаки, на основі якої здійснюється порівняння; 4) показника порівняльних відношень – мовний засіб, найчастіше сполучник, який відіграє вирішальну роль у реалізації порівняння [5, с. 5]. Порівняння зберігають свою самостійність і, на відміну від метафори, не зливаються в один образ.

Існує три головних підходи до перекладу метафор:

1. Неперекладність метафор, яка базується на твердженні, що переклад метафори неможливий, оскільки кожний її лексичний елемент має свою специфіку у цільовій культурі;

2. Буквальний переклад, що базується на твердженні про існування спільних метафоричних полів, які є єдиними для всіх мов та культур.

3. Підхід, який базується на тому, що перекладність метафори залежить від її семантичної структури та функції у тексті [2, с. 250–251].

Для адекватного передавання метафоричних засобів необхідно визначити їх інформаційний зміст та семантичну структуру. Якщо семантична основа метафори передається точно, то результатом буде адекватний мовний образ на мові перекладу і його адекватний зміст [4, с. 536].

Виокремимо також три можливі підходи до перекладу порівнянь:

1. Порівняння, у яких образність не сприймається українською мовою. Перекладати їх потрібно, знімаючи їхню образність, тобто замінити на прикметник або прислівник.

2. Порівняння, образ яких хоч і незвичиний для української мови, але не викликає непорозуміння. Вони перекладаються дослівно, іноді з незначними відхиленнями.

3. Група порівнянь, яка має в українській мові свій еквівалент.

Дослідники проблем перекладу порівнянь наголошують на збереженні образності порівняння. Зокрема, англійський перекладознавець Пітер Ньюмарк [8, с. 87–91] вважає, що порівняння потрібно відтворювати у всіх літературних жанрах. Він також підкреслює, що в жодному разі не треба його опускає чи замінити іншим висловлюванням, адже це завадить порівнянню виконати його головне завдання – точний опис.

Постановка завдання. Метою дослідження є визначення особливостей перекладу метафор і порівнянь у романі Т. Главініча «Життя бажань». Для її досягнення було поставлено наступні завдання:

– провести порівняльний аналіз тексту оригіналу та тексту перекладу роману Т. Главініча «Життя бажань», щоб охарактеризувати особливості перекладу метафор та порівнянь;

– з'ясувати, чи збережено індивідуальний стиль письменника на лексичному рівні.

Для вивчення особливостей перекладу порівнянь та метафор в аналізованому романі було використано порівняльний аналіз та метод суцільної вибірки. Описовий метод було застосовано для пояснень прикладів. З метою створення наукової концепції дослідження використовувався метод добору наукової літератури.

Важливим методом дослідження у перекладознавстві є метод порівняльного аналізу, тобто аналіз форми та змісту тексту перекладу у зіставленні з формою та змістом оригіналу. Зіставляючи такі тексти можна виявити еквівалентні одиниці, зміну форми та змісту шляхом заміни одиниці оригіналу еквівалентній їй одиниці перекладу; з'ясувати, як долаються труднощі перекладу, пов'язані зі специфікою кожної мови та які елементи оригіналу залишаються невідтвореними у тексті перекладу.

Отже, на початку дослідження був проведений теоретичний аналіз джерел з даної теми, який дав змогу встановити суть понять метафори та порівняння, а ще основні шляхи їхнього перекладу. Потім було проведено порівняльний аналіз текстів оригіналу та перекладу і схарактеризовано особливості перекладу метафор та порівнянь. Наприкінці, завдяки кількісному підрахунку, було створено таблиці частотності застосування способів їх відтворення в українській мові та підбито підсумки.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи переклад твору Т. Главініча «Життя бажань», ми спершу зосередили свою увагу на особливостях перекладу метафоричних одиниць. Наведемо приклади метафор, які ми зустріли в тексті та проаналізуємо їх.

1. In ihm *fiel* eine Schranke, und er *ging ein* in die Zeitlosigkeit der Träume [6, с. 39]. – В ньому всередині *зникла* перепона і він *розчинивсь* у позачасовості марев [1, с. 32]. Тут застосовано субституцію; дві метафори, наявні у цьому реченні, перекладено не дослівно, а замінено типовим образом мови перекладу, адже дієслова “*fallen*” і “*eingehen*” дослівно перекладаються як «падати»

та «входити». Також тут присутнє уточнення «всередині».

2. *Er hatte ein schlechtes Gewissen, weil er es wieder nicht rechtzeitig geschafft hatte und weil er zudem auf den Grund seiner Abwesenheit nicht stolz war* [6, с. 41]. – *Його мучила совість*, бо він знову прийшов запізно, до того ж причина його відсутності була не з тих, якими можна пишатися [1, с. 34]. У цьому прикладі перекладач використав компенсацію; у вихідному реченні немає нічого метафоричного, але вже у перекладі присутня метафора.

3. *Die Wolken vor dem Mond zogen weiter* [6, с. 43]. – Хмари далі пливли перед місяцем [1, с. 36]. Тут можна говорити про точний переклад, тобто зміст оригіналу семантично повно і правильно переданий.

4. *Als Jonas den Motor abstellte, zitterten seine Hände, und ihm war eiskalt* [1, 71]. – Коли Йонас заглушив мотор, у нього тремтіли руки, і *ним теліпало від холоду* [6, с. 64]. У даному прикладі ми бачимо явище компенсації, тому що в оригіналі «йому дуже холодно», тобто пряме значення, а у перекладі перекладач застосовує вже метафору.

5. *Die Sonne sank in kupfernem Rot über die bewaldeten Berge im Westen der Stadt* [6, с. 74]. – *Сонце сідало* мідною червінню над порослими лісом горами на заході міста [1, с. 67]. У цьому реченні використано субституцію, адже «senken» означає опускатися, знижуватися.

6. *Sein Leben schien bisweilen schneller abzulaufen, um urplötzlich zu stoppen und ihn etwas Entscheidendes behutsam erleben zu lassen* [6, с. 120]. – *Його життя, здавалося, набрало швидших обертів*, щоб раптово зупинитись й обережно дати йому змогу пережити щось вагоме [1, с. 104]. Цей приклад цікавий тим, що в одному реченні застосовано два різних способи перекладу метафор. У першій частині, виділеній курсивом, ми спостерігаємо субституцію, а у другій частині – точний переклад.

7. *Mit der furchtbaren Wucht plötzlicher Erkenntnis riss ihn das Fließen des Handyalarms aus dem Schlaf* [6, с. 94]. – Із страшною силою раптового усвідомлення зірвало його зі сну пілікання

будильника [1, с. 85]. У цьому прикладі використано точний переклад.

8. *Er wusste: die Sonne wanderte, stieg über das Haus. Schatten zogen ins Zimmer* [6, с. 172]. – Він знав: небом мандрує сонце, сходить над будинком. До кімнати насуваються тіні [1, с. 135]. Тут застосовано точний переклад з уточненням «небом», яке перекладач вживає, незважаючи на те, що це слово відсутнє в оригіналі, але тут його використання є логічним.

9. *Er merkte selbst, wie schlampig er nun arbeitete, doch es war ihm egal, er war so voller Vorfreude auf Marie* [6, с. 138]. – Він сам помітив, як недбало він працює, втім йому було байдуже, він *цілком зануривсь у солодкі передчуття зустрічі з Марією* [1, с. 116]. У цьому реченні перекладач використав компенсацію, адже в оригіналі метафора не присутня, та уточнення «солодкі передчуття зустрічі».

10. *Als er ihren Geruch wahrnahm, erfasste ihn ein Schmerz* [6, с. 134]. – Коли відчув її запах, його пройняв біль [1, с. 113]. Тут використано точний переклад.

Таким чином, у творі «Життя бажань» для перекладу метафор перекладач застосовував здебільшого точний переклад та субституцію. Компенсація, хоч і наявна також, але цей спосіб значно поступається двом попереднім.

Вивчаючи переклад твору Томаса Главініча «Життя бажань», ми звернули також увагу і на особливості перекладу порівнянь. Наведемо приклади порівнянь, які зустріли в тексті та охарактеризуємо їх.

1. *Er kannte sie, heute faszinierte sie das eine, morgen das Nächste, nie währte ihr Enthusiasmus lange, und in ihrer Begeisterung kam sie ihm vor wie eine Schlafwandlerin* [6, с. 56]. – Він її знав, сьогодні вона захоплена одним, завтра іншим, надовго її ентузіазму ніколи не вистачало, і в пориві того свого завзяття видавалась вона йому *наче сновида* [1, с. 44]. У цьому реченні застосовано дослівний переклад зі збереженням порівняльної конструкції.

2. *Wie durch einen Panzer* hörte er Lea sachlich über die notwendigen Behördengänge reden [6, с. 102]. – *Ніби через якусь металічну завісу* слухав він, як

Таблиця 1

Частотність застосування способів перекладу метафор

Точний	Субституція	Парафраза	Компенсація
29% (19)	29% (19)	2% (1)	14,5% (9)
Точний з уточненням	Субституція з уточненням	Парафраза з уточненням	Компенсація з уточненням
12,7% (4)	9% (2)	0%	3,6% (1)

Лея з діловитою відповідальністю в голосі веде мову про все, що треба владнати в офіційних установах [1, с. 79]. Тут порівняльна конструкція збережена і додане пояснення слова «Panzer», адже дослівно українською воно перекладається як «броня», «панцир», а не «металічна завіса».

3. Die Kränze, *groß wie Wagenräder*, waren von unerbittlicher Deutlichkeit [6, с. 112]. – Вінки, *розміром з автомобільне колесо*, невідламані виразності [1, с. 89]. Тут ми спостерігаємо заміну порівняльної конструкції на конструкцію мови перекладу: образ збережений, але порівняльна конструкція зовсім відсутня.

4. Aber was hat das Jucken damit zu tun, dachte er leise in seinem Kopf, dieses elende Jucken, *als wäre er in ein Spinnennetz gelaufen* und würde die Fäden nicht mehr los [6, с. 134]. – Але що має з тим спільного оце свербіння, крутилось тихенько в голові, оце мерзенне свербіння, *начебто він наткнувся на павутину* і ніяк не позбудеться ниточок, що наліпились на обличчя [1, с. 106]. Порівняльна конструкція збережена, але образ порівняння частково втрачений через переклад дієслова «laufen» як «натикатися», що зробило цей вираз зрозумілішим для читачів перекладу.

5. Als er wieder Stoffliches unter sich und um sich wahrnahm, als er wieder auf dem Bett lag, war ihm, *als sei er verstoßen worden* [6, с. 171]. – Коли він знову почав сприймати матеріальне під собою і довкола себе, коли знову лежав на ліжку, йому було так, *наче його відштовхнули, не прийняли* [1, с. 135]. Тут відбувається заміна порівняльної конструкції на конструкцію мови перекладу: в оригіналі воно виражене пасивним станом, у перекладі – активним, що, у цьому випадку, є більш характерним для української мови. Також додано пояснення «не прийняли», яке відсутнє в оригіналі та яке додає більшої зрозумілості у перекладі.

6. Ein Schlag durchzuckte ihn, es war, *als sandte ihr bloßer Anblick eine Botschaft an einen Bereich in ihm*, zu dem er keine Zugang hatte und der älter war als er selbst [6, с. 176]. – Його ніби блискавкою пронизало, так, *ніби сам її вигляд надіслав послання*

до якоїсь зони в ньому, куди він не мав доступу і який існував раніше, ніж він сам [1, с. 138]. На початку речення ми спостерігаємо заміну порівняльної конструкції на більш зрозумілу з частковою втратою образу, що пояснюється тим, що «його ніби блискавкою пронизало» є більш характерним та вживаним в українській мові. У середині речення виконано дослівний переклад зі збереженням порівняльної конструкції.

7. Mit Joey landete er in einer Karaoke-Bar, es machte ihm Spaß zu singen, die Leute unterhielten sich gut, aber bloß solange, bis Joey an die Reihe kam, der zu einer Ballade schrie und winselte, *als sei es Heavy Metal*, und zum Schluss tränenüberströmt auf der Bühne stand, ehe ihn Jonas an der Hand nahm und herunterzog [6, с. 183]. – Забрів із Джоуї до караоке-бару, йому подобалось співати, люди гарно розважались, але лише доти, доки не надійшла черга Джоуї, який під баладну музику верещав і скімлив так, *наче то геві-метал*, а наприкінці розридався, і Йонасові довелося забирати його зі сцени [1, с. 144]. Тут виконано дослівний переклад зі збереженням порівняльної конструкції. Слово «Heavy Metal» транслітероване.

8. Seine Schenkel begannen zu spannen, und er setzte sich kurzweg auf den Boden, obwohl er nun aussehen musste *wie ein Weinbruder* [6, с. 230]. – Відчув напругу в ногах і сів прямо на землю, хоч і подумав, що виглядає, мабуть, *як справжнісінький пияк* [1, с. 179]. У цьому прикладі ми бачимо заміну порівняльної конструкції на більш зрозумілу з частковою втратою образу.

9. Auf dem Weg sah er, *wie in Zeitlupe*, die Blicke der anderen [6, с. 242]. – Дорогою, *ніби в кадрах уповільненої зйомки*, він бачив зосереджені погляди інших [1, с. 189]. А також: Jonas sah den Kassier *wie in Zeitlupe nach vorne kippen* [6, с. 100]. – Йонас *ніби в уповільненому кадрі* побачив, як касир похилився вперед [1, с. 78].

Як видно, одну порівняльну конструкцію «wie in Zeitlupe» перекладач перекладає по-різному, але спосіб зберігається – збереження порівняльної конструкції з експлікацією.

Таблиця 2

Частотність застосування способів перекладу порівнянь

Дослівний переклад зі збереженням порівняльної конструкції	Заміна порівняльної конструкції на конструкцію мови перекладу	Часткова втрата образу
45,6% (26)	24,6% (17)	0%
Збереження порівняльної конструкції з експлікацією	Заміна порівняльної конструкції на більш зрозумілу з частковою або повною втратою образу	Опущення
7% (3)	22,8% (11)	0%

10. Dein Rücken ist *knallrot*, rief Marie, zieh dein Hemd wieder an! [6, с. 257] – У тебе спина, як *урака*, – крикнула Марія, – вдягни сорочку! [1, с. 201] Тут ми спостерігаємо заміну порівняльної конструкції зрозумілішу для українського читача.

Отже, перекладач переважно відтворює порівняння у тексті дослівно зі збереженням порівняльної конструкції. Два інших способи – заміна порівняльної конструкції на конструкцію мови перекладу та заміна порівняльної конструкції зрозумілішою, з частковою або повною втратою образу – також значною мірою присутні у перекладі. Як бачимо, німецькі метафори та порівняння майже не зазнали змін в українському перекладі: метафору перекладач відтворював за допомогою метафори, а порівняння – за допомогою порівняння.

Висновки. У ході дослідження було проаналізовано текст оригіналу та перекладу роману Т. Главініча «Життя бажань»; основну увагу було зосереджено на метафорах і порівняннях, яких було виявлено 55 та 57 одиниць відповідно.

Встановлено, що відтворення метафор в українському перекладі в 29% (19 одиниць) випадків відбувається шляхом точного перекладу та субституції. 14,5% (9 одиниць) метафор були передані шляхом компенсації.

Зафіксовано, що порівняння у 45,6% (26 одиниць) випадків були відтворені за допомогою точного перекладу зі збереженням порівняльної конструкції. 24,6% (17 одиниць) порівнянь були передані заміною порівняльною конструкції на конструкцію мови перекладу. Жодні порівняння чи метафори не були опущені.

З'ясовано, що індивідуальний стиль письменника на лексичному рівні збережено, про що свідчить адекватність передання культурних особливостей німецьких метафор і порівнянь, а також відсутність зміщень у категоріях стилістичних фігур.

Перспективу подальшого наукового пошуку вбачаємо у порівняльному аналізі стилістичних фігур в інших романах Т. Главініча.

Список літератури:

1. Главініч Т. Життя бажань / пер. з нім. В. Кам'яця. Чернівці : Книги-XXI, 2015. 250 с.
2. Скрильник С. В. Метафоризація у перекладі художніх текстів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 14. с. 250–253.
3. Сойко І. В. Відтворення культурної специфіки німецьких метафор (на матеріалі роману Йозефа Рота «Марш Радецького») *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2012. Вип. 18. С. 153–157.
4. Чумакова Н. В. Особливості перекладу метафори та метафоричних виразів в англійській та українській мовах (на матеріалі науково-технічних текстів) *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*. 2007. Вип. XXI. С. 536–537.
5. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій у сучасній українській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Дніпропетровськ, 1998. 16 с.
6. Glavinic T. Das Leben der Wünsche. München : Deutscher Taschenbuch Verlag, 2011. 318 S.
7. Hodakowska N. Stilistik der deutschen Sprache. Lehrbuch für die Studenten der Hochschulen. Київ, 2010. 218 S.
8. Newmark P. Approaches to Translation. Oxford : Pergamon Press, 1981. 200 p.

Herheliyntyk O. O., Zapolovskyi M. V. FEATURES OF THE TRANSLATION OF METAPHORS AND COMPARISONS IN T. GLAVINIC'S NOVEL "THE LIFE OF WISHES"

The article is devoted to the study of translation methods used by Volodymyr Kamyanyets in reproducing metaphors and similes with the Ukrainian language in Thomas Glavinic's novel «The Life of Wishes». The essence of the concepts of metaphor and comparison, as well as the main ways of their translation, have been established. If the semantic basis of the metaphor is accurately conveyed, then the result will be an adequate linguistic image in the language of translation and its adequate content. Researchers of the translation problems of similes emphasize the preservation of their figurativeness. In order to study the peculiarities of the translation of similes and metaphors in the analyzed novel, comparative analysis and the entire sampling method were used. The descriptive method was used to explain the examples. By using a comparative analysis of the original text and its translation, the peculiarities of the translation of metaphors and similes are characterized. Thanks to the quantitative calculation, frequency tables of the methods of their reproduction in the Ukrainian language are created. German metaphors and similes have not undergone any crucial changes in the Ukrainian translation. When they were reproduced in the Ukrainian language, there were no shifts in the categories of stylistic figures: the translator reproduced the metaphor by using a metaphor, and the simile with the help of a simile. In the Ukrainian translation, the cultural features of German metaphors and similes were adequately conveyed, which indicates the preservation of the author's individual style at the lexical level.

Key words: metaphor, comparison, original, translation, German language, Ukrainian language.

Гумений В. В.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ЗАСОБИ ВПЛИВУ АВТОРСЬКОГО НАРАТИВУ НА РЕЦИПІЄНТА ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ТВОРІВ МАСОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У роботі проведено аналіз стилістики авторського наративу у контексті перекладу творів жанру «роман»; досліджується проблема еквівалентності при перекладі наративних конструкцій, особливості збереження авторської модальності під час перекладу, висвітлюється репрезентативна модель наратора у творах масової літератури; розглядається дослідницька панорама творчості Г. Гессе у вітчизняній та світовій філології, а також засоби перекладу його наративних структур

Передусім, відтворюються основні етапи порівняльного аналізу стилістики нарації письменника та її лексико-граматичного аспекту у перекладах, стильові засоби формування авторського наративу, засоби рекреації наративних структур в перекладах, збереження авторської маски у перекладах, труднощі ретрансляції дієгетичного наративу, а також структурне модифікування стилістики нарації у перекладах.

Також, було проаналізовано особливості мовлення творів масової літератури, створено ретроспекцію надійного наратора у художніх творах, відображено роль всюдисущності наратора у перекладах, встановлено рівень інтерпретації експліцитного та імпліцитного наративів та основних наративних моделей у перекладах; встановлено основні методи збереження стилістики автора у перекладах, також розкрито основні критерії розмежування типів репрезентації наративу автора та відображено адекватність збереження моделі «автор-розповідач-оповідач-персонаж».

У процесі дослідження доведено необхідність використання лексико-стилістичних трансформацій при перекладі та їх інтенційність на реципієнта, з'ясовано характеристики, що відповідають стилю масової літератури, та мовним засобам відтворення його оповідних структур, проаналізовано концепт творення інтертексту в перекладах та систематизовано фундаментальні оповідні категорії, відтворення яких значним чином інтенсифікує якісне сприйняття перекладу.

Також, в статті було встановлено, що інтенційна складова оповідного процесу в перекладах творів масової літератури утворюється завдяки крізь структуру образно-пластичного вираження дійсності, збереження якої досягається через часткову заміну, додавання, та граматичні перестановки у перекладах. Також, було доведено порушення категорії суб'єктивної модальності у перекладах творів масової літератури українською мовою.

Ключові слова: роман, автор, переклад, стилістика, реципієнт.

Постановка проблеми. Проблема наративного перекладу визначається як «процедура мисленнєвого, а почасти й реального розщеплення досліджуваного предмету (явища, процесу), властивості предмету або відношень між предметами на частини (ознаки) [3, с. 127]. Синтез постає зворотною процедурою, а саме методом наукового пошуку, який полягає в об'єднанні різноманітних елементів, сторін предмету в єдине ціле (систему) в процесі пізнання [5, с. 108]. Метод синтезу залучається у дослідженні з метою відбору основних ознак англомовних пісень, їх жанрових характеристик та особливостей структури романів для подальшого їх аналізу в аспекті перекладу, що, безпосередньо, становить проблему дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження відтворення інтенції автора проводиться у синтезі таких напрямів як: лінгвокогнітологія (Р. Маречко, Ф. Стобилев), перекладознавство (А. Когут, В. Передерій, О. Сергеліс, Н. Навадес), а також порівняльне літературознавство (С. Кожеков, І. Феєрман). Такий міждисциплінарний підхід до аналізу оповідної частини романів дає змогу комплексно дослідити матеріал шляхом всебічного огляду його лінгвістичних одиниць у текстах оригіналу та перекладах.

Постановка завдання. Для досягнення поставлених цілей необхідно вирішити наступні завдання:

- класифікувати перекладацькі трансформації у наративних конструкціях;
- з'ясувати рівень відтворення авторських наративних масок у перекладі;
- з'ясувати впливовість стилістичних факторів збереження авторського інтенції в контексті перекладу;
- відстежити рівень відтворення надійного та «всюдишущого» наратора у текстах перекладу;
- встановити характерні для стилю автора наративні моделі в перекладах;

Виклад основного матеріалу. Сьогодні кожен фахівець, який займається порівняльним аналізом оригіналу та перекладу, стикається з поняттям еквівалентності. Еквівалентність вважається центральною та універсальною категорією для вивчення різних взаємозв'язків мовних одиниць на системному рівні.

Питання еквівалентності досліджувалось у працях відомих українських учених, таких як Н. М. Гордієнко [Гордієнко], А. М. Бочарнікова [Бочарнікова], Р. П. Зорівчак [Зорівчак], В. І. Карабан [Карабан], Т. Р. Кияк [Кияк] та ін. вивчали іноземні вчені: В. В. Виноградов [Виноградов], В. М. Комісаров [Комісаров], Л. К. Латишев [Латишев], Ю. А. Найда [Nida], М. Бейкер [Baker], С. Гелверсон [Halverson], Дж. Касагранде [Casagrande], Дж. Кетворд [Catford] та ін.

Відношення перекладача до повідомлюваного тексту, в контексті збереження еквівалентності, а також його наративна оцінка становлять окремий базис категорії наративу у перекладі, тобто, перекладач невід'ємно оцінює зміст свого текстового меседжу, так як оцінке редагування є обов'язковою складовою імпресивного тонування еквівалентної лексики

За цим же принципом формується наступний блок роману «Гра в бісер» – «Твори, що залишилися від Йозефа Кнехта». Треба відзначити, що дванадцять глав, написаних біографом, співвідносяться з віршами самого героя:

“Nirgends können zwei Menschen leichter Freunde werden als beim Musizieren. Das ist eine schöne Sache. Hoffentlich werden wir Freunde bleiben, du und ich. Vielleicht wirst du auch Fugen machen lernen, Josef. “Damit gab er ihm die Hand und ging, und in der Tür wendete er sich noch einmal um und grüßte zum Abschied mit einem Blick und einem höflichen kleinen Neigen des Kopfes (9, 87).

“Making music together is the best way for two people to become friends. There is none easier. That is a fine thing. I hope you and I shall remain friends. Perhaps you too will learn how to make fugues,

Joseph.” He shook hands with Joseph and took his leave. But in the doorway he turned once more and gave Joseph a parting greeting, with a look and a ceremonious little inclination of his head (10, 84).

Ніде люди так легко не стають друзями, як граючи разом. Це дуже гарно. Сподіваюся, що віднині ми з тобою будемо друзями. Може, ти також навчишся компонувати fugи, Йозефе. – З цими словами старий подав йому руку й рушив до дверей, але на порозі ще раз обернувся, глянувши на Йозефа й легенько, ввічливо вклонився на прощання (13, с. 87).

Лексико-семантичні трансформації являють собою ті чи інші відхилення від регулярних відповідностей з точки зору лексичного складу або значення одиниць оригіналу. Взявшись порівнювати перше речення, яке звучить в оригіналі як *“Nirgends können zwei Menschen leichter Freunde werden als beim Musizieren.”* і перекладене англійською як *“Making music together is the best way for two people to become friends.”*, було віднайдено трансформацію, іменовану лексичним розгортанням, що, в свою чергу, означає використання замість слова – словосполучення з тим самим значенням: *Musizieren – Making music together; leichter – the best way.* український переклад цього ж речення дещо ближчий з позиції збереження смислового навантаження речення до його оригіналу. Але і в цьому перекладі можна знайти лексичні трансформації. Наприклад, словосполучення *“zwei Menschen”* було замінено словом *«люди»*. Це перетворення являє собою заміну за допомогою введення синоніму.

Що стосується відтворення російською та українською мовами субстантивованого дієслова *“Musizieren”* у перекладах, то ми бачимо *“граючи разом”*.

Вставну конструкцію *“hoffentlich”* в третьому за рахунком реченні також було перекладено за допомогою *конкретизації*, але вже в англійському варіанті перекладу (можемо спостерігати тут граматичну основу *“I hope”*). *«Надеюсь»* і *«сподіваюсь»* в українському варіанті перекладу є найближчими за змістовністю до варіанту вихідного німецького тексту.

Отже, автори всіх представлених фрагментів перекладу виконали роботу, яку можна розглядати як адекватну, через репрезентацію стилістичної «просторовості» наративу, що зумовлена активним задіянням конкретизацій та додавань при перекладі. Але, найбільш точним відтворенням фрагменту можна об'єктивно назвати англійський уривок, враховуючи при цьому всі зазначені вище

неточності, яких під час роботи вдавалися автори перекладів.

Синтаксико-стилістичний аналіз «Гри в бісер», за допомогою якісно-кількісних методів, також виявив неповну еквівалентність стилю нарації, коли безпосередній показ подій замінюється дистанційованою розповіддю про них:

Aber vielleicht, ach, wahrscheinlich würde es doch nicht dazu kommen, es war ja kaum möglich, gewiß würde der Meister andres zu tun haben, als sich von kleinen Buben auf der Geige vorspielen zu lassen, er würde doch wohl nur die älteren und fortgeschrittensten Schüler sehen und hören wollen (11, S. 77),

Але, мабуть... ох, ні, напевно чи до цього дійде, де там! У Магістра є важливіші справи, ніж вислухувати, як малий хлопчисько цигає на скрипці, він, певна річ, перевірятиме старших учнів, вони більше всього знають (10, с. 73),

But perhaps it would not come to that – alas, it probably would not. After all, it was hardly possible. The Master would have better things to do than to listen to a small boy's violin playing (13, p. 70),

На лексичному рівні можна відзначити такі трансформації. У першому реченні *Aber vielleicht, ach,...* за допомогою трансформації компенсації в українському перекладі вводяться вигук *ох, ні*. За допомогою трансформації диференціації українському перекладі було відтворено німецький прислівник *wahrscheinlich* – *напевно чи*. Семантичне навантаження неможливості в англійському перекладі було компенсовано завдяки додаванню вставної конструкції в частині *es war ja kaum möglich* – *After all, it was hardly possible*.

Трансформацією модуляції з граматичною заміною відтворюється в українському й англійському перекладі оригінальна частина *anderes zu tun haben* – важливіші справи, *better things to do*.

Німецьке словосполучення *sich auf der Geige vorspielen lassen* у перекладі шляхом модуляції та диференціації було відтворено шляхом компенсації та подальшим членуванням з уведенням підрядної частини – *вислуховувати, як малий хлопчисько* (значення конкретизовано) *цигає* (значення диференційовано) *на скрипці*. В англійському варіанті словосполучення перекладається за допомогою компенсації й граматичної заміни з конкретизацією – *to listen to a small boy's violin playing*.

Шляхом модуляції з подальшим введенням двоскладового речення в українському перекладі ця частина відтворюється з граматичною трансформацією модальності дієслова *würde* – він, певна річ, перевірятиме старших учнів, вони більше всього знають.

На морфологічному рівні можна спостерігати такі відмінності. В українському перекладі умовний спосіб *Konditionalis 1* німецької частини *würde es doch nicht dazu kommen* відтворюється дійсним способом – *до цього дело не дойдёт, до цього дійде*.

На синтаксичному рівні можна зазначити членування частин німецького складного речення з безсполучниковим зв'язком в українському перекладі на просте двоскладне та складне речення з різним типом зв'язку: *...würde es doch nicht dazu kommen, es war ja kaum möglich, gewiß würde der Meister anderes zu tun haben, als...* – *напевно чи до цього дійде, де там! У Магістра є важливіші справи, ніж...* Також спостерігається поява підрядної частини в українському перекладі на місці оригінального речення *als sich von kleinem Buben auf der Geige Vorspielen zu lassen* – *ніж вислуховувати, як малий хлопчисько цигає на скрипці*.

Шляхом членування і компенсації значення неможливості в англійському перекладі можна відзначити появу речення *alas, it probably would not*; оригінальне складне речення з безсполучниковим зв'язком *würde es doch nicht dazu kommen, es war ja kaum möglich, gewiß würde der Meister anderes zu tun haben, als...* в англійському перекладі представлено двома окремими реченнями: простим двоскладним – *After all, it was hardly possible*; простим двоскладним *The Master would have...to do, than...*

Завдяки членуванню оригінального двоскладового речення *er würde...die älteren und fortgeschrittensten Schüler sehen und hören wollen* можна побачити на прикладі українського перекладу повне конструктивне збереження оригіналу – він, певна річ, перевірятиме старших учнів, вони більше всього знають.

На нашу думку, усі три переклади є адекватними і передають наративні конструкції тексту оригіналу, насамперед, шляхов доцільного використання методу модуляції, що дає змогу поступового та всеосяжного поглиблення реципієнтом у тексти перекладу.

Тон такого типу оповіді загалом оптимістичний і створюється «традиційною іронією панхронічної (всезнаючої наперед, у тому числі й щасливий кінець) позиції загального наратора» [5, с. 63]. Він доволі часто дає свою співчутливу чи осуджуючу оцінку вчинкам і почуттям героїв, що відображено у наступних фрагментах тексту:

Über Josef Knechts Herkunft ist uns nichts bekanntgeworden. Gleich vielen anderen Eliteschülern hat er entweder seine Eltern früh verloren oder

ist von der Erziehungsbehörde aus ungünstigen Verhältnissen losgelöst und adoptiert worden (13, S. 19).

Про походження Йозефа Кнехта ми нічого не дізналися. Як і багато інших учнів елітарних шкіл, він або рано лишився сиротою, або жив у несприятливому середовищі, і його забрала звідти й усиновила Виховна Колегія (14, с. 18).

No knowledge has come down to us of Joseph Knecht's origins. Like many other pupils of the elite schools, he either lost his parents early in childhood, or the Board of Educators removed him from unfavorable home conditions and took charge of him (12, p. 22).

На лексичному рівні можна відзначити такі трансформації: трансформацією граматичної заміни головних членів речення оригінальну частину *ist uns nichts bekanntgeworden* в українському й англійському перекладах було відтворено таким чином: укр. – *ми нічого не дізналися*; англ. – *no knowledge has come down to us*. В англійському перекладі спостерігається також яскравий приклад модуляції.

Іншим прикладом модуляції слугує також відтворення оригінального словосполучення *hat seine Eltern früh verloren* в українському перекладі: *він рано лишився сиротою*. В англійському перекладі спостерігається компенсація значення втрати дитиною батьків (саме дитиною, тобто в дитячому віці) шляхом введення словосполучення *in childhood*.

Семантичне навантаження оригінального словосполучення *aus ungünstigen Verhältnissen* було диференційовано в англійському перекладі: *from unfavourable home conditions*. Український варіант переклад поєднує в собі ознаки як диференціації, так і модуляції – *жив у несприятливому середовищі*. В англійському перекладі диференційовано значення дієслівної частини *adoptiert worden* – *took charge of*, де також спостерігається морфологічна заміна стану з пасивного на активний.

Також спостерігається синонімічний переклад: *hat er entweder seine Eltern früh verloren* – *він або рано лишився сиротою* – в українському перекладі ми спостерігаємо складений присудок (дієслово+іменна частина – *лишився (ким?) сиротою*), в цьому випадку присутня також морфологічна заміна.

На морфологічному рівні спостерігається збереження минулого часу в усіх варіантах перекладу. Однак наявна зміна пасивного стану оригіналу на активний в українському й англійському варі-

антах: нім. *von der Erziehungsbehörde...ausgelöst und adoptiert worden* – укр. *забрала...й усиновила Виховна Колегія*; the *Boards of Educators removed (him)...and took charge of (him)*.

Синтаксичний рівень. Оригінал представлений у вигляді двох речень – простих двоскладних. В українському перекладі відтворюється тип першого речення оригіналу – двоскладне просте, однак друге речення ускладнюється введенням другої граматичної основи – або *жив у несприятливому середовищі* (складносурядне речення). В англійському перекладі зберігається тип першого оригінального речення – двоскладне просте. Друге речення, як і в українському варіанті, ускладнюється введенням другої граматичної основи – *or the Board of Educators removed him... and took charge of him*.

Висновки. Отже, узагальнюючи проведений перекладацький аналіз, можна стверджувати, що усі переклади передають зміст та стиль оригінальної авторської маски-містифікатора, яка, у свою чергу, шляхом використання диференціації, частково дезорієнтує реципієнта перекладів текстів. Усі перекладачі намагалися не відступати від оригіналу і нічого не опускали, але не можна виділити якийсь один переклад як кращий, адже кожна мова має свої особливості перекладу і всім перекладачам вдалося впоратися з поставленим завданням – досягненням адекватності ретрансляції вищенаведеної авторської маски.

Необхідно заключити, що тяжіння прихованого оповідача до неповної еквівалентності, що спостерігається у вищенаведених фрагментах перекладів наративних структур, знімає динаміку гетеродієгетичного наративу оригіналу. По-перше, часткове неспівпадіння рекреації паралельних наративних ліній лише частково відповідає динаміці мовлення.

По-друге, послідовність наративних складників (віддієслівний іменник → власне іменники → віддієслівні іменники) у перекладах наративних конструкцій вказує на часткову неперекладність, що, в свою чергу, відображається на сприйнятті тексту реципієнтом. Проте, більшість структур у перекладах англійською та українською мовами було відтворено адекватно, зберігаючи оригінальні оповідні моделі, насамперед, завдяки використанню методу модуляції, конвергенції та додавань, що значною мірою вплинуло на рецептивну естетику перекладеного тексту.

Список літератури:

1. H. Kasper und D. Wuckel. Grundbegriffe der Literaturanalyse. Leipzig: BI, 1999. 454 S.
2. Адмоні В. Г. Історичний синтаксис німецької мови: посібник. Мелітополь: Вища школа, 1963. 336 с.
3. Ільїн І. П. Наратор: монографія. Харків: Intrada, 2004. 282 с.
4. Мін'яр-Білоручев Р.К. Теорія та методи перекладу. М.: Московський ліцей, 1996. 208с.
5. Папуша І. В. Modus ponens. Нариси з нараторології: навч. посіб. Тернопіль: Вид-во «Крок», 2013. 259 с.
6. Полюжин М. М. Теорія і практика перекладу з англійської мови на українську. Київ. 1991
7. Рікер П. Сам як інший: посібник. Київ: Дух і літера, 2002. 458 с.
8. Фігури. В 4 т. Т.1 Оповідальний дискурс / Ж. Женетт [пер. М. Перцова]. посібник. Миколаїв: Наукова думка, 1998. 472 с.

Список літератури ілюстративного матеріалу:

9. H. Hesse. Das Glasperlenspiel Versuch einer Lebensbeschreibung des Magister Ludi Josef Knecht samt Knechts hinterlassenen Schriften. Herausgegeben von Hermann Hesse. 2 Bände. Fretz & Wasmuth: Roman. Zürich, 1943. 237 S.
10. H. Hesse. Der Steppenwolf: Roman. Switzerland, 1927. 277 S.
11. H. Hesse. Steppenwolf (Translated by Basil Creighton): Novel. Alabama, 2002. 264 p.
12. H. Hesse. The Glass Bead Game (Translated by Richard and Clara Winston): Novel. Princeton, 1949. 558 p.
13. Г. Гессе. Гра в бісер (пер. з нім. Є. О. Поповича): роман. Харків: Фоліо, 2001. 510 с.
14. Г. Гессе. Степовий вовк (пер. з нім. Євгена Поповича): роман. Харків: Фоліо, 2012. 252 с.

Humenyi V. V. FEATURES OF THE AUTHOR'S NARRATIVE INFLUENCE ON THE RECIPIENT OF MASS LITERATURE NOVELS TRANSLATING

The work analyzes the stylistics of the author's narrative in the context of the translation of works of the "novel" genre; the problem of equivalence in the translation of narrative constructions, the peculiarities of preserving the author's modality during translation is investigated, the representative model of the narrator in the works of mass literature is highlighted; the research panorama of H. Hesse's work in domestic and world philology is considered, as well as the means of translation of his narrative structures

First of all, the main stages of the comparative analysis of the stylistics of the writer's narrative and its lexical-grammatical aspect in translations are reproduced, stylistic means of forming the author's narrative, means of recreation of narrative structures in translations, preservation of the author's mask in translations, difficulties of retransmission of the diegetic narrative, as well as structural modification of the narrative stylistics in translations

Also, the peculiarities of the speech of works of mass literature were analyzed, a retrospective of a reliable narrator in works of art was created, the role of omnipresence of the narrator in translations was reflected, the level of interpretation of explicit and implicit narrators and the main narrative models in translations was established; the main methods of preserving the author's stylistics in translations are established, the main criteria for distinguishing the types of representation of the author's narrative are also revealed, and the adequacy of preserving the "author-narrator-narrator-character" model is shown.

In the process of research, the necessity of using lexical and stylistic transformations in translation and their intentionality on the recipient was proven, the characteristics corresponding to the style of mass literature and the linguistic means of reproducing its narrative structures were clarified, the concept of intertext creation in translations was analyzed and fundamental narrative categories, reproduction were systematized which are significantly intensified by the qualitative perception of the translation.

Also, the article established that the intentional component of the narrative process in translations of works of mass literature is formed thanks to the structure of figurative and plastic expression of reality, the preservation of which is achieved through partial replacement, addition, and grammatical permutations in translations. Also, the violation of the category of subjective modality in translations of works of mass literature into the Ukrainian language was proven.

Key words: novel, author, translation, stylistics, recipient.

Іваницький Є. С.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

Статкевич Л. П.

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

ПОНЯТТЯ «ЛОКАЛІЗАЦІЯ» В ІГРОВІЙ ІНДУСТРІЇ ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Ця стаття присвячена поняттю локалізації в сфері перекладацької діяльності. Було виявлено декілька понять терміну «локалізація», проте з точки зору перекладознавства, локалізація – це повна адаптація продукту до місцевих умов та для конкретного регіону з урахуванням певних його особливостей. Також було розглянуто як цей термін співвідноситься з поняттям «переклад».

Згідно з останніми дослідженнями термін «локалізація» пов'язують з практикою перекладу, однак звичайний еквівалентний переклад без урахування національно-культурної специфіки не може вважатися повноцінною локалізацією. Автор виявив, що задля правильної передачі будь-якого тексту необхідно знати культуру різних країн, їх традиції, менталітет, тощо. Таким чином під час локалізації певні частини гри можуть бути змінені чи видалені, щоб відповідати моральним нормам тієї чи іншої країни. Також було наведено та розібрано приклади з невдалими перекладами і що стало причиною цього.

Також в наукових дослідженнях феномену відеоігор зазвичай виокремлюють різні стратегії локалізації, серед них: прагматична адаптація тексту, доповідний переклад, доместикація, форенізація, компенсація, нульовий переклад. Автор визначив їх особливості та коли вони можуть бути ефективними під час процесу локалізації.

Було виявлено, що локалізація тексту (переклад) є основним видом локалізації відеоігор, а текст у відеоіграх може приймати різні форми. Це можуть бути аудіозаписи, текстові діалоги, титри та субтитри.

На основі цих досліджень автор робить висновок, що локалізація є складним і багатограничним процесом і щоб правильно локалізувати ігровий продукт, потрібно приділяти увагу культурним та політичним аспектам країни, використовувати різні підходи та стратегії задля успішної локалізації та уникнення помилок під час перекладу. Головне завдання локалізації – передати ті самі емоції та відчуття, що заклад у гру розробник, при цьому не втративши змістове наповнення продукту, тобто сюжет гри.

Ключові слова: відеоігри, локалізація, перекладацький процес, перекладацькі труднощі, особливості локалізації, перекладацькі стратегії.

Постановка проблеми. Індустрія відеоігор є відносно молодого формою медіа, що не заважає їй бути однією з найпопулярніших у світі. Тому питання локалізації відеоігор, на сьогоднішній день, є актуальним. Які самі техніки використовуються при локалізації відеоігор і з які труднощі можуть постати перед перекладачем під час локалізації гри?

Аналіз останніх досліджень та публікацій. За весь час існування та вивчення відеоігор, було написано безліч робіт на цю тему. Визначними дослідниками можна вважати М. О'Хаган, М. Бернал-Меріно, К. Манжирон і Х. Максвелл Чендлер. В їх роботах було визначено поняття локалізації, які бувають види локалізації, з якими проблемами

можна зіткнутися під час локалізації так як з ними впоратися.

Також серед дослідників цієї теми можна виокремити А. Ф. Косталеса, який написав низку статей про локалізацію відеоігор. В своїх статтях він розглянув: різні стратегії локалізації відеоігор з точки зору перекладознавства; особливості локалізації відеоігор в інших культурах; адаптацію гумору в локалізаціях відеоігор та як можна покращити процес локалізації, щоб зробити ігровий продукт доступним для більшості людей.

Серед українських дослідників можна виділити Ю. Головацьку та Т. Чередничок.

Постановка завдання. Проаналізувати поняття «локалізації», її процес та особливості

в рамках перекладу відеоігор, визначити головне завдання локалізації, охарактеризувати перекладацькі тактики та їх особливості, визначити труднощі з якими може зустрітися перекладач і можливі варіанти їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Відеоігри займають найбільший сегмент на світовому ринку цифрового контенту [2] і сприймаються деякими дослідниками як жанр або витвір мистецтва [5]. Ігри «відносяться до більш загальної групи явищ, пов'язаних з гібридизацією життєвих і технологічних об'єктів. Нарівні з комп'ютерною графікою і веб-дизайном, комп'ютерні ігри є текстово-художніми гібридами, в яких технологічна основа служить не тільки інструментом для створення художнього продукту, а й «входить до художнього змісту й естетичних властивостей твору» [4].

Не зважаючи на те, що термін «локалізація» вже отримав деяке лінгво-філософське обґрунтування, теоретичний його статус ще не визначено досить чітко [8].

Так, Е. Пім зазначає, що локалізація з'явилася для того, щоб вирішувати економічні завдання. Разом з іншими прийомами і стратегіями локалізація, в першу чергу, спрямована на те, щоб поширювати той або інший продукт за допомогою подання інформації мовою цільової аудиторії.

Організація LISA (Localization International Standards Association) дає наступне визначення ідентифікованого нами терміну: «Локалізація являє собою сукупність процесів по лінгвістичній та культурній адаптації програмного продукту, який призначений для використання користувачем певного локалу» [7]. У цьому випадку локаль (від англ. – local) має значення особистої системи параметрів.

У теорії перекладу під «локалізацією» розуміється повна адаптація перекладацького продукту до місцевих умов використання їх у конкретному регіоні. Локалізація певного твору, тексту – це найбільш точна передача оригіналу мовою країни-споживача. При локалізації враховуються такі чинники: соціокультурний контекст, політико-юридичний контекст, а також моральні норми і звичаї конкретного регіону.

Останнім часом термін «локалізація» все частіше пов'язують з практикою перекладу. Традиційно переклад розглядається не тільки як процес, але і як результат, продукт. Переклад призначений для використання представниками іншого суспільства, тому в процесі перекладу неодмінно враховуються конкретні реалії цього суспільства і його особливості [1, с. 45].

Простий еквівалентний переклад без урахування національно-культурної специфіки цільової аудиторії, недостатнє володіння перекладачем фоновією інформацією, у свою чергу, викликає у реципієнта нерозуміння та несприйняття продукту, який перекладається. Для правильної передачі будь-якого тексту необхідно мати достатні знання про іншу культуру: про традиції, менталітет, звички. Це необхідно для передачі сенсу перекладеного продукту чи тексту і вірного сприйняття цього сенсу реципієнтом.

Локалізація забезпечує максимальну функціональну відповідність між первинним і вторинним текстами. При цьому сприйняття тексту поліпшується не тільки носіями мови, скільки представниками конкретних національно-територіальних спільнот і соціальних груп [9].

Таким чином, локалізація – це процес адаптації об'єкту перекладу до культури та реалій мови перекладу. Суть локалізації полягає у адаптації тексту, документації, графічних символів, таблиць тощо, що належать до певної мови або культури, враховуючи психологічні, релігійні, ідеологічні особливості мови перекладу [6, с. 13].

Щоб правильно локалізувати продукт, потрібне всебічне вивчення цільової культури. Тоді програма/гра/книга/фільм будуть правильно адаптовані до потреб ринку і зрозумілі кінцевим споживачам. В Україні на сьогоднішній день локалізація сприймається, у першу чергу, як переклад, але, звичайно, це значно більше ніж просто переклад. Крім того, щоб перекласти текст іншою мовою і адаптувати у культурному, технічному плані, можливо, буде потрібно адаптувати його навіть у правовому полі цільової країни.

Розглядаючи невдалі приклади локалізації можна згадати комп'ютерну гру “Kakuto Chojin” японського виробництва, локалізація якої зазнала нищівного краху через ігнорування перекладачами-локалізаторами культурної специфіки. Так, у грі одного з героїв звать Асад, а бій з ним ведеться на рингу, оформленому в арабському стилі, де в музичній темі чути спів мулли та фрази “Allah Akbar”. Локалізатори залишили таке звукове оформлення та ім'я героя без змін, унаслідок чого ісламське співтовариство визнало це за образу та заборонило гру у всіх ісламських країнах.

Так, іноді команди локалізаторів взагалі намагаються прибрати спірні моменти, які навіть умовно можуть викликати невдоволення на конкретному ринку. Наприклад, у грі “Fallout 3” був повністю прибралий шматок квесту, при прохо-

дженні якого у місті Мегатонна можна було підірвати атомну бомбу. У цьому завданні локалізатори залишили тільки два варіанти для гравців: «Знешкодити бомбу» і «Залишити в спокої».

Розглядаючи особливості локалізації та перекладу та визначаючи їх відмінності та схожості, слід пам'ятати, що «переклад» – це більш загальний термін. Як правило, у визначеннях обох понять перекладу присвоюються ті ж якості, що і локалізації. Так, метою перекладу вважається встановлення відносин еквівалентності між оригінальним текстом і текстом перекладу, у результаті чого обидва тексти несуть у собі однакові смисли виходячи з культурних і узусальних особливостей мов, на яких вони створюються. Серед основних факторів, що впливають на переклад, розрізняють контекст, основні рівні та граматичну будову мови оригіналу та мови перекладу, традиції писемного та усного мовлення, фразеологічні звороти і т. д.

Локалізація тексту виступає як основний вид локалізації відеоігор. Текст у відеоіграх може зустрічатися у найрізноманітніших формах. Це можуть бути записи, текстові діалоги, титри і субтитри.

Гарний перекладач завжди повинен усвідомлювати різницю між мовою перекладу і мовою оригіналу. В одній зі своїх робіт англійський перекладознавець Дж. Кетфорд говорить про те, що при перекладі не відбувається «перенесення значення» тексту з однієї мови на іншу, адже значення, на його думку, є властивістю певної мови [11, с. 10].

Імена та назви при перекладі повинні прив'язуватися до єдиного стилю. Багато хто вважає, що слово *ganger* можна перекласти як «рейнджер» або «бойовик». Втім, якщо мова йде про техаських або космічних рейнджерів, це твердження буде правильним, але якщо дії гри відбуваються у світі фентезі або Середньовіччя, то внесення сучасних слів буде негативно позначатися на стилі всієї гри.

Процес перекладу гри породжує величезну кількість труднощів сам по собі. Наприклад, виникає проблема передачі засобами української мови ситуацій, фраз або зворотів, специфічних для країни-виробника, що не мають аналогів в Україні, або ж проблема, пов'язана з розбіжностями значень в мовах.

Важливо відзначити, що компанії зазвичай беруть на роботу не професійних перекладачів, а просто людей зі знанням іноземної мови. З іншого боку, багато людей вважають, що якщо перекладач знає мову оригіналу, то для нього

не складе труднощів процес перекладу. Однак володіння рідною мовою є найважливішою складовою. Якщо перекладач хоче домогтися гарного результату, він повинен добре знати рідну мову [10, с. 23].

Наведемо деякі приклади невдалого перекладу текстів комп'ютерних ігор. Наприклад, помилковим є дослівний переклад у грі “Zero Wing”, де фраза “All your base are belong to us” перекладена дослівно з помилками через відсутність граматичної адаптації тексту – «Всі ваша база належать нам». У грі “Outlast” при локалізації не були враховані стиль і контекст гри. Зокрема, фраза “You have become the host!” перекладена як «Тепер ти тут господар!», хоча, якщо врахувати контекст та стилістику гри, то вона повинна звучати так: «Ти став носієм!». Складності перекладу викликають навіть добре відомі ігрові фрази, як он добре відомий Інтернет-спільноті вираз із серії ігор GTA, який з'являється на екрані монітора після смерті головного героя. В оригіналі він виглядає як “Wasted”, що в свою чергу є сленговим словом та означає «урили», «винесли», «втерли носа», «відковбасили» тощо. Однак, часто у перекладах цієї гри зустрічається нейтральне слово «вбили».

Для перекладача дуже важливо усвідомлювати, що він допустив у тексті якусь помилку, адже саме він щось не зрозумів. Цей парадокс зустрічається повсюдно. Бували випадки, коли перекладач не знає, що слово *tunic* перекладається не тільки як «туніка», але ще і як мундир. А слово *china* означає не тільки назву країни, але і фарфор. Через це виникають непорозуміння між гравцями і віртуальним світом. Зокрема, унаслідок першого перекладацького «ляпу» у одній з ігор офіцери носили мундири, які називалися у грі туніками. А в другому випадку перекладач вирішив, що торгувати з Китаєм персонаж гри не може, тому було вирішено перекласти слово *China* як «карти Китаю», що, звісно, не відповідало віртуальним об'єктам, яким була надана ця назва у грі.

Під час локалізації зазвичай використовуються різні перекладацькі тактики. Дослідник Косталес виділяє наступні стратегії для досягнення найбільшого сприйняття в культурі-реципієнті, а саме: прагматична адаптація тексту, доповідний переклад, доместикація та форенізація, компенсація, нульовий переклад [12]. Для кращого розуміння слід розглянути ці поняття, та визначити їх особливості і в яких ситуаціях доречно їх використовувати.

Прагматична адаптація тексту. Прагматичною адаптацією тексту є внесення певних виправ-

лень на соціально-культурні, психологічні та інші відмінності між ними [3]. При даному підході локалізатор може залишати пояснювальну інформацію або прибирати зайву інформацію і інтерпретувати початковий текст для того, щоб донести до реципієнта емоційне дійство, яке спочатку порівнюється з оригіналом.

Доповідний переклад. Дана стратегія є основною при перекладі назв спортивних ігор і різних симуляторів транспорту. Подібні ігри переповнені різними назвами або термінами, що призначають сферам даних ігор в реальному житті. Подібний вид перекладу має деякі твори з технологічним перекладом. До цієї стратегії також можна віднести дослівний переклад, що включає в себе транслітерацію і транскрипцію. При транскрипції приймається до уваги максимальне благозвучність і ясність утримання слова.

Доместикація і форенізація. Доместикація і форенізація — це перекладацькі стратегії, при яких локалізатор наближає переклад до загальноприйнятих норм культури мови, якої робиться переклад.

При доместикації характерне наближення тексту до культури мови, якою він перекладається, однак під час перекладу може бути втрачена певна інформація з оригіналу.

При форенізації локалізатор зберігає деякі особливості оригіналу, ігноруючи той факт, що та або інша одиниця може бути прийнята важче серед носіїв культури-реципієнта. При даній стратегії деякі імена, місця, або навіть цілі репліки можуть залишитися без перекладу.

Компенсація. Компенсація є одним із способів адаптації, «при якому елементи сенсу, втрачені при перекладі одиниці іноземної мови в оригіналі, передаються в тексті перекладу будь-яким іншим засобом, причому необов'язково в тому самому місці тексту, що і в оригіналі. Таким чином, заповнюється («компенсується») втрачений зміст, і, загалом, зміст оригіналу відтворюється з більшою

повнотою. У цьому нерідко граматичні засоби оригіналу замінюються лексичними і навпаки» [12].

Дана стратегія часто використовується для перекладу гумору, гри слів або каламбуру.

Нульовий переклад. Назви ігор переважно не перекладають, оскільки вони є товарною маркою, всесвітня впізнаваність якої становить важливу частину маркетингу. Але ще є інша причина за якої назву залишають відповідній мові оригіналу, тому що переклад може значно відрізнитися від оригіналу за обсягом, що позначиться на дизайні обкладинки.

Локалізація є складним і багатогранним процесом, що вимагає від локалізаторів різних підходів, застосування ряду стратегій та знань з широкого спектра областей повсякденного життя. Інтенсивний розвиток технологій лише сприяє розвитку локалізацій та дозволяє застосовувати та комбінувати різні підходи до її реалізації.

Висновки і пропозиції. Процес локалізації тієї чи іншої продукції вимагає від перекладачів уваги до культури та політичних обставин цільової країни. При локалізації перекладача можуть очікувати прагматичні чи технічні труднощі, для подолання яких може знадобитися творчий підхід, наприклад, при перекладі посилань до реального життя, використання власних і різних неологізмів.

Головне завдання локалізації – передати ті емоції, відчуття, змістове наповнення гри (тобто сюжет), які заклав у оригінальний продукт розробник. Щоб виконати це завдання, при локалізації перекладач може використовувати різні стратегії перекладу. Як стратегія перекладу, локалізація є сукупністю різних дій, вкладених у збереження вихідного сенсу у тексті з метою передачі вихідного сенсу. При неможливості прямого перекладу тієї чи іншої частини тексту через мовні особливості, перекладач використовує різні перекладацькі тактики, основними з яких є доместикація, форенізація, компенсація та прагматична адаптація.

Список літератури:

1. Дедюхин А. А. Модели организации вербальной и визуальной информации в тексте рекламы (на материале английских и русских текстов рекламы автомобилей): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 / А. А. Дедюхин. Краснодар, 2006. 152 с.
2. Зеленова А. О. Лингвистические особенности локализации игрового ПО на примере игр “Half-Life 2” и “Homefront: The Revolution от 101 компании “БЮКА” // Филологический аспект. 2017. № 4 (24). С. 59–64.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высшая школа, 1990. 253 с.
4. Сафронова А. П. Лексические проблемы перевода англоязычных мультиплатформенных ролевых компьютерных игр. *Научный альманах*. 2016. № 11–3(25). С. 327–331.
5. Селиверстов В. Искусство компьютерной игры. 2012. URL: http://www.intelros.ru/pdf/Kultivator/2012_4/11.pdf (дата звернення: 30.11.2022).

6. Соколова А. И. Локализация русскоязычного веб-сайта для немецкоговорящих пользователей. *Актуальные проблемы теоретической и прикладной лингвистики: Сб. науч. трудов студентов, аспирантов и молодых ученых*. Ульяновск: УлГТУ, 2012. С. 11–14.

7. Пырников А.С. Локализация программного обеспечения в аспекте лингвистики и переводоведения. *Коммуникативные аспекты языка и культуры: сборник материалов XIV Международной научно-практической конференции студентов и молодых ученых*. Томск: Изд-во ТПУ, 2014. С. 207–215.

8. Чистова Е.В. Теоретический статус межъязыковой локализации как особого вида переводческой деятельности. *Культура и текст*. 2020. № 3. С. 161–175.

9. Шурма С., Єрко В. Локалізація як перекладознавча проблема. *Фаховий та художній переклад: теорія, методологія, практика*, 2015. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/15307/1/Локалізація%20як%20перекладознавча%20проблема.pdf> (дата звернення: 30.11.2022)

10. Bernal-Merino M. On the Translation of Video Games. *The Journal of Specialized Translation*, Issue 6, 2006. P. 22–36.

11. Catford J. C. *A Linguistic Theory of Translation*. Ldn., 1965. 35 p.

12. Costales A.F. Exploring translation strategies in video game localization. 2012. URL: https://www.researchgate.net/publication/244478027_Exploring_Translation_Strategies_in_Video_Game_Localization (дата звернення: 30.11.2022).

Ivanytskyi Ye. S., Statkevych L. P. THE CONCEPT OF “LOCALIZATION” IN THE GAME INDUSTRY AND TRANSLATION

This paper is devoted to the concept of localization in the field of translation. Several concepts of the term “localization” have been identified, however, from the point of view of translation studies, localization is the complete adaptation of a product to local conditions and for a specific region, taking into account certain of its features. It was also considered how this term correlates with the concept of “translation”.

According to the latest studies, the term “localization” is associated with the practice of translation, however, an ordinary equivalent translation without taking into account the national and cultural specificity cannot be considered a full-fledged localization. The author discovered that in order to correctly convey any text, it is necessary to know about the cultures of different countries, their traditions, mentality, etc. Thus, during localization, certain parts of the game may be changed or removed to conform to the moral standards of a particular country. Examples of unsuccessful translations and what caused them were also given and analyzed.

Also, in scientific studies of the phenomenon of video games, various localization strategies are usually distinguished, among them: pragmatic adaptation of the text, report translation, domestication, foreignization, compensation, zero translation and determined their features and when they can be effective during the localization process.

Text localization (translation) has been found to be the primary type of video game localization, and text in video games can take many forms. These can be audio recordings, text dialogues, titles and subtitles.

Based on these studies, the author concludes that localization is a complex and multifaceted process, and in order to properly localize a game product, it is necessary to pay attention to the cultural and political aspects of the country, use different approaches and strategies for successful localization and avoid errors during translation. The main task of localization is to convey the same emotions and feelings that the developer put into the game.

Key words: video games, localization, translation process, translation difficulties, peculiarities of localization, translation strategies.

УДК 811.111373.41:34 (043.5)
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/40>

Міміна О. М.

Національний університет «Одеська політехніка»

Ростомова Л. М.

Національний університет «Одеська політехніка»

Драпалюк К. І.

Одеський державний університет внутрішніх справ

ДУБЛЮВАННЯ ЯК ВИД АУДІОВІЗУАЛЬНОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті досліджуються проблеми, з якими зазвичай стикаються перекладачі під час дубляжу українською мовою англомовних фільмів і телевізійних програм, і пропонується вирішення цих проблем. У світлі вивчення загальних особливостей аудіовізуального перекладу та конкретних культурних обмежень, притаманних перекладу для україномовної аудиторії, пропонується, що певні елементи теорії перекладу можуть бути корисними для подолання виявлених технічних і культурних бар'єрів. З розповсюдженням засобів масової інформації аудіовізуальний переклад набув додаткового значення. Проте, хоча він займає багато часу в нашому житті, можна сказати, що аудіовізуальний переклад не привернув достатньої уваги перекладачів. Локалізувати фільм, тобто донести до глядача зміст сказаного з екрану можна трьома способами: за допомогою субтитрів, закадрового перекладу чи дубляжу. Стаття розглядає процес створення дубляжу українською. Дубляж – це звичайна практика, наприклад, у анімаційних фільмах, але також у новинах і документальних фільмах. Така техніка здається простою у виконанні, але вона складніша, ніж здається.

Мета цієї статті полягає в тому, щоб пролити світло на проблеми, з якими стикається перекладач, коли він хоче перекласти усний текст, у самому дискурсі чи в технічних питаннях, особливо під час використання аудіовізуальних засобів перекладу, таких як дубляж, і на чому перекладачі повинні зосередитися під час перекладу таких текстів, а також про те, як він може створити відповідну довжину речень у цільовому тексті, що допоможе йому зробити процес озвучування ефективним способом. Аналіз базується на методі наукового опису, методі суцільної вибірки, методі якісного співвідношення, а також використовується аналіз мовного матеріалу.

Отримані дані показують, що на дубляж впливає кілька обмежень, які сильно відрізняють цей тип перекладу від літературного. Перекладачі мають значні можливості для покращення якості своєї продукції, особливо завдяки застосуванню більш функціонального підходу до перекладу, який може допомогти їм успішно справлятися з труднощами, притаманними цьому типу перекладу

Ключові слова: мова, дублювання, аудіовізуальний переклад, вербальний, невербальний, синхронність, текст.

Постановка проблеми. Інтерес до кіноперекладу виник порівняно недавно. Поява різних видів кіноперекладу спричинила поглиблене вивчення цього питання. Створення сучасних технологій зйомки та озвучки сприяло появі такого виду кіноперекладу, як дубляж. Сьогодні цей вид кіноперекладу вважається одним із найпоширеніших в Україні. Незначна кількість публікацій з цієї проблематики відображають труднощі перекладу та суперечливі оцінки цього виду діяльності. Однак досі проблема перекладу художніх фільмів не стала предметом спеціального дослідження

вітчизняної філологічної науки та її розділу як теорія перекладу. Дублювання – процес дуже трудомісткий і включає безліч різних аспектів. У статті будуть розглянуті основні труднощі при створенні кіноперекладу, зокрема, дубляжу. Цим обумовлена актуальність цієї роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. При вирішенні поставлених завдань були використані такі методи та прийоми: метод наукового опису, метод суцільної вибірки, метод якісного співвідношення, а також аналіз мовного матеріалу. Методологічною базою роботи служать

праці: Кухаренко В.А., Єфімова Л.П., Кочан І.М., Павлюк Л.С., Матківська Н., Баранаскенен Р. та Блажавічене Р.

Матеріалом дослідження послужили текст фільму «Містер і місіс Сміт» з українським дубляжем (HDezhkaStudio). Оригінальна версія фільма у форматі VHS. Текст містить велику кількість обмежень і викликів, таких як гумористичні, мовні та культурні елементи, які підштовхуватимуть перекладача до пошуку шляхів їх вирішення.

Формулювання цілей статті. Метою роботи є порівняльний лінгвостилістичний аналіз оригіналів та українських перекладів тексту фільму «Містер і місіс Сміт», аналіз загальних закономірностей закадрового перекладу художніх фільмів та критеріїв оцінки подібних перекладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кіно, як вид мистецтва, міцно увійшов у наше життя і зайняв у ньому дуже важливе місце. Крім розважальної, кінематограф виконує важливі філософські та соціальні функції: збереження та передачі інформації від покоління до покоління, формування світогляду, культурний обмін. Враховуючи величезну культурну цінність кінематографа, проблема правильності перекладу іноземних фільмів стає дуже актуальною. Переважна більшість українських глядачів вважають за краще дивитися зарубіжні фільми у професійному дубляжі.

Довгий час аудіовізуальний переклад не розглядався як окремий вид перекладу взагалі, що абсолютно неправильно на думку дослідників, оскільки даний вид перекладацької діяльності значно відрізняється від інших видів перекладу. Переклад аудіовізуальних текстів обумовлений великою кількістю суттєвих особливостей, що визначають перекладацькі стратегії та специфіку роботи перекладача. Аудіовізуальний переклад на сьогоднішній день залишається одним із найменш вивчених видів перекладацької діяльності. Більшість ґрунтовних праць у цій сфері належить зарубіжним авторам, однак і вітчизняні фахівці у галузі перекладознавства останнім часом все більше уваги приділяють саме цьому виду перекладу. Н. Матківська пропонує пояснення терміну «аудіовізуальний переклад»: «...це переклад вербальної складової відео, головною особливістю якого є синхронізація вербальної та невербальної частин» [3, с. 38].

Литовські дослідники Р. Баранаскенен та Р. Блажавічене, у своїй статті «Аудіовізуальний переклад кінофільмів з англійської на литовську мову» порівнюють різні визначення аудіовізуаль-

ного перекладу та порівнюють аудіовізуальний переклад з іншими поняттями (фільмопереклад, екранний переклад та ін.) [4, с. 14]. Автори приходять до висновку, що саме термін «аудіовізуальний переклад», як процес міжмовного перенесення, який здійснюється з метою зробити аудіовізуальний текст зрозумілим цільовій аудиторії, яка не знає мови оригіналу, найбільш повно роз'яснює суть даного поняття, що полягає в наявності відразу кількох вимірів та каналів комунікації.

Жозелія Невес зазначає, що аудіовізуальні тексти полісемантичні, а реципієнти таких матеріалів є одночасно глядачами, слухачами, інколи читачами [5, с. 57]. Вони отримують та обробляють інформацію відразу на кількох рівнях декодування, оскільки будь-який аудіовізуальний твір – це складне цілісне повідомлення, що включає як вербальні, так і невербальні складові. До вербальних компонентів аудіовізуального тексту можна зарахувати: діалоги героїв; голос за кадром; тексти пісень; письмові складові (титри, написи, субтитри). До невербальних компонентів аудіовізуальних текстів належать: невербальний відеоряд (візуальний образний ряд); невербальна звукова частина (шуми, музика). Для здійснення якісного перекладу перекладач повинен визначити, який із перерахованих компонентів переважає в тій чи іншій ситуації з погляду перцептивного осмислення.

Аудіовізуальний (мультимедійний, екранний (screentranslation)) переклад є міжмовною передачею змісту не тільки художніх кіно- та відеофільмів (цей термін є гіперонімічним по відношенню до терміну «кіно/відео переклад»), але також комп'ютерних програм, телевізійних програм та випусків новин, рекламних роликів та театральних п'єс. У 90-х роках цей напрямок зіштовхнувся з «текстоцентризмом» [5, с. 39]. Це досить поширена ситуація, коли фільм перекладають перекладачі, потім його віддають на перевірку редакторам для внесення коректури та дрібних правок. Натомість редактор переробляє практично всю роботу, «підганяючи» перекладений текст під фільм.

В Україні та Польщі довгий час домінував закадровий переклад (переклад звучить поверх голосів акторів), але Україна намагається перейти на дубляж у варіанті *lip-sync*. У Польщі, окрім дубляжу, активно використовуються субтитри при кіноперекладі та закадровий переклад при телеперекладі. Вибір типу перекладу найчастіше визначається видом аудіовізуального тексту: так, художні фільми (у тому числі анімаційні) зазвичай дублюються, для документальних фільмів та

більшості телепрограм використовується закадровий переклад. Все більшого поширення набуває аудіодескрипція [6, с. 187].

Дослідники виділяють більше 10 типів аудіовізуального перекладу (як міжмовного, так і внутрішньомовного) [12, с. 14], які укладаються у 2 стратегії: переозвучення (re-voicing) та субтитрування (subtitling). До переозвучування відносять: закадровий переклад (voice-over або halfdubbing), коментар (narration), аудіодескрипцію (audio description), адаптацію, або вільний коментар (free commentary), синхронний переклад (simultaneous interpreting), дубляж (dubbing). Основними та найпоширенішими видами аудіовізуального перекладу є субтитри, дублювання та закадровий переклад [6, с. 9]. Кожна з перекладацьких технік має свої особливості та диктує перекладачеві свої правила.

Зупинимося на розгляді процесу дублювання та його особливостях.

У радянський період України дублювання українською іншомовних фільмів практично не відбувається, в першу чергу через політику інтернаціоналізації та русифікації СРСР. З відновленням незалежності України в 1991 році ситуація не змінилася й Україна практично не мала ринку дублювання українською аж до 2006 року [1, с. 402]. Після ухвалення закону про обов'язкове дублювання фільмів українською мовою у 2006 році ситуація кардинально змінилася, почали з'являтися професійні студії дублювання найвищого рівня, а ринок дублювання українською почав стрімко розвиватися. На початку 2009 року відкрилася студія *Le Doyen Studio*, що стала першою українською студією дубляжу, що отримала сертифікат «Студія Dolby Premier».

Дублювання є такий вид переозвучування, у якому здійснюється повна заміна іншомовної мови акторів. Це явище Полякова О.В. називає «фонетичний синхронізм» [2, с. 303]. При цьому мова персонажів мовою перекладу має співпадати з оригінальною промовою за тривалістю фраз, а також із артикуляцією акторів. Спрощений спосіб дублювання, у якому збігаються лише початок і кінець фраз без укладання тексту, називається липсинк (*Lip sync*). Дублювання як вид перекладу істотно відрізняється від перекладу тексту. При сприйнятті аудіовізуальних продуктів людський мозок не тільки обробляє текстовий матеріал, але і комбінує цю інформацію з іншими джерелами, навіть з тактильними, якщо йдеться про ігри. При дублюванні відтворюється текст, розрахований на усне сприйняття, як і відтворення.

Дубляж, ймовірно, є для перекладача однією з найскладніших технік, адже на виході має вийти фільм, де створюється ілюзія того, що актори говорять мовою перекладу, тому його іноді називають «одомашненням» (domestication) [7]. За міжнародними стандартами займатися таким перекладом повинні тільки носії мови. Це обумовлено тим, що мовне середовище дуже рухливе. Лексика і синтаксис змінюються всього за пару років і людина, яка не знаходиться постійно в середовищі мови – дуже швидко втрачає її актуальність. Не менш важлива вимога – перекладачі не роблять переклад «з екрану», так як на чужій мові можна неправильно зрозуміти якісь речі або упустити деталі. Процес дублювання проходить наступні етапи. Отримавши копію фільму та сценарій/монтажний лист) до нього, телекомпанія передає його перекладачеві. Перекладач працює одночасно із текстом, тобто, скриптом, та відео. Скрипти оформлені згідно з певними правилами та включають вказівку на відповідний відрізок тексту відео- або аудіо ряд (наприклад, музичний супровід), довжину тексту («тайм код»), його інтонаційне оформлення (помітки для акторів, з якою емоцією видавати ту чи іншу фразу).

Зазвичай отриманий скрипт містить переважно коментарі щодо реалій, які перекладачі теоретично можуть не знати. Іноді там є розшифровка певних фраз, які можуть збентежити. Інструкції з перекладу містяться у спеціальному документі, що має назву *creative letter*. У ньому розписується те, що вони хочуть почути від акторів, надається короткий опис персонажів та деякі поради щодо перекладу. З цінних інструкцій буває, наприклад: «Цю пісню ви не можете перекладати чи субтитрувати через конфлікт авторського права». Іноді коментарі складаються із фрази: “*Note humour*” – «Зверніть увагу – тут смішно». Іноді буває, що пишуть: «Чи впевнені, що у вашій країні знають, що таке тірамісу?», «Ви впевнені, що у вашій країні знають, що таке бейсбольна біта?» Варіантів вирішення спірних питань кілька та й усі неідеальні. По-перше, спробувати пояснити це у тексті. Не у всіх випадках це можна зробити, тому що здається дивним, якщо, наприклад, персонаж, який все життя грає в бейсбол, почне пояснювати базові поняття. По-друге, обійти складне слово, замінити загальнішим терміном або взагалі назвати «цією штукою». Третій варіант – дати кальку. Нехай буде розумне незрозуміле слово, воно спрацює на колорит, наприклад “*touchdown*”: частина глядачів не зрозуміє, що це таке, частина глядачів не помітить нічого дивного.

Аналогічно оформлюється текст перекладу. Дуже часто текст, записаний у сценарії, та текст, що звучить у фільмі, не збігаються. У гіршому випадку письмового тексту взагалі немає, тоді перекладач змушений працювати тільки з фільмом. Перший етап роботи над текстом – детекція – виявлення особливостей звукоряду (мовний малюнок, шумові ефекти) та відеоряду, що включає також рішення про ступінь обов'язковості передачі тих чи інших елементів лінгвістичної системи [9, с. 17] аудіовізуального тексту.

Під час перекладу кінострічки українською дуже часто постає проблема безеквівалентності чи неперекладності, особливо, коли одиниці перекладу – національний гумор чи культурно-специфічні реалії, значення яких залишається незрозумілим в інших країнах при дослівному перекладі. У такому випадку перекладачеві слід пам'ятати, що передача гумору не потребує повної та точної передачі змісту задля досягнення адекватності перекладу фільму. Зміст може бути змінено, іноді навіть повністю, головна умова тут – викликати миттєву реакцію глядачів (сміх), пов'язану з тим, що відбувається на екрані (звукоряд+відеоряд) [7, с. 110]. Під час перекладу гумору через необхідність врахування менталітету країн, а також у деяких випадках для перекладу потрібна спеціальна термінологія та сленг, наприклад, діалог вчених, працівників ІТ-сфери або військових. Існує проблема також із перекладом поезії. Кіноперекладачі рекомендують найняти професійного поета, давши йому в якості матеріалу для твору необхідний для написання підрядок твору. Ще одна проблема, яка виникла під час перекладу, – складність перекладу історичних фільмів, де необхідно уточнювати різні імена та географічні назви, а також «змушувати» героїв говорити мовою того часу [7, с. 114]. Пам'ятаючи про триєдність слова, аудіо- та відеоряду, перекладач починає свою роботу зі знайомства з кожним із цих компонентів. Наявність скриптів, з одного боку, полегшує завдання перекладача, якому не доводиться покладатися лише на власний слух [8]. Однак нерідко перекладач, особливо початківець, фокусує увагу саме на письмовому тексті і відштовхується в першу чергу від нього, забуваючи про те, що опора на аудіо- та відеоконтекст необхідна не лише на етапі першого знайомства з текстом (детекції), але також у процесі самого перекладу і завершальному його етапі, що з вимогою пропорційності тексту перекладу та її оригіналу.

Завершальний етап роботи перекладача над аудіовізуальним текстом – синхронізація. Най-

частіше основна проблема перекладача у тому, як синхронізувати оригінал та його переклад і перенести до тексту перекладу синтаксичні структури вихідної мови. На цьому етапі найбільших і часто «катастрофічних» змін зазнає текст.

Згідно з думкою Черноватого Л. М., синхронізація досягається шляхом збереження трьох видів синхронності: фонетичної, семантичної та драматичної. Фонетична синхронність досягається, коли рухи губ актора дубляжу відповідають не лише словам, а й звукам, які виробляє актор на екрані, наприклад, і дихання тощо. Однак це завдання майже неможливо виконати, принаймні, коли мова і звук повинні йти паралельно. Єдина вимога до добре виконаної фонетичної синхронності (особливо у фільмах, для кінотеатрів), це вимова лабіалізованих звуків. Наприклад, рухи губ, при проголошенні звуків *b*, *m*, *p* є особливими рухами, і вони мають бути синхронні в оригінальному та дубльованому звуку. Обов'язкова умова дотримання синхронності аудіо- та відеоряду відноситься і до початку, і до кінця реплік [9; с. 49].

До проблеми, яка може виникнути в процесі дубляжу, відноситься і використання інтонаційних штампів. Актори дубляжу найчастіше використовують придихання в кінці сказаної фрази або починають говорити на високих тонах і поступово переходять, практично, в шепіт після кожної речення. Таке мовлення неприродне і дуже відрізняється від оригінальної звукової доріжки. Тому потрібно стежити за тим, щоб при дубляжі промову акторів було передано максимально правдоподібно.

При семантичній синхронності основне завдання перекладача полягає в тому, щоб перекладена мова мала те саме значення, що й вихідне. Через невідповідність кількості мовних одиниць в українській та англійській мовах, потрібних для вираження однієї і тієї ж пропозиції та темпу мови, перекладачеві доводиться використовувати різні лексичні та граматичні прийоми. Семантична синхронність є пріоритетною вимогою у процесі дубляжу. При драматичній синхронності важливо, щоб дубльовані символи були співвіднесені з вихідними. Наприклад, якщо актор, який розмовляє на екрані, киває головою, пропозиція має бути позитивною [10]. Серед ускладнюючих факторів також можна назвати розташування актора в кадрі (чи знятий він/вона крупним планом, стоїть спиною до камери, відсутній(а) у кадрі та ін.) та індивідуальні особливості артикуляції акторів [12, с. 27].

До особливостей дублювання як виду аудіовізуального перекладу можна віднести:

1. Найлегший для сприйняття вид аудіовізуального перекладу. У глядача є можливість сконцентруватися повністю на перегляді, не відволікаючись на субтитри або іншу звукову доріжку.

2. Найбільш доступний. Дивитися дубльовані фільми можуть і діти і доросли, а також і люди, які поганочують (На відміну від закадрового перекладу звук оригінальної доріжки не заважає сприйняттю доріжки перекладу).

3. Компресія та зміни в оригінальному тексті неминучі, оскільки англійська та українська мови належать до різних мовних груп, вони відрізняються за граматичним строем (англійська мова – аналітична, українська – синтетична) [11, с. 118]. Отже, кількість складів в українському тексті зазвичай перевищує кількість складів в англійській мові. Це означає, що обсяг тексту, перекладеного з англійської на українську, може збільшитися. Також українська мова схильна до використання скорочених форм речення, коли в англійській мові поширене використання повних форм речення. З цього випливає, що український текст у середньому складатиметься з більшої кількості знаків і буде побудований по-іншому на всіх рівнях мови (від фонетичної до синтаксичної). Збільшення довжини репліки досягається додаванням різних фактичних конструкцій, слів зв'язок, вигуків, які не шкодять сенсу. Також використовується заміна висловлювання або елемента висловлювання іншим елементам із довшим формулюванням. Все це неминуче впливатиме на передачу експресивності [13, с. 38].

4. Перекладачеві в ході роботи над текстом для подальшого дублювання необхідно враховувати абсолютно всі особливості мови оригіналу, а також пара та -екстралінгвістичні характеристики мови героїв, щоб переклад точно передавав атмосферу оригіналу та всі компоненти значення, у тому числі експресивний.

5. Можлива втрата чи спотворення сенсу через неякісне озвучення або неякісно зроблений переклад.

6. Найтехнічно складніший для виконання вид аудіовізуального перекладу. Для виготовлення дубльованої версії фільму залучається набагато більше спеціалістів, ніж для виготовлення субтитрів чи закадрового озвучування. Також потрібна наявність спеціального обладнання та програмного забезпечення.

7. Необхідна синхронність на всіх трьох семіотичних рівнях: фонетичному (збіг у русі губ, якого досягають шляхом підбору схожих за набором звуків слів), найважливішому – семантичному

(збіг значення повідомлення вихідною мовою та мовою перекладу, саме) і драматичному (то, наскільки достовірно актор озвучування передає емоції та експресивність репліки) [14, с. 75].

8. На виготовлення дубляжу йде набагато більше часу, ніж на субтитрування та закадрове озвучування.

9. Найдорожчий вид аудіовізуального перекладу. Крім послуг перекладачів, необхідно оплачувати роботу професійних акторів озвучування, звукооператорів та фахівців, які займаються синхронізацією звуко- та відеоряду.

10. При виконанні дублювання оригінальна звукова доріжка заміниться новою, мовою перекладу. Тому навіть якщо у перекладі є помилки та неточності, глядач про це може не здогадатися.

Дублювання, як і інші види аудіовізуального перекладу, має низку позитивних та негативних якостей з точки зору перекладацької діяльності та процесу сприйняття аудіовізуального тексту. До позитивних рис, які впливають на передачу експресивного компонента, можна віднести можливість найбільш повноцінного сприйняття контексту і того, що відбувається на екрані, оскільки немає необхідності відволікатися на субтитри, а оригінальна звукова доріжка замінена повністю, що також унеможливує порушення сприйняття звукової складової. Остання особливість також практично виключає можливість виявити перекладацьку помилку.

Дублювання – «найпрофесійніший» з усіх видів аудіовізуального перекладу, тому з ним працюють лише фахівці даної сфери, що позитивно позначається на якості перекладу та передачі експресивності. Тим не менш, є низка серйозних обмежень, які значною мірою ускладнюють завдання перекладача. По-перше, компресія і стиснення тексту неминучі через особливості у складі вихідної мови, що звужує спектр засобів, за допомогою яких перекладач може передати експресивність. По-друге, текст перекладу неминуче буде підданий подальшій обробці у вигляді укладання для досягнення максимально можливої синхронності в артикуляції персонажів і звукової доріжки, внаслідок чого текст зазнає значних змін, внаслідок яких експресивність може бути втрачена повністю або частково.

Обговорення результатів. “Mr. & Mrs. Smith” – фільм про пару, яка закохується в тіла одне одного, а потім, випадково, по-справжньому пізнає одне одного і нарешті закохується по-справжньому. Той факт, що для цього вони, по суті, повинні знищити свій дім, свою кар’єру і – майже – одне одного,

насправді є непомітним. Зозглянемо докладніше лінгвістичну частину фільму “Mr. & Mrs. Smith” і порівняємо приклади з оригінального озвучування стрічки «Містер і місіс Сміт» (жанр Екшн, Комедія, Драма, Кримінал, Трилер, Романтична) з українським дубляжем (HDezhka Studio), щоб визначити способи досягнення адекватності при перекладі цього фільму.

1. Письмові складові: Титри

Оригінал:	Дубляж:
Mr. & Mrs. Smith	Містер і місіс Сміт
Bogota, Columbia	Богота, Колумбія

На даний момент у більшості фільмів титри не перекладаються за допомогою субтитрів або усного перекладу, і показуються під час сцен фільму. “Mr. & Mrs. Smith” – фільм 2005 року, фільм розпочинається усним перекладом назви фільму і він також перекладається за допомогою субтитрів, а імена людей, причетних до створення фільму, залишаються без перекладу. Під час перекладу назви “Mr. & Mrs. Smith” виконано Послідовний (дослівний) переклад. У момент показу титрів є музичний супровід.

Написи

Оригінал:	Дубляж:
Pisser	не перекладається
Employees	співробітники
Jane Smith, Professional Engineer	Джейн Сміт, професійний інженер
Jeopardy	не перекладається
John Smith, Professional engineer	Джон Сміт, професійний інженер

Написи можуть бути повністю перекладені та замінені українською мовою, або переклад може відображатися як титри внизу екрана. Також такі написи можуть залишатися повністю неперекладеними. У цьому фільмі не всі написи перекладаються як титри внизу екрану.

2. Усні складові.

Пісні. Все музичне оформлення фільму залишається без усного перекладу та субтитрів в українському дубляжі. Оскільки слова, які використовуються в саундтреку даного фільму, не несуть додаткового смислового навантаження і не потребують перекладу.

Мова акторів. Терміни

Оригінал:	Дубляж:
To poke around the engine	Поколупатися в двигуні
Replace a seal or two	Заміна кількох сальників
He's in construction. Big-time contractor.	Він на будівництві. Великий підрядник.

Одним із найчастіших способів передачі англійських термінів українською мовою в даному фільмі є підбір еквівалентного терміну, оскільки в наведених прикладах, представлені терміни вже давно входять до словникового складу мови, і для них є еквіваленти.

3. Сленг

Оригінал:	Дубляж:
Nice to meet you! Nice to meet ya.	Приємно.....Мені теж
He's gone as much as I am	Він закоханий так само як і я
I give the whole thing six months tops	максимум 6 місяців, і розійдетесь
There was a struggle over the material. This tea sandwich of a man he got his hands on them first	Зубами вирвала (штори) у якогось чоловіка. Він схопив їх першим
His questions were a bit wishy-washy	Його запитання були дещо безглуздими
He's got 14 different tells	Що не роздача – все в яблучко
You're done, pal	Гру закінчено, друже
I got all my dough buried under the tool shed	Я їх зберігаю у панчосі дружини

При перекладі сленгу в цьому фільмі перекладач дотримувався двох напрямків. Перший за частотою використання – заміна аналогічним українським сленгом, який має таку ж експресивність, як можна помітити на даних прикладах. Другий – використання описового прийому перекладу.

Перш за все, перекладачу слід визначити до якого виду зниженої лексики належить слово мови оригіналу, і тільки тоді починати шукати відповідник у рідній мові. Види зниженої лексики в мові оригіналу та перекладу можуть значно відрізнятися. Наприклад, конотація може бути різною, коли слово без негативного значення в одній мові може набути його в іншій; вульгаризм може змінитися на сленг, а розмовне слово – на жаргон.

4. Ненормативна лексика

Оригінал:	Дубляж:
It's pissing rain over here	Дощ вже дістав
What's the shite	Якого біса?
Piss off	Відвали
In case you decide to scratch your ass	Коли хочеш дупу почесати

При перекладі стилістично зниженої лексики перекладач найчастіше використовує прийоми заміни, з допомогою яких зберігається стилістичне забарвлення вихідних мовних одиниць. Найчастішим видом трансформації при перекладі ненормативної лексики в даному фільмі

є нейтралізація, оскільки при показі фільмів для широкої публіки в Україні ставляться суворіші рамки по відношенню до ненормативної лексики.

5. Ідіоми

	Дубляж:
Let's pop the hood!	Давай, відкрий капот! (метафора... : відкрий таємницю)
To dodging bullets!	За наш успіх!
Beginner's luck	Новачкам щастить!
She's like Batman for computers	Вона як Бетмен для комп'ютерщиків
Clean body – Clean soul	У здоровому тілі – здоровий дух

При перекладі ідіом та фразеологізмів найчастіше використовується метод підбору фразеологічних еквівалентів або метод підбору фразеологічного аналога. При використанні подібних відповідностей можна зберегти весь комплекс значень одиниці, що перекладається. При перекладі мовних одиниць, які найбільш характерні для лінгвістичних рис вихідного кінотексту, найчастіше використовують методи підбору еквівалентів або аналогів, які зберігають потрібну експресивність мови персонажів.

Фільм «Містер і місіс Сміт» є цінним джерелом для вивчення комунікації, оскільки він зосереджується на стосунках, які ґрунтуються на таємниці, применшеннях, ухиленнях і підозрах. Усі ці елементи є перебільшеними, але є яскравим прикладом факторів, які шкодять успішній комунікації.

Висновки. Дубляж вважається, мабуть, найпоширенішим видом перекладу фільмів і відбувається через націленість на широкі маси людей і полегшеність сприйняття, а матеріальні питання у випадку з кінематографом, як правило, відступають на другий план через бажання кіностудій подавати якісний продукт. Дубляж фільмів – найвизначніша зміна в кінематографічній індустрії. Незважаючи на те, що вони здаються легкими, кожен процес супроводжується багатьма складними кроками для досягнення ідеального звуку. Крім того, перегляд дубльованих фільмів може допомогти людям краще вивчати нові мови, оскільки вони бачать, як актори озвучують і говорять. Незважаючи на всі особливості перекладу художнього фільму, для перекладача важливо зберегти задум оригіналу, зробити фільм зрозумілим для нового глядача, уявити образи персонажів у тому вигляді, тобто постаратися відтворити текст оригінального твору засобами іншої мови.

Список літератури:

1. Софієнко І.В. Становлення кіноперекладу в Україні. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2014. № 50(2). С. 401–405.
2. Полякова О.В. Стратегія добору ліпсінк-відповідників за принципом фонетичного синхронізму у дубляжі англomовних анімаційних фільмів українсько. *Наукові записки. Серія: «Філологічна»*. Остротг: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». 2013. № 45. С. 305–307.
3. Matkivska N. Audiovisual Translation: Conception, Types, Characters' Speech and Translation Strategies applied. *Studies about language*. 2014. № 25. pp. 38–44. DOI: <https://doi.org/10.5755/j01.sal.0.25.8516>
4. Baranauskienė R. Blazeviciene R. Audiovisual translation of feature films from English into Lithuanian. *Magistro darbas. Siauli universitetas*. 2008. № 4 (20). Pp. 14–21.
5. Neves J. Audiovisual Translation: Subtitling for the Deaf and Hard-of Hearing. 2005. Roehampton University, University of Surrey. URL: <http://rrp.roehampton.ac.uk/artstheses/1>
6. Szarkowska A. The audiovisual landscape in Poland at the dawn of the 21st century. *Foreign Language Movies – Dubbing and Subtitling/ ed. by A. Goldstein, B. Golubović*. Hamburg, 2009. P. 185–201.
7. Колесник Р.С. Відтворення комічного у художньому перекладі (на матеріалі творів німецькомовних авторів ХХ століття): дис... канд.. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2011. 220 с.
8. Бухольц Н.А. Відтворення ідіолекту персонажів анімаційних фільмів у перекладі: дис. ... канд. філол. наук. 10.02.16. Київ, 2016. 273 с.
9. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності: підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця: Нова Книга, 2013. 376 с.
10. Paquin R. Translator, Adapter, Screenwriter. *Translating for the audiovisual / Translation Journal*. 1998. Vol. 2, № 3.
11. Audiovisual Translation: Language Transfer on Screen / ed. by J. Díaz Cintas, G. Anderman. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2009. 272 p.
12. Eco U. *Saying Almost the Same Thing: Experiences in Translation*. Milan: Bompiani, 2003.
13. Karamitroglou F. *Towards a methodology for the investigation of norms in audiovisual translation / F. Karamitroglou*. Amsterdam: Rodopi, 2000. 300 p.
14. Venuti L. *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London & New York: Routledge, 1995.

Mitina O. M., Rostomova L. M., Drapaluyk K. I. DUBBING AS A TYPE OF AUDIOVISUAL TRANSLATION

The article examines the problems that translators usually face when dubbing English-language films and television programs into Ukrainian, and suggests solutions to these problems. In light of the study of the general features of audiovisual translation and the specific cultural limitations inherent in translation for the Ukrainian-speaking audience, it is proposed that certain elements of translation theory may be useful for overcoming the identified technical and cultural barriers. With the spread of mass media, audiovisual translation has gained additional importance. However, although it occupies a lot of time in our lives, it can be said that audiovisual translation has not attracted enough attention from translators. There are three ways to localize a film, i.e. convey to the viewer the meaning of what is said on the screen: with the help of subtitles, voice-over translation or dubbing. The article examines the process of creating dubbing in Ukrainian. Dubbing is a common practice in animated films, for example, but also in news and documentaries. This technique seems simple to perform, but it is more complicated than it seems.

The aim of this article is to shed light on the problems a translator faces when he wants to translate a spoken text, in the discourse itself or in technical matters, especially when using audiovisual translation aids such as dubbing, and what translators should to focus on when translating such texts and how he can create appropriate sentence lengths in the target text, which will help him make the voicing process in an efficient way. The analysis is based on the method of scientific description, the method of continuous sampling, the method of qualitative correlation, and the analysis of language material is also used.

The obtained data show that dubbing is affected by several limitations that strongly distinguish this type of translation from literary translation. Translators have significant opportunities to improve the quality of their output, especially by adopting a more functional approach to translation that can help them successfully deal with the challenges inherent in this type of translation.

Key words: language, duplication, audiovisual translation, verbal, non-verbal, synchronicity, text.

Мосієвич Л. В.

Запорізький національний університет

ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНИХ ОНІМІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

Метою статті є визначення способів перекладу англomовних онімів українською мовою на матеріалі роману Е. Егер «Вибір: прийняти можливе». Цей роман містить численні ономастичні реалії через автобіографічний характер. Серед онімів ми виокремили топоніми, антропоніми та інші власні назви, зокрема, назви творів літератури і мистецтва, університетів, державних та громадських установ тощо.

Ми з'ясували, що серед топонімів в романі переважають гідроніми та урбаноніми. Зазвичай вони відтворюються українською мовою через транслітерацію. Також зустрічаються в перекладі приклади додавання чи опущення. Їх функція обумовлена автобіографічними особливостями роману – максимально детально описувати місця подій.

Ми дослідили, що антропоніми в романі мають асоціативний та культурно-емоційний фон. В українському перекладі імена реальних людей відтворено через транскрипцію або транслітерацію, іноді з адаптацією до української орфоенії. Міфологічні або біблійські персонажі відтворено через традиційний переклад.

Серед інших власних назв в нашій статті ми проаналізували переклад назв творів літератури і мистецтва, державних та громадських установ, аеропортів, крамниць тощо. Назви організацій, університетів, які складаються з двох-трьох компонентів мають комбінований переклад або переклад через трансформацію додавання. Назви пісень, фільмів зазвичай перекладаються дослівно. Назви крамниць, готелів в українському перекладі транслітеруються. Назви організацій, які пишуться аббревіатурою, перекладаються повністю.

Зазначимо, що для здійснення аналізу перекладу ономастичного лексикону ми брали до уваги три основні аспекти: місце, яке займає той чи інший онім в системі мови, його походження та функціонування.

Ключові слова: антропоніми, ергоніми, оніми, способи перекладу, топоніми.

Постановка проблеми. Оніми відносяться до безеквівалентної лексики та завжди викликають труднощі серед перекладачів, бо основні принципи перекладу – це еквівалентність та адекватність. Їх переклад залежить від деяких чинників, зокрема, типу дискурсу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників перекладу онімів в Україні можна назвати Бережну М. [1], Гудманяна А. [3], Грекова В. [2], Зорівчак Р. [5], Іваніну Т. [7], Карпенко О. [8]. За кордоном цей аспект лінгвістичних досліджень було розглянуто такими науковцями, як Т. Бреннен [10], О. Бушс [11, 12], Г. Сміт [14].

Актуальність дослідження зумовлена тим, що роман Е. Егер «Вибір: прийняти можливе» [13] в українському перекладі Х. Радченко вийшов в 2022 р. Таким чином, він ще не ставав об'єктом дослідження в українському перекладознавстві. Більш того, на тлі сучасних воєнних подій в Україні цей роман про війну набуває ще більшої актуальності.

Мета роботи: дослідити способи перекладу англomовних онімів в романі Е. Егер «Вибір: прийняти можливе» українською мовою.

Виклад матеріалу. Ономастика – це розділ мовознавства, який вивчає власні імена, їх функціонування в мові і суспільстві, закономірності їх утворення, розвитку і постійних перетворень [6, с. 262]. Абсолютно усі власні назви позначають специфічні реалії та належать до фонові лексики [4].

До числа ономастичних реалій ми відносимо:

1. Географічні назви (топоніми), особливо ті, яким властиві культурно-історичні асоціації.

2. Антропоніми – імена історичних особистостей, громадських діячів, учених, письменників, діячів мистецтва, популярних спортсменів, персонажів художньої літератури та фольклору.

3. Назви творів літератури і мистецтва; назви державних та громадських установ і багато іншого.

Загалом дослідники виділяють 4 способи передачі онімів з англійської мови українською [3]:

1) транскрибування – передача звуків мови оригіналу відповідними знаками вихідної мови;

2) практичне транслітерування – точна передача знаків однієї мови відповідними знаками

іншої;

3) калькування – це буквальный переклад з метою максимального збереження оригінальної семантики;

4) транспозиція – заміна елемента на адаптований для цільової аудиторії аналог.

Роман Е. Егер «Вибір: прийняти можливе» – це автобіографічна книга, яку написала американка угорського походження, відома психотерапевтка Едіт Егер. Вона займалася клінічною практикою з хворими, враженими на посттравматичні стресові розлади.

Розглянемо переклад першої групи онімів, **топонімів**. Зазвичай вони розподіляються на:

1) *гідроніми* – назви водних об'єктів (річок, озер, морів, заток, проток, каналів і т. п.);

2) *ороніми* (від грец. *oros* – гора) – означають назви гір;

3) *урбаноніми* (від лат. *urbanus* – міський) – назви внутрішньоміських об'єктів: вулиці, площі тощо [9].

В романі «Вибір» авторка досить часто використовує топоніми. Географічний простір, описаний у романі, досить великий, оскільки крім географічних назв місцевості, де відбуваються головні події роману, авторка вводить низку інших назв для розширення просторових рамок, у контексті спогадів героїв. Зазначимо, що авторка за фахом – психологиня та не є професійною письменницею. Мабуть через це вона намагалася максимально детально описувати місця подій.

Гідроніми в романі переважно репрезентовані назвами річок: *He smells so good – like fresh air, like the grass on the banks of the Hornád River* / Від нього так приємно пахне, ніби свіжим повітрям, ніби травою на березі **річки Горнад**. В цьому випадку застосовано змішаний переклад.

В наступному реченні річка перекладено традиційною формою: *Our aunt and uncle – our mother's siblings – were thrown off a bridge and drowned in the Danube* / Наших тітку та дядька – маминих рідних брата і сестру – скинули з мосту й втопили в **Дунаї**.

Ще одна назва річки транслітерується: *The Rio Grande cut through the middle, dividing the city between two countries* / **Ріо-Гранде**, що протікала посередині, розділяла одне місто на дві країни.

Ороніми, тобто назви гір, в романі зустрічаються тільки один раз: *I remember the voice that rose up through the Tatra Mountains* / Я пам'ятаю голос, що прийшов до мене з надір землі в **Татрах**. Назва гір транслітерується та приймає форму множини в українській мові. Більш того, лексема

Mountains в мові перекладу (МП) опускається.

Урбаноніми представлено назвами вулиць і площ: *We move to a new apartment, at Kossuth Lajos Utca #6* / Ми переїжджаємо до нової квартири на вулиці **Лайоша Кошута**, 6. В цьому реченні назва вулиці транслітерується, але з адаптацією до угорської мови (s – ш), більш того, порядок слів в назві змінено.

Назви провулків транскрибуються: *we buy a modest three-bedroom rambler on Fiesta Drive*. / ми купуємо скромний будинок у стилі ранчо з трьома спальнями на **Фієста-драйв**.

Назва площі має мексиканське походження, тому транслітерація власного імені в МП відбувається через відтворення іспанського -j українським -х, лексема *Plaza* не перекладається як «площа», а також транслітерується для створення національного колориту: *We go to San Jacinto Plaza in downtown El Paso on Christmas Day*. / На Різдво ми їдемо до центру Ель-Пасо у **Сан-Хасінто плаза**.

Але, більшість топонімів відноситься до назв країн, регіонів, міст.

Row on row, we fill the square in Wels, Austria / Крок за кроком – і нарешті ми стоїмо натовпом на площі у **Вельсі в Австрії**. Місто та країна в МП транслітеровано.

Назви мексиканських міст адаптовано до української мови, назви штатів перекладено з додаванням лексеми «штат»: *El Paso, Texas, and Juárez, Chihuahua, weren't separate cities so much as two halves of the same whole*. / **Ель-Пасо у штаті Техас та Хуарес у штаті Чіуауа** були не різними містами.

Цікавим прикладом слугує топонім Аушвіц. Це – район на Півдні Польщі, який був перейменований на Освенцім. Топонім дав назву найбільшому нацистському табору смерті. Українському читачу більш знайомий варіант Освенцім, хоча німці його називали саме Аушвіц. *In my early immigrant years in Baltimore in the 1950s, I didn't even know how to pronounce Auschwitz in English* / У перші роки імміграції в Балтиморі у 1950-х я навіть не знала, як вимовляти «**Аушвіц**» англійською. Тобто, Аушвіц може відноситися до ряду топонімів та військових реалій.

Розглянемо переклад другої групи онімів, **антропонімів**. Антропоніми – імена історичних особистостей, громадських діячів, учених, письменників, діячів мистецтва, популярних спортсменів, персонажів художньої літератури та фольклору.

Міфологічні та біблійські персонажі в романі займають не останнє місце: *I feel like Eurydice in the underworld, waiting for Orpheus to strike a*

chord on his lyre that can melt the heart of Hades and set me free. Or I am Salome, made to dance for her stepfather, Herod, living veil after veil to expose her fesh / Я почуваюся, наче Еврідіка у підземеллі, чекаючи, коли Орфей візьме акорд на своїй лірі, який розтопить серце Аїда та звільнить мене. Чи Саломея, змушена танцювати для свого вітчима, Ірода, знімаючи вуаль за вуаллю й відкриваючи свою плоть. Міфологічні імена мають грецьке походження, тому їх переклад українською мовою відбувається за традиційною формою: наприклад, закінчення -us опускається (Orpheus – Орфей). Літера Н також опускається: Hades – Аїд, Herod – Ірод.

З реальних антропонімів в романі знаходимо імена Президентів, письменників, композиторів, психологів. Цей спектр обумовлений історичними подіями роману та захопленнями головної героїні – балет, книги, музика. Історичні діячі Другої Світової війни транскрибуються в МП: *President Roosevelt has died, they are saying. Truman is left to carry out the rest of the war. / Президент Рузвельт помер, кажуть вони. Лишився Трумен, і тепер він має впоратися з війною.*

Головні персонажі роману транслітеруються: *Sometimes I call Magda. She and Nat have divorced too, and she is remarried to Ted Gilbert Час від часу я телефоную Марді / Вони з Натом теж розлучилися, і вона вийшла заміж вдруге, за Тедом Гілбертом.*

Одне з імен героїні Eva транскрибується та адаптоване до окличного відмінку української мови: *Edith Eva Eger, – my ex-husband pleads / Едіт Іво Ереп, благає мій колишній чоловік,*

Професія авторки, психологиня, обумовила деяку кількість прізвищ психологів та психотерапевтів в романі. Усі вони транслітеруються: *My academic journey introduced me to the work of Martin Seligman and Albert Ellis, and brought me inspiring teachers and mentors in Carl Rogers and Richard Farson / Моя наукова подорож познайомила мене з працями Мартіна Селінгмана та Альберта Елліса, подарувала мені дивовижних вчителів та менторів Карла Роджерса та Річарда Фарсона*

Хоча власні імена вважаються поліфункціональними, адже вони виконують не лише ідентифікаційну, але й естетичну функції, ми вважаємо, що саме в цьому романі антропоніми виконують ідентифікаційну задачу. Роман довів, що власні імена як окрема мовна категорія має складні асоціативні, формальні та змістовні характеристики, знання яких необхідне людям для подолання мовних та міжкультурних бар'єрів. Наприклад,

говорячи про асоціативні характеристики, деякі антропоніми в романі викликають огиду (Гітлер, Гебельс), деякі окреслюють культурно-естетичний фон (Чайковський, Штраус).

До третьої групи ономастичних реалій ми відносимо назви творів літератури і мистецтва; державних та громадських установ, аеропортів, крамниць тощо.

Нагадаємо, що авторка роману – угорка юдійського походження, тому в романі є чимало назв цієї культури. Наприклад:

I don't even have to open my Haggadah / Мені навіть не треба відкривати Агаду, я знаю пісню напам'ять. Агада – це збірник молитв та притч, присвячених народу Ізраїля та Святій Землі. Назва має традиційний переклад, вона транскрибується в МП та адаптована до української мови.

Назва аеропортів має комбінований переклад (транслітерація + дослівний переклад+ змінений порядок слів): *At Kennedy International Airport recently, waiting for my flight home to San Diego, I sat and studied the faces of every passing stranger./ Нещодавно, чекаючи на свій рейс додому до Сан-Дієго в міжнародному аеропорту Кеннеді, я сиділа та спостерігала за обличчями незнайомих людей, що проходили повз. Українській мові більш притаманно, коли власні імена стоять після об'єктів, на які вони названі.*

Серед власних назв роману звернемо увагу на ергоніми. Ергонім – розряд оніма, власне ім'я ділового об'єднання людей, у тому числі спілки, організації, установи, корпорації, підприємства, гуртка» [8, с. 151].

Зазначимо, що ергоніми з'являються наприкінці роману, коли головна героїня накопила певний капітал та була в змозі купувати речі в крамницях: *In the fall, back-to-school clothes shopping at Amen Wardy. / Восени скуповуємо шкільне вбрання в «Амен варді». Назва крамниці транслітерується в МП та пишеться у лапках.*

Приклад додавання в МП бачимо в реченні: *...She is in kindergarten now and goes to an after-school program run by a Jewish man, who unbeknownst to me has become a Jew for Jesus./ Я не знала, що євреї, який проводить її позакласні заняття, приєднався до організації «Євреї за Ісуса». Назва організації в мові оригіналу (МО) написано без лапків, перший компонент – в однині. При перекладі додається лексема «організація» для пояснення, більш того, a Jew перекладено в множині – Євреї. Власна назва в українській мові пишеться у лапках.*

Власна назва в МО може бути у формі аббревіа-

тури: ... *then we go to the YMCA for a family swim.* / Потім ідемо до **Юнацької християнської організації**, аби поплавати всією сім'єю. Англомовна аббревіатура розшифровується як Youth Men's Christian Association, тобто християнська асоціація для юнаків. Аббревіатура в МП перекладається повністю, що є доречним. Більш того, Association перекладено синонімом – організація.

Назви університетів в МП перекладаються дослівно: *One day in 1968, I came home to find a letter in the mailbox addressed to me in a European-looking hand, sent from Southern Methodist University, in Dallas.* / Лист був відправлений з **Південного методистського університету** в Далласі.

Назви установ також перекладаються дослівно, інколи із заміною порядку слів: *I have said these words countless times, to Navy SEALs and crisis first responders, to POWs and their advocates at the Department of Veterans Affairs* / Я промовляла ці слова незліченну кількість разів, я говорила їх «морським котикам» та командам екстреного реагування, військовополоненим та їхнім адвокатам з **Департаменту у справах ветеранів**

Зазначимо ще раз, що головна героїня в дитинстві захоплювалася книгами, балетом, спортом. Це обумовлює наявність деякої кількості назв музичних творів, книг тощо. Вона виживала в концтаборах, занурюючись у свій внутрішній світ та згадуючи, що вона читала, дивилась тощо. Наприклад:

...*‘The Blue Danube’ fades, and now I can hear Tchaikovsky’s Romeo and Juliet.* / The barracks poor becomes a stage at the Budapest opera house. I все зникає, існує лише світ у моїй голові. «**Блакитний Дунай**» стихає, і тепер я чую Чайковського, «**Ромео і Джульєтту**». Підлога барака перетворюється на сцену Будапештської опери. Назва його походження та функціонування.

вальсу The Blue Danube перекладено дослівно, назва балету Romeo and Juliet має традиційну транслітеровану форму в МП.

Назва балету *The Nutcracker* має традиційний переклад: ...*she would continue to study ballet and perform in The Nutcracker* / вона, безсумнівно, продовжуватиме займатися балетом та танцюватиме у «**Лускунчику**»

Назви пісень та фільмів перекладаються дослівно: *It's from Mel Brooks's The Producers Deutschland is happy and gay* / Це пісня «**Німеччина щаслива та безтурботна!**» з фільму Мела Брукса «**Продюсери**».

Назва корабля Bricha (що на івриті означає «втеча») в романі має юдійське походження. Воно також транслітерується та пишеться в МП у лапках: *Here at the Rothschild Hospital are thousands like us, all awaiting help from Bricha.* / Тут, у лікарні Ротшильдів, тисячі таких, як ми, всі чекають на допомогу від «**Бріхи**».

Висновки і перспективи. За результатами дослідження онімів в романі можна зробити висновок, що вони репрезентовані трьома групами: топонімами, антропонімами, та назвами творів літератури і мистецтва, аеропортів, установ. Топоніми та антропоніми кількісно переважають. Зазвичай вони перекладаються через транслітерацію або транскрипцію. Вони створюють ефект присутності читача в романі, допомагають відобразити автобіографічність та реалістичність подій. Серед способів перекладу назв творів літератури і мистецтва, аеропортів, установ ми виокремили транслітерацію, дослівний або комбінований переклади. Переважно усі ономастичні реалії перекладено релевантно, за винятком деяких. Для здійснення аналізу перекладу ономастичного лексикону ми брали до уваги три основні аспекти: місце, яке займає той чи інший онім в системі мови,

Список літератури:

1. Бережна М. В. Тринадцять етапів перекладу власних імен та назв. Суми : Вісник СумДУ. Серія Філологія, 2007. С. 62–66.
2. Греков В. О. Роль ономастики у навчанні та вдосконаленні навиків перекладу. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2018/9/22.pdf> (дата звернення: 17.11.2022).
3. Гудманян А. Г. Переклад власних назв (англ. мовою) : матеріали наук. конференції «Лінгвістика і вербальна комунікація у 21 столітті – тенденції і перспективи». Київ, 2000. С. 74–75.
4. Горда В.В. Перекладацькі трансформації у відтворенні ономастичного простору авторського тексту. *Закарпатські філологічні студії*. Вип. 16. Ужгород : Ужгородський національний університет. 2016. С. 166–171.
5. Зорівчак Р. П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
6. Зубко А. Українська ономастика: здобутки та проблеми. *Спеціальні історичні дисципліни: питання*

теорії та методики. 2007. № 15. С. 262–281.

7. Іваніна Т.В. Методи формування ономастичних відповідників при перекладі топонімів (на матеріалі англо-українських словників). *Філологічні трактати*. Суми : Сумський державний університет. 2010. № 1. С. 118–120.

8. Карпенко О. Ю. Проблематика когнітивної ономастики. Одеса : Астропринт, 2006. 326 с.

9. Суперанская А. В. Теория и методика ономастических исследований. Москва, 2007. 163 с.

10. Brennan T. On the Meaning of Personal Names : A View from Cognitive Psychology, 2013. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1179/nam.2000.48.2.139> (дата звернення: 05.08.2022).

11. Bušs O. Some Theoretical Aspects of the Translation of Proper Names. Names and Their Environment, 2014. URL: https://www.gla.ac.uk/media/media_576598_en.pdf (дата звернення: 05.08.2022).

12. Bušs O. Some Theoretical Aspects of the Translation of Proper Names. Names and Their Environment, 2014. URL : https://www.gla.ac.uk/media/media_576598_en.pdf (дата звернення: 05.08.2022).

13. E. E. Eger The Choice: Embrace the Possible. New York. 2017. 354 p.

14. Smith Grant W. Theoretical Foundations of Literary Onomastics, 2013. URL: <http://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199656431.001.0001/oxfordhb-9780199656431-e-41> (дата звернення: 06.08.2022)

Mosiyevych L. V. TRANSLATION OF ENGLISH ONYMS INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE

The paper aims to examine the ways of translating English-language onyms into Ukrainian based on E. Eger's novel "The Choice: Embrace the Possible". This novel contains numerous onym due to its autobiographical nature. Among the onomastic realities, we sorted out toponyms, anthroponyms and other proper names – the names of works of literature and art, universities, state and public institutions, etc.

We found out that hydronyms and urbanonyms prevail among toponyms. They are usually reproduced in Ukrainian through transliteration. There are also examples of addition or omission among translation transformations.

We investigated that anthroponyms in the novel have an associative, cultural and emotional background. In the Ukrainian translation, the names of real people are reproduced through transcription or transliteration. Mythological or biblical characters are reproduced through traditional translation.

Among other proper names, we analyzed the translation of works of literature and art, state and public institutions, airports, shops, etc. Names of organizations, or universities, which consist of two or three components have a combined translation or a translation through the transformation of addition. The names of songs and films have mainly a word-for-word translation. The names of shops and hotels in the Ukrainian translation are transliterated. Names of organizations written with an abbreviation are translated in full.

It is worth noting that in order to analyze the translation of the onomastic lexicon, three main aspects were taken into account: the place occupied by one or another onym in the language system, its origin and functions.

Key words: anthroponyms, ergonims, onyms, translation techniques, toponyms.

Панченко О. І.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ДО ПИТАННЯ ПРО СИНТАГМУ ЯК ОДИНИЦЮ ПЕРЕКЛАДУ

У статті в загальному вигляді ставиться одна з нагальних проблем перекладознавства – проблема одиниці перекладу. Ця проблема знаходиться в руслі важливих теоретичних завдань, тому що з нею безпосередньо пов'язані і навчання, і практична діяльність перекладачів. Проблема визначення і опису одиниці перекладу посідає важливе місце в теорії перекладу і розглядається у працях таких авторів, як Віне і Дарбельне, Балляр, Селесковіч і Ледерер, Норд та ін. Метою цієї статті є уточнення поняття одиниці перекладу, узгодження наявних одиниць з певними контекстами та обґрунтування синтагми як однієї з основних одиниць перекладу.

Прийнято робочу дефініцію з погляду теорії та практики перекладу. Синтагма – це фрагмент тексту (письмового чи усного), який має певну інтонаційно-сміслову єдність. Інтонаційна єдність позначається короткою паузою та інтонаційним малюнком. Матеріалом роботи є уривки з різноманітних лінгвістичних творів, які є зразками різних періодів розвитку англійської літератури та різних жанрів: контракт англійською та українською мовою як представник офіційно-ділового стилю, анотація до наукової статті як зразок наукового дискурсу, уривок із роману Ч. Дікенса «Великі сподівання», що є взірцем класичної англійської літератури, і рівний йому за обсягом уривок із роману С. Колінз «Голодні ігри», що є зразком сучасного англійського художнього тексту. Обсяг кожного з відібраних уривків становить приблизно 500–600 друкованих знаків. Найбільш точний збіг кількості синтагм спостерігається в перекладі нехудожніх текстів, тоді як у художньому перекладі частіше спостерігається використання додавання.

У більшості випадків кількість на лексична наповненість синтагм в оригіналі та перекладі дуже близькі або повністю збігаються. Відмінність у кількості синтагм, на які членуються текст першоджерела та текст перекладу, за нашими спостереженнями, пояснюється такими причинами: розщеплення значень багатозначного слова та переклад кожного з його значень окремою синтагмою; збільшення кількості синтагм за рахунок виділення синтагми відповідним розділовим знаком, відсутнім у першоджерелі; граматичні відмінності у структурі синтагми, що вимагають окремої предикативної зони у перекладі; стилістичні додавання, зроблені перекладачем.

Ключові слова: переклад, одиниця перекладу, синтагма, текст, додавання.

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді ставиться одна з нагальних проблем перекладознавства – проблема одиниці перекладу. Ця проблема знаходиться в руслі важливих теоретичних завдань, тому що і навчання здобувачів вищої освіти за фахом, і практична діяльність перекладачів з нею безпосередньо пов'язані. Визначення одиниці перекладу сягає широкого діапазону, починаючи зі слова, речення чи висловлювання аж до тексту чи культури загалом. Подібний підхід потребує уточнення, оскільки текст (чи культурне оточення), як засвідчує елементарна перекладацька практика, відіграє певну роль, але не є вирішальним чинником у процесі перекладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення і опису одиниці перекладу посідає важливе місце в теорії перекладу і розглядається у працях таких авторів, як Жан-Поль Віне

і Жан Дарбельне [10], Мішель Балляр [7], Даніца Селесковіч і Маріанне Ледерер [9]. У відповідності до своєї теорії вчені визначають одиницю перекладу як смислову одиницю відповідного сегмента дискурсу (із невеликою кількістю слів), на основі якої вибудовується девербалізований смисл усього повідомлення, яке перевиражається цільовою мовою.

Крістіан Норд [8], визначаючи одиницю перекладу, пропонує функціоналістський підхід: класичне розуміння одиниці перекладу як «горизонтального» сегмента вона доповнює поняттям «вертикальної» одиниці, що поєднує низку розкиданих в тексті елементів, які сприяють виконанню його функцій.

О. Селіванова наголошує на тому, що під час вибору одиниць перекладу часто розглядають різноманітні, але переважно лексичні одиниці

тексту [4, с. 550]. Як видно з наданого вище стислого огляду праць, що присвячені проблемі визначення та опису тієї чи тієї одиниці перекладу, саме поняття одиниці перекладу, як і його референт, все ще залишаються нечітко визначеними.

Формулювання цілей статті. Метою цієї статті є уточнення поняття одиниці перекладу, узгодження наявних описаних одиниць різного рівня з певними контекстами та обґрунтування синтагми як однієї з основних одиниць перекладу. Для досягнення цієї мети є доцільним розглянути різноманітні визначення синтагми, надані в наукових працях, сформулювати її розуміння з погляду перекладознавства, проаналізувати функціонування синтагми в оригіналі та перекладі у зразках різних текстових утворень в оригіналі та перекладі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одиницею перекладу виступає найменша смислова мовна одиниця вихідного тексту, яка має відповідники у перекладному тексті. Така одиниця може мати складну структуру, тобто охоплює «неперекладні» для мови перекладу структурні частини, які можуть зберігатися в мові оригіналу власні, відносно самостійні значення.

Прикладом до сказаного може слугувати популярне нині слово *downshifting*, складові частини якого мають значення «вниз», «пересув» та формотворчий суфікс *-ing*, що вказує на процес. Загальний переклад цього слова – або транскрипція *даунишфтінг*, або пояснення *відмова від кар'єрного росту, життя заради себе*.

У сучасному перекладознавстві існує погляд на існування чотирьох рівнів мови у перекладі (це фонетичний, морфологічний, лексичний, синтаксичний), або до них додається текстовий рівень (який охоплює такі одиниці, як фонема, графема, морфема, лексема, речення та текст). Стабільні поєднання декількох слів також створюють словосполучення, які можуть виступати одиницею перекладу. До цих словосполучень, крім вільних, належать термінологічні синтагми (*real estate* – *нерухомість*); фразеологізми (*to kick the bucket* – *врізати дуба*); стереотипні формулювання (*taking into account* – *беручи до уваги*) тощо.

Ми вважаємо, що не можна уникати проблеми синтагми, коли йдеться про одиницю перекладу. Для розгляду цієї проблеми в першу чергу необхідно з'ясувати, яке значення ми вкладаємо в термін «синтагма». Питання про членування речення на певні менші синтаксичні одиниці, зокрема синтагми аналізували Л. Щерба, І. Бодуен де Куртене, Л. Зінгер, Є. Тимченко, О. Курило, Н. Тоцька та ін. Синтагму вони розглядали як

групу слів або одне слово, що презентує смислове ціле для певного контексту або ситуації у процесі мовлення.

Наведемо кілька словникових дефініцій цього поняття. **СИНТАГМА**, и, жін., лінгв. Відрізок усного мовлення чи написаного тексту, який виділяється в межах речення як певна синтаксична і інтонаційно-смислова єдність. *Синтагма.. – інтонаційно оформлена семантико-синтаксична одиниця мови, яка виділяється (вичленовується) із складу речення* (Словник лінгвістичних термінів, 1957, 153); *Всяка прозаїчна мова розчленовується на окремі фрази і дрібніші внутріфразові єдності – синтагми* (Радянське літературознавство, 2, 1968, 31) [5, с. 186].

Синтагма – відрізок усного мовлення, що виділяється в межах речення як певна інтонаційно-смислова єдність. Синтагма вичленовується із більшої синтаксичної одиниці короткими паузами, наголосом, мелодикою змісту висловлювання. Наприклад: *Скинути з плечей / і віддати останню сорочку //це залишиться живим //а скинути сорочку духу / віддати свою душу / самознищитись //* [1].

СИНТАГМА, и, жін., лінгв. Відрізок усного мовлення чи написаного тексту, який виділяється в межах речення як певна синтаксична і інтонаційно-смислова єдність. *Синтагма... – інтонаційно оформлена семантико-синтаксична одиниця мови, яка виділяється (вичленовується) із складу речення* [6].

Дещо інший термін, близький за змістом до поняття синтагми, але, на відміну від нього, менш пов'язаний з фонетичними особливостями мови, запропонований у роботі [2]. Це термін «предикативна зона», яка визначена як фрагмент певного мовного твору, що являє собою мінімальний за протяжністю мовний ланцюг як синтаксичну конструкцію із замкнутими синтаксичними зв'язками, позначену у своїх межах розділовими знаками або якимось іншим способом [2, с. 18]. Ми також пропонували стисле визначення предикативної зони як відрізок речення, що охоплює одиниці, які перебувають у предикативному відношенні одна до одної [3, с. 172]. Нам здається, що в плані теорії перекладу термін «предикативна зона» є менш точним, і в силу більшого поширення терміну «синтагма» далі ми користуватимемося саме ним.

Виходячи з наведених визначень, приймемо робочу дефініцію з погляду теорії та практики перекладу. *Синтагма – це фрагмент тексту (письмового чи усного), який має певну інто-*

наційно-смислову єдність. Інтонаційна єдність позначається короткою паузою та інтонаційним малюнком. Виходячи з цього визначення, далі вичленено синтагми у низці текстів. Для позначення меж між синтагмами ми будемо використовувати знак /.

Матеріалом нашого дослідження у цій роботі стали уривки з різноманітних лінгвістичних творів, які є зразками різних періодів розвитку англійської літератури та різних жанрів: контракт англійською та українською мовою як представник офіційно-ділового стилю, анотація до наукової статті як зразок наукового дискурсу, уривок із роману Ч. Дікенса «Великі сподівання», що є взірцем класичної англійської літератури, і рівний йому за обсягом уривок із роману С. Колінз «Голодні ігри», що є зразком сучасного англійського художнього тексту. Обсяг кожного з відібраних уривків становить приблизно 500–600 друкованих знаків.

Проаналізуємо підрозділ контракту українською мовою та його професійний переклад англійською мовою. 2.2. Назва товару,/ кількість і ціна товару /зазначається у специфікаціях на кожну партію товару,/ які є невід'ємною частиною договору/ та рахунках-фактурах. 2.3. Якість товару,/ який доставляється,/ обов'язково підтверджується/відповідними сертифікатами/. 2.4. Кожна партія товару /супроводжується наступними товаросупровідними документами/: специфікація на партію товару/, рахунок-фактура/, упаковочний лист/, сертифікат походження /або інший документ по країні походження товару/, сертифікат якості/, фітосанітарний сертифікат країни-експортера. Загальна кількість синтагм тут склала 16.

2.2. *Product name/, quantity and price of the goods/ specified in the specifications for each consignment/, which are an integral part of the contract/ and invoices/.* 2.3. *Quality product/ that is delivered,/ must confirmed by corresponding certificates/.* 2.4. *Each shipment is accompanied /by the following accompanying documents/: specification of consignment/, invoice/, packing lists/, certificate of origin or other document in the country of origin/, quality certificate/, phytosanitary certificate of the exporting country.*

Загальна кількість синтагм також дорівнює 16. Кількість слів в англійському варіанті є дещо більшою (71 проти 59), що пояснюємо більшою кількістю допоміжних слів, зокрема прийменників та артиклів, які або не вживаються в українській мові, або їх функцію виконують закінчення.

Зазначаємо, що у тексті, який і в українській, і в англійській мові підкорюється жорстким правилам побудови, переклад з української мови англійською відбувається майже дослівно, виділені синтагми практично збігаються.

Наступним прикладом для розгляду поділу на синтагми та їх відповідність у перекладі є анотація до наукової статті. *У статті розкрито / сутність проблеми формування /усвідомленого батьківства молоді /, а саме представлено зміст /, охарактеризовано структурні компоненти зазначеного феномена/ (ціннісні орієнтації подружньої пари / (сімейні цінності /); батьківські установки та сподівання /; батьківське ставлення /; батьківські почуття /; батьківські позиції /; батьківська відповідальність /; стиль сімейного виховання /). Визначено такі аспекти цього процесу /, як посилення дорослого «Я» молодшої людини / за умови інтеграції /; відмова від батьківської моделі існування сім'ї / і свого дитячого «Я» / (дати можливість собі подорослішати /)...* Наявні 19 синтагм.

The article reveals / the essence of the problem / of the formation of conscious parenthood of young people /, namely, the content is presented /, the structural components of the mentioned phenomenon/ are characterized/ (value orientations of the married couple / (family values /); parental attitudes and expectations /; parental attitudes /; parental feelings /; parental positions /; parental responsibility /; family upbringing style /). Such aspects of this process are /: strengthening of the adult «I» of a young person / under the condition of integration /; rejection of the parental model / of the existence of the family / and one's childhood «I» / (give yourself the opportunity to grow up /).

У перекладі нами визначено 20 синтагм, одна з них виникає під час збільшення синтагми за рахунок прийменників та артиклів. Як і у попередньому прикладі, в українському тексті менше слів (86 проти 122).

Далі розглянемо англійський оригінал класичного художнього твору у тому ж обсязі (перший абзац роману Ч. Дікенса «Великі сподівання»). *I give Pirrip / as my father's family name /, on the authority of his tombstone / and my sister /, – Mrs. Joe Gargery /, who married the blacksmith /. As I never saw my father or my mother /, and never saw any likeness of either of them/ (for their days were long before the days of photographs /), my first fancies / regarding what they were like / were unreasonably derived from their tombstones /. The shape of the letters on my father's /, gave me an odd idea / that he was a square, stout, dark man /, with*

curly black hair / . From the character and turn of the inscription / , "Also Georgiana Wife of the Above, /" I drew a childish conclusion / that my mother was freckled and sickly / [14, p. 3]. Кількість синтагм в уривку з оригіналу склала 20.

Що Піппін / – це прізвище батька / , я знаю з напису на його надгробку / , а також зі свідчення моєї сестри / – місіс Джо Гарджері / , яка вийшла заміж за коваля / . Оскільки я ніколи не бачив ні батька, ні матері / , ані якої-небудь подоби їхньої / (бо жили вони за тих часів / , коли про фотографію ще й не чували /), мої найперші уявлення про їхню зовнішність / в якийсь чудний спосіб пов'язувалися з виглядом їхніх надгробків / . З обрисів літер на батьковому надгробку / я чомусь собі вирішив / , що батько був присадкуватий, кремезний і смаглявий / і мав темні кучері / . А напис «також Джорджіана, дружина вищепоменованого» / , витворив у моїй дитячій уяві / образ хворобливої жінки в ластовинні / , яка була мені матір'ю [11, с. 3].

20 синтагм нараховує відповідний уривок перекладу роману українською мовою. Кількість слів нараховує 144 в оригіналі та 127 у перекладі. У цьому фрагменті спостерігаємо повний збіг кількості синтагм.

Популярний сучасний художній твір С. Колінз «Голодні ігри» є наступним матеріалом нашого дослідження. *When I wake up / , the other side of the bed is cold / . My fingers stretch out / , seeking Prim's warmth / but finding only the rough canvas cover of the mattress / . She must have had bad dreams / and climbed in with our mother / . Of course, she did / . This is the day of the reaping / . I prop myself up on one elbow / . There's enough light in the bedroom / to see them / . My little sister, Prim / , curled up on her side / , cocooned in my mother's body / , their cheeks pressed together / . In sleep / , my mother looks younger / , still worn / but not so beaten-down / [13, p. 3].* Уривок складається з 20 синтагм та 116 слів.

Коли я прокинулася / , місце біля мене було холодне / . Пальці інстинктивно потягнулися вперед / , шукаючи тепла / , яке завжди випромінювало тільки Прим / , але не намацали нічого / , крім цупкого жорсткого покривала / , недбало кинутого на ліжко / . Мабуть, сестричці наснився кошмар / , і вона перекочувала в постіль до матері / . Ну звісно / , вона так і вчинила! / Адже сьогодні Жнива / . Я підперла голову долонею / . У спальні було достатньо світла / , щоб усе розгледіти / . Моя маленька сестричка Прим / лягла на бочок і скрутилася калачиком / , ставши схожою на кокон / , а її щічка міцно притисну-

лася до маминої / . Мати здавалася молодшою уві сні / : вона й зараз на вигляд була страшенно виснажена / , але принаймні не цілковито вичавлена [12, с. 3]. 23 синтагми (126 слів).

Різниця у кількості синтагм та слів, на відміну від попередніх текстів, пов'язана з тим, що перекладач широко використовує прийом додавання, замінюючи окреме слово новою синтагмою, наприклад *Prim's warmth* перекладено окремою синтагмою *яке завжди випромінювало тільки Прим* тощо.

Отже, у проаналізованих нами текстах-першоджерел було виділено таку кількість синтагм: контракт – 16; анотація – 19; класичний художній текст – 20, сучасний художній текст 20. Кількість синтагм у професійному перекладі може збігатися або незначно відрізнятися від першоджерела і представлена такими цифрами: контракт – 16; анотація – 20; класичний художній текст – 20, сучасний художній текст – 23. Найбільш точний збіг кількості синтагм спостерігається в дослідженому нами перекладі нехудожніх текстів, тоді як у художньому перекладі частіше спостерігається прийом додавання.

Ми вважаємо, що тут можна говорити саме про синтагму як одиницю перекладу, але не про слово і не про речення, тому що на цьому рівні спостерігаються значні відмінності між оригінальним текстом, підрядником та професійним перекладом.

Крім згаданих вище причин і різновидів відмінностей у синтагмах мови-джерела та мови-перекладу, ми зазначимо таке:

- виділення синтагми відповідним розділовим знаком, відсутнім у першоджерелі;
- граматичні відмінності у структурі синтагми, що вимагають окремої предикативної зони у перекладі;
- додавання, зроблені перекладачем під час перекладу, певне, з міркувань стилістичного побудови фрази.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, проведене нами дослідження перекладів зразків англійської літератури різних періодів та текстів різних стилів та жанрів свідчить про те, що переклад лише на рівні синтагми має право на існування. Відмінність у кількості синтагм, на які членуються текст першоджерела та текст перекладу, за нашими спостереженнями, пояснюється такими причинами: розщеплення значень багатозначного слова та переклад кожного з його значень окремою синтагмою; збільшення кількості синтагм за рахунок виділення синтагми відповідним розділовим знаком, відсутнім у першоджерелі; граматичні

відмінності у структурі синтагми, що вимагають окремої предикативної зони у перекладі; стилістичні додавання, зроблені перекладачем.

Безперечно, описані нами спостереження ролі синтагми в оригіналі та перекладі не вичерпують

проблеми визначення одиниці перекладу, і дослідження кількісного та якісного співвідношення синтагм та інших одиниць в оригінальному тексті та перекладі є перспективним напрямом подальшої наукової розвідки.

Список літератури:

1. Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я., Степаненко М. І. Сучасна українська літературна мова : навчальний посібник. Київ: Літера, 2011. 560 с.
2. Меньшиков И. И. Предикативная зона как фрагмент речевой цепи и синтаксическая категория. *Научный вестник Международного гуманитарного университета*. Серія : Філологія. 2016. Вип. 21(1). С. 17–20.
3. Панченко Е.И. О некоторых нерешенных проблемах теории перевода. *Научный вестник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Розділ III. Теорія і практика перекладу. 22, 2012. С. 170–173.
4. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
5. Словник української мови: в 11 томах / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970–1980. Том 9, 1978.
6. Столярова Л. П., Пристайко Т. С., Попко Л.П. Базовый словарь лингвистических терминов. Киев : 2003. 286 с.
7. Ballard M. *Eléments pour une méthodologie réaliste en traductologie* in: Nikolay Garbovskiy (ed.). *The Science of Translation Today*. Moscow: Moscow University Press, 2007. Pp. 47–60.
8. Nord Ch. *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St Jerome Publishing, 1997. 166 p.
9. Seleskovitch D., Lederer M. *Interpréter pour traduire*. Paris: Didier, 1984. 480 p.
10. Vinay J.-P., Darbelnet J. *Comparative Stylistics of French and English. A methodology for translation* (translated and edited by Juan C. Sager & M.J. Hamel). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995. 342 p.

Джерела фактичного матеріалу:

11. Дікенс Ч. Великі сподівання / Пер. Р. Доценко. Київ : Андронум, 2022. 400 с.
12. Колінз С. Голодні ігри / Пер. У. Григораш. Київ: Країна мрій, 2010. 310 с.
13. Collins S. *The Hunger Games*. Scholastic Press, 2008. 384 p.
14. Dickens Ch. *Great Expectations*. CreateSpace Independent Publishing Platform. 2020. 328 p.

Panchenko O. I. THE ISSUE OF SYNTAGM AS A UNIT OF TRANSLATION

In general, the article presents one of the urgent problems of translation studies – the problem of the translation unit. This problem is in line with important theoretical tasks, because both training and practical activities of translators are directly related to it. The problem of definition and description of the translation unit occupies an important place in the theory of translation and is considered in the works of such authors as Vinay and Darbelnet, Ballyard, Seleskovich and Lederer, Nord, and others. The purpose of this article is to clarify the concept of a translation unit, align the existing units with certain contexts, and justify the syntagma as one of the main units of translation. A working definition was adopted from the point of view of the theory and practice of translation. Syntagma is a fragment of a text (written or spoken) that has a certain intonation and meaning unity. Intonational unity is indicated by a short pause and/or an intonation pattern. The material of the paper is excerpts from various linguistic works, which are examples of different periods of the development of English literature and various genres: a contract in English and Ukrainian as a sample of the official business style, an abstract to a scientific article as a sample of scientific discourse, an excerpt from the novel by Ch. Dickens “Great Expectations”, which is a model of classic English literature, and an excerpt from the novel by S. Collins “The Hunger Games”, which is a model of modern English fiction, equal to each other in volume. The length of each of the selected passages is approximately 500–600 printed characters. The most accurate coincidence of the number of syntagms is observed in the translation of non-fiction texts that we studied, while in the fiction translation, the technique of addition is more often observed.

Therefore, translation only at the syntagm level is one of its most important types. The difference in the number of syntagms into which the original text and the translated text are divided, according to our observations, is explained by the following reasons: the splitting of the meanings of a polysemous word and the translation of each of its meanings by a separate syntagm; increasing the number of syntagms due to the selection of a syntagm with a corresponding punctuation mark, which is not present in the original source; grammatical differences in the structure of the syntagm, which require a separate predicative zone in the translation; stylistic additions made by the translator.

Key words: translation, translation unit, syntagm, text, addition.

Полякова О. В.

Національний авіаційний університет

Гастинищикова Л. О.

Національний авіаційний університет

Щербина А. В.

Національний авіаційний університет

ВІДТВОРЕННЯ ЗАСОБІВ КОМІЧНОГО ПІД ЧАС ПЕРЕКЛАДУ АНГЛОМОВНОГО КРЕОЛІЗОВАНОГО ТЕКСТУ УКРАЇНСЬКОЮ

Стаття присвячена дослідженню лінгвоперекладацьких особливостей відтворення стилістичних засобів комічного ефекту у креолізованому тексті комедійного жанру у перекладі з англійської мови на українську. Розглянуто поняття «комічного», проаналізовано мовні та немовні засоби комічного. В статті проаналізовано класифікацію стилістичних засобів відтворення комічного за Ю. М. Скребньовим, яка охоплює парадигматичну та синтагматичну фонетику, морфологію, лексикологію, синтаксис, семасіологію.

Матеріалом нашого дослідження є комедійне радіо-шоу «Cabin pressure», яке є креолізованим типом тексту. Під поняттям «креолізований текст» ми розуміємо текст, який складається з лінгвістичної (кінодіалог) та нелінгвістичної систем. Особливість комедійного радіо-шоу полягає у супроводі діалогів головних героїв реакцією публіки, тобто переклад засобів комічного у креолізованому тексті комедійного жанру повинен викликати у адресата емоційну реакцію аналогічну реакції публіки у записі мови оригіналу. Таким чином, специфіка відтворення засобів комічного у креолізованому тексті комедійного жанру, до якого належить комедійне радіошоу, полягає у необхідності відтворити у перекладі вербальні засоби комічного з урахуванням невербальних засобів, до яких відносимо емоційний відгук аудиторії у записі оригіналу (сміх, розчарування, аплодисменти, осудження, захощення), на діалог головних героїв.

В ході проведення дослідження ми з'ясували частотність способів відтворення засобів комічного у перекладі радіошоу «Cabin pressure» з англійської мови на українську за класифікацією Ю. М. Скребньова. Результати дослідження: засоби стилістичної лексикології становлять 32%; засоби стилістичної семасіології – 30%; засоби стилістичного синтаксису – 22%; засоби стилістичної фонетики – 15%; засоби стилістичної морфології – 1%.

Також, в ході дослідження ми проаналізували способи перекладу засобів комічного з англійської мови на українську, керуючись класифікацією перекладацьких трансформацій Т. Р. Левицької та О. М. Фітермана, яка охоплює: нейтралізацію, компенсацію, заміну, вилучення, описовий перифраз, додавання. Загалом, переклад стилістичних засобів творення комічного у досліджуваному креолізованому тексті радіошоу є адекватним, адже він яскраво відтворює комічність ситуацій за допомогою таких перекладацьких трансформацій як заміни (40%) серед яких найчастіше вживається модуляція та генералізація; компенсація (31%); нейтралізація (15%); вилучення (10%) та додавання (4).

Ключові слова: засоби комічного, креолізований текст, стилістична лексикологія, стилістична фонетика, стилістична морфологія, стилістичний синтаксис, стилістична семасіологія.

Постановка проблеми. Поняття комічного і до сьогодні є одним із дискусійних понять, оскільки воно часто ототожнюється зі спорідненими поняттями. «Комічне (від грецьк. – смішний) – метакатегорія естетики, яка відображає конфлікт суспільно значимої форми в поведінці і діях людини з нікчемністю соціального і морального змісту цієї дії, що не загрожує суспільним цінностям і дола-

ється через сміх. Предметом комічного є, як правило, несуттєві, хибні або уявні цінності, нікчемність яких усвідомлюється в процесі розв'язання комічного конфлікту. Комічне є різноманітним, має різні ступені і форми вираження, такі, зокрема, як гумор, іронія, сатира, сарказм. Усі вони є знаряддям подолання вад у людині та в соціальних процесах, руйнації хибних ілюзій людини про

себе, засобом ствердження ідеалу через заперечення старого, того, що віджило» [4, с. 289–230].

Засоби творення комічного варіюються залежно від типу тексту. Проблематика відтворення засобів комічного у радіошоу у перекладі з англійської мови на українську є недостатньо висвітлена у перекладознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження поняття комічного відображено у роботах науковців С. П. Білокурової, Н. Ю. Степанової, О. М. Линтвар, Ю. Б. Борева, А. В. Карасика, О. М. Мороховського.

Засоби творення комічного мають узагальнений характер. Вони можуть бути прив'язані до певних образів персонажів, до їх характеру і поведінки, ситуації, в якій вони знаходяться, або навколишнього оточення.

Комічний ефект досягається за допомогою застосування спеціальних мовних та немовних засобів.

Щодо мовних засобів, то загальноприйнятою є класифікація стилістичних засобів творення комічного за Ю. М. Скребньовим. Вчений аналізує стилістичні мовні засоби відповідно до певного аспекту стилістики: стилістичної семасіології, стилістичної лексикології, стилістичної граматики, стилістичної фонетики та стилістичної морфології [3, с. 22]. Методика Ю. М. Скребньова демонструє комбінацію принципів парадигматичного та синтагматичного підходу Дж. Ліча та порівневий підхід І. Р. Гальперіна. Класифікація Ю. М. Скребньова охоплює парадигматичну та синтагматичну фонетику, морфологію, лексикологію, синтаксис та семасіологію. За Ю. М. Скребньовим до засобів комічного стилістичної семасіології належить: порівняння, метафора, епітета, уособлення, метонімія, синекдоха, алегорія, антономазія, парні синоніми, евфемізми, перифрази, антитези, оксюморон, іронія. До засобів комічного стилістичної лексикології вчений відносить слова високого стилістичного тону (архаїзми, книжково-літературні слова, іноземні слова); слова зниженого стилістичного тону (фамільярно-розмовні слова, арготизми); нейтральні слова (професіоналізми, діалектизми) [3, с. 37]. Виразними засобами, що належать до стилістичної граматики, на думку Ю. М. Скребньова, є: еліпс, номінативні речення, асиндетон, полісиндетон, зевгма, повтор, емпатичне підкреслення, вживання вставних речень, інверсія, паралельні конструкції, хіазм, анафора, епіфора, відокремлення, риторичне питання, невластиве пряме мовлення [3, с. 35]. До парадиг-

матичних засобів стилістичної фонетики належать курсив, великі літери та ониматопія; до синтагматичних засобів Ю. М. Скребньов відносить алітерацію, асонанс, паронимазію, ритм, розмір, риму [3, с. 39].

Крім мовних засобів та прийомів творення комічного ефекту, також існують немовні засоби. Найчастіше вони використовуються як засоби посилення комічного та експресії у мові, що звучить. Такі засоби відповідають за паузи під час розмови, сміх, незвичні звуки та різні мовленнєві особливості мовця. Паралінгвістичні засоби надають додаткову інформацію не тільки про те, що говорить мовець, відображаючи його соціальні, вікові риси та особливості характеру, а також про те, яку саме інформацію він хотів донести до слухача. Їх основна функція – внесення додаткової інформації в потік мовлення [3, с. 42].

Матеріалом нашого лінгвоперекладацького дослідження є комедійне радіо-шоу «Cabin pressure», який є креолізованим типом тексту. Під поняттям креолізований текст ми розуміємо текст, який складається з лінгвістичної (кінодіалог) та нелінгвістичної систем [2, с. 285]. Особливість комедійного радіошоу як креолізованого тексту полягає у супроводі діалогів головних героїв реакцією публіки, тобто переклад засобів комічного повинен викликати у адресата реакцію аналогічну реакції публіки в закадровому записі оригіналу. Таким чином, специфіка відтворення засобів комічного у креолізованому тексті комедійного жанру, до якого належить комедійне радіошоу, полягає у необхідності відтворити у перекладі вербальні засоби комічного з урахуванням невербальних засобів, до яких відносимо емоційний відгук аудиторії у записі оригіналу (сміх, розчарування, аплодисменти, осудження, захоплення), на діалог головних героїв.

Постановка завдання. В межах нашого дослідження пропонуємо, по-перше, дослідити частотність використання стилістичних засобів творення комічного у креолізованому тексті на різних мовних рівнях, керуючись класифікацією мовних рівнів Ю. М. Скребньова [3], та, по-друге, дослідити способи відтворення засобів комічного у перекладі з англійської мови на українську у креолізованому тексті комедійного жанру.

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши 100 реплік англійською мовою та їх переклад українською з двох випусків комедійного радіошоу «Cabin pressure» [5; 6; 7; 8], які містять стилістичні засоби творення комічного, нами було вираховано відсоткові показники використання

стилістичних засобів творення комічного на різних мовних рівнях, виділених Ю. М. Скребньовим [3]. Ми отримали наступні результати:

– Найчастіше зустрічаємо засоби стилістичної лексикології (32%). За допомогою негативного прошарку парадигматичної лексикології, до яких відносяться розмовні слова, жаргонізми, вульгаризми, сленгізми, okazionalizmi, ідіоматичні вирази, досягається комічний ефект у сіткомі. Також часто вживаються професійні терміни, адже комедійне радіошоу має авіаційну тематику, де працівники авіації використовують професійні жарти. Наприклад, MARTIN: “*It’s always trouble when we’re ‘gentlemen’. I prefer it when we’re ‘imbeciles’*”. DOUGLAS: “*Or ‘dolts’*”. MARTIN: “*“Dolts” is good, yes*” / МАРТИН: «Коли нас називають «джентльмени», це завжди до біди. Краще, коли ми «імбіцили»». ДУГЛАС: «Або «дурні»». МАРТИН: ««Дурні» – це добре, так». У наведеному прикладі використані англomовні сленгові лексичні одиниці, а саме *imbeciles* та *dolts*. Обидва слова позначають не дуже розумну людину, яка не здатна аналізувати будь-яку інформацію, їх застосування пілотами у своєму мовленні є досить незвичним для цільової аудиторії, тому їх згадка у радіошоу і створює комічний ефект. У перекладі використано лексичні еквіваленти *imbeciles* – *імбіцили*, *dolts* – *дурні*, що відтворює комічність у перекладі.

– Наступним прошарком стилістичних засобів за кількістю є стилістична семасіологія (30%). Серед парадигматичних стилістичних засобів семасіології превають гіпербола, метафора, алюзія, епітети. Серед синтагматичних засобів виокремлюємо використання порівняння, гри слів, антитези та оксюморон. Наприклад, “*And what’s wrong with the hospitals in Boston?*” MARTIN: “*Nothing’s wrong with them! They’re terribly good, but they’re fifteen hundred miles away*” / «І що не так із лікарнями у Бостоні?» МАРТИН: «Нічого з ними не так! Вони **дуже гарні**, але вони на відстані п’ятнадцять тисяч миль від нас». Наведений діалог є уривком із ситуації, коли екіпаж вирішував де краще приземлитись, адже на борту був непритомний чоловік. Бортпровідниця Каролін наполягала на продовженні польоту до Бостону, але капітан Мартін був проти, тому він з іронічною насмішкою відповідає Каролін, що лікарні у Бостоні є *жахливо гарними* – *terribly good*, саме тут і прослідковуємо оксюморон, який надає комічності словосполученню. У перекладі оксюморон не відтворюється, а нейтралізується додаванням прислівника *дуже*, що є недореч-

ним, адже прагматичний потенціал стилістичного засобу не відтворюється.

– Менше знаходимо використання засобів стилістичного синтаксису (22%).

– Синтагматичні синтаксичні засоби відсутні в дібраному матеріалі дослідження, адже такі засоби як хіазм, анафора, епіфора та анадиплосис характерні для поетичних творів. Проте серед парадигматичних стилістичних засобів ми знайшли апозіопезис, повтор частин речення, повтор лексем, риторичні питання, вставні елементи, асиндетон. Наприклад, “*Oh, for goodness’ sake. Why don’t people just blindly obey any more?*” / «О боже мій. **Чому люди більше просто не слухаються?**». Каролін іронічно підколює свого колегу Артура, адже той не міг зрозуміти її вказівок. Тому, бортпровідниця використовує риторичне питання *Why don’t people just blindly obey any more?* в якому йде посилення на те, що раніше, під час правління тоталітарних режимів, люди піддавались всім наказам керівництва, навіть не задумуючись над метою завдання. У перекладі тип речення зберігається, але сенс питання видозмінюється, адже у перекладі вилучається лексема *blindly*, яка і є носієм комічності у цьому реченні, що дещо нейтралізує комічність та комунікативну установку стилістичного засобу.

– Засоби стилістичної фонетики становлять 15% із загальної кількості прикладів. Наприклад, ARTHUR: “*But, Skipper, it’s really cold as high up as this*”. MARTIN: “*Yes, thank you, Professor Science*”. ARTHUR: “**S-so** we should turn the heating on”. MARTIN: “*Yes, okay, good idea! You can do it! Just climb out over the wing, wrench open the hold door, swing yourself in and adjust the thermostat*” / Артур: «Але, Скіпере, на такій висоті дуже холодно». Мартін: «Так, дякую, професор Наука». Артур: «**Н-ну**, тоді ми маємо включити обігрівач?» Мартін: «Так, окей, гарна ідея! Ти можеш це зробити! Просто переліз зовні через крило, відчини двері багажного відсіку, застрибни всередину й увімкни обігрівач». У розглянутому прикладі повтор літери *s* у вставному слові *so* використовується для фонетичної вираження доказу власного твердження. Така незначна особливість створює саркастичний ефект сказаного, адже Артур говорить з насмішкою над Мартіном. У перекладі інтенція мовця повністю зберігається за допомогою калькування *н-ну*, що є досить вдалим перекладом, адже для українського реципієнта саме таке слово є способом вираження сарказму.

– Найменший відсоток (1%) займає стилістична морфологія, яка досліджує стилістичний потенціал граматичних форм засобів комічного.

З метою дослідження адекватності відтворення у перекладі українською мовних засобів комічного, ми проаналізували способи їх перекладу, керуючись класифікацією перекладацьких трансформацій Т. Р. Левицької та А. М. Фітермана [1], яка охоплює: нейтралізацію, компенсацію, заміну, вилучення, описовий перифраз, додавання. Результати засвідчують наступну частотність вживання перекладацьких трансформацій під час відтворення засобів комічного українською:

– Трансформація нейтралізації (15%), наприклад: CAROLYN: “Great. Well, the paramedics are back there in the galley with Mr. L., so as soon as they’re ready...”. CAROLYN: “Oh! **Speak of the devils ... well, the angels**” / КАРОЛІН: «Чудово. Ну що ж, медики у камбузі з містером Л, тож як тільки вони готові...». КАРОЛІН: «Оо! **А ось і вони**». У вищенаведеному прикладі ситуація є трагіко-комічною, адже весь екіпаж, після перепалки з пасажиром, який хотів закурити (містер Л), подумав, що він помер і викликали швидку, приземлившись в іншій країні. Бортпровідниця Каролін використала ідіоматичний вираз *Speak of the devils*, що відповідає українській приказці «про вовка промовка», і позначає когось, про кого щойно говорили. Комічність виразу полягає у тому, що він застосовується для згадки про лікарів, які є носіями світлого, тому провідниця і додає ... *well, the angels*. У перекладі цей стилістичний лексичний засіб повністю нейтралізується, адже перекладний відповідник *А ось і вони*, не передає прагматичної установки вислову англійською мовою.

– Трансформація компенсації (31%), наприклад, CAROLYN: “Finally, please keep your mobile phones switched off for the duration of the flight. Obviously they have no effect whatsoever on our navigational equipment or we wouldn’t let you have them, but they **drive me up the wall**” / КАРОЛІН: «Вони, звичайно ж, ніяк не впливають на наші навігаційні прилади, інакше ми б не дозволили вам їх брати з собою, але вони мене **дратують до чортиків**». Як бачимо, для творення комічного ефекту було використано ідіому *drive smb up the wall*, яка спрямована на позначення стану знервованості, розлюченості. Такий лексичний засіб має гумористичне забарвлення, адже смішним є те, що його використовує бортпровідниця, яка втомила виконувати однотипну роботу щодня. У перекладі використано компенсацію, що вдало відтворює комічність ситуації.

– Трансформація заміни (40%). Серед трансформації заміни найчастіше вживається трансформація модуляції та генералізації.

– Модуляція. Наприклад, MARTIN (over cabin address): “Sorry to disturb you again, ladies and gentlemen. Just to let you know that we will, after all, be continuing our journey to Boston; and I repeat ... (sternly) ... if there’s a doctor on board and they retain even **a hazy memory** of their Hippocratic Oath, it would be really super to see them in the galley!” / МАРТИН (у зверненні до пасажирів): «Вибачте, що знову вас турбую, пані та панове. Просто хотів повідомити, що ми таки будемо продовжувати нашу подорож до Бостона; і я повторюю ... (суворо) ... якщо на борту є лікар і в нього зберігся **невизначний спогад** про Клятву Гіппократа, то було б просто супер побачити його в камбузі!». Наведений уривок ілюструє ситуацію, коли пасажиру стало погано на борту, і екіпаж не знав чи робити аварійне приземлення, чи долетіти до Бостону. Вони побачили у списку пасажирів «Доктора», подумали, що це лікар, хотіли покликати його на допомогу. Тому у зверненні до пасажирів Мартін намагався за допомогою саркастичної фрази викликати лікаря до камбуза. Використовуючи епітет *hazy* у словосполученні з *memory of their Hippocratic Oath*, Мартін насмішкливо звертається до людини, яку він має на увазі, але не називає її ім’я. У перекладі *hazy* відтворюється як *невизначний*, що є досить вдалим перекладом за допомогою модуляції, адже еквівалентний відповідник в українській мові є *імлістий, туманний*, не відтворює комічності повною мірою.

– генералізація, наприклад, ARTHUR: “The wings are really heavy. How does bolting two ginormous lumps of metal to a ginormous lump of metal give it lift?” CAROLYN: “Well, because they are wings. Well, they’re like birds’ wings”. ARTHUR: “Yeah, but **birds’ wings flap**. Ours don’t flap. They’ve got **flaps**, but I once watched the flaps all the way to Stockholm and, take it from me, they are seriously misnamed” / АРТУР: «Крила дуже важкі. Як прироблення двох величезних шматків металу до іншого величезного шматка металу дає йому підйом?» КАРОЛІН: «Ну тому що це крила. Як би вони як пташині крила». АРТУР: «Так, але **птахи махають крилами**. Наші не махають. Вони мають **клапани**, але я якось спостерігав за клапанами цілий політ до Стокгольма, і повір мені, їх дуже неправильно назвали». У діалозі між досвідченою бортпровідницею Каролін та новоспеченим бортпровідником Артуром виникає суперечка щодо того як саме літак тримається у повітрі. Каролін пояснює це колезі за допомогою авіаційних термінів та фізичних явищ, а Артуро через свою недосвідченість говорить різні нісенітниця. Саме

обігрування таких професійних термінів як *wings*, *flaps* створюють комічність ситуації. У фразі *wings flap* мається на увазі махання крил птаха, які Каролін наводить для аналогії крил літака. Артур, у свою чергу, стверджує, що у крил літака є *flaps*, але вони не махають. У перекладі цей жарт нівелюється, адже термін *flaps* відтворено як *клапани* за допомогою трансформації генералізації, що не створює комічності ситуації. На нашу думку, варто було б відтворити цей термін його прямим еквівалентом *закрилки*, що б дало змогу яскраво обіграти жарт і передати комунікативний ефект лексеми.

– Трансформація вилучення (10%), наприклад, CAROLYN: “*Reykjavik!*”

Reykjavik! Reykjavik!”. MARTIN: “*Carolyn, you sound like you’re coughing up a hairball*” / КАРОЛІН: «*Рейк’явік! Рейк’явік! Рейк’явік!*» МАРТИН: «*Каролін, ти звучиш так, ніби викашлюєш шматок волосся*». У даному прикладі присутня сленгова одиниця *Why in the wide world*, яка у перекладі повністю вилучається, що зумовлює втрату комічності репліки.

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши 100 реплік англійською мовою та їх переклад українською з комедійного радіошоу «Cabin pressure», які містять стилістичні засоби творення комічного, нами було вираховано відсоткові показники

використання стилістичних засобів творення комічності на різних мовних рівнях, виокремлених Ю. М. Скребньовим. Ми отримали наступні результати: засоби стилістичної лексикології – 32%; засоби стилістичної семасіології – 30%; засоби стилістичного синтаксису – 22%, засоби стилістичної фонетики – 15%; засоби стилістичної морфології – 1%.

З метою дослідження адекватності відтворення англійських мовних засобів комічного українською, ми проаналізували способи їх перекладу, керуючись класифікацією перекладацьких трансформацій Т. Р. Левицької та О. М. Фітермана, яка охоплює: нейтралізацію, компенсацію, заміну, вилучення, описовий перифраз, додавання. Загалом, переклад стилістичних засобів комічного у досліджуваному мультимедійному тексті радіошоу є адекватним, адже він яскраво відтворює комічність ситуацій за допомогою таких перекладацьких трансформацій як заміни (40%) серед яких найчастіше вживається модуляція та генералізація; компенсація (31%); нейтралізація (15%); вилучення (10%) та додавання (4%).

Перспектива подальших досліджень полягає у дослідженні впливу субтитрування як виду кіноперекладу радіошоу на добір англійських засобів комічного у перекладі українською.

Список літератури:

1. Левицкая Т. Р., Фитерман А. М. Теория и практика перевода с английского языка на русский. М., 1963. 125 с.
2. Полякова О. В. Дискурс анімаційного фільму як поле діяльності кіноперекладача. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філологічні науки*. 2013. № 14 (273). С. 282–286.
3. Скребнев Ю. М. Основы стилистики английского языка. М., 2000. 218 с.
4. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук та ін. ; за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. С. 289–230.
5. BBC Radio 4. Cabin Pressure. 1.6. Бостон. URL: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b04vf25d> (дата звернення: 01.09.2022).
6. BBC Radio 4. Cabin Pressure. 1.6. Куала-Лумпур. URL: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b04vf25d> (дата звернення: 01.09.2022).
7. BBC Radio 4. Cabin Pressure. 1.6. Boston. URL: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b00lmcxj/episodes/guide> (дата звернення: 01.09.2022).
8. BBC Radio 4. Cabin Pressure. 2.5. Kuala Lumpur. URL: <https://www.bbc.co.uk/programmes/b00lyvz7> (дата звернення: 01.09.2022).

Polyakova O. V., Hastynshykova L. O., Shcherbyna A. V. RENDERING OF MEANS OF COMIC IN TRANSLATION OF ENGLISH CREOLIZED TEXT INTO UKRAINIAN

The article sets out to provide a description of analysis of rendering of the stylistic means of comic effect in the creolized text of comedy from the English language into Ukrainian. The notion “comic”, verbal and non-verbal means of comic are considered in the article. Classification of the stylistic means of rendering of the comic effect by Y. M. Skrebnev, which includes paradigmatic and syntagmatic lexicology, syntax, morphology, semasiology and phonetics is analyzed in the article.

The material of our research is a comedy radio show “Cabin pressure”, which is a creolized text. Creolized text is a text which consists of linguistic and non-linguistic systems. The main feature of comedy radio show

is that in radio show dialogues of the heroes are accompanied by the reaction of the public, which means that translation of means of comic in creolized text of comedy should cause the emotional reaction equal to the reaction of public in the original recording. Thus, the specific feature of rendering of means of comic in the creolized text of comedy is that while translation of verbal means of comic a translator should pay attention to the non-verbal means, which include emotional reaction of public to the dialogs of the main heroes (laugh, astonishment, disapproval, encouragement) in the recording of the original radio show.

Having provided the research, we found out the frequency of usage of the ways of rendering of means of comic in the translation from English into Ukrainian in the radio show "Cabin pressure" according to the classification of Y. M. Skrebnev. The results of the reseach are the following: means of stylistic lexicology take 32%; stylistic syntax – 22%; stylistic morphology – 1%; stylistic semasiology – 30%, stylistic phonetics – 15%.

Also, during the research we analyzed the ways of translation of means of comic from English into Ukrainian according to the classification of translation transformations by T. R. Levitska and A. M. Fiterman, which includes substitution (40%), such as generalization and modulation; compensation (31%); neutralization (15%); omission (10%); addition (4).

Key words: *means of comic, creolized text, stylistic lexicology, stylistic syntax, stylistic morphology, stylistic semasiology, stylistic phonetics.*

Сокол Г. Р.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ЕМОТИВНОЇ ЛЕКСИКИ НА ПРИКЛАДІ ТВОРУ АЛІС ПАНТЕРМЮЛЛЕР ТА ДАНІЕЛИ КОЛЬ «ЛОТТА ТА ЇЇ «КАТАСТРОФИ». ЗАКЛИНАТЕЛЬКА ЗМІЙ»

У пропонованій статті аналізуються особливості перекладу емотивної лексики. Пропонується дослідження німецькомовного художнього твору для дітей Аліс Пантермюллер й Даніели Коль «Лотта та її «катастрофи». Заклинателька змій» і його переклад з німецької, здійснений Іриною Андрієнко-Фрідріх. Доведено важливість сучасної дитячої зарубіжної література, яка здатна розширити кругозір дитини та допомагає краще зрозуміти цінності та пріоритети європейського суспільства. Мета статті полягає у дослідженні та аналізі перекладацьких трансформацій, способів та прийомів перекладу, які використано для відтворення емотивної лексики.

Для досягнення поставленої мети здійснено аналіз емотивної лексики на фонетичному, лексичному та синтаксичному рівнях. У відтворенні звукових ефектів на фонетичному рівні констатуємо використання фонетично-імітаційної трансформації – всі звукові ефекти передано відповідно до специфіки української мови.

На лексичному рівні використано спосіб псевдотрансформацій, синтагматичний спосіб перелікування, опускання вжитого слова та запровадження нового, а для низки однотипних іменників застосовано калькування.

На синтаксичному рівні відстежуємо цілісно-ситуативні та ситуативно-семантичні трансформації. Для адекватного перекладу емотивної лексики та дотримання стилю перекладач послуговується морфолого-категорійною трансформацією, парадигматичним способом генералізації, парадигматичним способом антонімічного перекладу та синтагматичний спосіб перелікування. Окремо відзначено цікаве вирішення відтворення баварського діалекту, при перекладі якого використано суміш діалекту та суржикю.

У результаті дослідження дійшли висновку, що керуючись власною емотивною компетенцією, перекладач майстерно та доцільно послуговується різними трансформаціями, способами та прийомами перекладу, що призводить відповідно до компресії та декомпресії тексту. Аналіз тексту засвідчив дотримання стилю та влучне відтворення проявів дитячої безпосередності, наївності, іронічності, емоційних переживань та своєрідності бачення світу очима допитливої Лотти.

Ключові слова: перекладацькі трансформації, емотивність, лексичний відповідник, калькування, лексичний рівень, фонетичний рівень, стиль.

Постановка проблеми. Останнім часом, особливо після початку війни, українське суспільство стрімко інтегрується в європейський простір, багато мам з дітьми виїхали до країн Європейського Союзу і чи не найбільша кількість до Німеччини. Там малі українці ходять зі своїми однолітками до школи й відкривають для себе новий, сповнений розмаїття світ. Тому сучасна дитяча зарубіжна література повинна бути доступною та зрозумілою їм, щоб вони могли познайомитись з культурою, повсякденним життям, пріоритетами та можливостями їхніх однолітків з інших країн й шляхом пізнання розширити власний світогляд. Їм мають бути зрозумілими й близькими цінності європейських дітей, світ їх інтересів, зацікавлень,

розваг та захоплень, то ж дитячу літературу слід не тільки перекладати а й досліджувати.

Захоплююча книга допомагає врівноважити хиткий емоційний стан дітей, відволікти їх від пережитого, а можливо й трагічного, досвіду, а сьогодні, в час важких випробувань, які з хоробрістю долають всі громадяни України, це вкрай важливо. Світ людських емоцій, їх проявів та повноцінна передача цілої гами почуттів автором художнього твору, а потім ще й точне відтворення їх у перекладі – це широке поле для нових досліджень.

Особлива увага даної розвідки приділяється емотивній лексиці та способам їх відтворення на фонетичному, лексичному, синтаксичному рівнях.

Це стосується слів, вигуків, словосполучень, фразеологічних виразів та речень, які надають виразності й колориту, відтворюють всі емоції, почуття та описують процес їх проживання. Об'єктом перекладацького аналізу даної розвідки виступає твір для дітей. Очевидно, що при перекладі художнього літератури, в тому числі дитячої, перекладач зважає на контекст, стиль та опирається на свою власну емотивну компетенцію. На думку дослідників Я. Федорко та Т. Яблонської текст перекладу «може бути дослівно точним або художньо повноцінним, при цьому далеким від оригіналу, вільною версією» [6, с. 236].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема відтворення засобів емотивності вже давно знаходиться в полі зору науковців та перекладачів. В. Шаховський, Я. Гнезділова, Т. Трипольська досліджували особливості емоційно-оцінного дискурсу. О. Янова, Г. Крейдлінг проявляли інтерес до емоційного аспекту невербальної комунікації. До теми емотивності звертались й інші українські та зарубіжні дослідники: І. Шаховська, А. Калита, Д. Болінгер, О. Близнюк, Р. Зорівчак, В. Комісаров, С. Петров, Я. Рецкер, О. Чередниченко, Я. Федорко, Т. Яблонська, Є. Чайковська, Ю. Андрійченко, С. Гладько, В. Чабаненко, В. Юрченко.

Більшість, опублікованих на даний час, досліджень стосується англomовної літератури та її відтворення. Ми пропонуємо аналіз німецького художнього твору для дітей Аліс Пантермюллер та Данієли Коль «Лотта та її «катастрофи». Заклинателька змій», переклад з німецької здійснила Ірини Андрієнко-Фрідріх. Слід додати, що кожна сторінка цієї книги цікаво ілюстрована, немовби текст переплітається з малюнками, а, можливо, навпаки. Художниця Данієла Коль цілком справедливо є співавторкою твору. Книга українською мовою виконана з тими ж ілюстраціями, що й німецька і кожна сторінка німецького на українського видання абсолютно співпадають. Це чудова нагода зацікавити дитину не лише до прочитання книжки, а й до вивчення німецької мови.

Постановка завдання. Мета статті полягає у дослідженні та аналізі перекладацьких трансформацій, способів та прийомів перекладу, які використано для відтворення емотивної лексики. Досягнення поставленої мети передбачає проведення аналізу на фонетичному, лексичному та синтаксичному рівнях.

Виклад основного матеріалу. Термін «емотивна лексика» запровадив російський дослідник В. Шаховський, зокрема він вважає, що це лексика

з явною, всім відомою та постійною емотивністю, яка адекватно зрозуміла всім учасникам комунікації поза контекстом та в контексті [8, с. 200]. Науковці Я. Федорко та Т. Яблонська стверджують, що в художній літературі автор описує не саме почуття людини, а зовнішні ознаки його переживання й застосовує при цьому різні слова в семантичній структурі яких присутній елемент, що стосується певної емоції і тому емотивність актуалізується в художній літературі «всіма мовними рівнями: фонетичним, лексичним, морфологічним і синтаксичним, кожен з яких має свою систему засобів вираження емоційних одиниць» [6, с. 236]. А от на думку Є. Чайковської емотивність – це полістатусна когнітивна категорія, яка здатна проявляти те чи інше категоріальне емотивне значення на різних рівнях мовної системи, тобто у статусі різнорівневих мовних одиниць [7, с. 280–281].

Слід зазначити, що дослідники виділяють від трьох до п'яти рівнів, ця дискусія залишається відкритою. Інколи не легко провести чітку межу між рівнями, оскільки «унаслідок мовної синергії лексичні одиниці тісно по'язані з іншими рівнями» [4, с. 534].

Твір, який ми аналізуємо, насправді цікавий та настроєвий, його варто рекомендувати дітям середнього шкільного віку ще й тому, що оповідь ведеться устами їх ровесниці, яка полюбить пригоди, а інколи потрапляє в халепи. Це ще одне пояснення того, чому в цьому тексті стільки емотивної лексики. Всі події емоційно пережиті юною героїнею, оцінені нею та донесені до читача в тому вигляді, як вона їх побачила й відчула.

На фонетичному рівні аналізуємо відтворення різних акустичних й ситуативних звуків та імітацію, так звану, «музики», яку діти намагаються видобути з інструментів, вперше взявши їх у руки. Наведені приклади демонструють атмосферу, що панувала в родині в день народження молодших братів-двійнят, котрі одержали в подарунок музичні інструменти. Водночас вони чітко вказують на використання фонетично-імітаційної трансформації: “Dengdengdeng Dengdengdeng Dengerschepper” [1, с. 6]. / «Бам-бам-бам! Бам-бам-бам! Тарах-тах-тах!» [2, с. 6]. “Trööt!” [1, с. 7]. / «Трю-у-у!» [2, с. 7]. “Razong! Disss! Quiietschquääck” [1, с. 8]. / «Торох! Дзен-н-нь! Тру-ту-ту-ту-ту-у-у-у» [2, с. 8]. “Kawumm! Puup! Wommsdengel! Mööööp!” [1, с. 10]. / «Бабах! Ду-ду-у-у-у! Бумчик-чик! Торох-дзень-дзень!» [2, с. 10]. “Zingzong! Zack!” [1, с. 11]. / «Бамць-Бумць! Бемць!» [2, с. 11]. “Trööpöpüüüchz

Bingbong Wamm! Krax!” [1, с. 14]. / «Тру-уту-ту-у-у-у-ух бамць бомць! Тарах! Хрусь!» [2, с. 14]. Як бачимо, в перекладеному тексті всі звукові ефекти передано відповідно до специфіки української мови, настрій та емоції відчуються також сповна. Саме таке відтворення є звичним та зрозумілим для нашого читача й повністю передає позитив та радість дітей.

Розглянемо кілька прикладів на лексичному рівні, “**Kletterbaum**” – що належить до улюблених розваг дітвори, а в перекладеному тексті – «**дерево для лазіння**». В даному випадку використано спосіб псевдотрансформацій, оскільки відповідника даного значення в українській мові не існує. Цікаве та влучне рішення знайдено для локального екзотизму “**Blödbüdern**” – це іронічно-ласкаве й не так широко вживане «**дурбецали**». Саме так старша сестричка називає своїх братів, особливо коли надокучають. Лексичну одиницю оригінального тексту відтворено за допомогою одного з прийомів синтагматичного способу перечленування, коли частина «**брати**» – опущена, а замість іншої частини – запроваджено нове слово.

Окремої уваги заслуговує низка однотипних іменників та їх відповідники: “**BIO-Ziege**” – «**БІОкоза**», “**BIO-Frühstück**” – «**БІОсніданок**», “**BIO-Bauernhof**” – «**БІОхутір**», “**BIO-Bäuerin**” – «**БІОселянка**», “**BIO-Tiere**” – «**БІОтварини**», “**BIO-Essen**” – «**БІОїжа**», “**BIO-Bauer**” – «**БІОгосподар**», “**BIO-Knödel**” – «**БІОгалушки**», “**Öko-Latschen**” – «**екошльопанці**». В даній ситуації чітко бачимо калькування, тобто «переклад лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем чи слів їх лексичними відповідниками в мові перекладу» [4, с. 539]. Саме цей метод дозволяє створити нову одиницю, яка точно копіює «структуру вихідної лексичної одиниці» [4, с. 539]. Навіть збережено акцент на слові «БІО» як і в тексті оригіналу, що особливо підкреслює комічність ситуації, та характеризує маму дітей, як особу, що поведена на ідеї біологічно-чистих продуктів та щодня змушує власних дітей їсти ненависний козячий сир. Але для перекладу “**BIO-Ziegenkäse-Kulturen**” самим калькуванням не обійшлося, одне слово додалось, а інше було замінено «**БІОречовина для козячого сиру**», що вказує на прийом синтагматичного способу перечленування, як запровадження нового. Цей прийом допомагає наблизити текст перекладу до норм рідної мови.

Зрозуміло, що всі ці «БІОслова» вигадала сама Лотта, демонструючи, що вона не завжди поділяє захоплення мами, а інколи їй стає відверто нія-

ково: “Ich hab dann **noch etwas anderes** gesehen, und zwar Mama. Die hatte sich als BIO-Bäuerin verkleidet, mit Latzhose und geflochtenen Zäpfen. Und **solchen** Öko-Latschen an den Füßen. ... Da hab ich mich schnell ins Haus geschlichen, weil ich das total peinlich fand, echt!” [1, с. 61]. / «Пізніше я побачила маму. Вона вбралася як БІОселянка, в комбінезон, заплела косички та взула екошльопанці. ... Тому я швиденько прошигнула в будинок, бо мені було страшенно ніяково. Чесне **слово!**» [2, с. 61]. На лексичному рівні спостерігаємо тут опускання вжитого слова на початку, та запровадження нового вкінці, а на синтаксичному рівні – синтагматичний спосіб перечленування, що проявляється в перебудові структури речень. Спостерігаємо їх об’єднання на початку, а згодом – членування.

На синтаксичному рівні відстежуємо цілісно-ситуативні трансформації, де «у відповідних реченнях оригіналу та перекладу спостерігається відсутність слів, що співвідносяться одне з одним, хоча за своїм смислом вони залишаються повноцінними відповідниками» [4, с. 535]. “Was um **Himmels** willen ist das?” [1, с. 14]. / «Заради **Бога**, що це таке?» [2, с. 14]. “Außerdem waren meine Skier viel zu lang, **die blöden Dinge!**” [1, с. 115]. / «Крім того, мої лижі були занадто довгі, наче дурнуваті **ласти**» [2, с. 115]. “**Voll gemein!**” [1, с. 115]. / «Це ж треба!» [2, с. 115]. “**Keinen Ärger ...**” [1, с. 139]. / «**Той не отримає ляпаса...**» [2, с. 139]. “Aber so genau konnte man das nicht verstehen” [1, с. 139]. / «Але **до пуття я так і не розчула**» [2, с. 139]. “Da wird Herr Hochholzer aber **Augen machen**” [1, с. 142]. / «Ото пан Гохгольцер **здивується**» [2, с. 142].

Для виразу “**Babyleicht eben!**” [1, с. 14]. було знайдено доречний відповідник «**Простіше не буває!**» [2, с. 14], що цілком передає зміст хоча окремі слова не співвідносяться. Наведений вище приклад можемо віднести до ситуативно-семантичних трансформацій, при яких змінюється вибір складових. Різна мовна картина німецької та української мов змушує перекладача «вирішувати проблеми адекватного відтворення оригіналу власними, індивідуальними засобами» [4, с. 529]. Іншими прикладами такого ж явища є речення, в яких використано фразеологічні вирази, як в німецькому тексті, так і в українському: “Paul hat nur so geguckt, **als ob wir nicht ganz richtig im Kopf waren**” [1, с. 14]. / «Пауль дивився на нас так, **ніби в нас не всі вдома**» [2, с. 14]. “Bäh! Also, so langsam **hängt mir** das BIO-Frühstück mit Ziegenmilch und Ziegenkäse **echt zum Hals**

raus!» [1, с. 82]. / «Бе-е! Цей БІОсніданок із козячим молоком та козячим сиром **уже сидить мені в печінках!**» [2, с. 82].

Для демонстрації емоцій в дитячій літературі автори часто звертаються до опису, але в даному оригінальному тексті й відповідно у його перекладі, спостерігаємо часто як емоційний стан героїні передається певним вигуком, висловленням захоплення чи відчаю, тобто йдеться про невербальний прояв емоції. Фактичний матеріал та дібрані зразки засвідчують, що для адекватного перекладу емотивної лексики використано морфолого-категорійну трансформацію: **“Oh Mann.”** [1, с. 5]. / «Ой, **лишенько!**» [2, с. 5]. **“Oh Mann, Mama.”** [1, с. 32]. / «**Ну, куди це годиться, мамо!**» [2, с. 32]. **“Menno!”** [1, с. 120]. / «**Хай їм грець!**» [2, с. 120]. Інший емоційний вигук є прикладом ситуативно-семантичних трансформацій на лексичному рівні, то ж зазнає змін лише в першому випадку: **“Boah, hab ich einen Schreck gekriegt!”** [1, с. 54]. / «**Знали б ви, як я перелякалася!**» [2, с. 54]. **“Boah, waren wir weit oben!”** [1, с. 72]. / «**Ого, як високо ми забралися!**» [2, с. 72]. Т. Кияк, О. Огуй та А. Науменко стверджують, що «подібні трансформації, як правило не пов’язані зі змінами змісту. Проте вони приводять до модифікації мовних одиниць, які дають змогу наблизитися до мовної норми рідної мови» [4, с. 532].

Не можна залишити поза увагою факт, що «відмітною ознакою репрезентації емоцій у дитячій літературі є значна чисельна перевага позитивно-оцінної лексики» [9, с. 182]. Находимо чимало прикладів оцінної лексики, коли саме позитивні емоції переповнюють Лотту і вона щиро ділиться ними: **“So hat sich noch nie jemand für meine Musik interessiert! Cool! Ich hab schon gedacht, wenn die gleich alle anfangen, so hin und her zu tanzen, dann schrei ich von Glück!”** [1, с. 89]. / «**Так моєю музикою ще ніхто не цікавився! Круто! Я вже подумала, що якщо вони всі разом почнуть пританцьовувати туди-сюди, то я просто закричу від щастя!**» [2, с. 89]; **“Boah, ist die mutig, die Leni!”** [1, с. 92]. / «**Ох, яка ж вона хоробра ця Лена!**» [2, с. 92]; **“Und da bin ich losgefahren! Hey!”** [1, с. 114]. / «**І тоді я поїхала! Ге-е-ей!**» [2, с. 114]; **“Und dann sind wir geritten! Voll cool!”** [1, с. 148]. / «**І так ми поїхали верхи! Неймовірно!**» [2, с. 148]. Шалені дитячі вигуки щастя відтворено еквівалентами, вони відповідають нормам української мови й зрозумілі читачам.

Для відтворення емоційної атмосфери перекладач іде шляхом застосування парадигматичного

способу генералізації, замінивши точно вказану годину словом **«ранок»** та морфолого-категорійну трансформацію, де замість дієслова бачимо зовсім інше словосполучення. Завдяки цьому вдало передано настрій та емоції родини в день народження двох хлопчиків: **“Jakob und Simon haben heute schon um Viertel vor sechs in ihrem Zimmer rumgewummert”** [1, с. 5]. / «**Якоб і Сімон сьогодні з самого ранку наробили у своїй кімнаті тарараму**» [2, с. 5].

Спостерігаємо також цілу низку доказів застосування парадигматичного способу антонімічного перекладу. Автори «Теорії та практики перекладу (німецька мова)» вважають, що його сутність «полягає в заміні того чи іншого поняття на протилежне йому за принципом протиставлення (контрадикторності» [4, с. 541]. То ж можемо впевнено констатувати, що він виявився доцільним для відтворення авторського задуму: **“Auf dem Weg zu meiner Schule haben wir immer noch nicht geredet”** [1, с. 11]. / «**Цілу дорогу до моєї школи ми їхали мовчки**» [2, с. 11]. **“Lauter, Liebes! Opa hört doch ein bisschen schwer!”** [1, с. 12]. / «**Голосніше, любий! Дідусь трохи недочуває!**» [2, с. 12]. **“Und das ist gar nicht gut, wenn Paul beleidigt ist”** [1, с. 24]. / «**А коли Пауль ображений, то все стає зовсім кепсько**» [2, с. 24]. **“Ich glaub, heute Nachmittag treffen sich Wilde Kaninchen nicht in seinem Baumhaus”** [1, с. 24]. / «**Здається, зустріч Шалених кроликів сьогодні пополудні в його хатинці на дереві скасовується**» [2, с. 24]. **“Den nehme ich mit”** [1, с. 28]. / «**Як таке не купити?**» [2, с. 28]. **“Ich glaub trotzdem nicht...”** [1, с. 29]. / «**Але мені все одно здалося...**» [2, с. 29]. **“Keiner hat was gesagt, ziemlich lange”** [1, с. 92]. / «**Усі просто завмерли, і то досить на довго**» [2, с. 92]. **“Puh! Fast hätte ich die BIO-Ziege umgerannt”** [1, с. 95]. / «**Ху-у-ух! Я ледве не налетіла на БІОкозу**» [2, с. 95]. **“...weil ich zum Frühstück total wenig gegessen hab”** [1, с. 95]. / «**...бо майже нічого не їла на сніданок**» [2, с. 95]. **“Und reiten ist voll leicht, echt!”** [1, с. 149]. / «**До того ж їздити верхи зовсім неважко, справді!**» [2, с. 149]. **“Papa hatte heute wieder total schlechte Laune”** [1, с. 150]. / «**Тато був сьогодні зовсім не в гуморі**» [2, с. 150]. **“Aber meine Sonnenbrille ist weg”** [1, с. 154]. / «**Але я не можу знайти своїх сонячних окулярів**» [2, с. 154]. **“Ich hab mir Orangensaft eingeschonkt und dann haben wir beide bloß dagesessen und nichts gesagt”** [1, с. 8]. / «**Я налила собі помаранчевого соку, і ми обоє просто сиділи там мовчки, бо все одно не змогли б зрозуміти жодного слова**» [2, с. 8]. Не всі осо-

бливості авторського тексту можна відтворити за допомогою еквівалентних відповідників, то ж в наведеному вище прикладі, окрім протиставлення, перекладач додала для повного розуміння ще й невелике пояснення, яке відсутнє в тексті оригіналу, що призвело до декомпресії тексту.

Один з улюблених способів трансформації, яким послуговується І. Андрієнко-Фрідріх при відтворенні оригінального твору є синтагматичний спосіб перечленування. “Natürlich haben sich Jakob und Simon sofort wieder angefangen, sich zu streiten und zu **kloppen**” [1, с. 47]. / «Звичайно ж, Яків із Сімоном негайно почали сваритися й **обмінюватися штурханами**» [2, с. 47]. Внаслідок лексико-граматичного розгортання спостерігаємо заміну одного слова цілим словосполученням, то ж можемо чітко констатувати зміни в лінійній площині тексту, що призводять до розширення його обсягу.

Наводимо ряд зразків, де синтагматичний спосіб перечленування виявлений на лексичному рівні як запровадження нового слова: “Ich und meine blöde Flöte” [1, с. 48]. / «**Тобто** я і моя безглузда флейта» [2, с. 48]. “Also, ein bisschen eklig fand ich das ja schon, den Wurm aus dem Apfel zu ziehen” [1, с. 97]. / «**Мушу зізнатися**, що мені було трохи гидко витягати черв’яка з яблука» [2, с. 97]. “Und ich hab geschluckt” [1, с. 129]. / «Я просто ковтнула **повітря**» [2, с. 129]. “Sie hat lieber ein paar Fotos von uns gemacht” [1, с. 138]. / «Вона **вважала** за краще нас пофотографувати» [2, с. 138]. “Und dann sind wir wieder zurückgegangen” [1, с. 139]. / «А потім ми повернулись **на хутір**» [2, с. 139]. “Ich selbst hab mich zuerst auf dem Kletterbaum erholt” [1, с. 141]. / «Тоді я **вирішила** відпочити на дереві для лазіння» [2, с. 141]. “Papa hat ziemlich entsetzt geguckt” [2, с. 151]. / «Тато дивився **на все це** з жахом» [2, с. 151]. Додавання нового слова допомагає відтворити настрій та донести правильні почуття та емоції. Адже в дитячій літературі в пріоритеті мають бути простота сприйняття тексту та безпомилкове трактування прочитаного. Слід зазначити, що в аналізованому творі абсолютно відсутні слова автора, тож з уст дитини читач довідується про вподобання та звички її батьків, і зображено все так, як їх бачить дитина. Виявляється, що й батьки не завжди бувають ідеальними. Іноді діти легенько кепкують над ними, а буває що батьки ігнорують безконечні забаганки дітей, викликаючи їхнє обурення. Всі ці емоції, їх проживання дітьми й відповідну реакцію знаходимо у наведених прикладах. Коли йдеться про паску з родзинками, які відверто ненавидить

дівчинка – то емоції проявляє батько: “Ich hab sie alle rausgepult und da hat Papa mal wieder rumgemeckert” [1, с. 126]. / «Я їх усі повикулу-вала, **але це обурило тата**» [2, с. 126]. В даному випадку простежуємо морфолого-категорійну заміну та опускання вжитого слова, як наслідок – компресія тексту.

Фіксуємо також прийом лексико-синтаксичного згортання – замість словосполучення вживається конкретне слово: “Dabei hat er das Gesicht verzogen. So, als würde ihm was wehtun.” [1, с. 129]. / «При цьому тато так **скривився**, ніби в нього щось заболіло» [2, с. 129]. Зі словосполучення випадає “das Gesicht”, крім того обидва речення об’єднано в одне, що доводить ще й синтаксично-реченнєву трансформацію на синтаксичному рівні. Маємо ще приклади лексико-синтаксичного згортання, де словосполучення замінено одним словом: “Als ich gerade dabei war, so richtig stinkig zu werden, kam Maxl von Hinten den Berg hoch und hat seinen Bügel losgelassen” [1, с. 116]. / «Коли я вже остаточно розсердилася, знизу **під’їхав** Максель і відпустив свій держак» [2, с. 116]. “Dann hab ich die Skier abgeschnallt und bin nach Hause gegangen” [1, с. 120]. / «**Познімавши** лижі, я пішла додому» [2, с. 120]. В даному випадку спостерігаємо ще й заміну дієслова минулого часу на дієприслівник, що є характерною ознакою морфолого-категорійної заміни. Слід зазначити, що така трансформація призводить до компресії тексту, тобто зменшення його обсягу. Інколи в одному реченні можна знайти два явища – лексико-синтаксичне розгортання та не співвідношення окремих слів, проте вказані способи не впливають на відтворення змісту, а допомагають точно донести до читача стан маленької «заклинательки змій»: “Danach war ich plötzlich ganz müde und hab eine Pause gebraucht” [1, с. 122]. / «Після цього я раптом **відчула втому і вирішила перепочити**» [2, с. 122].

Безперечно, що значний вплив на вибір мовних засобів україномовного тексту відіграє стиль, тому перекладачу доводиться задіяти весь арсенал своїх прийомів для його збереження, не розгубивши деякі нюанси та тонкощі. Вкраплення в тексті оригіналу баварського діалекту та не зовсім грамотної мови деяких персонажів одночасно є родзинкою твору й водночас – ще одним викликом та потребували адекватного відтворення, то ж в українському варіанті знаходимо цікаві авторські засоби – суміш суржику та діалекту. Чудове рішення, що дає можливість дотриматись запропонованого стилю без втрати емоцій-

ного забарвлення: *“Kummt’s amoi do hea, nocha zoag i eich, wia’s gähd”* [1, с. 86]. / «То ходіте сюда, я вам... той-во... покажу, ек цеє виріза-їція» [2, с. 86]. *“Ge schleich di mit deine Fletn. De härt si jo schlimma o, wira Schof, des wos vonam Autdo übafahn wird”* [1, с. 101]. / «Мотай геть із цею-во дудкою! Вона горлає гірше, ек овечка, коли попаде під бричку!» [2, с. 101]. *“Heit Nocht gibt’s no an saubn Schnä. Bis do heruntn im Toi”* [1, с. 107]. / «Ниньки цеї ночі буде сніг. Аж до теї-во долини, туд-во» [2, с. 107]. *“Normalaweis foan mia do ned aufm Depnhügl, nua heit weils ia dobei seids”* [1, с. 111]. / «Вопше-то ми на цій-во дурнуватій гірці ніколи не їзимо, просто типера пришли, бо ви тут» [2, с. 111]. *“Sackl-zementnoamoi!”* [1, с. 144]. / «Ше-чого-мені-тута-бракувало!» [2, с. 144]. *“Pfiats eich! Hobe d’Ere”* [1, с. 151]. / «Досвідання! Приятно-було-познакомиця» [2, с. 151]. Варто зазначити, що баварський діалект не легко піддається розумінню, навіть громадянам Німеччини, якщо вони прибули з інших регіонів країни та не чули його раніше.

Спостерігаємо в тексті таке явище, як синтагматичний спосіб перечленування на синтаксичному рівні та морфолого-категорійна трансформація: *“Aber wer bei dem Preis nicht zuschnappt, muss verrückt sein”* [1, с. 28]. / «Але ж тільки божевільний не купить за таку ціну» [2, с. 28]. Так іронічно юна героїня цитує про свою маму, коли жінка скуповує різний непотріб лише тому, що на нього встановлено акційну ціну. Дане речення вчергове підтверджує думку науковців, які вважають, що «цей спосіб особливо властивий для комічної характеристики дій» [4, с. 546]. Але такі трансформації не впливають на зміст.

На синтаксичному рівні констатуємо також застосування синтаксико-реченневої трансформації: *“Als Mama weg war, hat Papa mir versprochen, dass wir ins Schwimmbad gehen, wenn wir aus dem Urlaub zurück sind”* [1, с. 125]. /

«Коли мамам вийшла, тато пообіцяв мені, що після повернення з відпустки ми підемо в басейн» [2, с. 125]. Одне з підрядних речень часу було опущене, оскільки в українській мові уникають їх надмірної кількості, а для німецької мови це типове явище.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи викладений матеріал можемо констатувати, що основною проблемою при перекладі емотивної лексики є збереження стилю та відтворення емоційних переживань персонажів твору. Аналіз фрагментів тексту засвідчив, що, керуючись власною емотивною компетенцією, перекладач майстерно та доцільно послуговується різними трансформаціями, зокрема, на фонетичному рівні застосовано фонетично-імітаційну трансформацію, на лексичному – спосіб псевдотрансформацій, запровадження нового слова, калькування, перечленування, а також ситуативно-семантичну трансформацію. На синтаксичному рівні чітко простежуємо морфолого-категорійну, синтаксико-реченнєву та цілісно-ситуативну трансформації. Для компенсації труднощів І. Андрієнко-Фрідріх використовує власний досвід, авторські засоби та вмільо послуговується парадигматичним способом антонімічного перекладу, синтагматичним способом перечленування, парадигматичним способом генералізації, прийомами лексико-синтаксичного згортання та розгортання, морфолого-категорійними замінами. Неодноразово помічено в тексті ознаки лексичного розгортання і згортання, що відповідно призводить до компресії та декомпресії тексту.

Саме за допомогою вище перелічених трансформацій, способів та прийомів ми одержали перекодування тесту з вихідної мови оригіналу й маємо можливість ознайомити дітей з чудовим перекладом твору, де збережено іронічність, прояви дитячої безпосередності, наївності, палітру емоційних переживань та своєрідність бачення світу очима допитливої дівчинки.

Список літератури:

1. Alice Pantermüller, Daniela Koch Lotta-Leben. Hier steckt der Wurm drin! Würzburg: Arena Verlag GmbH, 2019. 159 S.
2. Аліс Пантермюллер, Даніела Коль Лотта та її «катастрофи». Заклинателька змій. Харків: Видавничий дім «Школа», 2017. 159 с.
3. Кияк Т. Р., Огуй О. Д., Науменко А. М. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : підручник. Вінниця : Нова книга, 2006. 592 с.
4. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Перекладознавство (німецько– український напрям). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2008. 543 с.
5. Олійник І. Д. Інтерпретація дитячої літератури: погляди – переклади – трансформації. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: «Філологічна», 2013. Випуск 36.107. С. 343–346.

6. Федорко Я. А., Яблонська Т. М. Варіативність відображення англomовних емоційних одиниць у перекладі художнього твору (українською, російською, китайською мовами). Науковий вісник Південно-українського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки, 2018, № 27. С. 233–243.
7. Чайковська Є. Ю. Поняття «емотивність» та «експресивність» у мові науки / Є. Ю. Чайковська // Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи. К., 2010. С. 279–287.
8. Шахновська І. І., Вознюк А. М. Відтворення емоцій персонажів дитячої художньої літератури: перекладацький аспект. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія, 2018. № 32. Том 2. С. 182–184.
9. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе (на материале английского языка) : дис. ... доктора филол. наук : 10.02.04. Москва, 1988. 402 с.

Sokol H. R. FEATURES OF THE TRANSLATION OF EMOTIVE VOCABULARY USING THE EXAMPLE OF A WORK ALICE PANTERMULLER AND DANIELA KOHL, “LOTTA AND HER “CATASTROPHES” SNAKE CHARMER”

The proposed article analyzes the peculiarities of the translation of emotional vocabulary. A study of the German-language fiction work for children by Alice Pantermuller and Daniela Kohl, “Lotta and her “catastrophes” Snake charmer”, is proposed. Snake Charmer” and its translation from German by Iryna Andrienko-Fridrich. The importance of modern children’s foreign literature, which is able to expand a child’s horizons and helps to better understand the values and priorities of European society, has been proven. The purpose of the article is to research and analyze translation transformations, methods and techniques of translation, which are used to reproduce emotional vocabulary.

To achieve the goal, an analysis of emotional vocabulary was carried out at the phonetic, lexical and syntactic levels. In the reproduction of sound effects at the phonetic level, we note the use of phonetic-imitation transformation – all sound effects are transmitted in accordance with the specifics of the Ukrainian language.

At the lexical level, the method of pseudo-transformations, the syntagmatic method of repartitioning, omitting the used word and introducing a new one was used, and tracing was used for a number of nouns of the same type.

At the syntactic level, we track holistic-situational and situational-semantic transformations. For adequate translation of emotional vocabulary and adherence to style, the translator uses morphological-categorical transformation, a paradigmatic method of generalization, a paradigmatic method of antonymic translation, and a syntagmatic method of repartitioning. An interesting solution to the reproduction of the Bavarian dialect was separately noted, in the translation of which a mixture of dialect and Surzhik was used.

As a result of the research, they came to the conclusion that, guided by their own emotional competence, the translator skilfully and expediently uses various transformations, methods and techniques of translation, which sometimes leads to compression and decompression of the text. The analysis of the text confirmed the adherence to the style and the accurate reproduction of manifestations of children’s immediacy, naivety, irony, emotional experiences and the originality of seeing the world through the eyes of an inquisitive Lotta.

Key words: translation transformations, emotionality, lexical counterpart, tracing, lexical level, phonetic level, style.

Тарасюк А. М.

Білоцерківський національний аграрний університет

Пилипенко І. О.

Білоцерківський національний аграрний університет

ПЕРЕСТАНОВКА ТА ЗАМІНА ЯК ОСНОВНІ ГРАМАТИКО-СИНТАКСИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ ХУДОЖНІХ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ НА УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Стаття присвячена дослідженню синтаксичних трансформацій, здійснених у перекладі. Необхідність застосування яких зумовлена особливостями актантної структури речень мови оригіналу та мови перекладу. Залучення синтаксичних трансформацій викликані відсутністю певних еквівалентів в українській мові, фіксованим порядком членів речення англійської мови який в українській мові визначається відносною довільністю. Англійська та українська мови мають різні типологічні характеристики, що й спричиняє застосування перекладацьких синтаксичних трансформацій при відтворенні аналітичної мови (англійська) флексивною (українська). Розглянуто генеративний підхід для відображення синтаксичних конструкцій в обох мовах та здійснювати порівняльний аналіз. Матеріал проаналізовано із залученням комплексного перекладацького, індуктивного та дедуктивного методів. Особливості структури речення були висвітлені із залученням інструментарію, виробленого генеративним напрямом (за Н. Хомським). Кількісний аналіз мовних фактів дозволив виявити тенденцію розвитку досліджуваного явища та встановити певну залежність структури від способу її перекладу. У роботі приймається робоче визначення поверхневої структури речення як рівня синтаксичної репрезентації, який експлікує поверхнєве розташування конститuentів речення. Глибина структури речення – рівень синтаксичної репрезентації речення, який кодує предикатно-аргументні відношення, а також рольові характеристики аргументів дієслова. Наше дослідження першочергово братиме до уваги поверхнєву структуру речення, оскільки нас цікавить насамперед структурна організація речення, маніфестованого на рівні SS, приступному для спостереження. Встановлено, що в науково-технічному та художньому перекладі використовується здебільшого однаковий арсенал прийомів та способів перекладу, які, звичайно, виявляють ознаки конвергенції та дивергенції. Розбіжності в наборі прийомів перекладу окремих граматичних явищ у текстах науково-технічної та художньої літератури виявляються здебільшого в різній частотності використання прийомів перекладу.

Ключові слова: перестановка, заміна, синтаксичні трансформації, генеративна лінгвістика, генеративна граматики.

Постановка проблеми. При системному описі синтаксису речення за відправне слугує поняття моделі речення. Саме модель речення дозволяє інвентаризувати багатоманітність конкретних речень мови у вигляді списку синтаксичних структур, що становить одне з найважливіших завдань синтаксису. Ця праця виконується на методологічній основі генеративної граматики із залученням розробленого в межах цієї парадигми інструментарію. Генеративна лінгвістика підвищила вимоги до експліцитності лінгвістичного опису, звернула увагу на об'єкти синтаксису неприступні до спостереження, існування яких визначається опосередковано, сприяла розробці детального описового апарату в синтаксисі.

Популярність цієї парадигми свідчить на користь широких можливостей застосування її положень у синтаксичних пошуках, у студіях вітчизняних учених (І. Р. Буніятова, І. Є. Грачова, В. І. Нодь, Г. М. Семененко, І. Є. Снісаренко). Посилення інтересу до теорії власне синтаксичних змін, їх виокремлення із граматичних не в останню чергу спричинені досягненнями генеративної граматики, що дозволило подивитися на знайомі речі під новим кутом зору й отримати цікаві результати з урахуванням надбань 'хомськіанської революції' [8, с. 29].

Ми оперуємо поняттями, розробленими цим напрямом: іменна група [NP], дієслівна група [VP], допоміжне дієслово [AUX], незапо-

внена категорія *es* (*empty category*). Послідовниця генеративного підходу до вивчення синтаксису на теренах вітчизняної науки І. Р. Буніятова зазначає, що дефініції понять поверхневої і глибинної структур завжди змінювались, й інтерпретація поверхневої структури як приступної для лінгвістичного аналізу залишалася відносно прозорою, а формулювання глибинної у багатьох випадках – досить абстрактним. У роботі приймається робоче визначення поверхневої структури речення як рівня синтаксичної репрезентації, який експлікує поверхнєве розташування конститuentів речення. Глибина структура речення – рівень синтаксичної репрезентації речення, який кодує предикатно-аргументні відношення, а також рольові характеристики аргументів дієслова. Наше дослідження першочергово братиме до уваги поверхнєву структуру речення, оскільки нас цікавить насамперед структурна організація речення, маніфестованого на рівні SS, приступному для спостереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення синтаксичних трансформацій належить до актуальних проблем лінгвістики, що знаходить підтвердження численними розвідками які розкривають різні аспекти (Л. С. Бархударов, В. Г. Гак, Н. К. Гарбовський, В. І. Карабан, І. В. Нешумаєв,) цього явища.

Виклад основного матеріалу. *Перестановка* у цій праці розглядається як синтаксична трансформація, в результаті якої при перекладі змінюється порядок лексичних елементів (слів) або словосполучень у реченні. От наприклад у реченнях (1) і (2) видно як міняються місцями словосполучення. Позначимо умовно виокремлені фрагменти 1, 2, 3, 4, 5, а у друг отворі маємо 1, 3, 5, 4.

(1) Bilbo left his place and went and stood on a chair under the illuminated tree [J. R. R. T.; с. 66].

1 2 3 4 5

Більбо підійшов до дерева обвішаного ліхтариками, і виліз на стілець. [В. М.; с. 5].

1 3 5 4

У прикладі (2) словосполучення [5] ‘*the illuminated tree*’ з фінальної позиції речення просувається до медіальної і відокремлюється з обох сторін комами. При перекладі вилучено конструкцію [2]. Тобто у реченні використано не лише перестановку але й трансформацію вилучення.

(2) Bilbo chose his favourite stick from the stand [J. R. R. T.; с. 8].

1 2 3

Більбо вибрав з підставки свою улюблену палицю [В. М.; с. 11].

1 3 2

У прикладі (2) словосполучення ‘*from the stand*’ [3] при перекладі переставлено з фінальної у меридіальну частину речення, що в принципі не суперечить нормам мови друготвору. Тобто використано трансформацію перестановки.

(3) He told me the true story soon after I came to live here [J. R. T.; с. 92.].

1 2 3 4 5 6

Невдовзі після того як я сюди приїхав, він відкрив мені усю правду [В. М.; с. 13].

3 4 6 5 1 2

У прикладі (3) друга частина підрядного речення із ініціальної позиції просувається у фінальну. Фрагменти речення (3) першотвору 1, 2, 3, 4, 5, 6 у перекладі розташовуються у такому порядку: 3, 4, 6, 5, 1, 2. Таке розташування притаманне українській мові, відповідаючи її нормам.

(4) I may be able to tell you something when I come back [J. R. T.; с. 93].

Коли повернуся, зумію все розтлумачити ясніше [В. М.; с. 14].

Речення (4) – підрядне, темпоральне. Із схем 1 і 2 видно як просувається підрядна частина речення першотвору S²[*when I come back*] у фінальну частину: S[S¹[*I may be able to tell you something*] S²[*when I come back*]] а при перекладі S[S²[*Коли повернуся*] S¹[*зумію все розтлумачити ясніше*]]. Тобто відбувається трансформація перестановки або як її ще називають трансформація пересуви. До того ж часова форма дієслова ‘*come*’ (*Present Simple*) при перекладі змінюється на майбутній час, ‘*повернуся*’. Нормою англійської мови не допускається вживання майбутнього часу (*Future*) у підрядних реченнях часу та умови. Українській же мові таке обмеження вживання майбутнього часу в таких підрядних не властиве. Отже, переклад здійснено з огляду на норми і правила мови друготвору. Привертає увагу перифрастична конструкція ‘*may be able to*’, яка відтворюється у перекладі як ‘*зумію*’. По-перше у друготворі модальне дієслово ‘*may*’ не відтворене, натомість брак еквівалента у перекладі надає перекладеному реченню більшої категоричності.

При художньому перекладі така синтаксична трансформація як перестановка вживається досить часто в порівнянні з науково-технічними перекладами [1; с. 64].

Заміна – граматико-синтаксична трансформація, яка вживається при перекладі у випадку нестачі прямих еквівалентів. Вона використовується, коли потрібно вжити генералізацію, антонімічний переклад, інтерпретувати вислів.

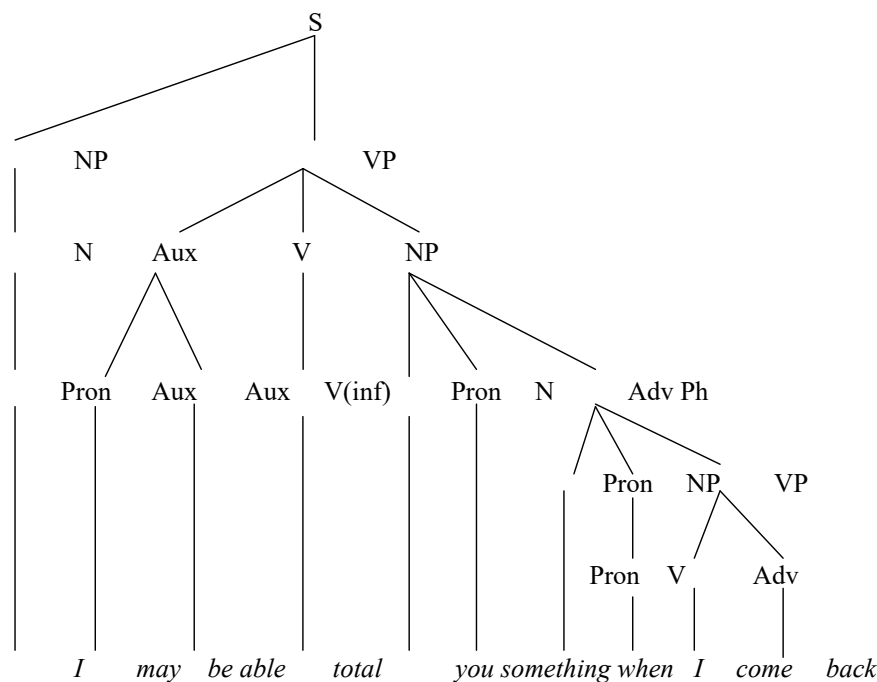

Схема 1. Діаграма-дерево речення першотвору

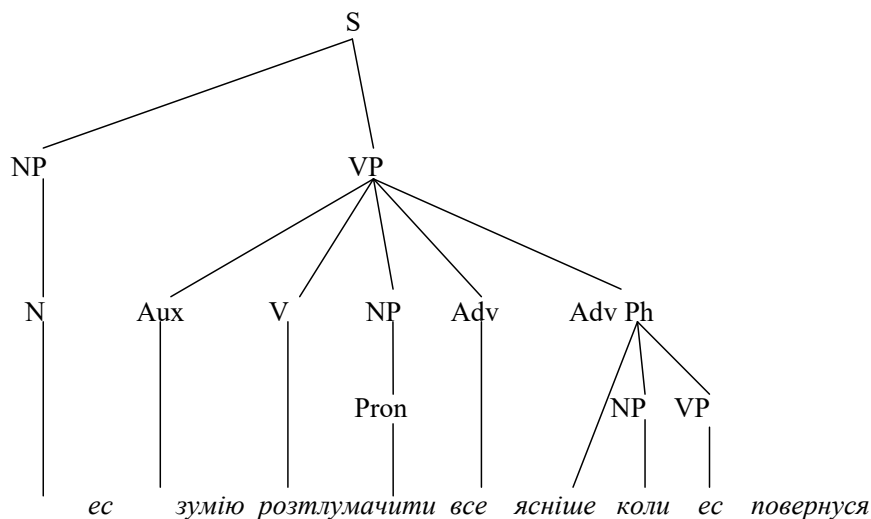

Схема 2. Діаграма-дерево речення друг отвору

В англійській мові є деякі слова широкої семантики, що в мовленні вживаються значно частіше ніж їхні українські відповідники. Через різного роду лексичні, граматичні, синтаксичні особливості мов оригіналу та перекладу, та розбіжності у мовленнєвих нормах перекладачу доводиться застосовувати трансформацію заміни частини мови.

(5) But, of course, most of the things were given where they would be wanted and welcome [J. R. R. T.; с. 87].

Але, зрозуміло, більшість подарунків дійсно були потрібні тим, кому дісталися, й дуже їх потішили [В. М.; с. 68].

Англійське складно-підрядне з підрядним адвербіальним (місця) замінено на складне речення мішаного типу, де поєднується головне речення 'більшість подарунків були потрібні тим' + підрядне відносне 'кому дісталися' + сурядне 'дуже їх потішили'. Також, перифразтичну конструкцію 'of course were given' замінено на конструкції відповідно пасивного стану 'зрозуміло і дісталися'.

(6) I shall wait for him [J. R. R. T.; с. 81].

Так буде надійніше [В. М.; с. 10].

Як бачимо, діаграми-дерева (схеми 3, 4) відображають зовсім не співставні речення. У першотворі маємо повноцінне двоскладне речення з наявними

ядерними конститuentами NP та VP. Дієслівна група [VP] має три гілки [VP[AUX], [V], [PP]]. У реченні друготвору спостерігається незаповнена категорія *es_* на місці групи іменника [NP] та на місці дієслова [V] замість прийменникової фрази [PP] у групі дієслова [VP] з'явилися 2 прислівники [Adv], причому останній зазнає пересу до абсолютної ініціальної позиції.

Звертає увагу приклад (7), де спостерігається комплекс синтаксичних та лексичних трансформацій.

(7) *Whiskey and apples go together* [J. R. R. T.; c. 104].

Яблука не погана закуска [В. М.; с. 63].

Як бачимо з порівнюваних діаграм, речення першотвору містить споріднені ядерні конституенти групи [NP]: [NP[[N 'whiskey'] [N 'apples']]], які у друготворі представленні лише останнім конститuentом [NP[N 'яблука']]. Група дієслова у першотворі містить дієслово 'go' [VP[V 'go']], у перекладі – [VP] – незаповнена категорія *es_* [VP[V 'go'] [Adv 'together']] відтворюється антонімічно із залученням смислового розвитку [VP[V_{ec}] NP[Adj 'погана'] [N 'закуска']]. Підставою вжити слово 'закуска' перекладачеві послужила частина іменної фрази [NP[N 'whiskey']]. Вилучивши конститuent групи [NP] 'whiskey' та додавши конститuent групи [VP] 'закуска' перекладач акуратно відтворив зміст речення, віртуозно уникнувши громіздкої структури 'go together'. Така синтаксична трансформація вбачається вдалою знахідкою і виглядає доречно.

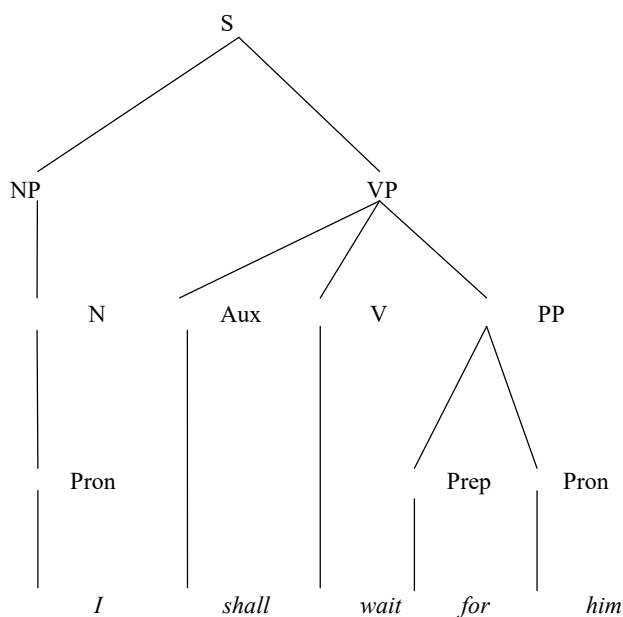

Схема 3. Діаграма-дерево: просте особове речення

Звертає увагу приклад (8), де спостерігається комплекс синтаксичних та лексичних трансформацій.

(8) *I want to see the wild country again before I die, and the Mountains...* [J. R. R. T.; c. 76].

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11

Мені вкрай потрібно знову побачити дикі землі та гори, поки живу [В. М., с. 47].

01 02 3 4 5 6 7 8 9 10 11

У прикладі (8) нараховуємо чотирнадцять слів, які можна згрупувати у одинадцять сполучень. У друготворі цей мовленнєвий фрагмент репрезентовано одинадцятьма словами. Смісл речення відтворено, втім, як бачимо з довжини порівнюваних речень, відбулося вилучення: випускається ініціальний підмет *I* [1], натомість з'являється займенник 'мені' [01]; вилучається граматична лакуна – обидва артиклі 'the' [3], [10]. У друготворі засвідчено додавання 'вкрай' [02], що підсилює розглядуваний мовленнєвий відрізок, проте ця патетичність знаходить своє виправдання, оскільки мовець говорить про свою смерть, подію, яка сама по собі не є тривіальною. Додамо, що перекладач дещо нівелював слово 'вкрай' [02] за допомогою антонімічного перекладу слова 'die' [10] на вираз 'поки живу' [6].

У першотворі структура речення має такий вигляд:

S¹ [SVOA] + before + S² [SV] + [A].

У друготворі структура речення дещо відмінна:

S¹ [OAVAVO] + поки + S² [SV].

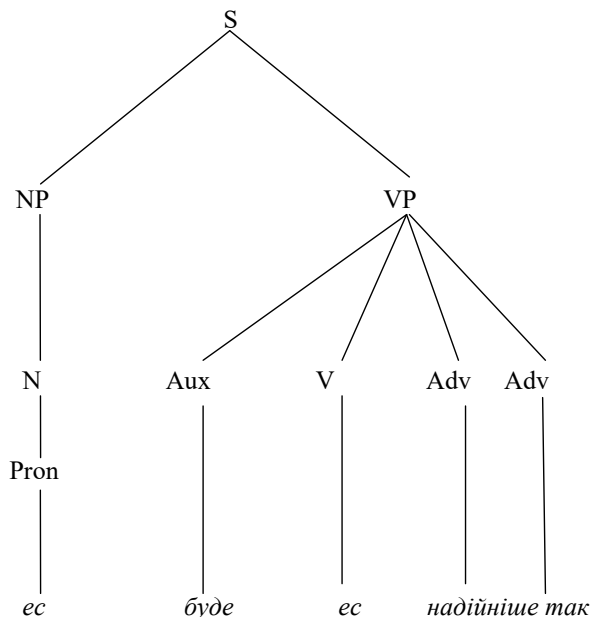

Схема 4. Діаграма-дерево: просте безособове речення, переклад оригіналу

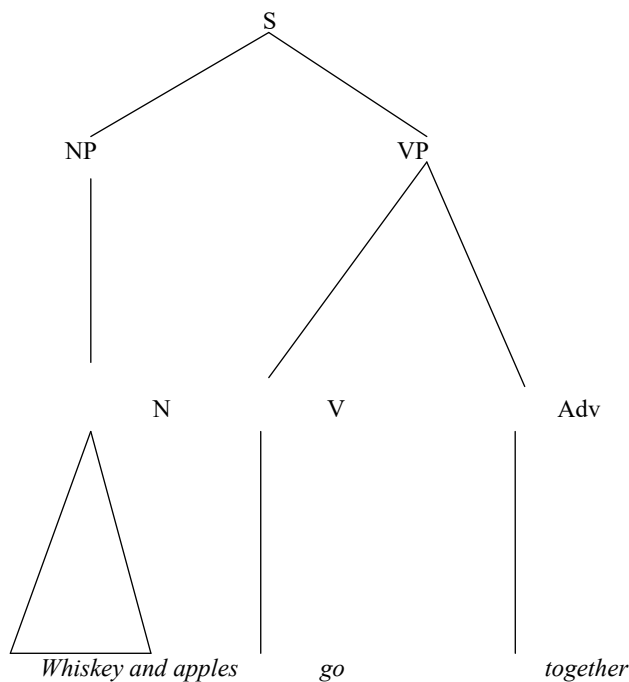

Схема 5. Діаграма-дерево речення оригіналу

Як бачимо, у реченні першотвору порядок слідування ядерних конститuentів узгоджується з нормами англійської мови. У ньому представлені підмети S^1 , S^2 , присудки V^1, V^2 , додаток О, обставина А, яка розщеплюється другими реченнями, уведеними сполучником підрядності *before*. В українському варіанті збережено складнопідрядне речення (темпоральне), проте конститuentи речення відмінні від оригіналу: перше речення S^1 містить два додатки, які екстраполюючись, ніби створюють рамку, по дві обставини А, та два дієслова V. Підрядне речення друготвору за структурою повторює оригінал.

(9) 'Please, feed the cat!' [J. R. R. T.; с. 124].

«Тільки не забудь, годуй, будь ласка, кота!» [В. М.; с. 102].

Розглядаючи приклад (9) видно, що при відтворенні з оригіналу перекладач використав таку трансформацію як додавання, вилучення, перестановка.

– *Інтерпретація вислову* – (розуміння значення з англійського сталого вислову і переклад його українською мовою за допомогою інших лексичних методів), розглянемо її на прикладах (10), (11) і (12):

(10) *Oh, they may, in years to come* [J. R. R. T.; с. 75].

Ну може колись комусь та й знадобиться [В. М.; с. 46].

У реченні оригіналу (10) схема речення має такий вигляд: S V A

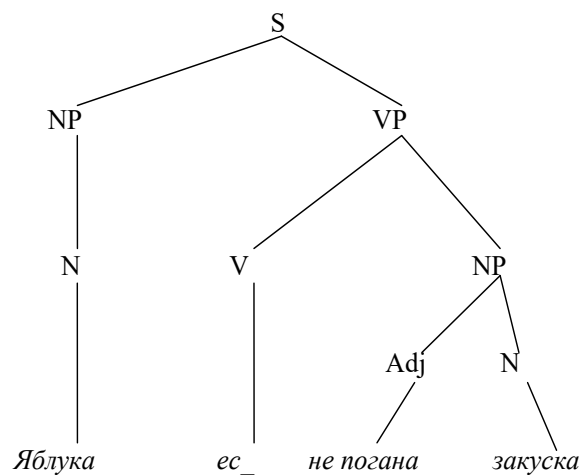

Схема 6. Діаграма-дерево перекладеного речення

Це просте речення, у якому відсутній підмет. Речення у друготворі має дещо інший вигляд аніж речення першотвору: V A A O V. При перекладі використано інтерпретацію, це надає перекладу речення більшої колоритності щоб привернути увагу читача.

(11) "Any time", he said [J. R. R. T.; с. 53].

«Буду чекати», – сказав він [В. М.; с. 96].

У прикладі (11) використано інтерпретацію щоб більш ефектніше передати смисл вислову. Схема речення оригіналу має такий вигляд: $S^1[A]S^2[SV]$, в той час як переклад нотується так: $S^1[V]VS$. У перекладах, особливо художньому, здебільшого використовують таку трансформацію, так як почасти при дослівному перекладі спотворюється смисл.

Висновки і пропозиції. Необхідність застосування синтаксичних трансформацій у перекладі, як правило, зумовлена особливостями актантної структури речень мови оригіналу та мови перекладу.

Проведення дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

Причини застосування перекладацьких синтаксичних трансформацій викликані відсутністю певних еквівалентів в українській мові, фіксований порядок членів речення англійської мови так як в українській він, порядок слів визначається відносною довільністю. Синтаксичні трансформації використовуються для передачі більш логічного смислу тексту оригіналу і зумовлені мовними нормами побудови синтаксичної одиниці.

Англійська та українська мови мають різні типологічні характеристики, що зокрема проявляється у порядку слів (у порядку слідування членів

речення), це спричиняє застосування перекладацьких синтаксичних трансформацій при відтворенні аналітичної мови (англійська) флективною (українська).

Список літератури:

1. Виноградов В. С. Перевод. Общие и лексические вопросы / В. С. Виноградов. М.: Книжный дом, 2006. 236 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: Підручник / І. Р. Вихованець. К.: Либідь, 1993. 368 с.
3. Гак В. Г. Типология преобразований в актантной структуре высказывания при переводе / В. Г. Гак. Вопросы филологии. № 1 (10), 2002. С. 42. 473.
4. Гарбовский Н. К. Теория перевода / Н. К. Гарбовский. М.: Изд-во Московского университета, 2004. 862 с.
5. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис / А. П. Загнітко. Д.: Дон НУ, 2001. 662 с.
6. Зубков М. Г. Українська мова / М. Г. Зубков. Харків: Школа, 2005. 496 с. (видання друге).
7. Калитюк Л. П. Питальне речення в історії англійської мови: структурний та прагматичний аспекти: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04. «Германські мови» / Калитюк Лілія Петрівна. К.: 2008. 233 с.
8. Карабан В. І. Переклад з української мови на англійську мову / В. І. Карабан. Вінниця: Нова Книга, 2003. 608 с.
9. Мирам Г. с. Основы перевода / Г. с. Мирам. М.: Эльга, Ника-Центр, 2002. 248 с. (Курс лекций / Учебное пособие).
10. Мирам Г. С. Профессиональный перевод / Г. С. Мирам, А. Гон. Киев: «Эльга – Ника – Центр»; 2003. 273 с.
11. David Crystal Encyclopedia of the English language / David Crystal – Cambridge University Press, 1999. 490 p.
12. Miram G. E. Translation Algorithms: Introduction to translation formalization / G. E. Miram. K.: 1998. 276 p.
13. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Seventh edition. AS Harnty, 2006.

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. В. М.: Джон Рональд Руел Толкін Володар Перснів / переклад з англійського В. Морозов. К.: Ранок, 2007. 778 с.
2. Джон Рональд Руэл Толкин Властелин колец / Джон Рональд Руэл Толкин, перевод с англ. В. Муравьев, А. Кистяковский. М.: Росмен, 2002. 960 с.
3. J. R. R. T.: J. R. R. Tolkien The Lord of the Rings // The Fellowship of the Ring / J. R. R. Tolkien. М.: Рольф, 2001. 288 с.

Tarasiuk A. M., Pylypenko I. O. REPLACEMENT AND SUBSTITUTION AS MAIN GRAMMATICAL AND SYNTACTICAL TRANSFORMATIONS TRANSLATION OF PROSE FICTION WORKS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

The article is devoted to the study of syntactic transformations carried out in translation. The need to use them is due to the peculiarities of the actant structure of the sentences of the original language and the language of translation. The involvement of syntactic transformations is caused by the absence of certain equivalents in the Ukrainian language, the fixed order of the members of the English sentence, which in the Ukrainian language is determined by relative arbitrariness. English and Ukrainian have different typological characteristics, which causes the use of translational syntactic transformations when rendering analytical language (English) into inflectional (Ukrainian). A generative approach to display syntactic constructions in both languages and perform a comparative analysis is considered. The material was analyzed with the involvement of complex translation, inductive and deductive methods. Features of the structure of the sentence were highlighted with the involvement of tools developed by the generative direction (according to N. Chomsky). Quantitative analysis of linguistic facts made it possible to reveal the development trend of the studied phenomenon and to establish a certain dependence of the structure on the method of its translation. The paper adopts a working definition of the surface structure of a sentence as a level of syntactic representation that explains the surface arrangement of sentence constituents. The depth structure of the sentence is the level of the syntactic representation of the sentence, which encodes the predicate-argument relations, as well as the role characteristics of the arguments of the verb. Our study will primarily take into account the surface

structure of the sentence, since we are primarily interested in the structural organization of the sentence as manifested at the observable level of SS. It has been established that in scientific and technical and artistic translation mostly the same arsenal of techniques and methods of translation is used, which, of course, show signs of convergence and divergence. Differences in the set of translation techniques of individual grammatical phenomena in the texts of scientific and technical and literary literature are mostly manifested in the different frequency of translation techniques use.

Key words: *permutation, replacement, syntactic transformations, generative linguistics, generative grammar.*

ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ І ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

UDC 81

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.6.1/46>**Hasanova M. M.**

Baku Slavic University

COGNITIVE FEATURES OF METONYMY IN ENGLISH AND AZERBAIJANI

The article is devoted to the cognitive features of metonymy in English and Azerbaijani. During the interpretation of the topic of the article, the essence of metonymic transfer was analyzed and its three properties were considered – a new name, ellipsis and compression, as well as periphrases as a kind of metonymy. In the course of the analysis, the studies of such outstanding linguists as G. Radden, Z. Kovach, V. Evans, M. Green, K. Panther, L. Torunburg, K. Glukhov, N. Zimovets, R. Langaker on metonymies were considered, a theoretical analysis of the facts given from literary texts in English and Azerbaijani languages was given. It is shown here that metonymies not only metaphorically name objects and phenomena, but also develop the semantic base of a new name, taking on the semantics of a linguistic unit, which undergoes ellipsis during their formation. The main feature of such names is that they are contextual in nature. A new name in metonymic conditions, the loss of one of the words that are in semantic connection with each other in the conditions of the sentence, and the activation of the other is the result of cognitive phenomena occurring in human consciousness. That is, in the context of the expression of an idea, a repeated semantic motivation of one of the members occurs, and at this time a sign related to the new nominative case is also formed. As a result of this process, compression occurs. In the linguistic aspect, compression is based on the principles of conservation. The article shows that compression in metonymies is a cognitive operation in relation to linguistic units that are reduced without prejudice to the semantics of the sentence, while remaining linguistic units important for information. The cognitive nature of the question lies in the fact that when processing information in consciousness in the context of metonymy, the essential and non-essential are distinguished, and while preserving the important ones in terms of expression, a concise style of utterance is formed. In this sense, compression in metonymies is associated with contraction, which occurs in various configurations. The article also mentions periphrases, as well as another type of metonymy. They express the name not directly, but by situational phrases or sentences; that is, the periphrases also call it figuratively, unlike other metonymies. With this type of transference, an expression of metonymic content arises in consciousness, adequate to the main purpose in the preparation of information.

Key words: metonymy, naming, ellipsis, implicitly cognitive, accompanying objects.

The problem statement. Metonymy is a phenomenon in which the name of an object or event belonging to a class is transferred to another. One of the accompanying objects, being activated, is transferred to another object in contact with it and assumes the same role as the name, which undergoes an ellipsis. With the launch of the mentioned metonymic mechanism, a new qualitative metaphor is formed in the language. Metaphors are, in fact, a new style of utterance, as a result of metaphorical and metonymic transfers, new nominative units are formed.

The main purpose of the article – comparison of cognitive features of metonymy in English and Azerbaijani languages.

The main material. When metonymizing, we should note two characteristics.

1. New naming;
2. Ellipsis.

I. Renaming. The first of the two mentioned nuances is the result, that is, a new nominative unit is formed. This name names both objects and phenomena. The main feature of such names is that they are contextual in nature. A new name in metonymic conditions, the loss of one of the words that are in semantic connection with each other in the conditions of the sentence, and the activation of the other is the result of complex mental phenomena occurring in the human mind. That is, in the context

of the expression of an idea, a repeated semantic motivation of one of the members occurs, and at this time a sign related to the new nominative case is also formed. Metonymization associated with discursive and cognitive features is born from the very nature of language. Because language is a cognitive activity that is part of human activity; it includes perception, thinking, understanding and interpretation. When describing metonymization, as well as other linguistic phenomena, there is a need to identify the relationship between cognitive and linguistic aspects. Metonymy is one of the cognitive tools that builds people's knowledge about the world. Metonymization is based on interconceptual relations, through one concept another is understood [4, p. 30]. Let's turn to the examples:

"Güləsər atasının fikirli-fikirli arabanın yanında dolaşdığını, anasının, əli qoynunda, ocaqlara asılmış qazanlara, buğlanan ağ samovarlara tamaşa etdiyini gördü. Arvadın gözü yol çəkirmiş kimi intizam idi. Sifətində məlulmüşkül bir ifadə var idi. Güləsər bircə an fikrə getdi. Sonra arabanın içindən boz kilimi götürüb yerə saldı. Üstünə balaca döşəkçə atdı. Sarı samovarı çıxartdı. Arvad qızının qab-qasıq tədarükünü görüb təəccübləndi: – Bala, fikrin nədir? – Heç, – deyərək sakitcə cavab verən Güləsər üzünü atasına tutdu. – Ay dədə, gəl uzan, dincəl. Mən də ocaq qalayacam. O, səhəngi götürüb bulağa getdi. Yarımca saatdan sonra Qoca kişinin də arabası yanında ocaq tüstüləndi. Qazanda nə isə diğildamağa, sarı samovar poqquldamağa başladı" [7, p. 70].

In the above text, "sarı samovar" is one concept, and "poqquldamaq" is another. Despite the fact that the concept of "su", located between both concepts, is the main object, it undergoes an ellipsis when transferred to the "samovar". The conditions that can realize this process are that the "samovar" and "su" in the sentence have a semantic proximity to each other, that is, the "samovar" is necessary for boiling water. This functional closeness connects these concepts with each other, and the premise of the metonymization process is also related to this. On the other hand, the cognitive side of the issue is related to the naming of one concept by another.

II. Ellipsis. In metonymization, an ellipsis occurs when one of the sides is shortened. This side tends to be ellipsis, so that in a construction related before metonymization, it tends to be implicit; it has a substitute during metonymization. For example:

"I know. You told me". "Should we talk about Africa or about baseball?"

"Baseball I think", the boy said. "Tell me about the great John J. McGraw". He said Jotafor J. "He

used to come to the Terrace sometimes too in the older days. But he was rough and harsh-spoken and difficult when he was drinking. His mind was on horses as well as baseball. At least he carried lists of horses at all times in his pocket and frequently spoke the names of horses on the telephone". "He was a great manager", the boy said. "My father thinks he was the greatest. Because he came here the most times", the old man said. "If Durocher had continued to come here each year your father would think him the greatest manager" [9].

In the above text, "baseball" is the name of the game; in fact, it is the carrier of the semantics of the "baseball game". As a result of metonymization of the full version, "game" undergoes ellipsis, and "baseball" is subjected to metonymic motivation in the context of the mentioned sentence. Metonymization is a cognitive tool in language and a conceptual phenomenon in human consciousness with cognitive models. That is, both the British and the Azerbaijanis, as well as all people have a metonymic model as a model of consciousness. Just as the entire life activity of people is controlled within the framework of the corresponding model of consciousness, in the speech process metonymic transference occurs as an aspect of the mentioned model. This is how Q. Radden and Z. Konvexis explain the cognitive content of this model. Metonymization is a cognitive model of mental access to another goal within the cognitive model of a conceptual entity [6, p. 21]. For example: *"He was asleep in a short time and he dreamed of Africa when he was a boy and the long golden beaches and the white beaches, so white they hurt your eyes, and the high capes and the great brown mountains. He lived along that coast now every night and in his dreams he heard the surf roar and saw the native boats come riding through it. He smelled the tar and oakum of the deck as he slept and he smelled the smell of Africa that the land breeze brought at morning" [9].*

In the metonymies "dreamed of Africa", "brought at morning" in the first example "African continent", and in the second example "brown mountains" is the full version of metonymization. In their metonymic version, it is possible to get out between the concepts of "Africa" and "mainland"; that is, from Africa to the mainland. In both English and Azerbaijani languages, "Africa" and "mainland" are separate concepts; their inclusion in the cognitive model of metonymization provides an outlet for the concept of "mainland" in the concept of "Africa", resulting in metaphorization. In the second example, there is also a full version of the "brown mountains", a non-metaphorical version of the "brown mountains". During the metaphorization

there was a cognitive transition between the concept of “mountain” and “color”. Q.Radden and Z.Kavechesh talks about three ontological spaces that exist in our consciousness: 1. The world of concepts, 2. Forms-the language world and 3. The world of things and events [6, p. 25]

This fact implies the world of the first notions, concepts. In our inner lexicon there is a dictionary that reflects the picture of the world. This is the world of concepts and part of the ontological space we are talking about. The other is linguistic forms, that is, the linguistic sphere in which we can express our opinion. This is the space of verbalization of concepts existing in the ontological space.

And the last is the realm of phenomena and objects that exist in nature and in our consciousness. One of the three factors mentioned, namely the realm of objects and phenomena, is the real basis of metonymization. And the second is the cognitive world associated with them. The other is the language that stands between them and is perceived as a real consciousness. In this context, language verbalizes what is happening in the world of objects and events, based on the concepts and connections that exist between them. In this aspect, the linguistic picture of the world is realized in accordance with the linguistic structure of each of its speakers. For example: *“The clouds over the land now rose like mountains and the coast was only a long green line with the gray blue hills behind it. The water was a dark blue now, so dark that it was almost purple. As he looked down into it he saw the red sifting of the plankton in the dark water and the strange light the sun made now. He watched his lines to see them go straight down out of sight into the water and he was happy to see so much plankton because it meant fish. The strange light the sun made in the water, now that the sun was higher, meant good weather and so did the shape of the clouds over the land. But the bird was almost out of sight now and nothing showed on the surface of the water but some patches of yellow, sun-bleached Sargasso weed and the purple, formalized, iridescent, gelatinous bladder of a Portuguese man-of-war floating close beside the boat. It turned on its side and then righted itself. It floated cheerfully as a bubble with its long deadly purple filaments trailing a yard behind it in the water”* [9].

In both the metonymies “green line”, “gray blue hills” given in this text, the word “color” has an ellipsis, and the name of the color takes on this semantics. This feature is the same as in the Azerbaijani language; in this situation there is no difference in both languages. For example: *“Dirəkdən asılmış qara çıraq qazma*

damın divarlarını güclə işıqlandırır. İçəri his dolmuşdu. Orta bacanın altındaki ocaq yerində iri bir kötük yanırdı. Qorun altında qara afağa vardı. Çırağın hisindən kərənlər qapqara olmuşdu. Divarın torpağı quzulayıb tökülürdü. Küncə-bucağa dolmuş qarafatmaların qəmli cırıltıları çöldəki böcəklərin səsinə qarışmışdı. Hisli çırağın başına dolanan pərvanələrin iri kölgələri gah divarda sürünür, gah da torpaq döşəməyə sərilirdi. Bu qərib sükutdan Şamxal elə bil vahimələnədi, gözucu mitil yorğandöşəkdə yatana baxdı. Güləsər yumaq kimi büzüşüb yuxuya getmiş, uzun hörükləri sürüşüb torpağa düşmüşdü. Nəfəs aldıqca sinəsi mitil yorğanı titrədirdi. Onun nazik burun pərələri səyriyir, yarımacıq dodaqları arasından dişləri parıldayırdı. Şirin yatan qızın mışıltsısı evə yayılmışdı” [7, p. 28].

“Green line”, “gray blue hills” and “black lamp” are included in the metonymic model: in both “color” is in ellipsis, its meaning is transferred to color. This feature is also evident in the metonymy “dollar”: “When I was twenty-seven years old, I was a mining-broker’s clerk in San Francisco, and an expert in all the details of stock traffic. I was alone in the world, and had nothing to depend upon but my wits and a clean reputation; but these were setting my feet in the road to eventual fortune, and I was content with the prospect.

My time was my own after the afternoon board, Saturdays, and I was accustomed to put it in on a little sail-boat on the bay. One day I ventured too far, and was carried out to sea. Just at nightfall, when hope was about gone, I was picked up by a small brig which was bound for London. It was a long and stormy voyage, and they made me work my passage without pay, as a common sailor. When I stepped ashore in London my clothes were ragged and shabby, and I had only a dollar in my pocket. This money fed and sheltered me twenty-four hours. During the next twenty-four I went without food and shelter.” [10]. While “dollar” as a monetary unit is used as a metonymy in both English and Azerbaijani languages, the word “money” is shortened to “dollar”, taking the meaning it will express. By their structure, such metonymies have a simple structure and conceptual content. The conceptuality of the metaphor lies in the fact that it is based on some concept. In philology, metonymy is used both in linguistics and in literary studies. Well-known researchers in this field K.V. Evans and M. Green in this regard, they write that the mentioned aspects of metonymy function in a cognitive model [3, p. 287–289]. K. Panther and K. Thornburg believe that the main function of cognitive metonymy is cognitive compression, which ensures the rapid

achievement of the intended goal [5, p. 276]. Semantic compression in linguistics has different meanings [1, p. 35]; [2, p. 46].

In metonymy, compression is a cognitive operation in relation to linguistic units that are reduced without prejudice to the semantics of a sentence, while remaining linguistic units important for information. The cognitive nature of the question lies in the fact that when processing information in consciousness in the context of metonymy, the essential and non-essential are distinguished, and while preserving the important ones in terms of expression, a concise style of utterance is formed. In this sense, compression in metonymies is associated with contraction, which occurs in various configurations. "At first, when Frank called, she did not have much to say. She was gracious, but the burden of conversation fell on her husband. Cowperwood watched the varying expression of her face from time to time, and if she had been at all psychic she must have felt something. Fortunately she was not. Semple talked to him pleasantly, because in the first place Frank was becoming financially significant was suave and ingratiating, and in the next place he was anxious to get richer and somehow Frank represented progress to him in that line. One spring evening they sat on the porch and talked – nothing very important – slavery, street-cars, the panic – it was on then, that of 1857 – the development of the West. Mr. Semple wanted to know all about the stock exchange. In return Frank asked about the shoe business, though he really did not care. All the while, inoffensively, he watched Mrs. Semple. Her manner, he thought, was soothing, attractive, delightful. She served tea and cake for them. They went inside after a time to avoid the mosquitoes. She played the piano. At ten o'clock he left" [8].

In the above text, "the development of the West" is easily shortened to "in the countries" in the phrase "Western countries", and the metonymic style of expression also comes from it. Hence, such logic can also be obtained that metonymization is obtained from compression. This is not so, the process of metonymization occurs against the background of a more optimal form of expression of an idea during the preparation of an idea that will be communicated in a person's mind; the transfer of the name also occurs at this moment. Metonymies become implicit as a result of compression. "There came in this period the slow approach, and finally the declaration, of war between the North and the South, attended with so much excitement that almost all current minds were notably colored by it. It was terrific. Then came meetings, public and stirring, and riots; the incident of

John Brown's body; the arrival of Lincoln, the great commoner, on his way from Springfield, Illinois, to Washington via Philadelphia, to take the oath of office; the battle of Bull Run; the battle of Vicksburg; the battle of Gettysburg, and so on. Cowperwood was only twenty-five at the time, a cool, determined youth, who thought the slave agitation might be well founded in human rights-no doubt was-but exceedingly dangerous to trade. He hoped the North would win (Şimalın qalib gələcəyinə ümid edirdi); but it might go hard with him personally and other financiers. He did not care to fight. That seemed silly for the individual man to do. Others might—there were many poor, thin-minded, half-baked creatures who would put themselves up to be shot; but they were only fit to be commanded or shot down. As for him, his life was sacred to himself and his family and his personal interests..." [8].

In the above text, implicitness means "space" in relation to the metonymies "North and South", "Springfield", "Vicksburg", "Gettysburg", "North". This includes the words "countries", "geographical location" in the sense of location. They implicitly participate in the provision of information, hiding behind metonymized words. In this case, the mentioned words are loaded with new meanings, taking into account the information provided in the text. For example: "not just geographical aspects", in the context of the text "North and South" are the emblems of countries, and signs related to these countries are also implicitly involved. This property has universality in metonymies. That is, not only in English, but also in the languages of the world, there is an implicitness of metonymies. This feature is explained by the presence of a metonymic model of consciousness as a model of metaphor in all people. Let's turn to the example of the Azerbaijani language: "Şamxal birbaşa **sahilə (Kürün)** endi. Göyün üzü tərtemiz idi. Yalnız o tayda, meşədən uzaqlarda, üfüqlə birləşmiş kimi görünən boz dağların başı üstündə topa-topa ağ buludlar dolaşırdı. Laylanmış buludların qalın kölgələri boz təpələrin, dərələrin üzərində qanadını gırmış nəhəng bir quş kimi sürünürdü. Bu kölgələr uzanıb bərilərə, meşənin ətəklərinə qədər gəlirdi. İndicə baş verən əhvalatın təsirindən yaxasını qurtara bilməyən Şamxal yarpağın kənarında oturdu. Hündür boz təpələri yarıb uçurumlara çevirən **Kür (çay)** meşənin yaxası boyu uzanıb gedirdi. Tez-tez köpüklənib daşan, yaz aylarında yatağına sığmayıb, gah sol sahildəki meşəyə soxulan, gah da bəri üzdəki hündür yarpaqları, biçənəkləri, yulğunluqları yuyub aparən **Kür** bu il daha coşqun idi. O, nəhəng palıd ağaclarını kökündən qoparıb bir yumaq kimi

bürmələyir, özü ilə uzaqlara – aşağıdakı kəndlərin bəra-bərinə qədər aparırdı. Şamxal əlini gözünün üstünə qoyub **Kürün şaxələnmiş qollarına**, eninəuzununa yayılan bu nəhəng çayın ortasındakı xırdaca adalara tamaşa etdi. Həmin adaların bəziləri zaman keçdikcə böyümüşdü” [7, p. 16].

As in the English language in the above text, the spatial content is loaded above the word “Kür”; the inconsistency of the loaded words does not mean their absence in the text, they exist covertly, using the example of the word “Kür”. That is, when we say “sahil”, we mean “Kürün sahili”, when we say “Kür”, we mean “Kür çayı”, and when we say “Kürün şaxələnmiş qolları”, we mean “Kür çayının şaxələnmiş qolları”. This type of metonymic event is an important condition that the addressee and the addressee also have appropriate background knowledge about the subject of the conversation. Otherwise, the speech act will not take place or there will be problems with the correct understanding of the information provided.

Periphrases are also one of the types of metonymy. They do not express the name directly, but in accordance with the situation in phrases or sentences; that is, unlike other metonymies in periphrases, they are called figuratively. This type of transference occurs when an expression of metonymic content is created in the mind, adequate to the main purpose in the preparation of information. For example: “Arvadların qışqırtısı bir-birinə qarışdığından, ovdan

qayıdan Cahandar ağanın həyətdə dayandığını heç kəs görmədi. Gözünü qan örtmüş Şamxal isə getdikcə qızıxır, gəlini sürüyüb ev-dən bayıra atmaq istəyirdi. Birdən gəlin var gücünü toplayıb ayağa durdu. Qabarıq sinəsini irəli verib Şamxalın üstünə qışqırdı: – Vur, niyə durubsan? Əlin-ayağın niyə titrəyir, arvadı öldürməyə nə var ki? Vur! Şamxal xəncəri siyirdi. **Polad tiyə havada parıldadı.**” [7, p. 17]. “Polad tiyə” – “qılınç”; “polad tiyə havada parıldadı” – the meaning of “qılıncla vurmaq istəyir” is adequately formulated. Metonymic periphrasization is the opposite property of metonymic economy. If in the sentence “He hoped the North would win” the “North” has undergone structural compression, then there is a structural difference in the phrases “polad tiyə” – “qılınç”; “polad tiyə havada parıldadı”. This difference stems from the very nature and content of periphrases as a type of metonymy. The metonymy “financially significant” in this respect differs from the metonymy – periphrasis – in both a simple structure and a complex structure.

Conclusion. From the conducted scientific research, it is concluded that in English and Azerbaijani literary texts metonymies are formed with the help of metonymic models present in the minds of all people. Consequently, the metonymic mechanism functions depending on the linguistic characteristics of the native speaker. Metonymies in English and Azerbaijani have linguocognitively universal aspects.

Bibliography:

1. Глухов Г.В., Белякова О.В. Лингвистическая компрессия в англоязычных текстах сферы обслуживания // Актуальные проблемы лингвистики, переводоведения и педагогики. 2016. № 1(3). С. 31–36.
2. Зимовец Н.В., Лелюк Г.К. Синтаксические способы компрессии // Современные тенденции развития науки и технологий. 2017. № 1–6. С. 45–47.
3. Evans V., Green M., Cognitive Linguistics. An Introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006, 851 p.
4. Langacker R.W. Reference-Point Constructions // Cognitive linguistics. Vol. 4, 1993.
5. Panther K-U, Thornburg L.L. Metaphor and Metonymy in Language and Thought: A Cognitive Linguistic Approach // Synthesis Philosophica 64 (2/2017), pp. 271–294.
6. Radden G., Kövecses Z. Towards a Theory of Metonymy // Metonymy in Language and Thought / ed. by Panther K.-U. and Radden G. Amsterdam: John Benjamins Publishing, 1999. (23–28), p. 17–59.
7. İsmayıl Şıxlı. “Dəli Kür” Bakı, Yazıçı. 1982.
8. Theodore Dreiser. The Financier. Chapter X
9. Эрнест Хемингуэй Старик море: Study English Words.com>book/Старик-и-море/274....
10. Twain Mark. The £1,000,000 Bank-Note // <https://www.goodreads.com/book/show/3259806-the-million-pound-bank-note>

Гасанова М. М. КОГНІТИВНІ ОСОБЛИВОСТІ МЕТОНІМІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ ТА АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЮ МОВАМИ

Стаття присвячена когнітивним особливостям метонімії в англійській та Азербайджанській мовах. В ході тлумачення теми статті була проаналізована сутність метонімічного переносу і розглянуті

три його властивості – нове найменування, еліпсис і стиснення, а також перифрази як різновид метонімії. В ході аналізу були розглянуті дослідження таких видатних лінгвістів, як Г. Радден, З. Ковач, В. Еванс, М. Грін, К. Пантера, Л. Торунбург, К. Глухов, Н. Зимовець, Р. Лангакер про метонімії, дан теоретичний аналіз фактів, наведених з художніх текстів англійською та азербайджанською мовами. Тут показано, що метонімії не тільки метафорично називають предмети і явища, а й розробляють семантичну базу нового найменування, беручи на себе семантику мовної одиниці, яка при їх утворенні зазнає еліпсис. Головна особливість таких назв в тому, що вони носять контекстуальний характер. Нове найменування в метонімічних умовах випадання одного зі слів, що знаходяться в смисловому зв'язку один з одним в умовах пропозиції, і активізація іншого-результат пізнавальних явищ, що відбуваються у свідомості людини. Тобто в контексті вираження ідеї відбувається повторна смислова мотивація одного з членів, і в цей час також формується ознака, що відноситься до нового називного відмінка. В результаті цього процесу відбувається стиснення. У лінгвістичному аспекті стиснення базується на принципах збереження. У статті показано, що стиснення в метоніміях є когнітивною операцією щодо мовних одиниць, які скорочуються без шкоди для семантики речення, залишаючись важливими для інформації мовними одиницями. Пізнавальність питання полягає в тому, що при обробці інформації в свідомості в контексті метонімії виділяються істотні і несуттєві, а при збереженні важливих в плані вираження формується лаконічний стиль висловлювання. У цьому сенсі стиснення в метоніміях пов'язане зі скороченням, яке відбувається в різних конфігураціях. У статті також згадуються перифрази, а також інший тип метонімії. Вони висловлюють найменування не безпосередньо, а ситуативними словосполученнями або пропозиціями; тобто перифрази також називають його образно, на відміну від інших метонімії. При такому типі перенесення в свідомості виникає вираз метонімічного змісту, адекватне головної мети при підготовці інформації.

Ключові слова: метонімія, іменування, три крапки, когнітивна імпліцитність, супутні об'єкти.

Відомості про авторів

Авдєєва С. О. – старший викладач кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Азарова Л. Є. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету

Алієва Ф. А. – доктор філософії з філології Бакинського слов'янського університету (Азербайджан)

Артеменко Ю. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Архипенко Л. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українознавства і мовної підготовки іноземних громадян Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Асланова Ш. – доктор філософії з філології кафедри іноземних мов Азербайджанського університету мов (Азербайджан)

Байрамова А. А. – аспірант, викладач кафедри азербайджанської мови та методики її викладання Сумгаїтського державного університету (Азербайджан)

Беженар І. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Бичкова Т. С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Бортун К. О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри інформаційної, бібліотечної, архівної справи та соціально-політичних і гуманітарних дисциплін ПВНЗ «Європейський університет»

Ботвин Т. М. – доктор філософії, доцент кафедри українознавства та міжкультурної комунікації Інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Винник О. Ю. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Волченко О. М. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу з англійської мови Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Воробель М. М. – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри української та іноземних мов Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Вусик Г. Л. – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української мови та славістики факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

Галаган Я. В. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Гасанова М. М. – аспірант Бакинського слов'янського університету (Азербайджан)

Гастинщикова Л. О. – старший викладач кафедри англійської філології і перекладу факультету лінгвістики і соціальних комунікацій Національного авіаційного університету

Гергелійник О. О. – перекладач в компанії «DALs Media» (фрилансер); викладач німецької мови Центру іноземних мов ASAP

Гладкоскок Л. Г. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Гумений В. В. – старший викладач кафедри романо-германської філології та перекладу з німецької мови Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Драган О. А. – старший викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Драпалюк К. І. – старший викладач кафедри мовної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ

Жила Г. В. – викладач кафедри іноземних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Забрудська Л. М. – старший викладач кафедри філології та перекладу ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Запововський М. В. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри германського, загального і порівняльного мовознавства Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Іваницький Є. С. – магістр 2 курсу кафедри зарубіжної філології Інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Гльченко І. І. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Запорізького національного університету

Калимон Ю. О. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української та іноземних мов Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Кобиліна Ю. М. – старший викладач кафедри слов'янської філології і журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Коваленко І. М. – старший викладач кафедри філології та перекладу ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Колесник Н. С. – доктор філологічних наук, завідувач кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Кочерга Г. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українського мовознавства та прикладної лінгвістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

Крижанівська Г. Т. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов для природничих факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Куликова В. Г. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії, практики та перекладу французької мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Кульбабська О. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Кучеренко А. О. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Куц Е. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Національного університету «Запорізька політехніка»

Ліштаба Т. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та журналістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Лугова Д. В. – аспірантка кафедри української мови Запорізького національного університету

Ляшко О. В. – доктор філософії, доцент кафедри англійської філології Київського національного лінгвістичного університету

Матковська М. В. – старший викладач кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Мітіна О. М. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології та перекладу Національного університету «Одеська політехніка»

Мосісвич Л. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов професійного спрямування Запорізького національного університету

Огаренко Т. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та журналістики Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка

Онуфрієнко О. П. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови, літератури та культури Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Панченко О. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Пилипенко І. О. – асистент кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету

Підгорна А. Б. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри теорії та практики перекладу Національного університету «Запорізька політехніка»

Плоха С. С. – учениця Наукового ліцею «Політ» при Обласному коледжі «Кременчуцька гуманітарно-технологічна академія імені А. С. Макаренка»

Полякова О. В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології і перекладу факультету лінгвістики і соціальних комунікацій Національного авіаційного університету

Пономаренко О. О. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри перекладу Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Просяник О. П. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри управління соціальними комунікаціями Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Рак О. М. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри іноземних мов Буковинського державного медичного університету

Ростомова Л. М. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та перекладу Національного університету «Одеська політехніка»

Рула Н. В. – кандидатка філологічних наук, старша викладачка кафедри соціальних комунікацій факультету філології та соціальних комунікацій Бердянського державного педагогічного університету

Сазонова В. С. – старший викладач кафедри філології та перекладу ДВНЗ «Український державний хіміко-технологічний університет»

Семен Г. Я. – кандидат філологічних наук

Сокол Г. Р. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології та перекладу Інституту гуманітарної підготовки та державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Статкевич Л. П. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри зарубіжної філології Інституту філології та журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Тадієва Р. І. – аспірантка кафедри методики навчання азербайджанської мови, директор Школи № 161 м. Баку (Азербайджан)

Танрівердієва Х. – докторант кафедри загального мовознавства Бакинського слов'янського університету (Азербайджан)

Тарасенко С. Є. – старший викладач кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Тарасюк А. М. – старший викладач кафедри романо-германської філології та перекладу Білоцерківського національного аграрного університету

Ткаченко Н. В. – аспірантка кафедри української мови Запорізького національного університету

Шабат-Савка С. Т. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Шовкопляс Ю. О. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри викладання другої іноземної мови Запорізького національного університету

Щербина А. В. – старший викладач кафедри англійської філології і перекладу факультету лінгвістики і соціальних комунікацій Національного авіаційного університету

Юлдашева Л. П. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри слов'янської філології і журналістики Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Юрко Н. А. – старший викладач кафедри української та іноземних мов Львівського державного університету фізичної культури імені Івана Боберського

Юрченко О. О. – старший викладач кафедри зарубіжної філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 33 (72) № 6 2022

Частина 1

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *В. Гайдабрус*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

м. Київ, вул. Івана Кудрі, 33

Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 28,66. Ум. друк. арк. 32,78. Зам. № 0323/156

Підписано до друку 30.12.2022. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1

Телефон +38 (048) 709 38 69,

+38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6424 від 04.10.2022 р.